

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

УДК 94 (477)* 94(437.1/2)

На правах рукопису

Корсак Роман Володимирович

**Українсько-чеські відносини у трансформаційних процесах Центрально-
Східної Європи: торговельно-економічний контекст співпраці
(2000 – 2012 рр.)**

Спеціальність 07.00.02 – всесвітня історія

Дисертація на здобуття наукового ступеня
доктора історичних наук

Науковий консультант:
доктор історичних наук, професор
Литвин Микола Романович

Львів – 2014

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Історіографія та джерела.....	11
1.1. Українсько-чеські відносини і торговельно-економічна співпраця у працях українських дослідників.....	11
1.2. Питання міждержавної співпраці України та Чехії у працях зарубіжних вчених.....	32
1.3. Джерела до вивчення українсько-чеських відносин та економічної співпраці.....	49
Розділ 2. Теоретико-методологічні засади вивчення українсько-чеських міждержавних відносин.....	68
Розділ 3. Вплив реформ в Україні на українсько-чеські зв'язки та торговельно-економічну співпрацю.....	80
3.1. Політичні перетворення в Україні.....	80
3.2. Економічний розвиток України.....	95
3.3. Зовнішня політика України та розвиток українсько-чеських відносин.....	120
Розділ 4. Трансформаційні процеси у Чеській Республіці та їх вплив на українсько-чеське співробітництво.....	143
4.1. Внутрішньополітична ситуація у ЧР.....	143
4.2. Економічні реформи у Чехії.....	170
4.3. Вплив зовнішньої політики Чеської Республіки на українсько-чеські відносини та торговельно-економічні зв'язки.....	203
Розділ 5. Політичне співробітництво України та Чеської Республіки, як передумова розвитку торговельно-економічної співпраці.....	228
5.1. Політичний діалог України та Чехії.....	228
5.2. Політичні взаємовідносини України і Чехії у світових та регіональних міжнародних організаціях.....	262
Розділ 6. Дипломатичні та правові засади розвитку торговельно-економічної співпраці України і Чехії	285
6.1. Українсько-чеський економічний діалог.....	285

6.2. Договірно-правова база торговельно-економічної співпраці України і Чехії	302
Розділ 7. Українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво	311
7.1. Діяльність українсько-чеської міжурядової Комісії з торговельно-економічного співробітництва.....	311
7.2. Економічна співпраця України і Чехії.....	321
7.3. Проблемні питання двосторонньої економічної співпраці та їх вплив на міждержавне співробітництво України і Чеської Республіки.....	347
Висновки.....	360
Список використаних джерел	372
Додатки.....	489

ВСТУП

Україна однією з перших держав світу встановила з Чеською Республікою дипломатичні відносини 1 січня 1993 року, тобто у перший день існування Чехії як самостійної держави. Натомість у Концепції зовнішньої політики Чеської Республіки зазначалося, що Чехія розглядає Україну як важливу європейську країну і високо цінує її політику на євроатлантичному напрямі та докладатиме зусилля для розширення українсько-чеського міждержавного співробітництва.

Можливості взаємовигідного співробітництва між Україною і Чеською Республікою зумовлені історичними, культурними, партнерськими політичними відносинами, господарськими контактами і спільними цілями у реалізації курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію, спільними регіональними інтересами, існуванням української національної меншини у Чехії та чеської – в Україні.

Кордони України спонукають до вироблення такої геополітичної стратегії, яка враховує політичний досвід та об'єктивні реалії сучасної доби. Тому торговельно-економічне співробітництво з Чеською Республікою та іншими країнами-членами „Вишеградської четвірки” є пріоритетним напрямом зовнішньої політики України. Утворення Чеської і Словацької Федеративної Республіки (ЧСФР) та виникнення 1 січня 1993 р. незалежних Чеської і Словацької республік створили необхідні умови для розвитку співробітництва Чехії з Україною.

Актуальність теми. Вивчення системи двосторонніх українсько-чеських відносин на прикладі розвитку торговельно-економічної співпраці протягом 2000 – 2012 рр. дає можливість проаналізувати співробітництво двох країн у системі загальноєвропейських міжнародних відносин, а також простежити процес посткомуністичного розвитку країн Центрально-Східної Європи.

Українсько-чеські торговельно-економічні відносини в умовах розвитку євроінтеграційних процесів в Україні та Чеській Республіці, їх становлення, розвиток і перспективи недостатньо досліджено як у вітчизняній, так і у чеській

історіографії. У більшості публікацій наводяться лише деякі факти співпраці між Україною і Чехією та розглядаються окремі проблеми розвитку міждержавних відносин.

Узагальнююче вивчення торговельно-економічної співпраці України і Чехії важливе з наукової і практичної точок зору. Комплексний аналіз дає можливість оцінити рівень двосторонніх відносин, виявити недоліки й прорахунки, тенденції і можливості його розвитку у політичній та економічній сферах. Науковий і практичний інтерес має вивчення процесу співпраці державних структур, які визначали параметри основних форм українсько-чеської торговельно-економічної співпраці. Узагальнення та рекомендації, отримані у процесі дослідження, можуть бути використані у роботі уряду, міністерств і відомств як України, так і Чехії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дисертація виконана у рамках наукової проблематики Центру дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України „Роль польського чинника у формуванні національно-політичного простору сучасної України” (реєстраційний № 0112U006202).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є узагальнити розвиток українсько-чеських торговельно-економічних відносин у трансформаційних процесах Центрально-Східної Європи на початку XXI ст. Для реалізації мети визначено основні **завдання**:

- виявити вплив геополітичних чинників на українсько-чеську торгівлю співпрацю на початку XXI ст.;
- проаналізувати договірно-правову базу українсько-чеського економічного співробітництва протягом зазначеного періоду;
- дослідити особливості торговельно-економічної співпраці між Україною та Чеською Республікою напередодні вступу та в умовах членства Чехії в ЄС;
- розкрити характерні риси процесу адаптації чеського суспільства до європейських стандартів соціально-економічного життя;

- узагальнити позитивний досвід українсько-чеської політичної та торговельно-економічної співпраці у період світової фінансової кризи;
- проаналізувати основні напрями економічного співробітництва центральних і регіональних органів державної влади України і Чеської Республіки;
- визначити основні причини двосторонніх суперечностей у соціально-економічній сфері та окреслити можливі шляхи їх подолання;
- дослідити безпосередній вплив політичної співпраці на розвиток українсько-чеських торговельних зв'язків та економічного співробітництва;
- сформулювати конкретні рекомендації урядовим чинникам України щодо узагальнення чеського досвіду євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є українсько-чеські відносини у трансформаційних процесах Центрально-Східної Європи у контексті розвитку торговельно-економічної співпраці.

Предметом дослідження є зовнішньополітична діяльність органів державної влади України і Чеської Республіки щодо встановлення та розвитку відносин у сфері торговельно-економічної співпраці, укладенню системи міждержавних нормативно-правових актів, на основі яких розгорталася торговельно-економічне співробітництво.

Хронологічні рамки роботи – (2000 – 2012 рр.) зумовлені необхідністю дати цілісний аналіз становлення, розвитку, стану і перспектив торговельно-економічного співробітництва в умовах розвитку трансформаційних процесів, що відбувалися в Україні та ЧР у перше десятиліття XXI ст. Нижня межа вказаного періоду зумовлена тим, що після реформування посткомуністичного суспільства, у 2000 р. Чеська Республіка отримала запрошення до членства в ЄС. У зв'язку з цим, ЧР ввела візовий режим, що змінив специфіку торговельно-економічної співпраці з Україною. Верхня межа хронологічних рамок дослідження окреслена 2012 р. Тоді спостерігалася криза політичного діалогу між ЧР та Україною, причиною якої стала критика європейською спільнотою антидемократичних процесів, що відбувалися в українському суспільстві. На

засіданні Ради міністрів закордонних справ Євросоюзу (2012 р.) було визначено, що остаточне рішення щодо підписання економічної угоди про асоціацію України з ЄС відбудеться на Вільнюському саміті „Східного партнерства” у 2013 році. Цю позицію офіційно підтримала і Чехія, вважаючи, що українсько-чеські відносини мають набути нових рис і характеризуватимуться інтенсифікацією (або гальмуванням) двосторонньої торговельно-економічної співпраці.

Методи дослідження. Проводячи дослідження, автор керувався ідейно-теоретичними засадами позитивістської історіографії. Такий підхід дав можливість уникнути суб’єктивних тверджень та висновків. Багатоплановість досліджуваної теми спричинила необхідність поєднання методів історії і теорії міжнародних відносин, країнознавства, економіки, політології, правознавства, геополітики. Розкриття теми стало можливим завдяки використанню загальнонаукових методів пізнання: аналізу, синтезу, системності, узагальнення, конкретності, історизму та діалектичного методу. В історичних дисциплінах діалектичний метод найкраще реалізується через принцип історизму, тому в дослідженні віддано перевагу історичним методам дослідження: історико-генетичному, історико-порівняльному, історико-синтетичному, історико-діахронному, емпіричному аналізу тощо.

За допомогою історико-генетичного методу послідовно розкрито характер, зміст і реальні зміни в українсько-чеському торговельно-економічному співробітництві у процесі їх історичного поступу.

Історико-порівняльний метод дав можливість виявити схожості і відмінності в розвитку трансформаційних процесів початку ХХІ століть в Україні і Чехії та визначити їх вплив на українсько-чеську торговельно-економічну співпрацю.

Історико-типологічний метод, як засіб виявлення загальних тенденцій розвитку українсько-чеського торговельно-економічного співробітництва, дав можливість виявити і систематизувати поширені (типові) форми економічної співпраці.

Історико-системний метод, як метод поглибленого аналізу розвитку системи, дав можливість упорядкувати всі події, ситуації і процеси українсько-

чеського торговельно-економічного співробітництва, проаналізувати історичні реалії та визначити їх роль у подальшому розвитку двосторонньої співпраці.

На основі структурно-діахронного методу було встановлено тривалість розвитку українсько-чеських відносин і торговельно-економічного співробітництва, виокремлено його стадії та періоди.

Метод емпіричного аналізу дав можливість упорядкувати факти українсько-чеського торговельно-економічного співробітництва за їх важливістю та хронологічною послідовністю.

При вирішенні головної мети і завдань автор дослідження загальнонаукові методи поєднав з методом аналізу документів та методом кількісного аналізу. Поєднання цих двох методів з історичними методами забезпечило конкретно-історичний аналіз становлення, стану і перспектив українсько-чеського співробітництва та торговельно-економічної співпраці на початку XXI ст.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у концептуальній постановці та комплексному дослідженні торговельно-економічної співпраці України та Чехії протягом 2000 – 2012 рр.

У дисертації уперше:

– визначено концептуальні засади торговельно-економічної політики України і Чехії;

– висвітлено механізми координації дій та розробки прийняття рішень державними чинниками обох країн, які визначали напрями і зміст економічної співпраці;

– доведено залежність розгортання торговельно-економічних відносин країн-партнерів від рівня розвитку політичної співпраці.

удосконалено:

– аналіз наукових поглядів щодо залежності розвитку торговельно-економічного співробітництва від характеру і змісту трансформаційних реформ;

– періодизацію українсько-чеських торговельно-економічних відносин;

– систему нових знань про зміст і характер українсько-чеського торговельно-економічного співробітництва.

отримали подальший розвиток:

– сучасні оцінки проблеми дослідження міждержавних відносин пострадянських і постсоціалістичних країн Центрально-Східної Європи;

– висвітлення основних чинників розвитку українсько-чеської торговельно-економічної співпраці;

– підходи до використання досвіду чеських трансформаційних реформ в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання конкретно-фактичного матеріалу і висновків дослідження фахівцями з всесвітньої історії, історії України, країнознавства, міжнародних відносин, історії держави і права а також у навчально-педагогічній практиці. Науковий доробок автора буде корисний також у зовнішньополітичній діяльності урядів, міністерств і відомств України та Чеської Республіки.

Особистий внесок здобувача. Колективна монографія „Країни Центрально-східної Європи в умовах глобалізації: історико- методологічний, політико-правовий та економічний аспекти”, де особистий внесок становить 4 %.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських конференціях: „Національні пріоритети України у контексті євроатлантичної та європейської інтеграції” (Ужгород, 2008); „Соціально-економічні та політико-правові аспекти державного управління України у контексті процесів глобалізації” (Ужгород, 2009); „Транскордонне співробітництво на нових східних кордонах ЄС” (Ужгород, 2009); „Людина як інвестиційний продукт” (Ужгород, 2010)”; „Нові технології у геодезії, землевпорядкуванні та природокористуванні” (Ужгород, 2010); „Вдосконалення механізму розвитку економіки України в умовах ринкових відносин” (Ужгород, 2011); „Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання” (Черкаси, 2012);

„Глобальне суспільство: філософський погляд на суспільні процеси” (Ужгород, 2012); „Чеські наукові читання” (Ужгород, 2013).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у 2 монографіях та у 27 фахових виданнях.

Структура дисертації. Структура і обсяг дисертації визначені метою і завданнями дослідження. Дисертація побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, семи розділів, висновків та списку використаних джерел і літератури.

Загальний обсяг дисертації становить 502 сторінки: з них основний текст дисертації – 368 сторінок, список використаних джерел –116 сторінок (1242 найменування), додатки – 13 сторінок.

РОЗДІЛ І. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА

1.1. Українсько-чеські відносини і торговельно-економічна співпраця у працях українських дослідників

Характеризуючи українсько-чеські відносини та торговельно-економічну співпрацю 2000-2012 рр. в євроінтеграційних умовах, праці українських дослідників групуємо за такими проблемами: а) трансформація та реформування суспільств в країнах Центрально-Східної Європи; б) перспективи входження України в Європейський Союз та НАТО; в) геополітичні проблеми української держави; г) членство Чеської Республіки в ЄС та НАТО; ґ) міграція населення з України до Європейського Союзу, у тому числі й до Чеської Республіки; д) проблеми і перспективи міждержавної співпраці України з країнами ЄС та Центрально-Східної Європи; е) європейська енергетична безпека; є) місце і роль України та Чеської Республіки в регіональних та глобальних системах безпеки; ж) розбудова двостороннього політичного співробітництва України з Чеською Республікою; з) розвиток українсько-чеських торговельно-економічних відносин.

Серед праць, які комплексно аналізують трансформаційні процеси в країнах Центрально-Східної Європи, зокрема і в Чеській Республіці, є ряд публікацій Г.Зеленько. У монографії „Політична «матриця» громадянського суспільства (досвід країн Вишеградської групи та України)” [702] автор зробила порівняльний аналіз сукупності політико-правових інститутів та механізмів, під впливом яких перехідні суспільства набувають рис громадянського. У четвертому розділі праці нею розглядається європейська та євроатлантична інтеграція як чинник становлення громадянського суспільства у країнах Вишеградської групи. На основі порівняльного аналізу специфіки застосування політико-правових механізмів демократії у процесі інституціоналізації громадянського суспільства країнами Вишеградської групи та Україною, автор зробила такі висновки: 1. Процеси поширення демократії у Центральній та Східній Європі засвідчували ймовірність втілення різноманітних моделей

громадянського суспільства, що обумовлено конкретними обставинами країни, в якій ці процеси розгортаються; 2. Для становлення повноцінного громадянського суспільства необхідна розвинена інфраструктура організацій громадянського суспільства та ефективні механізми їх впливу на державу. Оскільки пост-соціалістичні країни – це країни з низьким рівнем самоорганізації, процеси інституціоналізації громадянського суспільства обумовлені процесами демократизації. Залежно від проходження постсоціалістичними суспільствами фаз демократизації інституціалізується і громадянське суспільство; 3. У країнах „Вишеградської групи” процеси становлення громадянського суспільства обумовлені їх перебуванням у складі інших держав. Це відповідним чином позначилося на формах взаємодії держави та суспільства. У них зберігалися повноцінні, як на той час, форми взаємодії по лінії „держави – еліта – суспільство”, що утворювало логічний ланцюг, необхідний для встановлення повноцінних інтеракцій між державою і суспільством у наш час.

Схожі проблеми розглядаються авторкою також у статті про взаємозалежність фаз демократизації і становлення громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах [700]. У ній стверджується, що країни Центральної та Східної Європи є складними неоднорідними утвореннями з високим рівнем потенційних конфліктів. Умовою стабільного існування подібних суспільств є форма правління, яка б нівелювала подібні конфліктогенні фактори. Тому, на її думку, ефективнішою формою правління для України є парламентська республіка, яка передбачає залучення більшої кількості громадян до формування політичних рішень. Проте для ефективного функціонування парламентської республіки, до якої тяжіє Україна, необхідна децентралізація та деконцентрація влади, а це можливо лише за умови проведення територіально-адміністративної реформи і делегування повноважень організаціям громадянського суспільства.

У наукових публікаціях Г. Зеленько [704; 703], розглядаються етапи формування та становлення демократичних суспільств у країнах Центральної та

Східної Європи, регіональні впливи у яких визначалися впливами з боку ЄС та Росії. Аналіз робіт Г. Зеленько засвідчив, що політика набуття членства в ЄС та НАТО здатна стимулювати процеси інституціоналізації громадянського суспільства, бо інтеграційні процеси передбачають приєднання до країн з високим рівнем розвитку демократії, масштабну адаптацію законодавства держав-кандидатів до європейських норм, під впливом яких вдосконалюються політико-правові умови функціонування інститутів громадянського суспільства.

Зовнішню політику Чеської Республіки напередодні її вступу до Європейського Союзу проаналізувала Л. Ю. Кіцила у кандидатській дисертації [1214]. Авторка дійшла висновку, що мета трансформації політичної системи Чеської Республіки полягала у звільненні від системних ознак тоталітарного комуністичного минулого й послідовній демократизації („європеїзації”) суспільства. Вона виділила чотири етапи реформування політичної системи ЧР.

У статті про трансформацію зовнішньої політики Чеської Республіки протягом 1990-2004 рр. [715] авторка вважає, що стратегічний зовнішньополітичний курс Чеської Республіки на інтеграцію в європейський політичний, економічний, правовий простір і перспективне приєднання до Європейського Союзу характеризувався послідовністю й цілеспрямованістю. Утворення двох незалежних республік – Чеської та Словацької, не змінило намірів молодій чеській державі продовжити курс на інтеграцію до Європейського Союзу, який розпочала федеративна Чехословаччина. Як результат, підготовка і вступ до ЄС спричинили найбільшу трансформацію чеської держави з часу заснування незалежної республіки. Авторка дисертації зробила висновки, що чеський Уряд розглядав процес європейської інтеграції як бажаний і вигідний не лише для Чеської Республіки, але й для країн-членів ЄС, бо не завдаватиме шкоди національній ідентичності та сприятиме зміцненню матеріальних і духовних цінностей.

Схожі питання Л. Кіцила розглядає у ряді інших своїх публікацій [714; 716; 711]. У них автор здійснила комплексне дослідження зовнішньополітичних

аспектів реалізації курсу Чеської Республіки на інтеграцію до Європейського Союзу і цим розширила знання про природу інтеграційних процесів та особливостей приєднання постсоціалістичних країн ЦСЄ до ЄС.

Дослідження співробітництва ЧР та України здійснила у кандидатській дисертації О. Цуп. У ній авторка зробила конкретно-історичний аналіз процесу становлення і розвитку системи сучасних чесько-українських взаємин, висвітлила еволюцію головних напрямів співробітництва, розкрила особливості формування основ добросусідських відносин та основні аспекти чесько-української взаємодії в 90-х роках та на початку ХХІ ст. [1226]. Також вона проаналізувала двосторонні відносини щодо вдосконалення договірно-правової бази, чинники та механізми здійснення торговельно-економічних і науково-технічних контактів, специфіку міжрегіонального співробітництва. Дослідниця зазначила, що на початку ХХІ ст. у результаті зміни геополітичної ситуації і вступу ЧР у травні 2004 р. до Європейського Союзу, серйозного переосмислення потребували стан і перспективи взаємин між Чехією та Україною в контексті євроінтеграції та формування цивілізованої європейської моделі міждержавних відносин. При цьому О. Цуп багато уваги приділяє політичній складовій, цим самим недостатньо розкриває економічні аспекти двосторонньої чесько-української співпраці.

Українсько-чеське міждержавне співробітництво через призму проблем „Ямбурзької заборгованості” України перед ЧР та її вплив на двосторонні торговельно-економічні відносини розглянуто в окремій статті О. Цуп [891]. Автор наголосила, що проблема „Ямбурзького боргу” не вирішується Україною вже близько двадцяти років, а це заважає поглибленню економічних відносин. Тому чеські урядовці і підприємці з недовірою ставляться до торговельно-економічних відносин з Україною. Відзначимо, що у статті не пропонуються шляхи вирішення „Ямбурзького боргу” України перед Чеською Республікою.

Питання співробітництва України та Чеської Республіки у міжнародних організаціях розглянуто у статті „Спільна участь України та Чеської Республіки у проектах ОБСЄ” [892]. У ній О. Цуп проаналізувала співробітництво України

та ЧР у цій організації. Вона вважає, що ЧР і Україна зацікавлені у підвищенні ефективності ОБСЄ, вдосконаленні її структур й інститутів, посиленні її миротворчого потенціалу. Про це свідчить близькість позицій українських та чеських делегацій щодо розроблення загальної і всеохоплюючої моделі безпеки в Європі ХХІ ст., ролі ОБСЄ у процесі політичного врегулювання конфліктів. Дослідниця дійшла висновку, що питання участі Чехії та України у загальноєвропейському процесі здійснювалося на основі положень Концепції зовнішньої політики обох країн.

Система регулювання зовнішньоекономічних зв'язків у Чеській Республіці розглянуто у кандидатській дисертації В. Федурця. У ній автор дослідив чеський досвід регулювання зовнішньоекономічних зв'язків, вважаючи, що недостатнє наукове обґрунтування системи регулювання зовнішньоекономічних зв'язків, відсутність чітко визначених напрямів її удосконалення, системності у побудові механізмів формування якісно нової ефективної моделі економічних відносин заважає українській економіці отримати ефект від глобалізації світової економічної системи та зовнішньоекономічного співробітництва. Ґрунтовного дослідження торговельно-економічної співпраці України і Чехії автор не здійснив, обмежуючись аналізом становлення нової системи зовнішньоекономічних зв'язків ЧР у ході реалізації Асоційованої угоди з ЄС та тенденціями розвитку торговельної й інвестиційної складових українсько-чеських економічних відносин [1225].

До праць загального характеру, в яких піднімаються питання політичних і економічних трансформаційних процесів в Україні, належить монографічне дослідження С. Дністрянського „Україна в політико-географічному вимірі” [679]. Автор висвітлив питання розташування України в системі міжнародно-територіальних відносин та дав ґрунтовну характеристику зовнішньоекономічних зв'язків України як одну з геополітичних проблем. Для нас праця С. Дністрянського важлива ще й тому, що в ній наведено кілька таблиць зовнішньої торгівлі України з країнами світу, у тому числі з Чехією.

Комплекс питань, що висвітлюють проблеми практичної реалізації євроінтеграційного курсу України, знайшов відображення у монографії І. Артьомова [621]. У ній розглянуто транскордонне співробітництво, його організаційно-правову основу і стан адаптації законодавства України у цій сфері до вимог Євросоюзу. Автор акцентує увагу на висвітленні переваг України в геополітичному просторі Європи і ролі транскордонного співробітництва у реалізації євроінтеграційних прагнень нашої держави. Крім того, автор загострює увагу на викликах для України після розширення Шенгенського простору, прогнозує шляхи вирішення проблем у справі реалізації угод України з ЄС щодо спрощення візового режиму та підвищення ефективності українсько-чеського співробітництва. Зокрема, робить висновок, що реалізація зовнішньополітичного курсу України відповідає її базовим національним інтересам, а саме: а) збереженню територіальної цілісності і недоторканності кордонів нашої держави; б) включенню української економіки до світової економічної системи; в) збереженню добросусідських відносин України з безпосередніми сусідами. Але при цьому автор недостатньо розкрив практичні питання транскордонного економічного співробітництва України з Чехією – візовий режим, трудова міграція, погашення „Ямбурзького боргу”.

Аналіз складних питань оптимізації загальної концепції європейської інтеграції подано в науковій праці О. Горенка [670]. У ній значна увага приділяється характеристиці соціальних орієнтирів співпраці в рамках Європейського Союзу взагалі та соціальним аспектам реалізації інтеграційних стратегій країн Центральної і Східної Європи, у тому числі й України. Автор вважає, що європейська інтеграція – це раціональні реформи, а відсутність раціональних реформ – це відсутність європейської інтеграції. На його думку, сучасна українська євроінтеграційна ініціатива – далеко не перший досвід європеїзації для України.

Схожі проблеми розглядаються автором у ряді статей [671; 672]. У них проаналізовано еволюцію політики Європейського Союзу щодо країн Центральної Європи, соціальні аспекти європейської інтеграції

центральноєвропейських країн. Аналіз публікацій О. Горенка свідчить, що у вітчизняній літературі утвердилось розуміння геополітичного становища України на перехресті взаємовиключних інтересів провідних світових потуг. Цим він пояснює її нейтралітет у зовнішній політиці. Подібна регіональна реальність обумовила потребу у розвитку ефективних регіональних механізмів мирної взаємодії центральноєвропейських країн. Щоб уникнути розподільних ліній в Європі та виконувати роль східноєвропейського регіонального лідера, Україна, на його думку, повинна ініціювати та формувати субрегіональні інтеграційні утворення.

Значна увага українських дослідників прикута до стану та перспектив відносин України з країнами ЄС. Так, у монографії О. Ковальової розглянуто стратегію інтеграції України до Європейського Союзу [725], наголошено на значенні „центральноєвропейського лобі”, серед якого провідне місце займає ЧР, у процесі поетапного наближення України до ЄС. Схожі питання О. Ковальова розглядає і в іншій статті [724]. У ній вона робить висновок, що наявний досвід ефективного економічного та політичного співробітництва у сучасній Європі є важливим аргументом на користь України. На її думку, європейська інтеграція України до ЄС має ґрунтуватися не лише на деклараціях про наміри політичної взаємодії, а передусім на детальному аналізі планів ЄС щодо розширення на Схід. Дана публікація цікава тим, що містить хронологічні таблиці щодо укладених європейських угод між ЄС та країнами Центральної та Східної Європи, у тому числі й з Чеською Республікою.

Інший вітчизняний дослідник проблем європейської інтеграції В. Копійка справедливо звертає увагу на залежність європейського вибору України від стану та перспектив еволюції Європейського Союзу [748; 749; 750]. Він вважає, що від ступеня ефективності вирішення подвійної проблеми поглиблення європейської інтеграції відповідно до концепції „багатошвидкісної інтеграції” та подальшого розширення Європейського Союзу залежить і реалізм європейської стратегії України.

Проблеми міграції населення з України до Європейського Союзу, в тому числі й до Чеської Республіки, в якій проживає значна українська діаспора та величезна кількість трудових емігрантів, розглянуто у працях О. Малиновської [767; 768]. Зокрема, вона робить слушний висновок стосовно необхідності удосконалення договірно-правової бази регулювання трудової міграції з України із найближчими західними сусідами. Але конкретних рекомендацій, які могли б бути на практиці використані у роботі уряду та Посольства України в ЧР, О. Малиновська не подає.

Комплексне дослідження геополітичної стратегії України розглядається й у монографії С. Андрущенко [619], яка вважає, що одним із чинників ускладнення ефективної геополітичної стратегії ЄС щодо східних країн-сусідів є співвідношення політики стосовно Росії та східноєвропейських країн (Білорусі, України, Молдови). З точки зору ЄС, після розширення вони можуть стати буфером у 60 мільйонів людей між сферою інтересів Росії – на заході і ЄС та НАТО – на сході. На думку авторки, відносини між Україною та Євросоюзом для Європи не є пріоритетними, оскільки Україна не має чіткої довгострокової геополітичної стратегії або регулярно змінює акценти в такій стратегії. Україна перебуває в зоні постійної геополітичної напруги, яка, зокрема, впливає на відносини Україна – ЄС. С. Андрущенко запропонувала власну стратегію України у відносинах з ЄС, яка враховує прагматичні інтереси України.

Окремі питання українсько-чеських взаємин підняв В. Литвин у монографії „Україна: Європа чи Євразія?” [759]. Автор проаналізував процеси постсоціалістичної трансформації в Чеській Республіці і Україні та оцінив стан українсько-чеського співробітництва на період до 2004 р. Він окреслив перспективи розвитку співробітництва двох країн та наголосив на важливій ролі Чехії у реалізації євроінтеграційних прагнень України, розглянув історію зв'язків України з усіма чотирма країнами Вишеградського блоку.

У колективній праці „Політика європейської інтеграції” проаналізовано концептуальну парадигму політики європейської інтеграції, зокрема, її

політичні, соціальні, культурні чинники, роль громадської думки у процесах євроінтеграції, перспективи розширення співробітництва України з ЄС та перешкоди, які стоять на її шляху до ЄС [819]. Автори запропонували засади стратегії розширення співпраці України з країнами ЄС. Зокрема, вони слушно зауважили, що курс на європейську інтеграцію є природним наслідком здобуття Україною незалежності. Його витoki – в історії українського народу й усвідомленні права жити в демократичній, економічно-розвинутій та соціально-орієнтованій країні. Серед пріоритетних завдань, які виділили автори у монографії, є:

- гармонізація українського законодавства відповідно до норм ЄС;
- набуття членства у Світовій організації торгівлі (СОТ);
- проведення консультацій і переговорів щодо заснування зони вільної торгівлі з ЄС;
- укладання двосторонніх угод про вільну торгівлю з державами – кандидатами на вступ до ЄС;
- послідовне здійснення кроків для забезпечення участі України в роботі Європейської Конференції, заходах у межах Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС, спільних проектах у межах програм фінансової підтримки ЄС із прикордонного співробітництва.

Потужним центром дослідження сучасного стану міждержавного співробітництва України з країнами ЄС, у тому числі й з Чеською Республікою, є Інститут зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС. До численних видань наукової установи належить щорічник „Зовнішня політика України: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети” та кварталник „Відносини Україна – ЄС”, у яких аналізується зовнішня політика України та прогнозуються сценарії її розвитку, визначено пріоритетні напрями реалізації зовнішньополітичного курсу нашої держави. Так, у статті О. Шаповалової розглянуто проблеми двостороннього співробітництва України з європейськими країнами [914]. Авторка вважає, що у 2009 році український вектор набув особливої актуальності для зовнішньої політики провідних країн

Західної Європи. Однак вона зазначила, що це неможна вважати сприятливим фактором для нашої держави, бо така актуалізація була пов'язана переважно з інтенсифікацією негативних тенденцій в політичному, економічному та суспільному житті України. Цими негативними тенденціями були: 1. Ситуація в енергетичній сфері, яка стала не тільки серйозною кризою європейського масштабу, але й хронічною нестабільністю протягом всього 2009 р., яка позначилася й на відносинах України з ЧР; 2. Вплив світової фінансової кризи, яка спричинила значне падіння української економіки і поставила під сумнів дієздатність всієї адміністративної системи країни. 3. Політична боротьба в Україні, кульмінацією якої була передвиборча президентська кампанія у другій половині 2009 р. О. Шаповалова зробила висновок, що європейські країни щодо нашої держави керуються питаннями безперебійного транзиту газу територією, модернізацією української газотранспортної системи, фінансовою спроможністю української держави, виробленням середньострокової перспективи відносин між Україною і ЄС, проведенням виборчої кампанії. Тому політика провідних європейських країн щодо України у 2009 році була зосереджена навколо питання знаходження таких механізмів, які б дозволяли сприяти політичній та економічній стабілізації, наближенню її до європейських норм і стандартів та підтриманню безпеки на європейському континенті.

Оскільки співробітництво України з Чехією у 2008-2009 рр. розвивалося в контексті програми „Східне партнерство”, значний інтерес представляє стаття О. Шаповалової, в якій автор аналізує переосмислення стратегії реалізації євроінтеграційного курсу України за двох передумов: а) якщо буде відкрито шлях безпосереднього залучення Євросоюзу до регулювання політичних та економічних процесів в Україні, до збільшення ресурсів, які готовий виділяти ЄС для стимулювання розвитку української держави і до зростання відповідальності ЄС за підтримання стабільності у Східній Європі; б) якщо ЄС не буде втручатися в українські справи, то це призведе до посилення російського тиску на українську владу [912].

Аналіз політичного діалогу між Україною та ЄС зробила О. Шаповалова у статті про співробітництво ЄС та України протягом 2010 р. [908]. У ній розглянуто результати 14-го саміту „Україна – ЄС”. Найвагомішим досягненням саміту стало надання Україні Плану дій з лібералізації візового режиму між Україною та ЄС, кінцевою метою якого є запровадження безвізових умов короткострокових поїздок громадян України до держав-членів Євросоюзу, у тому числі й до Чеської Республіки. Ми поділяємо думку авторки стосовно того, що для України у відносинах з ЄС та Чехією цей крок був вагомим, оскільки в ЧР проживає значна українська громада.

Перспективи багаторічної співпраці України з ЄС розглядаються О. Шаповаловою ще у ряді статей [905; 906; 907; 909; 910; 911]. Роблячи підсумок наукових праць О. Шаповалової, зауважимо, що у них авторка зробила змістовний аналіз стосовно предмета співробітництва України з країнами Європейського Союзу, майбутніх перспектив підписання Угоди про асоціацію з ЄС та співпраці з країнами Центральної Європи.

Економічна кооперація України з ЄС розглянута В. Мовчан. Авторка дійшла висновків, що міжнародна та фінансова криза різко скоротили обсяги торгівлі та змінила напрямок потоків капіталу між Україною та країнами ЄС. Зокрема, більш ніж удвічі скоротився товарообіг між країнами та притік прямих іноземних інвестицій, майже на чверть впала торгівля товарами, а чисті середньо- і довгострокові запозичення стали від’ємними. Водночас принципових змін у економічному співробітництві України з ЄС майже не відбулось. У 2009 р. не було завершено переговорів щодо створення поглибленої зони вільної торгівлі, яка могла б змінити формат економічних відносин між Україною і ЧР. Важливими досягненнями стали завершення переговорів стосовно приєднання до Європейської енергетичної спільноти та домовленості щодо допомоги ЄС у модернізації української газотранспортної системи. Однак ці досягнення, на думку авторки, хоча й створювали нові можливості, але майже не змінювали реального стану справ [786].

Економічне співробітництво України з країнами Європи протягом 2009 р. розкрито В. Мовчан також у статті „Україна у міжнародному економічному співробітництві”. Авторка вважає, що для України 2009 р. був складним, бо внутрішні і регіональні проблеми країни та проблеми енергопостачання посилили вплив світової кризи. 2009 р. розпочався величезним енергетичним конфліктом з Росією. Стрімкими темпами скорочувались обсяги зовнішньої торгівлі товарами та послугами, у тому числі й з ЧР, як членом ЄС. Притік іноземного капіталу майже зупинився, а відтік посилювався, що зумовило формування значного від’ємного сальдо рахунку фінансових операцій. Ситуація на валютному ринку залишалась непевною. Для утримання курсу НБУ продовжував витрачати власні резерви. Співробітництво з МВФ в режимі очікування було призупинено. В результаті міжнародне економічне співробітництво України у 2009 р. було значно гіршим ніж у попередні роки [787].

Питання економічної інтеграції і кооперації України з ЄС протягом 2010 р. розглянуто В. Мовчан і Н. Сисенко. Вони зробили висновки, що економічні відносини України та ЄС у 2010 р. були активними, хоча й строкатими. Важливі політико-дипломатичні досягнення, зокрема успіхи у переговорах щодо зони вільної торгівлі, підписання Плану дій з лібералізації візового режиму та приєднання до Європейської енергетичної спільноти, затьмарювались суто практичними проблемами. Успішність подальших відносин визначатиметься тим, наскільки послідовною буде Україна у дотриманні взятих на себе зобов’язань щодо наближення нормативної бази і практики впровадження цих норм до правил та практик Європейського Союзу. Поточні рамкові умови співпраці у багатьох сферах мали обмежений потенціал позитивного впливу на економічні відносини. Це стосувалося і режиму найбільшого сприяння, і можливостей Угоди про спрощення візового режиму. Автори вважають, що прорив можливий буде лише за умови підписання і впровадження нової Угоди про асоціацію, складовою якої має стати Угода про створення глибокої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС [788].

Енергетичні проблеми, що час від часу виникають між Україною і Росією, та які мали негативний вплив на співробітництво між Україною та Чехією протягом 2008 та 2009 рр., розглянуто у статті Г. Галети [659]. Аналізуючи проблеми та перспективи участі України у забезпеченні енергетичної безпеки Європи, автор звертає увагу на те, що зосередившись на збереженні будь-якими засобами існуючих цінових преференцій на природний газ, Україна залишила поза увагою питання енергоефективності, побудови прозорого енергетичного ринку і його модернізації за європейськими стандартами. Збереження існуючого стану може призвести до втрати привабливості транзитних потужностей держави для європейських партнерів, зокрема й Чеської Республіки, переорієнтації їх на альтернативні джерела і шляхи постачання енергоресурсів та повного усунення України з енергетичного ринку Європи. Автор статті вважає, що приєднання до загальноєвропейського енергетичного ринку здатне підвищити значення України у гарантуванні енергетичної безпеки в Європі, зокрема, через використання підземних сховищ газу.

Політичний діалог України з ЄС у 2009 р. розглядається П. Клімкіним [723]. Автор слушно зауважує, що співпраця між Україною та ЄС протягом 2009 р. розвивалася в рамках щорічних засідань найвищого та високого рівня, зокрема:

- 1). Саміту „Україна – ЄС”, Ради з питань співробітництва, Комітету з питань співробітництва, а також галузевих підкомітетів з питань співробітництва;
- 2). Комітету парламентського співробітництва;
- 3). Регулярних консультацій „Україна – Трійка ЄС” та постійних експертних консультацій.

На його думку, 2009 р. характеризувався складними внутрішньополітичними процесами як в ЄС, так і в Україні, новим етапом розвитку Європейського Союзу, який був пов'язаний насамперед з ратифікацією Лісабонського договору державами-членами ЄС. Невизначеність дати набуття чинності договору вплинула й на співробітництво України з ЧР, сприяла появі більш стриманих акцентів щодо подальшого розширення ЄС.

Підсумки 20-річного поступу України в реалізації євроінтеграційного курсу викладені в аналітичному матеріалі К. Тимінської [853]. Авторка розглянула зовнішньополітичний курс України після президентських виборів 2010 року, піддала критиці зволікання і небажання політичної еліти ефективно проводити реформи. Це призвело до невтішних прогнозів подальшого розвитку відносин України з ЄС. Вона вважала, що відмовляючись від здійснення реальних демократичних реформ, Україна наражає себе на небезпеку міжнародної ізоляції через нездатність дотримання обов'язків і зобов'язань, які насамперед потрібні самій державі, для її подальшого демократичного розвитку.

Серед колективних статей на тему змісту міжнародної політики України виділяємо „Зовнішньополітичні дилеми України”, у якій автори подають аналіз стратегічної політики нашої держави у 2008-2009 рр. [708]. Вони вважають, що шляхи вирішення проблем ефективності політики ЄС щодо України пролягають через обмеження „нормативних амбіцій” ЄС, більш чітке визначення цілей його політики та диверсифікацію інструментів її реалізації. На думку авторів, першочерговою умовою стабілізації східноєвропейського простору загалом і України зокрема, є нормалізація політичних процесів на трьох рівнях – на рівні відносин з Росією, на рівні відносин з іншими державами Східної Європи та на внутрішньополітичному рівні.

У статті „Тенденції зовнішньої політики України у 2009 р.” здійснено аналіз зовнішньополітичного курсу України протягом 2009 р. [818]. Автори зробили критичні зауваження стосовно того, що Україна залишалася заручницею кризових внутрішньополітичних процесів і політична боротьба в умовах передвиборчої президентської кампанії, яка ускладнила здійснення ефективної зовнішньої політики, послаблювала позиції країни на ключових міжнародних напрямках. Понад сім місяців 2009 р. зовнішньополітичне відомство залишалося без легітимного керівника. Далася взнаки внутрішня розбалансованість у прийнятті зовнішньополітичних рішень. Існувало принаймні три центри формування державних рішень у сфері зовнішньої політики: МЗС, Головне

управління зовнішньої політики Секретаріату Президента та Бюро з європейської та євроатлантичної інтеграції Кабінету Міністрів України.

Одним з найпотужніших центрів вивчення міжнародних відносин України з країнами світу став відділ всесвітньої історії і міжнародних відносин Інституту історії України НАН України. Вченими відділу видано кілька змістовних досліджень, в яких порушено ряд питань українсько-чеського міждержавного співробітництва. У частині другій хроніки „Україна і Європа” подано системно-інформаційний аналіз широкого фактичного матеріалу, додатки та персоналії найвідоміших європейських політиків, вміщено розлогу статтю А. Ю. Мартинова про місце Євросоюзу в системі міжнародних відносин [861; 862]. Інститут історії України НАН України з 1991 р. також випускає міжвідомчий збірник наукових праць „Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки”. Вміщені в окремих випусках публікації засвідчують активну зовнішньополітичну діяльність нашої молоді держави. Так, у спільній статті І. Вовканича та І. Сюська про становлення міждержавних відносин України з Чехією і Словаччиною розглянуто процес розбудови політичної співпраці цих посткомуністичних держав у 90-х рр. ХХ ст. Вони слушно зауважили, що таке співробітництво є природним продовженням спільної історії, відсутністю територіальних претензій та прагненням до євроатлантичної інтеграції [652]. Крім того, проблеми зовнішньої політики України в умовах глобалізації у 1991-2003 рр. розкрито у колективній анотованій хроніці „Зовнішня політика України в умовах глобалізації”. Кілька сторінок цього дослідження висвітлюють українсько-чеське міждержавне співробітництво. Їх автори наголошують, що фундамент нової договірно-правової бази українсько-чеського співробітництва було закладено лише в 1995 р. з підписанням Договору про дружні відносини і співробітництво між Україною і Чехією [646].

Проблеми зовнішньої політики Чеської Республіки розглянуто С. Мотрук у науковому збірнику „Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки” [791]. У ній авторка розглядає стан, проблеми та перспективи співробітництва

ЧР з країнами Європейського Союзу та країнами Центральної і Східної Європи, у тому числі й з Україною.

У статті „Проблеми розширення Європейського Союзу на схід” Є. Кіш розкриває проблемні моменти взаємовідносин ЄС з країнами Східної Європи, у тому числі й ЧР з Україною [722]. Як вважає авторка, переосмислення стратегії реалізації євроінтеграційного курсу України потребує розробки нових підходів з впровадження європейських стандартів у різних сферах суспільного життя та наближення України до вимог членства в ЄС. Одним з таких підходів є формування стратегічного порозуміння серед політичної еліти щодо європейського напрямку розвитку України. Іншим завданням реалізації євроінтеграційних прагнень України є досягнення ширшої обізнаності громадськості щодо стану та перспектив європейської інтеграції України. Важливим завданням є також досягнення більшої усвідомленості і розуміння важливості європейської інтеграції України, щільної прив'язки України до європейського ринку і культури. Дана проблематика розглядається авторкою і в ряді інших публікацій [717; 718; 719; 720]. У них розглядаються відносини країн Вишеградського блоку з Україною, що дозволяє зрозуміти специфіку розвитку й двосторонніх українсько-чеських відносин.

Наукова доповідь С. Віднянського присвячена можливостям євроатлантичної інтеграції України [643]. У ній автор аналізує поточний стан відносин України та ЄС, формулювання зовнішньополітичних дилем, які стоять перед українським урядом. Автор стверджує, що надзвичайно важливим фактором є чітке визначення пріоритетних і стратегічних завдань сучасної української геостратегії загалом і зовнішньополітичного курсу України, суть якого полягає в: а) європейській та євроатлантичній інтеграції, яка є визначальним зовнішньополітичним пріоритетом держави; б) зміцненні національної безпеки і поступального економічного розвитку; в) утвердженні цінностей демократії, прав та свобод людини; г) розвитку стратегічного партнерства з країнами ЄС.

У статті В. Гарагонича „Стратегія міжрегіональної й транскордонної співпраці в контексті євроінтеграції України” піднято питання стратегічного підходу до розвитку транскордонної та міжрегіональної співпраці як ключового фактора зовнішньої політики та євроінтеграційної стратегії України [664]. Він дійшов висновків, що „східне” розширення Європейського Союзу у 2004-2007 рр. суттєво змінило систему міжрегіональної й транскордонної співпраці в регіоні Центральної та Східної Європи на початку XXI ст. Відбулися радикальні зміни механізмів та принципів міжрегіональної й транскордонної співпраці країн Центральної та Східної Європи з Україною, у тому числі й з Чеською Республікою. Це проявилось у наступному: а) у зміні зовнішніх чинників у цілому як загальноєвропейського контексту, в якому формувалася система міжрегіональних і транскордонних зв'язків країн Центральної та Східної Європи, включно й України; б) у формуванні нової європейської системи міжрегіональної й транскордонної співпраці з метою досягнення збалансованого розвитку спільних транскордонних регіонів ЄС та України; в) у формуванні транскордонних регіонів на новому „східному” кордоні між регіонами ЄС та Україною.

Питання, що стосуються торговельно-економічного співробітництва України з ЧР розглянуті у статті О. Гетьманчука [668]. У ній автор подає поверховий аналіз економічної співпраці між Україною і ЧР, прогнозуючи, що за президентства В. Ющенка вона стане розвиватися інтенсивніше. У статті він оминув проблему „Ямбурзького боргу”, яка гальмувала торговельні і політичні відносини між Чехією і Україною. Зауважимо, що питання заборгованості так і не було вирішено „помаранчевими” силами.

У статті П. Черника проаналізовано геополітичні чинники, що впливали на розвиток двосторонніх відносин між Україною і Чехією [898]. Автор зауважив, що „українське питання” посідало доволі вагоме місце в політиці Чехії та довів, що позитивний досвід ЧР щодо інтеграції в євроатлантичні структури може бути використаний Україною. Але П. Черник у статті уникнув аналізу проблем енергетичної безпеки і „Ямбурзького боргу” України та не зробив

аналізу затверджених державних геополітичних концепцій закордонної політики ЧР.

У спільній статті Л. Матроні і О. Гащицького аналізується стан торговельних відносин України з країнами Європейського Союзу [773]. Автори статті вважають, що процес міжнародної економічної інтеграції України мав певні особливості. По-перше, Україна ще не була готова визначитись з основними напрямками і механізмом структурної перебудови економіки. Критерії цього процесу повинні були вироблятися з врахуванням особливостей розвитку світової системи господарювання, а також реальних можливостей і напрямів інтегрування до неї України. По-друге, дуже гостро стояло питання як безпеки у сфері зовнішньоекономічних відносин, так і економічної безпеки, які необхідно було вирішувати з позицій активного конкурентного протистояння на світовому ринку. По-третє, існували певні суперечності регіонального характеру, усунення яких було можливим тільки на довгострокових договірних засадах. По-четверте, спроби активного спілкування та діалогу з міжнародними фінансовими інститутами – як гарантами входження України до світового ринку і оновлення економіки – спричиняли неадекватну реакцію широких кіл української громадськості, бо не було чітко визначено орієнтири нашої держави ні в розвитку її внутрішньої економіки, ні в пошуках її майбутнього місця в світовому господарстві. Автори вважають, що проблема економічної інтеграції для України була однією з першочергових.

Розбудова двостороннього співробітництва України з ЧР у контексті відносин „Україна – Чехія – НАТО” розглядається в аналітично-інформаційному виданні „Нова стратегічна Концепція НАТО: безпекові та оборонні виклики для „Вишеградської четвірки” та України заради посилення євроатлантичної солідарності” [379]. У ньому аналізуються питання, пов’язані з можливим членством України у НАТО, проблеми енергетичної безпеки та співробітництва з країнами „Вишеградської четвірки”, висвітлено сучасні процеси стратегічного та безпекового характеру в євроатлантичному середовищі і ролі нової Стратегічної Концепції НАТО, ухваленої на саміті

Альянсу в Лісабоні в листопаді 2010 року. Розглянуто зміст статті 5 Вашингтонського Договору, проблематику стримування у нових геополітичних умовах, розвиток політики розширення партнерства Альянсу, майбутнє ядерної політики НАТО, перспективи розвитку систем протиракетної оборони та перспективи відносин між НАТО і ЄС.

Українсько-чеське співробітництво 1993-2001 рр. проаналізував у своїй інформативній публікації тодішній Посол України в Чехії С. Устич. Наголосивши на загальній активізації українсько-чеського міждержавного співробітництва, автор публікації висвітлив його зміст в політичній, економічній, науково-технічній та соціальній сферах [868].

Ряд питань загального характеру про перебіг трансформаційних процесів в Україні і Чехії, про стан, проблеми та перспективи співпраці України з ЄС, НАТО та ЧР розглянуто у кількох посібниках та підручниках. Так, наукові і публіцистичні видання регулярно висвітлювали питання перебігу внутрішніх політичних і економічних трансформаційних процесів в Україні 2000-2012 рр., які впливали на міждержавне співробітництво нашої держави, у тому числі й з Чеською Республікою. Серед них виділяється праця О. Бойка, в якій розглядаються також різноманітні суперечності в розвитку нашої країни. Проаналізувавши сучасні політичні, соціально-економічні, духовні процеси і тенденції в Україні, автор об'єктивно висвітлив причини, суть і наслідки „Помаранчевої” революції [1198].

Перебіг трансформаційних процесів в Україні певною мірою висвітлено у підручнику колективу авторів з новітньої історії України ХХ ст. „Новітня історія України ХХ ст.” (2000). Автори дослідження висвітлили питання успіхів і труднощів українського державотворення, труднощі реформування економіки та формування основних напрямів зовнішньої політики держави. При цьому автори лише уточнили історичні факти, але не розкрили суті змісту і глибину трансформаційних процесів в Україні [1205].

Аналіз широкого кола соціальних складників історичного розвитку незалежної України на шляху до Євросоюзу і НАТО розглянуто Р.

Офіцинським у посібнику „Європейська та євроатлантична інтеграція України. Соціальний аспект” [1207]. Автор розкриває тенденції і закономірності доленосного „повернення України в Європу”.

Проблеми і перспективи міждержавної співпраці України з Чеською Республікою частково проаналізовано в навчальному посібнику П. Сардачука і О. Сагайдака „Україна в двосторонніх міжнародних відносинах (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.)”, у якому розглядається політичне і економічне співробітництво України з різними країнами [1210].

Європейську безпеку та місце і роль України в регіональних та глобальних системах безпеки висвітлила на сторінках посібника „Європейська безпека і Україна” С. Мітряєва. Авторка змістовно проаналізувала інформаційні матеріали, фахові видання та монографічні дослідження експертів Національного інституту стратегічних досліджень, Інституту проблем міжнародної безпеки РНБО, Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, Міністерства оборони України, Інституту стратегічних досліджень (РФ, Москва) та інші. У додатках представлено перелік зовнішніх та внутрішніх загроз для національних інтересів України в різних сферах суспільного життя та висвітлено Стратегію національної безпеки України [1204].

Ряд загальних питань про трансформаційні процеси у слов'янських країнах Європи, у тому числі в Україні, піднімалися в підручниках з історії південних і західних слов'ян [1200; 1201]. Автори наукових підручників навели ряд фактів, що прислужилися при написанні монографії. До праць такого ж змісту і рівня аналізу фактів відносимо підручник з історії у країнах Центрально-Східної Європи [1202]. Проблеми формування економічної інтеграції України в ЄС розглянула у посібнику Є. Савельєва [1209].

Отже, аналіз праць українських дослідників про українсько-чеське співробітництво свідчить, що у них піднімався ряд питань постсоціалістичної трансформації у країнах Центрально-Східної Європи, включно й України та Чеської Республіки, досліджувались відносини України з Євросоюзом та

НАТО. Але при цьому вивчення системи українсько-чеського міждержавного співробітництва залишається недостатнім. Ґрунтовних наукових праць з комплексним аналізом українсько-чеських відносин та торговельно-економічного співробітництва початку ХХІ століття, зокрема періоду 2000-2012 рр., ще не опубліковано.

1.2. Питання міждержавної співпраці

України та Чехії у працях зарубіжних вчених

Другу групу використаних нами публікацій складають праці чеських вчених. Їх групуємо за висвітленням окремого кола проблем, серед яких виділяємо наступні: а) реформування суспільства у Чеській Республіці; б) перебіг трансформаційних процесів в Україні; в) членство Чеської Республіки в ЄС; г) проблеми, перспективи міждержавної співпраці ЧР з країнами ЄС та Центрально-Східної Європи; д) європейська енергетична безпека Чеської Республіки; е) розбудова економічного співробітництва Чеської Республіки з Україною.

Використані нами чеськомовні публікації – це монографії, дисертації, науково-інформативні збірники, статті в часописах, хроніки та навчальні посібники. При підтримці Міністерства закордонних справ Чехії було підготовлено і опубліковано монографічне дослідження М. Гада і Л. Урбана „Європейська співдружність. Основна підпора Європейського Союзу” [1014]. У дослідженні дано детальний аналіз всіх зусиль Чехії щодо її вступу в Євросоюз.

Характер і зміст міжпартійних протистоянь, політичного життя, практичну роботу чеського уряду по реформуванню чеського народного господарства і соціальних відносин колишній Прем'єр-міністр Чехії М. Земан висвітлив у своїй книзі „Піднесення і падіння чеської соціал-демократії” [462]. У ній автор розглядає основні причини кризи чеських соціал-демократів, серед яких він виділив: внутрішньопартійні непорозуміння, корупція, непопулярність та падіння довіри населення до політичних програм ЧСДП.

Серед видань, які розглядають відносини ЧР з країнами ЄС, увагу привернула монографія Ц. Домніца „Боротьба за декрети Бенеша напередодні вступу в Європейський Союз” [978]. У ній автор критично підійшов до оцінки „Декретів Бенеша” та їх впливу на чеське суспільство перед вступом Чеської Республіки до Європейського Союзу. Він звернув увагу на обговоренні проблеми відміни „Декретів Бенеша” у парламенті Чехії та Європи. Чеський історик зробив акцент на тому, що проблема виселення судетських німців

вийшла за рамки чесько-німецьких відносин на загальноєвропейський рівень і стала об'єктом спекуляції з боку чеських політиків, зокрема Прем'єр-міністра Чехії в 1998-2002 рр. М. Земана.

Трансформацію чеського суспільства, перебіг державних реформ в ЧР, а також внутрішню політику Чехії у XXI ст. розглянуто у працях професора П.Фіали. Зокрема, у монографії „Політика, яка не має бути” автор переконує, що сучасна політика ЧР не вирішує соціально-економічних проблем, які мають важливе значення для чеського суспільства. Монографія заслуговує на увагу українських дослідників, бо у ній автор критично ставиться до чеської влади, вказує на некомпетентність політичної еліти, на марні обіцянки, конкретні економічні інтереси чеських політиків, бюрократію і корупцію. Аналогічні питання автором розглядаються і в його однойменній статті [992; 993]. Європейська інтеграція у форматі „Східного розширення” розглядається П. Фіалою у монографії „Європа: нові питання європейської інтеграції. Нове розширення” [989]. У ній автор аналізує перспективи розширення кордонів ЄС і критично оцінює причини кризового стану Європейського Союзу. У першій частині монографії П. Фіала робить порівняльний аналіз старих і нових держав-членів ЄС. Порівнюючи якість демократії, роль національних інтересів у процесі інтеграції, він робить висновок, що центральноєвропейська демократія може вважатися стандартом у західному сенсі. Найбільш серйозною загрозою для сучасної європейської демократії він вважає фанатичну політичну боротьбу з ігноруванням релігійних цінностей. На його думку, християнські цінності будуть відігравати провідну роль у європейській політиці і в майбутньому. Окрім названих проблем, П. Фіала розглянув питання розширення і поглиблення європейської інтеграції та процесу прийняття Конституційного договору ЄС. Схожі питання автор проаналізував ще у двох статтях [988; 995]. Праці П. Фіали є значним внеском у розуміння процесів європейської політики, розширення Європейського Союзу і прийняття європейської Конституції. Він глибоко і критично проаналізував плюси і

мінуси чеської державної політики, яка впливала як на закордонну співпрацю ЧР, так й на її співробітництво зі східними сусідами.

Питання політичної системи ЧР підняв чеський політолог В. Гавлік. У дисертації „Чеські політичні партії і європейська інтеграція” [1231] він досліджує дану проблему у трьох площинах:

- 1). Вплив європейської інтеграції на діяльність політичних партій;
- 2). Програмні положення чеських політичних партій відносно європейської інтеграції;
- 3). Визначення ідеологічних позицій конкретних партій.

Автор висвітлив важливість демократичного переходу і консолідації процесу європеїзації чеських політичних партій, зробив порівняльний аналіз політичних програм ГДП, ЧСДП, КПЧМ та інших партій. Схожі питання автор розглянув також у статті „Чеські політичні партії в 2006-2010 рр.” [1023]. У ній чеський науковець зробив висновок, що після вступу ЧР до ЄС спостерігалось збільшення ступеня європеїзації передвиборних програм як у кількісному, так і якісному вимірі. А в публікації „Закордонна політика” [1024] він зробив аналіз чеської зовнішньої політики у відносинах з країнами ЄС та Східної Європи. Зауважимо, що у працях В. Гавліка комплексно досліджено діяльність чеських політичних партій у реформуванні чеського суспільства в умовах членства країни в ЄС, формуванні основних засад зовнішньої політики ЧР [1022; 1025; 1026; 1027; 1028].

Проблема енергетичної безпеки ЧР широко висвітлювалася на сторінках чеських видань. У них аналізувалася співпраця Чехії з Росією і Україною у сфері енергетики. Можна виділити дисертаційне дослідження П. Кучінкової „Розвиток відносин РФ та ЄС в контексті питання енергетичної безпеки” [1233]. У ній дослідниця розглянула „енергетичні” відносини Чеської Республіки з Росією. При цьому предметом її дослідження стали й чесько-українські відносини у цій сфері. Вона критично зауважує, що РФ як могутній центр сили у Східній Європі чинить політичний тиск у „газових” відносинах з Україною, а це впливає на енергетичну безпеку ЧР. Вихід з цієї ситуації вона

вбачає у збільшенні внутрішніх генеруючих потужностей, включаючи пошук додаткових ресурсів для трубопроводу „ІКЛ” (Інгольштадт – Кралупи – Літвінов), укладання контрактів на постачання норвезького газу і завершення будівництва АЕС Темелін. У статті „Роль Східного партнерства в енергетичній політиці Європейського Союзу” [1083] П. Кучінкова безпосередньо розглядає місце України у забезпеченні енергетичної стабільності ЄС. У ній вона слушно зазначає, що зважаючи на значну перевагу пропускну здатності української газотранспортної системи, модернізація ГТС знаходиться серед потенційно цікавих для чеських підприємців інвестиційних проектів. Головний свій інтерес Чехія вбачає в недопущенні встановлення російського контролю над ГТС України, оскільки це означатиме збільшення як чеської, так і ЄС енергетичної залежності від Росії.

Схожа проблематика розглядається в статтях Ф. Черного [960; 963; 964]. У них автор зауважив, що Чеська Республіка залишається одним з найбільших нетто-експортерів електроенергії в Європі. Враховуючи можливості нафтогону „ІКЛ”, проект постачання нафти трубопроводом „Одеса-Броди” до НПЗ в м. Кралупи не становить для Чехії інтересу. Зростання зацікавленості ЧР в реалізації такого маршруту постачання нафти було б можливим лише за умови припинення функціонування нафтогону „Дружба” та відсутності можливостей залучення додаткових ресурсів для постачання через нафтопровід „ІКЛ”. На його думку, Чехія має проводити збалансовану політику диверсифікації енергопостачання, що включало б диверсифікацію як джерел постачання, так і їх маршрутів. У цьому контексті ЧР необхідно підтримувати проект „Набукко”, з метою зменшення залежності постачання від Росії, і проект „Північний потік”, вбачаючи у цьому зменшення залежності від транзитних шляхів через територію України.

Шлях Чеської Республіки до Європейського Союзу та НАТО розглядає В. Гандл у статті „Чеська Республіка в ЄС та НАТО” [1016]. Автор робить висновок, що вступ Чехії спочатку до НАТО, а згодом до ЄС був основним та пріоритетним завданням зовнішньополітичного курсу ЧР, з яким вона

впоралася на „відмінно”. Дослідження зовнішньої політики Чехії у відносинах з країнами Центральної Європи розглядається у спільній статті В. Гандла та М. Кунстата „Центральна Європа в зовнішній політиці Чеської Республіки” [1018]. Предметом їх дослідження стала й Україна. Вони вважають, що у форматі „Східного партнерства” Україна має посісти центральне місце, стати своєрідним гарантом європейської енергетичної безпеки. Крім того, автори розглянули співпрацю країн Вишеградської групи з Україною, вважаючи її перспективною та взаємовигідною як для Чеської Республіки, так і для інших країн Центральної Європи.

Проблеми східної політики Чеської Республіки, в тому числі і щодо України, досліджено В. Вотапекком у статті „Східна політика Чеської Республіки 1993-2004. Успіхи, проблеми, перспективи” [1180]. Серед кола проблем автор також розглядає і проблему „Ямбурзької заборгованості” України перед ЧР та її вплив на двосторонні торговельно-економічні відносини. Він слушно зауважив, що зволікання з її вирішенням з боку України суттєво впливало й на політичний діалог з ЧР. Зокрема, Чехія офіційно погрожувала блокувати прагнення України вступити до СОТ.

Серед числа інших публікацій, що подають аналіз чеської зовнішньоторговельної політики, слід назвати статті Я. Гржіха [1034; 1035]. У них автор розглядає економічну співпрацю ЧР з країнами Центральної та Східної Європи. Предметом його дослідження став й аналіз чесько-української співпраці у період світової економічної кризи. Він зауважив, що основні засади зовнішньої політики Чехії передбачають співпрацю, зокрема, з Україною в економічних відносинах. Така співпраця запрограмована у „Концепції проекспортної політики країни на період до 2006 р.”, „Концепції чесько-української політики на період 2002-2005 рр.” та „Концепції закордонної політики Чеської Республіки”, ухваленої владою у 2003 році. Вказаними документами було визначено державні важелі проекспортної політики Чехії:

- 1). Діяльність торговельних місій та служб агентства „ЧезТрейд” (CzechTrade);

- 2). Участь у міжнародних виставках;
- 3). Активізація двосторонніх економічних зв'язків;
- 4). Розширення підтримки фінансових установ „Експортної гарантійно-страхової корпорації” (EGAP) та „Чеський експортний банк” (ЇЕВ) при реалізації економічних проектів;
- 5). Надання закордонної допомоги.

Зовнішню політику Чеської Республіки у своїх публікаціях аналізує М. Коржан. У статті „Політичний контекст і формування чеської закордонної політики у 2008 р.” [1060] він зазначив, що у 2008 р. Чеська Республіка активно розвивала зовнішньополітичні контакти, у тому числі й з Україною. Чехія підтримувала Україну у довгоочікуваному вступі до СОТ. У статті „Політичний контекст і формування чеської закордонної політики у 2009 р.” [1061] автор зазначив, що 2009 р. був для Чехії вершиною зовнішньополітичних ініціатив та напрацювань на загальноєвропейському рівні. Водночас М. Коржан вважав, що Чехії буде важко підтримувати високий темп інституційної роботи в Євросоюзі, який був започаткований Францією під час її головування в другій половині 2008 р., а відсутність більшості прихильників подальших реформ в чеському парламенті може загрожувати провалом ратифікації Лісабонського договору. На думку автора, Чехія, як новий член ЄС, під час головування в Європейському Союзі має продемонструвати свою дипломатичність і применшити скепсис Старої Європи щодо нових членів Євросоюзу і подальшого розширення співробітництва з країнами Східної Європи.

Аналогічний аналіз зовнішньої політики Чехії 2010-2011 рр. М. Коржан зробив у статті „Політичний контекст і формування чеської закордонної політики у 2010 р.” [1062]. Він зазначив, що протягом 2010 р. відносини Чеської Республіки із сусідніми країнами були дружніми і стабільними. Політика Чехії відносно України розвивалася у двох площинах: забезпечення захисту прав людини та диверсифікації енергоресурсів. Співпраця з Україною розглядалася чеською стороною насамперед в контексті реалізації програми

„Східного партнерства”. А у статті „Політичний контекст і формування чеської закордонної політики у 2011р.” [1063] автор вважає, що перешкодою для відновлення контактів на найвищому рівні між Україною і ЧР було надання в січні 2011 р. Чехією притулку колишньому міністру економіки України Б. Данилишину, проти якого в Україні було порушено кримінальну справу.

Внутрішня і зовнішня економічна політика Чеської Республіки в умовах її членства в Європейському Союзі розглядається у колективній монографії „Економіка Чеської Республіки в новому просторі Європейського Союзу” [984]. У першому розділі дослідження автори наводять бачення макроекономічної політики в країнах-членах ЄС і зони євро та аналізують монетарні і фіскальні аспекти інтеграції в ЄС. У другому розділі монографії розглядається вплив екологічної політики ЄС на чеську економіку, проблему бюджетного дефіциту та його вплив на фінансування в різних секторах економіки. У зазначених розділах окреслено заходи щодо наближення рівня життя у Чеській Республіці до стандартів Європейського Союзу, перспективи розширення ЄС у форматі „Східного партнерства”, яке, на їх думку, позитивно впливатиме на економіку ЧР та торговельну співпрацю Чехії з країнами Східної Європи.

Дослідження співпраці між Чехією та Україною не є пріоритетним для чеських вчених. Це співробітництво не розглядається у дисертаціях чи монографіях. Виключення становить єдина дипломна робота С. Фоменко „Торговельні відносини між Україною та Чеською Республікою”, що була виконана за напрямом „Міжнародна торгівля” на Факультеті міжнародних відносин у Празькому університеті економіки. У ній наведено інформацію стосовно українсько-чеської економічної співпраці за період з 2001 до другого півріччя 2006 р. та висвітлено торговельну політику України і Чехії. Загалом робота С. Фоменко не розкриває основні економічні проблеми, що існують між Україною та ЧР [1006].

Проблеми зовнішньої політики регулярно висвітлюються на сторінках часописів Міністерства закордонних справ Чехії „Міжнародна політика” і „Міжнародні відносини”. У статті Л. Палати „Питання сенсу України” [1124]

розглянуто внутрішньополітичне життя країни від розпаду СРСР до президенства В. Януковича. Він вважає, що в економічному спаді, корупції, низькому рівні заробітної плати, повільних темпах реформ винні президенти Л. Кравчук і Л. Кучма, які були вихідцями з провінційної бюрократичної аристократії і які навіть після падіння комунізму втрималися при владі. На думку автора, зміни на краще відбулися після подій „Помаранчевої” революції, які супроводжувалися зростанням рівня економічного життя та зближення з ЄС. Оцінюючи Президента В. Януковича, Л. Палата вказує на явні обмеження свобод, політичних процесів та зростання кількості кримінальних справ проти Ю. Тимошенко і її оточення. Схожі питання розглянуті автором у статті „В Україні залишається хаотична демократія”. У ній Л. Палата дає критичну оцінку внутрішньополітичному життю України. Він висловив занепокоєння станом демократії в Україні, вважає, що правосуддя над экс-урядовцями носить політично-вмотивований характер [1125].

Н. Весела у статті „Два десятиліття незалежності України” робить спробу проаналізувати роки історії незалежної української держави. Вона стверджує, що незважаючи на внутрішньополітичну ситуацію, Україна зробила значний поступ на шляху до європейської інтеграції, а Чехія готова надати свій досвід та допомогу молодій українській державі в її наближенні до ЄС [1174].

У спільній статті М. Ехла та Ю. Паяна „Нова концепція чеської закордонної політики” викладено основні принципи взаємовідносин ЧР, затверджених чеським парламентом після виборів 2010 р. На цій концепції будувалися відносини й з Україною протягом 2011-2013 рр. Згідно з концепцією, двадцятирічний етап повернення Чехії в Європу успішно завершився. Перед чеською зовнішньою політикою постали нові завдання, головне з яких – забезпечення безпеки та процвітання країни і її громадян та захисту інтересів ЧР за кордоном. Для досягнення цієї мети зовнішня політика Чехії має бути реалізована за такими напрямками: а) ЄС та „Східне партнерство”; б) енергетична безпека; в) економічна співпраця. Як зазначають автори, центральне місце у співпраці ЧР з країнами Східної Європи посідає Україна.

Чеська зовнішня політика в рамках двосторонніх чесько-українських відносин готова підтримувати політичну, соціальну та економічну стабільність з акцентом на повазі прав та основних свобод людини, розвиток верховенства закону, політичного плюралізму, громадянського суспільства та свободи засобів масової інформації в Україні [982].

Аналіз зовнішньої політики Чехії після 1989 р. зробила С. Вайсова у статті „Тягар вибору: чеська зовнішня політика між принципами і інтересами”. Авторка дослідила акценти і цінності, які в останні десятиліття з’явилися та відображені у чеській закордонній політиці. Вона зауважує, що відбувся відхід від традиційних і вузьконаціональних інтересів в бік етичних принципів зовнішньої політики. Одним з таких принципів є підтримка Чехією євроінтеграційних прагнень країн Східної Європи. Більш ґрунтовний огляд даної проблематики С. Вайсова зробила в однойменній монографії [1181]. В першій частині публікації представлені діаграми, які пояснюють процес зміни характеру чеської зовнішньої політики після 1989 року. Як вважає авторка, на формування зовнішньої політики Чехії впливали чотири фактори:

1. Зміни, що відбулися у міждержавних відносинах незалежних держав після „холодної війни”;
2. Реструктуризація та трансформація чеського суспільства;
3. Зміна пріоритетів та ідеології;
4. Вплив закордонної політики західноєвропейських держав.

Ці чотири фактори впливали на остаточний процес прийняття рішень у зовнішній політиці ЧР та вироблення загальнодержавних концепцій міждержавного співробітництва, як з країнами ЄС, так і з державами Східної Європи.

Розглядаючи зовнішню політику ЧР, вона зосередила увагу на таких моментах: 1. Оттавській конвенції; 2. Угодах Осло щодо заборони наземних мін та касетних боєприпасів; 3. Римському статуті; 4. Міжнародному пакті про громадянські і політичні права. Через призму цих документів було розглянуто ступінь їх дотримання ЧР та ступінь обмеження чеської зовнішньої політики

цими міжнародними правилами. С. Вайсова оцінює, наскільки Чехія виконує на практиці свої міжнародні зобов'язання. Вона також розглядає, як ці європейські принципи дотримуються у країнах Східної Європи, зокрема в Україні та Білорусі, та наводить приклади надання притулку ЧР політичним діячам з цих країн [1182].

Серед чеських наукових видань, що висвітлюють закордонну політику ЧР, нашу увагу привернув щорічник „Порядок денний чеської закордонної політики”. У виданні щорічника за 2007 р. наголошено, що одним із пріоритетів ЧР є підтримка демократичного розвитку України, її максимально можливої економічної інтеграції з країнами ЄС і усунення митних бар'єрів між Чехією та Україною [927, с. 40]. У часописі за 2008 р. йдеться про те, що Чехія має вибудувати механізм ефективного політичного співробітництва з Україною, а чеська дипломатія повинна зосередити увагу на питанні про подальшу лібералізацію Шенгенського візового режиму з країнами Східної Європи. З Україною слід було розпочати переговори, що вели до конкретних положень плану спрощення візового режиму [928, с. 27-29].

У щорічнику за 2009 р. зазначається, що Чеська Республіка як під час головування в ЄС, так і після його завершення буде підтримувати програму „Східного партнерства” ЄС з Україною, зробить конкретні кроки для спрощення отримання віз громадянами країн Східної Європи, скасує непотрібні документи і сертифікати, знизить ціни на Шенгенські візи для українців [929, с. 83]. Енергетичні відносини ЧР з Україною розглядаються у часописі за 2010 р. Крім того, у ньому йдеться про хабарництво Генерального консульства ЧР у Львові, пов'язане з отриманням чеської візи. У результаті зі скаргами до суду ЧР звернувся 161 громадянин України [930, с. 46]. Чеський погляд на відносини з Україною після президентських виборів викладено у щорічнику за 2011 р. Перемога В. Януковича у Чехії сприймалася як те, що представник проросійського табору став викликом прозахідній орієнтації України і створює можливості для зміцнення позицій Росії в регіоні Східної Європи [931, с. 49].

Проблеми і перспективи „Східного партнерства” для України проаналізовані у часописі за 2012 р. У ньому акцентується увага на тому, що Україна є ключовою країною, яка бере участь у проєкті „Східного партнерства”. Зазначається, що Україна має добрі економічні можливості для чеських інвесторів і є важливим коридором для чеського експорту до Росії [932, с. 47-48]. А у щорічнику за 2013 р. зазначається, що Україна є пріоритетним політичним та економічним партнером для Чеської Республіки та ключовою країною у проєкті „Східного партнерства” [933, с. 46-47]. У ранніх виданнях часопису аналізу закордонної політики ЧР з Україною присвячується мало уваги, а в 2012 та 2013 рр. ці питання винесені у окремі розділи під назвою „Взаємовідносини з Україною”. Це пов’язано із зростанням ролі України в проєкті „Східне партнерство” та перспективами укладення Угоди про асоціацію з ЄС.

Огляд використаних чеських джерел засвідчує, що у винятковій більшості публікацій піднімаються загальні питання перебігу трансформаційних процесів в Україні і Чехії, реалізації політичних, економічних та торговельно-економічних відносин, співпраці з НАТО і Євросоюзом тощо. У них лише зрідка зустрічаються окремі фрагментарні відомості про характер, зміст і напрями українсько-чеського міждержавного співробітництва. Ті нечисленні публікації, в яких згадується чесько-українське міждержавне співробітництво у політичній і економічній сферах, не дають достатньої інформації про характер, зміст, тенденції розвитку і перспективи українсько-чеських широкомасштабних відносин. Натомість, аналіз чеських публікацій змушує констатувати, що для чеських науковців у перше десятиліття XXI ст. є пріоритетним дослідження співробітництва Чехії з країнами Європейського Союзу, зокрема Австрією, Німеччиною та Словаччиною. Окремі публікації присвячені співробітництву Чехії з Росією, яка серед країн Східної Європи посідає перше місце у торговельно-економічних відносинах з Чеською Республікою. З огляду на величезний ресурсний і територіальний потенціал, РФ розглядається чеськими вченими як основний геополітичний партнер та вектор сили у Східній Європі.

Зовнішню політику ЧР в умовах реформування чеського суспільства на початку XXI ст. досліджують також російські науковці. Наукові центри Російської Федерації з перших років XXI ст. систематично досліджують трансформаційні процеси в країнах Центрально-Східної Європи, їх місце в стратегії розширення НАТО і Євросоюзу на Схід. Зокрема, у монографії професора Ю. Матвієвського проаналізовано європейську інтеграцію в Західній Європі на прикладі країн-членів Європейського Союзу, в тому числі й Чеської Республіки. У ній автор дослідив інтеграційні процеси у Західній Європі на прикладі Європейського співтовариства і проаналізував різні етапи „інтеграційного будівництва”, яке почалося з економіки, а потім стало поширюватися на інші сфери суспільної діяльності. Особливу увагу у монографії він приділив питанням відносин Європейського Союзу з країнами Східної Європи [772].

Дослідження проблем наднаціональності та феномену наднаціональної інтеграції в Європейському Союзі зроблено І. Хохловим [878]. Автор пояснив закономірності і визначив такі фактори становлення наднаціональності в ЄС: зовнішні – формування нового світового порядку після Другої світової війни, роль у ньому США, закінчення „холодної” війни, розпад СРСР та демократичні революції в країнах Центральної та Східної Європи. Внутрішні – еволюція самої інтеграційної системи, тобто європейського права, інституційної структури та впровадження субсидіарності як методу і принципу управління.

Питання міждержавного співробітництва країн СНД з країнами ЄС розглядається у колективній монографії російських вчених „Європейські країни: місце у „Великій Європі” [689]. У ній проаналізовано внутрішні та зовнішньополітичні аспекти розвитку європейських країн СНД, перспективи взаємовідносин з Європейським Союзом у рамках концепції „Великої Європи”.

Інтеграція Чеської Республіки до НАТО розглянута у статті А. Васьковського [637]. У ній відображено російський погляд на процес розширення НАТО на Схід. Як вважає автор, вступ ЧР та інших країн Центрально-Східної Європи неминуче порушив баланс збройних сил, що

призвело до порушення Договору про звичайні озброєння у Європі, оскільки, навіть без врахування сил нових членів, НАТО перевершує Росію в 5 разів за чисельністю населення, більш ніж в 10 разів – за розмірами військових витрат, в 3 рази – за чисельністю збройних сил і кількістю звичайних озброєнь, а співвідношення бойових потенціалів сил загального призначення Росії й НАТО оцінюється як один до чотирьох. Одночасне збільшення звичайних сил НАТО й наближення до кордонів України та Росії має дестабілізуючий вплив на баланс стратегічних ядерних сил.

Спірні питання „Декретів Бенеша” напередодні вступу Чехії до ЄС розглянув В. Трухачов [854]. Автор наголосив, що ця проблема торкалася не тільки відносин ЧР та Австрії, але й відносин Чехії з Німеччиною та Угорщиною. Він розглянув можливості блокування Австрією та Німеччиною вступу Чехії до ЄС. Схожі дослідження В. Трухачов зробив і в інших працях [1223; 1224]. Автор засвідчив, що чеська зовнішня політика з країнами ЄС та країнами Східної Європи, була частиною політичних і соціально-економічних процесів, що відбувалися в Європі у перше десятиліття ХХІ ст. Вони мали істотний вплив на розширення Євросоюзу та Шенгенського простору.

Дослідження процесів трансформації чеського суспільства та проблем зовнішньої політики Чеської Республіки здійснено у дисертації Н. Тамарчиної [1221; 1122]. У ній авторка проаналізувала зовнішню політику Чеської Республіки перед вступом до Європейського Союзу. Вона вважала, що досвід Чехії особливо цікавий тому, що це єдина досі країна в регіоні Центральної та Східної Європи, в якій посткомуністична трансформація обходиться без серйозних соціальних потрясінь, із збереженням при владі тієї команди реформаторів, яка починала в 1989 році реформи соціально-економічної та політичної системи. У всіх колишніх соціалістичних країнах даного регіону труднощі спричинили часту зміну правлячих еліт. Н. Тамарчина зробила висновок, що пріоритетним завданням чеської зовнішньої політики залишилась інтеграція держави у цивілізаційний і культурний простір Західної Європи.

Геополітичні аспекти зовнішньої політики Чеської Республіки дослідив Р. Рот [1219; 1220]. Автор здійснив аналіз формування зовнішньої політики ЧР у рамках геополітичного простору у контексті нової політичної ситуації та вперше у російській історіографії провів порівняльний аналіз зовнішньополітичних курсів Словаччини та Чехії в їх інтеграції у „Велику Європу”. Він наголосив, що головним пріоритетом зовнішньої політики Чехії була інтеграція ЧР в європейські і трансатлантичні політичні та економічні структури. З цим завданням правляча чеська еліта впоралася „на відмінно”. Також автор зауважив, що внутрішній демократичний розвиток, завершення економічної трансформації, побудова стабільного громадянського суспільства та пристосування до європейських правил сприяло досягненню основної мети Чеської Республіки – вступу в ЄС.

Діяльність законодавчої влади, еволюцію Парламенту Чеської Республіки та його вплив на суспільно-економічне життя країни дослідила у своїй дисертації М. Лазарева [1216; 1217]. На основі аналізу конституційно-правового регулювання та практики діяльності Парламенту Чеської Республіки вона виявила загальні закономірності становлення і розвитку інституту парламенту в постсоціалістичних країнах Східної Європи, наголосила, що є правомірним виділення східноєвропейських держав в окрему умовну групу, яка має певні особливості конституційного розвитку. Комуністичне правління залишило відбиток на суспільно-політичному житті Чехії, однопартійне правління і усунення політичної опозиції зумовили підозрілість і недовіру громадян до політичних партій та до офіційних осіб. Кризь призму проведеного дослідження представляється можливим оцінити розвиток Парламенту і Уряду в сучасній Україні, яка прагне подолати негативний досвід соціалістичного правління і надати представницьким органам дієвий характер.

Дослідження процесу інтеграції Чеської Республіки до Європейського Союзу висвітлено також у дисертаційному дослідженні М. Ештванікової [1229]. Вона зауважила, що зближення ЧР з Європейським Союзом сприймалося як процес „повернення у Європу”. Тож кроки, що робилися після

подій 1989 р. з метою возз'єднання з Західною Європою, розглядалися як природний наслідок внутрішніх змін. Ставши в 1993 р. суверенною державою, Чехія продовжила зовнішньополітичну лінію ЧСФР, основним пріоритетом якої був найшвидший вступ до НАТО і ЄС. Десять років інтеграції Чеської Республіки в Європейський Союз дисертантка розділила на три періоди: 1993-1997 рр.; 1998 р.; 1999-2003 рр. Перший – з 1993 до 1997 р. характеризувався нестабільністю державних інститутів Чехії, нерозвиненістю партійної системи, економічною кризою, гострими протиріччями у внутрішньополітичному житті. У цей період керівники ЧР, що приділяли основну увагу політичному аспекту інтеграції і недооцінювали складні інституційні реалії ЄС, так само як і важливість виконання умов ЄС відповідно до переговорного процесу, продемонстрували обмеженість своїх поглядів на євроінтеграцію. Чеський уряд очолював В. Клаус. Незважаючи на критику Клаусом певних дій Європейського Союзу, зокрема експансії на Схід, його уряд, керуючись національними інтересами і виходячи зі схвалених ним зовнішньополітичних пріоритетів, все ж прийняв ряд заходів по зближенню з ЄС і виконанню поставлених перед ЧР умов. У результаті на саміті у Люксембурзі в 1997 р. Чехія, на відміну від України, увійшла в „першу хвилю” розширення ЄС. Другий період – 1998-1999 рр. – виявився переломним для Чехії. Соціал-демократичний уряд на чолі з М. Земаном, який прийшов до влади в Чехії, продовжив зовнішньополітичну лінію попереднього уряду, внівши у неї деякі зміни. У сфері зовнішньої політики першорядним завданням стало якнайшвидше виконати умови Європейського Союзу і вступити до нього в якості повноправного члена. Взаємовідносини з сусідніми „східними” країнами теж отримали новий імпульс. У третьому періоді – з 1999 до 2003 р. – питання, пов'язані з євроінтеграцією, стояли на першому місці в урядових колах ЧР. Визначивши для себе високий темп підготовки до вступу в Євросоюз, їм вдалося його зберегти аж до підписання в Афінах угоди про вступ до ЄС десяти нових членів.

Аналіз багатопартійної системи Чехії початку ХХІ ст. здійснив Я. Шимов [1227; 1228]. У дисертації автор висвітлив формування демократичної багатопартійної системи в Чеській Республіці, яка після „Оксамитової” революції 1989 р. пройшла непростий шлях посткомуністичної трансформації. Цей процес ускладнювався тим, що до 1993 р. Чехія була складовою частиною багатонаціональної чехословацької держави, а формування нових політичних інститутів, в тому числі партій і рухів, у країні йшло одночасно з посиленням відцентрових тенденцій, які призвели до розпаду Чехословацької федерації. Він також вважає, що посткомуністична трансформація в Чеській Республіці має й інші особливості. Перехід від комуністичного режиму до демократії тут виявився практично одномоментним, у Чехословаччині не було тривалого періоду протистояння і діалогу комуністичної влади та опозиційних сил, подібного тому, який пережила в 90-х рр. Україна. Автор дійшов висновку, що початок 2000-х рр. був ознаменований у Чехії серйозною політичною кризою, яка склалася в результаті парламентських виборів в червні 1998 р. і не дозволила сформувати однопартійний або коаліційний уряд.

Процеси формування чеської політичної еліти, розвитку зовнішньополітичних концепцій чеської еліти у співробітництві з ЄС та НАТО розглянуті у дисертаційному дослідженні А. Балакіревої [1211; 1212]. Авторка проаналізувала події внутрішнього та зовнішнього політичного життя ЧР, які мали прямий вплив на зміну цілей і пріоритетів політичної еліти та вплинули на формування, розвиток і реалізацію її зовнішньої концепції стосовно східноєвропейських сусідів. Дисертантка наголосила, що процеси посилення західноєвропейської орієнтації чеських урядовців відбувались за рахунок мінімізації значення російського чинника. А. Балакірева підкреслила, що саме протягом першого десятиліття існування ЧР сформувалася позиція чеської політичної еліти, яка цілеспрямовано йшла до реалізації нової зовнішньополітичної парадигми: маргіналізації російського чинника аж до майже повного заперечення його впливу і максимального розвороту країни в бік західноєвропейського регіону. Лише з відходом у 2003 р. з президентського поста В. Гавела тенденції більш

збалансованого і виваженого підходу до країн Східної Європи стали перетворюватися на стабільний і невід’ємний компонент стратегії і тактики чеських політиків.

Загалом російські дослідники розглядають всі названі проблеми з метою виявлення причин і можливих наслідків процесів політичного, економічного і культурного розвитку країн Центрально-Східної Європи для Росії. Такий підхід дає змогу зрозуміти тенденцію розвитку співробітництва Чеської Республіки зі „східними” сусідами, у тому числі з Україною.

Таким чином, тема українсько-чеського торговельно-економічного співробітництва, як для чеських так й для російських дослідників, не має чіткої спрямованості щодо України. Особливо це помітно з боку чеських дослідників, котрі після втрати безпосереднього кордону між Україною і Чехією та після вступу до ЄС все менше розробляють концепцію міждержавного співробітництва з Україною. Чеські науковці не особливо переймаються формуванням концептуальних основ українсько-чеського співробітництва, прогнозуванням і моделюванням його розвитку. У свою чергу, українські вчені лише в останні роки починають розробляти проблеми українсько-чеського співробітництва переважно в політичній сфері, а інші сфери двостороннього українсько-чеського співробітництва ще майже не вивчені.

1.3. Джерела до вивчення

українсько-чеських міждержавних відносин

Джерелами до вивчення історії двостороннього співробітництва, торговельних зв'язків і економічної співпраці України з Чеською Республікою за період 2000-2012 рр. є звіти Посольства України в Чеській Республіці, аналітичні записки та листи Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, статистичне листування Торговельно-економічної місії України в складі Посольства України в Чеській Республіці, доручення Міністерства закордонних справ України, неопубліковані матеріали українських і чеських поточних архівів зовнішньоекономічних і зовнішньополітичних відомств та державних структур обох країн, опубліковані документи, періодичні видання та ряд публікацій. Основу дисертаційного дослідження склали архівні матеріали, опубліковані документи, праці українських і чеських дослідників та українська і чеська періодика.

У дисертації використано документи наступних архівів: Управління державного архіву Міністерства закордонних справ України (м. Київ), Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України (м. Київ), поточного архіву Посольства України в Чеській Республіці (м. Прага), поточного архіву Торговельно-економічної місії України у складі Посольства України в Чеській Республіці (м. Прага), Міністерства закордонних справ Чеської Республіки (м. Прага), Міністерства промисловості та торгівлі Чеської Республіки (м. Прага).

Хронологічно неопубліковані матеріали про українсько-чеські відносини та торговельно-економічне співробітництво складають дві групи: перша – документи про українсько-чеські відносини за період 2000-2003 рр., друга – 2004-2012 рр. Також використано ряд документів про двосторонні відносини між Україною та Чехією за період 1990-1999 рр., які дали можливість простежити передумови розвитку співпраці між країнами протягом 2000-2012 рр. [1, 14, 16, 20, 34] та ін.

З архівних матеріалів Управління державного архіву Міністерства закордонних справ України використано виступи Міністра закордонних справ України А. Зленка, матеріали політичних аналізів та нарад по країнах, записки бесід і щоденники міністрів закордонних справ, звіти про роботу МЗС України, інформації про політичну ситуацію і економічний стан Чеської Республіки, циркуляри Міністерства закордонних справ України посольствам, консульствам та дипломатичним представництвам України і т. ін. Увагу привертає звіт про концепцію аграрного розвитку Чехії. Документ містить ґрунтовний аналіз концепції аграрної політики Чехії перед її вступом до ЄС. У документі виділено два хронологічні етапи розвитку сільського господарства Чеської Республіки: перший етап – пожвавлення (з 1999 до 2001 р.) – спрямований на оздоровлення і стабілізацію аграрного сектору Чеської Республіки та на інституціональну підготовку його роботи за стандартами ЄС; другий етап – адаптації, який розпочався у 2002 році і закінчився вступом Чеської Республіки в ЄС. Він був спрямований на пристосування до умов аграрної політики Євросоюзу [10].

Звіт про прогноз оцінок можливих соціально-економічних наслідків вступу Чехії до Європейського Союзу для України складається з трьох розділів. У них наводиться інформація щодо аналізу змін тарифів ЧР у зв'язку із вступом до ЄС. У першому розділі Посольство України здійснило порівняльний аналіз змін ставок імпортного мита Чеської Республіки щодо основних товарних позицій українського експорту. У другому розділі наведена кількісна оцінка потенційних втрат українських експортерів після вступу ЧР до ЄС. Ця оцінка залежала від позиції „оновленого” складу 25 країн-членів ЄС, які захищали свій спільний ринок від українського імпорту металургійної та хімічної продукції. Третій розділ документа розкриває стан зовнішньої торгівлі Чехії після її вступу до ЄС [11].

Важливою є інформація про роботу Торговельно-економічної місії у складі Посольства України в Чеській Республіці на євроінтеграційному напрямі за період листопад 2002 р. – січень 2003 р. У документі виділено 10 міждержавних

заходів [15]. Довідка щодо сучасного стану торговельно-економічних відносин між Україною та Чеською Республікою у 2003 р. містить конкретні дані про обсяги торгівлі між країнами і засвідчує, що за обсягами двостороннього товарообміну Чеська Республіка посідала 18-те місце серед торгових партнерів України. У свою чергу, Україна посідала 20-те місце серед країн, що мали торговельно-економічні відносини з Чеською Республікою, у тому числі друге місце серед країн СНД та Балтії (після Російської Федерації) [5]. У документі про аналіз змін тарифів ЧР у зв'язку із вступом до ЄС показано динаміку зміни ставки імпортного мита для України [13]. Інформація щодо зустрічі з генеральним директором чеської фірми „ПРЕКОЛОП” (PRECOLOR) Р.Карлубіком засвідчила бажання українського та чеського Урядів створити спільне підприємство з очистки стічних вод та технологічної рекультивації земель, які забруднювалися в процесі виробництва [8]. Інформація про економічне та інвестиційне співробітництво двох країн містить дані про економічні та інвестиційні можливості співробітництва Чеської Республіки з Україною [37].

Документ з архіву Міністерства закордонних справ України про шляхи вирішення проблем у сфері працевлаштування та розширення договірно-правової бази пропонував виробити механізм оперативного вирішення питання надання робочих віз громадянам України, які мали будівельні спеціальності. Їх розробка значно підвищила б ефективність роботи українських будівельних підприємств на чеському ринку [24].

Другу групу джерел складають документи і матеріали архіву Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, в яких розкривається зміст торговельно-економічного співробітництва України та Чеської Республіки. Серед них заслуговують на увагу: інформація про стан фінансово-кредитної підтримки інноваційної діяльності, а також про досвід створення інноваційних структур у ЧР. У документі аналізуються програми інноваційної діяльності чеського уряду, зокрема підтримки інноваційної програми „Промисловість та підприємництво 2004-2006”, що надавала можливість

підприємствам без обмежень отримати підтримку при реалізації проектів підвищення технічних та експлуатаційних якостей виробів, технологій та послуг, запровадження прогресивних технологій управління. Метою програми було підвищення результативності роботи малих та середніх підприємств шляхом підтримки їх технічної оснащеності, запровадження сертифікації та міжнародних стандартів [43].

Інший документ містить інформацію щодо зустрічі керівника Торговельно-економічної місії України з заступником керівника Департаменту підтримки торгівлі та координації відносин з торговельно-економічними відділами Міністерства промисловості і торгівлі Чеської Республіки. Документ зосереджує увагу на:

- 1). Функціях, які покладені на економічні служби дипломатичних представництв Чеської Республіки за кордоном, їх статус та повноваження;
- 2). Залученні до роботи представництв державних та бізнес-структур;
- 3). Використанні різних форм взаємодії представництв Чеської Республіки з бізнес-структурами, акредитації компаній при дипломатичних представництвах або торговельно-економічних місцях, створенні представництв Торгово-промислової палати тощо;
- 4). Нормативних актах ЧР, які регламентують взаємодію офіційних представництв за кордоном з бізнес-структурами [45].

Ряд документів з архіву Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України аналізують персональний склад Уряду ЧР, Зокрема Уряду С.Гросса та Кабінету міністрів його попередника В. Шпідли [44]. У документах містяться інформації щодо поглибленого обґрунтування показників розвитку зовнішньої торгівлі [46], наведено показники зовнішньої торгівлі між Україною та Чеською Республікою, проаналізовано чинники активізації українсько-чеської торгівлі у 2004 р. В інформації щодо проведення роботи по наданню Україні статусу країни з ринковою економікою йдеться про готовність Чеської Республіки підтримувати наміри України в даному питанні [47]. Також у документі зазначається, що для набуття статусу країни з ринковою економікою

Україна має виконати всі необхідні для цього критерії: внести зміни до законодавства у сфері банкрутства, цінових обмежень стосовно добрив та металургії. При виконанні зазначених критеріїв ЧР буде невідкладно наполягати на наданні Україні з боку ЄС статусу країни з ринковою економікою.

В інформації про напрями дослідження національних ринків товарів та захист інтересів українських підприємств в антидемпінгових, спеціальних та антисубсидійних розслідуваннях йдеться про імпорт до Чехії гарячекатаного прокату українського походження, який підпадав під дію українсько-чеської Угоди про торгівлю деякими сталеварними виробами. Угодою було встановлено граничні обсяги (80 тис. тонн) щорічного імпорту до ЧР гарячекатаного прокату українського виробництва. Також у документі вказуються обмеження імпорту з України до ЧР нітрату амонію, на поставки якого Чеська Республіка запровадила дискримінаційне 16 % імпортне мито. Це негативно вплинуло на обсяги поставок з України до ЧР цієї продукції [48].

Інформація щодо проведення у м. Прага 31. 05 – 4. 06. 2004 р. дванадцятого щорічного засідання „Економічного форуму” розкриває питання двостороннього співробітництва після вступу ЧР до Європейського Союзу, містить перелік двосторонніх угод, які Чехія мала наміри денонсувати у зв'язку із вступом до ЄС: 1) Угода між Міністерством сільського господарства та продовольства України та Міністерством сільського господарства ЧР про економічне, науково-технічне та виробниче співробітництво (09. 04. 1993 р., м. Київ); 2) Угода між Урядом України та Урядом ЧР про торговельно-економічні відносини та науково-технічне співробітництво (17. 03. 1994 р., м. Прага); 3) Угода між Урядом України та Урядом ЧР про співробітництво у галузі ветеринарної медицини (28. 01. 1997 р., м. Прага); 4) Угода між Урядом України та Урядом ЧР про співробітництво в галузі карантину та захисту рослин (28. 01. 1997 р., м. Прага). Крім того, з моменту вступу ЧР до ЄС автоматично втратила чинність Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом ЧР про торгівлю деякими сталеливарними виробами (20. 12. 2002 р., м. Прага). Документ також аналізує

зміни у двосторонніх торговельних режимах з моменту вступу ЧР до ЄС, розглядає можливі економічні наслідки розширення ЄС для України. Зокрема, пропонує завершити переговорний процес щодо вступу України до СОТ, створити з ЄС зону вільної торгівлі, відстоювати збереження традиційних обсягів поставок української металопродукції на чеський ринок, що стане частиною ринку ЄС [50].

Окрему групу джерел даного архіву складають щорічні звіти про діяльність Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України. Так, у звіті про діяльність Міністерства за 2002 рік йдеться про основні засади зовнішньоекономічної політики України та практичні кроки у європейській та євроатлантичній інтеграції [39].

У звіті про діяльність Міністерства за 2003 рік визначаються чотири основні пріоритети ефективного міждержавного співробітництва з країнами ЄС і Центральної Європи: 1. Формування та реалізація стратегії економічного піднесення України; 2. Створення умов для прискорення економічного зростання через інструменти податково-бюджетної та фінансової політики; 3. Розширення співробітництва між Україною та ЄС, набуття Україною членства у СОТ та проведення ефективної зовнішньоекономічної політики; 4. Підвищення ефективності державного управління та діяльності Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України [40].

Звіт про діяльність Міністерства за 2004 рік окреслює завдання забезпечення безперервності політичного діалогу між Україною та ЄС на шляху європейської інтеграції України та переговорного процесу з новими державами-членами ЄС. З цією метою Міністерство взяло активну участь у підготовці позиційних документів України щодо спільних дій з новими державами-членами ЄС, у тому числі ЧР, які спрямовано на мінімізацію негативних наслідків розширення Європейського Союзу [41].

Звіт Мінекономіки України про надання статистичних даних ЧР щодо оцінки можливих наслідків створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС

дав можливість проаналізувати специфіку українсько-чеського співробітництва напередодні та після вступу Чеської Республіки до Європейського Союзу [42].

Третю групу джерел складають документи і матеріали поточного архіву Посольства України в Чеській Республіці. З них на особливу увагу заслуговують договірно-правові акти, якими регулюються різні аспекти українсько-чеських міждержавних відносин. Так, у 2000-2003 рр. українсько-чеське співробітництво регулювалось державно-правовими актами, підписаними в попередні і поточні роки. У цьому контексті важливу роль відіграв Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною і Чеською Республікою від 26 квітня 1995 р. [52], Угода про економічне, науково-технічне і виробниче співробітництво від 9 квітня 1993 р. [109] та низка договорів і угод 1993-1999 рр. [102; 110; 111; 112; 113], які протягом 2000-2003 рр. регулювали консульські взаємовідносини двох країн, торговельно-економічне співробітництво, питання зайнятості і взаємне працевлаштування своїх громадян на території країни-партнера, допомогу ЧР в реалізації економічних реформ в Україні, науково-технічну співпрацю двох країн.

У поточному архіві Посольства України в ЧР нами виявлено значну кількість джерел різного характеру. На увагу заслуговує звіт про участь Прем'єр-міністра В. Януковича у зустрічі глав урядів „Вишеградської групи” 25 червня 2003 р. [65] та різноманітні інформації про зустріч Міністра закордонних справ України А. Зленка з головою уряду Чехії В. Шпідлюю [68], про українсько-чеське культурне співробітництво [70], про форум „Партнери XXI століття” [74] та ін.

Окрему групу документальних джерел складають щорічні звіти про роботу Посольства України в ЧР. Нами використано матеріали до звіту Посольства України за 2000 рік, в якому аналізується двостороннє співробітництво. Звіт засвідчив значне поживлення торговельної діяльності між нашими країнами, як в сумарних об'ємах, так і по більшості товарних груп. Щодо науково-технічного співробітництва між Україною та Чехією, вказано можливості

співпраці в розвитку металургійних технологій, в т.ч. у практичному застосуванні досягнень порошкової металургії, в ядерному і енергетичному машинобудуванні та радіоелектронному машинобудуванні, автоматизації систем управління технологічними процесами, виробництві обладнання для міського електротранспорту, переробних галузей сільського господарства і т. ін. [86].

Українсько-чеське співробітництво характеризує звіт Посольства за 2001 р. У ньому проаналізовано сприятливі для України тенденції у взаємній торгівлі, що відзначалися в 2000 та протягом 2001 рр., визначено інвестиційні проекти, а також умови ведення підприємництва у вільних економічних зонах України [87].

Численні конкретні цифрові дані та факти про українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво, що були використані у дослідженні, містять матеріали до звітів про роботу Посольства України за 2002 р. [88] та 2003 р. [89].

Звіт Посольства України в Чеській Республіці за 2004 р. дає загальну характеристику основних тенденцій у політиці ЧР після вступу до ЄС [90].

Динаміка українсько-чеського співробітництва проаналізована у звіті Посольства України за 2005 р. Документ розкриває специфіку двосторонніх відносин у контексті існування проблеми ліквідації Україною „Ямбурзької заборгованості” перед Чехією. У відповідності до міждержавної угоди, яка набула чинності у 1999 р., Україна визнала борг на суму 79,17 млн. умовних розрахункових одиниць (еквівалент 1247 млн. м³ природного газу). Решта розділів звіту подає аналіз торговельно-економічного співробітництва та договірно-правової бази двосторонніх відносин [91].

Інформацію про двосторонні відносини між Україною і Чехією знаходимо у звіті Посольства України в ЧР за 2006 рік [92]. Висновки та пропозиції щодо покращення двосторонніх відносин містить звіт Посольства України в ЧР за 2007 рік. У документі зазначено, що і в умовах участі в єдиній зовнішньоторговельній політиці Європейського Союзу Чехія демонструвала

зацікавленість продовжувати з Україною двосторонній діалог на рівні міністерств та відомств економічного блоку [93].

Окрему групу архівних матеріалів складають нормативно-правові акти про співробітництво України і Чехії, звіти, інформації, матеріали економічних аналізів та нарад по країнах, виступи, що зберігаються в поточному архіві Торговельно-економічної місії при Посольстві України в Чеській Республіці. Нами використано значну кількість справ названого поточного архіву, які ми згрупували у підгрупи. Перша підгрупа – договірно-правові акти українсько-чеських відносин у зовнішньоекономічній сфері, тобто міждержавні та міжурядові угоди з питань українсько-чеського торговельно-економічного співробітництва. До їх числа відносимо міжурядові угоди про українсько-чеські торговельно-економічні зв'язки і науково-технічне співробітництво [261], про взаємний захист інвестицій [260], домовленості з питань подальшого співробітництва у сфері взаємного визнання результатів роботи з оцінки відповідності між Державним комітетом стандартизації, метрології і сертифікації України та Управлінням з технічної стандартизації, метрології та державних випробувань Чеської Республіки [234], про доступ на ринки товарів та послуг в рамках переговорного процесу щодо вступу України до СОТ [236] та ряд інших.

Другу підгрупу документів складають річні, щоквартальні і щомісячні звіти про роботу Торговельно-економічної місії України в Чехії. Вони включають аналіз зовнішньоекономічної політики і діяльності Чеської Республіки, стану її економічних відносин з країнами ЄС, світу та України, аналіз виконання двосторонніх угод економічного характеру, інформації про ділові контакти, зустрічі з представниками державних структур та ділових кіл, додатків у вигляді статистичних таблиць економічного характеру, планів роботи Торговельно-економічної місії України в Чеській Республіці (ТЕМ), супровідні листи з відомчих міністерств та циркуляри Міністерства закордонних справ України. Аналізуючи названі джерела, відмітимо, що всі вони складаються з 10 розділів [142-149].

Третю підгрупу документів, що зберігаються в поточному архіві Торговельно-економічної місії при Посольстві України в Чехії, складають різноманітні інформації: про зміни керівництва чеського уряду та міністерства промисловості і торгівлі [168], зовнішньоекономічну діяльність Чехії [164], про основні показники українського експорту [171], про підсумки торговельно-економічної співпраці України та Чеської Республіки [175], про обсяги українського експорту до Чеської Республіки [180] та ін.

Четверту підгрупу архівних матеріалів поточного архіву Торговельно-економічної місії України в Чехії складають протоколи засідань українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного українсько-чеського співробітництва [233; 235; 237; 239; 240; 241; 242; 243].

Четверту групу матеріалів складають документи і матеріали поточного архіву Міністерства закордонних справ Чеської Республіки. Через ускладнений режим доступу і вибіркковість надання документів українським дослідникам, матеріали даного архіву виявились важкодоступними. Незважаючи на це, нами використано певну кількість чеських документів. Зокрема: матеріали угоди про стандартизацію у галузі метрології між Держстандартом України та Управлінням з технічної стандартизації, метрології і державних випробувань ЧР [284]; проекти документів про взаємне визнання результатів робіт із сертифікації металопродукції, будівельних матеріалів і конструкцій [286; 285]; матеріали про внутрішню і зовнішню політику Чехії [282]; статистичні дані про чеську економічну політику [288; 289; 290]; інформацію про Українсько-чеський економічний форум, який відбувся 5 листопада 2002 року [280]; інформацію про презентацію ярмарки „Енергооблік”, що відбулася 22 січня 2003 р., на якій було представлено продукцію металургії, магістрального та комунального господарства [281], концепцію про торговельно-економічні відносини Чеської Республіки з Україною протягом 2002-2005 рр. [279] та ін. В останньому документі визначено засади економічних відносин з Україною в умовах членства ЧР в ЄС. Зокрема, зазначається, що Чеська Республіка розглядає Україну як

важливу європейську країну, яка впливає на ринок капіталів, товарів і послуг в Центральній і Східній Європі, та буде докладати зусилля для розширення взаємовигідного економічного співробітництва і поновлюватиме контакти, які існували між двома країнами раніше. У документі йдеться про вдосконалення нормативно-правової бази двосторонніх торговельно-економічних відносин, про заходи поліпшення умов взаємного доступу товарів на ринки України та Чехії шляхом усунення наявних торговельно-економічних бар'єрів. Названий документ пропонував: удосконалити механізм двостороннього співробітництва в банківській сфері, створивши ефективну систему кредитування та страхування експортно-імпортних операцій; узгодити механізм реалізації кредитів відповідно до Протоколу між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки „Про надання кредитів для фінансування експорту товарів та послуг із Чеської Республіки в Україну”; опрацювати питання отримання від „Експортної гарантійно-страхової корпорації” (EGAP) інформаційної та методичної підтримки в питаннях розвитку та запровадження в Україні системи страхування і гарантування експортно-імпортних операцій; прискорити відкриття на базі Почесного консульства України в м. Брно Генерального консульства України, а також сприяти відкриттю Генерального консульства Чехії в м. Львові.

Окрему підгрупу документів з архіву Міністерства закордонних справ Чехії складають справи про закордонну політику Чеської Республіки за 2000-2011 рр. [293], 2001 р. [294], 2002 р. [295], 2003 р. [296], 2004 р. [297], 2005 р. [298], 2006 р. [299], 2007 р. [300], 2008 р. [301], 2009 р. [302], 2010 р. [303], в яких аналізується зовнішня політика ЧР з країнами ЄС та країнами Центральної та Східної Європи, у тому числі і з Україною. Структурно ці звіти складаються з вступу, восьми розділів та додатків. У першому розділі подається аналіз багатосторонньої співпраці ЧР з ЄС, ОБСЄ, СОТ, Світовим банком. Другий розділ містить дані про двосторонні відносини ЧР з країнами світу. Зокрема, у звіті за 2000 р. аналізуються всі сфери чесько-українського співробітництва. У ньому зазначено, що Чеська Республіка вітає зусилля України для більш тісної

співпраці з НАТО, Європейським Союзом, центральними і регіональними групами і організаціями. Одночасно Чехія високо оцінює політику України щодо сусідніх країн і її зусилля по збільшенню регіональної безпеки [293, с.140-141].

У звіті за 2001 р. йдеться про те, що Чехія зацікавлена у збереженні і зміцненні незалежності України та її процвітання. Офіційний візит Заступника Прем'єр-міністра і Міністра закордонних справ Я. Кавана в Україну у жовтні 2001 р. був вмотивований необхідністю активізувати чесько-український діалог на політичному та економічному рівні і домогтися прогресу в питанні погашення „Ямбурзької” заборгованості [294, с. 224-225].

Звіт за 2002 р. містить інформацію про те, що Чеська Республіка сприятиме інтеграції нашої країни в європейські та євроатлантичні структури. У документі зазначається, що чеська сторона робить наголос на розвитку торговельно-економічних відносин. Обидві сторони зацікавлені в подальшому розвитку контактів у військовій, а також у інших сферах взаємодії [295, с. 249-251].

Крім того, у звітах МЗС ЧР за різні роки аналізуються політичні відносини між ЧР і Україною [296, с. 230-232; 298, с. 276-278], економічна співпраця [297, с. 263-265; 299, с. 233-234; 300, с. 198-199; 301, с.196-197], правова база двостороннього співробітництва [302, с. 296-299], розглядається розвиток закордонного та трансформаційного співробітництва між Чехією та Україною [303, с. 212-213]. Також в архіві МЗС ЧР виявлено „Концепцію закордонної політики Чеської Республіки на період 2003-2006 рр.”, в якій окреслені плани торговельно-економічних відносин з Україною [278].

Проблематику соціально-економічного розвитку Чехії після вступу до Європейського Союзу розглянуто у кількох наукових проектах та стратегіях, які підготували вчені Центру соціальної та економічної стратегії університету ім. Карла Великого у Празі. Ці дослідження проводилися на замовлення Уряду та Міністерства закордонних справ Чехії. Серед них виділяємо „Пріоритети для Чеської Республіки”. Документ-програму підготовлено під загальним керівництвом професора М. Потучека. Він визначив основні завдання на шляху

інтеграції Чехії до ЄС та напрями співробітництва ЧР з її східними сусідами [287]. Аналогічне експертне дослідження розвитку Чехії до 2015 року здійснили чеські науковці під назвою „Розвиток Чеської Республіки до 2015” [292].

Наступну групу документів складають архівні матеріали Міністерства промисловості та торгівлі ЧР (м. Прага). Серед них виділяємо інформацію про перегляд діяльності міжнародних економічних організацій [324], про встановлення обмежень на експорт нітрату амонію та інших видів добрива з України [322; 323], про характеристику торгівлі корисними копалинами [331] та звіт директора Фінансово-аналітичного управління Міністерства фінансів Чеської Республіки від 28 грудня 2001 року [307], в якому проаналізовано досвід боротьби з фінансовими злочинами. Увагу привернув також документ „Соціально-економічні взаємозв’язки після інтеграції Чеської Республіки до Європейського Союзу. Економічне зближення, конкурентоспроможність і соціальна згуртованість” [328], який прогнозує, що зі вступом країни до Євросоюзу відбудеться стабілізація і передбачуваність правового середовища країни, зменшаться витрати на підготовку та оформлення контрактів за рахунок спільних правил у сфері підприємництва, поліпшаться умови здійснення підприємницької діяльності, покращиться охорона прав власності та економічної конкуренції.

З матеріалів даного архіву нами використано ще й документ про середньострокову промислову політику ЧР, у якому подається аналітична та статистична інформація про економічну політику Чехії після вступу до ЄС [329]. Серед матеріалів названого архіву також виявлено урядові програмні документи: „Концепція промислової політики” [319], „Програма дій для посилення конкурентоспроможності промисловості ЧР” [305], „Енергетична політика ЧР” [308], „Сировинна політика ЧР” [318], „Проекспортна політика ЧР”, 2012 р. [326], „Концепція споживчої політики на 2001-2005 рр.” [320], „Політика допомоги малому та середньому підприємству до 2004 року” [325], які містять дані про соціально-економічний розвиток ЧР протягом 2000-

2012 рр. і є важливими для розуміння перебігу процесів економічного реформування.

При дослідженні економічної співпраці автором було використано офіційні видання під назвою „Експортна стратегія ЧР на 2006-2010 рр.” і „Оновлення експортної стратегії ЧР періоду 2006-2010 рр. на 2011 р.”, в яких проаналізовано експортні можливості країни на ринках ЄС і країн Східної Європи, у тому числі України [309; 304].

Міністерством промисловості і торгівлі було розроблено програму „Експортна стратегія ЧР на 2012-2020 рр.”, яка спрямована на розвиток чеського експорту і у якій передбачено, що Чехія до 2020 р. має увійти до 20-ти найпотужніших експортерів світу [311].

У виданні „Зовнішня торгівля ЧР за 2011 р.” [334, с. 204-207] подаються статистичні показники експорту та імпорту між ЧР та Україною по різних галузях економічної співпраці. Аналогічну інформацію, що стосується торговельного співробітництва між Чехією та Україною протягом 2012 р., містить видання „Зовнішня торгівля ЧР за 2012 р.” [335, с. 204-207]. З наведених даних можна стверджувати, що Україна посідала друге місце серед країн СНД у торговельно-економічних відносинах, поступаючись, як і раніше, тільки РФ.

Окрему групу складають опубліковані документи і матеріали. Їх групуємо на україномовні та чеськомовні. Серед україномовних привертають увагу різні акти, декларації, закони, угоди, постанови Верховної Ради та уряду України, документи, що розкривають євроінтеграційні прагнення України, матеріали про перебування різних делегацій та заяви, в яких висвітлюються різні аспекти економічного і політичного життя нашої країни, матеріали і документи, що розкривають українсько-чеські міждержавні взаємини протягом 2000-2012 рр. Зокрема, збірник документів „Зібрання чинних міжнародних договорів України” містить тексти ряду українсько-чеських договорів [369], матеріали парламентських слухань 2002 р. „Про взаємовідносини та співробітництво України з Європейським Союзом” [390]. Також нами проаналізовано низку

законів України, які в певній мірі впливали на розвиток двосторонньої українсько-чеської співпраці, зокрема про порядок ввезення (пересилання) в Україну, митного оформлення й оподаткування особистих речей, товарів та транспортних засобів, що ввозяться (пересилаються) громадянами на митну територію України [362], про спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області [357], про дипломатичну службу України, в якому визначено правові засади та порядок організації діяльності дипломатичної служби України як складової частини державної служби, а також особливості правового статусу державних службовців, які перебувають на дипломатичній службі [360], про господарські товариства [359], статті якого визначають поняття і види господарських товариств, правила їх створення, діяльності, а також права і обов'язки їх учасників та засновників як на території України, так і за її межами, та інші нормативно-правові акти.

Ряд опублікованих документів і матеріалів розкривають євроінтеграційні плани України. Більшість з них опубліковано на сторінках збірника документів „Україна на міжнародній арені” [407; 408] та збірника документів і матеріалів парламентських слухань про взаємовідносини нашої країни з НАТО [391; 396]. Після президентських виборів 2010 р. Україна офіційно заявила про неготовність вступу до НАТО. Ці та інші інтеграційні аспекти нової політики співробітництва України з НАТО та Європейським Союзом викладені у щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради „Модернізація України – наш стратегічний вибір” [378], „Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2012 р.” [392].

Євроінтеграційні прагнення України підтримуються чеською державою, політиками і вченими. Свідченням цього є підготовлений чеськими експертами документ „Елементи стратегії ЄС щодо України (чеський погляд)”, в якому розкрито чеську точку зору на взаємовідносини Євросоюзу з Україною. У документі наголошується, що в історичному минулому відносини двох країн і етносів не заплямовані, тому Чехія, як один з адвокатів проєвропейської орієнтації України, дає політичні рекомендації ЄС щодо відносин з Україною у

сфері економічної політики, функціонування державних органів влади та її інститутів, міжнародних відносин і політичної культури [352]. Ряд важливих документів опубліковано на сторінках видань: „Відомості Верховної Ради України”, „Політика і час”, „Урядовий кур’єр” та ін. Зокрема, Закон „Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво” від 16 квітня 2006 р. [365] містить основні засади міждержавного співробітництва в економічній, промисловій та науково-технічній сферах кооперації. Після вступу Чеської Республіки до Євросоюзу та „Помаранчевої” революції в Україні ця угода стала свідченням позитивного ставлення Чехії до євроінтеграційних прагнень України.

Друга група опублікованих документів і матеріалів – чеськомовна. У них піднімаються різні аспекти політичного, господарського і культурного життя країни, її відносин з країнами світу, у тому числі з Україною. З низки цих документів у монографії використано концепції закордонної політики ЧР [414; 416; 418], в яких чітко визначено основні напрями і принципи зовнішньої політики, основні державні інтереси та напрями співпраці ЧР з країнами Центрально-Східної Європи, у тому числі з Україною та країнами світу.

Окрему групу джерел складають статистичні матеріали про господарську і торговельно-економічну діяльність України і Чехії, в яких оприлюднено дані обох країн про рівень їх торговельно-економічного співробітництва та співвідношення експорту-імпорту. З вітчизняних використано „Статистичні щорічники України” та „Статистичний бюлетень: Співробітництво між Україною та країнами ЄС” за 2000 [437], 2002 [438], 2003 [439], 2005 [440], 2012 [435] роки, а з чеських – „Статистичний щорічник Чеської Республіки” (Statistická Ročenka České Republiky) за 2003, 2008, 2010, 2011 та 2012 рр. [445; 446; 447; 448; 449]. Структурно чеські щорічники складаються з 29-ти розділів. В одинадцятому розділі („Закордонна торгівля”) розміщено статистичні дані товарообігу між ЧР і Україною. Використані чеські статистичні збірники та

статистичні показники дали можливість з'ясувати реальний стан економіки країни та масштаби її торговельно-економічного співробітництва з Україною.

В українських щорічниках в розділі „Зовнішньоекономічна діяльність” опубліковано статистичні таблиці про зовнішню торгівлю товарами, обсяги імпорту товарів за регіонами, товарну структуру зовнішньої торгівлі, експорт-імпорт сировини та ін. Завдяки цим даним можна простежити динаміку розвитку економічної співпраці між Україною та ЧР та уточнити конкретні співвідношення експорту-імпорту в українсько-чеській торгівлі [437; 438; 439; 440; 435].

Статистичну інформацію також містять додатки Торговельно-економічної місії України в Чеській Республіці. Зокрема, у них наведено статистичні дані щодо зростання ВВП, про товарообіг між Україною та Чеською Республікою, про розвиток чеської промисловості [249; 250; 251; 252; 253; 254; 255; 256].

Крім того, автором використано кілька довідників, в яких даються вичерпні дані про НАТО [458], суспільно-політичні процеси в країнах Центральної Європи [459], цифрові показники про експорт ЧР [460]. Окремі дані інформативного характеру нами почерпнуто з українських і зарубіжних видань [463-612]. Ряд статистичних та соціологічних даних міститься в чеських періодичних виданнях – „Бернський деннік” (Brněnský deník) за 2010 р., „Економ” (Econom) за 2000, 2001, 2012 рр., „Справи” (Zpravy) за 2013 р., „ЧТК” (ČTK) за 2010 р., „Лідові новіні” (Lidové noviny) за 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005 та 2006 рр., „Господарські новіні” (Hospodářské noviny) – 2000, 2002, 2004, 2011 рр., „Млада фронта днес” (Mladá fronta dnes) за 2001, 2002, 2003, 2004 рр., „Політичка економія” (Politická ekonomie) за 2000 р., „Право” (Pravo) за 1998, 2001, 2011, 2013 рр. „Тіден” (Týden) – 2002, 2003 рр., „Віходні кур'єр” (Východní kurýr), „Мезінародні встягі” (Mezinárodní vztahy) за 2000, 2001, 2012 рр., „Мезінародна політика” (Mezinárodní politika) за 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2011 рр. та ряд інших [566-605].

В окрему групу джерел виділяємо інтерв'ю українських та чеських дипломатичних осіб. Зокрема, змістовну інформацію про співробітництво

України та Чехії протягом 2008-2011 рр. надав в інтерв'ю газеті „Галичина” Надзвичайний і Повноважний Посол України у Чеській Республіці І. Грицак. Він торкнувся актуальних проблем українців у Чехії, зокрема проблеми міграції та працевлаштування українських громадян, процедури отримання візи в консульських установах ЧР, зловживання посередницьких структур, які надають українцям послуги з працевлаштування і легалізації на території ЧР, випадки порушень прав трудових мігрантів [465]. У свою чергу Посол ЧР в Україні І. Почух у своєму інтерв'ю піддав критиці внутрішньополітичну ситуацію навколо судового процесу над экс-прем'єр-міністром Ю. Тимошенко, вважаючи, що дії влади у цій справі незаконні і не відповідають вимогам європейської демократії та негативно впливають на просування України до ЄС [517]. У газеті „День” він висловив упевненість, що Україна обов'язково стане членом ЄС [491].

Аналіз чесько-української співпраці після вступу Чехії до ЄС подав Посол ЧР К. Штіндл у виданні „Галицькі контракти”. Він зазначив, що Україна – єдина з країн СНД, з якою в Чехії п'ять років поспіль спостерігається динаміка зростання товарообігу близько 20% на рік. На його думку, вступ ЧР до ЄС для України об'єктивно відіграватиме позитивну роль, яке пожвавить економічне життя в прикордонних регіонах України. К. Штіндл підсумував інтерв'ю думкою про те, що Чехія зацікавлена в незалежності та у перспективах демократизації України [466].

Два інтерв'ю про торговельно-економічне співробітництво і партнерство дав керівник Торговельно-економічної місії України в ЧР В. Корсак. У першому з них, він зазначив, що Україна серед торговельних партнерів ЧР у Східній Європі посідає друге місце після РФ, а проект нової українсько-чеської торговельної Угоди передбачає подальший розвиток двосторонніх економічних відносин та політичну підтримку євроінтеграційних намірів України [507]. В інтерв'ю за 2003 р. чеському часопису під назвою „Віходні кур'єр” він наголосив, що тісні торговельно-економічні зв'язки між Україною та Чехією

відбуваються у машинобудівній, науково-технічній, енергетичній та інших галузях співробітництва [610].

З англomовних публікацій нами використано статтю міністрів закордонних справ Швеції, Великобританії, Чеської Республіки, Польщі та Німеччини під назвою „Сповзання України”, яка була опублікована в газеті „Інтернешнл геральд тріб’юн” за 5 березня 2012 року. У статті міністри висловили занепокоєння станом демократії в Україні, вважаючи, що правосуддя над екс-урядовцями та Ю. Тимошенко носить вибірковий характер. Порівнюючи державну демократію 2007 та 2012 років, міністри вважають, що шлях до Європи та ЄС для України значно ускладнився та уповільнився [606]. Загалом достатньо різноманітні документи архівів Міністерства закордонних справ України і Чехії, матеріали поточних архівів Посольства та Торговельно-економічної місії при Посольстві України в Чехії, опубліковані українською і чеською мовами документи і матеріали державних статистичних органів обох країн дають змогу ґрунтовно дослідити політичне й економічне співробітництво між Україною та Чехією в умовах перебігу суспільно-економічних реформ протягом 2000-2012 рр.

Отже, історіографічний огляд літератури про українсько-чеське міждержавне співробітництво, зокрема торговельно-економічну співпрацю 2000-2012 рр. засвідчує, що економічна співпраця країн не була ще предметом комплексного наукового дослідження. Достатньо глибоко в чеських і українських публікаціях висвітлено трансформацію суспільних відносин, шлях Чехії до НАТО і Євросоюзу та внутрішню і зовнішню політику в умовах її членства в ЄС, а українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво комплексно не вивчалось. Щоб заповнити цей пробіл, автор використав значний масив різноманітних архівних матеріалів, статистичних даних і періодичних видань.

РОЗДІЛ 2.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКИХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН

В теорії міжнародних відносин завершився процес формування комплексу методологічних принципів і засобів цієї науки як системи. Методологічну базу вивчення міжнародних відносин, а отже, й системного дослідження українсько-чеського міждержавного співробітництва становлять загальнонаукові принципи та положення науки, а також широкий спектр методів, які перейшли в теорію міжнародних відносин як з філософії, гносеології, онтології, аксіології, діалектики, логіки, історії, математики, так і з практики. У загальному розумінні науковий метод представляє собою систематизовану сукупність послідовних кроків, які потрібно здійснити для досягнення певної мети. З кінця XVIII до початку XX століття в науці панувало уявлення про те, що кожна з наук має власний метод теоретичного дослідження, а починаючи з другої половини XX століття нормою стає положення, коли кожна наука має у своєму розпорядженні арсенал власних методів і при цьому розширює ще і коло тих, які може запозичити для розв'язання певних завдань із суміжних сфер знань. Під методологією розуміємо сукупність принципів, конкретних методів і прийомів дослідження, а методи наукового пізнання – це різні способи аналізу конкретної сфери, у нашому випадку – українсько-чеського співробітництва та його складової, торговельно-економічної співпраці на початку XXI ст. [746, с. 70].

Метод дослідження українсько-чеських відносин – це сукупність прийомів та операцій, за допомогою яких здійснюється та чи інша конкретна діяльність у певних галузях двосторонньої співпраці. З одного боку, метод впливає із практики здійснення міжнародних відносин, з іншого – він спирається на досягнуті раніше результати і стає вихідним пунктом та умовою подальших практичних дій у розвитку двосторонньої співпраці. Розуміння методу в сучасних двосторонніх відносинах між Україною та Чехією є надзвичайно широким, оскільки він є формою наукового пізнання. Про це свідчить широкий спектр методів експерименту, обробки емпіричних даних, побудови наукової

гіпотези або теорії, виклад наукових результатів тощо. У методах дослідження українсько-чеської співпраці переважають спеціально-наукові, а серед них – якісні та кількісні. За типом причинності вони поділяються на однозначно-детерміністські, вірогідні, багатозначні. Кожна з наук на певному етапі свого розвитку здійснює глибоку філософську та практичну ревізію всіх методів теоретичного дослідження, які вона використовує, що сприяє зростанню самопізнання даної науки. Аналогічна проблема стоїть тепер і перед теорією міжнародних відносин, яка починаючи з 60-х років ХХ століття різко розширила арсенал своїх методів. Якщо метод впливає з практики і науки стихійно, то його правильне використання вимагає наукового осмислення. Цю роль у теорії пізнання виконує методологія [948, с. 5; 778, с. 56]. Отже, методологія дослідження українсько-чеських відносин – це теоретичні знання і уявлень про сутність і форми, закони, порядок та умови застосування підходів, способів, методів, прийомів і процедур, спрямованих на вивчення реальності, що відбувається в українсько-чеському співробітництві. Вона формується як на підставі загальних принципів пізнання, так і під впливом особливостей предмета дослідження конкретної науки [893, с. 75].

Застосування під час дослідження торговельно-економічних відносин між Україною та ЧР принципів та способів їх організації має певні рівні: а) набір – це певний етап організації міждержавної співпраці, який свідчить лише про її становлення; б) комплекс – вищий етап, який свідчить про розвиток міждержавної співпраці; в) система – висока розвиненість міждержавного співробітництва, яка здійснюється регулярно, охоплює всю сукупність принципів і способів здійснення українсько-чеської міждержавної співпраці. Для сучасного етапу розвитку українсько-чеських міждержавних відносин характерним є завершеність формування в цілісну систему.

Методологічну основу дослідження українсько-чеської співпраці, як зазначалось, утворюють загальнонаукові принципи та положення науки методології, а також широкий спектр методів, що історично склалися і перейшли в теорію міжнародних відносин як з інших наук, так і з міжнародної

практики [893, с. 75]. Важливою частиною теоретичної та практичної діяльності з вивчення українсько-чеського співробітництва є застосування експерименту. Метод експерименту – це сукупність конкретних прийомів і методів, які характеризують дане дослідження в усіх його частинах, а також специфічні засоби і способи отримання, збору, обробки ключової інформації про двосторонню співпрацю між Україною та Чехією, зокрема, політичні та економічні відносини, дані про взаємний товарообіг тощо.

З самого початку виникнення і розвитку теорії міжнародних відносин велась гостра дискусія з приводу існування законів у сфері міжнародних відносин, їх характеру та особливостей функціонування. Це пояснювалось цілим рядом обставин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, зокрема: а) специфікою міжнародних відносин як сфери соціальної взаємодії; б) незначним ступенем стійкості та повторюваності тих чи інших явищ, процесів і подій, що спостерігаються; в) несиметричним характером явищ, подій і процесів, що проявляють себе у сфері міжнародних відносин; г) наявністю різних підходів у тлумаченні закономірностей і прогнозуванні суспільних явищ та процесів [850, с. 153-156]. Краще розуміння складності проблем у визначенні законів розвитку міжнародних відносин й відповідно двосторонньої українсько-чеської співпраці дає аналіз теоретичних шкіл і напрямів. Одними із перших своє ставлення до даної проблеми сформуваали представники ортодоксального марксизму. Вони розглядали проблему законів і закономірностей у міжнародних відносинах на основі загальної методології історичного матеріалізму. Згідно з нею зміст міжнародних відносин визначається, з одного боку, змістом внутрішньої політики взаємодіючих на міжнародній арені держав, яка детермінується їх економічним базисом, а з іншого – класовою боротьбою між капіталізмом і соціалізмом в глобальному масштабі [849, с. 153-156]. Виходячи з цих обставин, марксистичні сформулювали цілий ряд „законів”, серед яких найбільш суттєвими вважались такі:

1. „Перетворення світової системи соціалізму у вирішальний фактор суспільного розвитку”;

2. „Зростання ролі держав, що розвиваються, і руху неприєднання”;
3. „Посилення кризи й агресивності імперіалізму”;
4. „Мирне співіснування держав з різним суспільним ладом” та ін.

Теоретики марксизму стверджували, що закони у сфері міжнародних відносин мають характер закономірностей, які за суттю і повторюваністю мають менш глибоке значення, ніж зазначені вище закони. Відповідно, традиційний марксизм визнавав детермінізм як основу марксистського розуміння історії міжнародних відносин. Отже, згідно з марксистською концепцією, українсько-чеські відносини розглядаються як причинно-наслідкова система співпраці. Тому, на розвиток торговельно-економічного співробітництва впливають наступні чинники: політичний діалог, якість укладених нормативно-правових угод, проблемні питання двосторонніх зв'язків тощо [850, с. 94-99].

З позицій детермінізму пояснювали зміст закономірностей у сфері міжнародних відносин, а отже й українсько-чеських зв'язків і представники школи політичного реалізму. Розвиток міжнародного життя вони розуміли як висхідний процес руху від простого до складного, тобто від нижчого до вищого. Цей розвиток визначався початковими причинами. Картину світу вони уявляли у вигляді чітких причинно-наслідкових зв'язків, що мають лінійний характер. Таким чином, вічні закони незмінної людської природи визначають характер взаємодії держав на світовій арені, а пізнання цих законів дає можливість створювати різноманітні теорії, в тому числі і про характер та зміст закономірностей у такій специфічній галузі людської діяльності, як міжнародні відносини [1208, с. 135-140].

Нові фундаментальні дослідження наприкінці ХХ ст. потіснили детермінізм. Виникнення і розвиток теорії синергетики дозволяє вивчати українсько-чеську співпрацю із позиції теорії самоорганізації і теорії хаосу. Передбачити, яким буде подальший розвиток українсько-чеських міжнародних відносин, важко, бо існує багато альтернативних шляхів цього розвитку. Але при цьому поступово утверджується розуміння необхідності і неминучості такої співпраці як непередбачуваного процесу. Оскільки більшість науковців нині вважає, що

закони і закономірності у сфері міжнародних відносин носять відносний характер, вони не вживають таке поняття як „закон”, оперуючи іншими – „закономірності”, „тенденції”, „правила” та ін.

Існують два підходи до вивчення українсько-чеських міждержавних відносин: а) історико-політологічний, що вивчає українсько-чеські відносини шляхом аналізу зв'язків, інститутів та поведінок, які виникають та розвиваються в часі та просторі; б) геополітичний і гео економічний, який досліджує українсько-чеське співробітництво шляхом аналізу політичної та економічної взаємодії країн-партнерів. З огляду на значну кількість шкіл і теорій та методологічних підходів, такий поділ є умовним. Він використовується нами виключно для того, щоб виявити головні тенденції у розвиткові двосторонньої співпраці та питань, які потребують подальшого дослідження і розробки. В обох підходах визначальними поняттями є держава, тобто Україна та Чеська Республіка, як головні суб'єкти міжнародних відносин, їх національні інтереси, сила, кордони і територія. Методологія вивчення українсько-чеської міждержавної співпраці будується на принципах, що впливають із первинних уявлень про об'єкт дослідження. Проблемою сучасного дослідження двосторонніх українсько-чеських відносин є полемічність первинних принципів розуміння власного об'єкта. Ідеться, передусім, про традиційну розбіжність між принципами суб'єктивізму та об'єктивізму. Суб'єктивізм, як один з принципів дослідження українсько-чеського співробітництва – система поглядів, пов'язаних із трактуванням міжнародних відносин як суспільних стосунків, що позбавлені об'єктивної основи, впливають з людської природи, формують та спрямовують особистість. Цей принцип покладено в основу теорій і наукових шкіл – антропоморфізму та нормативізму. Об'єктивістські принципи дослідження українсько-чеських відносин обов'язково враховують реальний характер, рушійні сили і тенденції, які незалежні від волі та бажань людини. На основі цього підходу були сформульовані принципи структуралізму, раціоналізму та детермінізму [1051, с. 152-153].

Проблемою дослідження міждержавних українсько-чеських відносин є полеміка щодо головних дійових осіб у міжнародному співробітництві. Її результатом стало висунення двох взаємозаперечних принципів – державоцентризму та транснаціоналізму. Їх можна звести до двох напрямів: традиціоналізму та емпіризму, які вимагають вести дослідження українсько-чеських відносин на основі логіки, точних фактів, чітко описаних за допомогою математичних методів.

Також у дослідженні українсько-чеської співпраці використовується системний підхід, який сприяв адекватній постановці проблем та логічно-послідовній стратегії їх розв'язання, цілісному сприйняттю відносин між країнами, розумінню взаємопов'язаності й взаємозумовленості складових співробітництва. Такий підхід необхідний з огляду на взаємозалежність всіх суб'єктів міжнародних відносин та функціонування міжнародних систем. За такого підходу система політичного та економічного співробітництва України з ЧР розуміється не як спонтанна множина одиничних явищ, а як взаємопов'язана сукупність суб'єктів міжнародних відносин, поєднаних причинно-наслідковими зв'язками. Методологічно цей підхід проявляється у трактуванні двосторонніх відносин як цілісного явища, в якому існують різноманітні зв'язки між його елементами, чітка ієрархія і сталі взаємозалежності [1051, с. 154]. На ще один важливий аспект системного підходу в українсько-чеській співпраці вказує те, що його потрібно розуміти як розгляд об'єкта в єдності його аналізу та синтезу. Тобто системний підхід виявляється в єдності процесу дослідження міжнародної системи співробітництва України та ЧР, що дає змогу уникнути штучного протиставлення теорій, побудованих на індукції, з теоріями дедуктивними.

Дедуктивний та індуктивний методи, аналіз і синтез, як загальнонаукові методи пізнання також використані при дослідженні двосторонньої українсько-чеської міждержавної співпраці. За дедуктивним методом відбувається дослідження міжнародних зв'язків України і Чехії від загальних знань до одиничних, а при використанні індуктивного методу вивчення українсько-

чеського співробітництва відбувається у зворотному напрямі. При цьому аналізі двосторонні відносини розглядаються як в економічній, торговельній, нормативно-правовій, політичній, так і в гуманітарній сферах. Синтез дозволив поєднати досліджувані напрями українсько-чеської співпраці та зробити комплексні узагальнення.

Вивчення українсько-чеської співпраці ґрунтується на діалектичному методі, який враховує, що українсько-чеські міждержавні відносини – динамічна система, що перебуває у постійному русі і розвитку, у постійній зміні змісту і форм. Зокрема, діалектика дає можливість дослідити динаміку розвитку товарообігу двосторонніх торговельних відносин, уникнути метафізичного тлумачення одиничних і загальних явищ та процесів. Діалектичний підхід охоплює загальні особливості розвитку будь-яких явищ і дозволяє об'єктивно вивчати рушійні сили міжнародних процесів, з'ясовувати відмінності одиничних явищ. М. Шепелєв підкреслив, що принципи загального зв'язку та розвитку як основні принципи діалектичного методу нерозривно пов'язані один з одним і діють в органічній єдності [918, с. 36; 742, с. 6-7]. Вони визначають принципи загального зв'язку і загального розвитку явищ у світі, загального зв'язку процесів і явищ в українсько-чеському співробітництві. Визнання принципу загального розвитку означає визнання діалектикою наявності розвитку у міжнародних відносинах. Діалектика виходить із визнання факту, що процеси і явища міжнародних відносин мають у своїй основі протилежності та існують через єдність цих протилежностей. Узагальнюючи можна сказати, що діалектика спирається на принцип єдності і боротьби протилежностей, на принципи переходу кількісних змін у якісні, на принцип заперечення заперечення. У ширшому тлумаченні – це принципи відображення, історизму, матеріальної єдності світу, практики і т. ін. [918, с. 36].

Противагою діалектичному методу у дослідженні українсько-чеської співпраці є метафізичний метод. Під метафізикою розуміють наукові погляди, які розглядають міжнародні відносини несуперечливими, незмінними у своїй основі, а процеси і явища у ньому – поза зв'язком один з одним. Рух і розвиток

метафізики зводять найчастіше до кількісних змін. З цієї точки зору метафізика як метод являє собою антидіалектику. Їх протилежність простежується за трьома основними напрямками: 1. Для діалектики українсько-чеські відносини являють собою єдине взаємопов'язане ціле, для метафізики, навпаки, явища ізольовані, відірвані одне від одного, існують поза зв'язками та відносинами між собою; 2. З діалектичної точки зору українсько-чеські відносини перебувають у постійному русі та розвитку, метафізика ж заперечує розвиток або спрощує його; 3. Діалектика вбачає джерело руху і розвитку в самому предметі міждержавної співпраці, у його внутрішніх суперечностях, метафізика – у зовнішніх факторах, що існують поза процесами і явищами, вважаючи їх внутрішньо несуперечливими. Метафізичний метод мислення був пов'язаний з початковою стадією розвитку природознавства, коли воно більше спиралося на аналіз, тобто розкладання предметів на складові частини. Аналіз вимагав розглядати речі як закінчені, дані поза зв'язком з іншими. Метафізика у дослідженні українсько-чеської співпраці проявляється у перебільшенні стійкості і спокою, що призводить до виправдання застою, до догматизму. Так, деякі чеські політики усталено і скептично ставляться до євроінтеграційного курсу України, традиційним для Чехії є стереотип, що українці – це бідні заробітчани, контрабандисти та представники кримінальних структур [733, с. 72].

Дослідження двосторонньої співпраці між Україною та Чеською Республікою спирається на формальні і неформальні методи. Неформальні методи почали виділятися з кінця 60-х рр. ХХ століття. Під ними розуміють застосування формальної логіки й математичного аналізу до вивчення чи пояснення міжнародних відносин у цілому або їх окремих явищ і процесів. Провідне місце серед неформальних методів належить історико-описовому методу (історико-порівняльному, історико-генетичному, історико-синтетичному), який є основою історії дипломатії, міжнародних відносин і зовнішньої політики, численних праць з аналізу явищ і процесів міжнародного життя. Різновидом історико-описового методу є політико-описовий метод, який

зводиться до реферування документальних джерел. Обидва методи надають первинну фактологічну інформацію про українсько-чеське міждержавне співробітництво, а вже на їх основу спираються всі наступні теоретичні побудови. До цієї групи належить також порівняльно-історичний метод – спосіб дослідження і пояснення змісту та характеру українсько-чеських міжнародних відносин на різних етапах історичного розвитку протягом 2000-2012 рр. [1215, с. 2-3].

Методологія історії дослідження міждержавних зв'язків, як зазначає професор Л. Зашкільняк, передбачає виокремлення і теоретичне осмислення таких головних елементів історичного пізнання: а) об'єкта і предмета визначення; б) суб'єкта пізнання (історика), методів і логіки його дослідницької діяльності у процесі створення історичних знань; в) історичних знань, їх структури, адекватності щодо реальності, соціальної значущості [699, с. 7].

Суттєве місце у дослідженні українсько-чеського співробітництва належить також двом спорідненим методам – нормативно-ідеологічному та нормативно-гіпотезотворчому. Перший виводить положення з певної ідеології, усвідомлюючи або не усвідомлюючи цього, маючи переконаність у власній правоті. Саме цей метод породив концепції „політичного реалізму” та геополітики, які є важливими для вивчення двосторонньої українсько-чеської співпраці. Другий з них дотримується логіки розуму. Знаючи про дефіцит емпіричного чи теоретичного матеріалу, він компенсує його побудованими на базі тих або інших концепцій гіпотезами. Цей метод використовується у концепціях зовнішньої політики України та Чехії, їх міжнародної інтеграції. З огляду на те, що зовнішньополітичні відносини тісно переплітаються з економічними та соціокультурними сферами діяльності, їхнє теоретичне осмислення шляхом узагальнення теоретичних знань про природу політичних відносин лише на локальному та глобальному рівнях недостатнє. У цьому контексті наукове вивчення українсько-чеських відносин спирається на аналіз як емпіричних процесів, так й теоретичних знань [801, с. 462-478; 742, с. 6-7].

Наступну групу споріднених неформальних методів вивчення українсько-чеських відносин становлять операційно-прикладний і аналітико-прогностичний. До операційно-прикладних можна віднести різні методи аналізу ситуації, що склалася в українсько-чеському співробітництві: просте та включене спостереження, вивчення документів і об'єктивних матеріальних джерел, порівняльний аналіз, методи аналізу змісту, методи аналізу варіантів поведінки і т. ін.

Аналітико-прогностичні методи націлені на прогноз складних процесів і явищ двосторонніх відносин. Серед них вкрай важливою для вивчення українсько-чеських міжнародних відносин є альтернативістика – вірогідні або можливі варіанти майбутнього, реально можливі, але втрачені варіанти минулого. З точки зору практичної значимості найкраще зарекомендували себе сценарний метод, тобто побудова сценаріїв гіпотетичного ходу розвитку подій у співробітництві, і методи експертного аналізу двосторонньої співпраці між Україною та Чехією. У дослідженні системи українсько-чеського міждержавного співробітництва використовуються, зокрема при вивченні торговельно-економічної співпраці, статистичні методи.

Дослідження українсько-чеської співпраці можливо здійснювати у таких напрямках: політичного ідеалізму, політичного реалізму, модернізму, транснаціоналізму, неомарксизму та неореалізму. Політичний ідеалізм в українсько-чеських відносинах реалізується через переконання у необхідності й можливості вирішувати конфлікти між державами шляхом правового регулювання та демократизації міжнародних відносин, поширення на них норм моралі і справедливості. Політичний реалізм у двосторонній співпраці між Україною та ЧР здійснюється через принцип національного інтересу, відповідно до якого відбувається формування міжнародної політики кожної з країн. Модернізм у дослідженні двосторонньої співпраці між Україною та ЧР акцентує увагу на використанні методів точних наук у вивченні феномену міжнародних відносин. За науковим напрямом транснаціоналізму міжнародними акторами у двосторонніх відносинах виступає не тільки

держава, тобто Україна і Чехія, але й індивіди, установи, організації, недержавні об'єднання. Цілісність міжнародної спільноти, що конкретизується в ідеях про несиметричність взаємозалежності сучасного світу та реальну залежність економічно слаборозвинутих країн від держав лідерів – ідея неомарксизму. А напрям неореалізму виражає прагнення до збереження переваг класичних традицій в українсько-чеських відносинах й прагнення збагачуватися новими міжнародними реаліями та досягненнями інших теоретичних течій [733, с. 70-75].

Різноманітність емпіричних джерел та доволі широкий спектр українсько-чеського співробітництва, яке включає співпрацю державних і недержавних політичних і торговельно-економічних структур держав та їх окремих територій (регіонів), різні групи населення і окремих осіб, зумовили, крім вищеназваних методів, використання різних методик ведення дослідження. Під методикою розуміємо різні техніки ведення наукового дослідження, зокрема:

1. Визначення історичних обставин і часу початків складання та розвитку політико-правових відносин і співпраці між Україною і Чехією;
2. Виявлення й аналіз державних і міждержавних політико-правових актів, які регулюють трансформаційні політичні й економічні процеси в Україні і Чехії;
3. Опрацювання державних і міждержавних політико-правових актів, якими регулювалось українсько-чеське міждержавне політичне і економічне співробітництво;
4. Встановлення рівня інерції радянського і соціалістичного способу життя на проведення трансформаційних процесів політичної, економічної та ідеологічної орієнтації української і чеської політичних еліт;
5. Уточнення напрямів внутрішньої і зовнішньої політики кожної з країн та визначення рівнів українсько-чеського співробітництва в конкретних часових проміжках (етапах);
6. Окреслення рівнів політизації торговельно-економічної співпраці Чехії і України;

7. Виявлення впливу геополітичних, геоекономічних і геокультурних чинників на міждержавне українсько-чеське співробітництво на початку XXI ст.

Отже, при комплексному вивченні українсько-чеського співробітництва, зокрема й торговельно-економічної співпраці 2000-2012 рр. використані різні методологічні принципи, тобто різні методи теоретичних досліджень, які широко використовуються в теорії міжнародних відносин. У поєднанні з певними методиками дослідження вони дали можливість отримати нові знання про характер, зміст і обсяги політичної та економічної співпраці як Чехії, так і України на їх шляху до Євросоюзу. Отримані знання характеризують процеси становлення та розвитку системи українсько-чеського міждержавного співробітництва як сукупності сталих, впорядкованих зв'язків. Їх можна розглядати як головне джерело інформації про природу міжнародних відносин у контексті інтеграції, що відбувається у Центральній та Східній Європі. Вони дали можливість стверджувати, що міжнародні політико-економічні відносини, які сформувалися між Україною і Чехією в умовах європейської інтеграції та трансформації їх суспільств, набули складної динаміки і є однією із форм організації відносин між суб'єктами у єдиному європейському геополітичному просторі.

РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ РЕФОРМ В УКРАЇНІ НА УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ ТА ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ СПІВПРАЦЮ

3.1. Політичні перетворення в Україні .

До 2000 р. якогось реального поступу до прискороного засвоєння стандартів Євросоюзу в Україні не спостерігалось. Більше того, українські уряди постійно змінювали свої пріоритети у реформуванні економіки і соціальної політики. При цьому одні парламентарії і урядовці орієнтувались на ліберальну, а інші – на соціал-демократичну модель соціальної політики. Але, прийнявши закон „Про основні напрями соціальної політики на 1997-2000 рр.”, держава майже цілий ряд функцій соціальної політики переклала на громадян [655, с. 36-37; 670, с. 49, 58-59]. Економічні негаразди і політична нестабільність 1993-1999 рр. негативно позначились на становищі науки, освіти і культури. Хоча в листопаді 1993 р. Уряд затвердив програму „Освіта”, реальних зрушень в системі освіти не спостерігалось [742, с. 58-66].

Внутрішньополітичне життя України протягом 2000-2004 рр. визначалось ситуацією, що склалась після обрання президентом у 1999 р. Л. Кучми. Йдучи на президентські вибори, він обіцяв суттєві перетворення в економіці, стрімке зростання економічного розвитку, спрощення й стабілізацію податкової системи, зниження податкового тиску, стимулювання передових технологій, сприяння вітчизняному та іноземному капіталу, інвестиційну приватизацію і та ін. [655, с. 37]. Щоб реалізувати цю програму, слід було посилити виконавчу владу. Саме це спричинило проведення 16 квітня 2000 р. Всеукраїнського референдуму, в якому пропонувалось: виявити недовіру Верховній Раді; право Президента на розпуск Верховної Ради, якщо вона протягом місяця не сформує постійно діючої парламентської більшості або не затвердить протягом трьох місяців бюджету; скасування депутатської недоторканності; скорочення кількості депутатів до 300 осіб; формування двопалатного парламенту; прийняття Конституції на Всеукраїнському референдумі [1198, с. 596]. Названі кроки Л. Кучми викликали гостре протистояння у парламенті. Представники лівих партій в парламенті запропонували внести до Конституції зміни, які б

формування уряду і відповідальність за проведення реформ поклали на реальну, а не ситуативну більшість. У результаті парламент розколовся, в ньому наростало протистояння між більшістю та меншістю. Сформована парламентська більшість, що склалась внаслідок загрози розпуску парламенту та за сприяння Л. Кучми, висловила підтримку курсу реформ і новому урядові Прем'єр-міністра В. Ющенка [1198, с. 595-596].

Створення ситуативної більшості лише на деякий час послабило протиріччя між політичними силами у боротьбі за владу та розподіл сфер впливу. Вже восени 2000 р. в українському суспільстві загострилось політичне протистояння. Приводом до цього стало вбивство журналіста Г. Гонгадзе та „касетний” скандал, пов'язаний із записом розмов у кабінеті Л. Кучми. Гостре протистояння в парламенті навколо осіб силових міністрів і наметове містечко в центрі Києва з 15 по 26 грудня 2000 р. вкрай загострили політичне протистояння.

У 2001 р. в Україні сформувалось кілька опозицій – до президента, уряду та більшості в парламенті. Одна із них – „Україна без Кучми”, організована лідерами СПУ, провела численні акції протесту в багатьох містах України. Найбільше протистояння між опозицією і владою відбулося 9 березня 2001 р., воно переросло у зіткнення сил правопорядку з учасниками демонстрації [1198, с. 597]. Під тиском лівих сил Л. Кучма вже 26 квітня 2001 р. прийняв відставку Прем'єр-міністра В. Ющенка та його уряду. Вже наприкінці квітня 2001 р. було сформовано Уряд А. Кінаха, який імітував реформування політичної і економічної систем країни у відповідності до програми, запропонованої Л. Кучмою під час президентських виборів. Указом Президента України від 16 листопада 2002 р. Уряд А. Кінаха був відправлений у відставку у зв'язку з реалізацією проголошеного курсу реформування політичної системи та створення уряду, який би зміг ефективно співпрацювати з Верховною Радою України [156, с. 1-2]. Загалом 2002 рр. характеризувався політичною нестабільністю та численними антипрезидентськими виступами. Опозиція вимагала не лише відставки Л. Кучми з посади Президента, а й докорінної зміни

форми правління. Вона пропонувала перетворення президентсько-парламентської республіки в парламентсько-президентську, обмеження повноважень Президента, формування парламентської більшості на основі партій чи виборчих блоків, формування парламентом уряду, розширення прав і повноважень уряду і та ін. Весною 2002 р. в гострих політичних протистояннях відбулась передвиборна кампанія та вибори до Верховної Ради за змішаною мажоритарно-пропорційною системою виборів. Незважаючи на помітний успіх національно-демократичних партій на виборах, у Верховній Раді було створено пропрезидентську більшість, так звану „партію влади”. До неї увійшли депутати з колгоспно-радгоспної еліти, директорського корпусу державних підприємств та чиновництва [742, с. 58-66]. Водночас в українському політикумі і суспільстві велись дискусії про євроінтеграційні перспективи України. Верховна Рада України 12 вересня 2002 р. прийняла Постанову „Про проведення парламентських слухань у жовтні та листопаді 2002 р. щодо євроінтеграційних перспектив нашої держави”. У відповідності до Постанови 23 жовтня 2002 р. в Україні були проведені парламентські слухання „Про взаємовідносини України з НАТО”, а 20 листопада 2002 р. – „Про взаємовідносини та співробітництво України з Європейським Союзом” [391]. На Празькому саміті НАТО в листопаді 2002 р. було схвалено План дій Україна – НАТО, яким було презентовано ряд наукових програм, у т.ч. програма екологічної безпеки, що передбачала ліквідацію наслідків радіаційних забруднень [389, с. 3-5; 1098, с. 13-14]. Дещо раніше, 12 вересня 2002 р., Верховна Рада України ратифікувала „Угоду про безпеку між Урядом України і Організацією Північноатлантичного договору” від 13 березня 1995 р., в якій наголошувалось, що між Україною і НАТО „досягнуто згоди проводити консультації з політичних питань та питань, пов’язаних з безпекою, а також розширювати та інтенсифікувати політичне та військово-співробітництво в Європі” [390; 391; 396].

Восени 2002 р. група лівих і правих депутатів Верховної Ради України подала законопроект „Про внесення змін та доповнень до Конституції України”. У відповідь Л. Кучма у березні 2003 р. виніс на всенародне

обговорення свій проект Закону України „Про внесення змін до Конституції України”. Президентський законопроект передбачав перетворення України в парламентсько-президентську республіку, запровадження пропорційної системи виборів, формування уряду парламентом, створення двопалатного парламенту, розширення прав президента щодо розпуску парламенту, прийняття законів за допомогою референдумів і т. п. Пропоновані Л. Кучмою зміни до Конституції могли спричинити поглиблення конфронтації у суспільстві і тим створити передумови для відновлення президентської республіки [1198, с. 611-612].

Увесь 2003 р. у внутрішньополітичному житті України характеризувався, з одного боку, жорсткими протистояннями між національно-демократичними і прокомуністичними силами в парламенті та поза його межами, а з другого – протистояннями між гілками влади, президентською „партією влади” і опозицією. Крім того, загострилися протиріччя між центральними і регіональними органами влади, давалася взнаки низька ефективність державного контролю за виконанням рішень, політичні протистояння впливали на поведінку державних чиновників, протекціонізм, корупцію в державних органах влади і управління та на місцях.

Внутрішньополітичне життя в Україні постійно загострювалось з самого початку XXI ст. Політична ситуація в Україні 2004 р. була своєрідною: 20 квітня 2004 р. Верховна Рада України ратифікувала підписану 19 вересня 2003 р. Угоду про формування Єдиного економічного простору (ЄЕП). Ідея ЄЕП викликала гострі дискусії в українському політикумі і суспільстві. Прихильники ЄЕП твердили про відновлення господарських зв'язків, збереження доступу до російських енергоносіїв, навіть про те, що членство в ЄЕП сприятиме вступу України до Євросоюзу. Противники ЄЕП на це зауважували, що ніхто штучно не розривав зв'язків з країнами СНД, бо вони існували всупереч економічній доцільності, що Росія практично закрила свої ринки і в 1997 р. перейшла на світові ціни за енергоносії, що ЄЕП за економічним потенціалом поступається Євросоюзу. Євросоюз зреагував на

створення ЄПП заявою, що таке об'єднання створить певні перешкоди країнам на вступ до СОТ, не поліпшить торговельно-економічного співробітництва України з ЄС, викличе труднощі при переговорах з Євросоюзом про торговельно-економічне співробітництво [1198, с. 669-671].

Особливо загострилась в Україні внутрішньополітична ситуація в 2004 р. у зв'язку з наближенням терміну виборів Президента, ходом передвиборної кампанії та фальсифікацією результатів виборів. Серед чинників, що спричинили масові виступи громадян у 2004 р. були: порушення законодавства і корумпованість владних структур; тінізація і криміналізація економічних процесів; формування кланово-олігархічного режиму Л. Кучми; боротьба фінансово-олігархічних кланів в економічній сфері; різке зниження довіри до влади; відсутність політично відповідальної влади; обмеження прав людини, маніпулювання громадською думкою і обмеження на висловлювання власних поглядів і думок; блокування процесів формування громадянського суспільства; усвідомлення значною частиною українців своїх етнічних, політичних і економічних інтересів тощо.

Висунення національно-патріотичними силами єдиного кандидата на пост президента В. Ющенка, який користувався високим рівнем громадської довіри, викликало занепокоєння в правлячих колах. Почалась кампанія його дискредитації, обмеження доступу до мас-медіа, нагнітання протистояння східних областей України західним. Результати другого туру виборів (21.11.2004 р.) були фальсифіковані на користь провладного кандидата. Опозиція виявила понад 11 тис. порушень. Результати другого туру було визнано Верховною Радою України такими, що не відповідають волевиявленню народу. У результаті третього туру президентських виборів переконливу перемогу здобув В. Ющенко [1198, с. 589-606; 662, с. 30-56; 694, с. 30-67]. Перемога демократичних сил в Україні сприяла подальшому зближенню позицій України і Чехії. На засіданні круглого столу „Новій Україні – нову зовнішню політику” на початку 2005 р. Надзвичайний і Повноважний Посол Чехії в Україні К. Штідл заявив: „Ми в Чехії розуміємо, що Україна вибирає

новий курс на розвиток демократії і права. Не забудьте, що на зовсім інших, значно вигідніших умовах для Угорщини, Польщі, Чехії та інших країн вступ до НАТО і ЄС тривав довго. Наприклад, для Чехії – 13 років” [796, с. 47-49].

Прем'єр-міністр Ю.Тимошенко очолила дії влади в іншому напрямку – „боротьби з ворогами”. Була проведена тотальна зміна кадрів в органах державного управління. У складі Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України представників великого капіталу замінили представники малого і середнього бізнесу. Основним полем „боротьби з ворогами” стала приватизація, оголошена новою владою „грабежем українського народу”. Уряд встановив мораторій на приватизацію стратегічних підприємств. У публічних заявах Прем'єр-міністра робився наголос на підтримці розвитку державного сектору. Дотримуючись такого курсу, Уряд вдався до політики реприватизації – політичної кампанії з повернення у державну власність стратегічних підприємств, які були за безцінь розподілені поміж бізнес-групами, пов'язаними з колишньою владою. Уряд Ю. Тимошенко розпочав процес реприватизації 15 підприємств. Але повернути у державну власність вдалося лише металургійний комбінат „Криворіжсталь”. Підприємство у 2004 р. було продане за заниженою ціною заздалегідь обраному провладному покупцю. Під тиском уряду суд прийняв рішення про повернення комбінату в державну власність. Водночас політична атмосфера сприяла переростанню реприватизаційної політики уряду у процес переділу власності з мотивів конкурентної боротьби або реваншу. Радикальна політика Уряду Ю.Тимошенко викликала критику і навіть протести всередині країни, а також була негативно сприйнята міжнародною спільнотою. В Україні відбулися масові вуличні акції трудових колективів підприємств, на яких відбувався перегляд результатів приватизації. Загроза погіршення міжнародного іміджу і ризик активізації опозиції на хвилі невдоволення урядовою політикою з боку населення та бізнесу спонукали Президента В. Ющенка 8 вересня 2005 р. відправити Уряд у відставку [822, с. 25-26].

Аналізуючи внутрішньополітичне життя, необхідно зазначити, що Президент В. Ющенко продовжував курс демократичних реформ. 22 вересня 2005 р. був сформований новий склад Уряду на чолі з Ю. Єхануровим. Це одразу знизило рівень напруженості, бо нового Прем'єр-міністра сприймали як професіонала, який мав досвід державного управління при старій владі. Президент спільно з новим головою Уряду виступили за лібералізацію української економіки. Вони публічно відмовилися від радикальних методів попереднього Уряду і заявили про зупинення реприватизації. У тогочасних Указах Президента „Про першочергові заходи щодо тинізації економіки та протидії корупції”, „Про заходи щодо підтвердження гарантій та підвищення ефективності захисту права власності в Україні” було поставлене завдання забезпечити законодавчі гарантії прав приватної власності, ввести процес реприватизації у правові рамки. Уряд Ю. Єханурова у жовтні 2005 р. завершив перепродаж металургійного комбінату „Криворіжсталь”, що було позитивно сприйнято українським суспільством і міжнародною спільнотою, бо демонструвалась повна відмова від олігархічних методів управління, на практиці реалізовувались принципи відкритої економіки. Новим власником комбінату став один з найбільших у світі металотрейдерів – компанія „Мітал Стіл Компані Н.В.” (Mittal Steel Company N.V.) [865, с. 62-86].

Президент і Прем'єр-міністр спрямували свої зусилля на відновлення довіри бізнесу до влади. 10 жовтня 2005 р. на засіданні уряду Ю. Єхануров повідомив, що Раді підприємців буде надано право делегувати своїх представників в урядові комітети та накладати „вето” на урядові рішення, якщо вони нестимуть шкоду розвитку підприємництва в країні. Особлива увага приділялася формуванню привабливого інвестиційного клімату для іноземного бізнесу. 5-7 жовтня у м. Львів відбувся V Міжнародний економічний форум „Україна – ЄС”, в якому взяли участь представники 11 країн. 20 жовтня за участю Президента В. Ющенка відновила роботу Консультаційна рада з питань іноземних інвестицій, до складу якої увійшли 18 іноземних інвесторів [372, с. 17-25].

Збільшення електоральної підтримки опозиційної Партії регіонів змусило Ю. Єханурова, який входив до складу керівництва НУНС, активно включитися у політичну боротьбу. Як наслідок, була довершена робота зі створення легітимної процедури перегляду результатів приватизації та системи забезпечення надійних державних гарантій прав приватної власності. Тоді ж розпочали роботу інституції, які були створені для налагодження системи взаємовідносин бізнесу і влади [865, с. 62-86]. Але нормативно-правові акти, які були подані Президентом, Урядом та Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва, були розроблені раніше і не відповідали вимогам часу. Тому було підготовлено такі нові документи: „Про затвердження Порядку повідомлення адміністратора або дозвільного органу про відповідність матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства”, „Про затвердження Типового положення про адміністратора та порядок його взаємодії з місцевими дозвільними органами, суб'єктами господарювання та територіальним органом спеціально уповноваженого органу з питань дозвільної системи у сфері господарської діяльності”, „Про затвердження Порядку здійснення контролю за додержанням вимог законодавства з питань видачі документів дозвільного характеру”.

Після парламентських виборів у березні 2006 р. Партії регіонів вдалося створити парламентську „більшість”. У серпні 2006 р. Президент В. Ющенко ініціював підписання політичними силами, які потрапили у парламент, „Універсалу національної єдності”. Це була спроба досягти політичної консолідації навколо єдиних цілей розвитку України. Одержавши формальну згоду на проведення узгодженої політики та створення коаліційного уряду, Президент В. Ющенко погодився на ризикований для „помаранчевих” сил крок – призначення Прем'єр-міністром лідера Партії регіонів В. Януковича. Новий Прем'єр-міністр критично поставився до діяльності попередніх „помаранчевих” урядів і оголосив про готовність перейти до ефективної економічної політики. Перевагою нового уряду над попередниками називалася професійність команди і досвід ефективного управління економікою під час першого прем'єрства В.

Януковича (2002-2004 рр.) [640, с. 75-104]. Серед заходів головне місце було відведено: підвищенню рівня енергетичної безпеки України; подоланню бюджетної розбалансованості, підвищенню рівня продовольчої бази, погашенню заборгованості із виплати заробітної плати.

У країні знову розпочалася політична конфронтація. У керівництві Партії регіонів гору взяло прагнення політичного реваншу. Уряд домагався перерозподілу владних повноважень поміж Президентом і Урядом на користь останнього. Президент В. Ющенко у 2007 р. сконцентрував свої зусилля на побудові альтернативної системи впливу на Уряд. Альтернативою Уряду стала діяльність Ради національної безпеки і оборони. Згідно Конституції України, її рішення були обов'язковими для виконання Кабінетом Міністрів. Активно задіявалась управлінська вертикаль – інститут губернаторів, що забезпечувала Президенту контроль на регіональному рівні. З метою припинення дії урядових актів Президент широко використовував форму звернення до Конституційного й Адміністративного судів [865, с. 62-86].

Опозиційні сили почали добиватись розпуску Президентом Верховної Ради, що відкривало можливість відсторонити В. Януковича і Партію регіонів від влади. У березні 2007 р. Президент видав Указ про дострокове припинення повноважень парламенту. Після позачергових парламентських виборів восени 2007 р. блоку „помаранчевих” сил вдалося повернутися у владу. Незважаючи на те, що Партія регіонів у ході виборів одержала найбільшу кількість голосів – 34,37%, 29 листопада 2007 р. „помаранчевий” блок спромігся зареєструвати „більшість” – Коаліцію демократичних сил. Значна заслуга в цьому належала Блоку Ю. Тимошенко (БЮТ) та її лідеру. БЮТ одержав на виборах 30,71%, а НУНС (інший учасник коаліції) – лише 14,15% голосів. Явна перевага БЮТ на виборах забезпечила Ю. Тимошенко відновлення у грудні 2007 р. на посаді Прем'єр-міністра. Високий рівень підтримки БЮТ під час парламентських виборів був одержаний за рахунок ефектної програми, яка передбачала значне збільшення соціальних стандартів для населення, повернення знецінених

вкладів громадян України у колишньому Ощадбанку СРСР та продовження курсу на євроатлантичну інтеграцію.

Політична боротьба між Президентом та новим Урядом розпочалася ще у першій половині 2008 р. та фактично призвела до паралічу влади. Прем'єр-міністр Ю. Тимошенко використовувала гучні звинувачення у корупції на адресу Президента і його прибічників, перші з яких припали на березень 2008 р., коли Уряд оголосив про боротьбу за вивільнення ринку нафти і газу від монопольних посередників. Мова йшла про домінування компаній „Рос-УкрЕнерго” і „УкрГаз-Енерго” у сфері розподілу продукції на внутрішньому ринку України. Вони у свій час були допущені на ринок Урядом Ю. Єханурова за підтримки Президента. Крім того, велись наполегливі дії Уряду щодо розірвання контракту з компанією „Венко Інтернешнл Лтд” на спільну діяльність з видобутку вуглеводнів з надр континентального шельфу Чорного моря. Контракт був укладений у свій час Урядом В. Януковича за сприяння Президента В. Ющенка [865, с. 62-86]. Протягом 2009 р. фракція Партії регіонів у Верховній Раді почала боротися за формування нової „більшості”, вимагаючи відставки Уряду. З цією метою організовувались навіть вуличні акції протесту.

Початком нового етапу у формуванні внутрішньої та зовнішньої політики країни можна вважати 25 лютого 2010 р., коли В. Янукович став Президентом України. У політиці нової влади чітко простежуються три компоненти: політичний – боротьба проти опозиції та забезпечення для Партії регіонів монопольних позицій у владі; економічний – реалізація корпоративних інтересів великого капіталу і орієнтація на проведення ряду ринкових реформ; соціальний – реалізація популістських соціальних програм, які повинні були забезпечити для Партії регіонів підтримку електорату. Новий Президент України і його команда одразу довели до відома суспільства свої політичні пріоритети – відновлення стабільності державного управління і проведення економічних реформ. Для досягнення цих цілей одразу була продемонстрована сильна політична воля у вигляді жорсткого адміністративного тиску. Зміна політичної конфігурації влади супроводжувалася тотальною ротацією кадрів у

системі державного управління та управління великими державними компаніями. Уряд під головуванням Прем'єр-міністра М. Азарова проводив зміни, які охопили всю вертикаль державної влади, від політичних фігур – міністрів, до нижнього рівня – директорів департаментів. Новий кадровий потенціал формувався не тільки за партійною, але і територіальною ознакою. Переважно управлінські кадри формувалися з числа представників Партії регіонів або їх прихильників, які походили із Донецької області. За таким же принципом відбувалася ротація керівних кадрів у великих державних компаніях: НАК „Нафтогаз України”, „Укрзалізниця”, ДАК „Енергетичні системи України” та ін. Жорстке адміністрування враз зупинило гостру політичну війну, яка до цього тривала в Україні п'ять років. Тим самим був знятий основний дестабілізуючий фактор, який перешкоджав здійснювати певні перетворення в економіці. У Верховній Раді Партія регіонів фактично досягла абсолютного контролю над процесом голосування [865, с. 62-86].

Всередині Адміністрації Президента була сформована спеціальна реформаторська команда. Її очолила перший заступник Голови Адміністрації І. Акімова, яка користувалася особливою довірою Президента і якій він надав надзвичайні повноваження. У перші місяці роботи вона сприяла інтенсивному становленню організаційної бази для реалізації економічних реформ. Активізації економічних реформ також сприяв тиск з боку МВФ і ЄС, які серед умов одержання Україною міжнародних кредитів поставили питання проведення непопулярних реформ – збільшення тарифів на житлово-комунальні послуги, ціни на газ для населення, зниження державних витрат та ін. У ході візиту в Україну члена Європейської Комісії з питань розширення та європейської політики сусідства Ш. Фюле у квітні 2010 р. був переданий Уряду України перелік ключових реформ під назвою „Матриця співпраці з Україною”, з прогностичними термінами їх реалізації. Від успішного виконання цих реформ залежало одержання країною фінансової допомоги з боку ЄС. Більшість вимог мали бути виконані протягом 6 місяців. Політика ринкових реформ була

заявлена як масштабний національний проект на 2010-2014 роки [905, с. 7-24; 907, с. 4-10; 909, с.145-162; 865, с. 62-86].

Незважаючи на встановлені завдання, досягнуту політичну стабільність і спеціально створену інституційну систему змін з великими повноваженнями, Президенту та Уряду не вдалося їх реалізувати через затягування підготовки економічних реформ та політичні фактори. Перемога В. Януковича на виборах Президента України призвела до боротьби за монополізацію влади. Процедура зміни більшості керівників державних органів дозволяла провести ревізію всіх їхніх кадрів та нові призначення проводити без конкурсного відбору державних службовців. Влада вживала заходів з нейтралізації активного опору опозиції. Для цього використовувалися різні методи – від публічних обвинувальних кампаній до акцій „залякування” та судових процесів. На підставі звинувачень у зловживанні службовим становищем та нанесенні шкоди державі в особливо великих розмірах почалися арешти представників опозиції (2011-2012 рр.). У ході виборів у місцеві органи влади (2010 р.) Партія регіонів прагнула забезпечити собі монопольний вплив на місцевому рівні. Політичний фактор неминуче гальмував економічні реформи. Досягнення монополізації влади вимагало концентрації зусиль всіх органів державного управління. Питання реалізації заявлених економічних реформ відійшло на другий план. Повернення української влади до питань економічних реформ відбулося лише наприкінці 2010 р. В літку 2012 р. Партія Регіонів у Верховній Раді ініціювала прийняття мовного закону, згідно якого російська мова отримала статус регіональної. Ці дії разом із судовими справами проти экс-урядовців Ю. Тимошенко, та Ю. Луценко отримали широкий резонанс масових протестів в українському суспільстві та на міжнародній арені. Зокрема, Чехія, Польща, Словаччина, Угорщина та інші члени ЄС критично засудила дії Президента та Уряду України, вважаючи, що це гальмує рух України до європейського співтовариства. Вибори до Верховної Ради України 2012 р. на яких перемогу здобула провладна партія, європейською спільнотою були визнані такими, що не відповідають вимогам демократичних стандартів.

Отже, новому Президенту та Уряду при реалізації політичних та економічних реформ довелося стикнутися з такими проблемами:

1. Українська влада після п'яти років гострої політичної боротьби не могла розраховувати на цілковиту підтримку економічних реформ, особливо непопулярних, з боку населення та бізнесу. Яскравим прикладом була спроба нової влади прийняти Податковий кодекс. Перша реальна реформаторська акція, яка проводилася без узгодження з громадськістю, породила конфронтацію в суспільстві.

2. Українська політична еліта не мала необхідного досвіду використання в процесі економічних реформ соціальних амортизаторів, що робили реформи особливо непопулярними серед населення. Влада мала тільки досвід успішного виконання власних потужних бізнесових і промислових проектів, проте у неї був відсутній досвід реалізації національних стратегічних проектів.

3. В українському суспільстві продовжувало існувати переконання, що реформи здійснюються в інтересах чиновництва та великого бізнесу представників Партії регіонів. Процес реалізації реформ фактично був відданий в руки чиновників, які через свій високий статус мали можливість розставляти пріоритети економічної політики [865, с. 70-82].

4. У країні послідовно нейтралізувався вплив політичної опозиції на прийняття стратегічних рішень. Концентрація влади при подавленій діяльності опозиції призвела до єдиного бачення ідеології реформ. Партія регіонів, яка представляє інтереси великого капіталу, почала послідовно та відверто реалізовувати економічну політику бізнес-груп, які її підтримували. Про пріоритети існуючої влади можна судити з обраних шляхів вирішення проблем у підприємства „Київенерго”, яке контролювалося найпотужнішою бізнес-групою країни – „Сістем Кепітал Менеджмент” (System Capital Management). Уряд тиснув на Київську міську державну адміністрацію щодо компенсації величезної заборгованості перед компанією. Кроки у сприянні діяльності „Київенерго” супроводжувалися спробою уряду провести тарифну реформу в теплоенергетиці [874, с. 81-85].

5. Масова корупція несла небезпеку не тільки через хабарі, як додатковий „податок” на бізнес, але вона ще й викривлювала законодавче поле, здійснювала відбір управлінських кадрів не за принципом компетентності. Закони і Укази Президента приймалися як формальний захід у протидії корупції. Реальна боротьба з корупцією в країні не проводилась. Одним із перших законів, які були прийняті після вступу В. Януковича на посаду Президента, став закон, який переніс дату введення в дію Законів „Про засади запобігання та протидії корупції” і „Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень” з 1 квітня 2010 р. Але наприкінці 2010р. Верховна Рада України визнала ці два закони такими, що втратили чинність.

Після приходу до влади Президента В. Януковича міжнародна організація „Трансперенсі Інтернешенел” (Transparency International) визнала певне покращення протидії корупції. Але українські експерти це не пов’язували з покращенням системної політики, а розглядали скоріше як аванс в оцінці експертами намірів нової влади [804, с. 9-11]. „Трансперенсі Інтернешенел” констатувала, що корупція залишалася дуже серйозною проблемою для України: вона стримувала іноземні інвестиції, створювала тиск на вітчизняний бізнес, пронизувала всі прошарки суспільства і владу в усіх сферах економічної діяльності. Тому однією з перших дій нового Президента мало стати створення Національного антикорупційного комітету та підвищення відповідальності за корупційні дії. Голова СБУ В. Хорошковський повідомив, що в країні за корупцію вже притягнуто до відповідальності 1500 чиновників. Міністр внутрішніх справ А. Могильов оголосив про рішучу боротьбу з хабарництвом і навіть вдався до звільнення міліціонерів, які були помічені у хабарництві. В судах знаходилися справи декількох високопосадових осіб [497].

Отже, період 2000-2012 рр. в Україні відзначився політичними протистояннями, а українсько-чеське співробітництво та торговельно-економічна співпраця розвивалася в контексті відносин „Україна – Чехія – Європейський Союз”. На відміну від Чехії, внутрішньополітична ситуація в

Україні постійно загострювалось. Верховна Рада України 20 квітня 2004 р. ратифікувала Договір про створення Єдиного економічного простору (ЄЕП), що свідчило про орієнтацію на Росію і СНД. Особливо загострилась політична ситуація в країні у зв'язку з виборами Президента України та фальсифікацією результатів листопадових виборів 2004 р., у яких перемогу здобув опозиційний кандидат В. Ющенко. Це сприяло зближенню позицій України і Чехії, а також Євросоюзу. Про це засвідчив саміт „Україна – ЄС” 1 грудня 2005 р. У внутрішньополітичній діяльності „помаранчеві” уряди орієнтувались на підтримку національного виробника, на просування українських товарів на зовнішні ринки у тому числі й Чеської Республіки. У 2005 р. Україна визнала, що її вступ до СОТ та інтеграція до регіональних об'єднань можуть пом'якшити наслідки членства Чехії в Євросоюзі у двосторонньому торговельно-економічному співробітництві.

Українсько-чеське економічне співробітництво протягом 2000-2012 рр. відбувалось за умов політичної і економічної стабільності Чехії та гострих політичних протистоянь в Україні. При цьому в обох країнах відбувалось помітне зростання ВВП, розширювались торговельно-економічні зв'язки та політичне співробітництво між Україною та ЧР. Але наближення кордонів ЄС до України несло в собі нові виклики і проблеми в українсько-чеському співробітництві. Протягом 2000-2012 рр. українсько-чеські відносини розвивалося через призму євроатлантичних прагнень та реформ суспільства в Україні. Президенти України офіційно декларували бажання вступу держави до НАТО, ЄС та СОТ, вели переговори щодо можливого членства в „Вишеградській четвірці”. Але з 2010 року вектор зовнішньої політики України офіційно змінився, у ньому почав домінувати проросійський напрям.

3.2. Економічний розвиток України.

У 2000 р. Україна мала деформоване промислове виробництво, в якому частка базових галузей (металургія, хімія, енергетика, паливна промисловість) становила 58%. Всі вони були трудомісткі, енерговитратні, капіталомісткі та екологічно шкідливі. За світовими стандартами, економіка, у структурі якої майже 58% належить базовим галузям, є безперспективною. На початок 2001 р. тіньовий сектор української економіки становив до 60% її загального обсягу, а понад 40 % населення отримувало незареєстровані і неоподатковані доходи. Незаконний експорт капіталу України досяг 20 млрд. дол. США [1198, с. 627-628]. Але навіть непослідовні і непродумані реформи економіки України позитивно вплинули на зростання ВВП як у абсолютних вимірах, так у розрахунку на одну людину. Загальне зростання ВВП свідчило про зростання зайнятості населення і скорочення безробіття. У 2000 р. за офіційними даними в Україні нараховувалось 1155200 млн. безробітних, у 2001 р. – 1008100 млн., а в 2002 р. – зросло до 1034200 млн. [439, с. 28].

Позитивна динаміка у реальному секторі економіки супроводжувалась збільшенням надходжень до місцевих бюджетів: у січні-липні 2000 р. загальна сума доходів місцевих бюджетів на 35,2 % перевищила відповідний показник 1999 року, в тому числі надходження від прибуткового податку з громадян зросли на 44,8 %, від податку на прибуток – на 17,1 %, від плати за землю – на 27,3%, від акцизного збору з вітчизняних товарів – на 85,3 % [84, с.6-7]. В Україні приріст ВВП в основному забезпечувався паливно-енергетичним і металургійним комплексами. Розвинуті країни світу 85-90 % приросту ВВП забезпечують через виробництво й експорт наукомісткої продукції [827, с. 42; 847, с. 112]. Основні параметри розвитку спеціальних економічних територій у 2000 р. було виконано в середньому на 70-80 %. Простежувалась нерівномірність залучення інвестицій за видами економічної діяльності: у 2000 році близько 70 % (162,7 млн. дол. США) інвестицій було спрямовано у такі галузі: харчову – 21 % (52,4 млн. дол. США), металургійну – 18,2 % (45,3 млн.

дол. США), вугільну – 15 % (37,4 млн. дол. США), хімічну – 11% (27,6 млн. дол. США). Спрямованість інвестицій у названі види економічної діяльності реалізовувалась у середньому по регіонах на рівні лише 10-20 %. Практично були відсутні стратегічні іноземні інвестори, слабкою була інвестиційна активність вітчизняних підприємців. Відслідковувалась не сформованість нормативно-правової бази для реалізації ефективної регіональної економічної політики. Безсистемність державної політики у сфері регіонального розвитку стала однією з важливих причин стримування комплексного соціально-економічного розвитку, повільного здійснення ринкових перетворень на місцях, загострення багатьох соціальних, економічних, екологічних та інших проблем [84, с. 14].

Зміни, що відбулися в економіці країни протягом 1991-1999 рр., стали помітними лише в 2001 р., коли понад 70 % промислової продукції вироблялось вже на недержавних підприємствах. Відбулись певні зміни і в аграрному секторі, в якому було завершено перший етап земельної реформи – роздержавлення землі та її передача у власність юридичним особам (колишнім колгоспам і радгоспам). На початок 2001 р. близько 6 млн. громадян України стали власниками земельних паїв, тобто майже 50 % земельних угідь країни вже було розпайовано [1198, с. 626].

Необхідно відзначити, що у 2000 р. в Україні реалізовувалась програма державної регіональної політики, спрямованої на посилення ролі регіонів у прискоренні економічного і соціального розвитку країни. Вона проводилась у формі послідовного вдосконалення існуючої нормативно-правової бази:

1. На державному рівні були визначені основні засади державної регіональної політики на довгостроковий період. Указом Президента України від 25.05.01р. № 341/2001 „Про Концепцію державної регіональної політики” було започатковано зміни у формуванні державної регіональної політики, якою передбачалось створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення рівня життя населення, демократизації всіх складових суспільного життя [121].

2. Був прийнятий Бюджетний кодекс України, що визначав нову систему міжбюджетних відносин на основі часткової децентралізації функцій і повноважень між різними рівнями органів влади та наближення суспільних послуг до місця їх безпосереднього споживання, посилював роль місцевого самоврядування через запровадження системи взаємовідносин між державним та місцевими бюджетами [84, с.1].

3. Підвищувалась роль та відповідальність місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та територіальних громад за реалізацію завдань соціально-економічного розвитку територій, врегулювання питань розмежування і делегування повноважень між органами виконавчої влади різних рівнів, а також між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Кабінетом Міністрів України була схвалена Концепція щодо внесення змін до Законів України „Про місцеве самоврядування в Україні” та „Про місцеві державні адміністрації”, яка стала базовим документом для розробки законопроектів та внесення відповідних змін до чинного законодавства [105].

4. Був розроблений проект закону України „Про засади стимулювання розвитку регіонів та депресивних територій”. Його прийняття створювало відповідну нормативно-правову базу для запровадження механізмів надання державної підтримки соціально-економічного розвитку регіонів, ефективного використання наявних фінансових, матеріальних, людських та інших ресурсів, підвищення життєвого рівня населення [84, с. 2-3].

Реалізація Урядом комплексу організаційних, економічних та правових заходів, спрямованих на забезпечення економічного зростання та пом'якшення соціальної напруги в областях, сприяли збереженню у 2001 році позитивних тенденцій соціально-економічного розвитку регіонів. Це проявилось у зростанні виробництва промислової продукції протягом січня-липня 2001 р. по країні на 17,9%. Доволі швидкими темпами відбулося нарощування виробництва в Одеській, Волинській, Луганській, Львівській, Тернопільській та Закарпатській областях, у позитивних структурних зрушеннях соціально-

орієнтованих галузей, що працюють на внутрішній ринок (харчової, деревообробної, легкої), позбавились інвестиційна активність у регіонах [865, с. 41-47]. У першому півріччі було досягнуто зростання інвестицій майже в усіх регіонах України, окрім Житомирської, Запорізької, Черкаської та Полтавської областей. У 12 областях приріст інвестицій значно перевищив середній по країні (23,6 %). Питома вага вітчизняних та іноземних інвестицій, залучених до реалізації різних проектів, зростає з 1 % у 1998 р. до 13,4 % у 2000 р. У всіх регіонах спостерігались позитивні результати реформування сільського господарства. З 11515 тис. недержавних сільськогосподарських підприємств, було реформовано на засадах приватної власності на землю і майно 11489 тис. господарств. На їх основі було створено 16205 тис. нових агроформувань ринкового типу [84, с.5; 865, с. 41-47].

Усі регіони з початку 2001 р. зменшили заборгованість із виплати заробітної плати у більшості галузей економіки. Але невирішеною залишалася низька економічна активність, що посилює диференціацію економічного розвитку між регіонами [674, с. 25-40; 84, с. 8].

Протягом 2000-2003 рр. в Україні з'явилися пов'язані з владою регіональні бізнес-групи. У нових альянсах чиновники перетворилися на таких же одержувачів тіньової ренти, як і приватні підприємці. Залишався низьким рівень життя населення та поглиблювалась регіональна диференціація доходів [640, с. 7-14]. Так, у червні 2001 р. в 19 регіонах середній рівень зарплати був нижчим за відповідний середній рівень по країні. Крім того, на липень 2001 р. залишалися значними обсяги заборгованості із заробітної плати в усіх сферах економіки, особливо в областях промислової спеціалізації: Донецькій (832,5 млн. грн.), Луганській (451,2 млн. грн.), Дніпропетровській (333,3 млн. грн.) та Харківській (234,2 млн. грн.) областях. Залишалась складною ситуація на регіональних ринках праці. Станом на 01. 08. 2001 р. в 16 областях офіційний рівень безробіття перевищив середній по країні. Найбільш напруженою залишалася ситуація в Житомирській, Рівненській, Тернопільській, Сумській та Волинській областях. Мале підприємництво все ще не стало одним із домінуючих факторів у розвитку

економіки та забезпеченні зайнятості населення. Мало місце сповільнення темпів зростання кількості малих підприємств (1999 р. – 113,7 %, 2000 р. – 110,6 %). Нижчими темпами, порівняно з загальнодержавними, відбувався розвиток малого підприємництва у Харківській (100,5 %), Закарпатській (101,2 %), Львівській (101,6 %), Полтавській (102,2 %) областях. Відбувався нерівномірний розвиток малого підприємництва за територіальною ознакою: на 1 тис. чоловік в Тернопільській області припадало 2,6 малих підприємств, в Чернігівській – 2,7, Вінницькій – 2,9, а у м. Київ – 11,6, Херсонській – 6,2, м. Севастополь – 5,3 [84, с. 10-12].

Водночас недостатньо ефективно функціонували спеціальні економічні зони (СЕЗ), території пріоритетного розвитку (ТПР). Результати діяльності спеціальних територій свідчили, що обсяги залучених інвестицій не відповідали інвестиційним потребам регіонів для здійснення структурної перебудови. Відслідковувалися також негативні тенденції в їх розвитку, зокрема, відбувалася значна диференціація економічної активності: на спеціальні території у Донецькій, Закарпатській та Львівській областях припадало понад 82 % (479,4 млн. дол. США) залучених інвестицій, 55% (33,9 тис.) створених та збережених робочих місць, 64 % (3,9 млрд. грн.) виробленої продукції. Не було розпочато практичної діяльності на 30 територіях пріоритетного розвитку із 66, в тому числі: на 8 із 12 територій у Житомирській, на 4 із 7 – у Чернігівській, на 10 із 27 – у Донецькій, на 3 із 9 – у Луганській областях та у м. Шостка Сумської області [84, с. 13].

Основними завданнями регіональної політики в 2002 році стали такі питання: підвищення ефективності механізму взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, з метою узгодження інтересів загальнодержавного і регіонального розвитку; реалізація державного механізму стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів і депресивних територій. А основними ризиками на шляху отримання позитивних результатів від здійснення регіональної політики у 2002 р. були: відсутність правового забезпечення для реалізації основних завдань Концепції

державної регіональної політики; пасивність місцевих органів влади щодо питань розбудови інфраструктури регіонального розвитку малого підприємництва і створення умов для підвищення інвестиційної привабливості регіонів [794, с. 41-50; 709, с. 101-114].

Фінансове регулювання державою регіонального розвитку у 2002 р. здійснювалося шляхом подальшого реформування міжбюджетних відносин. У сфері міжбюджетних відносин намітилося удосконалення порядку розподілу трансфертів з державного бюджету на основі запровадження державних соціальних стандартів, удосконалення практики надання трансфертів з державного бюджету, запроваджувалась практика збалансованості місцевих бюджетів. Важливою складовою бюджетної політики у 2002 р. стало розмежування повноважень та відповідальності між центральними та місцевими органами виконавчої влади, обласними та районними органами місцевого самоврядування. Частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України, з урахуванням субвенцій на соціальний захист населення, передбачалася не нижчою 40 %. Починаючи з 2002 р. у складі державного бюджету окремо затверджувалися обсяги трансфертів для бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів, бюджетів міст Києва та Севастополя, міст республіканського та обласного значення і бюджетів районів (685 бюджетів) [865, с. 41-47; 84, с. 15; 833, с. 88].

Наступною урядовою реформою було фінансування пріоритетних заходів державних цільових довгострокових програм, спрямованих на стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів. Зокрема, у 2002 р. реалізація заходів „Комплексної довгострокової програми соціально-економічного розвитку і структурної перебудови Автономної Республіки Крим” потребувала фінансування за рахунок коштів державного бюджету в обсязі 180 млн. грн., „Програми соціально-економічного розвитку Луганської області на 1999-2010 роки” – 350 млн. грн., „Державної програми соціально-економічного розвитку м. Києва на період до 2010 року” – 40 млн. грн., „Комплексної програми еколого-економічного та соціального розвитку гірської Рахівщини на період

1998-2005 років” – 14,6 млн. грн., „Програми сталого розвитку міста Севастополя на 2001-2005 роки” – 31 млн. гривень. Урядова реформа стимулювала також розвиток спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку, що довели свою ефективність. З метою подальшого залучення інвестицій у пріоритетні галузі виробництва, сферу охорони здоров'я, відпочинку та туризму, а також створенню нових робочих місць, протягом 2002 р. було вдосконалено діяльність спеціальних (вільних) економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності.

У 2002 р. відбулося певне зростання промислового виробництва в усіх областях України. Найбільші темпи зростання розвитку промисловості, що випереджали середній по країні (105,8 %), відбувалися у Закарпатській (115,0 %) та Львівській (112,5 %) областях, м. Севастополь (113,4 %). Темпи приросту виробництва також забезпечили легка, харчова та деревообробна галузі, які переорієнтовувалися на забезпечення потреб внутрішнього ринку. Розвиток економічної активності у регіонах забезпечив зростання кількості постійних робочих місць. У 2002 році їх кількість в Україні зросла на 300 тисяч. У всіх регіонах відбувалося зростання заробітної плати працівників, зайнятих у галузях економіки [84, с. 16].

Стратегічні завдання регіональної політики українського уряду на 2003 р. були визначені такі: 1. Створення умов для збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення життєвого рівня населення; 2. Забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина, незалежно від місця проживання; 3. Поглиблення процесів ринкових трансформацій на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів; 4. Підвищення дієвості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування [84, с. 21].

Загалом у 2000-2003 рр. Україна розвивалась за програмою розвитку і розширення експортно-сировинного потенціалу. Викликали подив і стурбованість методи, якими досягався приріст ВВП у 2000-2003 рр.:

нарощуванням випуску енерго- і матеріаломісткої продукції, експлуатацією застарілого обладнання, експортом сировини та напівфабрикатів. Це означало, що навіть при щорічному зростанні ВВП на 8 % Україні потрібно 11-12 років, щоб досягти рівня ВВП 1990 р., а щоб за рівнем виробництва ВВП на одну людину вийти на рівень передових країн світу, Україні потрібно близько 70 років. Українські державні діячі й урядовці не врахували, що високий рівень життя населення досягається за рахунок високих технологій. Тому слід було створювати і запроваджувати нову техніку і технології, як це зуміли зробити в Чехії. За рівнем економічної свободи, корумпованості та свободою слова Україна посідала останні місця світових рейтингів [628, с. 21-24].

Все це свідчило, що Україна знаходилась на узбіччі глибоких політичних і економічних трансформаційних процесів, що знайшло відбиток на темпах економічного розвитку країни. Головним напрямом підвищення конкурентоспроможності українського виробництва могли стати його технічне і технологічне оновлення. Це дало б можливість: поліпшити якість продукції, знизити її собівартість, створити імпортно-замінні виробництва і т. п. Але технічне переозброєння вимагало інвестицій від 40 до 60 млрд. гривень. Україна у 2000 р. в інновації вклала всього 1751,1 млн. грн., у 2001 р. – 1971,4 млн. грн., у 2002 р. – 3018,8 млн. грн., у 2003 р. – 3058,87 млн. грн. [896, с. 54-55]. За різними оцінками заощадження населення складали від 10 до 20 млрд. дол. США. Іноземні інвестиції в Україну залучались важко. У 2000 р. вони складали 593,2 млн. дол. США, 2001 р. – 680,3 млн. дол. США., 2002 р. – 916,5 млн. дол. США, 2003 р. – 1322,6 млн. дол. США. Всього протягом 2000-2003 рр. в українську промисловість було вкладено 98011 млн. грн., з них підприємства вклали 8231,5 млн. грн. Серйозний іноземний інвестор в Україну не прийшов. На кінець 2003 р. загальні розміри всіх іноземних інвестицій складали лише 5471,8 млн. дол. США, а в Чехії – аж 41033 млн. дол. США [679, с. 55-56]. На початку 2003 р. інвестиції з країн Євросоюзу становили 1,5 млрд. дол. США, тобто 34,4 % всіх іноземних інвестицій в Україну. Російські інвестиції в економіку нашої країни ледве досягли 6 % всіх інвестицій. В

економіку України інвестували також країни СЕФТА, які ще не набули членства в ЄС. На 1 січня 2002 р. вони разом вклали в українську економіку понад 216 млн. дол. США, що тоді становило 5 % всіх інвестицій в Україну [1198, с. 628-629].

Незважаючи на певні зрушення в реформуванні податкової і бюджетної системи, зміни в сільськогосподарському секторі, поглиблення інституційних змін і т. п., економіка України так і не досягла стабільності. Дестабілізувало українське суспільство й поглиблення майнової нерівності. Так, наприклад, у Чехії доходи 10 % найбагатших сімей перевищували доходи бідних у 4,5 – 5,5 рази, а в Україні доходи 10 % найбагатших перевищували доходи бідних більш ніж у 10 разів [1198, с. 628-629].

Відсутність радикальних економічних реформ, збереження податкового навантаження на промислові підприємства, недостатнє фінансування наукомістких галузей не дали змогу українській економіці істотно підвищити рівень життя населення. Приріст ВВП відбувався за рахунок матеріало- й енергомістких галузей, дотацій виробництвам, які відтягували на себе кошти, потрібні для фінансування новітніх технологій, обладнання, машин і т. п. Крім того, на підприємства у 2004 р. був сильний податковий тиск: на фонд заробітної платні – 98,5 %, на прибуток – 25 % і ПДВ – 20 %. Необхідно було забезпечити пріоритетне фінансування фундаментальних і прикладних досліджень, наукомістких галузей та виробництв і т. п. [628, с. 23-24]. Крім того, слід було нарощувати перебудову системи зовнішніх економічних зв'язків з країнами Євросоюзу, в тому числі з Чехією, що могло відкрити шлях до інтеграції України в ЄС.

Нове „помаранчеве” керівництво країни активно розвивало контакти з Європейським Союзом і міжнародними організаціями. Почалась прискорена підготовки для вступу у СОТ і створення єдиного торговельного простору з ЄС. Для залучення іноземного капіталу проводилися міжнародні інвестиційні форуми. В результаті всіх цих дій різко покращився міжнародний імідж України, збільшилися надходження в економіку іноземного капіталу. Уряди

розвинутих країн почали розглядати можливість допуску українських виробників на свої ринки. Тотальна зміна адміністративних кадрів на центральному і місцевому рівнях спонтанно порушила сталу корупційну вертикаль. В умовах революційної активності населення чиновники певний час змушені були утримуватися від корупції.

Вагомими учасниками „помаранчевої” революції були представники малого та середнього бізнесу. Тому в післяреволюційний період підтримка цього прошарку українського суспільства використовувалася для формування позитивного іміджу влади. Президент В. Ющенко оголосив про проведення масштабної реформи системи регулювання підприємницької діяльності. У травні 2005 р. главою держави була запропонована програма заходів щодо сприяння розвитку підприємництва в країні: „Про лібералізацію підприємницької діяльності та державну підтримку підприємництва” та „Про деякі заходи щодо забезпечення здійснення державної регуляторної політики”. Протягом червня-серпня 2005 р. спеціально створеними робочими групами було перевірено 9340 регуляторних актів, із них 55,5 % згодом були скасовані. Окрім цього, було переглянуто 5323 тис. акти органів місцевого самоврядування, з них більше третини (1829) визнані такими, що потребують скасування. Але загалом ця кампанія переважно мала політичний характер і незначно вплинула на характер регуляторної системи. Бюрократична „машина” скасувала найбільш застарілу частину актів. А без оновлення нормативно-правової бази та припинення частини старих актів набуло поширення „ручне” регулювання бізнесу. Це розширило базу для відновлення корупції. Одним з вагомих результатів цієї кампанії було лише прийняття Верховною Радою 6 вересня 2005 р. Закону „Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності”. Вперше в Україні законодавчо були встановлені європейські принципи декларування, а принцип організаційної єдності почав впроваджуватися в практику. За інформацією Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, на 1 жовтня 2005 р. у країні за цим принципом діяли 654 дозвільні центри [865, с. 62-86].

Іншим напрямом урядових дій було формування фінансових ресурсів для реалізації соціальних програм для населення. Уряд ініціював зміни до Державного бюджету на 2005 р., в якому кардинально перерозподілив витрати на цілі споживання та розвитку. Для забезпечення виконання соціальних завдань Прем'єр-міністр Ю. Тимошенко вдалася до радикальних методів пошуку додаткових доходів у державний бюджет. Зокрема, під тиском фіскальних проблем Уряд переглянув свою приватизаційну політику. Продаж привабливих для іноземних інвесторів стратегічних підприємств дозволяв швидко і у необхідних обсягах забезпечити потрібні надходження коштів у державний бюджет. Але блокування з боку керівництва ФДМУ затримало і врешті-решт зробило неможливим розпочати розпродаж стратегічних підприємств у 2005 р. Невдачу з відновленням приватизації Уряд компенсував за рахунок іншого джерела додаткових доходів у державний бюджет – масштабної урядової кампанії „боротьби з тіньовими доходами”. В її рамках уряд: а) реалізував дві програми – „Контрабанда – стоп! ” і „Чисті руки”, що дозволило скоротити потік тіньових доходів через митну систему країни; б) розпочав „війну з неплатниками податків”. При цьому використовувались різноманітні інструменти тиску – загрози звільнення керівників державних компаній та націоналізації приватних компаній; масові перевірки фінансового стану підприємств, створення спеціальної комісії під головуванням заступника Генерального прокурора країни [865, с. 62-86]. Для вирішення фіскальних проблем уряд вдався до збільшення податкового тиску на суб'єктів підприємництва. При прийнятті доповнень до Закону України „Про Державний бюджет на 2005 рік” були скасовані всі податкові пільги, в тому числі у рамках вільних економічних зон і територій пріоритетного розвитку. З березня 2005 р. для державних підприємств і державних акціонерних компаній був збільшений норматив обов'язкових відрахувань до державного бюджету – з 15-30 до 50 % чистого прибутку. Затримувалася компенсація ПДВ експортерам з державного бюджету, податкові органи вимагали від бізнесу авансових виплат податків. Якщо на початку 2005 р. сума наперед виплачених податків становила 2,9 млрд.

грн., то станом на 1 серпня того ж року – вже 8,3 млрд. грн. За результатами 7 місяців 2005 р. прострочена заборгованість з відшкодування ПДВ зросла до 3,4 млрд. грн. [488, с. 5].

У 2005 рр., як і на початку незалежності, експортні можливості України були зосереджені в чорних металах (33 %), нафті і продуктах її переробки (10,4 %), котлах, машинах, апаратах і механічних пристроях (5,5 %), залізничних і трамвайних локомотивах (4,6 %), виробах з чорних металів (4,4 %), електричних машинах і устаткуванні (3,8 %) всього експорту [504]. Це засвідчувало архаїчність українського експорту. Підтверджується такий висновок і тим, що у 2004 р. українськими підприємствами було продано інноваційної продукції на 1,5 млрд. дол. США, що складало лише 4,6 % загального експорту держави [766, с. 74-75]. Важким тягарем для економіки країни було становище у вуглевидобувній промисловості. Вугілля, видобуте в Україні, було на 20-30 % дорожче ніж у Польщі та Росії. За відсутності державних дотацій, на зовнішньому ринку стала неконкурентоспроможною українська металопродукція. У 2004 р. на фінансування програми „Українське вугілля” було заплановано 4,2 млрд. грн. [628, с. 21-23].

В Україні протягом 2006 р. традиційно успішно працювала металургія, яка забезпечувала виробництво чавуну, сталі та широкого спектру металовиробів, включаючи труби. У передкризовий період Україна входила до десяти найбільших світових виробників сталі. Іншою важливою галуззю економіки країни була хімічна та нафтохімічна промисловість, яка виробляла кокс, мінеральні добрива, кислоти та соду. Станом на 2006-2007 рр. Україна володіла потужною високотехнологічною електронною промисловістю, виробництвом товарів військового призначення, космічною галуззю, а також була одним з найбільших виробників цукру, зерна, м'яса та молочних виробів.

У квітні 2007 р. розпочалася підготовка Плану середньострокових заходів, який був спрямований на активізацію ринкових реформ у країні. Уряд В. Януковича підготував проект державного бюджету на 2007 р., в якому була знижена частка витрат на споживання (75,9 %) і збільшена – на цілі розвитку

(24,1 %). Проект бюджету включав завдання щодо відновлення масштабної приватизації [640, с. 75-104]. Резонансною акцією Уряду стала розробка проекту Податкового кодексу. В ньому були закладені норми, спрямовані на зниження фіскального навантаження на бізнес та декриміналізацію податкового законодавства. Підготовлені були також законопроекти щодо боротьби з рейдерством, змін до Кодексу законів про працю. Після економічного спаду, який спостерігався у 90-ті роки ХХ ст. та на початку ХХІ ст., з 2006 року відбувалося зростання внутрішнього валового продукту. Зокрема, у 2006, 2007 та 2008 роках реальний ВВП в Україні збільшувався на 6,7, 7,2 та 2,1 % відповідно [865, с. 62-86].

Українська національна валюта, яка була впроваджена у вересні 1996 року, залишалась стабільною до 2008 р., тобто до початку світової фінансово-економічної кризи. Виважена бюджетна та монетарна політика, зростання внутрішнього попиту та розвиток національного ринку, поряд зі сприятливою зовнішньою кон'юнктурою на окремі експортні позиції української продукції, забезпечили підйом економічної активності у більшості галузей економіки протягом 2007-2008 років і на цій основі – підвищення рівня життя громадян.

Під впливом глобальної фінансової кризи окремі негативні ознаки у фінансовій сфері та динаміці обсягів промислового виробництва появились в Україні ще навесні 2008 р. Але початком кризи став жовтень 2008 р. Саме на цей місяць припав обвал банківського сектору, а обсяг ВВП вперше знизився нижче рівня попереднього року (97,9 %). За оцінками міжнародних експертів, Україна відносилася до категорії країн світу, які виявилися найбільш вразливими до впливу глобальної кризи. На відміну від розвинутих країн і навіть країн, що розвиваються, криза набула в Україні обвального характеру, і падіння економіки було найбільш глибоким. Це було спричинено низьким рівнем розвитку національної фінансової системи і слабкою інтеграцією України у світову фінансову систему. В Україні фінансова криза збіглася з рецесією у реальному секторі економіки. Фактично загальний спад економіки, що розпочався восени 2008 р., виявився набагато глибшим, ніж у Чеській

Республіці. Серед об'єктивних факторів збільшеної вразливості української економіки вирішальну роль відігравав знижений потенціал сталості. Українська економіка не до кінця була реформована і тому мало адаптована до ринкових відносин. Це помітно послабило її спроможність протидіяти економічній кризі. У структурі економіки зберігалася значна частка державного сектору, що відзначався консервативністю і заниженими стимулами щодо розвитку. При цьому держава генерувала збільшені витрати виробників через високе податкове навантаження, збереження монополій і, як наслідок, утримання високих цін на виробничі та споживчі товари, високі соціальні витрати у порівнянні з низьким потенціалом виробництва, збереження корупційного середовища. Все це помітно впливало на конкурентоспроможність вітчизняних виробників. Визначальним фактором економічного зростання, яке тривало в Україні з 2000 р., була енергія висхідної фази циклу розвитку світової економіки. Українська економіка мала експортну орієнтацію і зростаючий попит на світових ринках підтримував її висхідний тренд. Тому під час глобальної кризи найбільш глибокий спад спостерігався саме в експортних галузях української економіки. Для України була характерна висока залежність від імпорту паливно-енергетичних ресурсів. Перегляд цін на газ і „газова” війна з Росією поглибили кризу [373, с. 4].

В Україні після „помаранчевої” революції новий політичний режим формувався у процесі гострої політичної боротьби. І це також додало вразливості українській економіці. Перманентна політична боротьба перетворилася у фактор, який постійно дестабілізував розвиток національної економіки та заважав консолідації зусиль влади, бізнесу і населення навколо стратегічних завдань. Молода демократія призвела до значного посилення популістських мотивів у діях влади, що мало наслідком збільшення доходів населення, яке випереджало темпи економічного зростання. Це спричинило помітні макроекономічні диспропорції. Історичне минуле і сучасна політична реальність закріпили недовіру населення і бізнесу до влади. У результаті населення і бізнес вдавалися до тіньової діяльності. Перші два місяці (жовтень-

листопад 2008 р.) стали для української економіки фазою гострої кризи. Відбулося катастрофічне падіння виробництва – обсяг промислового виробництва у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року знизився на 24,1 %. Кількість зареєстрованих безробітних зросла на 24,4 % (на 125,3 тис. осіб). Заборгованість з виплати заробітної плати працівникам швидко збільшилась в 1,5 рази (на 348,4 млн. грн.). Надзвичайні заходи НБУ з підтримки банків розпочалися за перших негативних ознак зниження ліквідності, тобто за декілька місяців до наступу кризи в Україні. Вони проводились у традиційному режимі „банківської таємниці” – автономно і закрито. У грудні 2008 р. Прем’єр-міністр Ю. Тимошенко через парламент провела рішення про встановлення контролю над діями НБУ у сфері рефінансування банків. Але вже у березні 2009 р. НБУ зміг відновити свою незалежність від уряду і навіть збільшити свої повноваження [373, с. 5-10].

У 2009 році через значний вплив світової фінансово-економічної кризи українська економіка зазнала відчутних втрат від різкого скорочення експорту внаслідок падіння світових цін та попиту на продукцію металургійної та хімічної промисловості, підвищення вартості та обмеження доступу до зовнішнього і внутрішнього фінансування. Падіння ВВП склало у 2009 р. 15,9 %, промислове виробництво скоротилося на 21,9 %, інфляція сягнула 14,9 %. Накопичувались проблеми, у результаті яких утворилися глибокі диспропорції у фінансовій сфері. У грудні 2008 р. – січні 2009 р. обсяг промислового виробництва за два місяці, у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року, зменшився на 5,5 %. Знизилися темпи приросту кількості зареєстрованих безробітних: якщо за грудень 2008 р. їхня кількість зросла на 32,1 %, то за січень 2009 р. – на 6,7 %. Позитивні тенденції спостерігалась і у зменшенні заборгованості із виплати заробітної плати. Якщо за грудень 2008 р. її приріст склав 66,5 %, то за січень 2009 р. сума заборгованості зменшилася на 31,5 %. Міжнародні експерти пророкували затяжний та важкий період проходження Україною стадії кризи. Але насправді кризовий період для української економіки виявився втиснутим до чотирьох місяців. У лютому-травні 2009 р.,

після стрімкої рецесії, економічний тренд в Україні набув характеру „пульсації” – коли підйом промислового виробництва протягом трьох місяців змінився черговим падінням у травні [373, с. 5-10].

Після лютневих президентських виборів 2010 р. перші дії у сфері економічних реформ нова влада почала здійснювати жорстко. Вже 26 лютого був створений Комітет з економічних реформ. 17 березня Указом Президента було затверджено положення про Комітет. За своїм статусом Комітет з економічних реформ був консультативно-дорадчим органом. Його основними завданнями були: опрацювання напрямів та механізмів здійснення реформ; підготовка національних планів здійснення реформ; залучення громадськості до обговорення; здійснення аналізу ефективності реалізації реформ; сприяння формуванню міжнародного позитивного іміджу України. Протягом березня-вересня 2010 р. було проведено 5 засідань Комітету. Найбільш вагомими результатами діяльності Комітету за цей період стали: розробка і ухвалення Програми економічних реформ на 2010-2014 роки „Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” (22 червня 2010 р.); організація розробки у відповідних міністерствах і ухвалення планів-графіків реформ (7 липня 2010 р.); визначення національних проектів: „Нова енергія”, „Нова якість життя”, „Нова інфраструктура”, „Олімпійська надія – 2022”, створення робочої групи „Національні проекти”; розробка завдань з удосконалення системи державного регулювання підприємницької діяльності. Основним документом, який регулював проведення економічних реформ, була визнана Програма економічних реформ на 2010-2014 роки „Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”. У ній були сформульовані такі стратегічні завдання: створення базових передумов економічного зростання через утримання низького рівня інфляції, стабілізації державних фінансів і створення стійкої фінансової системи; формування режиму максимального сприяння бізнесу шляхом зменшення втручання держави в економіку, зниження адміністративних бар’єрів для його розвитку, модернізації податкової системи і поглиблення міжнародної економічної

інтеграції України; модернізація інфраструктури і базових секторів шляхом усунення усталених структурних проблем в енергетичній, вугільній, нафтогазовій галузях; розвиток транспортної інфраструктури і ринку землі; перехід від дотацій до самоокупності виробництва і соціальних послуг; збереження і розвиток людського й соціального капіталу шляхом підвищення ефективності та стабільності соціального захисту, покращення якості і доступності освіти і медичного обслуговування; підвищення державного управління шляхом реформування державної служби і виконавчої влади [403; 865, с. 70-82].

Указом Президента у липні 2010 р. при Комітеті був створений спеціалізований Координаційний центр з економічних реформ, який забезпечував моніторинг і контроль, координацію кроків між державними органами, коригувати Програми у ході вирішення поставлених завдань та змінювати умови їхньої реалізації.

Дослідницька інституція „Херітейдж Фундейшн” (Heritage Foundation) 12 січня 2011 р. оприлюднила результати чергового рейтингу економічної свободи в Україні за 2010 рік. Дані міжнародних експертів підтвердили висновки українських спостерігачів про погіршення економічних умов ведення бізнесу в Україні. Президент В. Янукович та уряд М. Азарова здійснили лише незначну кількість економічних заходів підготовчого характеру. Реформи були тільки заявлені. Україна почала невпинно втрачати досягнуті позиції в рейтингу. Індекс економічної свободи опустився до 45,8 балів, що на 13,9 пунктів гірше за середньосвітовий показник. Україна втратила у рейтингу 2 позиції – перемістилася з 162-го на 164-те місце. Із 10 індикаторів, які характеризували економічну свободу в Україні, 4 мали критичний рівень (менше 30 балів): свобода інвестицій, фінансова свобода, свобода від корупції, захист приватної власності. Погіршились також оцінки за трьома індикаторами: фіскальна свобода, державні витрати, свобода праці. Лише за трьома показниками намітився позитивний тренд: свобода бізнесу, свобода торгівлі і монетарна свобода. За оцінками „Херітейдж Фундейшн”, зниження загального індексу

економічної свободи в Україні було пов'язано з погіршенням оцінок за трьома індикаторами – державні витрати, свобода інвестицій та свобода від корупції [865, с. 126-128; 371].

Президент В. Янукович заявив про невідкладність проведення реформ у сфері підприємницької діяльності, як важливої умови розвитку бізнесу. Цей напрям займав важливе місце в Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки. Але, на жаль, нова команда не підтримала реформаторську енергію, що була раніше закладена Державним комітетом з питань регуляторної політики та підприємництва при Уряді Ю. Тимошенко. З політичних мотивів керівництво Комітету було змінено, а новий Уряд відкликав з Верховної Ради весь пакет законопроектів з регулювання бізнесу. У грудні 2010 р. Указом Президента „Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” в рамках оголошеної адміністративної реформи був ліквідований і сам Комітет.

У рейтингу Світового банку „Дуїнг Бізнес 2011” (Doing Business 2011) за період оцінки з червня 2009 р. до травня 2010 р. Україна входила до трійки найгірших країн світу за легкістю сплати податків. За простотою сплати податків вона посідала 181-ше місце, за кількістю податків – 183-тє місце, за часом на їхню сплату – 174-те місце. За цим дослідженням, кількість платежів, які здійснювали українські підприємці, були найбільшими у світі – їх налічувалося 135. Між тим у інших країнах Центральної та Східної Європи, зокрема Чехії, у середньому сплачувалося близько 42 платежів, а в розвинених країнах ЄС – 14. На здійснення всіх податків та зборів українським підприємствам доводилося витратити близько 657 годин на рік. В інших країнах Європи, зокрема у Чеській Республіці, в середньому 313,9 годин, а в розвинених країнах ЄС – 199,3. Усереднена ставка податку на прибуток, за даними Світового банку, в Україні в 2011 р. знаходилася на рівні 10,4%, а у ЧР приблизно на рівні 9,8% [865, с. 131-133].

Програма економічних реформ на 2010-2014 роки визначала завдання реформування податкової системи одним із стратегічних напрямів продовження системних реформ в Україні. Ще у 2010 р. за пропозицією Уряду

Верховна Рада прийняла Закон „Про збір і облік єдиного соціального внеску”. 21 вересня 2010 р. у Верховну Раду був переданий проект Податкового кодексу України, який 18 листопада 2010 р. був прийнятий парламентом. Податковий кодекс явно розроблявся під тиском проблем, з якими стикнувся Уряд М. Азарова. Документ мав чітку спрямованість на боротьбу з мінімізацією і ухиленням від сплати податків, посилював фіскальний тиск на бізнес через: а) збільшення повноважень контролюючих органів і можливість застосування ними підстав для проведення перевірок, запровадження непрямих методів визначення бази оподаткування тощо; б) відмову від спрощених систем бухгалтерського обліку і оподаткування для малого і середнього бізнесу [385; 403].

Президент В. Янукович звинуватив своїх політичних попередників у надмірних витратах з державного бюджету, які спрямовувалися переважно на реалізацію популістських соціальних програм. Тому одним із найважливіших напрямів Програми економічних реформ на 2010-2014 роки було заявлено кардинальне зниження державних витрат. Відповідний обов'язок взяв на себе новий Уряд і перед МВФ. Але за підсумками 2010 р. ці плани не були реалізовані. Незважаючи на заяви нового Уряду, державні витрати продовжували збільшуватися. Упродовж 2010 р. вони складали у першому кварталі – 43,77 млрд. грн. (у 2009 р. – 38,14 млрд. грн.), у другому кварталі – 51,8 млрд. грн. (у 2009 р. – 46,45 млрд. грн.) [373, с. 4-10]. Секвестр видатків державного бюджету при цьому був проведений. Але під нього потрапили тільки витрати на безпеку шахтарів (зменшення на 600 млн. грн.), будівництво житла для військовослужбовців (на 800 млн. грн.), інноваційні та інвестиційні проекти (на 1,7 млрд. грн.). Критичну ситуацію створювала неефективна державна НАК „Нафтогаз України”. Фінансова підтримка компанії змістила фінансовий баланс бюджету, що створювало потенційну загрозу загальній стабільності української економіки. Не були втілені у життя і гучні заяви нової команди щодо відновлення масштабного процесу приватизації. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки задекларувала політику завершення приватизації як проекту

трансформації державної власності, який був розпочатий в Україні в 1992 р. Упродовж 2010 р. мали бути підготовлені проекти Державної програми приватизації на 2010-2014 роки та внесені зміни до приватизаційного законодавства. За 9 місяців 2010 р. було продано лише 147 державних об'єктів (за 9 місяців 2009 р. – 173 державні об'єкти) [865, с. 133-134].

Протягом 2007-2009 рр. інфляція в Україні була надзвичайно високою, складала в середньому 17,9 % на рік. Вихід України з фінансової кризи призвів до зниження темпів інфляції. У квітні-липні 2010 р. навіть була зафіксована помісячна дефляція. Однак це не стало результатом системних дій нової влади. Дефляційні процеси відображали природний процес сезонних цінових коливань. Зниження цін охопило переважно продукти харчування. Починаючи з серпня 2010 року споживчі ціни знову стали зростати [373, с. 4-10; 865, с. 134-135].

Експерти „Херітейдж Фундейшін” відзначали, що у 2010-2011 рр. в Україні ускладнилася ситуація саме у сфері інвестиційної відкритості. Через бюрократичні бар'єри іноземні інвестори не могли потрапити у багато секторів економіки. Укладені контракти не завжди були захищені судовою системою. Виникнення бар'єрів для допуску іноземного капіталу в українську економіку були пов'язані: з існуванням масової корупції, коли для одержання згоди на здійснення інвестицій іноземні інвестори вступали в корупційні відносини з чиновниками на всіх рівнях; із зрощенням влади з великим національним капіталом країни; з ідеологічними переконаннями, які були розповсюджені в українському суспільстві, щодо захисту „національного виробника”, негативного ставлення до можливості продажу землі іноземним інвесторам, допуску їх до стратегічних галузей або підприємств; з недотриманням і нехтуванням договірними відносинами. Ситуація почала дещо покращуватись лише в 2011 та 2012 рр. Серед основних переваг інвестування в Україну варто відзначити: 45 мільйонів споживачів – один з найбільших ринків Східної Європи; високий науково-освітній потенціал – потужна мережа університетів та науково-дослідних центрів; наявність кваліфікованої конкурентоспроможної

робочої сили – за даними дослідницької компанії „Брейн Бенч” (BrainBench), Україна посідала 4-те місце у світі за кількістю дипломованих професіоналів у сфері високих технологій (hi-tech); стратегічно зручне географічне розташування – Україна знаходиться на перехресті торговельних шляхів Схід-Захід та Північ-Південь; широко розвинена транспортна інфраструктура – залізниці, порти в Чорному морі та загальноєвропейські транспортні коридори; певна кількість успішно реалізованих інвестиційних проектів провідних міжнародних компаній та ін. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадало майже 82 % загального обсягу прямих інвестицій, входили: Кіпр, Німеччина, Нідерланди, Російська Федерація, Австрія, Франція, Швеція, Віргінські Острови, Великобританія, США та Чеська Республіка. Згідно з підрахунками Державного комітету статистики, станом на 1 січня 2012 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в Україну, з урахуванням їх переоцінки, утрат, курсової різниці, склав 49,362 млрд. дол. США, а в перерахунку на одну особу становив 1081 дол. США [403].

На 2012 рік в Україні було створене правове поле для інвестування. Законодавство України передбачало визначені гарантії діяльності для інвесторів. На території України до іноземних інвесторів застосовувався національний режим інвестиційної діяльності, тобто було надано рівні умови діяльності з вітчизняними інвесторами. Іноземні інвестиції в Україні не підлягали націоналізації. У випадку припинення інвестиційної діяльності іноземному інвестору гарантувалося повернення його інвестиції в натуральній формі або у валюті інвестування без сплати мита, а також доходів від інвестицій у грошовій або товарній формі. Держава також гарантувала безперешкодний і негайний переказ за кордон прибутків і інших коштів в іноземній валюті, одержаних на законних підставах унаслідок здійснення іноземних інвестицій. Інвестиційна діяльність спиралася на прийнятий Закон України № 2404-VI від 01. 07. 2010 р. „Про державно-приватне партнерство”, що визначав правові, економічні та організаційні засади реалізації державно-приватного партнерства в Україні, зокрема, для регулювання відносин, які

виникали при реалізації проектів у окремих сферах економічної діяльності. Закон працював у таких сферах: пошук, розвідка родовищ корисних копалин та їх видобування; виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл і постачання природного газу; будівництво та / або експлуатація автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг на аеродромах, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури; машинобудування; збір, очищення та розподілення води; охорона здоров'я; туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт; забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем; переробка відходів; виробництво, розподілення та постачання електричної енергії; управління нерухомістю. Закон визначав, що ознаками державних взаємовідносин є довготривалість (від 5 до 50 років), передача приватному партнеру частини ризиків, внесення приватних інвестицій, незмінність терміну дії договору, цільового призначення та форми власності об'єкта ДПП. З метою сприяння залученню й ефективному використанню вітчизняних та іноземних інвестицій для забезпечення розвитку економіки України, прискорення її інтеграції в європейську і світову економічні системи, забезпечення права приватної власності і права на підприємницьку діяльність було створено Раду вітчизняних та іноземних інвесторів при Президентові України. Очолив Раду Президент України [371; 403]. Важливим чинником зростання інвестиційної активності мали стати реалізація інноваційних проектів, у тому числі й з підготовки проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи з футболу у 2012 році, найбільші обсяги фінансування яких припадали саме на 2011-2012 роки [814, с. 35-40; 871, с. 35-47; 620 с. 166-168].

У 2012 р. приріст промислової продукції становив 0,9 %. У добувній промисловості обсяг виробництва продукції порівняно з січнем-березнем 2011 р. зріс на 3,5 %. У переробній промисловості виробництво продукції зменшилося на 0,9 %. У січні-лютому 2012 р. розмір середньомісячної номінальної зарплати штатних працівників підприємств, установ, організацій (з кількістю працюючих 10 осіб і більше) становив 2758 тис. грн. і порівняно з

відповідним періодом 2011 року зріс на 19,1 %. До видів економічної діяльності з найвищим рівнем оплати праці належав авіаційний транспорт, фінансова діяльність, добування паливно-енергетичних корисних копалин та виробництво коксу, продуктів нафтопереробки, де зарплата працівників перевищила середній показник по галузях в 1,4-3,4 рази. В усіх регіонах середній розмір оплати праці був вищим за мінімальну зарплату, водночас лише у п'яти з них вона перевищила середню по країні: у м. Києві – 4215 тис. грн., на Донеччині – 3214 тис. грн., Дніпропетровщині – 2908 тис. грн., Київщині – 2882 тис. грн. і Луганщині – 2829 тис. грн. Найнижчий рівень зарплати спостерігався у Тернопільській, Херсонській, Чернігівській, Волинській і Чернівецькій областях, в яких він не перевищував 76 % середнього по економіці. Індекс реальної заробітної плати у 2012 р. порівняно з 2011 р. становив 115,3 % [433, с. 3-171; 403].

Чисельність наявного населення в Україні станом на 1 січня 2012 р. становила 45603,2 тис. осіб. Упродовж січня-лютого 2012 р. чисельність населення зменшилася на 30,4 тис. осіб. Зменшення відбулося за рахунок природного скорочення (34,5 тис. осіб). Водночас було зафіксовано міграційний приріст населення (4,1 тис. осіб). Серед прибулих в Україну імігранти з країн СНД становили 69,5 %, решта (30,5 %) – з інших країн. Серед вибулих з України 44,8 % виїхали до країн СНД і 55,2 % – до інших країн [434, с. 8-16]. У 2012 р. експорт товарів становив 68809810,6 млн. дол. США, імпорт – 84658059,9 млн. дол. США. Порівняно з 2011 р. експорт збільшився на 0,6 %, імпорт – на 2,5 %. Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило – 15848249,3 млн. дол. (у 2011 р. від'ємне сальдо – 14214044,3 млн. дол.). Зовнішньоторговельні операції Україна здійснювала з партнерами зі 187 країн світу. До країн СНД було експортовано 37,6 % усіх товарів, Азії – 28 %, Європи – 23,1 %, Африки – 8 % та Америки – 3,1 %. Російська Федерація залишалася найбільшим торговельним партнером України (27,4 % експортних і 41,4 % імпортних поставок) [813, с. 163-222; 889, с. 30-31]. Згідно з даними Державної служби статистики України, протягом 2012 р. обсяги товарообігу (ЗТО) між

Україною і Чеською Республікою зросли на 15,1 % у порівнянні з 2011 р. і склали 479,365 млн. дол. США [435, с. 6-18].

Отже, протягом 2000-2012 рр. Україна домоглась певного наближення свого вступу до євроатлантичних структур. Але нестабільна внутрішня політична ситуація та постійні протистояння гілок влади сповільнювали трансформаційні процеси. Навіть за цих умов в економіці країни відбулись певні позитивні зрушення. Про це свідчив факт, що в 2001 р. вже більш ніж дві третини промислової продукції вироблялось недержавними підприємствами, а понад половини земельних угідь було розпайовано. В Україні так і не завершився процес реструктуризації виробництва, не було оновлено виробничих процесів новою технікою і технологіями. А це робило всю українську економіку надміру енерговитратною. Певних успіхів Україна домоглась у співробітництві з НАТО, але недостатньо просунулась у співробітництві з Євросоюзом. Причини – політична багатовекторність, непослідовність, непродуманість реформ, а часто їх пряме бойкотування лівими силами парламенту. Напередодні вступу Чехії до ЄС, Україна протягом 2000-2003 рр. так і не зуміла вирішити питання свого членства в СОТ, а відтак залишилась осторонь навіть регіональної організації країн Центральної Європи – СЕФТА і цим значно відстала у своєму розвитку від Чеської Республіки, яка на саміті ЄС у Копенгагені 12-13 грудня 2002 року завершила передвступні переговори і отримала запрошення вступити до Євросоюзу. Реформування українського суспільства протягом 2000-2012 рр., на відміну від ЧР, здійснювалося непослідовно. Уряди України проводили політичні та економічні реформи поверхово, не забезпечуючи стабільності трансформаційного процесу. До 2005 р. демократія в Україні розвивалася повільно. Після подій „Помаранчевої” революції відбувається відхід від „кучмізму”, а розпочаті демократичні перетворення підтримувалися не тільки українським суспільством але й європейськими країнами, серед яких була і Чеська Республіка. На жаль, „помаранчеві” уряди теж не змогли забезпечити стабільного розвитку зазначених процесів. Корумпованість політичної еліти, безперервна боротьба за парламентські і міністерські крісла провладних та

опозиційних сил загальмувала розпочаті соціально-економічні реформи. Як результат, на президентських виборах 2010 р. „помаранчеві” сили отримали поразку, а Президентом став опозиційний лідер В. Янукович. Для політичної ситуації, яка склалася в Україні у 2010-2012 рр., було характерним: монополізація всіх гілок влади представниками пропрезидентської Партії регіонів та придушення опозиційних сил. Судові справи, що мали місце у 2011-2012 рр. над экс-урядовцями, були негативно сприйняті європейською спільнотою та призвели до політичної кризи між Україною та Чехією. Остання, надаючи політичного притулку українським урядовцям, виступила гарантом головних принципів європейського права – повага прав і свобод людини. Чехія офіційно розділила думку Євросоюзу, що антидемократичні процеси, які відбуваються в Україні протягом 2010-2012 рр., негативно впливають на перспективи підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Керівництво ЧР окреслило майбутнє торговельно-економічних і політичних відносин з Україною як такі, що будуть інтенсивно і плідно розвиватися у рамках Європейського Союзу через укладену угоду, або ж які знову гальмуватимуться через її відсутність.

3.3. Зовнішня політика України та розвиток українсько-чеських відносин

Важливим питанням зовнішньої політики України протягом 2000-2012 рр. була проблема інтеграції до ЄС. У вересні 2000 р. Україна представила свою нову програму інтеграції до Європейського Союзу. Її центральним положенням була гармонізація українського законодавства до вимог і стандартів ЄС. Документ визнавав, що процес інтеграції України залежить від перебудовчих процесів усередині країни. Протягом 2000-2003 рр. ЄС відносини з Україною бачив у вигляді спільного політичного і економічного простору. Саме про це заявив 15 травня 2002 р. Голова Європейської комісії Р. Проді.

Напередодні вступу Чеської Республіки до ЄС Посольство України висунуло пропозиції до „Меморандуму щодо спільних дій України та Чеської Республіки, спрямованих на подолання небажаних наслідків, які виникають у зв'язку з розширенням ЄС” та „Позиційного документа щодо наслідків розширення ЄС для відносин між Україною та Чеської Республіки”. Поряд з цим, протягом 2000-2003 рр. в Україні були введені в дію закони щодо системи реєстрації підприємців, надання ліцензій та дозвільних документів на ведення господарської діяльності та Закон „Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”, який визначив принципи реформування регуляторної системи в країні на основі ліберальних стандартів [79, с. 1].

Проблемним питанням взаємовідносин України з ЄС було запровадження захисних заходів щодо імпорту української сталі, металопродукції, тканин і т. ін. Ці заходи позначилися і на двосторонньому українсько-чеському співробітництві. У цьому контексті розширення ЄС для розвитку відносин між Україною та Чеською Республікою мало такі наслідки:

1. Запровадження у ЧР імпортних митних тарифів Європейського Союзу для групи товарів, що у 2002-2003 рр. складали 3-4% українського імпорту до ЧР (зокрема, оцтової кислоти, алюмінію та його сплавів), погіршили доступ цих товарів на ринок Чехії [79, с. 9; 610].

2. Розповсюдження на український імпорт до ЧР квотування, що застосовувалось ЄС по відношенню до української металургійної продукції (гарячекатаний та холоднокатаний прокат завширшки більш ніж 600 мм. та прокат завширшки менш ніж 600 мм) значно зменшили поставки зазначеної продукції з України до ЧР. У 2002 р. вони склали близько 125 тис. тонн на суму 30 млн. дол. США, за січень-жовтень 2003 р. – близько 62 тис. тонн на суму майже 20 млн. дол. США. Питома вага цієї продукції у загальному імпорті з України до ЧР складала у 2002 р. – 10%, а у січні-жовтні 2003 р. – 7% [781, с. 9-15]. Найбільших втрат зазнав гарячекатаний прокат завширшки більш ніж 600 мм, якого з України до ЧР у 2002 р. було завезено 118 тис. тонн на суму 28 млн. дол. США, у січні-жовтні 2003 р. – 61 тис. тонн на суму 19 млн. дол. США. Падіння імпорту до ЧР українського гарячекатаного прокату у 2003 р. порівняно з 2002 р. відбулося унаслідок дії Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом ЧР про торгівлю деякими сталеливарними виробами, яка набула чинності з 1 січня 2003 р. Нею було встановлено граничні обсяги поставок цієї продукції в кількості 80 тис. тонн щорічно. Чеська сторона висловлювала зацікавленість у збереженні традиційних обсягів українсько-чеської торгівлі металопродукцією. Ця позиція була висловлена у рамках консультацій на рівні представників Мінекономіки України та Міністерства промисловості і торгівлі ЧР (30. 09. 2003 р., м. Прага). Чеська сторона передала на розгляд Європейської Комісії відповідну статистику торгівлі металопродукцією між Україною та ЧР протягом 2000-2002 рр. для врахування при визначенні обсягів квот на імпорт до Європейського Союзу 25 видів металургійної продукції [79, с. 9; 781, с. 9-15].

3. Втрата традиційних ринків збуту внаслідок поширення антидемпінгових заходів ЄС склали у 2002-2003 рр. 2% українського імпорту до ЧР. Серед зазначених товарів найбільший тарифний вплив відчув карбід кремнію – імпорتنний тариф збільшився з 0 % до 24 % та нітрат амонію – з 0 % до 16 %. Діюче антидемпінгове обмеження ЄС на цю українську продукцію у вигляді специфічного мита 33,25 євро / тонну було набагато жорсткішим. Тобто

підвищеного ступеню тарифного захисту зазнали обсяги українського імпорту названої продукції на суму близько 3 млн. дол. США [610; 668, с. 5].

Українські політики почали розуміти, що прискорити процес вступу до Євросоюзу можливо лише через набуття членства в СОТ. Це, безумовно, виводило б на новий рівень і двосторонні відносини України з провідними країнами та покращило б умови співробітництва України з Чехією. Верховна Рада України мала ухвалити низку законодавчих актів, прийняття яких затягувалось зусиллями лівих сил парламенту. Крім того, Україні слід було розширити рівень економічних свобод, подолати всеохоплюючу корупцію та на практиці реалізувати свободу слова. За рейтингами 2003 р. Україна за рівнем економічної свободи посідала 133 місце у списку 153 держав, 85 позицію зі 102 – у рейтингу найкорумпованіших держав світу та 112 місце із 139 країн у рейтингу свободи слова [617, с. 63-64, 66-67; 1174, с. 2].

У цих умовах в Україні знайшлися адвокати в особі провідних чеських науковців. Виходячи з досвіду співпраці і вступу Чехії до Євросоюзу, група аналітиків розробила рекомендації стратегічної співпраці України і Євросоюзу. В „Елементах стратегії ЄС щодо України (чеський погляд). Виклад політики” дано детальні політичні рекомендації у сферах політики, економіки, функціонування держави, політичної культури і міжнародних відносин [352, с. 61-69]. Документ наголошував, що Чехія і Польща стали головними адвокатами України в процесі її вступу до ЄС. При цьому на користь євроінтеграційних прагнень України наводились такі аргументи:

- Україна має бути ключовим з пріоритетів зовнішньої політики ЄС, бо має важливе геополітичне, військове і стратегічне значення та великий потенціал для економічного співробітництва;

- Україні слід вдосконалювати свою економіку, що дасть можливість стабілізувати соціальні структури суспільства, а оновлена ринкова економіка зробить країну конкурентоспроможною на світових ринках. Якщо ж Україна зазнає невдач, то виникнуть напруга і етнічні протистояння в усьому Центральном-Східному регіоні;

- Євросоюз має надати допомогу і стимулювати в Україні реформування економіки;
- ЄС має представити громадянам України привабливу модель економічного, соціального і політичного розвитку країни, не повинен на шляху України ставити непотрібних вимог, перешкод чи обмежень;
- Політика ЄС щодо України не має бути похідною від взаємин Євросоюзу з Росією;
- Громадян України слід залучати до роботи в різноманітних європейських структурах;
- Мають бути чітко визначені процедури щодо бажання України стати членом Євросоюзу.

На думку чеських аналітиків, ЄС щодо України має мати програму цільової допомоги, контролювати дотримання узгоджених положень, правил, обмежень і обіцянок, надати широку фінансову допомогу, елементи реформ обговорювати із зарубіжними спеціалістами і т. п. Крім того, чеські аналітики виробили окремі елементи стратегії ЄС щодо України в економіці, боротьбі з корупцією, питаннях розвитку національної свідомості і самосвідомості українців тощо [352, с. 61-69; 418, с. 3-7].

Але у 2003 р. Україна не була включена до числа країн, які розглядалися як кандидати на вступ до ЄС, навіть не було поставлено питання про створення зони вільної торгівлі між Україною і ЄС. Вона дедалі більше відставала від провідних країн світу щодо розвитку техніки, промисловості, за показниками соціального розвитку. А економічно й технологічно відстала країна не може розраховувати на вступ до Євросоюзу.

Водночас Україна прагнула стати членом регіональної організації Центрально-європейської асоціації вільної торгівлі (СЕФТА). Але досягти цього їй не вдалося. Українська національна програма євроінтеграції передбачала, що країна стане членом „ЦСАВТ” у 2002-2003 рр. Заяву на вступ до „ЦСАВТ” Україна подала ще у вересні 1996 р. Щоб стати членом „ЦСАВТ”, Україні до 2003 р. слід було провести глибокі економічні реформи, лібералізувати

зовнішню торгівлю, стати членом СОТ та набути статусу асоційованого членства в ЄС. Тож Україна так і не стала членом „ЦЄАВТ” [1124, с. 2; 1174, с. 2].

У 2004 р. Україна опинилась у безпосередньому сусідстві з країнами Євросоюзу. Між Україною і ЄС почали розроблятися і поступово реалізуватися загальні принципи сусідства, які включали розробку плану дій, що визначав мету, орієнтири, графіки їх виконання та щорічні перевірки. З'ясувалось, що для реалізації кінцевої мети України – членства в ЄС слід було провести фундаментальні трансформаційні реформи з випереджаючим щорічним зростанням ВВП на 6-7 %, опанувати інвестиційну модель розвитку економіки і підвищення її конкурентоспроможності, підвищити рівень життя і домогтись утвердження середнього класу – основи політичної стабільності і демократії, адаптувати українське законодавство до законодавства ЄС і т. ін. [1197, с. 10-23]. Шанси України домогтись вступу до Євросоюзу мали підвищитись з прийняттям її до СОТ. Принципи СОТ за своєю суттю збігалися з юридичними нормами, необхідними для членства в ЄС. Вони давали змогу розпочати роботу з укладення угоди про зону вільної торгівлі між Україною і ЄС, а в перспективі – угоду про асоційоване членство.

Незважаючи на деякі позитивні зрушення в експортній політиці України протягом 2000-2003 рр., які проявилися у 16-18 % щорічних темпів зростання торгівлі з країнами ЄС, на 2004 рік держава не створила інформаційної підтримки експорту. Багато українських експортерів не мали екологічних сертифікатів і сертифікатів управління якістю, що необхідні в більшості країн світу. Наприклад, українські автомобілі і двигуни через відсутність екологічних сертифікатів не допускались на європейські ринки. Із 8000 національних і міждержавних стандартів Україна гармонізувала з міжнародними і європейськими стандартами лише 1400. Це означало, що Україна на 2005 р. не створила стимулів для нарощування імпорту високих технологій, закупівлі ліцензій на ноу-хау і не застосовувала пільгових ставок імпортного податку на привозні машини, устаткування, технології і т. п. [756, с. 57-60].

Після формування у 2005 р. уряду національно-демократичних сил було чітко окреслено зовнішньополітичні пріоритети і завдання України. Серед них було визначено такі: європейська і євроатлантична інтеграція; впровадження європейських стандартів в українське законодавство; зміна іміджу України на міжнародній арені; лібералізація для українців режиму перетину кордону Євросоюзу; набуття статусу держави з ринковою економікою і завершення переговорів про вступ до СОТ; початок робіт над створенням зони вільної торгівлі між Україною та ЄС і т. п. Крім того, програма „Українська дипломатія назустріч людям” передбачала сприяння іноземним інвестиціям, реформування збройних сил відповідно до стандартів НАТО, приєднання до Болонського процесу і т. ін. [1198, с. 647; 762, с. 123-138; 643, с. 247-255].

Відповідаючи очікуванням міжнародної спільноти та українського суспільства, Президент В. Ющенко і Прем'єр-міністр Ю. Тимошенко відразу оголосили про необхідність продуктивної співпраці з Євросоюзом. Уряди зуміли надати випереджаючого розвитку економіці країни із щорічним зростанням виробництва ВВП на одну людину, дещо скоротити розрив у рівні якості життєвих стандартів між Україною і ЄС. Водночас зверталася увага на оновлення, розширення і розвиток високотехнологічної продукції, бо її експорт до ЄС давав можливість покривати величезні витрати за енергоносії. Певного успіху у відносинах з Євросоюзом Україна досягла на саміті „Україна – ЄС”, що проходив 1 грудня 2005 р. в Києві. В. Ющенко назвав цей саміт найбільш успішним з усіх дев'яти попередніх зустрічей між керівництвом України і Євросоюзу. Його успішність полягала в тому, що він закінчився підписанням відповідних угод і прийняттям знакових політичних рішень – ухвалення рішення про надання у 2006 р. Україні статусу „держави з ринковою економікою”, підписанням меморандуму про співпрацю в енергетичній галузі та угод щодо співпраці в авіаційній, навігаційній та космічній галузях [747, с. 32-33; 533].

Процес інтеграції України до ЄС і НАТО залежав від позиції владних структур і політичних партій. У вересні 2006 р. під час свого офіційного візиту

до Брюсселя Прем'єр-міністр України В. Янукович заявив, що Україна не готова стати членом НАТО у найближчому майбутньому, оскільки більшість населення країни не підтримує вступу до Альянсу. Верховна Рада України підтримала таку позицію голови українського уряду [411, с. 454]. У березні 2007 р. Україна та ЄС розпочали переговорний процес щодо укладення нового рамкового договору, який тимчасово носив робочу назву „Нова посилена угода”. На період до укладення угоди чинність попередньої щороку автоматично продовжувалася за взаємною згодою сторін. Що стосується гучних заяв Прем'єр-міністра відносно перспектив членства України в ЄС, то вони насправді залишалися пустими деклараціями [807, с. 152-158; 853, с. 25-35].

Для Європи Україна протягом 2007-2008 рр. була важливою транзитною країною, через газотранспортну мережу якої надходив газ з Росії до Євросоюзу. Україна була незалежною від зовнішніх поставок електроенергії і сама експортувала її до інших країн. Прийнята Урядом Ю. Тимошенко енергетична стратегія була спрямована на поступове зменшення виробництва електроенергії на основі споживання газу та нафти, на користь атомної енергетики, а також на застосування енергозберігаючих технологій, які дозволяли скоротити промислове споживання газу [811, с. 207-220; 888, с. 45-51].

Україна у 2008 р. мала великі надії щодо поглиблення європейської інтеграції і покладала значні сподівання на майбутню чеську підтримку в ЄС. Саме під час головування Чехії мали бути закріплені та розширені позитивні результати, досягнуті протягом 2008 р. Виділяємо два виміри співробітництва, які мали бути поліпшені – двосторонній та багатосторонній. Двосторонній вимір для України був пріоритетним, оскільки залишався визначальним для реального прогресу у відносинах України та Європейського Союзу. У цьому контексті перш за все мова йшла про змістовне наповнення „Нової посиленої угоди між Європейським Союзом та Україною”, яка мала стати кроком вперед у порівнянні з „Угодою про партнерство і співробітництво” (набула чинності ще 1 березня 1998 року), і якою було започатковано співробітництво з

широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань [912, с. 4-14]. На червень 2008 року було проведено 8 раундів переговорів між Україною та представниками ЄС. З часу започаткування переговорного процесу у 2007 році, під час німецького головування, сторони досягли суттєвого прогресу в переговорному процесі. Практично було завершено роботу над розділами угоди про політичне співробітництво та співпрацю в галузі юстиції, свободи та безпеки. Значних результатів були досягнуті у роботі над розділами про економічне та галузеве співробітництво. Переговори про всебічну та поглиблену співпрацю у зоні вільної торгівлі, яка стала невід'ємною частиною нової угоди, розпочалися у лютому 2008 року, коли Україна вступила до СОТ. При їх проведенні Україна обстоювала програму політичної асоціації та економічної інтеграції України в ЄС [807, с. 152-158].

9 вересня 2008 року на саміті „Україна – ЄС” в Парижі була прийнята Спільна заява щодо „Угоди про асоціацію Україна – ЄС”. Даний документ став свідченням визнання прогресу України на шляху європейської інтеграції та проведення реформ у країні. Угода про асоціацію мала оновити спільні інституційні рамки, сприяти поглибленню відносин України та ЄС у всіх галузях, посилити політичну асоціацію та економічну інтеграцію України з ЄС на основі взаємних прав та обов'язків [853, с. 30-35]. Приєднання України до ЄС у форматі асоціації могло стати корисним для двох сторін, бо асоціація підтвердила б становлення України як прогнозованого, надійного партнера зі стабільною політикою та розвиненою економікою. Президент України передбачав, що нова посилена угода буде підписана вже в кінці 2009 р. [807, с. 152-158].

Протягом 2008 року Україна виконала свої зобов'язання щодо вступу до Світової організації торгівлі та створення сприятливого внутрішнього економічного середовища. 16 травня 2008 року Україна стала 152-м членом СОТ. Зважаючи на той факт, що Україна набула членства лише у 2008 р., переговорний процес щодо запровадження зони вільної торгівлі все ще перебував в активній фазі. Тому Україні та ЄС необхідно було забезпечити

розробку найбільш збалансованих домовленостей, які б дозволили уникнути небажаних економічних наслідків для економіки України від лібералізації торгівлі з Євросоюзом після створення зони вільної торгівлі (ЗВТ). Поява цієї ініціативи була цікава з точки зору чинників, які зумовили її виникнення та подальше формування. Завдяки Польщі ініціатива „Східного партнерства” виникла як певний вектор збалансування південного виміру співробітництва ЄС, який був запропонований Францією у вигляді Середземноморського Союзу [798, с. 7-8]. Далі воно було офіційно презентоване як спільний польсько-шведський проект. „Східне партнерство” отримало значний імпульс до розвитку, як реакція на події російсько-грузинського конфлікту у серпні 2008 року. Незважаючи на неоднозначний шлях становлення проекту східного напрямку зовнішньої політики ЄС, його основні завдання та форми подальшої співпраці були дотримані. Так, в Комунікації Європейської Комісії щодо „Східного партнерства” від 3 грудня 2008 р. передбачалось підвищення рівня політичної взаємодії ЄС з Азербайджаном, Білоруссю, Вірменією, Грузією, Молдовою та Україною. Відкривалась перспектива укладання нових угод про асоціацію і далекосяжну інтеграцію до економіки ЄС, спрощення перетину кордону ЄС для громадян, за умови дотримання вимог безпеки, посилення механізмів енергетичної безпеки на користь усіх зацікавлених сторін, а також підвищення фінансової допомоги [511]. ЄС пропонував більш інтенсивну поточну підтримку реформ країн-партнерів через Комплексну програму інституційного розвитку та новий багатосторонній вимір, який надавав у майбутньому можливість об'єднати усіх партнерів при вирішенні спільних викликів. Нове партнерство включало заходи, спрямовані на підтримку соціально-економічного розвитку у зазначених шести країнах, а також п'ять ключових ініціатив, які стали конкретним свідченням підтримки ЄС [817, с. 35-53].

На співробітництві України з Чехією та Євросоюзом протягом 2008-2009 рр. негативно позначився українсько-російський газовий конфлікт. Він розпочався через відсутність контракту на поставку газу Україні у 2009 р. та борги України

за наданий їй газ у 2008 р. [16]. За умов відсутності контракту Росія скоротила поставки „блакитного” палива через територію України, в результаті чого європейські споживачі протягом кількох днів недоотримали газу від 70 до 100% від запланованого обсягу. Конфлікт завершився підписанням Прем'єр-міністром України Ю. Тимошенко нового газового договору, який став обтяжливим для української економіки. „Газова” ситуація підтвердила готовність Росії використовувати енергоносії як політичний засіб тиску на антиросійське керівництво України з метою завдати перешкоди євроінтеграційним прагненням України. Міністр закордонних справ Чехії та голова ЄС К. Шварценберг, наголосив, що у взаємних відносинах дуже важливо уникати подібних криз, коли громадяни держав ЄС стають заручниками таких ситуацій. Він закликав до прозорості у „газових” відносинах між Росією і Україною. Для ЧР було важливо, щоб українські та російські суб'єкти господарювання уклали газову угоду за зразком контрактів, які з Росією мають держави ЄС. Лише таким чином можна було домогтися необхідної передбачуваності у відносинах між Чехією та Україною [1083, с. 24-28]. К. Шварценберг також зауважив, що загалом у світі питання нафти і газу є не тільки комерційними, але й політичними, а ситуація, що склалася в українсько-російських відносинах, не виняткова. Напередодні чеська дипломатія прямо висловила сумнів у тому, що січневі українсько-російські газові контракти протримаються 10 років [811, с. 207-264]. При цьому ЄС заявив, що буде допомагати модернізувати українську газотранспортну систему. На це потрібно було, за підрахунками Європейської Комісії (ЄК), два з половиною мільярди євро. Конференція потенційних інвесторів з приводу цього питання відбулася у Брюсселі 23 березня 2009 року. Але насправді у ЄК не знали, яким може бути внесок європейських установ у ремонт української системи газопостачання [1054, с. 22-24].

Протягом 2009 р. Україна та Європейський Союз готували „Угоду про асоціацію”, але гарантій, що вона точно буде підписана, не було. Комісар ЄС у справах зовнішніх відносин Б. Ферреро-Вальднер говорила про таку угоду як про

можливість, а не як про факт. У зв'язку з можливістю укладення такого договору, ЄС зобов'язав Україну виконати домашні завдання. Також вона висловила сподівання, що 2009 р. для України стане роком переведення політичних і економічних реформ з теорії у практику і подякувала Україні за те, що на кілька років було продовжено прикордонну місію ЄС у справі охорони кордону з Молдовою [664, с. 265-276].

На зустрічі міністрів „Україна – ЄС” у Празі 2009 р. мова йшла про болочку для українців проблему візового режиму. Міністерство закордонних справ України очікувало, що влітку буде погоджено план розв'язання цієї проблеми. Українська дипломатія планувала отримати безвізовий режим із ЄС вже у 2012 році. Офіційно такі переговори почалися восени 2008 року. Але на зустрічі міністрів у Празі представники Євросоюзу чітко заявили, що наразі у європейських держав є різні погляди на цю проблему. Тому справа безвізового режиму з Україною відкладається на середню або ж на далеку перспективу. Візового бар'єру не подолати, якщо не подбати про кращу охорону українських кордонів. Представники ЄС зауважили, що у сфері безпеки вони „плідно” співпрацюють з Україною з багатьох регіональних та міжнародних питань [708, с. 25-40].

Попри ці проблеми Чехія підтримувала внутрішню та зовнішню політику, демократичні реформи, що проводилися в Україні. Для України була важливою підтримка Чехією таких питань, як формування посиленої угоди „Україна – ЄС”, укладання угоди про створення зони вільної торгівлі між нашою державою та Євросоюзом. Основна робота щодо конкретизації положень проекту „Східного партнерства” відбувалася під час головування Чехії в ЄС. Готовий документ мав бути представлений у червні 2009 року. У цьому контексті серед експертів та політиків в Україні існували позитивні очікування щодо наповнення „Східного партнерства” реальним змістом [912, с. 2-8].

Загалом в Україні позитивно оцінювали пропозиції Європейської Комісії щодо „Східного партнерства”, оскільки вони відповідали формату політичної асоціації й економічної інтеграції та передбачали створення певної

інституційної інфраструктури подальшої співпраці. Проект „Східного партнерства” мав стати поглибленим варіантом Європейської політики сусідства, яка провадилась з 2004 року. Це свідчило про усвідомлення Брюсселем необхідності диференціації двох вимірів сусідства – середземноморського та східноєвропейського, доцільності застосування індивідуального підходу до кожної країни Східної Європи та Південного Кавказу. Водночас „Східне партнерство” повинне було володіти новим інструментом, який мав прийти на зміну „Плану дій Україна – ЄС”. Це завдання також знайшло відображення у „Спільній заяві щодо угоди про асоціацію Україна – ЄС”. Україна на рівні органів виконавчої влади та експертів намагалась сприяти ефективному проходженню підготовчого процесу засад „Угоди про асоціацію між ЄС та Україною”, а також виробленню ефективних механізмів „Східного партнерства”. Про активну українську позицію може свідчити ініціатива Києва до багатостороннього діалогу країн-учасниць „Східного партнерства”, а також напрацювання пропозицій українських громадських експертів щодо розробки програми „Східного партнерства” ЄС.

Термін головування Чехії в Раді ЄС був досить насиченим з точки зору формування нових домовленостей та змісту подальших відносин Євросоюзу та України. Чехія, як апологет ініціативи „Східного партнерства”, мала вжити всіх можливих заходів щодо послаблення негативної позиції окремих країн-членів ЄС, зокрема Франції, Німеччини та Італії, які висловлювали скептицизм з приводу необхідності поглиблення інтеграційних процесів у східному напрямку. Певні позитивні сигнали з боку чеської сторони були презентовані ще у вересні 2008 року, під час візиту прем'єр-міністра Чеської Республіки М. Тополанека до України, який підтвердив готовність сприяти у підготовці запровадження зони вільної торгівлі, а також полегшенню візових процедур між ЄС та Україною. Така позиція керівництва Чеської Республіки дозволяла сподіватись на те, що заплановані терміни завершення переговорного процесу та підготовки „Угоди про асоціацію між ЄС та Україною”, а також

запровадження „Східного партнерства”, будуть дотримані. Це дозволило своєчасно змінити застарілу договірну базу 15-річної давнини прогресивними нормативними рамками, що враховували прогрес України на шляху провадження європейської інтеграції і стратегічного бачення кінцевої мети – інтеграції в ЄС. Між тим у політичних колах Чехії панував скепсис і розчарування тим, що Україна не могла розв’язати свої внутрішні проблеми. Винятком було лише Міністерство закордонних справ Чеської Республіки, яке позитивно ставилося до офіційного Києва [914, с. 206-222]. Проект „Східне партнерство” став однією з вершин чеського головування в ЄС. Чеська Республіка намагалася, щоб цей проект став реальністю. Однак деякі західні країни продовжували й далі не сприймати певні формулювання в декларації. Як зазначали чеські видання, „що далі на захід, то менше бажання”. Кінцевий варіант декларації передбачав, що візовий режим між країнами ЄС і Східної Європи буде поступово ліквідовано. На думку представників Австрії та Німеччини, це надто вагома обіцянка, і вони залишалися прихильниками варіанта лише „візової лібералізації”. Але Чехія наполягала, що „Східне партнерство” – проект більш життєздатний, ніж „Середземноморський союз”, що Європейська Комісія має найближчим часом призначити координаторів для всіх шести країн – „східних партнерів” [807, с. 152-158].

З огляду на перспективи євроатлантичної інтеграції України потрібно було враховувати труднощі, що виникали, бо Україна отримувала інтеграційні пропозиції і з боку Росії. Про необхідність переходу від „євроромантизму” до „європрагматизму” часто говорив колишній заступник Міністра закордонних справ України О. Чалий. Йшлося про те, щоб використати можливості, які давав проект „Розширена Європа: нове сусідство” і досягнути між Україною і Євросоюзом чотирьох свобод – пересування людей, товарів, послуг і капіталів. Досягнення цих цілей означало б поглиблену економічну інтеграцію з Євросоюзом. У цьому питанні багато залежало не від Європейського Союзу, а від України. Якщо б українські політики діяли успішно, то шанси вступити до ЄС були б набагато реальнішими. Наприклад, Чехія, готуючись вступити

до Євросоюзу, також прагнула досягнути цих чотирьох свобод. Однак після вступу вона зазнала проблем з працевлаштуванням своїх громадян у „старих” країнах-членах ЄС. Ще кілька років Чеська Республіка мала проблеми з влаштуванням на роботу своїх громадян в Німеччині та деяких інших країнах. Тому європейські перспективи України можна проілюструвати на чеському прикладі: починаючи з 1989 року і до вступу в ЄС Чехія була країною з економікою, що трансформувалась і приваблювала західних інвесторів дешевизною робочої сили. Зі вступом до ЄС очікувалось, що вартість робочої сили у Чехії зростатиме, і західні інвестори знову шукатимуть, де вона дешевша, просуваючись на нові ринки, зокрема й український. Досвід реалізації інтеграційного курсу Чехії, на відміну від України, засвідчував, що політика ЧР мала успіх тому, що спиралася, як на національний інтерес, який був об’єднуючим і консолідуючим чинником для держав-претендентів, так на позитивні перетворення у країні. Десятирічний розвиток постсоціалістичних країн Центральної Європи, зокрема Чехії, свідчив, що її успішна інтеграційна політика була не лише наслідком дипломатичних зусиль, які самі по собі дуже важливі, а результатом динамічних економічних реформ та послідовної політичної модернізації. Такий висновок мав би стати мобілізуючим чинником для всіх політичних сил України.

На лютневих президентських виборах 2010 року в Україні перемогу отримав лідер опозиції В. Янукович. Новообраний Президент офіційно заявив про зміну зовнішньополітичного курсу держави. Головним пріоритетом для України стала політика покращення стосунків з її східним сусідом – Росією. Президент відхилив напрям зовнішньої політики України, що стосувалася майбутніх перспектив вступу до НАТО. Натомість, Верховна Рада ухвалила рішення про продовження оренди Росією військово-морських баз на території України. Така політика повністю суперечила головним принципам НАТО. Натомість Президент В. Янукович продовжував декларативно заявляти про намір України інтегруватися в європейське співтовариство.

Основним питанням відносин Україна – ЄС залишався переговорний процес щодо укладення Угоди про асоціацію, який мав замінити чинну Угоду про партнерство та співробітництво між Україною та Євросоюзом [905, с. 7-24]. 26 січня 2010 р. у Києві було проведено перше засідання Спільного комітету ПДА – „Порядок денний асоціації Україна – ЄС” (робоча назва документа, що використовувалася в ході консультацій). У ході засідання було розглянуто хід виконання положень ПДА, затверджено пріоритети діяльності в рамках імплементації документа на 2010 рік та затверджено керівні принципи роботи Спільного комітету, яка проходила у форматі регулярних відеоконференцій, у ході яких розглядався досягнутий прогрес у реалізації пріоритетів ПДА. Під час 14-го засідання Ради з питань співробітництва Україна – ЄС (м. Люксембург, 15 червня 2010 року) був схвалений Спільний звіт щодо прогресу в імплементації виконання ПДА [815, с. 253-280; 911, с. 22-26; 909, с. 145-162].

Одним з пріоритетних напрямів зовнішньоекономічної діяльності України протягом 2010-2012 рр., який впливав на українсько-чеську співпрацю, залишався подальший розвиток торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва з країнами ЄС. За результатами аналізу показників зовнішньої торгівлі товарами та послугами України, у 2010 р. Євросоюз та країни СНД були найбільшими зовнішньоторговельними партнерами України. Так, частка ЄС у загальному зовнішньоторговельному обороті товарами та послугами України з країнами світу склала 28,24 %, а країн СНД – 40,37 %. При цьому, частка експорту до ЄС-27 товарів та послуг українського походження становила 23,58 %, а імпорту з ЄС – 32,89 % відповідно. Обсяги обороту товарами та послугами з країнами-членами ЄС у першому кварталі 2010 року зросли порівняно з аналогічним періодом 2009 року на 13,73 % та склали 7,29 млрд. дол. США. Від’ємне сальдо торгівлі товарами та послугами з країнами ЄС склало 1,21 млрд. дол. США проти – 0,88 млрд. дол. США за відповідний період 2009 року. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну станом на 1 квітня 2010 р. з країн-членів ЄС склав 31532,9 млн. дол. США, що становить 78,8 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в

українську економіку. Приріст прямих іноземних інвестицій, здійснених в українську економіку з 01. 04. 2009 до 01. 04. 2010 рр. з країн-членів ЄС, становив 2908,2 млн. дол. США [435, с. 12; 403; 912, с. 4-14; 852, с. 40-48; 787, с. 61-79].

Серед країн ЄС перше місце за обсягами інвестицій в Україну посідав Кіпр (9105,1 млн. дол.); друге місце – Німеччина (6644,4 млн. дол.); третє місце – Нідерланди (3841,0 млн. дол.). Загальний обсяг прямих інвестицій з України станом на 01. 04. 2010 р. до країн-членів ЄС сягнув 6435,9 млн. дол., що складав 94,7 % від загального обсягу українських закордонних інвестицій (6793,2 млн. дол. США) [403; 788, с. 4-31].

Протягом 2010-2012 рр. залишалась важливою стратегія співпраці між Україною та ЄС у сфері енергетики, яка визначалась Меморандумом про взаєморозуміння між Україною та ЄС щодо співробітництва в енергетичній галузі, укладеним 1 грудня 2005 року. Така співпраця суттєво впливала й на відносини України з Чеською Республікою, як члена ЄС. Положеннями Меморандуму передбачалась реалізація п'яти дорожніх карт: 1. Ядерна безпека; 2. Інтеграція ринків електроенергії та газу; 3. Підвищення безпеки енергопостачання та транзиту вуглеводнів; 4. Структурна реформа, підвищення стандартів техніки безпеки та охорони довкілля у вугільній галузі; 5. Енергоефективність [657, с. 4-24]. За роки виконання Меморандуму було досягнуто прогресу у виконанні всіх завдань:

1. Ядерна безпека. 28 травня 2010 р. у Брюсселі було підписано звіт про завершення виконання проекту в рамках спільної групи Україна – ЄК – МАГАТЕ щодо оцінки стану ядерної безпеки на діючих АЕС України за напрямками: а) проектна та експлуатаційна безпека; б) поводження з радіоактивними відходами та зняття з експлуатації; в) ядерне регулювання. При цьому було зазначено, що завдання Спільного проекту виконувались у запланованих обсягах. Міжнародні експерти позитивно оцінили реалізацію проекту в цілому та підтвердили відповідність українських АЕС чинним стандартам МАГАТЕ. Також Меморандум визначав, що однією з передумов

членства України в Енергетичному співтоваристві було приведення стану ядерної безпеки діючих українських АЕС у відповідність до законодавства ЄС [511].

2. Інтеграція ринків електроенергії та газу. 24 вересня 2010 року в м. Скоп'є Міністр палива та енергетики України Ю. Бойко та Міністр економіки Республіки Македонії, Головуючий в Енергетичному співтоваристві Ф. Бесімі підписали Протокол про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного співтовариства. Підписанню Протоколу передувало рішення Європейської Комісії від 26 серпня 2010 року про позитивне завершення верифікації положень Закону України „Про засади функціонування ринку природного газу”, чинного з липня 2010 року, щодо його відповідності положенням газової директиви 2003/55/EC (Cross Border Cooperation – CBC) [888, с. 45-51].

3. Підвищення безпеки енергопостачання та транзиту вуглеводнів. Ще у 2008 р. українська сторона порушила перед Європейською Комісією питання про доцільність розбудови нового маршруту постачання газу з Каспійського регіону – проекту газопроводу „Білий потік”. Протягом 2009 р. за фінансової підтримки Європейської Комісії було виконано проект дослідження газопроводу „Білий потік”, результати якого були представлені у 2010 р. Проект „Білий потік” поряд з газопроводами „Набукко” та „Італія – Греція” було внесено до пріоритетних проектів у рамках політики ЄС щодо розбудови Південного коридору. Проект „Білий потік” мав складатися з двох стадій: потужність у 8 млрд. м³/рік з родовища газу „Шах Деніз” (Азербайджан) та 32 млрд. м³/рік з орієнтацією на туркменський газ за умови прокладення Транскаспійського газопроводу. Маршрут проекту „Білий потік” буде пролягати від Супси (Грузія) через Україну до Румунії (1373 км) або прямо до Румунії (1238 км) з відгалуженням до Криму. Датою введення в дію газопроводу було визначено 2016 рік [659, с. 4-24].

Пріоритетним напрямом співпраці України з ЧР та ЄС також була реалізація проекту Євразійського нафтотранспортного коридору (ЄАНТК) шляхом

інтеграції нафтотранспортних систем України та Польщі для постачання каспійської нафти нафтопроводом „Одеса – Броди – Плоцьк” на ринки європейських країн. Європейська Комісія рекомендувала у подальшому опрацювати питання реалізації проекту ЄАНТК у рамках ініціативи „Східне партнерство”. Станом на 2012 рік МТП „Сарматія ЛТД” (Sarmatia Ltd) здійснювала підготовку тендеру з вибору компанії, яка розробляла проект будівництва нафтопроводу „Броди – Плоцьк”, деталізацію траси нафтопроводу, а також рапорт про вплив проекту на навколишнє середовище. Загальна вартість продовження нафтопроводу оцінювалася у суму в 252 млн. євро [563].

Україна підтвердила свої зобов’язання щодо реформи газового ринку ще раніше, під час Спільної Міжнародної інвестиційної конференції „Україна – ЄС” (23 березня 2009 р. у м. Брюссель) [975, с. 511-538]. На Конференції українська сторона представила план з модернізації транзитної ланки газових транзитних сховищ (ГТС), який базувався на першочергових проектах, включаючи інфраструктуру підземних газосховищ (ПГС). У Спільній заяві щодо модернізації ГТС Україна висловила свій намір щодо поступової інтеграції до єдиного енергетичного ринку Євросоюзу через набуття членства в Енергетичному співтоваристві. Реалізація досягнутих домовленостей базувалася на відборі конкретних проектів „мастер-плану” модернізації ГТС з гарантованим фінансуванням [885, с. 45-51].

Домовленості, що були досягнуті у 2008-2009 рр., позитивно впливали на співробітництво між Україною і ЄС, у тому числі з ЧР, протягом наступних років. У 2010 р. під егідою Світового банку за участю ЄБРР та Європейського інвестиційного банку проходив процес погодження підготовки 7 проектів, представлених українською стороною, з можливим фінансуванням до 1,7 млрд. дол. США. Відповідно, сума фінансової підтримки трьох банків була розділена за проектами, відібраними кожним з банків. Завершити підготовку всіх проектів з пропозиціями щодо їх фінансування МФО планували до кінця 2010 року [960, с. 67-82]. У контексті посилення енергетичної безпеки в Європі, зокрема питання надійного транзиту природного газу до ЄС, Україна підтримувала пропозицію

єдиного європейського регулятора „Європейська мережа системних операторів по газу” (ENTSO-G) встановити технічний інтерфейс по з’єднанню ГТС України з Газотранспортною мережею ЄС [937, с. 72-79]. У лютому 2010 р. представник єдиного європейського регулятора „ЄМСОП” повідомив, що Правилами технічних процедур (Operational Procedures), розробка яких має бути завершена у 2010 р., буде передбачено можливість запрошення операторів третіх країн у якості спостерігачів до роботи в мережі „ЄМСОП”. Зокрема, було наголошено, що „ЄМСОП” планує розгляд питання про встановлення технічного інтерфейсу по з’єднанню ГТС України з Газотранспортною мережею ЄС. Під час П’ятого засідання Підкомітету № 4 „Енергетика, транспорт, ядерна безпека та екологія” Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС (Київ, 22-23.03.2010) українською стороною було порушено перед ЄК питання щодо підтримки встановлення технічного інтерфейсу по з’єднанню ГТС України з Газотранспортною мережею ЄС згідно з Правилами технічних процедур „ЄМСОП”. При цьому представники ДК „Укртрансгаз” повідомив про готовність взяти участь в якості спостерігачів в мережі „ЄМСОП” після завершення відповідних формальностей [963, с. 40-71; 657, с. 4-24].

4. Структурні реформи, підвищення стандартів із техніки безпеки та охорони довкілля проводилися у вугільній галузі. Ще у 2008 р. було розпочато виконання проекту щодо розробки політики та реформування вугільного сектору України. Проект передбачав розробку комплексної програми реформування вугільного сектору до 2016 р. та підвищення шахтної безпеки. Проблема різкого підвищення безпеки залишалася актуальною у відносинах Україна – ЄС після низки аварій в шахтах протягом 2007-2008 рр., а проблема вилучення та утилізації шахтного метану невід’ємно поєднується із зобов’язаннями України щодо Кіотського протоколу, а відтак із захистом навколишнього середовища. У 2011-2012 рр., після того як у 2008 р. обидві сторони погодили розробку ЄК спільно з Міністерством вугільної промисловості України проекту на суму до 10 млн. євро, було профінансовано програму Співтовариства „Навколишнє середовище та раціональне використання природних ресурсів”. Також у 2011 та

2012 рр. ЄК була готова надати експертну допомогу щодо залучення зовнішнього інвестування, кошти якого спрямовувались на впровадження технологій чистого вугілля на ТЕС [788, с. 4-31].

5. Енергоефективність та використання відновлюваних джерел енергії. Була підготовлена та поступово почала задіюватися програма інвестиційної підтримки впровадження енергоефективних технологій та використання альтернативних джерел енергії в Україні. Були досягнуті домовленості про залучення європейських експертів до розробки українських стандартів енергомаркування побутового та промислового обладнання, що мали відповідати директивам ЄС та загальноєвропейській практиці впровадження рівнів енергоефективності обладнання. Ще у липні 2009 р. головуєча в ЄС Швеція започаткувала „Ініціативу щодо енергоефективності та захисту навколишнього середовища у Східній Європі / Україні” у рамках програми ЄС „Східне партнерство”. Європейська Комісія висловила принципову готовність виділити 50 мільйонів євро протягом 5 років (2010-2015 рр.) з бюджету Європейського інструменту сусідства та партнерства (ЄІСП) для України з метою створення Фонду підтримки Ініціативи за умови отримання згоди на це з боку України. Зокрема, йшлося про передбачення у Державному бюджеті на 2010 рік коштів на співфінансування процесу створення Фонду підтримки та реалізації конкретних проектів. Це також стало передумовою залучення до реалізації проектів інших інвесторів, які підтвердили свій принциповий інтерес, а саме: Чеська Республіка, США, ФРН, Данія, Франція, Велика Британія, Швейцарія, Болгарія, Фінляндія, Норвегія та Канада.

Після світової фінансово-економічної кризи, в якій Україна опинилася серед потерпілих країн, економіка країни демонструвала поступове відновлення. Економічне зростання протягом 2010-2012 рр. було забезпечене здебільшого поліпшенням кон'юнктури на традиційних експортних ринках України. Одним із таких ринків був ринок Чеської Республіки. За даними Держкомстату України, з 205 країн світу Чехія посідала 25 місце за обсягами двосторонньої торгівлі з Україною [435, с. 10-11]. За даними Чеського статуправління, за

сумарним товарообігом Україна посідала 19 місце серед 234 країн світу, з якими Чехія здійснювала економічне співробітництво. Інвестиції Чехії в 2012 році у загальному обсязі прямих надходжень в економіку України становили 0,2 %. Станом на 1 січня 2012 року Чеська Республіка інвестувала в українську економіку 76,9 млн. дол. США, що на 3,3 млн. дол. США більше за показники січня 2011 року [403].

Внутрішній ринок України відновлювався вкрай повільно. Певна стабілізація макроекономічних показників за умов тривалого збереження структурних дисбалансів вітчизняної економіки не давала підстав для висновку щодо захисту її від можливих фінансово-економічних потрясінь протягом 2010-2012 рр. Також залишався невирішеним комплекс проблем, що створювали ризики відновлення кризових явищ. Це було підґрунтям для стриманих оцінок перспектив стійкості української економіки. Очікувалася імовірність „другої хвилі” кризи в Україні. Забезпечення стабільності соціального та економічного поступу у післякризовий період вимагало реалізації стратегії соціально-економічних реформ, спрямованих на зміну економічних механізмів розвитку, системну модернізацію економіки країни. Популістські програми і заяви Президента В. Януковича та уряду М. Азарова щодо покращення соціальних умов життя так і не були реалізовані, а прийняття мовного закону напередодні парламентських виборів улітку 2012 р. та політичні скандали протягом 2011 та 2012 років, які пов'язувались з тиском на опозицію, призвели до масових мітингів в Україні. Ці події суттєво підірвали авторитет України як демократичної і правової держави. З цього приводу англomовне видання „Інтернешнл геральд триб'юн” (The International Herald Tribune) 5 березня 2012 р. опублікувало статтю міністрів закордонних справ Швеції, Великобританії, Чеської Республіки, Польщі та Німеччини під назвою „Сповзання України”. У статті вони висловили своє занепокоєння станом демократії в Україні, вважаючи, що судові справи над экс-урядовцями та лідерами опозиції носять неправомірний характер. Порівнюючи рівень демократії в Україні 2007 та 2012 років, чеський міністр К. Шварценберг резюмував, що шлях України до Європи

та ЄС суттєво призупинився [606]. Остаточну крапку стосовно європейських перспектив України було покладено 10 грудня 2012 р. у Брюсселі на засіданні Ради міністрів закордонних справ Європейського Союзу. Рішення Ради ЄС було викладено у десяти висновках, що підтверджували прагнення європейського співтовариства запровадити політичну асоціацію та економічну інтеграцію з Україною у контексті програми „Східне партнерство”. У той же час Рада нагадала, що швидкість реалізації цього прагнення залежатиме від результатів, досягнутих самою Україною, та оцінюватиметься на основі поступу у трьох сферах: відповідність парламентських виборів 2012 року міжнародним стандартам, а також характер дій, що слідували за виборами; поступ України у розв’язанні питання вибіркового правосуддя та уникнення цих проблем у майбутньому; виконання реформ, що були визначені у спільно погодженому Порядку денному асоціації Україна – ЄС. У своїх висновках Рада Європейського Союзу відзначала, що парламентські вибори в Україні продемонстрували змішану картину з кількома недоліками: погіршення ситуації у кількох сферах порівняно з тими стандартами, які вже було досягнуто. Очікуючи кінцевих висновків місії ОБСЄ, Рада підкреслила важливість повного виконання рекомендацій місії та виправлення засвідчених нею вад, сподіваючись, що Уряд України здійснить швидкі кроки до запровадження гідної довіри виборчої системи, заснованої на Виборчому кодексі та на чітких правилах щодо збалансованого доступу конкурентів на виборах до засобів масової інформації. Рада ЄС слідкувала за тим, як розв’язувалася ситуація у п’яти одномандатних виборчих округах, де не було встановлено остаточних результатів виборів, а також підтвердила своє серйозне занепокоєння з приводу політично-вмотивованих ув’язнень членів колишнього уряду. Очікувалось, що українська влада негайно розв’яже питання політично-вмотивованих арештів та зробить подальші кроки для реформування судової системи, аби уникнути повторення наявних проблем. У цьому контексті було наголошено на важливості зобов’язання, чітко висловленого українським Урядом, щодо швидкого виконання всіх рішень Європейського суду з прав

людини. У висновках віталось те, що в Україні набули чинності Кримінально-процесуальний кодекс і нове законодавство про адвокатуру, а також створено Національний превентивний механізм проти тортур. Відповідно до духу зобов'язань України, взятих у рамках Порядку денного асоціації, Рада ЄС виразила сподівання, що Україна здійснить додаткові кроки у напрямі судової реформи, зокрема через всебічний перегляд у тісних консультаціях з Радою Європи та Венеціанською Комісією – закону про прокуратуру, Кримінального кодексу, ролі Вищої ради юстиції, законів про судову систему та про статус суддів, а також через реформу органів внутрішніх справ. Рада Європейського Союзу підтвердила взяті на себе зобов'язання підписати Угоду про асоціацію, щойно українська влада продемонструє рішучі дії та відчутний прогрес у трьох сферах на Вільнюському саміті „Східного партнерства” у листопаді 2013 року.

Таким чином, на розвиток українсько-чеських торговельно-економічних відносин протягом 2000-2012 рр. впливали процеси євроінтеграції, внутрішня і зовнішня політика України. Якщо період 2000-2012 рр. для Чехії реалізувався повною інтеграцією до Євросоюзу, то для України цей період характеризувався постійною боротьбою політичних сил за владу, що не дало змогу підписати Угоду про асоціацію з ЄС. Сприятливими факторами у політичному співробітництві було те, що уряд ЧР поглиблював міждержавні контакти з Україною. Наближення кордонів ЄС до України внесло напруження у економічні і політичні відносини з Чехією і Словаччиною. Щоб уникнути можливих негативних наслідків після вступу ЧР до Євросоюзу, Україна намагалась підписати і ратифікувати Угоду з ЄС. Під час головування ЧР в Євросоюзі відносини між Україною і Чеською Республікою характеризувалися інтенсивним розвитком співробітництва у всіх сферах, формуванням нормативно-правової бази.

РОЗДІЛ 4. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

4.1. Внутрішньополітична ситуація у ЧР

У 2000 р. внутрішньополітична ситуація у Чехії визначалась домінуванням двох найбільших і найвпливовіших політичних партій – Чеської соціал-демократичної (ЧСДП) та Громадянської демократичної партій (ГДП), які підписали на початку року „Патент взаємної підтримки” – п’ять міжпартійних документів до т. зв. „опозиційної угоди” (липень 1998 р.). Підписання цих документів відбулося у січні 2000 р. головою ЧСДП, Прем’єр-міністром ЧР М. Земаном та лідером ГДП, Головою Палати депутатів Парламенту ЧР В. Клаусом. Цим була поставлена крапка під ініційованими у 1999 р. переговорами між усіма парламентськими партіями Чехії, за винятком комуністів [1158, с. 1359-1380]. Основною метою цих міжпартійних перемовин був пошук можливих варіантів зупинення процесу наростання кризових явищ в економіці країни, які, на думку керівництва ГДП, були спричинені діяльністю соціал-демократичного уряду та усвідомленням, що в разі виникнення урядової кризи у країні під загрозою опиниться можливість вступу Чехії до ЄС у перших лавах країн-кандидатів. Завдяки досягнутому компромісу на час до чергових парламентських виборів, які відбулися в 2002 р., було закладено основи відносно стабільного й передбачуваного розвитку політичної ситуації в державі в період завершального етапу її підготовки до вступу в ЄС [94, с. 1-3; 76, с. 1-2].

Підписанням міжпартійних документів був створений також політичний прецедент у новітній історії Чехії, коли основні політичні суперники, відклавши партійні амбіції, продемонстрували розуміння державних пріоритетів та національних інтересів країни в реалізації її стратегічної мети. За висновками чеських політологів, основним політичним наслідком підписання зазначених міжпартійних документів було те, що завдяки компромісу, досягнутому між ГДП і ЧСДП, зникла загроза виникнення нової урядової

кризи у країні, яка була б небезпечною на завершальному етапі підготовки ЧР до вступу до Євросоюзу [86, с. 3-4].

У контексті реалізації вищезгаданих міжпартійних домовленостей наприкінці січня 2000 р. Палатою депутатів Парламенту ЧР було схвалено новий закон про вибори та внесено зміни до чинної Конституції Чехії. Проекти цих законодавчих актів були підготовлені спільною робочою групою, до якої входили лише представники ЧСДП і ГДП [1002, с. 1563-1578]. Аналіз схвалених вищим законодавчим органом Чехії документів свідчив, що вони суттєво обмежували повноваження глави чеської держави, фактично позбавляючи його можливості реального впливу на розвиток політичної та економічної ситуації у країні, а також привели до законодавчого закріплення розподілу влади у державі між ГДП та ЧСДП, тобто до створення у Чеській Республіці класичної двопартійної системи. Зрозуміло, що це викликало різку критику з боку інших парламентських партій, зокрема Християнсько-демократичної унії – Чехословацької народної партії (ХДУ-ЧНП), Унії свободи (УС) та Комуністичної партії Чехії і Моравії (КПЧМ). Їх представники на знак протесту не брали участь у голосуванні за вищезгадані законопроекти і зробили ряд кроків щодо їх наступного несхвалення Сенатом Парламенту ЧР, у якому ГДП та ЧСДП не мали конституційної більшості. Таким чином, опозиційна чотиристороння коаліція ХДУ-ЧНП, УС, ГДП та ДЕУ, обіймаючи у верхній палаті Парламенту ЧР 39 місць, планувала заблокувати спроби ГДП та ЧСДП у рамках „опозиційної угоди” внести поправки до Конституції Чеської Республіки. У результаті, Сенат повернув на доопрацювання Палаті депутатів закон про зміни до Конституції ЧР. У той же час новий закон про вибори був без проблем затверджений Верхньою палатою вищого законодавчого органу Чехії. Незважаючи на це, Президент Чехії В. Гавел звернувся до Конституційного Суду ЧР з проханням зробити висновок щодо відповідності зазначеного законодавчого акта Конституції ЧР. Цей крок глави чеської держави дістав повну підтримку парламентських партій, за винятком вище

згаданих партнерів по „опозиційній угоді” [1003, с. 1433-1453; 990, с. 10-14; 987, с. 10-14; 986, с. 1-7].

Результати перевиборів 1/3 Сенату ЧР, які відбулися 19 листопада 2000 р., внесли корективи у розстановку політичних сил. Чеська соціал-демократична і Громадянська демократична партії, зазнавши поразки, втратили контроль над Сенатом. ЧСДП зазнала відчутної поразки й під час виборів до представницьких органів 13 новоутворених адміністративних одиниць ЧР – країв. Представники Громадянської демократичної партії здобули 185 депутатських мандатів, друге місце посіла „Коаліція чотирьох” (171 депутатський мандат), третє – комуністи (161 депутатський мандат), четверте – соціал-демократи (111 депутатських мандатів). Представники інших політичних партій отримали у згаданих представницьких органах 47 з 675 місць. Причини поразки аналізувалися партійним керівництвом соціал-демократів. Чеські політологи зробили висновок, що на наступному з’їзді ЧСДП, який мав відбутися навесні 2001 року, М. Земан має відійти від керівництва партією, а його наступником стане В. Шпідла [987, с. 10-14].

Незважаючи на успіх „Коаліції чотирьох” на виборах до Сенату та до представницьких органів крайового рівня, чеські аналітики не були схильні перебільшувати подальших політичних перспектив зазначеного міжпартійного об’єднання. Більш того, фахівці прогнозували його розпад, бо єдиним об’єднуючим чинником для цих різних за своєю ідеологією партій було лише спільне несприйняття фактичного розподілу влади в країні між авторами вищезгаданої „опозиційної угоди”. Підтвердженням цього був перебіг міжпартійних переговорів між членами коаліції, що розпочались одразу після листопадових виборів з метою обрання лідера цього об’єднання, які практично зайшли у глухий кут [987, с. 10-14].

Суттєвим чинником, що опосередковано впливав на розвиток внутрішньополітичної ситуації в ЧР протягом 2000 р., було подальше зростання напруження у взаємовідносинах між окремими вищими посадовими особами Чехії, які представляли різні гілки влади. Так, Президент ЧР В. Гавел через

засоби масової інформації неодноразово піддавав критиці чинність „опозиційної угоди”, а на її головних авторів – Прем’єр-міністра Чехії М. Земана та Голову Палати депутатів чеського Парламенту В. Клауса перекладав основну відповідальність за всі ті негативні явища в чеському суспільстві, які, на його думку, були спричинені саме дією цієї міжпартійної угоди [1000, с. 1-4].

Дещо несподіваним для чеських політологів було зростання протягом 2000р. рівня довіри населення країни до основних державних інституцій ЧР. Так, за опитуваннями громадської думки (листопад 2000 р.), Президенту ЧР довіряло 60 % респондентів (у червні 2000 р. цей показник становив лише 49 %), Уряду – 39 % (у червні 2000 р. – 29 %), Палаті депутатів – 47 % (у червні 2000 р. – 22%), Сенату – 23 % (у червні 2000 р. – 17 %). Разом з тим, рейтинг парламентських партій протягом року залишався відносно стабільним і становив у листопаді 2000 р. відповідно: Громадянська демократична партія – 25 %, Чеська соціал-демократична партія – 21 %, Комуністична партія Чехії та Моравії – 14%, Християнсько-демократична унія – Чехословацька народна партія – 12 % і Унія свободи – 11 %. Решта з 86 зареєстрованих у Міністерстві внутрішніх справ ЧР політичних партій і рухів мали незначний рейтинг та вплив на розвиток політичної ситуації в країні [1228, с. 4-10; 76, с. 2-4].

Незважаючи на втрату певних позицій соціал-демократів у виборців, протягом 2000 р. уряду М. Земана вдалось досягти позитивних змін: спостерігалось поживлення у різних галузях народного господарства, зростав інтерес до інвестування в економіку ЧР з боку іноземних інвесторів, зменшився рівень безробіття. Однак всі ці зміни були попереднім результатом позитивних тенденцій, що намітились у чеській економіці у цілому [60, с. 2-3].

Протягом 2001 р. у країні велась підготовка до майбутніх виборів та парламентська передвиборча кампанія, що накладали свій відбиток як на внутрішню, так і на зовнішню політику країни. Уряд соціал-демократів у своїх рішеннях і кроках намагався бути чутливим до настроїв та очікувань громадськості. Це стосувалося жорсткої позиції у питанні „Декретів Бенеша”

(виселення судетських німців з території Чехословаччини після Другої світової війни та позбавлення їх прав власності), які чеська сторона не погодилася засудити навіть під сильним тиском з боку окремих країн ЄС [1105, с. 128-131]. Водночас урядом докладалися зусилля для врегулювання питання заборгованості іноземних країн перед ЧР. Незважаючи на те, що багато хто у Чехії вважав нереальним отримання боргу від Росії, уряду М. Земана, хоча й за не дуже вигідних умов та шляхом значних поступок, вдалося цього домогтись. Чеська сторона негативно сприйняла відсутність прогресу на переговорах з Україною щодо сплати нею „Ямбурзького боргу”. Попри всю серйозність ситуації, яка склалася у зв'язку з цим для українсько-чеських відносин, Посольству України шляхом особистих контактів з керівництвом Уряду ЧР вдалося утримати стосунки у руслі конструктивного співробітництва та їх орієнтації на стратегічні інтереси обох країн [95, с. 1-3].

Політична ситуація у Чехії протягом першого півріччя 2002 р. продовжувала залишатися стабільною і прогнозованою. Вона характеризувалася розпадом коаліції партій правого спрямування ХДУ-ЧНП, УС-ДЕУ та ГДП, яка наприкінці 2001 р. вважалася одним з фаворитів парламентських виборів-2002 р. Водночас Палата депутатів одноголосно прийняла декларацію, яка відкидала спроби деяких кіл Австрії, Німеччини та Угорщини переглянути результати Другої світової війни шляхом реанімації питання т.зв. „Декретів Бенеша”. Під час проведення виборів до нижньої палати Парламенту ЧР, як і чотири роки тому, перемогла ЧСДП. Незважаючи на існування спільних інтересів, що полягали насамперед у боротьбі з малими політичними силами, ЧСДП і ГДП протягом передвиборчої кампанії були основними конкурентами. ЧСДП головну ставку у кампанії робила на стабілізацію економічної ситуації у країні за останні чотири роки та успішне просування Чехії до членства у ЄС. ГДП привертала увагу виборців до небезпеки „повернення соціалізму”, зосередила зусилля на завоюванні симпатій тієї частини суспільства, яка вважала, що євроінтеграція в її нинішньому вигляді лише послабить позиції Чехії. Передвиборна боротьба фактично розділила електорат на тих, хто підтримував

вступ до ЄС (підтримували ЧСДП та „Коаліцію”), і тих, хто з різних причин виступав проти (ГДП та КПЧМ) [1108, с. 124-140]. Таким чином, все перше півріччя 2002 р. пройшло у політичній боротьбі довкола виборів у Нижню палату і Сенат чеського парламенту. Вибори засвідчили, що у країні склалась майже повністю сформована двопартійна політична система: ліва – ЧСДП, права – ГДП. На виборах до Нижньої палати парламенту, які відбулись 14-15 червня 2002 р., ЧСДП отримала 30,2 % голосів виборців (70 депутатських мандатів), ГДП – 24,4 % (58 депутатських мандатів), КПЧМ – 18,5 % (41 депутатський мандат), „Коаліція” (ХДУ-ЧНП та УС-ДЕУ) – 14,27 % (31 депутатський мандат). 9 червня 2002 р. було сформовано лівоцентристський уряд ЧСДП і „Коаліції”, який отримав підтримку мінімально можливої „простої більшості” у 101 голос [593; 594; 595].

Парламентські вибори засвідчили стабільні позиції ЧСДП та підтримку значною частиною населення країни політики, яку вона втілювала у життя протягом останніх чотирьох років, у тому числі й щодо інтеграції Чехії до ЄС. Безперечним було також певне „полівіння” електорату. Свідченням цього був високий показник комуністів та поразка правих сил. Не останню роль у перемозі ЧСДП відіграв Прем'єр-міністр М. Земан, який заявив, що після виборів відійде від політики. Однак у ЧСДП не виключали, що до його кандидатури можуть повернутися під час виборів Президента на початку 2003 р. Навесні 2002 р. він різко розкритикував лідера австрійської партії „Вільних” Й. Хайдера та представників тих кіл Німеччини, які намагалися реанімувати питання „Декретів Бенеша” [96, с. 5-8].

Механізм сплати Росією боргу Чехії, в якому основну посередницьку роль відігравала фірма із сумнівною репутацією „Фалкон Кепітал”, став підставою для одного із скандалів, які пережив уряд М. Земана у першому півріччі 2002 р. У чеській пресі навіть з'явилася інформація про можливий зв'язок зазначеної фірми з терористичними організаціями, і навіть із „Ал-Кайідою”. Але реальних доказів представлено не було, як і не було оприлюднення всіх документів цієї домовленості. На формування східного напрямку зовнішньої політики та на

прийняття чеськими політиками управлінських рішень впливав російський фактор. Відносини з РФ для ЧР залишалися традиційно пріоритетними і співпраця з іншими державами Східної Європи, зокрема й з Україною, будувалися під кутом зору чесько-російського співробітництва [77, с. 3-4; 1212, с. 5-12].

У липні 2002 р. Президент ЧР призначив новий уряд на чолі з Прем'єр-міністром В. Шпідлою. Основними його завданнями була інтеграція ЧР до ЄС, економічне зростання та підвищення життєвого рівня громадян. В. Шпідлі належала ідея широкого залучення до працевлаштування у Чехії громадян України. Серйозним випробуванням нового уряду стала катастрофічна повінь у серпні 2002 р., яка так чи інакше зачепила 40 % території Чехії та завдала шкоди економіці країни майже на 3 млрд. дол. США. Після осінніх довиборів 1/3 складу сенату його найбільшою фракцією стала фракція ГДП – 26 мандатів, фракція ХДУ-ЧНП –14, УС-ДЕУ та ГДП – 14, ЧСДП – 11, КПЧМ – 3 мандати. Така конфігурація політичних сил у сенаті відкрила можливість В. Клаусу претендувати на посаду президента ЧР. За таких умов реваншистські сили Німеччини, Австрії та Угорщини знову повернулись до теми скасування „Декретів Бенеша”. Відповідно з ними понад 3 млн. німців та 400 тис. угорців були позбавлені громадянства ЧСР і майнових прав та виселені з країни за зраду держави в роки німецької окупації. Палата депутатів чеського парламенту одноголосно відкинула вимоги реваншистів [88, с. 9-10; 701, с. 45-46].

Наближення президентських виборів стало причиною нового напруження і у правлячій ЧСДП. Після вересневої урядової кризи у ній активізувалися прибічники колишнього лідера партії М. Земана, які висловлювали своє невдоволення як стилем керівництва В. Шпідли, так і тим, що ЧСДП змушена ділитися владою з такою ідейно далекою партією, як УС-ДЕУ. На це також переконливо вплинула перемога М. Земана на внутрішньопартійному референдумі щодо кандидатури від соціал-демократів на посаду Президента. В.Шпідла відкрито розцінив перспективу обрання М. Земана Президентом як загрозу єдності партії і стабільності Уряду та власним позиціям, як лідера

ЧСДП. М. Земан, даючи згоду на висунення своєї кандидатури, поставив умову, що він обиратиметься лише у випадку, якщо жодна з кандидатур не пройде у першому турі. ЧСДП офіційним кандидатом від партії у першому турі висунула экс-міністра юстиції Я. Буреша, який зайняв друге місце у внутрішньопартійному референдумі [96, с. 5-8]. Потенційними претендентами на посаду Президента, крім згаданих В. Клауса, М. Земана та Я. Буреша, також розглядався Голова Сенату П. Пітгарт та Уповноважений з прав людини О. Мотейл. Жодний з цих кандидатів, за тогочасним розкладом політичних сил у Палаті депутатів і у Сенаті, не мав реальних шансів бути обраним. Тому у Чехії почали серйозно обговорювати можливість змін до Конституції, які б дозволили провести всенародні вибори Президента. Активніше за всіх за такий варіант виступала ГДП. Ще у першому півріччі 2002 р. ця партія вважала, що найкращі шанси досягти успіху на них мав би В. Клаус [77, с. 4-5].

Перспективи забезпечення політичної стабільності у Чеській Республіці у 2002 р. оцінювалися аналітиками неоднозначно. На думку декотрих, хитка більшість партій урядової коаліції у Палаті депутатів рано чи пізно розпадеться через вихід з неї УС-ДЕУ. Увійшовши до уряду В. Шпідли, ця партія втратила значну частину своїх прихильників, які розцінили цей крок як зраду ліберальних ідей. Екс-голова УС-ДЕУ Г. Марванова, яка вважалася лідером того крила партії, яке виступало проти співробітництва з ЧСДП, сподівалася на січневому (2003 р.) з'їзді УС-ДЕУ взяти реванш на виборах на посаду голови. Ще одним фактором дестабілізації урядової коаліції могла стати її неспроможність досягти домовленості щодо спільної кандидатури на посаду Президента. Якщо вибори зайшли б у глухий кут, то особисті амбіції лідерів партій урядової коаліції могли спровокувати чергову урядову кризу. Але всі партії урядової коаліції прекрасно розуміли, що зміна уряду та призначення дострокових виборів могли б мати негативні політичні та економічні наслідки, затримали б європейську інтеграцію. 7 серпня програма діяльності уряду В. Шпідли, в якому всі ключові міністерства отримала ЧСДП, загалом 11 з 17 портфелів, була схвалена Палатою депутатів.

Одним із випробувань для Кабінету В. Шпідли стала вереснева урядова криза, викликана розбіжностями у поглядах на втілювану урядом політику в одній з партій урядової коаліції – УС-ДЕУ [956, с. 7-25]. Колишній голова цієї партії Г. Марванова відмовилася голосувати за урядовий проект закону про внесення змін до податкової системи, спрямований на отримання додаткових коштів для ліквідації наслідків повені. Саме її одного голосу не вистачило для схвалення закону. ЧСДП та особисто В. Шпідла дуже хворобливо сприйняли ситуацію, яка ставила під сумнів надійність УС-ДЕУ як коаліційного партнера. Під загрозою відставки своїх міністрів і вилучення партії з урядової коаліції УС-ДЕУ пішла на підписання додаткового документа до коаліційної угоди, в якому вона зобов'язалася одностайно підтримувати ключові урядові проекти. При цьому ЧСДП досить жорстко і самовпевнено поводи́ла себе на переговорах з двома іншими партіями урядової коаліції – ХДУ-ЧНП та УС-ДЕУ, хоча саме завдяки їхнім голосам тодішній склад Уряду мав необхідну більшість. На думку деяких аналітиків, це свідчило про існування у соціал-демократів, на випадок розпаду діючої коаліції, таємної домовленості з комуністичною партією [958, с. 84-108].

З внутрішньополітичної точки зору 2003 р. пройшов у Чеській Республіці під знаком дестабілізації урядової коаліції, істотного зниження рейтингу правлячої соціал-демократичної партії та посилення опозиційних політичних сил. Протиріччя в ЧСДП почали посилюватися з наближенням президентських виборів. Криза у ЧСДП стала основною причиною поразки її кандидатів в усіх трьох турах президентських виборів. В останньому з них почесний голова ГДП В. Клаус переміг кандидата від урядової коаліції Я. Сокола, набравши 142 голоси депутатів та сенаторів чеського Парламенту. Незважаючи на те, що урядова коаліція формально володіла в обох палатах парламенту достатньою кількістю голосів для обрання „свого” кандидата, частина соціал-демократів проголосувала за В. Клауса [1078, с. 159-174]. Це було виявом протесту проти дій прихильників В. Шпідли, які у другому турі виборів не підтримали офіційного кандидата ЧСДП – М. Земана. Обрання Президентом „ідейного

опонента” соціал-демократів В. Клауса дещо похитнуло позиції В. Шпідли. Під сумнів була поставлена спроможність урядової коаліції (ЧСДП, ХДУ-ЧНП, УС-ДЕУ) досягти компромісу з важливих питань подальшого розвитку держави, а крім того, існувала загроза неконтрольованого розколу у ЧСДП. Між тим, у березні 2003 р. Прем'єр-міністр ЧР при голосуванні щодо довіри Уряду отримав лише мінімальну підтримку, але продовжив свою роботу [97, с. 1-5; 991, с. 15-17].

Поразка у президентських виборах стала предметом дискусії на березневому з'їзді ЧСДП. Попри наміри т. зв. „проземанівського” крила змінити керівництво і стратегію партії, В. Шпідлі вдалося підтвердити своє лідерство у ЧСДП, а також мандат на втілення програми коаліційного уряду. Хоча з'їзд повністю не вирішив проблему єдності партії, він значно послабив групу прихильників М. Земана, який у подальшому практично опинився поза політичним життям [1066, с. 1463-1487].

Одним з факторів, які утримували протягом 2003 р. урядову коаліцію від розколу, була необхідність завершення процесу європейської інтеграції, зокрема проведення червневого загальнонаціонального референдуму щодо вступу Чехії до ЄС. Урядом була розроблена досить змістовна пропагандистська кампанія, метою якої було забезпечити масову участь громадян у голосуванні. У чеському законодавстві не був встановлений мінімальний відсоток участі громадян у референдумі. Але участь менш ніж 50 % виборців давала б підстави опозиції ставити під сумнів курс євроінтеграції. Тому участь у голосуванні 55 % виборців була розцінена як успіх правлячої коаліції, а 77 % голосів, поданих за вступ країни до ЄС – як однозначна підтримка чеським народом курсу на повернення Чехії в Європу [1131, с. 5-6].

Референдум частково відвернув увагу населення від іншої важливої проблеми, яка безпосередньо була пов'язана з європейською інтеграцією – реформи фінансової системи країни. Вимоги ЄС про зменшення дефіциту бюджету можна було виконати лише реформувавши систему державних фінансів [1053, с. 96-112; 981, с. 27-47]. Уряд В. Шпідли був змушений

запропонувати пакет законів, значна частина з яких викликала гостру критику опозиції і масові протести профспілок. Критика дій уряду звучала і з боку деяких членів самої ЧСДП. Зокрема, депутат від цієї партії Й. Гойдар на знак незгоди з проектом реформи тимчасово вийшов з фракції ЧСДП у Палаті депутатів і поставив під загрозу перевагу в один голос, яку мала у Парламенті урядова більшість [941, с. 11-131; 1027, с. 22-47]. Суперечності всередині ЧСДП відбувалися не по лінії „шпідловці” – „земановці”, а за географічним принципом: проти урядового проекту виступали представники найбідніших північних чеських регіонів, які побоювалися, що обмеження видатків на соціальні потреби призведе до відтоку соціал-демократичного електорату на користь КПЧМ. Врешті-решт, проект реформи був прийнятий Палатою депутатів у варіанті, запропонованому Урядом [1132, с. 10-13].

Вимушені непопулярні кроки Уряду та програш урядовими партіями президентських виборів виразно підвищили рейтинг основних опозиційних партій. На відміну від ЧСДП, яка не змогла консолідувати всіх своїх депутатів та сенаторів навколо жодного з власних кандидатів на посаду глави держави, ГДП, виявивши згуртованість, партійну дисципліну та гнучкість у переговорах з представниками інших політичних сил, врешті-решт забезпечила перемогу В. Клаусу. У свою чергу КПЧМ, яка протягом довгого часу фактично перебувала у ізоляції, використала вибори Президента ЧР для посилення своєї політичної ваги. 44 голоси комуністів у Парламенті змусили інші парламентські партії рахуватися з ними як з впливовою політичною силою [940, с. 11-27; 1064, с. 297-326]. Результатом згаданих тенденцій стало беззаперечне лідерство ГДП у рейтингу популярності політичних партій. За даними соціологічних досліджень, якби вибори проводилися у грудні 2003 року, за ГДП проголосувало б 35 % респондентів, за КПЧМ – 17,8 %, ЧСДП – 15,5 %, ХДУ-ЧНП – 8,9 %, УС-ДЕУ – 3,1 % [1108, с. 124-140]. Тому перспективи збереження політичної стабільності у Чеській Республіці у 2004 році оцінювались аналітиками неоднозначно. На думку деяких з них, „неприродня” урядова коаліція після вступу ЧР до ЄС у травні 2004 р. могла розпастися.

Вступ Чехії до Євросоюзу відбувся в умовах внутрішньої політичної стабільності. Всі провідні політичні сили країни підтримували курс на євроінтеграцію, зосередивши свою увагу на дискусіях довкола питань зовнішньої політики, торговельно-економічних і соціально-культурних наслідках членства країни в ЄС. У цих умовах лівоцентристський уряд В. Шпідли успішно реалізовував програму інтеграції до ЄС. Маючи час до виборів улітку 2006 р., Прем'єр-міністр зосередився на вирішенні питань соціально-економічного розвитку країни. У перші чотири місяці 2004 р. у суспільстві велись дискусії з приводу того, що станеться з доходами рядових громадян, як зміниться їх статус в умовах членства ЧР в ЄС, чи погіршиться економічна ситуація у країні та ін. Політики, у свою чергу, дискутували питання розвитку чеської економіки, проблем Конституції ЄС, долі Вишеградського блоку, відносин з країнами СНД, зокрема з Україною і Росією [698, с. 36-37; 1082, с. 24-25]. Крім того, опозиція в особі ГДП критикувала уряд за неспроможність покращити економічну ситуацію, у неготовності не допустити зниження життєвого рівня у перші роки членства в ЄС. У відповідь на ці заяви Уряд ЧР обіцяв посилювати євроатлантичне партнерство, відкрито і об'єктивно інформувати громадян про очікувані соціально-економічні проблеми [1082, с. 24-25; 1127, с. 7-8; 1136, с. 5-6].

Ставши 1-го травня 2004 року членом Євросоюзу, Чехія виконала своє основне завдання зовнішньої політики, яке було поставлено ще у травні 1989 р. Але у країні залишилися окремі нерегульовані питання з країнами ЄС. Зокрема, час від часу Німеччина, Австрія чи Угорщина піднімали питання необхідності денонсування „Декретів Бенеша”. Сподівання, що проблема вирішиться сама собою у зв'язку з членством Чехії в Євросоюзі, не виправдалися [646, с. 305; 1085, с. 83-90; 1161, с. 2-3]. Для Чехії, після її входження до ЄС, розпочався завершальний етап інтеграції країни в європейську спільноту – етап адаптації суспільно-політичних і економічних відносин країни до принципів і вимог ЄС. Тобто протягом певного часу країна майже повністю повинна була узгодити своє соціально-економічне життя з

чинними законами, нормами і правилами Євросоюзу. При цьому Чехія зобов'язалась дотримуватись принципів спільної політики ЄС в економічних відносинах з країнами – не членами ЄС, у тому числі з Україною. Але повна інтеграція Чехії до Європейського Союзу мала відбутися не раніше 2009-2010 років [1225, с. 8-9; 716, с. 53-58].

Одразу після вступу Чехії до ЄС в країні наступила політична криза, яка була пов'язана з відставкою у липні 2004 р. уряду В. Шпідли. Чітке використання конституційних механізмів формування і функціонування державних органів дозволило у короткі терміни подолати урядову кризу. У результаті складних консультацій, проведених протягом серпня 2004 року з усіма впливовими політичними суб'єктами, в. о. Голови Чеської соціал-демократичної партії (ЧСДП) С. Гроссу вдалося сформувати новий Уряд Чеської Республіки на основі коаліції трьох парламентських партій – ЧСДП, Християнсько-демократичної унії – Чехословацької народної партії (ХДУ-ЧНП) та Унії свободи – Демократичної Унії (УС-ДЕУ). Внутрішня конфігурація коаліції була досить суперечливою, оскільки ХДУ-ЧНП та УС-ДЕУ належали до правого політичного спектру [1231, с. 95-100; 1235, с. 64-97]. У ході гострої дискусії між членами коаліції щодо політичного спрямування „Програмної заяви нового Уряду ЧР” лідерам ЧСДП вдалося зберегти у ній елементи соціал-демократичної передвиборної програми. Це стосувалося тієї частини, яка визначала основні напрями зовнішньої політики держави. Тому Міністром закордонних справ Чеської Республіки був призначений представник ХДУ-ЧНП Ц. Свобода, від якого можна було очікувати певного посилення „східноєвропейського” вектора зовнішньої політики Чехії.

Завдяки тактично зваженому рішенням щодо збереження за партнерами по коаліції з інших партій ряду ключових міністерських постів, Прем'єр-міністру С. Гроссу вдалося утримати політичну стабільність Уряду ЧР, нейтралізувати зростаючий вплив у коаліції ХДУ-ЧНП, згуртувати правлячу ЧСДП та повернути до неї довіру виборців. За даними вивчення громадської думки, вже наприкінці вересня 2004 року ЧСДП вперше за кілька останніх місяців

випередила Комуністичну партію Чехії та Моравії і знову вийшла на друге – після Громадянської демократичної партії (ГДП) [98, с. 1; 1231, с. 95-100].

Серйозним випробуванням для урядової коаліції мали стати перевибори третини Сенату та вибори керівників органів регіонального самоврядування (гейтманів) 5-6 листопада 2004 року. Для збереження у Сенаті своїх позицій, ЧСДП повинна була виграти вибори хоча б у трьох округах. Враховуючи рейтинг популярності ЧСДП, вони навряд чи могли досягти такого результату. Було цілком ймовірним, що можливий програш ЧСДП на виборах не позначиться на цілісності урядової коаліції та на її здатності реалізувати схвалену Урядом Програмну заяву, у тому числі і її зовнішньополітичну частину [146, с. 1-3; 951, с. 83-94].

У вересні 2004 р. Уряд ЧР прийняв рішення щодо продовження на два місяці (до кінця лютого 2005 року) строку перебування чеського військового контингенту на території Іраку. Це підтверджувало, що воєнна політика Чеської Республіки визначалася на основі воєнно-політичних пріоритетів США та військово-технічного співробітництва у рамках НАТО. Таким чином, вступ Чехії до Євросоюзу утвердив у країні зразки європейської демократії, посилив її національну військово-політичну стабільність, відкрив перспективи динамічного торгівельно-економічного розвитку та поступового досягнення високих соціальних стандартів, зробив країну привабливою як для міграції через її територію до країн Західної Європи, так і для працевлаштування всередині країни. Водночас, після вступу Чехії до Євросоюзу, почався вплив висококваліфікованих кадрів з системи науки, освіти і промисловості до розвинутих європейських країн [1230, с. 72-84].

Позитивні політичні, суспільно-економічні тенденції розвитку були характерні для Чехії і у 2005 р. Важливим було те, що на зазначені процеси не вплинула двомісячна урядова криза, яка завершилася наприкінці квітня відставкою Прем'єр-міністра ЧР С. Гросса. Його звинувачували у зловживанні своїми службовими обов'язками та корупції. У ЗМІ Чехії мова йшла про тіньові доходи і незаконно привласнену квартиру урядовцем та його дружиною. Ця

внутрішньополітична ситуація призвела до розпаду урядової коаліції, проведення у Палаті депутатів Парламенту голосування щодо недовіри діючому Уряду та зміни його складу. Голова ХДУ-ЧНП М. Калоусек виступив з вимогою відставки С. Гросса. Прем'єр-міністр відмовився зробити цей крок і, у свою чергу, зажадав відставки міністрів від ХДУ-ЧНП. ГДП, яка була найсильнішим опозиційним суб'єктом, внесла на порядок денний засідання Палати депутатів Парламенту ЧР питання про висловлення недовіри уряду [203, с. 1-15; 98, с. 1-5].

Кілька турів переговорів між лідерами партій правлячої коаліції, їх консультації з Президентом ЧР В. Клаусом, у ході яких обговорювались можливі варіанти виходу з кризи, не привели до позитивного результату [958, с. 84-90]. ЧСДП продовжувала наполягати на функціонуванні Уряду на чолі з С. Гроссом, пропонуючи ХДУ-ЧНП відмовитись від вимоги щодо його відставки або вийти з урядової коаліції. Натомість ХДУ-ЧНП виступала за збереження існуючої моделі урядової коаліції та формату Уряду за умови відставки його Голови. Подібний механізм не був передбачений Конституцією ЧР. Опозиційна ГДП відхиляла будь-які компромісні пропозиції ЧСДП та наполягала на проведенні дострокових парламентських виборів [1108, с. 124-140]. Для прийняття цього рішення необхідна була підтримка 120 депутатів Палати депутатів Парламенту ЧР [1036, с. 450-455]. 25-27 березня 2005 р. у м. Брно відбувся XXXII з'їзд Чеської соціал-демократичної партії (ЧСДП), головними питаннями якого були обрання Голови ЧСДП та його заступників, визначення подальших напрямів розвитку чеської соціал-демократичної моделі та основних пріоритетів ЧСДП до парламентських виборів 2006 року. Результатом стало обрання С. Гросса Головою партії, Б. Сobotки – його першим заступником, підтвердження заборони на співпрацю з КПЧМ та репрезентація проекту „Довготермінової програми ЧСДП” для подальшого її обговорення у ході внутрішньопартійної дискусії. У проекті визначались такі пріоритети та завдання: прийняття євроконституції та підготовка до приєднання до євросони, пенсійна реформа, реформа системи охорони здоров'я, зниження рівня

безробіття, формування прозорого підприємницького середовища, стратегії народного господарства ЧР [203, с. 1; 1036, с. 455-464].

Результати з'їзду ЧСДП не змогли відвернути кризові явища у внутрішньополітичному житті країни, і 29 березня 2005 р. Громадянська демократична партія (ГДП) передала Голові Палати депутатів Парламенту ЧР пропозицію щодо внесення у порядок денний питання про висловлення недовіри Уряду. 30 березня 2005 р. у Празі відбулась загальнопартійна конференція основного союзника ЧСДП по урядовій коаліції – ХДУ-ЧНП, на якій було прийняті такі рішення: міністри від партії – Міністр закордонних справ ЧР Ц. Свобода, Міністр транспорту ЧР М. Шімоновський, Міністр навколишнього середовища Л. Амброзек подають у відставку; депутатська фракція християнських демократів буде голосувати за висловлення недовіри Уряду С. Гросса [1235, с. 133-135].

Таким чином, коаліційний Уряд, який проіснував 8 місяців на чолі із С. Гроссом, розпався. На конференції лідеру партії М. Калоусеку було доручено розірвати коаліційну угоду між ЧСДП, УС-ДЕУ та ХДУ-ЧНП [958, с. 90-99]. Першого квітня 2005 р. відбулося позачергове засідання Палати депутатів Парламенту ЧР, на якому розглядалося питання про висловлення недовіри Уряду ЧР. Безпосередньо процесу голосування передували напружені дебати з цього питання, які супроводжувались звинуваченнями з боку депутатів ГДП і ХДУ-ЧНП на адресу С. Гросса у співпраці з Комуністичною партією Чехії та Моравії та сумнівних фінансових операціях з нерухомим майном його дружини. У відповідь ЧСДП звинуватила ХДУ-ЧНП у зраді коаліційних зобов'язань [1231, с. 95-112; 1217, с. 17-28].

За результатами голосування у Парламенті ЧР опозиційна Громадянська демократична партія (ГДП), яка його ініціювала, разом з ХДУ-ЧНП та одним незалежним депутатом набрала лише 78 голосів, що було недостатнім для висловлення недовіри і відставки Уряду ЧР [1108, с. 124-140]. Для цього необхідно було набрати щонайменше 101 з 200 голосів. Усього на засіданні були присутні 198 депутатів. Проти проголосувало 76, решта депутатів –

представники КПЧМ та деякі депутати від УС-ДЕУ – утримались від голосування і негласно підтримали Уряд [958, с. 100-108; 956, с. 7-25]. У зв'язку з таким розвитком подій подали у відставку Міністр з питань законодавства Я. Буреш (позапартійний), Міністр інформатики В. Млинарж (УС-ДЕУ), Міністр оборони К. Кюнгл (УС-ДЕУ), Міністр юстиції П. Немец (УС-ДЕУ). На різних етапах урядової кризи висловлювалися думки щодо можливої відставки і інших членів уряду, зокрема Віце-прем'єр-міністра з питань економіки М. Ягна (позапартійний), Міністра промисловості і торгівлі ЧР М. Урбана (ЧСДП), Міністра культури П. Достала, Міністра внутрішніх справ Ф. Бублана, Міністра освіти П. Бузкової [98, с. 1-2].

З метою пошуку виходу з кризи зацікавленими сторонами велися інтенсивні переговори. У результаті було прийнято компромісне рішення щодо оновлення Уряду з метою збереження попередньої коаліції. У зв'язку з цим С. Гросс подав у відставку з поста Прем'єр-міністра, а ХДУ-ЧНП 19 квітня 2005 р. позбавила посад заступників Голови ХДУ-ЧНП М. Шімоновського, який обіймав посаду Міністра транспорту, та Л. Амброзека – Міністра навколишнього середовища [98, с. 6-7; 958, с. 100-108]. Підписання коаліційної угоди мало відбутися до кінця квітня. Тоді ж мав бути призначений і новий Уряд. Найбільш вірогідною кандидатурою на посаду спочатку розглядався Посол Чеської Республіки при ЄС Я. Когоут (ЧСДП), але 19 квітня 2005 р. було прийнято рішення висунути на посаду Прем'єр-міністра ЧР іншого члена ЧСДП – Ї. Пароубека, який на той час обіймав посаду Міністра регіонального розвитку. 25 квітня 2005 р. Президент ЧР В. Клаус прийняв відставку С. Гросса та призначив новий Уряд на чолі з Ї. Пароубеком. Згідно з існуючими правилами, новопризначений Уряд протягом 30 днів мав звернутися до Парламенту щодо висловлення довіри. Новий Уряд практично не відрізнявся від попереднього. До його складу увійшли 18 урядовців на чолі з Прем'єр-міністром Ї. Пароубеком. Дев'ять з них належали до ЧСДП, двоє – до УС-ДЕУ та двоє – до ХДУ-ЧНП. Новий Прем'єр-міністр ЧР Ї. Пароубек провів лише мінімальні кадрові зміни [98, с. 6-7; 1022, с. 26-41].

Головною політичною подією у 2006 році були вибори до Палати депутатів Парламенту, які відбулися 2-3 червня. У виборах взяло участь 64,47 % виборців [157, с. 1-8; 1046, с. 9-23]. Перемогу на виборах отримала Громадянська демократична партія (35,4 % голосів), на другому місці – Чеська соціал-демократична партія (32,3 %), далі йшли згідно рейтингу Комуністична партія Чехії та Моравії – (12,8 %) [1066, с. 35-59], Християнсько-демократична унія – Чехословацька народна партія (7,2 %) та Партія зелених – (6,3 %). За результатами виборів Громадянська демократична партія, яка раніше була в опозиції, зобов'язувалась сформувати урядову коаліцію. Як і очікувалося, процес формування нової коаліції та створення Уряду Чехії відбувався довго та складно [1022, с. 26-41; 1113, с. 26-41].

Після підбиття підсумків голосування 3 червня 2006 р. Голова ЧСДП Ї. Пароубек виступив із заявою, у якій поставив під сумнів результати виборів, бо, на його думку, на завершальному етапі передвиборної кампанії опозиційна ГДП порушила Конституцію ЧР, використавши неприйнятні форми політичної боротьби. Мова йшла про оприлюднення за 4 дні до голосування даних, які нібито свідчили про зв'язки керівництва ЧСДП з організованою злочинністю, а також містили скандальні обвинувачення особисто Ї. Пароубека. Останній наголосив, що подає у суд на Голову ГДП М. Тополанека та керівника поліцейського підрозділу із боротьби з організованою злочинністю. Він також зазначив, що зважить можливість оскарження результатів виборів у Вищому суді. 3 червня 2006 р. із заявою виступив Президент ЧР В. Клаус, який наголосив, що не припустить жодного порушення законності проведення передвиборної кампанії та результатів голосування. Він визнав безумовним переможцем виборів ГДП і зазначив, що 5 червня 2006 р. проведе з Головою ГДП М. Тополанеком перші консультації щодо формування можливої коаліції. У відповідь Ї. Пароубек 4 червня 2006 р. виступив з заявою, що на засіданні центрального виконавчого комітету ЧСДП, яке має відбутися в понеділок 5 червня, внесе пропозицію щодо переходу партії в опозицію [157, с. 1-8; 1031, с. 121-142].

Формування нової правлячої коаліції ускладнювала та обставина, що як правоцентристські партії (ГДП, ХДУ-ЧНП та ПЗ), так і партії лівого політичного спрямування (ЧСДП та КПЧМ) за результатами виборів одержали у нижній палаті парламенту практично однакову кількість депутатських мандатів – по 100. Це створило політичну ситуацію, в якій були можливі різні варіанти формування правлячої коаліції. Не виключалось створення так званої великої коаліції за прикладом Німеччини. 27-28 жовтня 2006 р. відбулося друге коло виборів до Сенату Чехії, за результатами яких переконливу перемогу здобула Громадянська демократична партія на чолі з виконуючим обов'язки Прем'єр-міністра ЧР М. Тополанеком. За результатами виборів ГДП мала у Сенаті більшість мандатів – 41 з 81. Президент Чеської Республіки В. Клаус призначив Прем'єр-міністром країни М. Тополанека [1108, с. 124-140; 170, с. 7; 1078, с. 159-174]. Але новосформований Уряд двічі не зміг отримати вотум довіри від Нижньої палати чеського парламенту, спочатку у вересні, а потім повторно, у листопаді 2006 р. У січні 2007 року Уряд М. Тополанека зміг заручитися підтримкою парламенту і отримати вотум довіри. Авторитет нового Прем'єр-міністра підірвали журналістські розслідування стосовно особистого життя політика. Він виступив із заявою у чеських ЗМІ (січень 2007р.), в якій повідомив, що розлучився із своєю дружиною і живе з Л. Талмановою, Віце-спікером чеського парламенту. Увесь 2007 р. пройшов у руслі підготовки до президентських виборів, які мали відбутися у 2008 р.

На лютневих президентських виборах у 2008 р. на повторний термін було знову обрано Президентом Чеської Республіки В. Клауса. У результаті часткових виборів до Сенату 12 листопада 2008 р. перемогу на виборах здобула Соціал-демократична партія. Правляча у Чехії Громадянська демократична партія, очолювана Прем'єр-міністром країни М. Тополанеком, зазнала поразки. Опозиційна Соціал-демократична партія завоювала 22 з 26 нових місць у Сенаті. Проте правляча коаліція зберегла більшість у Сенаті, в якому їй належало 43 з 81 місця [1028, с. 183-205; 1027, с. 22-47; 1025, с. 133-162]. Після виборів влада починала втрачати важелі впливу, але Прем'єр-міністру М.

Тополанеку вдалося утриматись при владі. Чеська громадськість визначила п'ять прорахунків влади, котрі послабили мандат уряду М. Тополанека, серед них: непопулярні переговори зі Сполученими Штатами стосовно радіолокаційних систем (РЛС); податкова реформа, що була вигідна бізнесменам із значними доходами, але шкодила малому та середньому бізнесу; внутрішній конфлікт у рамках Громадянської демократичної партії; звинувачення у корупції Віце-прем'єра Чехії І. Чунека; невдала регіональна і виборча кампанія до Сенату [1042, с. 5-31; 977, с. 153-167].

Колеги М. Тополанека по Громадянській демократичній партії мали намір притягнути його до відповідальності за катастрофічну втрату підтримки виборців. Адже парламентські вибори були своєрідним референдумом щодо ефективності прем'єрства М. Тополанека і його реформ. Тому керівництво ГДП мало намір обговорити майбутнє партії [1038, с. 299-317; 1028, с. 200-205]. У свій час після програшу на регіональних виборах і виборах до Сенату у 2000 р. керівництво ЧСДП залишило М. Земана на посаді Прем'єр-міністра, але замінили його в якості голови партії на В. Шпідлу. Тоді Соціал-демократична партія під проводом В. Шпідли отримала перемогу на виборах 2002 р., здобувши 70 з 200 парламентських місць [1065, с. 183-205]. Так само Громадянська демократична партія мала намір дозволити М. Тополанеку залишатися на посту Прем'єр-міністра до закінчення його повноважень у 2010 році і усунути його з посади голови партії на з'їзді ГДП у грудні 2008 р. Метою подібної політичної стратегії було прагнення залишатися при владі і провести зміну вищого партійного керівництва. Таке рішення було політично виправданим. Якщо б Прем'єр-міністр М. Тополанек подав у відставку, ЧР могла залишитися без Уряду на невизначений час, як це мало місце під час парламентських виборів 2006 р. Тоді знадобилося аж сім місяців, щоб знайти достатню кількість голосів у опозиційній коаліції на підтримку новообраного Уряду [1065, с. 183-205; 1078, с. 159-174].

Незважаючи на оптимістичні заяви влади, ЧР загрожувала політична криза. Хоча Уряд мав технічну більшість в обох палатах парламенту, йому непросто

було вирішувати такі ключові питання, як реформа охорони здоров'я, радіолокаційний договір зі США і державний бюджет. За таких умов уряду довелося шукати підтримку парламентарів в індивідуальному порядку по кожному закону. Тому стало очевидним, що Уряду М. Тополанека не вдасться провести радикальних реформ. Це змусило урядовців переглянути дві найбільш обговорювані у Чехії міжнародні проблеми: РЛС Сполучених Штатів і Лісабонський договір. Опитування громадської думки засвідчило, що майже три чверті населення виступали проти оборонних планів, викладених у чесько-американському радіолокаційному договорі. Було очевидно, що ратифікація договору чеським парламентом стала малоімовірною [1016, с. 79-83].

Боротьба ГДП та ЧСДП у першій половині 2009 року призвела до відставки уряду М. Тополанека [941, с. 210-237; 1023, с. 11-38]. З метою розблокування вже розпочатої у 2009 році передвиборчої кампанії і проведення дострокових парламентських виборів у якомога коротші терміни за попередньою домовленістю парламентських політичних партій та Президента ЧР було прийнято новий закон, який вніс до Конституції Чеської Республіки постійну норму щодо можливості розпуску Палати депутатів Парламенту Президентом на підставі відповідної постанови, проголосованої щонайменше 120 депутатами з 200 [1030, с. 96-110; 1026, с. 323-325]. Разом з тим, частина чеських експертів з права висловлювала думку, що застосування нового закону може бути оскаржене у Конституційному суді через його зворотню дію. Посилаючись на думку правознавців щодо юридичної вразливості закону, а також на загрозу повторного скасування дострокових виборів Конституційним судом, ЧСДП відмовилася голосувати за саморозпуск нижньої палати парламенту та заявила, що краще провести чергові, а не дострокові парламентські вибори наприкінці травня 2010 р. Такий крок ЧСДП унеможливив проведення дострокових парламентських виборів у 2009 р. [1029, с. 121-153; 940, с. 11-27].

Стабільність політичної системи і високий рівень економічного розвитку Чехії спиралися на високий рівень національної самосвідомості і повагу чехів до власної держави, культури, мови і всього чеського. У ЧР не спадало на

думку жодній політичній силі, навіть таким скептикам, як комуністам, піднімати питання про вихід з НАТО чи Євросоюзу. Нарешті, у Чехії був достатньо високий рівень життя населення та нормально функціонувала економіка, а це впливало на рівень довіри населення до політичних партій. Жодна з них не ставила питання про обмеження чи ліквідацію суверенітету [1232, с. 64-68].

На внутрішньополітичну ситуацію у країні протягом 2010 р. впливали політичні події, що склалися у 2009 році. Деструктивні дії ЧСДП на чеській політичній сцені призвели до необхідності поновлення політичного мандату Уряду Я. Фішера, оскільки він був призначений лише для підготовки дострокових парламентських виборів та проекту бюджету на 2010 рік. Парламентські опоненти соціал-демократів запропонували подати на розгляд депутатів урядовий проект бюджету, а голосування по ньому пов'язати з висловленням довіри Уряду. Ще наприкінці вересня 2009 р. Уряд прийняв проект бюджету 2010 р. з дефіцитом у 162,7 млрд. чеських крон, який мали ухвалити обидві палати Парламенту ЧР та підписати Президент Чехії. Очікувалося, що процес обговорення „Бюджету-2010” депутатами та сенаторами триватиме до кінця листопада 2009 р. Таким чином, зберігалася ймовірність того, що Палата депутатів не набере достатньої кількості голосів для прийняття урядового проекту бюджету, що буде прирівняне до висловлення недовіри Уряду Я. Фішера, а отже, можливої його відставки. Виходячи з цього, передбачалося, що четвертий квартал 2009 р. у ЧР проходить під впливом протистояння головних політичних конкурентів – ГДП і ЧСДП при голосуванні за „Бюджет-2010” [941, с. 210-237]. Тому внутрішньополітична ситуація у Чехії протягом 2010 р. характеризувалася постійною боротьбою між основними політичними силами. У менших парламентських партіях, насамперед у Християнсько-демократичній унії – Чехословацькій народній партії та Партії Зелених, велись дискусії щодо програмних засад, посилювалися відцентрові процеси, які призвели до їх розколу [541; 542; 543; 544; 545; 546; 1130, с. 142-158].

У травневих виборах 2010 р. до нижньої палати парламенту республіки взяли участь 27 політичних партій, але виборчий бар'єр у 5 % подолали тільки п'ять. Усупереч усім політичним прогнозам і опитуванням громадської думки, згідно з якими перемогу прогнозували ЧСДП, перемогу одержали праві партії. Хоча ЧСДП набрала найбільшу кількість голосів виборців (22,08 %), вона не змогла набрати необхідної більшості для формування уряду. Громадянська демократична партія (ГДП), що перебувала при владі, набрала 20,22 % – найгірший результат за всю історію партії. Це стало справжньою поразкою для цих двох партій, які до 2010 р. домінували на політичній арені Чехії. Через результати виборів у відставку подали голови чотирьох провідних політичних партій – ГДП, ЧСДП, Християнсько-демократичної унії – Чехословацької народної партії (ХДУ-ЧНП) і Партії Зелених [941, с. 210-237].

Втім, вибори стали дійсно тріумфом для нових правих партій. Утворена у червні 2009 р. у результаті розколу ХДУ-ЧНП права партія ТОП-09, яку очолив колишній Міністр закордонних справ у коаліційному уряді М. Тополанека К. Шварценберг, лише за рік зуміла привернути на свій бік 16,7 % голосів виборців. А зареєстрована ще у 2001 р. правоцентристська партія „Справи громадські” набрала 10,88 % голосів. Свою популярність партія здобула у 2009 р. з приходом нового голови – телевізійного журналіста Р. Егна, відомого завдяки своїм викривальним телепрограмам на гострі суспільні теми. Разом праві партії набрали 47,80 %, тоді як за лівих у загальному підсумку проголосувало 33,35%, у тому числі за Комуністичну партію Чехії і Моравії – 11,27 % [1137, с. 117-132]. За результатами виборів, які відбулися 28-29 травня 2010 р., більшість місць у палаті депутатів Парламенту ЧР (118 з 200 місць) отримала правоцентристська коаліція на чолі з Громадянською демократичною партією (53 місця), разом з утвореною лише в 2009 р. партією ТОП-09 (41 місце) та „Справи громадські” (24 місця) [1089, с. 13; 945, с. 135-154; 1101, с. 3-4].

Дев'ятого червня 2010 р. Президент ЧР В. Клаус доручив П. Нечасу сформувати Уряд. 13 липня 2010 р. був затверджений склад нового коаліційного Уряду Чехії. Дев'ятий Прем'єр-міністр ЧР відносив себе до табору

євроатлантистів та „євроентузіастів” та вважався експертом з питань НАТО і проблем безпекової політики. Серед центральних завдань П. Нечас визначив оздоровлення державних фінансів та підготовку нового бюджету 2011 р. Прем'єр-міністр зазначив, що його дефіцит не має перевищувати 140 млрд. чеських крон (4,6% ВВП) [993, с. 13-46]. Як впливало з коаліційної угоди у зовнішньополітичній сфері Уряд опирався на широкий консенсус та послідовність у справах, а також спрямовував свої зусилля на покращення міжнародного іміджу Чеської Республіки; розвиток взаємовигідних відносин у всіх сферах із Центральноєвропейськими країнами; виконання зобов'язань, які впливали із членства ЧР у міжнародних організаціях. Для союзників по НАТО та ЄС Чехія мала стати надійним і передбачуваним партнером, продемонструвати підтримку і поглиблення трансатлантичних відносин, розвивати співробітництво із США (зокрема, у сфері наукових досліджень) та підтримувати розширення ЄС за умови збереження критеріїв вступу. У цьому контексті були пріоритетними співробітництво країн Південно-Східної Європи у рамках „Східного партнерства”; схвалення нової Стратегічної концепції НАТО; підтримка демократії і прав людини; лібералізація міжнародної торгівлі; ліквідація митних бар'єрів; здійснення ефективної експортно-орієнтованої політики; посилення громадської дипломатії як інструменту відкритої дискусії щодо питань зовнішньої політики ЧР; реформування та оптимізації роботи закордонних представництв Чеської Республіки; забезпечення енергетичної безпеки ЧР, передусім, шляхом диверсифікації енергетичних джерел і транспортних систем (ключовим напрямом у цьому контексті була підтримка побудови газопроводу „Набукко”) [1116, с. 2; 988, с. 51-73; 989, с. 30-54; 1033].

У 2011 р. відбулася стабілізація внутрішньополітичної системи держави. Незважаючи на те, що реформи чеського Уряду не підтримувалися ні суспільством, ні значною більшістю депутатів парламенту, „Організація економічного співробітництва та розвитку” (ОЕСР) підготувала черговий аналіз стану чеської економіки, на підставі якого були підготовлені рекомендації для подолання наслідків світової економічної і фінансової кризи та покращення

економіки країни. До основних рекомендації було віднесено: підвищення непрямих податків – підвищення пільгової ставки ПДВ до 10 % та збільшення податку на нерухомість і акцизи; проведення радикальної пенсійної реформи та підвищення пенсійного віку для чоловіків і жінок (прив'язавши пенсійний вік до тривалості життя в країні); зменшення розмірів і жорсткий контроль умов отримання державних допомог по безробіттю, субсидій на житло, надання грошової допомоги малозабезпеченим, які знаходяться за межею бідності; більша прозорість і контрольованість проведення державних тендерів.

На початку 2012 р. у Чеській Республіці відбулася глибока політична криза, пов'язана з урядовими реформами та проявами корупції в уряді П. Нечаса. Майже половина депутатів не підтримувала уряд П. Нечаса, а політична ситуація у Чехії, яка досі виглядала чи не найстабільнішою з-поміж нових країн-членів Євросоюзу, поступово почала зміщуватись у бік певної невизначеності. При цьому урядові корупціонери надалі перебували у чеському парламенті, не складаючи своїх мандатів, порушуючи демократичні принципи європейської спільноти. Політична ситуація у Чехії особливо загострилася після того, як 22 квітня 2012 р. розпалася правляча коаліція. До неї входили три правоцентристські партії – Громадянська демократична партія, „Громадські справи” і ТОП-09. Після відмови депутата від партії „Громадські справи” В. Барта, звинуваченого у хабарництві, покинути парламент, Прем'єр-міністр і лідер Громадянської демократичної партії П. Нечас заявив про розірвання коаліційної угоди [415, с. 10-13].

На фоні урядової кризи 12-13 жовтня 2012 р. відбувся перший тур виборів до Сенату Чехії, який пройшов одночасно з виборами крайового самоврядування. Явка на дільниці склала близько 35 % виборців (975 тис. осіб із зареєстрованих майже 2800 тис.). 19-20 жовтня проходив другий тур. У ході виборів за мажоритарною виборчою системою у два тури було переобрано 27 сенаторів із 81. Явка виборців була приблизно вдвічі нижчою, ніж у першому турі – 18,6 % (520 тис. осіб). Передвиборча кампанія 2012 р. характеризувалася деякими ЗМІ як нудна і невиразна порівняно з виборами до

Сенату 2008 р. З передвиборних плакатів зникли гасла, що закликали не голосувати за конкурентів та істотно скоротилися антикампанії. Уперше в історії країни перемогла опозиція. Ліві партії отримали конституційну більшість у Верхній палаті Парламенту ЧР. Опитування показали, що громадяни ЧР були незадоволені правоцентристським урядом, зокрема політикою економії і корупційними скандалами. Соціал-демократична партія отримала тринадцять мандатів з двадцяти семи. Всього ліві сили вперше отримали 49 голосів, що склало конституційну більшість. З правлячої ГДП обрали чотирьох сенаторів. По два мандати отримали TOP-09 і ХДП. Для ГДП результати стали черговим ударом після поразки на регіональних виборах [429].

Вихід з урядової та економічної кризи чеські громадяни вбачали у майбутніх президентських виборах, які в історії ЧР стали всенародними. Перший тур відбувся 11-12 січня 2013 р. Другий тур виборів пройшов 25-26 січня. Лідер лівої Партії громадянських прав – М. Земан переміг у другому турі, набравши 55 % голосів виборців. Явка виборців у другому турі склала 57,36 %. Спостерігачі відзначили, що М. Земан апелював до громадян країни з низькими доходами і літніх виборців, зробивши ставку на регіони країни, що особливо сильно постраждали від економічних негараздів. Церемонія присяги нового Президента відбулася 8 березня 2013 р. М. Земан змінив на посту президента В. Клауса, який обіймав цю посаду протягом 10 років [612].

Отже, протягом 2000-2012 рр. всі політичні реформи в ЧР, на відміну від України, були спрямовані на інтеграцію країни до Європейського Союзу. Вони мали забезпечити готовність Чехії до застосування європейського законодавства. Тому з наближенням термінів вступу до ЄС приймалися нові закони, розроблялися відповідні інтеграційні програми. У зазначений період у Чехії відбулися ряд суспільно-політичних процесів, які позначилися на громадському житті держави, на пріоритетах чеської зовнішньої політики. Після вступу до ЄС відбулося суттєве розчарування громадян в економічній ситуації у країні та політиці головних урядових сил. На тлі світової економічної

кризи загострилося політичне протистояння, запущене ще парламентськими виборами 2006 р. Тоді жодна з партій не отримала кваліфікованої більшості, а процес формування Уряду тривав 230 днів. Коли у 2009 р. Чехія вперше головувала в ЄС, у країні загострилася внутрішньополітична боротьба, яка ледь не коштувала ЧР цієї посади в ЄС. Через це Уряд тогочасного Прем'єр-міністра М. Тополанека, під тиском соціал-демократів, був змушений піти у відставку. У результаті владу у Чехії перебрав так званий „уряд урядовців” – позапартійних і позаблокових міністрів. Така нестабільна політична ситуація у країні ускладнила вихід Чехії з економічної кризи та зумовила „втому” виборців від традиційних політиків, що підтвердили травневі парламентські вибори 2010 р. Серед причин кардинальних змін на політичній арені Чехії вважаємо відносно низьку виборчу активність (62,6 % виборців) та складність чеського виборчого законодавства. Через це окремі політичні партії, зокрема ХДП-ЧНП і Партія прав громадян, не вистачило буквально 0,7 % для проходження до парламенту. З цієї причини дуже високим виявився процент „розмивання” виборчих голосів: 18,85 % загальної кількості голосів виборців були віддані за партії, які не подолали виборчий бар'єр. Головним завданням нового уряду П. Нечаса було оздоровлення державних фінансів. Але непопулярні економічні реформи призвели до низки антиурядових протестів у 2012 р.

У 2012 р. закінчилася історична епоха обрання Президента Чехії законодавчим органом влади. Чеські політологи вважали, що повернути довіру до урядових сил допоможуть перші Всенародні президентські вибори, які мали відбутися на початку 2013 р. Чинний Президент Чехії В. Клаус назвав результат голосування у першому турі „найбільшою катастрофою правих сил за посткомуністичну добу”. У другому турі лідер лівої Партії громадянських прав М. Земан набрав майже 55 % голосів.

4.2. Економічні реформи у Чехії

Аналіз розвитку соціально-економічної ситуації у країні давав підстави зробити висновок, що 2000 р. в економіці країни був роком стабілізації та початку певного її відродження. При розробці своєї економічної політики Уряд прагнув домогтись припинення спаду в економіці шляхом зменшення впливу політичних сил на економіку, оздоровлення підприємницького середовища, вдосконалення законодавчої бази, створення внутрішніх механізмів для забезпечення здатності економіки краще реагувати на негативний вплив зовнішніх факторів і т. ін. З метою гармонізації фіскальної та монетарної політики було розпочато співробітництво Міністерства фінансів і Національного банку Чехії [60, с. 5-6; 712, с. 55-60]. Завдяки згаданим діям Уряду ЧР у 2000 р. вдалося досягти позитивних результатів у функціонуванні народногосподарського комплексу країни. Зокрема, значно покращилась інвестиційна привабливість Чехії. У 2000 р. загальний обсяг іноземних інвестицій становив понад 6 млрд. дол. США. Тільки протягом 1-го кварталу 2000 р. в економіку Чехії було вкладено іноземних інвестицій на суму близько 2,6 млрд. дол. США. Головними інвесторами виступали Німеччина (26,2 %), Нідерланди (24 %), а також Австрія, США та Бельгія. У 1999 р. річний показник становив лише 5 млрд. дол. США [60, с. 1-2].

Із зростанням надходження іноземних інвестицій була пов'язана позитивна тенденція щодо зниження рівня безробіття в Чеській Республіці. За офіційними даними, станом на кінець жовтня 2000 р. в країні налічувалось 445,2 тисячі бажаючих отримати роботу, тобто близько 8,54 % працездатного населення. Аналогічні показники у червні 2000 р. становили відповідно 451,4 тисячі чоловік (8,66 %), а наприкінці 1999 року рівень безробіття оцінювався показником близько 9,4 % [60, с. 5-6].

За результатами досліджень британського дослідницького інституту „ЕІО” (The Economist Intelligence Unit – EIU), за рівнем розвитку економіки Чехія посідала 31-ше місце з 60 досліджуваних країн. За висновками місії Міжнародного валютного фонду, у ЧР існувала низка важливих передумов для

забезпечення економічного зростання. Цьому сприяли міцні позиції чеських торговельних партнерів з ЄС, значне надходження іноземних інвестицій, низька інфляція тощо. За оцінкою МВФ, зростання ВВП ЧР у 2000 р. можна було б очікувати в розмірі 1,5-2,0 %. За оцінками аналітиків Європейської комісії, приріст ВВП у Чехії протягом 2000 р. дорівнював близько 2,5 %, середній рівень інфляції становив близько 3,8 %, а середній рівень безробіття – близько 9,1 % [212, с. 1-3].

Демократичні інститути стали визначальними як у житті чеського парламенту, так поза його межами. Свідченням цьому був вищезгаданий „Патент взаємної підтримки”, підписаний керівництвом ГДП і ЧСДП у січні 2000 р. ГДП зобов'язувалась підтримати урядовий проект бюджету за умови, що його дефіцит у 2001 р. не буде перевищувати 20 млрд. крон, у 2002 р. – 10 млрд. крон, а у 2003 р. має бути знижений до вимог ЄС, тобто не перевищувати 3 % ВВП [593; 903, с. 11]. Хоча середньорічний обсяг ВВП на одну людину у Чехії 2000 р. складав 4,7 тис. дол. США, що було вище ніж в Угорщині (4,3 тис. дол. США), Словаччині (3,4 тис. дол. США), Польщі (3,2 тис. дол. США), але він був значно нижчий за середньодушовий показник ВВП в країнах Євросоюзу, що складав у 2000 р. 23 тис. дол. США та в найбіднішій країні ЄС – Португалії – 10600 дол. США на рік [883, с. 318].

Протягом 2000 р. у ЧР значно виросла кількість малих і середніх підприємств. На них вироблялось вже 53 % ВВП і працювало 56 % найманих робітників. У державному бюджеті на 2000 р. на підтримку малого і середнього бізнесу було виділено 1,95 млрд. чеських крон. Крім того, було оголошено 18 державних програм підтримки малих і середніх підприємств. Водночас було проведено оздоровлення банківського сектора через його приватизацію. Наприкінці 2000 р. 90 % банківського сектора контролювалось іноземним капіталом [558; 1152, с. 691-692]. Початки модернізації економіки, переважання імпорту над експортом та невиправдане посилення чеської крони спричинили утворення дефіциту торгового балансу країни, що у 2000 р. сягнув 4,5 % по

відношенню до ВВП, а у 2001 р. – 3067 млн. дол. США, в 2002 р. – 2724 млн. дол. США [144, с.4-5].

Протягом 2001 р. соціально-економічна ситуація у ЧР залишалася стабільною. Разом з тим продовжували спостерігатись такі негативні тенденції попередніх років: уповільнення темпів зростання ВВП, підвищення бюджетного дефіциту та негативного зовнішньоторговельного сальдо. За даними Чеського статистичного управління, ВВП у 2001 рр. зріс лише на 3,3 %. Станом на кінець жовтня середній рівень інфляції за споживчими цінами в ЧР становив у 2001 р. – 4,1 %, а у 2000 р. – 4,0 %. Середня номінальна заробітна плата у 2001 р. становила близько 15,5 тис. чеських крон (приблизно 500 дол. США). Станом на кінець жовтня рівень безробіття у Чехії становив 9,3 %, або близько 480 тис. осіб. При цьому рівень безробіття в окремих районах значно перевищував середній показник по країні [61, с. 1-4; 370, с. 29-32].

Головним пріоритетом на шляху вступу Чехії до ЄС стало співробітництво з країнами Західної Європи, які були її стратегічними партнерами. Вже у 2001 р. майже 61,5 % всього товарообігу Чехії приходилось на країни ЄС. При цьому постійно зростала частка чеського експорту до країн Євросоюзу і в 2001 р. вона складала 68,8 % всього експорту країни. Водночас зростали поставки із країн ЄС до Чехії. Вони обчислювались у 2001 р. сумою в 22,5 млрд. дол. США, що складало 35 % вартості всього чеського імпорту. Це позитивно позначилось на торговельному балансі країни. Сальдо торговельного балансу з країнами ЄС вже у 2001 р. зросло до + 0,43 млрд. дол. США. У структурі чеського експорту до країн ЄС переважала високотехнологічна продукція та напівфабрикати. Разом ці товарні групи складали понад 75 % всього чеського експорту до ЄС, з яких машини і транспортні засоби – 51,9 % [143, с. 1; 162, с. 3-4]. Переважна частка цього експорту складалась з автомобілів компанії „Шкода-Авто” (м. Млада Болеслав), що належала німецькому концерну „Вольцваген” (Volkswagen). Чеський імпорт з країн ЄС – це переважно різні машини і транспортні засоби. У 2001 р. вони складали 45 % всього чеського імпорту з країн ЄС [759, с. 399].

Наведені дані свідчать про активну інтеграцію чеської економіки у економічні структури ЄС. При цьому спостерігалась навіть переорієнтація ЧР з сировинних ресурсів Росії і країн СНД на аналогічні ресурси країн ЄС. Така переорієнтація зачепила і чеський імпорт з України [1005, с. 147-165]. Загальний процес реальної інтеграції ЧР до ЄС знайшов продовження у реалізації „позиційних документів”. У 2000 р. було реалізовано програму: спільна зовнішня політика та політика безпеки і митний союз, а у 2001 р. – зовнішні відносини, комерційне право, вільне пересування послуг, вільне пересування капіталу, соціальна політика і зайнятість і т. ін. У 2002 р. було реалізовано програми: регіональна політика та координація структурних засобів [417, с. 17-18; 903, с. 11; 959, с. 111-112]. Тому основні напрями зовнішньоекономічної політики ЧР у 2001 р. визначались продовженням курсу економічних реформ з орієнтацією на наближення терміну її вступу в ЄС. З цим безпосередньо були пов’язані всі кроки як у зовнішній, так і у внутрішній політиці [1093, с. 3-5].

У 2001 р. Комітет Уряду у справах європейської інтеграції (створений в 1994 р.) був перетворений на Раду Уряду у справах європейської інтеграції, а у 2003 р. – на урядовий Комітет з питань ЄС. Він став головним робочим координаційним органом у питаннях відносин з Євросоюзом у структурі органів державного управління. Його завданням було „сприяння реалізації стратегічної ролі Уряду ЧР у справі формування та реалізації політики стосовно ЄС”. Головою Комітету був призначений Міністр закордонних справ Чеської Республіки. До складу Комітету входили представники міністерств (як правило, заступники міністрів), які відповідали за координацію їх діяльності на європейському напрямі. Заступником Голови Комітету – Виконавчим секретарем Комітету був Державний секретар з європейських справ – Перший заступник Міністра закордонних справ Чеської Республіки. Функції Секретаріату Комітету виконувало Управління координації та інституцій ЄС Міністерства закордонних справ ЧР. Засідання Комітету відбувалося щотижня, що відповідало ритму роботи брюссельських установ. Зазначені засідання

проводилися закрито. Рішення Комітету приймалися консенсусом [56, с. 12-13].

Предметом діяльності Комітету було: ухвалення інструкцій для переговорів представників ЧР, які готуються причетними галузевими координаційними групами Комітету; вирішення можливих протиріч між головним відповідальним та співвідповідальними у галузевих координаційних групах Комітету у процесі підготовки документів; аналіз політики ЧР щодо ЄС; розгляд матеріалів з питань європейської інтеграції, що подаються уряду; спостереження за процесом виконання галузевими координаційними групами покладених на них обов'язків; координація виконання внутрішньодержавних завдань, пов'язаних з функціонуванням ЧР в ЄС; імплементація заходів, що проводяться у відповідності з реалізацією політики ЄС у Чехії; формування позиції міністерств та адміністративних органів ЧР у питаннях, що торкаються діяльності Чехії в ЄС та по відношенню до окремих країн ЄС [56, с. 14].

Галузеві координаційні групи (ГКГ) опрацьовували законопроекти Європейської комісії і впливали на розробку та підготовку цих проектів. Вони мали визначати наслідки, які ці законопроекти можуть викликати в країні, та вживати заходи щодо відповідності їх інтересам Чеської Республіки. Керівники ГКГ та їх заступники призначалися міністрами відповідних галузевих міністерств або інших державних органів. ГКГ розробляли позиційні документи для переговорів представників ЧР у робочих органах та пленумах Ради ЄС. Питаннями взаємодії з Європейською системою центральних банків (ESCB) та Європейським центральним банком (ЕЦБ) опікувався Чеський національний банк [56, с. 14]. Система координації інструментів допомоги Чехії на етапі перед вступом до Євросоюзу здійснювалася на основі:

1. Дотримання принципів взаємного доповнення цільовому використанню як коштів ЄС, так і коштів із державного бюджету та з інших джерел співфінансування. Координацію забезпечувало Міністерство фінансів у співпраці з Міністерством регіонального розвитку, МЗС та іншими міністерствами Чеської Республіки;

2. Використання допомоги ЄС для досягнення цілей стратегії на етапі перед вступом до Євросоюзу, визначених у національних програмах підготовки Чехії до членства в ЄС та у документах „Передвступне партнерство”. Координацію забезпечувало Міністерство фінансів у співпраці з Міністерством регіонального розвитку, МЗС та іншими міністерствами Чеської Республіки [56, с. 15-16].

Протягом 2002 р. соціально-економічна ситуація у ЧР залишалася стабільною. Все внутрішньополітичне життя країни було підпорядковано заключному етапу вступу ЧР до ЄС. На грудневому саміті ЄС у Копенгагені (2002 р.) Чехія, разом з іншими 9 країнами-кандидатами, дістала запрошення стати членом Євросоюзу з 1 травня 2004 р. Вже у Копенгагені чеська делегація домоглась одержання 747 млн. євро для збалансування свого бюджету, а 16 квітня 2003 р. на саміті ЄС в Афінах підписала Угоду про вступ до Європейського Союзу [88, с. 9-13]. У відповідності до програми оздоровлення економіки почалась реструктуризація великих підприємств, посилилась підтримка малого і середнього бізнесу, зміцнилась фінансова дисципліна, почалась гармонізація чеського законодавства із законодавством ЄС. До програми оздоровлення було включено 9 найбільших підприємств країни, реструктуризацію яких слід було завершити до 1 січня 2003 р. Протягом 2002 р. у Чехії виробництво ВВП на одну людину складало лише 56 % середнього рівня ВВП країн Євросоюзу, а номінальна заробітна плата – лише 54 % від середнього рівня зарплати у країнах ЄС [641, с. 87]. Середня номінальна заробітна плата у ЧР у 2002 р. становила близько 15,5 тис. чеських крон (приблизно 500 дол. США) [201, с. 2-3].

У 2003 р. соціально-економічна ситуація характеризувалась помірною стабілізацією темпів економічного розвитку, покращенням ряду соціальних показників. У третьому кварталі 2003 р. середня зарплата досягла близько 600 дол. США. Загалом протягом 2003 р. зросло виробництво промислової продукції на 6 % [89, с. 6]. У цілому стан народного господарства Чехії 2003 р. свідчив про його поступову стабілізацію і зростання ВВП. Помітний внесок у зростання ВВП Чехії вніс експорт послуг, зокрема туризм. Якщо у 1999 р.

Чехію відвідало 5,6 млн. туристів, то у 2003 р. їх численність зросла до 7,74 млн. чол., а валютні надходження від нього склали 3 млрд. 150 млн. дол. США [869, с. 26-28]. Протягом 2003 р. у державі був створений сприятливий інвестиційний клімат. У 2002 р. в економіку Чехії було вкладено 5,6 млрд. дол. США, а за 6 місяців 2003 р. понад 6 млрд. дол. США [89, с. 7; 705, с. 127-129]. Оздоровлення економіки і ріст ВВП позитивно позначились на загальній динаміці зовнішньої торгівлі та на співвідношенні експорту-імпорту. У березні 2003 р. Уряд ЧР ухвалив концепцію проєкспортної політики на період до 2006 р. включно. Концепція визначила перелік країн, на яких мають сконцентруватись основні важелі реалізації проєкспортної політики. На державну підтримку експорту чеський Уряд у бюджеті 2003 р. заклав 50 млн. дол. США. У наступні роки планувалось цю суму поступово збільшувати і у 2006 р. довести її до 155 млн. дол. США [1194, с. 156-187].

Найбільш активно продовжувала Чехія торгувати з європейськими країнами, на які припадало 87 % загального товарообігу країни, але найважливішим торговим партнером залишались країни ЄС, на які припадало 85 % всього товарообігу країни. Серед країн ЄС головним торговим партнером залишались Німеччина, сусідня Словаччина та Австрія [1107, с. 1-4; 1094, с. 65-71]. Товарообіг між Чехією і країнами СНД на кінець 2003 р. складав всього 603,9 млн. дол. США. Водночас Чехія багато імпортувала з країн ЄС, на які припадало 59 % всього її імпорту. Але подолати дефіцит зовнішньої торгівлі Чехія не зуміла. Її мінусове торгове сальдо наприкінці 2003 р. складало 240,4 млн. дол. США [89, с. 4; 1186, с. 70-89].

На продовження позитивних тенденцій розвитку економіки вплинув також завершальний етап приватизації державних підприємств. У 2003 р. проводилась приватизація таких економічно привабливих підприємств, як металургійний комбінат „Нова Хут” (Nová Hut), газотранспортне підприємство „Трансгаз”, (Transgaz) промислова група „Шкода Холдінг” (Škoda Holding). Крім того, у 2003 р. було зроблено спробу приватизувати „Ческі Телеком” (Český Telecom), нафтохімічне підприємство „Юніпетрол” (Unipetrol), започатковано

приватизацію металургійного підприємства „Вітковіце Стіл” (Vitkovice Steel) та двох прибуткових вугільних шахт [89, с. 4; 145, с. 10-14; 288, с. 2-7]. Але далеко не всі проблемні питання економічного життя Уряду вдалося вирішити. Так, наприклад, на початок 2003 р. державна заборгованість складала 15 млрд. дол. США, а на кінець жовтня того ж року зросла до 18 млрд. дол. США, рівень безробіття зріс до 10,1 % і т. ін. При цьому доходи населення на кінець 2003 – початок 2004 р. були нижчими від рівня бідності. За межею бідності у Чехії проживало 135 тис. домогосподарств, тобто майже 33,8 % всіх домогосподарств. Але у країні все ж переважали позитивні тенденції економічного розвитку. Протягом 2003 р. Уряд підняв мінімальну місячну заробітну плату до 266 дол. США. Вагомим фактором стало і подальше посилення чеської крони стосовно євро і долара США [89, с. 4-5; 681, с. 5-7].

Окрім координації Євросоюзом інструментів допомоги на національному рівні, протягом 2003 р. ЄС здійснював координацію допомоги у сфері економічної та соціальної взаємодії, яка регулювалась Національним програмним комітетом та Моніторинговим комітетом. Висновки Моніторингового комітету у сфері економічної та соціальної взаємодії подавалися Спільному моніторинговому комітету [1142, с. 137-167]. Координація була пов'язана з підготовкою використання структурних фондів, Когезійного фонду та стосувалася програм „ФАРЕ” (Phare) у сфері регіональних та секторних програм розвитку, програм транскордонної співпраці та інструментів „ІСПА” (Ispra) та „САПАРД” (Sapard) на етапі перед вступом до ЄС [277, с. 4]. Програма „ФАРЕ” підтримувала підготовку вступу Чеської Республіки до Європейського регіонального фонду розвитку (ERDF) та Європейського соціального фонду (ESF), „ІСПА” – до Когезійного фонду (CF), а „САПАРД” – до Європейського фонду гарантування та спрямування у сфері сільського господарства (EAGGF) [1114, с. 13-53].

Відзначимо, що одним з найбільш актуальних завдань Чехії на завершальному етапі підготовки до вступу в Європейський Союз у 2003 р. було створення належних правових та організаційних умов, дійових

адміністративних та фінансових інструментів для ефективного використання структурних фондів Євросоюзу: Фонду згуртування, Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду, Європейського фонду з управління та надання гарантій для сільськогосподарського виробництва та Фінансового інструменту розвитку рибальства. У цих фондах концентрувалося 30 % бюджету Європейського Союзу. Відповідно до рішення Європейської Ради, у період 2000-2003 рр. кошти із названих фондів надавались окремим країнам-членам ЄС для вирішення таких завдань: підтримка розвитку і структурних змін у регіонах, які відстали у своєму розвитку; підтримка економічних і соціальних змін в регіонах, які стикалися з структурними проблемами, адаптація і модернізація політики у сферах освіти, професійно-технічної підготовки і зайнятості [277, с. 10].

Загалом політика Європейського Союзу щодо Чеської Республіки була побудована на таких принципах: концентрації коштів структурних фондів для досягнення заздалегідь встановлених цілей; тісне співробітництво з Європейським Комітетом; розв'язання регіональних проблем або проблем у певному секторі економіки; забезпечення фінансування з структурних фондів ЄС; відстеження і оцінка ефективності використання коштів структурних фондів ЄС.

У Чехії передбачалося також створити нові адміністративні структури, які б уможливили прийняття і використання коштів, забезпечили їх підготовленими кадрами, надали їх функціонуванню належної стабільності, створили систему співфінансування, зацікавивши державний та приватний сектори у залученні коштів для реалізації відповідних програм і та ін. У зв'язку з цим, у січні 2002 р. Уряд прийняв постанову „Про завершення підготовки програмних документів і визначення управлінських і платіжних органів для використання структурних фондів та Фонду згуртування ЄС”. У документі були сформульовані відповідні завдання для тих центральних органів державної влади, які залучались до цієї роботи. Функції методичного центру були покладені на Міністерство з питань місцевого розвитку ЧР, а роль головного

платіжного органу доручалась Міністерству фінансів, у структурі якого створювався спеціальний Національний фонд для оперування коштами, одержаними як з структурних фондів ЄС, так і з державного і приватного секторів [277, с. 11-13]. Передбачалося, що протягом 2003-2006 рр. Чехія одержить із структурних фондів ЄС близько 200 млн. євро. Для розгортання співробітництва з структурними фондами ЄС було затверджено „Національний план розвитку”. У ньому подавався аналіз регіонального і галузевого розвитку території країни, визначались основні проблеми і ключові пріоритети, системи заходів для подолання регіональних і структурних диспропорцій [1189, с. 137-156]. Відповідно до названого плану розвитку міністерства у 2003 р. завершували розробку операційних програм, які містили у собі стратегію розвитку певного сектору національної економіки чи регіону з використанням фінансової допомоги з структурних фондів ЄС. Уряд Чеської Республіки оприлюднив підготовлені ці програми. Юридичні та фізичні особи, які виявляли бажання скористатися коштами з структурних фондів Євросоюзу, могли подати заявки, характер яких відповідав би грантовим умовам міністерств. Так, у рамках операційної програми „Промисловість і підприємництво” кошти могли бути надані лише за умови, якщо конкретні проекти спрямовувалися на підтримку інновацій, запровадження нових технологій у сфері інформатики і комунікацій, підвищення конкурентоздатності продукції, удосконалення професійно-технічної підготовки кадрів. Відбір проектів здійснювався спеціальними комісіями на конкурсній основі з максимальною прозорістю і об’єктивністю [940, с. 11-27].

З метою надання підтримки малим і середнім підприємствам в одержанні коштів з структурних фондів ЄС, Міністерство промисловості і торгівлі ЧР прийняло рішення про об’єднання трьох урядових агентств – „Чехінвест”, „Чехіндастрі” та Агентства з питань розвитку підприємництва. Провідну роль у цій роботі відігравало „Чехінвест”, яке займалось питаннями залучення іноземних інвестицій у чеську економіку і мало значний досвід проведення переговорів з провідними європейськими структурами. У рамках кожної

операційної програми створювалися управлінські органи, які розробляли умови і критерії відбору проектів та посередницький орган. Він забезпечував: контакти з авторами окремих проектів; збирав інформацію щодо реалізації конкретних програм; здійснював перевірку достовірності наданих даних, у тому числі бухгалтерської документації; приймав кошти з структурних фондів ЄС; займався переведенням коштів на рахунок конкретного господарського або адміністративного суб'єкта, який безпосередньо використовував кошти з структурних фондів ЄС; забезпечував контроль і оцінку реалізації конкретних проектів, ефективності використання наданих коштів [277, с. 17]. У зв'язку з відчутним браком фахівців, які володіли питаннями співробітництва з структурними фондами ЄС, чеський уряд розробив програму підвищення їх кваліфікації та підвищення рівня спеціальної підготовки працівників регіональних структур [1189, с. 137-156].

Результати економічного розвитку ЧР у перші місяці членства країни в ЄС свідчили, що засади функціонування національної економіки були близькими до країн Європейського Союзу. Темпи її зростання перевершили попередні прогнози (+4,1%), інфляційні характеристики були помірними, а курс національної валюти стабільним. Суттєво посилюлися тенденції збільшення обсягів українсько-чеської торгівлі (+65%), що було спричинено високими темпами зростання економік обох країн. Цей фактор компенсував негативні аспекти, які виникли у результаті змін у зовнішньоторговельному режимі ЧР стосовно України [221, с. 2-3]. Достатньо високий рівень життя спирався на динамічне зростання ВВП. У перерахунку на одну людину ВВП перевищив 18,5 тис. дол. США. Соціально-економічна ситуація у країні залишалась стабільною. Наплив заробітчан вимусив парламент прийняти новий закон про зайнятість, який набув чинності наприкінці 2004 р. У відповідності до нього громадяни першопочаткових країн ЄС могли працевлаштовуватись у Чехії нарівні з громадянами ЧР. Громадянам інших країн дозволялось працевлаштовуватись через „агентства праці”, а порушення цієї норми передбачало накладання штрафів до 66 тис. євро [782, с. 10-11; 828, с. 32; 584].

Всі ці проблеми були другорядними у порівнянні з господарськими успіхами країни. Вже на початок 2004 р. було зареєстровано 1676221 млн. приватних підприємців [561]. Країна вступила до Євросоюзу за сприятливої господарської кон'юнктури. Загальна вартість ВВП у 2004 р. досягла 86,23 млрд. євро, що на 4 % більше ніж у 2003 р. Ріст ВВП позначився на пропорціях зовнішньої торгівлі. У 2004 р. експорт чеських товарів і послуг зріс на 20,9 %, а імпорт – на 18 % у порівнянні з 2003 р. Але при цьому у важкому становищі перебувала сільськогосподарська галузь виробництва. Міністерство сільського господарства надавало значні дотації аграрному сектору. У 2004 р. вони досягли 22,9 млрд. чеських крон, тобто 43 % від дотацій, які Євросоюз надавав своїм фермерам. Дотації у сільське господарство надходили з різних джерел: з прямих платежів Євросоюзу на кожен гектар сільськогосподарських угідь; доплат з держбюджету ЧР на виробництво кмину, насіння фуражних культур, льону, розведення овець і кіз, м'ясних порід ВРХ і т. ін. [90, с.15-16]. Загалом 2004 р. характеризувався сприятливою господарською кон'юнктурою. Основні пропорції росту ВВП були досягнуті перш за все у торгівлі [842, с. 8-9; 920, с. 101; 921, с. 37-38]. Ще у 2003 р. уряд В. Шпідли розробив концепцію зовнішньої політики на період до кінця 2006 р., в якій пріоритетними були економічні виміри зовнішньої політики. Реалізація програми почала давати позитивні результати вже у 2004 р. У зовнішній торгівлі Чехія у 2004 р. досягла найкращих результатів за останні 10 років. Співвідношення експорту-імпорту у 2004 р. дало позитивний торговельний баланс в 1477 млн. євро. Істотний вплив на позитивні результати зовнішньої торгівлі ЧР мало членство країни в Євросоюзі [840, с. 105-107], іноземні інвестиції та експорт транснаціональних компаній, які вивозили з Чехії комплектуючі для кінцевої обробки у країни Євросоюзу [656, с. 8; 901, с. 7]. Покращання торговельного балансу країни відбувалось і за рахунок зростання туристичних послуг. У 2004 р. країну відвідало 7,7 млн. іноземців, прибутки від туризму склали 3,45 млрд. євро. Покращання торговельного балансу Чехії відбувалось і за рахунок торгівлі як з країнами ринкової, так перехідної економік, на які припадало 84,5 % всієї

зовнішньої торгівлі, у тому числі 86 % експорту і 83 % – імпорту. А з цього 34% зовнішньої торгівлі приходилось на Німеччину [901, с. 7; 920, с. 107-109].

Пожвавлення економіки країн Західної Європи і вступ Чехії до Євросоюзу підвищили попит на продукцію чеського виробництва. Понад 50 % виторгу давали приватні підприємства, які знаходились під контролем іноземного капіталу. Загальному росту товарообігу країни сприяло й те, що в 2004 р. було здано в експлуатацію ряд підприємств електронної і машинобудівної промисловості. Чехія експортувала переважно промислове устаткування, радіотехнічні прилади, машини, засоби зв'язку, транспортні засоби, текстильні вироби, взуття і т. ін. Так, наприклад, у 2004 р. країною було продано 451 675 штук транспортних засобів, а експорт на одну людину в 2004 р. досягнув 5216 євро. У країні було зафіксовано 38 тис. експортерів, але їх практично контролювали 200 великих експортерів [625, с. 52-57; 683, с. 10]. Торговельно-економічні успіхи Чехії у 2004 р. сприяли запровадженню інвестиційних заохочень. Інвестиційні проекти фінансувались з різних джерел: національних інвестиційних заохочень, структурних і централізованих фондів Євросоюзу, приватних інвесторів. На 31 грудня 2004 р. загальна вартість лише іноземних інвестицій досягла 8 млрд. євро, що сприяло створенню 83,4 тис. нових робочих місць [925, с. 184-186].

З часу набуття ЧР членства в ЄС у соціально-економічному розвитку країни переважали позитивні явища і процеси, які збереглися у наступних роках. У квітні 2005 року Світовий банк прийняв рішення про переведення Чехії до групи країн з розвинутою економікою. Відповідно зріс рівень конкурентоздатності чеської економіки. За даними міжнародних дослідницьких установ, зокрема швейцарського інституту IMD, в рейтингу конкурентоздатності економік країн світу у 2005 р. Чехія піднялася на 6 позицій і посіла 36 місце. Це позначилось на скороченні безробіття на 8,6 %, зростанні заробітної платні на 3,2 %, зниженні цін на сільськогосподарську продукцію – на 4,2 %, а на промислову продукцію – на 0,5 %. При цьому у 2005 р. середні темпи росту чеського експорту склали 27,4 %. За

приблизними підрахунками чеський експорт склав 72,05 млрд. євро, а імпорт – лише 69,15 млрд. євро [984, с. 98-115]. У 2005 році ВВП у Чехії зріс на 4,9 %, що був найвищим показником з 1996 року. У перерахунку на одного жителя рівень ВВП досяг 18,5 тисяч доларів США, що становив 75 % відповідного середньостатистичного показника по країнах-членах ЄС. Між тим у сусідній Угорщині ВВП на одного жителя склав 15,9 тис. дол. США, Словаччині – 14,3 тис. дол. США, Польщі – 12,6 тис. дол. США. Основними факторами підвищення у ЧР ВВП були: істотне зростання експорту; зростання виробництва, на підприємствах з іноземним капіталом; успішне використання коштів з фондів ЄС та подальше збільшення інвестицій [1234, с. 124-140]. Згідно з оприлюдненими у квітні 2005 року даними Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), чеський експорт зростав найшвидшими темпами у порівнянні з іншими європейськими країнами. За цим показником ЧР займала третє місце у світі після Китаю та Південної Кореї. У 2005 році вперше за багато років Чехія досягла позитивного зовнішньоторговельного сальдо, експорт перевищив імпорт майже на 50 млрд. крон. При цьому 70 % чеських товарів і послуг експортувалися до країн-членів ЄС, а чеський експорт до Німеччини, Великої Британії, Нідерландів та Австрії кілька років перевищував імпорт з цих країн. Особливо відчутно зростав експорт продукції автомобілебудування і машинобудування, обчислювальної техніки, продовольчих продуктів. Разом з тим високим залишався зовнішньоторговельний дефіцит з країнами Південної Америки, Китаєм та країнами СНД, насамперед Росією [997, с. 95-109]. Тривалі тенденції щорічного зростання загального товарообігу – на 14-16 %, з країнами СЕФТА – на рівні 1 %, з країнами Євросоюзу – на рівні 2 %, з країнами СНД – на 10 %, у тому числі з Росією – на 18 %, засвідчили перерозподіл експорту сировини та збуту чеських промислових товарів, запровадження рядом країн обмежувальних заходів, збільшення антидемпінгових розслідувань і т. ін. На цьому фоні українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво

виглядало цілком благополучно, бо загальний товарний обсяг між країнами зріс на 8 % [92, с. 12].

До найважливіших проектів, які реалізувалися в ЧР за кошти з фондів ЄС, належали, зокрема, спорудження кільцевої автодороги навколо Праги, модернізація швидкісної автодороги Тошановіце-Жуко, залізничного коридору Червенка-Забржег, будівництво підприємства для спалення сміття в м. Брно. Але з 28 млрд. крон, виділених з фондів ЄС на 2004-2006 рр., Уряд ЧР використав лише 7,1 млрд. крон. Були виявлені й певні зловживання у використанні згаданих коштів з боку відповідальних співробітників Міністерства з питань регіонального розвитку ЧР. Згідно з рішенням грудневого саміту ЄС (2005 р.), Чехія щороку мала одержувати по 93 млрд. крон. Надходження з структурних фондів ЄС (на бідні регіони) та з Фонду солідарності (транспорт та природне середовище) у перерахунку на одного жителя країни за умови розробки якісних проектів мали досягти 330 євро, тобто найбільше з усіх країн-членів Євросоюзу [1234, с. 124-140].

Промислове виробництво за підсумками роботи 2005 р. зросло майже на 7%, а прибутки від реалізації промислової продукції підвищилися теж на стільки ж. Після завершення реструктуризації промисловості динамічно розвивалися прогресивні галузі, які випускали конкурентоздатну на світових ринках продукцію. Обсяги капітального будівництва зросли на 12 %. Це заклало надійну основу для подальшого економічного зростання у базових галузях. Цьому сприяли інтенсивне продовження будівельних робіт на об'єктах транспортної інфраструктури. У 2005-2006 рр. у ЧР споруджувалися найбільші за всю історію країни автошляхи, а також додаткові залізничні коридори, нові станції метро в м. Прага, зростали обсяги житлового будівництва, як за рахунок державної підтримки, так і через залучення коштів вітчизняних та іноземних інвесторів. Протягом 2005 р. у чеську економіку було інвестовано 240 млрд. крон, тобто понад 10 млрд. доларів США [984, с. 40-56]. Найбільші інвестиції були спрямовані в автомобілебудівну галузь: німецький концерн в „Шкода-Авто” вклав 6122 млн. крон, південнокорейська фірма „Сунг Ву Хайтек” (Sung

Woo Hitech) – 2500 млн. крон, німецька фірма „ФТФ Автомуві” (FTE Automotive) – 1040 млн. крон. Значні кошти вклали фірми „Тойота”, „Пежо” та „Сітроен” (близько 1,2 млрд. дол. США) у збудований в м. Колін автомобільний завод під назвою „ТРСА”, який у 2005 році розпочав виробництво малолітражних автомобілів з плановою потужністю 300 тис. автомобілів на рік. На початку 2006 року південнокорейська автомобілебудівна компанія „Хюндай-Мотор” прийняла рішення щодо розміщення на території ЧР нового підприємства потужністю 300 тисяч автомобілів на рік (виробництво було розпочато у другому півріччі 2008 р.). Таким чином, з врахуванням традиційного випуску автомобілів марки „Шкода”, Чехія стала найбільшим виробником легкових автомобілів у регіоні ЦСЄ. До числа важливих у 2005 р. належали також інвестиції ізраїльської фірми „Тайвел” (Tivall) у харчову промисловість (2940 млн. крон) та американської фірми „Комп’ютер Асоційшн” (Computer Associates) сферу інформаційних технологій (1100 млн. крон). Значний позитивний вплив на розвиток чеської економіки мав подальший розвиток міжнародного туризму. У 2005 році у країні побувала рекордна кількість іноземних туристів – майже 8,5 млн. осіб. Під час свого перебування в Чеській Республіці вони витратили понад 110 млрд. крон. Водночас поліпшувалися умови господарювання на малих і середніх підприємствах. У регіональних структурних підрозділах Управління з питань підприємницької діяльності Мінпромторгівлі ЧР були створені так звані „Центральні місця”, які спрощували реєстрацію підприємців та суттєво скорочували термін їх внесення до загальнодержавного Торговельного реєстру [734, с. 55-57].

Помітним фактором зростання ВВП було також підвищення витрат домашніх господарств. Цьому сприяв низький рівень інфляції (близько 1,9 %), підвищення середньої місячної зарплати, яка у грудні 2005 року досягла майже 19 тисяч крон (близько 800 доларів США), найнижчий рівень безробіття за останні 5 років (у четвертому кварталі 2005 року – 7,8 %), а також рекордне посилення чеської крони відносно долара США та євро (на початку грудня 2005

року вартість 1 євро вперше опустилася нижче 29 крон). Відтак прибутки у роздрібній торгівлі зросли приблизно на 5 %. З врахуванням досягнутих результатів економічного розвитку чеський Нацбанк залишив без змін репоставку, яка у червні 2005 року була встановлена на рівні 2 % і була однією з найнижчих серед країн-членів ЄС (для порівняння: Швеція – 1,5 %, Словаччина – 3 %, Польща – 4,5 %, Великобританія – 4,5 %, Угорщина – 6 %) [992, с. 40-56].

За результатами господарювання у 2005 році вперше було досягнуто суттєве позитивне сальдо державного бюджету. Його дефіцит на 2005 р. був схвалений Палатою депутатів Парламенту ЧР на рівні 83,5 млрд. крон. Відповідно до запровадженої Євросоюзом методики, дефіцит державного бюджету ЧР вперше досяг показника нижче 3 % від рівня ВВП, що, як відомо, було ключовою умовою для вступу країни до євросони і запровадження євро як єдиної платіжної одиниці. Разом з тим передбачалося, що до євросони Чеська Республіка приєднається не раніше 2010 року [1234, с. 124-140].

Протягом 2005 р. у Чехії завершилися приватизаційні процеси. У зв'язку з цим (січень 2006 р.) припинив свою діяльність Фонд національного майна ЧР, його функції почав виконувати новостворений структурний підрозділ Міністерства фінансів. У державній власності залишалися лише підприємства, які були важливими для енергетичної безпеки країни: фірми „МЕРО” (MERO) (транспортування нафти), „ЧЕПРО” (ČEPRO) (система продуктопроводів), „ЧЕПС” (ČEPS) (електрична мережа) та „ЧЕЗ” (ČEZ) (компанія генерування та дистрибуції електроенергії). Були розроблені також спеціальні схеми приватизації ряду великих акціонерних товариств, у яких держава була мажоритарним власником, а саме: „ЧСА” (ČSA) (авіакомпанія), „Ческа справа летішт” (Česká správa letišť) (адміністрація аеропорту), „Ческа пошта” (Česká pošta) (чеська пошта), „Лесі ЧР” (Lesy ČR) (лісове господарство) [984, с. 56-71].

Протягом 2006 р. позитивні тенденції розвитку чеської економіки суттєво посилилися. Приріст ВВП склав 7,4 %, зовнішній товарообіг зріс на 11 %. Відповідно зросла і конкурентоспроможність чеської економіки – у рейтингу

швейцарського інституту IMD за цим критерієм Чехія посіла 31 місце у світі [148, с. 1-3].

Однією з рушійних сил економіки Чехії залишалися іноземні інвестиції, яких тільки у 1-му кварталі 2006 р. в економіку країни надійшло на суму 0,9 млрд. дол. США. З нових інвестиційних проектів найвагомішими стали спорудження фірмою „Хюндай” (Hyundai) автомобільного заводу вартістю близько 1 млрд. євро, створення фінським підприємством „Нокіан Тірес” (Nokian Tyres) виробництва автошин (300 млн. євро) та спорудження японською групою „ІПС Алфа” (IPS Alpha) заводу з випуску телевізійних екранів (100 млн. дол. США). Згідно з міжнародним рейтингом, Чехія за рівнем інвестиційної привабливості впевнено утримувала 7-му позицію у світі. У 2006 р. було досягнуто певного прогресу у розв’язанні проблеми безробіття [148, с. 1-3; 984, с. 90-96].

В умовах глобального загострення проблем з енергоносіями, Чехія вживала заходів щодо підвищення ринковості цієї галузі. Це досягалось шляхом зниження державного впливу на систему ціноутворення та створення для кінцевих споживачів умов вільного вибору постачальників газу та електричної енергії. Однак в умовах загальної тенденції до подорожчання „блакитного палива” спроби вивести із сфери державного регулювання ціну продажу газу великим споживачам не були успішними, тому галузь керувалася державою практично у „ручному режимі”. Заходи з лібералізації ринку електричної енергії Чехії були більш вдалимими. Продаж електроенергії всім категоріям кінцевих споживачів здійснювався за ринковими цінами та на умовах вільного вибору постачальника. Чеський уряд продовжував вживати заходів з метою диверсифікації джерел надходження енергоносіїв. Державне підприємство „ЇЕПРО”, яке займалося продажами і складуванням пального та експлуатувало мережу АЗС, уклало меморандум з владою Орловської області (РФ) про спорудження нафтопереробного заводу. Планувалося, що завод перероблятиме на пальне 3,5 млн. тонн нафти на рік і частина виробленої продукції буде вивозитися до Чехії. Таким чином, фірма „ЧЕПРО” (ЇЕПРО) могла скласти

конкуренцію концерну „Юніпетрол” (Unipetrol), який практично повністю контролював три основні чеські НПЗ сукупною потужністю 4 млн. тонн нафти на рік [231, с. 7; 1233, с. 65-95].

Передумовою позитивного розвитку чеської економіки була приватизація державних об'єктів, яка завершилась у 2006 р. Приватизованими у 2006 р. були: металургійний комбінат „Нова Хут” (Nová Hut) (новий мажоритарний власник – нідерландська фірма „ЛНМ Холдінг”), газотранспортне підприємство „ТрансГаз” (TransGaz) (новий мажоритарний власник – німецька фірма „RWE”), промислова група „Шкода Холдінг” (Škoda Holding) (новий повний власник – чеська фірма „Епіен Груп”). Ще у 2003 р. робилися спроби приватизувати „Чеські Телеком” (Český Telecom) та нафтохімічне підприємство „Юніпетрол” (Unipetrol), але конкурс відбувся лише у 2004 р. Крім того, було започатковано приватизацію металургійного комбінату „Вітковіце Стіл” (Vítkovice Steel) та прибуткових вугільних шахт (зокрема, „Соколовської” та „Северочеської”) [148, с. 10-14].

Поряд з позитивними зрушеннями у 2007 р. чеська економіка відчувала посилення інфляційних процесів – індекс споживчих цін зріс до 2,7 %, а його прогнози на майбутні 12 місяців становили 2,8-4,2 %. Ця ситуація змушувала Національний банк частіше застосовувати відповідні монетарні важелі. Одним з основних факторів економічного зростання у 2007 р. залишалася сфера зовнішньої торгівлі, локомотивом якої було автомобілебудування. Однак домінування однієї автомобільної галузі у перспективі могло принести і небезпеку для чеського господарювання. Зростання чеського імпорту в Україну відбулося у зв'язку із збільшеннями на 31 млн. дол. США виробництва автомобільних кузовів для подальшого складання автомобілів „Шкода” на монтажному заводі „Єврокар” та на 17 млн. дол. США у зв'язку з придбанням авіакомпанією „Аеросвіт” у фірми „ČSA” одного пасажирського літака „Боїнг 737-4”. Сприятливим для чеської економіки також було продовження притоку іноземних інвестицій, однак обсяги їх знизилися у 2007 р. до 2,6 млрд. дол. США [299, с. 198-199; 300, с. 198-199].

У 2007 р. була зафіксована мінімальна за останні роки інфляція – 0,1 %. На тлі стабільного розвитку економіки Чехії лишалися невирішеними питання безробіття (9,1 %) та проблеми фінансової системи. У контексті приєднання до зони обігу євро Чехія узгодила з ЄС ще у 2006 р. нову редакцію „Конвергенційної програми”, яка мала на меті реформувати фінансову систему країни та дозволити ввести в країні євро у 2010 р. Актуальними залишалися проблеми з реформуванням фінансової системи, що могли призвести до зростання у 2007 р. дефіциту держбюджету Чехії до рівня 4,6 % від ВВП. Ця ситуація, на думку керівництва держави, не дозволила б країні приєднатися до зони обігу євро у 2010 р. [1037, с. 361-378; 997, с. 95-109].

Вперше в історії населення в Чехії у 2008 р. перевищило межу 10 мільйонів 300 тисяч осіб, а протягом року чисельність громадян країни зросла на понад 60 тисяч. Приросту населення країна завдячувала жінкам-іноземкам, які народили понад половину нових громадян. У 2008 р. Чехія перейшла на цифрове телебачення, статистично на кожну родину припадав 1 автомобіль, а всі дорослі громадяни мали по 2 мобільні телефони. Далеко не всі нагальні економічні проблеми чеській владі вдалося вирішити у 2008 р. Серед невирішених проблем залишалась державна заборгованість, що на початок 2008 р. складала 493,2 млрд. крон (близько 18 млрд. дол. США), зростання рівня безробіття, що на початок 2009 р. сягнуло 10,3 % працездатного населення. Ці негативні тенденції в економіці ЧР були пов’язані з початком світової економічної кризи. Громадяни ЧР часто шукали за кордоном більш вигідні умови оплати праці, що призвело до масового відтоку робочої сили з держави [1167, с. 23-44; 1100, с. 63-66].

Незважаючи на ряд внутрішніх економічних проблем, Чехія у 2008 році ввійшла до числа економічно найуспішніших країн в Європі із міцною валютою. Навіть небезпека світової фінансової кризи на чеських теренах не виглядала загрозливо. Успішний 2008 р. відкрив і нові перспективи – політичного і економічного розвитку у наступному 2009 році. Початок 2008 р. ознаменувався ще одним успіхом: Чехія приєдналася до Шенгенського

простору. З листопада 2008 р. чехи могли без віз подорожувати країнами Європи і США. Водночас протягом 2008 р. ЧР досягла найвищої у своїй історії середньої заробітної платні, яка становила близько однієї тисячі євро [1042, с. 5-31; 984, с. 13-16; 1074, с. 98-115].

У часи світової фінансової кризи чеська влада вимушена була вживати заходів щодо розв'язання нагальних соціально-економічних проблем. Це вимагало підвищувати рівень законодавчо встановленої мінімальної місячної зарплати, яка з 6900 крон (близько 266 дол. США) станом на 2003 рік збільшилася до 23350 крон (близько 1373 дол. США) у 2009 році. Зростання зарплат було результатом не лише поліпшення життєвого рівня, а й низки страйків, які проводилися чеськими лікарями, вчителями, працівниками сфери громадського транспорту та ін. [971, с. 1-13; 979, с. 423-445; 1188, с. 7-9].

Протягом 2009 р. ЧР продовжувала посилювати державну підтримку розвитку експорту. Якщо у 2003 р. з державного бюджету було спрямовано 1,4 млрд. крон (близько 50 млн. дол. США) на забезпечення проєкспортної політики (кредитування та страхування експорту, підтримка участі чеських підприємств у виставках, діяльність торговельно-економічних місій та представництв агентства „Чез Трейд”), то у 2010 р. ці витрати досягнули 4,4 млрд. крон (близько 155 млн. дол. США) [979, с. 423-445].

У 2010 р. Урядом Чеської Республіки в економічній сфері проводилось: скорочення заробітної плати робітникам державного сектора (окрім працівників освіти) [1011, с. 353-355]; підвищення ставки ПДВ [943, с. 356-364]; обмеження виплат соціальної допомоги по догляду за тяжкохворим з чинних 2000 до 800 чеських крон; виплата допомоги тільки при народженні першої дитини; скасування виплати допомоги на дітей малозабезпеченим сім'ям; збільшення оплати за медичні послуги. За один день перебування у лікарні виплати зростали з 30 до 100 / 150 чеських крон, а оплата за консультацію лікаря зросла з 30 до 60 чеських крон; збільшення встановлених термінів лікарняних, з 7 днів до 12 діб; з 2013 р. ввести оплату за навчання у чеських вищих навчальних закладах (від 20 000 і вище чеських крон за навчальний рік) [998, с. 341-352].

Міністр промисловості і торгівлі ЧР М. Коцоурек планував: обмежити розвиток електростанцій на мазуті; зберегти діючі ліміти на видобуток бурого вугілля; на 10 % скоротити заробітну плату працівникам Міністерства промисловості і торгівлі, а також скоротити їх кількість; розібратися зі скаргами чеських експортерів на діяльність торговельно-економічних місій при посольствах, а також зробити їх роботу більш ефективною; повністю підпорядкувати торговельно-економічні місії Міністерству промисловості і торгівлі ЧР [955, с. 54-59].

Чеський уряд значну увагу приділяв питанням, пов'язаним з мінімізацією наслідків світової фінансової та економічної кризи, шукав шляхи виходу з посткризового стану. Так, у лютому 2010 р. чеським Урядом було затверджено Національний антикризовий план, який передбачав низку заходів, спрямованих на протидію світовій фінансовій і економічній кризі. Основними напрямками боротьби з кризовими явищами, відповідно до зазначеного плану, було визначено: удосконалення роботи по збору податків; підтримку підприємництва і приватних інвесторів; підтримку відповідного рівня зайнятості та транспортного забезпечення; підтримку екологічних та інфраструктурних програм; підтримку процесів реструктуризації та банкрутств; підтримку експорту, оновлення і зміцнення кредитного фінансування; підтримку науково-дослідних робіт та інноваційної діяльності. Реалізація плану потребувала приблизно 70 млрд. чеських крон (майже 3,8 млрд. дол. США). Заходами щодо стабілізації економіки Чехії на 2010 р. передбачалося введення режиму економії державних витрат на суму 29,6 млрд. чеських крон (понад 1,6 млрд. дол. США). На державну соціальну підтримку населення передбачалося скорочення витрат на 0,6 млрд. чеських крон (33 млн. дол. США), на медичне страхування через хворобу – на 2,4 млрд. чеських крон (133 млн. дол. США). Водночас було заплановано підвищити дохід на 43,5 млрд. чеських крон (2,3 млрд. дол. США) за рахунок розширення бази оподаткування [1175, с. 204; 1126, с. 1-20].

Унаслідок такої реформаторської політики у Чехії спостерігалось падіння довіри суспільства до урядової коаліції, а низка корупційних скандалів у грудні 2010 р. та суперечки між правлячими політичними партіями посилювали недовіру [1023, с. 29-38]. Опозиційна ЧСДП намагалась використати наявні суперечності між ГДП та „Справи громадські” (СГ) і тим самим спровокувала вихід партії СГ із коаліції та відставку Уряду П. Нечаса [953, с. 135-158; 983, с. 69-95].

Частка промисловості в економіці країни у 2010 р. складала 40,2 %, сфери послуг – 56,4 %, сільського господарства – 3,4 %. Головними галузями промисловості залишалися, як і в попередні роки, металургія, металообробка, верстатобудування, ядерне машинобудування, виробництво автомобілів, електричного обладнання, телерадіоапаратури, комп'ютерів, обладнання для телекомунікацій, хімічна промисловість і виробництво пластмас, фармацевтика, виробництво медичного обладнання, оборонна промисловість, авіаційна промисловість, виробництво споживчих товарів, інформаційні технології. У сільському господарстві працювало 584 кооперативи та 29 404 індивідуальні господарства, 2154 торговельні компанії. Основними напрямками сільського господарства були: вирощування зерна, цукрових буряків, картоплі, рапсу, овочів і фруктів, виноградарство, тваринництво, птахівництво.

Соціально-економічна ситуація у ЧР протягом 2010 р. характеризувалась подальшим поживаленням економічного життя у країні, поступовим подоланням наслідків світової фінансово-економічної кризи, яка негативно позначилась на чеській економіці у другому кварталі 2009 р. У 2010 р. ВВП зріс на 2,5 % у порівнянні з відповідним періодом 2009 року, однак цей показник був нижчим, ніж у 2007 та 2008 роках (відповідно на 6,3 % і 4,6 %). Виробництво промислової продукції у 2010 р. зросло на 10,5 % проти відповідного показника 2009 року. Прибутки промислових підприємств підвищилися на 10,1 %. Найвищими темпами зростало виробництво автомобілів та причепів до них, машин і обладнання, металічних конструкцій та виробів. Водночас скоротилися темпи зростання виробництва одягу [955, с. 54-

59]. При цьому обсяги будівельної продукції у 2010 р. скоротилися на 7,8 %, у т.ч. у наземному будівництві – на 8,4 %, інженерних спорудах – на 6,7 %. Кількість квартир, будівництво яких було започатковано у четвертому кварталі, знизилася на 72,7 %, зданих в експлуатацію, – на 5,6 %. Згадана негативна тенденція посилилася у січні 2011 року, коли обсяги будівельної продукції скоротилися на 14,6 %. У 2010 році було започатковано будівництво 2172 квартир, що на 0,8 % менше, ніж у відповідному періоді 2009 року, кількість квартир, завершених будівництвом, становила 4982 (на 16,5 % менше за 2009 р.). Протягом 2010 року відбулося певне поживлення споживання домашніми господарствами. Прибутки у роздрібній торгівлі зросли на 3,5 %. Найбільший вплив на зростання цього показника мала значна кількість автомобілів, придбаних підприємцями, які скористалися деякими антикризовими заходами, насамперед податковими пільгами. Прибутки у сфері послуг зросли на 0,2 %. Це було пов'язано з традиційним уповільненим реагуванням цього сектору на циклічний розвиток економіки [955, с. 54-59].

Станом на 1 грудня 2010 р. рівень безробіття у ЧР становив 8,6 %. Загальна кількість зареєстрованих безробітних склала 500,5 тис. осіб. На одне робоче місце претендували 15,2 осіб. У зв'язку із завершенням сезонних робіт восени 2010 р. чеські центри зайнятості очікували нову хвилю громадян, які мали право на отримання допомоги по безробіттю. Безробіття загрожувало молодим випускникам різних навчальних закладів. Очікувалося, що їх кількість перевищить 47 тисяч фахівців [306, с. 1-15]. Ситуація, що склалася у сфері зайнятості, стала результатом взаємодії кількох факторів: сезонність у деяких виробничих сферах (сільське господарство, будівництво, туризм); зниження купівельної спроможності населення внаслідок економічної кризи, що у свою чергу призвело до скорочення кількості малих і середніх підприємців, а також ремісників.

Середня щомісячна заробітна плата у 2010 р. досягла суми 23219 тис. крон. Але майже дві третини працівників мали меншу заробітну плату від середньої. У зв'язку з цим Уряд Чеської Республіки прийняв Постанову № 97/2010 Зб.,

„Про надання державної матеріальної допомоги при створенні нових робочих місць та при перекваліфікації або підвищенні кваліфікації працівників у рамках інвестиційних заохочень”. Розмір матеріальної допомоги, яка мала надаватися з коштів державного бюджету, залежав від рівня безробіття у конкретному регіоні країни, а також від обсягу виробництва та кількості працюючих на підприємствах. Показники інфляції були наступними: приріст середнього індексу цін за 12 місяців проти середнього показника 12 попередніх місяців становив у грудні 2010 року 1,5 %, що було третім найнижчим показником річної міри інфляції починаючи з 1989 року [306, с. 1-15].

Про соціально-економічний стан Чехії у 2010 році свідчать наступні данні: довжина залізниць складала 9572 км, шосе з твердим покриттям – 129338 км, автомагістралей – 605 км; кількість легкових автомобілів – 4,04 млн., кількість автомобілів на 1000 чол. – 394,7. Чеська Республіка мала три сучасні міжнародні аеропорти – Прага, Брно, Карлові Вари. Територією ЧР проходили чотири загальноєвропейські транспортні коридори. Чеська преса у 2010 році мала статус вільної (чого не можна було казати про українські ЗМІ). Свобода преси гарантувалася Конституцією, що на практиці було захищено низкою судових рішень. Кількість стаціонарних телефонів становила 4,59 млн., телефонних ліній на 1000 тис. чол. – 448,44, мобільних телефонів – 10,34 млн., в т. ч. на 1000 тис. чол. – 1010,21, персональних комп’ютерів – 3,15 млн., в т. ч. на 1000 тис. чол. – 307,75, переважна більшість комп’ютерів була підключена до мережі Інтернет, доступної 80 % населення [955, с. 54-59].

Міністерство фінансів Чеської Республіки прогнозувало у країні економічну стагнацію, яка впливала і на погіршення ситуації на ринку праці. До кінця 2011 р. збільшилася кількість людей, котрі пішли на пенсію раніше встановленого терміну, що було викликано пенсійною реформою. Зросла кількість індивідуальних підприємців (на 1,9 %), які не створювали додаткові робочі місця. Станом на 1 січня 2011 р. у порівнянні з 1 грудня 2010 р. рівень безробіття в Чеській Республіці зріс на 1 % і становив 9,6 %. Як і у 2010 році, виходу з кризи чеської економіки істотно сприяв позитивний розвиток

зовнішньої торгівлі. Протягом 2011 р. чеський експорт зріс на 27,0 % [457, с. 26-42].

У січні 2011 р. міжнародне рейтингове агентство „Стандарт енд Пурс” (Standart and Poor’s) підтвердило рейтинг довготермінових валютних зобов’язань Чехії на ступені „А плюс”, що були найвищим можливим рейтингом. Тобто чеська економіка була конкурентоздатною та диверсифікованою, такою, що спроможна подолати ризики у валютній сфері [1123, с. 277-285]. Рейтинги довготермінових та короткотермінових зобов’язань у національній валюті агентство також залишило без змін – тобто на ступенях „А плюс”. Рейтинги агентства „Стандарт енд Пурс” (Standart and Poor’s) вважаються найбільш важливою оцінкою фінансової ситуації у будь-якій країні. Ними керуються усі великі інвестори при розгляді питання щодо надання позики тому чи іншому урядові [1015, с. 13-15].

У 2012 р. протягом березня – травня десятки тисяч людей взяли участь в антиурядових маршах у містах Чехії і у столиці Празі, найбільший з яких відбувся 21 квітня 2012 року. Акцію організували провідні профспілки і різні громадські організації. У цьому марші взяли участь близько 100 тисяч робітників, службовців, пенсіонерів, студентів з різних регіонів країни. До них приєдналися і прихильники опозиційних соціал-демократів. Присутні несли плакати з гаслами проти заходів жорсткої економії, у рамках яких Уряд планував проводити реформи, зокрема – у сфері пенсійного страхування і охорони здоров’я. До того ж чеський Уряд на початку квітня 2012 р. погодився на нове підвищення податків та на скорочення витрат на 57 млрд. крон (3,02 млрд. доларів) у 2013 р. Чеська влада пояснювала, що ці заходи були необхідні для зменшення дефіциту бюджету з метою дотримання правил Європейського Союзу, які вимагали, щоб показник дефіциту бюджету був не вище 3 % від ВВП. Профспілки Чехії заявили, що ці реформи будуть коштувати середній сім’ї 11230 тис. крон на рік, тоді як середньомісячна заробітна плата у Чеській Республіці 26067 тис. крон (1400 доларів) на місяць. Рівень безробіття коливався у межах 8,9 %, і реформи негативно відбивалися на внутрішньому

споживанні. При цьому Чехія повинна була внести 2 мільярди євро в якості сукупного внеску до ЄС для збільшення резервів МВФ для допомоги іншим країнам. Крім того, у 2012 р. зросли тарифи на житло, опалення, газ і електрику, а також ціни на продукти. Те, що Уряд називав реформами, пересічні чехи однозначно розцінювали, як втрату наповнення їхнього гаманця, зростання безробіття і погіршення становища пенсіонерів. Верхня межа дефіциту бюджету, що була встановлена у країнах Євросоюзу, існувала для того, щоб реагувати на проблеми на початковій стадії їх виникнення. Заходи економії, які застосував Уряд ЧР – скорочення соціальних виплат та збільшення ПДВ до 19-20 %, були спричинені бажанням звести дефіцит бюджету до 2016 р. до нульової позначки. Аналіз ситуації з політичними і економічними проблемами, свідчив, що вона була такою, як і в інших країнах регіону. Подібні проблеми мала Словаччина та Польща. Реформи, що проводилися Урядом ЧР з метою утримання дефіциту державного бюджету у межах допустимого рівня, відбувалися за рахунок охорони здоров'я і пенсій. Якогось конструктивного діалогу між чеським суспільством та владою у 2012 році не варто було очікувати, оскільки Парламент Чеської Республіки 27 квітня проголосував за довіру до Уряду, який очолював П. Нечас. Під час голосування довіру йому висловили 105 депутатів, проти проголосувало 93 із 198 присутніх в залі. Прем'єр-міністру довелося піти на непопулярні кроки. З огляду на негативний приклад Греції, необхідно було відразу ввести певні обмеження на споживання і щодо рівня життя. Це дало можливість уникнути економічної і соціальної катастрофи, з якої навіть за підтримки всіх наявних ресурсів Євросоюзу вийти було б дуже складно [550; 551].

Згідно з статистичними даними стану чеської економіки Міністерства фінансів, у країні у 2012 році відбулося незначне зростання ВВП, яке склало всього 0,2 %. Негативним чином на його підвищення впливали заходи Уряду ЧР щодо скорочення статей витрат держбюджету, а також підвищення ставок ПДВ. Побоювання викликала і недовіра споживачів до економіки країни і, як наслідок, скорочення видатків домашніх господарств, а також скорочення

обсягів будівельного виробництва [452, с. 1-5]. Економічна ситуація приватних підприємств у 2012 р. залежала від їх зовнішньоекономічної орієнтації. Так, підприємства, які орієнтувалися на зовнішні ринки, опинилися у кращому становищі, ніж підприємства, які збували свою продукцію виключно на внутрішньому ринку. При цьому у 2012 році внутрішнє споживання в Чехії скоротилося на 0,7 %, оскільки відбулось скорочення обсягів заробітних плат, особливо у службовців державного сектора. У 2012 р. очікувалося також скорочення обсягів прямих закордонних інвестицій. Така тенденція була помітна вже у попередньому, 2011 році. Інвестиції у машинобудівні галузі протягом 2012 р. зростали, а у будівельний сектор навпаки скорочувалися. Так, наприклад інвестиції в об'єкти, не призначені для житла, скоротилися на 3,9 %, в житлові об'єкти – на 11,3 %. Майбутній розвиток інвестицій спрогнозувати Уряду ЧР було дуже важко. У зв'язку з побоюваннями поширення європейської боргової кризи, члени ЄС обмежували свої інвестиційні витрати [452, с. 6-10]. У 2012 році інфляція була викликана, насамперед, адміністративними заходами, тобто збільшенням ставок непрямих податків, спричинило зростання споживчих цін. Економічна стагнація впливала і на погіршення ситуації на ринку праці. Як вже зазначалось вище, до кінця 2011 р. збільшилася кількість людей, які пішли на пенсію раніше встановленого терміну, що було викликано пенсійною реформою. Збільшилася на 1,9 % кількість індивідуальних підприємців, які не працевлаштовували працівників [450, с. 1-2].

Міністерство фінансів ЧР запланувало в середині 2012 р. видати нову серію облігацій державного займу в обсязі 20 мільярдів чеських крон. У ході емісії були випробувані облігації на 7-8 років з відсотками, що нараховуються у залежності від рівня інфляції. Відсотки мали повністю покривати темпи інфляції. Передбачалося, що такі облігації будуть призначені для споживачів середнього класу. З щорічного аналізу Міжнародного валютного фонду випливало, що чеська економіка у 2012 р., у ситуації глобальної господарської кризи, займала міцну позицію. Це підкріплювалося зваженою бюджетною та валютною політикою, яку проводив уряд Чеської Республіки. При цьому МВФ

рекомендував уважно стежити за економічним зростанням та прискорити структурні реформи з метою підтримки цього процесу [443, с. 1].

У березні 2012 р. промислове виробництво Чехії, у порівнянні з березнем 2011 р., скоротилося на 0,7 %. Це було першим скороченням темпів зростання промислової галузі починаючи з листопада 2009 р. Найбільше обсяги промисловості скоротилися у секторі виробництва електронно-обчислювальних та оптичних приладів, що становило 14,7 %, виробництва основних металів, металургійної та ливарної продукції – на 11,4 %. У той же час було зафіксовано зростання обсягів промислової продукції у галузі виробництва легкових автомобілів та причепів на 11,0 %, обробних верстатів та обладнання – на 5,4%, а також виробництва електричних пристроїв – на 1,8 %. Прибутки промислових підприємств, у порівнянні з 2011 р., зросли на 1,1 %. При цьому прибутки від прямого експорту промислової продукції у поточних цінах збільшилися на 1,8%, а від внутрішніх продажів – на 0,3 %. Обсяги нових промислових замовлень у березні 2012 р. скоротилися на 1,1 %. Найбільше скоротилися нові замовлення у виробництві комп'ютерів і оптичних приладів – 16,9 %, виробництві основних металів, металургійної та ливарної продукції – 10,1 %. У той же час збільшилась кількість нових замовлень на виробництво легкових автомобілів – на 8,6 %, виробництво хімічних речовин та препаратів – 3,9 %, виробництво текстилю – на 4,0 %. Середня зарплата на промислових підприємствах у березні 2012 р. зросла на 2,4 % і склала 26557 тис. чеських крон. У першому кварталі 2012 р., порівняно з першим кварталом 2011 р., виторг промислових підприємств у поточних цінах збільшився на 5,9 % (виторг від експортних операцій збільшився на 8,4 %, внутрішні продажі і непрямий експорт – на 3,5 %) [452, с. 10-11]. Обсяги будівельного виробництва у березні 2012 р., у порівнянні з березнем 2011 р., скоротилися на 8,9 %. Будівельні відомства Чехії видали на 8,8 % менше дозволів на будівництво нових об'єктів. Їх номінальна вартість, у порівнянні з 2011 роком, скоротилася на 25,9 %. У 2012 р. на 6,2 % скоротилося будівництво нових квартир. Номінальна зарплата в будівельному секторі, у порівнянні з 2011 роком, зросла на 7,7 % і склала

28995 тис. чеських крон. Продукція наземного будівництва скоротилася на 5,8%, інженерного – на 22,8 %. Кількість нових замовлень будівельних підприємств, які працевлаштовували понад 50 працівників, скоротилася на 13,7%, вартість нових замовлень скоротилася на 51,1 % і в загальному обсягу склала 24,5 млрд. чеських крон, з цього: наземне будівництво – 12,6 млрд. чеських крон (-42,7 %), інженерне будівництво – 11,9 млрд. чеських крон (-57,6%). Орієнтовна середня вартість нового замовлення у галузі будівництва у першому кварталі 2012 р. становила 3,2 млн. чеських крон (була нижче на 43,3%). У перші три місяці 2012 р. було розпочато будівництво 6545 тис. нових квартир, що на 2,6 % менше, ніж у 2011 році. Кількість квартир, зданих в експлуатацію, у порівнянні з 2011 р., збільшилася на 1,9 % [443, с. 2-3].

Прибутки підприємств роздрібною торгівлі у березні 2012 р., порівняно з лютим 2012 р., зросли на 0,4 %, а в порівнянні з березнем 2011 р. – на 1,5 %. Найбільше зростання було зафіксовано у продажу комп'ютерної і телекомунікаційної техніки – на 12,5 % та одягу і взуття – на 10,7 %. Обсяги продажів через мережу Інтернет збільшилися на 1,1 %. У той же час було зареєстровано скорочення обсягів продажів у категорії продуктів харчування на 2,1% [443, с. 2-3].

У першому півріччі 2012 р. країна впала у доволі глибоку кризу. За перші три місяці 2012 року ВВП Чехії скоротився на 1 %. Причиною скорочення ВВП були збитки у пенсійних фондах та страхових компаніях. Негативно вплинуло на економіку і зростання рівня інфляції, який був на 1,5 % вище, ніж у Німеччині. Слід зауважити, що у 2012 р. економіка Німеччини зросла на 0,5 %, Австрії – на 0,2 %, Словаччини – на 0,8 %. Саме за рахунок росту ВВП у сусідніх країнах Чехії вдавалося зберегти позитивне сальдо торгового балансу, бо саме у ці країни була спрямована значна частина чеського експорту. Основною рушійною силою зростання чеської економіки у цих умовах залишалася зовнішня торгівля [452, с. 11-13].

Курс чеської крони у 2012 р. був нестабільний. У перші місяці 2012 р. курс крони через боргову кризу в Європі продовжував падати. Чеська грошова

одиниця продавалася за курсом 25,61 крони за євро і 20,02 крони за долар. Банківська рада чеського Національного банку у черговий раз залишила процентну ставку без зміни. Основна процентна ставка, від якої залежали всі кредитні відсотки, вже два роки залишалася на колишньому рівні у розмірі 0,75%. Очікувалося, що оприлюднені статистичні дані щодо темпів зростання ВВП могли вплинути на рішення ради Національного банку ЧР щодо пониження основної відсоткової ставки. Державний борг Чехії у 2012 р. зріс на 113,7 млрд. чеських крон – з 1499,4 млрд. чеських крон до 1613,0 млрд. чеських крон, тобто на 7,6 %. При цьому внутрішній борг збільшився на 71,3 млрд. чеських крон, зовнішній – на 42,4 млрд. чеських крон. Причиною зростання державного боргу було збільшення резервів фінансування на 96,9 млрд. чеських крон [452, с. 13-17].

Рівень безробіття у 2012 р. у Чеській Республіці скоротився на 0,5 % і склав 8,4%. Кількість претендентів на робочі місця скоротилася на 5,3 % (на 27 857 тис. осіб). У Центрах зайнятості було зареєстровано 497 322 тис. безробітних. Кількість робочих місць збільшилася на 4,5 % (на 41 707 місце), посередництвом мережі Інтернет пропонувалося 31 тис. робочих позицій. У травні 2012 р. рівень безробіття трішки скоротився за рахунок працевлаштування на сезонних роботах (в галузі сільського господарства, лісництва, туризму). Найбільша кількість безробітних була зареєстрована в північно-західній Чехії, найменше – у Празі та Средньочеському краї. Рівень безробіття серед чоловіків становив 7,5 %, серед жінок – 9,7 % [450, с. 1-2].

Отже, Чехія протягом 2000-2012 рр. успішно здійснювала майже всі економічні інтеграційні реформи, які засвідчили готовність країни до застосування європейського законодавства, а з наближенням термінів вступу до Євросоюзу розробила і реалізувала низку інтеграційних програм. У наступні роки, ставши членом ЄС, ЧР домоглася значних успіхів у розвитку своєї економіки, адаптації зовнішньоекономічної та політичної діяльності країни до вимог ЄС.

Чехія протягом 2000-2012 рр. досягла позитивних і ефективних результатів в економічній діяльності. Ці результати було отримано завдяки:

1. Поступовому і наполегливому адаптуванню своєї зовнішньоекономічної і політичної діяльності до принципів і вимог Євросоюзу;
2. Становленню ефективних і успішних інституційних структур та механізмів постійного діалогу з керівними структурами ЄС, послідовному обстоюванню інтересів держави на переговорах про вступ до Євросоюзу;
3. Поступовій інтеграції країни до єдиного ринку, торговельного і митного просторів Євросоюзу;
4. Впровадженню ефективних засобів сприяння зовнішньоекономічній діяльності національного виробника через проведення продуманої державної політики підтримки експорту.

З метою реалізації євроінтеграційної стратегії Чеська Республіка активно реформувала законодавчу сферу і привела свою нормативно-правову базу до вимог ЄС. Зокрема, було визначено перелік двосторонніх документів, які втратять чинність з моменту вступу ЧР до ЄС та проінформовано про це відповідні країни-партнери. З окремими країнами велася робота щодо створення компенсаційних механізмів у цій сфері, зокрема це стосується укладення нових угод про економічне співробітництво з Україною, РФ та Казахстаном.

З метою успішної євроінтеграції у Чеській Республіці було:

1. Прийнято урядовий документ „Чехія та розширення ЄС”;
2. Доведено демократичну систему до європейських стандартів, що було підтверджено демократичною системою парламентських виборів 2002 р. і президентськими виборами 2003 р., проведенням всенародного референдуму щодо вступу країни в ЄС у червні 2003 р., досягненням різними політичними силами консенсусу при затвердженні державного бюджету;
3. Проведено приватизацію значної кількості державних підприємств;
4. Завершено підготовку програмних документів для центральних органів влади країни по використанню структурних фондів ЄС;

5. Розроблено „Національний план розвитку” і програми розбудови різних секторів чеської економіки;

6. Створено Комітет уряду у справах євроінтеграції, який ухвалював інструкції для чеських представників в ЄС, аналізував політику ЧР по відношенню до ЄС, координував виконання програм Європейського Союзу і внутрішньодержавних завдань;

7. Визначено зовнішньоекономічні пріоритети ЧР при вступі до ЄС та ухвалено програму проєкспортної політики країни;

8. Скоординовано допомогу Чехії системою банків ЄС і прийнято Чеську національну Програму „Передвступне партнерство”.

Вступ до Євросоюзу відкрив швидкий доступ чеських товарів до ринків ЄС. До вступу в ЄС Чехія мала тісні торговельні зв'язки з Євросоюзом, а після приєднання ці відносини стали всеохоплюючими. Чехія була дуже залежною від експорту, тому кожне скасування бар'єра являлось корисним для держави. Звичайно, були й негативні моменти. Так, через територію Чехії пролягали головні дороги транспорту між Сходом і Заходом та між Північчю і Півднем. Відтак, після вступу в ЄС значно зросла кількість автомобільних перевезень через територію держави, що призвело до погіршення стану доріг і довкілля. З приводу цього Президент Чеської Республіки В. Клаус заявив, що приєднання Чехії та Словаччини до Європейського Союзу не принесло обом державам значної користі [1005, с. 147-165; 1094, с. 65-71]. Із різкою критикою на адресу Євросоюзу В. Клаус виступив під час зустрічі зі словацькими підприємцями у Братиславі. За його словами, вступ до ЄС слабо позначився на зростанні економіки країн колишньої єдиної Чехословаччини. Крім того, він висловив негативне ставлення до ухваленої Євросоюзом регуляторної політики щодо реєстрації, випробування, експертизи і обмеження випуску на ринок хімічних речовин. На його думку, втілення цих нововведень у життя неодмінно вимагатиме величезних фінансових інвестицій у хімічну галузь [91, с. 4-6].

4.3. Вплив зовнішньої політики Чеської Республіки

на українсько-чеські відносини та торговельно-економічні зв'язки

Зовнішня політика ЧР у 2000 р. здійснювалась на засадах урядової Концепції, яка була схвалена Парламентом ЧР наприкінці 1999 р. Головною ознакою Концепції однопартійного Уряду соціал-демократів була орієнтація на здійснення масштабних зовнішньополітичних ініціатив, зокрема на реалізацію тактики конкретного і послідовного просування зовнішньополітичних інтересів держави. Основним завданнями зовнішньої політики ЧР залишалося активне просування країни до структур НАТО та ЄС, поглиблення співробітництва з провідними країнами, насамперед з Німеччиною, США, розвиток відносин з країнами „Вишеградської четвірки” та активізації зовнішньоекономічної діяльності у Далекосхідному, Середньоазіатському та Близькосхідному регіонах [58, с. 1-3; 418, с. 3-7].

Значне місце у зовнішньополітичній діяльності Чехії займали питання відносин із сусідніми державами. Після розпаду Чехословацької федерації і утворення на початку 1993 р. незалежних держав – Чехії і Словаччини, відносини між двома країнами склалися по-різному, однак вони ніколи не переростали у конфронтацію. У результаті досягнутих між країнами у кінці 1999 р. домовленостей щодо розподілу майна колишньої Чехословацької федерації, які завершилися передачею Чехією Словаччині 4,1 тонни золота, двосторонні відносини між ними стали дуже стійкими. Чехія на всіх рівнях у міжнародних інституціях виступала активним захисником інтересів Словаччини, особливо у питаннях прийняття Словаччини до НАТО та ЄС. Таких відносин між Україною і Чехією не було, оскільки український Уряд не спромігся виробити єдиний план погашення „Ямбурзького” боргу перед ЧР [58, с. 6]. Не дивлячись на цю обставину ЧР продовжувала розглядати Україну як країну, відносини з якою були важливими з точки зору забезпечення її власних стратегічних інтересів. Незважаючи на прийняте Урядом ЧР у лютому 2000 р. рішення про запровадження візового режиму з Україною, загалом українсько-чеські відносини зберігали тенденцію до поступового розвитку. На початку

червня 2000 р. відбулись двосторонні консультації міністерств закордонних справ обох країн з консульських питань, у ході яких вдалося синхронізувати питання, пов'язані з діяльністю консульських служб двох країн. Показовим було ставлення чеської сторони до проведення Всеукраїнського референдуму за народною ініціативою в квітні 2000 р. на території ЧР, де постійно або тимчасово проживали та працювали українські громадяни. Як з боку офіційних та урядових кіл, так і з боку чеських ЗМІ була прихильна реакція на проведення українською стороною опитування українських громадян у ЧР з метою подальшого здійснення реформ у нашій державі [94, с. 1-2; 1110, с. 20-23].

У 2001-2002 рр. зовнішньоекономічні і політичні пріоритети Чехії були спрямовані на подальшу інтеграцію в ЄС. Це проявилось у зміні тенденцій зовнішньої торгівлі ЧР, зокрема у певному спаді темпів зовнішнього товарообігу. Загальний товарообіг у 2002 р. зріс лише на 6,4 %, у тому числі з країнами Європи на 4,2 %, країнами ЄС – на 4,7 %, а з країнами СЕФТА – на 1,8%. Але помітно зменшився товарообіг з країнами СНД, у тому числі й з Україною [144, с. 1-2; 453, с. 74-76; 454, с. 88-92]. При цьому темпи росту експорту з ЧР дещо перевищували темпи росту імпорту до країни. Загалом у 2002 р. експорт зріс на +8,7 %, а імпорт – лише на +4,2 %. Ці дані свідчили, що основними торговими партнерами ЧР у 2002 р. були країни ЄС та СЕФТА. Найбільшими торговими партнерами Чехії були країни-сусіди, на які припадало понад 50 % загального товарообігу. Чехія у 2002 р. експортувала товарів більше на 8,7 % ніж в 2001 р. Найпомітніше зростав експорт машин, транспортних засобів, хімічної продукції та різних промислових товарів. У загальному експорті машини і транспортні засоби склали 48,6 %, напівфабрикати – 24,2%, промислові вироби – 12 %, продукція хімічної промисловості – 6,1 %. Можна твердити, що у 2002 р. йшло розширення чеської торгівлі, навіть при тому, що серпнева повінь нанесла країні збитки у кілька мільярдів доларів США [144, с. 4-5; 220, с. 2-6].

Підвищенню міжнародного авторитету Чехії сприяло успішне проведення у Празі у листопаді 2002 р. саміту НАТО. Вжиті чеською стороною спільно із

США безпрецедентні заходи безпеки дозволили уникнути будь-яких заворушень, у тому числі терористичних актів, яких багато хто побоювався. Саміт став найбільшим багатостороннім заходом, який будь-коли проводився у країні. У саміті взяло участь понад 2500 делегатів з 46 країн, з них 23 президенти та 20 прем'єр-міністрів. На його проведення було витрачено близько 30 млн. дол. США, у тому числі понад 15 млн. дол. США – на заходи безпеки [80, с. 1-3].

Попри те, що у Чехії та Німеччині існувало усвідомлення необхідності поглиблення добросусідських та союзницьких відносин, контакти між двома країнами були дещо затьмарені питанням „Декретів Бенеша”. Вимоги представників окремих політичних кіл Німеччини заблокувати вступ Чехії до ЄС призвели до певного охолодження відносин. Зокрема, було відмінено запланований на березень візит до Праги німецького канцлера Г. Шредера. Разом з тим, Чехію у лютому відвідав Міністр закордонних справ ФРН Й. Фішер, а у червні – Президент ФРН Й. Рау. Тема „Декретів Бенеша”, хоча й з меншою інтенсивністю, продовжувала домінувати і у відносинах з Австрією. Ситуацію ускладнювали також постійні вимоги радикальної партії „Вільних” Й. Хойдара закрити Темелінську АЕС [976, с. 318-326; 854, с. 96-109; 978, с. 20-36]. Незважаючи на це, у вересні 2002 р. у чеському м. Зноймо відбулася зустріч президентів Чехії та Австрії В. Гавела та Т. Клестіля, обмінялися візитами міністри закордонних справ двох країн. Після поразки у листопаді на австрійських парламентських виборах партії Й. Хойдара, відкривався шлях до подальшої стабілізації стосунків між двома країнами [78, с. 1-5; 856, с. 54-67; 1021, с. 47-58]. На початку року колишній угорський прем'єр-міністр В. Орбан також піддав критиці „Декрети Бенеша” і приєднався до позиції Німеччини та Австрії. Унаслідок цього був зірваний саміт країн „Вишеградської четвірки”, який передбачалося провести у березні в Угорщині. Прем'єр-міністр ЧР М. Земан відмовився брати у ньому участь.

Після поразки В. Орбана на парламентських виборах навесні 2002 р. відносини Чехії з Угорщиною знову почали нормалізовуватись, головним

чином у рамках „Вишеградської четвірки”. У листопаді 2002 р. Прем’єр-міністр ЧР В. Шпідла взяв участь у зустрічі „Вишеградської четвірки” на рівні глав урядів, на якій обговорювалася спільна стратегія країн-учасниць на переговорах з ЄС [96, с. 11-14]. Співробітництво у форматі „В-4” продовжувало залишатися одним з пріоритетних напрямів зовнішньої політики ЧР. Особливе значення Прага надавала їй, як механізму узгодження позицій у відносинах країн-учасниць з ЄС та підвищенню впливу країн ЦСЄ на загальноєвропейські процеси. Крім того, у рамках „Вишеградської четвірки” продовжували здійснюватися кроки, спрямовані на подальшу лібералізацію взаємної торгівлі, зниження митних тарифів, вільного руху товарів, капіталів та робочої сили. Протягом 2002 р. чеська сторона взяла участь в кількох зустрічах в рамках „В-4” на різних рівнях. Так, 22 серпня відбулася зустріч президентів (без Президента Словаччини Р. Шустера), у вересні Прем’єр-міністр ЧР В. Шпідла взяв участь у неформальній зустрічі глав урядів „Вишеградської четвірки” у рамках „Економічного форуму” у польському місті Криниця та ін. [78, с. 1-5].

Активний діалог Чеська Республіка підтримувала з країнами Західної Європи, зокрема з державами, які головували в ЄС у 2002 році, – Іспанією та Данією, та тими, які головували у 2003, – Грецією та Італією. У цьому зв’язку Прем’єр-міністр ЧР В. Шпідли здійснив візит до Данії у вересні 2002 р. Під час візиту було обговорено питання завершення процесу приєднання Чехії до ЄС. Крім того, тісні зв’язки зберігалися з традиційними партнерами Чехії – Францією та Великобританією. У липні 2002 р. у Франції побував Президент ЧР В. Гавел. У квітні Прагу з одноденним візитом відвідав британський Прем’єр-міністр Т. Блер, а у жовтні Париж та Лондон з візитами відвідав В. Шпідла. Міністр закордонних справ ЧР Ц. Свобода у жовтні 2002 р. відвідав чотири країни ЄС – Данію, Португалію, Ірландію та Нідерланди. Головною метою переговорів було бажання Чехії заручитися підтримкою цих країн в отриманні Прагою вигідних для неї умов вступу в ЄС [78, с. 1-5].

У традиційно тісних відносинах з США домінувала тема координації зусиль у боротьбі з міжнародним тероризмом та поглиблення торговельно-

економічного співробітництва. У вересні США з тижневим візитом відвідав Президент ЧР В. Гавел. У квітні візити до США, а також Мексики здійснив Прем'єр-міністр ЧР М. Земан. Крім того, Президент США Д. Буш, прибувши в листопаді до Праги для участі у Саміті НАТО на день раніше, провів серію двосторонніх зустрічей з найвищими представниками ЧР [96, с. 11-14].

Значну увагу Чехія приділяла розвитку відносин з країнами Південно-Східної Європи, активізації участі ЧР у „Пакті стабільності”, зокрема у відповідних енергетичних проектах. Одним з ключових у 2002 році став квітневий візит Прем'єр-міністра ЧР М. Земана до Російської Федерації. У ході візиту чеський прем'єр зустрівся з усіма найвищими російськими керівниками, обговорив з ними як питання подальшого розширення торговельно-економічного співробітництва, так і актуальні проблеми міжнародного життя. Зокрема, Росія підтримала Чехію у питанні „Декретів Бенеша”, наголосивши на „неприпустимості перегляду результатів Другої світової війни”. Протягом 2002 року Чехія з різною інтенсивністю брала участь у роботі глобальних та регіональних організацій. Пріоритетною була праця в ООН. Беззаперечним успіхом чеської дипломатії було обрання колишнього міністра закордонних справ ЧР Я. Кавана Головою сесії ГА ООН. Інші організації, у тому числі ОБСЄ, РЄ, ЦЄІ, у 2002 р. не були серед першорядних інтересів ЧР. Тому у багатосторонніх форумах Прага, як правило, брала участь на рівні заступників міністра закордонних справ [88, с. 1-2; 96, 11-14].

На українсько-чеських відносинах протягом 2002 р. позначилися два фактори: парламентські вибори в Україні і ЧР та невирішеність питання ліквідації українського боргу перед Чехією за т.зв. „Ямбурзькою угодою”. Саме ці чинники не дозволили реалізувати запланований на січень 2002 р. візит в Україну Прем'єр-міністра ЧР М. Земана. Разом з тим сторони продовжували пошук шляхів вирішення основної проблеми у двосторонніх торговельно-економічних відносинах – проблеми згаданого боргу, розв'язання якого дозволило б остаточно розблокувати політичний діалог на найвищому рівні. Виступаючи у березні у Палаті депутатів Парламенту ЧР з доповіддю

„Зовнішня політика Чеської Республіки у 2002 році”, тодішній Міністр закордонних справ ЧР Я. Каван зазначив, що Чехія „зацікавлена у поглибленні відносин з Україною”. Водночас міністр наголосив, що, на відміну від чесько-російських відносин, у стосунках з Києвом продовжує залишатись відкритим питання українського боргу. У зв'язку з цим чеська сторона не раз давала зрозуміти, що вона не виключає застосування по відношенню до України економічних засобів впливу, а саме – блокування вступу України до СОТ, початок антидемпінгових розслідувань проти українських виробників металопродукції і т. ін. З листами, в яких висловлювалося прохання сприяти швидшому вирішенню питання, Прем'єр-міністр ЧР звернувся на адресу Президента України Л. Кучми та Прем'єр-міністра А. Кінаха [53, с. 1-3]. Зміна уряду після парламентських виборів у Чехії хоча й не змінила позицію чеської сторони щодо необхідності якнайшвидшого вирішення „Ямбурзької проблеми” з Україною, проте помітно пом'якшила гостроту заяв чеських представників стосовно цього питання.

Важливим етапом у процесі кристалізації позиції чеського Уряду щодо відносин з Україною стала участь делегації на чолі з Президентом України Л. Кучмою у саміті РЄАП, що відбувався у рамках празького саміту НАТО у листопаді 2002 року. На фоні ускладнення відносин України з США та деякими іншими країнами-членами НАТО, викликаним звинуваченнями України у поставках радарів „Кольчуга” Іраку в обхід санкцій ООН, чеська сторона зайняла зважену позицію щодо цього питання і не піддалася тиску тих країн, які намагалися перешкодити приїзду до Праги української делегації на найвищому рівні. Міністр закордонних справ ЧР Ц. Свобода у контексті рішення чеської сторони про не видачу візи на в'їзд до Чехії білоруському президенту О. Лукашенку зазначив, що, навпаки, Президент України у Празі буде „гостем, якого тут радо вітатимуть”. Підкреслено толерантним і дружнім було ставлення чеської сторони до української делегації і під час самого саміту [53, с. 1-3].

Більшість зовнішньополітичних кроків Чехії протягом 2003 р. так чи інакше були спрямовані на завершення процесу інтеграції країни до ЄС. Ключовою подією для ЧР у 2003 році стало підписання нею Угоди про приєднання до Євросоюзу. Незважаючи на те, що участь Чехії у саміті супроводжувалася дещо суперечливими висловлюваннями Прем'єр-міністра і Міністра закордонних справ – з одного боку, та Президента В. Клауса, який був відомий своїми застереженнями щодо членства в ЄС, сам факт підписання Угоди був сприйнятий у ЧР як безумовний успіх Уряду у реалізації євроінтеграційної стратегії держави. Таким чином, після ратифікації Угоди всіма країнами Євросоюзу Чехія стала повноправним членом ЄС 1 травня 2004 року. Несподівано проблемним стало приєднання Чехії до європейського економічного простору, угоду про яке у жовтні заблокував Ліхтенштейн. Ця країна, хоча і не була членом ЄС, але була учасником цього простору. Причиною стали суперечності між двома державами навколо майна династії Ліхтенштейнів, яке було націоналізоване в Чехословаччині після Другої світової війни згідно з т. зв. „Декретами Бенеша”. Однак вирішення цього питання ЧР врешті-решт вдалося перевести у двосторонню площину [97, с. 6-10].

Двосторонні контакти ЧР з ЄС на початку року обмежувалися переважно робочим рівнем. Винятком став лише візит до Праги Голови Європарламенту П. Кокса у січні 2003 р. Починаючи з квітня контакти з європейською стороною дещо активізувалися. Це пояснювалося тим, що після підписання Угоди про приєднання Чехія отримала статус спостерігача в Євросоюзі, що дозволило її представникам брати участь у засіданнях Ради та інших робочих органів ЄС, а також Європарламенту. Наприкінці 2003 року у ЧР розпочалася підготовка до її повноправної участі у законодавчому органі ЄС, в якому країну представляли 24 депутати. Перші вибори до Європарламенту у Чехії мали відбутися у червні 2004 року [97, с. 6-10].

Протягом 2003 р. Прем'єр-міністр та Міністр закордонних справ ЧР взяли участь у низці багатосторонніх заходів ЄС та країн-кандидатів. Активною була

участь Чехії у Конвенті, в якому вона належала до тієї групи країн, яка виступала проти надмірної централізації ЄС, зокрема запровадження посади Президента. Тому неуспіх грудневого саміту ЄС у Брюсселі був сприйнятий у Чеській Республіці досить спокійно, оскільки на переговорах Чехія дотримувалася позиції „краще ніякої Конституції, ніж погана” [59, с. 1-4].

У рамках підготовки до референдуму у травні Чехію з візитом відвідав Прем'єр-міністр головуючої в ЄС Греції К. Сімітіс, а у червні – комісар з питань розширення Г. Фергойген. У 2003 р. практично завершився процес адаптації ЧР до принципів спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. Позиція Чехії з ключових міжнародних питань в обов'язковому порядку узгоджувалася з відповідною позицією ЄС. Продовжували поглиблюватися двосторонні торговельні відносини між Чехією та Євросоюзом, який був основним економічним партнером Праги [97, с. 6-10].

Серед пріоритетів зовнішньої політики Чехії продовжував залишатися розвиток відносин із сусідніми державами. Водночас після завершення передвступних переговорів з ЄС стала відчутною певна зміна характеру відносин ЧР із сусідами. Прага почала надавати перевагу загальноєвропейським інтересам перед двостороннім співробітництвом. Традиційно активний двосторонній діалог відбувався лише із Словаччиною, з якою у ЧР існували надстандартні відносини. Особливий наголос протягом 2003 року робився на взаємодії двох країн на євроінтеграційному напрямку, а також в плані запозичення Словаччиною досвіду Чехії у питанні інтеграції до НАТО.

Після періоду певного охолодження відносин з Німеччиною, викликаного активізацією німецьких політичних сил, які вимагали від ЧР скасувати т.зв. „Декрети Бенеша”, у 2003 році співпраця значно активізувалася. У серпні до Праги здійснили візит Міністр закордонних справ Й. Фішер, а у вересні – німецький канцлер Г. Шредер. Важливим результатом візиту німецького канцлера стало підтвердження обома сторонами їх готовності поставити крапку на проблемі т. зв. „судетських німців” та констатація, що у відносинах між Чехією та Німеччиною панує широке взаєморозуміння. Німеччина

продовжувала залишатися найбільшим торговельним партнером Чехії. Менш інтенсивним був двосторонній діалог з Австрією. На двосторонніх контактах продовжували позначатися суперечності між двома країнами, викликані оцінкою „Декретів Бенеша” та станом безпеки Темелінської АЕС [1224, с. 10-23; 1019, с. 22-23].

Чехія продовжувала виявляти активність і зацікавлення у подальшому використанні механізмів співробітництва у форматі „Вишеградської четвірки”, у тому числі шляхом розширення взаємодії з Україною. Водночас, на думку чеської сторони, пріоритети такого співробітництва мали бути переглянуті з урахуванням вступу країн четвірки до ЄС. Ці та інші питання обговорювалися у 2003 році під час ряду зустрічей представників „четвірки” на рівнях президентів, прем’єр-міністрів, міністрів закордонних справ та оборони. У липні 2003 р. Чехія перебрала на себе головування у „Вишеградській четвірці”, яке завершилося у червні 2004 року [59, с. 5-6].

Прискорені темпи наближення Чеської Республіки до вступу у Європейський Союз позначились і на розвитку українсько-чеських торговельно-економічних відносин. Протягом 2003 р. зросли обсяги двосторонньої торгівлі, покращилася її товарна структура. Крім торговельної складової, в українсько-чеській співпраці значно активізувалася реалізація двосторонніх економічних проектів інвестиційного та коопераційного характеру, зокрема спільної експлуатації нафтопроводу „Одеса – Броди” (який не працює), запровадження в Україні технології вирощування ріпаку та виробництва з нього біопального, використання на об’єктах газотранспортної системи України чеської технології когенерації та інші. Результати українсько-чеського діалогу та події, що відбулися протягом зазначеного періоду, демонстрували зростання зацікавленості чеської сторони в посиленні економічної складової співробітництва з Україною і в умовах інтеграції ЧР до ЄС. Зазначена позиція чеської сторони впливала з необхідності диверсифікації зовнішньої торгівлі шляхом збільшення частки товарообігу з країнами – не членами ЄС. Підтвердженням цього було віднесення чеською стороною України до переліку країн своєї проекспортної зацікавленості та

ініціатива щодо підписання з Україною Угоди про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво, яка мала набути чинності після вступу Чехії до ЄС. Крім того, успішно реалізувались заходи по лібералізації українсько-чеської торгівлі. Про це свідчило завершення українсько-чеського переговорного процесу щодо вступу України до СОТ та підписання Угоди по сертифікації електротехнічної продукції та запровадження в Україні системи державного експортного гарантування і страхування з відповідною чеською структурою – агентством EGAP [66, с. 1-2].

Водночас, приєднання з 1 травня 2004 р. ЧР до системи обмежень, що застосовувалися з боку ЄС по відношенню до імпорту української металургійної та хімічної продукції, передбачало у майбутньому суттєве погіршення умов їх доступу на ринок ЧР. Щорічно цієї продукції постачалося на суму 25-30 млн. дол. США, що складало біля 10 % українського експорту до ЧР. За безпосередньою участю Посольства України у ЧР протягом 2000-2003 рр. було вжито ряд заходів щодо мінімізації цих наслідків, зокрема отримано підтримку чеської сторони у питаннях збереження традиційних обсягів українсько-чеської торгівлі і після вступу Чеської Республіки до ЄС.

Напередодні вступу Чеської Республіки до ЄС Україна оприлюднила свої пропозиції та рекомендації щодо майбутньої двосторонньої співпраці: укласти в першому кварталі 2004 р. міжурядову Угоду про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво; в рамках переговорів України з Європейською Комісією щодо визначення обсягів квот на імпорт до ЄС 25 видів української продукції; відстояти необхідність збереження традиційних обсягів українсько-чеської торгівлі; внести до переліку міжнародних виставкових заходів українські підприємства [66, с. 3].

Вступ Чехії до Євросоюзу не обмежував її членства у жодній з міжнародних і регіональних організацій. Чехія повністю пов'язала себе з системою міжнародних і регіональних договорів Євросоюзу, а це означало, що втрачали чинність двосторонні і багатосторонні договори, укладені ще до вступу країни в ЄС [923, с. 47-48]. Важливим сигналом для подальшого розвитку українсько-

чеських відносин як на двосторонній, так і на багатосторонній основі стала заява Прем'єр-міністра С. Гросса на нараді послів у Міністерстві закордонних справ ЧР у серпні 2004 р. про те, що „довготерміновим інтересом Чехії є сприяння просуванню України на європейському напрямі” [705, с. 128-129; 821, с. 83]. Так, до складу Делегації Європейського Парламенту у Комітеті з парламентського співробітництва Україна – ЄС у вересні 2004 р. було включено депутата Європейського Парламенту від Чеської Республіки Я. Бобошикову [1180, с. 99-108]. У липні 2004 року в Міністерстві закордонних справ ЧР було створено Відділ трансформаційного співробітництва, підпорядкований безпосередньо заступнику Міністра закордонних справ країни, який керував розвитком двосторонніх відносин. У полі зору відділу перебували, зокрема, країни, в яких за оцінками ЧР, „тривали демократичні трансформаційні процеси”. До цієї групи було віднесено і Україну. Передбачалося, що важливими партнерами чеського зовнішньополітичного відомства у здійсненні проектів з „трансформаційної допомоги” виступатимуть чеські незалежні недержавні організації.

У липні 2004 р. Палата депутатів Парламенту ЧР прийняла Закон „Про зайнятість населення”, який набув чинності з 1 жовтня 2004 р. та разом із схваленим Урядом ЧР ще на початку 2004 р. „Планом дій з подолання нелегальної міграції” був базовим правовим актом для підготовки сучасної концепції спільних дій у сфері працевлаштування українських і чеських громадян. З урахуванням положень згаданих вище документів, Міністерство праці та соціальних справ Чехії планувало підготувати новий типовий проект угоди про взаємне працевлаштування, який мав бути переданий для опрацювання українській стороні. За оцінкою відповідальних співробітників згаданого міністерства, укладення нової двосторонньої угоди могло істотно полегшити працевлаштування українських громадян у Чехії. Але з огляду на проведення виборів Президента України протягом жовтня-листопада 2004 р. українсько-чеський діалог на вищому рівні сповільнився [99, с. 2-3; 1179, с. 15-18; 791, с. 199-207].

Його інтенсифікація відбулася у 2005 р. Події „Помаранчевої” революції і прихід до влади опозиційних сил знову привернули увагу Чехії до України. Уряд ЧР на офіційному рівні заявляв про підтримку перебігу соціально-економічних реформ та євроінтеграційних прагнень України.

Чеська сторона протягом 2006 р. значну увагу приділяла розвитку торговельно-економічного співробітництва з Україною. У цьому контексті Міністерство промисловості і торгівлі Чеської Республіки готувало програмний документ „Стратегія просування торговельно-економічних інтересів Чехії в Україні” [1090, с. 29-54]. Але невирішеною залишалася проблема погашення Україною перед Чехією заборгованості за „Ямбурзькими угодами”. Питання було в центрі уваги переговорів під час візиту до Чехії Прем’єр-міністра України Ю. І. Єханурова (2006 р.), але жодних зрушень у вирішенні цієї проблеми не було досягнуто [231, с. 4-5].

Важливі події відбувалися у 2007 р. в енергетичній сфері Чехії. „Газове” протистояння між Україною і Росією викликало певну стурбованість з боку Чехії, яка покривала 2 / 3 внутрішніх потреб за рахунок імпорту російського газу. Хоча Чехія на початку року не відчувала жодних проблем із поставками, але зазначені події додали ваги питанням енергетичної безпеки країни у довгостроковій перспективі. Зокрема, ця тема опинилась у центрі уваги переговорів у рамках візитів Прем’єр-міністра ЧР до Норвегії та Президента РФ до Чехії [934, с. 23-41; 1083, с. 24-28; 1233, с. 24-55].

Упродовж 2007 р. відбулася подальша активізація двосторонньої співпраці між Україною та Чехією. Цьому сприяла українсько-чеська міжурядова Угода про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво, яка була ратифікована Україною та набула чинності у 2006 р. Угода сприяла поглибленню співробітництва у сфері інвестицій та фінансів [1034, с. 333-347]. Зокрема, в Одеській області було створено українсько-чеське СП „Теплодарський теплоенергетичний комплекс”, яке мало здійснювати будівництво 4-х енергоблоків по 300 МВт кожний на ТЕЦ у м. Теплодар. З чеського боку у реалізації проекту у 2007 р. брала участь консалтингова

компанія „D.S. Service” та провідне машинобудівне підприємство „Вітковіце Хеві Машінері” (Vítkovice Heavy Machinery). Чеська сторона забезпечувала також інвестування проекту, загальна вартість якого оцінювалася в 1,8 млрд. євро. Планувалося, що після запуску електростанції у 2011 р. 50 % виробленої нею електроенергії постачатиметься до країн ЄС. Чеське підприємство „РПГ” (RPG), яке контролювало у Чехії видобуток чорного вугілля, продовжило переговори з Міністерством вугільної промисловості України щодо придбання українських вугільних шахт. Провідний енергетичний холдинг Європи, чеське підприємство „ЧЕЗ” (ČEZ), продовжувало переговори щодо придбання у нідерландської фірми „ВЦ Енерджі” (VC Energy) 6-ти українських регіональних підприємств з дистрибуції електроенергії. Український банк „Форум” проводив роботу з відкриття у Чехії своєї філії, що було важливою подією в українсько-чеських економічних відносинах, оскільки у Чехії існувало єдине реально діюче офіційне представництво українських підприємств, а саме авіакомпанії „Аеросвіт” [1034, с. 333-347].

У 2008 р. продовжували розвиватися дружні відносини також між Україною та ЧР. Чехія підтримувала Україну у довгоочікуваному вступі до СОТ. Також були проведені двосторонні візити на вищому рівні: 1) 8-9 квітня 2008 року відбувся офіційний візит Голови Палати депутатів Парламенту ЧР М. Влчека в Україну; 2) 23 квітня 2008 року відбувся офіційний візит Міністра закордонних справ України В. Огризка до ЧР з метою участі у зустрічі міністрів закордонних справ країн Вишеградської четвірки; 3) 25 квітня 2008 року відбувся робочий візит Міністра оборони України Ю. Єханурова до Чеської Республіки з метою участі у зустрічі міністрів оборони країн „Вишеградської четвірки”; 4) 9-10 червня 2008 року відбувся робочий візит Віце-прем’єр-міністра ЧР А. Вондри в Україну, під час якого у м. Дніпропетровськ, за фінансової підтримки чеської сторони, був відкритий Центр євроатлантичної інтеграції; 5) 16-17 вересня 2008 року з офіційним візитом Україну відвідав Прем’єр-міністр Чеської Республіки М. Тополанек, який взяв участь в українсько-чеському бізнес-форумі (м. Донецьк) [301, с. 196-197].

З 1 січня 2009 року ЧР офіційно головувала у Раді Євросоюзу. Це півріччя стало для Чехії вершиною зовнішньополітичних ініціатив та напрацювань на загальноєвропейському рівні. Водночас 2009 р. став своєрідним викликом загальноєвропейських змагань Чехії. Вона мала підтримувати високий темп інституційної роботи в Євросоюзі, який був започаткований Францією під час її головування у другій половині 2008 року. Чехія під час головування мала продемонструвати свою дипломатичність, применшити скепсис „Старої Європи” щодо нових членів ЄС і подальшого розширення співробітництва з країнами Південної та Східної Європи. Основна програма діяльності Чеської Республіки під час її головування в ЄС дістала назву „Європа без кордонів”. Вона ставила амбітні завдання і була покликана сприяти логічному продовженню політичних трансформацій, запроваджених під час головування Франції. Чільне місце серед акцентів головування займало питання енергетичної безпеки. Прикладом цього стала активна посередницька позиція керівництва Чехії у питанні російсько-українського газового конфлікту, що безпосередньо впливав на стабільність енергетичної системи ЄС. Дана проблема залишалася наявною і у наступних роках, тому ЧР була зацікавлена в ефективному її розв’язанні [1054, с. 22-24; 1073, с. 61-85].

Європейський вимір зовнішньої політики набував дедалі більшого значення для Чехії. У рамках ЄС чеська політика фокусувалася на економічних питаннях, зокрема подоланні наслідків економічної кризи, реформуванні бюджету ЄС, регуляторної політики та спільного ринку ЄС. Але Чехії було складно впливати на прийняття рішень в економічній сфері ЄС, оскільки вона ще не була членом єврозони [1150, с. 16-18].

Трансатлантичний та європейський напрями залишалися основою зовнішньої політики Чехії. З часу вступу до ЄС Чехія балансувала між атлантичним та європейським напрямом безпекового співробітництва. Таке балансування у 2008 та 2009 рр. дуже сильно залежало від внутрішньополітичних настроїв у Чехії. НАТО залишалося основою чеської національної безпеки. Разом з тим спостерігалася тенденція до збільшення

підтримки серед чеських громадян європейського безпекового виміру. Це змушувало навіть проатлантичні політичні сили у Чехії зважати на це [1080, с. 197-233; 1016, с. 79-113; 339].

Відносини із США мали для Праги особливу вагу. Чехія виступала постійним союзником Сполучених Штатів. Чехія розглядала НАТО не лише з точки зору безпеки, а і як інструмент більшого залучення США у європейські справи та посилення взаємодії між США та Європою. Тісні американсько-чеські відносини періодично ставали предметом напруги у відносинах Чехії з партнерами по ЄС, а окремі аспекти співпраці викликали широку критику всередині чеського суспільства [339]. Попри це чеська підтримка дій США залишалася незмінною. З обранням на посаду президента США Б. Обама відносини між Чехією та США зазнали певного охолодження. Насамперед це було пов'язано із заявою Б. Обама про перегляд планів адміністрації Дж. Буша щодо створення протиракетного щита у Центральній Європі. Уряд Чехії на чолі з прем'єр-міністром М. Тополанеком сприйняв це негативно. Але США постійно підкреслювали важливість Чехії як свого союзника. Під час головування Чехії в ЄС у 2009 р. відбулася перша офіційна зустріч президента США Б. Обама з лідерами ЄС та був організований саміт ЄС-США. Прага була обрана місцем підписання президентами Росії та США нового Договору про скорочення стратегічних наступальних озброєнь (СНО) [1043, с. 26-46; 1007, с. 55-59]. Невеликі територіальні розміри та незначний дипломатичний досвід обмежували можливості ЧР впливати на розвиток політичних процесів у світі. Тому Чехія використовувала можливості зовнішньої політики ЄС задля досягнення власних зовнішньополітичних цілей. Зокрема, у 2009 р. чеський Уряд відіграв ключову роль у протистоянні економічним протекціоністським заходам всередині ЄС, а у сфері енергетичної безпеки Чехії вдалося подолати опозиційність Німеччини [1020, с. 135-152].

За сприяння чеського Уряду було досягнуто згоди між інституціями ЄС щодо Третього енергетичного пакету, спрямованого на лібералізацію внутрішнього ринку газу та електроенергії ЄС та підвищення солідарності

країн-членів ЄС перед лицем загроз у сфері енергопостачання. Крім того, Чехія досягла формального схвалення „Східного партнерства” і проведення саміту у Празі та прогресу в євроінтеграції Західних Балкан. Успішність Чехії у досягненні своїх зовнішньополітичних цілей через механізми ЄС знаходилася у прямій залежності від її відносин з державами-партнерами по ЄС, зокрема з Францією, Німеччиною та Австрією. Тісні зв'язки з Німеччиною та Австрією будувалися на активній економічній співпраці. Серед торговельних партнерів Німеччини та Австрії Чехія знаходилася на 3-му місці після Росії та Польщі у Центральній та Східній Європі та на 13-му місці у світі [1156, с. 22-24; 1032, с. 473; 1020, с. 135-152]. Співробітництво між Чехією та Францією мало більш стриманий характер. Це було пов'язано з тісним чесько-американським співробітництвом та підтримкою Чехією залучення США до європейських справ. Загострення у чесько-французьких відносинах мало місце під час чеського головування в ЄС у 2009 році через висловлені Н. Саркозі (жовтень 2008 р.) сумніви щодо спроможності Чехії ефективно головувати в ЄС та подальшу критику Францією дій Чехії [564; 565].

У 2009 р. міждержавні контакти між Україною та Чехією дещо знизилася через виборчі кампанії напередодні 2010 р. як в Україні, так і у ЧР. Останній візит Президента України до Чехії відбувся у травні 2009 р. Серед двосторонніх контактів на високому рівні, які суттєво впливали на двосторонню співпрацю в умовах головування ЧР в ЄС та світової економічної кризи, відзначимо такі: 2 січня 2009 року у Чеській Республіці перебувала делегація на чолі з Міністром палива та енергетики України Ю. Проданом; 9 і 10 січня 2009 року відбулися робочі візити в Україну Прем'єр-міністра М. Тополанека; 28 січня 2009 року відбулася зустріч Президента України В. Ющенка з Прем'єр-міністром ЧР М. Тополанеком; 5 лютого 2009 року відбувся офіційний візит Міністра закордонних справ України В. Огризка до ЧР з метою участі у засіданні „Україна – Трійка ЄС”; 24-25 березня 2009 року відбувся державний візит Президента України до ЧР; 7 травня 2009 року відбувся робочий візит

Президента України В. Ющенка до ЧР з метою участі у саміті „Східне партнерство” [302, с. 296-299; 1061, с. 15-40].

Виходу з кризи чеської економіки істотно сприяв позитивний розвиток зовнішньої торгівлі товарами і послугами. Так, чеський експорт у 2010 році зріс на 17,7 %, імпорт – на 20,3 %. Позитивний зовнішньоторговельний баланс становив 124,5 млрд. крон. Значною мірою це було пов’язано із зростанням попиту на автомобілі у Німеччині, Словаччині, а також у Росії (їх було експортовано на суму 56 млрд. крон). Прямі іноземні інвестиції в економіку країни у третьому кварталі 2010 р. склали 98,9 млрд. крон, що було найвищим показником починаючи з першого кварталу 2007 року. У товарній структурі експорту традиційно переважали машини та транспортні засоби, імпорту – енергоносії, хімічні продукти, сировина, обладнання, машини, різні промислові вироби [455, с. 456-458]. У географічній структурі експорту перевага належала країнам з розвинутою ринковою економікою (90 %), передусім членам Євросоюзу [309, с. 50-67]. Найбільшими торговельними партнерами Чехії у 2010 р. були Німеччина, Франція, Словаччина, Австрія, Велика Британія. Імпорт також припадав головним чином на країни з розвинутою ринковою економікою (79 %) [332, с. 1-2]. Водночас відбувалося стрімке зростання імпорту з Китаю. Але найкращою залишалася ситуація у зовнішній торгівлі з країнами-членами ЄС, зокрема Німеччиною, Польщею, Італією, Словаччиною, Великою Британією, Францією, Іспанією, Австрією та Нідерландами. У 2010 році найбільш позитивний зовнішньоторговельний баланс Чехія мала з Німеччиною, Словаччиною та Великою Британією, найвищий дефіцит – у торгівлі з Китаєм, Росією та Японією [442, с. 1-3].

У 2010 р. контингенти Збройних Сил ЧР брали участь у кількох міжнародних миротворчих та інших воєнних операціях за кордоном: операції НАТО у Косово (KFOR) – загальна чисельність контингенту до 550 осіб; операції НАТО в Афганістані (ISAF) – до 600 осіб [1145, с. 3-15; 1144, с. 3-21].

Відносини ЧР із сусідніми країнами та країнами регіону, передусім членами ЄС, протягом 2010 р. були дружніми і стабільними, стратегічний характер мало

партнерство з США [1146, с. 3-7]. Також було налагоджене тісне співробітництво у рамках „Вишеградської четвірки” з Польщею, Словаччиною та Угорщиною. Істотних проблем або територіальних суперечок з країнами регіону не виникало [1104, с. 47-55; 1155, с. 9-14].

Важливим аспектом чеської зовнішньої політики у 2010 р. залишалися відносини з Росією, які, безперечно, впливали й на українсько-чеське співробітництво. Одним з пріоритетів свого головування в ЄС в 2009 р. Чехія визначала вироблення єдиного підходу зі сторони ЄС до відносин з Росією [1008, с. 1-19; 1092, с. 6-9]. Протягом 2010 р. політика Чехії стосовно Росії розвивалася у двох площинах: забезпечення захисту прав людини та диверсифікації енергоресурсів [552; 553]. Напередодні виборів до парламенту у 2010 р. П. Нечас заявив, що Прага без сумнівів критикуватиме Росію за її авторитарні тенденції та сприятиме процесам демократизації у країні. Зі свого боку, Росія, враховуючи незначну політичну вагу Чехії всередині ЄС, не виділяла значні ресурси на нейтралізацію чеських зусиль на рівні двосторонніх відносин. Такі заходи здійснювалися у відносинах Росії з більш впливовими країнами ЄС та на рівні бюрократичного апарату ЄС у Брюсселі [1183, с. 135-159].

Важливим питанням чеської зовнішньої політики, яке впливало на відносини з Україною, була енергетична безпека. Рівень національної енергетичної безпеки у Чехії станом на 2010 р. був досить високий. Залежність Чехії від імпорту енергоресурсів була однією з найнижчих в ЄС-27, а її ресурсна енергетична лінія була досить диверсифікована. Водночас Чехія розцінювала свою залежність від поставок енергоресурсів з Росії як високу і продовжувала втілювати стратегію диверсифікації структури постачання і збільшення внутрішніх генеруючих потужностей, включаючи пошук додаткових ресурсів для трубопроводу „Інгольштадт – Кралупи – Літвінов” (IKL), укладання контрактів постачань норвезького газу і завершення будівництва АЕС Темелін [554; 1083, с. 24-28]. Чеська місцева нафта задовольняла лише 3 % попиту. Решта 97 % нафти імпортувалася через

нафтопроводи – „Дружба” (67 %) та ІКЛ (30 %). До 1996 р. нафтопровід „Дружба” був єдиним шляхом отримання Чехією нафти [960, с. 67-80]. У 1996 р. було офіційно відкрито трубопровід „ІКЛ” з потужністю, що перевищувала поточні потреби в нафті Чехії, з німецького міста Фобург. У Фобурзі він з’єднався з Трансальпійським трубопроводом (ТАЛ), що постачав нафту з італійського нафтового терміналу у Трієсті. У 2008 р. у розпал переговорів по розміщенню американської системи ПРО у Чехії, Російська Федерація під виглядом „технічних причин” більш ніж на 50 % скоротила поставки нафти до ЧР [950, с. 9-17]. Цей інцидент поставив під сумнів майбутнє стратегічне значення трубопроводу „Дружба”. Стурбований можливістю закриття нафтопроводу „Дружба” з боку Росії та інших можливих збоїв у поставках, чеський Уряд шукав можливості збільшення потужностей трубопроводу „ТАЛ” шляхом купівлі акцій компанії, а також продовжував будівництво додаткових сховищ [1054, с. 22-24]. Через практично повну відсутність природного газу власного видобутку Чехія 91 % своїх енергетичних потреб покривала за рахунок імпорту, з яких понад 75 % отримувала з Російської Федерації, решту – з Норвегії [321, с. 1-3]. У плани чеської влади входило скорочення частки російського газу у загальних обсягах споживання природного газу до 50 %. Чехія залишалася одним з найбільших нетто-експортерів електроенергії в Європі. Враховуючи можливості нафтогону „ІКЛ”, проект постачання нафти нафтогоном „Одеса – Броди” до НПЗ в м. Кралупи не становив для Чехії інтересу. Зростання зацікавленості ЧР у реалізації такого маршруту постачання нафти було б можливим лише за умови припинення функціонування нафтопроводу „Дружба” та відсутності можливостей залучення додаткових ресурсів для постачання через нафтопровід „ІКЛ” [937, с. 72-79; 339]. Також, Чехія підтримувала проект „Набукко”, з метою зменшення залежності від Росії, і проект „Північний потік”, вбачаючи в цьому зменшення залежності від транзитних шляхів територією України [1184, с. 166-196]. Водночас, зважаючи на значну перевагу пропускної здатності української газотранспортної системи,

модернізація ГТС знаходилася серед потенційно цікавих для чеських підприємців інвестиційних проектів. Головний свій інтерес Чехія вбачала у недопущенні встановлення російського контролю над ГТС України, бо це означало б збільшення чеської енергетичної залежності від Росії [339; 1159, с. 92-108].

Новообраний чеський Уряд не вважав пріоритетом розвиток взаємовідносин з Російською Федерацією. Співробітництво з Україною розглядалося чеською стороною у контексті реалізації програми „Східного партнерства”. У цих умовах протягом 2010 р. відбулася значна активізація двостороннього політичного діалогу щодо підтримки ЧР України у набутті нею статусу „асоційованого члена” в Європейському Союзі [1084, с. 190-205; 1090, с. 29-54].

У січні 2011 р. Міністр закордонних справ Чехії К. Шварценберг, оголосив про початок комплексного перегляду чеської зовнішньої політики, який мав завершитися прийняттям програмного документа. Потреба такого перегляду обумовлювалася тим, що з часу вступу Чехії до ЄС зовнішня політика Чехії мала ситуативний характер та впливала з домовленостей між внутрішніми політичними силами. Водночас у 2011 р. зберігалася певна послідовність щодо ключових зовнішньополітичних пріоритетів, а саме: трансатлантичного співробітництва; діяльності у рамках ЄС; співпраці у рамках „Вишеградської четвірки”; політики щодо країн Східної Європи (України, Білорусі, Молдови, Грузії, Вірменії, Азербайджану) та Західних Балкан (Хорватії, Сербії, Боснії та Герцеговини, Чорногорії, Македонії, Албанії); співпраці у сфері енергетичної безпеки та диверсифікації постачань енергоресурсів, діяльності у рамках прав людини [269, с. 1-12; 562; 975, с. 511-538].

Важливими зовнішньополітичними партнерами Чехії після США, Німеччини та Франції залишалися її безпосередні сусіди – Польща, Угорщина та Словаччина. Насамперед мова йшла про регіональне співробітництво у рамках „Вишеградської групи”, співпраця якої активно продовжувалася і після вступу до ЄС всіх країн-учасниць. У часи свого головування у „Вишеградській четвірці” протягом 2003-2004 рр. ЧР активно підтримала ідею істотного

розширення співробітництва цього неформального міжнародного об'єднання з Україною у нових умовах членства країн „четвірки” в ЄС. Цю ідею у 2011 р. активно підтримували й інші учасники „Вишеградської четвірки”. З 1 липня 2011 р. Чехія знову головувала у „Вишеградській групі”. Чеська Республіка, як і решта держав-учасниць „В-4”, продовжувала підтримувати ініціативу ЄС „Східне партнерство” [339].

Незважаючи на відсутність спільного кордону, Чехія протягом 2011 р. продовжувала приділяти Україні значну увагу. Традиційно чеська зовнішньополітична активність на українському напрямі відбувалась у площинах підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції та підтримки демократичних процесів і програм розвитку країни [982, с. 23]. У 2011 р. двосторонні відносини потребували оновлення з огляду на політичні зміни, які відбулися в обох країнах. Перешкодою для відновлення контактів на найвищому рівні було надання у січні 2011 р. Чеською Республікою притулку колишньому Міністру економіки України Б. Данилишину та чоловіку Ю. Тимошенко. Водночас у 2011-2012 рр. Чехія займала принципову позицію у питаннях судових переслідувань політичних опонентів і висловлювала занепокоєння щодо подальшого розвитку двосторонньої співпраці з Україною та зміцненням відносин України з ЄС [1124, с. 2]. У свою чергу, Україна вважала рішення Чехії політично вмотивованим. Така позиція чеської сторони була зумовлена її підвищеною увагою до питання дотримання прав людини та демократичних цінностей. Чеський Уряд прагнув продемонструвати свою принциповість у цих питаннях і тому існувала висока ймовірність, що справа Б. Данилишина матиме тривале продовження. Незважаючи на цю обставину та ще ряд інших, які стосувалися колишнього Міністра внутрішніх справ Ю. Луценка та экс-прем'єр-міністра Ю. Тимошенко, Чехія продовжувала надавати активну підтримку євроінтеграційним прагненням України та сприяла поглибленню співробітництва між Україною та ЄС [1174, с. 2]. Вважаючи себе автором ініціативи „Східне партнерство”, Чехія упродовж 2011 р. докладала значних зусиль для підвищення ефективності даного формату співпраці.

У галузі зовнішньої торгівлі, яка була основною рушійною силою зростання чеської економіки, протягом 2012 р. відбувалося скорочення обсягів імпорту. Збільшення обсягів чеського експорту спричинило позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу ЧР. Зростання споживчих цін у лютому 2012 року склало 3,7 %. Експорт збільшився на 6,9 %, імпорт на 1,4 %. Найбільш помітно зростав експорт легкових автомобілів – на 8,7 млрд. чеських крон. Навпаки, скоротився імпорт телекомунікаційного обладнання на 1,9 млрд. чеських крон. Імпорт мінеральних палив зріс на 13,0 % [451, с. 1-3]. Імпорт нафти у грошовому обчисленні зріс на 21,4 %, у натуральному скоротився на 2,9 %, імпорт природного газу у грошовому обчисленні збільшився на 23,2 %, у натуральному – знизився на 13,8 %. Позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу ЧР з країнами ЄС склало 66,7 млрд. чеських крон, а з країнами, які не входили до ЄС, сальдо було від’ємним – 12,6 млрд. чеських крон. Дефіцит балансу скоротився через торгівлю з Китаєм та Росією. Переходом від пасивів до активів закінчилася торгівля з Україною (+2,4 млрд. чеських крон) [451, с. 1-3].

Ключовими сферами співробітництва Чехії з Україною у 2012 р. були реалізація спільних проектів та співробітництво у сфері енергетики, зокрема участь чеських підприємств у модернізації газотранспортної системи України [964, с. 63-102; 1177, с. 107-130]. Чехія поставляла до України у 2012 р.: котли, машини, апарати і механічні пристрої, полімерні матеріали, пластмаси, електричні машини та устаткування, наземні транспортні засоби (крім залізничних), папір і картон, вироби з чорних металів. Основними українськими експортерами до ЧР у 2012 р. були Полтавський та Криворізький гірничо-збагачувальні комбінати, металургійні підприємства „Азовсталь”, „Запоріжсталь”, „Алчевський”, фірма „Інтерпайп”, хімічні підприємства ВАТ „Стирол” та ВАТ „Рівнеазот”, „КриворіжНДІБудмаш”, „УкрграфітПВГ”, АТ „Дніпрошина” та ін. [339].

Підсумовуючи 2000-2012 рр., зауважимо, що основні засади зовнішньої політики Чехії були визначені ще напередодні вступу ЧР до ЄС, тобто в березні 2003 р. Тоді ж Урядом Чеської Республіки було затверджено пріоритети

зовнішньої політики країни на період до 2006 р. Серед них називались набуття повноправного членства в ЄС, поглиблення контактів з НАТО, США, сусідніми країнами, зокрема з Україною, в економічних відносинах. Крім того, Уряд Чехії ухвалив і „Концепцію проекспортної політики країни на період до 2006 р.” [85, с. 1; 279, с. 1-15; 417, с. 1-19]. Вказаним документом було визначено низку країн, в яких мали сконцентруватися такі державні важелі проекспортної політики: діяльність торговельних місій та служб агентства „ЧезТред”; участь у міжнародних виставках; активізація двосторонніх зв’язків; розширення підтримки фінансових установ „ДАГС” (EGAP) (державне агентство гарантування та страхування експорту) та „ЧЕБ” (ЇЕВ) (чеський експортний банк) при реалізації економічних проєктів; надання закордонної допомоги тощо.

Концепцією було визначено наступні групи пріоритетних територій: Китай, США, РФ, Італія, Франція, з якими ЧР мала виразне негативне сальдо зовнішньої торгівлі; Індія, Бразилія, Єгипет, Нігерія, Україна, в яких існувала прийнятна ситуація щодо реалізації значних експортних проєктів; В’єтнам, Югославія, в яких визнана реальна можливість реалізації комерційних поставок та програм розвитку економічної сфери; Польща, Словаччина, Австрія – країни із значним потенціалом розширення прикордонного співробітництва. Загалом Концепція ставила за мету розв’язати основну проблему зовнішньої торгівлі Чехії – проблему чеського експорту, 70 % якого спрямовувалося до ЄС. Активізувались відносини ЧР з Російською Федерацією. Зокрема, почастишали контакти чеських урядовців і підприємців з федеральними і регіональними органами влади та представниками ділових кіл РФ [1083, с. 24-28].

У зовнішній політиці увага Уряду ЧР постійно була зосереджена на програмі „Східне партнерство”. З метою інтенсифікації двостороннього діалогу між Україною та Чехією було продовжено переговори з метою врегулювання дипломатичного ускладнення щодо надання Чехією притулку колишньому міністру економіки України Б. Данилишину та чоловіку Ю. Тимошенко, проведено низку консультацій з чеською стороною щодо перспектив розвитку

партнерства України з „Вишеградською четвіркою” та перспектив співробітництва у ключових сферах, зокрема енергетичній. У контексті головування Чехії у „В-4” з 1 липня 2011 р. було розглянуто перспективи розвитку ініціативи ЄС „Східне партнерство” з метою підвищення її ефективності і продовжено переговори щодо можливих інвестиційних планів та програм, включаючи надання банківських кредитів чеської сторони у модернізації української ГТС. Зазначені проблемні питання вимагали підготовки узгоджених пропозицій з боку відповідальних міністерств і відомств України. Крім того, на стадії опрацювання знаходилися такі проекти двосторонньої співпраці: спільне виробництво тролейбусів; агротехніка; атомна енергетика; технологічна кооперація; розширення ділових зв'язків. Перспективними проектами в українсько-чеських відносинах були: виробництво електропоїздів; модернізація трамваїв; енергетичні проекти; участь у модернізації ГТС; участь українських компаній у модернізації газосховищ у ЧР; промислова кооперація; гірничодобувна промисловість; виставкова діяльність. Проблемними проектами у двосторонньому співробітництві залишалися: модернізація моторів заводу „Мотор-Січ” і стратегічні авіаційні перевезення. Певний інтерес чеська сторона проявляла щодо інвестування в гірничо-збагачувальну галузь України. Зокрема, чеська фірма PRECOLOR співпрацювала з Іршанським ГЗК щодо інвестування у видобуток та переробку ільменіту. Значні перспективи для подальшого розвитку мали спільні проекти у галузях спільного інтересу: проект зборки автомобілів „Шкода”, співпраця українських машинобудівних підприємств з чеським виробником тролейбусів – фірмою „Шкода-Остров”, роботи з модернізації та підвищення безпеки діючих реакторів українських АЕС і поставки обладнання компанією „Шкода ядерне машинобудування” та ін.

У проведенні інвестиційної політики ЧР стосовно України, посилювався рівень вимог щодо можливих ризиків. У цьому напрямі слід було провести роботу по гармонізації українського законодавства відповідно вимогам існуючого у розвинутих країнах ЄС у таких сферах: оподаткування, створення однакових

умов господарювання для підприємств різних форм власності та суворе дотримання вимог законів у господарській сфері [75, с. 4-5]. Уряд України усвідомлював, що після вступу ЧР до Європейського Союзу матиме менше можливостей приймати власні рішення стосовно розвитку українсько-чеських політичних та торговельно-економічних відносин. У цьому зв'язку одним із головних напрямів могло бути прискорення української євроінтеграції. Посилення візового режиму з боку Чехії у червні 2000 р. обмежило співпрацю між середнім та малим бізнесом обох країн і вплинуло на розвиток культурного обміну та туризму [1128, с. 178-203].

Приєднання Чеської Республіки до системи торговельних обмежень після вступу до ЄС мало негативні економічні наслідки для України, зокрема у торгівлі металопродукцією. Щоб уникнути цих обмежень, Україна у грудні 2002 р. підписала з Чеською Республікою „Угоду про торгівлю окремими видами металопродукції”, в якій український експорт гарячекатаного прокату був обмежений на рівні 80 тис. тонн щорічно. Приєднання ЧР до системи антидемпінгових або спеціальних розслідувань проти експорту з України заблокувало можливість України підписати з Чеською Республікою угоду про вільну торгівлю та лібералізацію двосторонньої торгівлі.

Невирішеним питанням у відносинах з Україною залишилася проблема „Ямбурзького боргу”. Переговори, які відбувалися з приводу цього питання протягом 2010-2012 рр., не привели до порозуміння між ЧР та Україною. Можливо, це питання буде активно вирішуватись новим Президентом ЧР М. Земаном, який на початку 2000-х рр., будучи Прем'єр-міністром Чехії, вимагав від українського Уряду негайного відшкодування заборгованості. Можна констатувати, що наявність і невирішеність цієї проблеми суттєво гальмуватиме двостороннє економічне співробітництво та негативно впливатиме на міжнародний імідж України в європейському співтоваристві.

РОЗДІЛ 5. ПОЛІТИЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ, ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ

5.1. Політичний діалог України та Чехії

Протягом 2000-2012 рр. на міждержавне політичне співробітництво двох країн впливали парламентські вибори в Україні і Чехії, політичні протистояння і кризи. Інтеграція Чехії до європейських структур та її західна орієнтація залишала певні перспективи і для українсько-чеського співробітництва. Розвиток політичного співробітництва з ЧР був важливим, бо зміцнював відносини України з країнами СЕФТА та сприяв практичному залученню нашої країни до процесів європейської інтеграції. Підтримуючи західну орієнтацію ЧР, Україна не без підстав вважала, що така підтримка стане підґрунтям для подальшого розвитку її співробітництва з НАТО та ЄС. Зовнішні відносини Чехії з Україною у 2000 р. здійснювалась на засадах урядової Концепції, яка була схвалена Парламентом ЧР наприкінці 1999 року [418, с. 3-7].

Політичне співробітництво двох країн протягом 2000-2012 рр. було достатньо активним, але не безпроблемним. 28 квітня 2000 р. Уряд Чехії заявив про денонсацію Договору про безвізовий режим для громадян України. Цей крок Чехія здійснила, виконуючи вимоги Євросоюзу. 11-12 червня 2000 р. в Україну прибула делегація Палати депутатів чеського парламенту на чолі з головою Комісії з питань економіки Й. Гойдаром. Чеські депутати й підприємці зустрілись із керівництвом Верховної Ради України, представниками українських міністерств і відомств. На переговорах чеська сторона підтвердила свою готовність надати нашій країні допомогу на її шляху інтеграції до основних європейських і субрегіональних структур. Крім того, обговорювались питання правової забезпеченості українсько-чеського міждержавного співробітництва у контексті гармонізації національного законодавства з правовою базою Євросоюзу [475]. У свою чергу 17 липня 2000 р. парламентська делегація України перебувала в Празі. Голова делегації В. Медведчук вів переговори з Прем'єр-міністром ЧР М. Земаном, на яких було

обговорено проблеми двостороннього співробітництва та перспективи їх розвитку. А 3-5 листопада 2000 р. до Києва з офіційним візитом прибула Голова Сенату Чеської Республіки Л. Бенешова. На зустрічах з керівництвом українського парламенту було обговорено питання українсько-чеських міжпарламентських зв'язків та по вул. Володимирській відкрито меморіальну дошку на місці формування чеського військового корпусу в 1917 р. [478].

1 грудня 2000 р. ЧР знову повернулась до мінімальних тарифів консульського обслуговування громадян обох країн (віза – 25 дол. США) та до безвізових поїздок лише власників дипломатичних та службових паспортів. Запровадження Чехією візового режиму щодо громадян України – один із прорахунків української дипломатії у двосторонніх відносинах. Українські дипломати звертали увагу чеської сторони на те, що таке рішення не буде сприяти розвитку дружніх українсько-чеських відносин. У результаті обмежувалося і без того слабе двостороннє співробітництво у гуманітарній сфері, зменшилась кількість контактів у сфері культури, науки, спорту, молодіжного обміну. Українські дипломати намагались пом'якшити наслідки запровадження візового режиму і домоглись мінімального (25 дол. США) тарифу консульського обслуговування громадян обох країн [1069, с. 14-21; 418, с. 3-7].

У 2000 р. Посольство України наполегливо працювало над виконанням вимог і положень Указу Президента України „Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин”. Виходячи із положень згаданого Указу Посольство забезпечувало загальне керівництво, міжвідомчу взаємодію підрозділів дипломатичної установи, а також координацію діяльності установ України, які акредитовані та працювали у Чеській Республіці. Також Посольство України надало конкретну допомогу понад 55 делегаціям міністерств та відомств, регіонів і міст, які перебували у ЧР з різних питань двостороннього співробітництва, забезпечувало проведення зустрічей членів делегацій з представниками чеських міністерств та відомств,

ділових кіл. Про перебування більшості делегацій та результати їх переговорів Посольство постійно інформувало МЗС України [86, с.17].

Українсько-чеське міждержавне співробітництво у 2001 р. відзначалося подальшим розвитком і поглибленням двосторонніх відносин у політичній, економічній сферах. Український Уряд В. Ющенка, відверто орієнтуючись на НАТО і ЄС, не лише підтримував інтеграцію ЧР до Євросоюзу, а й домогся того, що чеська сторона підтвердила готовність надавати всебічну підтримку і допомогу Україні щодо перспектив її інтеграції до провідних європейських та субрегіональних структур. Зокрема, Чехія виразила готовність підтримати зусилля України щодо набуття нею членства у СОТ [200, с. 9-10]. Не менші перспективи склались і у розвитку договірно-правової бази між двома державами. Ще на початку 2001 р. країни підписали „Договір між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу у цивільних справах”, яким врегулювались трудові, сімейні та комерційні правовідносини [51, с. 2-5]. Крім того, було розпочато українсько-чеські переговори про врегулювання правових умов перебування десятків тисяч громадян України, які жили і працювали у ЧР [480]. У зв'язку із запровадженням візового режиму, Україна і Чехія разом почали активно розробляти проект міждержавної угоди про взаємне працевлаштування громадян, що мав дозволити значно покращити соціальний захист українських громадян, які працювали у ЧР. Щодо раніше запровадженого в односторонньому порядку Чеською Республікою візового режиму для громадян України, то українські дипломати домагались його пом'якшення через безвізові поїздки громадян обох країн – власників дипломатичних і службових паспортів, відкриття Генерального консульства ЧР у м. Львові та українського Почесного консульства у м. Брно [87, с. 1-4].

На українсько-чеські політичні відносини протягом 2002 р. впливали два фактори: парламентські вибори в Україні (березень) і Чеській Республіці (червень) та невирішеність питання ліквідації українського боргу перед Чехією за „Ямбурзькою угодою”. Саме останній фактор не дозволив реалізувати запланований на січень 2002 р. візит в Україну Прем'єр-міністра Чеської

Республіки М. Земана [742; с. 116]. Разом з тим, сторони продовжували пошук шляхів вирішення основної проблеми у двосторонніх політичних та торговельно-економічних відносинах, проблеми згаданого боргу, розв'язання якої, дозволило б остаточно розблокувати політичний діалог на найвищому рівні. Тому Посольство України вживало зусиль для подальшої активізації політичної співпраці між Україною та Чеською Республікою, нормалізації ситуації, яка виникла у зв'язку із тим, що переговори щодо погашення українського боргу наприкінці 2001 року зайшли у глухий кут [88, с. 1-2; 1180, с. 99-108]. Здійснення запланованого на січень 2002р. візиту Прем'єр-міністра Чеської Республіки М. Земана в Україну чеською стороною ставилося у залежність від досягнення домовленості щодо конкретного механізму вирішення проблеми „Ямбурзького питання”. Це свідчило, що українсько-чеські відносини переносяться у політичну площину. Виступаючи у березні 2002 р. у Палаті депутатів Парламенту ЧР з доповіддю „Зовнішня політика Чеської Республіки у 2002 році”, Міністр закордонних справ Чехії Я. Каван зазначив, що Чехія „зацікавлена у поживленні відносин з Україною”. Водночас він наголосив, що Україна залишає відкритим питання погашення „Ямбурзького боргу”, хоча і декларує готовність вирішувати це питання, але на практиці це не робить. Незважаючи на те, що чеська сторона на початку 2002 р. не реалізувала жодної із санкцій, про які з її боку йшлося наприкінці 2001 р. (блокування вступу України до СОТ, початок антидемпінгових розслідувань проти українських виробників металопродукції), вплив невирішеності „Ямбурзького питання” відчувався практично на всіх зустрічах, які проводилися у першій половині року у рамках двосторонніх контактів. Про це йшлося в офіційних листах Прем'єр-міністра Чеської Республіки до Президента України Л. Кучми та Прем'єр-міністра А. Кінаха. У них він висловлював прохання сприяти якнайшвидшому вирішенню питання. Зазначена проблема обговорювалася і під час зустрічі у квітні 2002 р. Посла України з Прем'єр-міністром Чехії М. Земаном [88, с. 1-2; 891, с. 301-307].

Парламентська виборча кампанія в Україні і у Чехії у 2002 р. не дозволили реалізувати й деякі інші двосторонні візити, які планувалися. Зокрема, чеська сторона так і не визначилася з терміном візиту до Праги Голови Верховної Ради України на запрошення Голови Палати депутатів Парламенту Чеської Республіки В. Клауса. Але перспективи розширення міжпарламентського співробітництва усе ж таки було обговорено під час зустрічі Посла України з Головою Сенату Парламенту ЧР П. Пітгартом у березні 2002 р. Низка важливих питань двосторонніх відносин та міжнародної політики була обговорена під час зустрічі Заступника Голови Верховної Ради України О. Зінченка з Прем'єр-міністром Чеської Республіки М. Земаном на економічному форумі у червні 2002 р. (Санкт-Петербурзького) [742, с. 119; 958, с. 84-108; 956, с. 7-25].

У лютому 2002 р. під час перебування у Празі Міністра оборони України відбулася його зустріч з першим заступником Міністра оборони ЧР. У ході зустрічі були, зокрема, обговорені питання, пов'язані з підготовкою до проведення саміту НАТО у Празі, який відбувся в листопаді 2002 р. [88, с. 3; 1180, с. 99-108]. Крім того, протягом року відбулась низка візитів до Чеської Республіки керівних працівників органів виконавчої влади України для участі у міжнародних конференціях та семінарах, у ході яких відбувалися їх двосторонні зустрічі та консультації з чеськими колегами. Такі зустрічі відбулися у представників Міністерства охорони здоров'я, Міністерства внутрішніх справ, Верховного суду, Державного комітету з питань міграції України та ін. Продовжували розвиватися контакти і на міжрегіональному рівні. Зокрема, у лютому 2002 р. відбувся візит делегації мерії міста Ялта до чеського міста Фрідек-Містек, під час якого було підписано протокол про наміри щодо укладення між двома містами угоди про поріднені відносини [88, с. 5-7].

Протягом 2002 р. в українсько-чеських політичних відносинах було завершено формування передумов до переведення двостороннього діалогу на високому рівні у практичну площину. Усвідомлення необхідності здійснення конкретних кроків, спрямованих на надання українсько-чеським відносинам

нового імпульсу, існували у лідерів обох країн. Але суттєвий прорив у розвитку двосторонніх відносин був можливий лише за умови реального прогресу у вирішенні Україною питання „Ямбурзької заборгованості” [88, с. 5-7; 1088, с. 13-15].

У першій половині 2002 р. Посольством України вживалися активні заходи, спрямовані на подальше розширення договірно-правової бази українсько-чеських двосторонніх політичних відносин, прискорення робіт по узгодженню тих проектів угод, які вже знаходилися у роботі, а також належного дотримання чинних документів. З цією метою працівниками посольства було проведено ряд зустрічей у МЗС, інших міністерствах і відомствах, Парламенті Чеської Республіки, а також надавалось необхідне сприяння українським установам у їх роботі по узгодженню двосторонніх документів з чеською стороною. У січні 2002 р. Верховною Радою України, а у травні – Парламентом Чеської Республіки було ратифіковано міждержавний Договір про правову допомогу в цивільних справах. Тоді ж чеській стороні було передано проекти „Угоди про безвізові поїздки для власників дипломатичних та службових паспортів” і „Угоди про приймання та передачу осіб, що перебувають на території держав нелегально” та було запропоновано провести найближчим часом консультації експертів двох країн з метою узгодження текстів зазначених угод [88, с. 5-7; 1142, с. 137-167].

У квітні 2002 р. у Києві відбулися переговори між Міністерством праці та соціальної політики України та Міністерством праці та соціальних справ ЧР щодо укладення Адміністративної угоди до українсько-чеського Договору про соціальне забезпечення, підписаного у 2001 році. Продовжувалися також консультації між згаданими міністерствами щодо підписання нової „Угоди про взаємне працевлаштування”, термін дії якої завершився в березні 2002 р. Після дворічного зволікання чеська сторона приступила до узгодження міжурядової „Угоди про охорону таємної інформації”. У Празі відбулися консультації експертів двох країн, під час яких документ був остаточно погоджений. Було завершено опрацювання українською стороною проекту „Угоди про

співробітництво у військово-технічній сфері між Україною і ЧР” та передано на розгляд чеської сторони для остаточного погодження. У 2002 році до Міністерства освіти, молоді та спорту ЧР було направлено проект міжурядової „Угоди про науково-технологічне співробітництво”, в якому враховувались зауваження міністерств освіти і науки, закордонних справ та юстиції України. Чеська сторона здійснювала міжвідомче узгодження згаданого документа. Крім того, на заключній фазі погодження знаходилися проект „Угоди між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти, молоді та спорту Чеської Республіки про співробітництво в галузі освіти і науки” на 2002-2006 рр. [88, с. 8].

Протягом 2002 р. достатньо успішно здійснювалось військово-політичне співробітництво. Вже у січні 2002 р. відбувся візит до Праги заступника начальника озброєння Збройних сил України М. Мітраховича, який зустрівся з першим заступником міністра оборони ЧР Ш. Фюле. Вони обговорили комплекс питань щодо розширення військово-технічного співробітництва. Зокрема, було домовлено про створення спільного проекту модернізації літаків Л-39, що знаходилися на озброєнні збройних сил України. А у квітні 2002 р. в Україну здійснив візит начальник генерального штабу чеської армії Ї. Шедіві. Під час візиту військові двох країн обмінялись досвідом з питань реформування збройних сил, визначили основні напрями у галузі підготовки військових спеціалістів, модернізації військової техніки та підписали угоду про співробітництво у сфері військової освіти. З ряду численних домовленостей особливо важливою була домовленість про підтримку чеською стороною участі представників збройних сил України у нарадах міністрів оборони Вишеградської групи у форматі „4+1” [99, с. 11-12; 742, с. 118; 806, с. 96-112].

У 2002 р. також регулярно підтримувались контакти між державними інститутами України і Чехії. У квітні 2002 р. відбулись двосторонні консультації керівників управлінь ЄС і міністерств закордонних справ, в ході яких чеська сторона інформувала про стан і перспективи розвитку відносин України з ЄС. Були також обговорені форми підтримки Чехією прагнень

України отримати асоційований статус в ЄС. Крім того, чеська сторона поділилась своїм досвідом налагодження взаємодії з європейськими інституціями [88, с. 11-12]. У серпні 2002 р. Україна виділила Чехії, яка постраждала від катастрофічної повені, гуманітарну допомогу на 200 тис. грн. 19 листопада 2002 р. до Праги здійснив візит Президент України Л. Кучма, який взяв участь у саміті НАТО. Згодом, 22 листопада 2002 р., Верховна Рада України ратифікувала Договір між урядами України і Чехії про соціальний захист своїх громадян на території кожної з названих держав [144, с. 4].

Протягом 2003 р. достатньо успішно розвивалось українсько-чеське міждержавне політичне співробітництво на всіх рівнях. Свідченням цього були контакти як на високому державному, так і на міжвідомчому та регіональному рівнях. Зокрема, з візитом до Чехії прибув голова Держкомкордону України М. Литвин, а у Празі було проведено українсько-чеський „круглий стіл” з питань міграції. У травні 2003 р. ЧР відвідав голова СБУ В. Радченко. У серпні того ж року Київ відвідала делегація м. Брно, а у листопаді делегація м. Ужгород – м. Чеська Ліпа. У листопаді Прагу відвідала делегація Верховної Ради України, члени якої зустрілись з керівниками обох палат чеського парламенту та керівництвом групи міжпарламентських зв'язків „Чехія – Україна” палати депутатів. У свою чергу у листопаді 2003 р. Заступник міністра закордонних справ ЧР П. Коларж взяв участь у зустрічах міністрів закордонних справ країн-кандидатів на членство в ЄС. У грудні 2003 р. Чехію відвідав Міністр освіти і науки України В. Кремень [89, с. 13-14]. Але ключовою подією 2003 р. став офіційний візит Міністра закордонних справ А. Зленка до Чехії 23-24 квітня 2003 р. Головна мета візиту – започаткувати новий етап двосторонніх відносин з урахуванням наступного членства Чехії в ЄС. А. Зленко провів переговори з Міністром закордонних справ ЧР Ц. Свободою, Президентом В. Клаусом, Прем'єр-міністром В. Шпідлою та керівниками обох палат парламенту. На зустрічах чеські державні діячі виразили підтримку євроінтеграційному курсу України і готовність сприяти нашій державі у її зближенні з ЄС. Крім того, було досягнуто домовленості про візит спікера українського парламенту до ЧР,

а голови чеського уряду – в Україну. У рамках візиту було проведено зустріч членів української делегації з представниками ділових кіл ЧР і обговорено перспективи українсько-чеського співробітництва у світлі позитивних змін в економіці та інвестиційному кліматі в Україні. На переговорах А. Зленка з В.Шпідлою було також порушено питання про запровадження чеською стороною дискримінаційного мита на імпорт українського нітрату амонію. У результаті переговорів чеська сторона зобов'язалась до 1 серпня 2003 р. розглянути це питання і проінформувати Україну про результати розгляду. Ця ж проблема була також обговорена 4-6 червня 2003 р. в м. Києві на засіданні українсько-чеської Робочої групи з питань торгівлі. Чеською стороною знову було піднято питання про погашення „Ямбурзької заборгованості” та наголошено, що дана проблема стримує двостороннє співробітництво [68, с. 1-3].

Продовжували розвиватися і міжпарламентські контакти. Зокрема, в листопаді Прагу відвідала делегація Верховної Ради України у складі 14 народних депутатів у рамках стажування, організованого Програмою розвитку ООН. Під час візиту відбулися зустрічі українських парламентарів з керівництвом ряду комітетів Палати депутатів чеського Парламенту та з керівництвом групи міжпарламентських зв'язків „Чехія – Україна” Палати депутатів. У зв'язку з напруженим графіком роботи парламентів двох держав, протягом 2003 року не вдалося узгодити термін візиту до ЧР Голови Верховної Ради України В. Литвина, але було досягнуто домовленості щодо здійснення цього візиту у 2004 році. З огляду на необхідність особистої участі колишнього Міністра оборони України В. Шкідченка у заходах, пов'язаних з відправкою українського контингенту до Кувейту, його запланований на березень 2003 р. до ЧР було перенесено на 2004 р. [89, с. 3-6; 1128, с. 178-203].

Водночас продовжували розвиватись контакти на міжрегіональному рівні. Така співпраця ставала більш прагматичною та системною. Зокрема, у листопаді у рамках розвитку побратимських зв'язків відбувся другий візит делегації міста Ужгород на чолі з міським головою В. Погореловим до м.

Чеська Ліпа. Перший візит відбувся ще у листопаді 2000 р. Тоді було підписано угоду про побратимське співробітництво двох міст. У серпні м. Київ відвідала з візитом делегація другого за величиною чеського м. Брно на чолі з мером П. Духонєм [89, с. 13-14].

Зустрічі відбувалися також на рівні президентів та прем'єр-міністрів обох країн. Так, наприкінці червня 2003 р. у м. Зальцбург відбувся неформальний саміт президентів країн Центральної Європи. У рамках саміту Президент України Л. Кучма мав зустріч з новообраним президентом Чеської Республіки В. Клаусом. На зустрічі було обговорено шляхи поглиблення двосторонніх відносин та перспективи двох країн на шляху євроінтеграції. Л. Кучма запросив В. Клауса відвідати Україну з офіційним візитом. Чеська сторона розглядала можливість здійснення такого візиту у липні 2004 р. Протягом року відбулись ще дві зустрічі Прем'єр-міністра України В. Януковича з Прем'єр-міністром Чехії В.Шпідлюю. Перша – 25 червня у словацькому м. Тале на саміті голів урядів країн „ Вишеградського блоку”, а друга – 21 листопада у Варшаві на саміті країн групи „Центрально-європейської ініціативи” (ЦЄІ). На цих зустрічах обговорювалось питання уникнення можливих негативних наслідків для українсько-чеського економічного співробітництва, пов'язаних з набуттям Чехією з травня 2004 р. членства в ЄС [1005, с. 158-181; 1194, с. 98-125]. Також, чеська сторона досить гостро порушувала питання відшкодування Україною „Ямбурзького боргу”, яке вже протягом тривалого часу блокувало двосторонній політичний діалог на рівні керівників урядів. Згадана проблема не дозволила здійснити офіційний візит в Україну Прем'єр-міністра ЧР В. Шпідли і у 2003 році [89, с. 13-14].

Загалом, українсько-чеське співробітництво 2003 р. визначалось передусім міжнародними і регіональними чинниками. Основним міжнародним чинником українсько-чеського співробітництва стало наближення терміну вступу Чеської Республіки до ЄС [1189, с. 137-156]. Тому протягом 2003 р. активізувався українсько-чеський діалог на найвищому державному рівні. У результаті діалогу була виявлена готовність обох країн до поглиблення двосторонніх

відносин на всіх рівнях. Зокрема, активізувалось українсько-чеське політичне співробітництво на євроінтеграційному напрямі України. Стосовно перспектив набуття Україною статусу асоційованого членства та поглиблення співпраці з країнами „Вишеградського блоку”, Чехія заявила про всебічну підтримку українських прагнень. Чеський Прем’єр-міністр підтримав ідею розвитку співробітництва України з „В-4” у форматі „Вишеградський блок + Україна”[89, с. 32-33].

Що стосується інформаційної підтримки українсько-чеського співробітництва, то Посольством України було забезпечено публікацію інтерв’ю А. Зленка у впливовій чеській газеті „Право”, а також його виступ в інформаційно-публіцистичній програмі першого каналу чеського телебачення, надано сприяння у роботі групі представників ЗМІ України, яка супроводжувала українську делегацію у ході візиту, забезпечено їх участь у спільній прес-конференції міністрів закордонних справ України і ЧР та інших офіційних заходах. Крім того, співробітники Посольства України дали низку інтерв’ю розміщеній у Празі радіостанції „Свобода / Вільна Європа” з питань законодавчої бази для працевлаштування українських громадян у Чеській Республіці та проблем, які стосуються життя української громади у Чехії. Вони підтримували міцні контакти з керівництвом впливових друкованих та електронних ЗМІ ЧР, проводили індивідуальну роботу з провідними журналістами та підготували у центральних та регіональних виданнях Чехії низку позитивних матеріалів про Україну. Неодноразово у чеській пресі із статтями та інтерв’ю виступали дипломати українського Посольства та керівники ТЕМ при Посольстві України, зокрема В. Корсак, з актуальних питань двосторонніх торговельно-економічних відносин. Такі матеріали публікували газети „Віходні кур’єр” та „Народні освобозені”. Ці та інші публікації висвітлювали питання українсько-чеських відносин [610; 145, с. 15; 868]. Було проведено низку зустрічей з керівництвом міжнародного видавничого концерну „Економія”, яким видається чеська газета „Господаржске новіни”, з питань можливості заснування ним в Україні

щоденної економічної газети. Представникам згаданого концерну було надане сприяння в організації їхньої поїздки до м. Києва та проведенні зустрічей в Адміністрації Президента, Верховній Раді та Державному комітеті з питань телебачення і радіомовлення [89, с. 35; 66, с. 10].

На початку 2004 року, у зв'язку із вступом Чеської Республіки до ЄС, у її зовнішній політиці відбулися відповідне коригування щодо розвитку відносин з Україною. Ці зміни несли як позитивні, так негативні для України наслідки. Майбутнє повноправне членство в Європейському Союзі змусило Чехію більш тісно узгоджувати свою зовнішню політику з принципами спільної зовнішньої та оборонної політики Євросоюзу. Це певною мірою обмежило її простір для маневру у відносинах з Україною. Водночас Чеська Республіка підтримувала тісне співробітництво з Україною з огляду на перспективу майбутнього членства нашої держави в ЄС. Своїх економічних інтересів в Україні Чеська Республіка намагалася досягти й шляхом більш активної політичної підтримки нашої держави в її прагненнях до євроінтеграційних процесів. Відчутний імпульс активізації двосторонніх політичних відносин дали візити Президента і Прем'єр-міністра Чеської Республіки в Україну та Голови Верховної Ради України до Чехії [90, с. 1-2].

З метою закріплення позитивних тенденцій та найповнішого забезпечення інтересів нашої держави у двосторонніх політичних та торговельно-економічних відносинах з Чехією, ключовими у 2004 р, для України були завдання: підготовка та здійснення візитів в Україну Президента Чеської Республіки В. Клауса, Прем'єр-міністра Чеської Республіки В. Шпідли, Голови Верховної Ради України В. Литвина, Міністра оборони України – до Чеської Республіки; забезпечення участі чеської сторони у зустрічі міністрів закордонних справ країн кандидатів на членство в ЄС; активізації роботи з наповнення та подальшого вдосконалення договірно-правової бази двосторонніх відносин у сфері оборонної промисловості, торговельно-економічного співробітництва з урахуванням зобов'язань Чехії перед ЄС; вироблення взаємоприйняттого механізму денонсації чотирьох угод економічного характеру, які не відповідали стандартам

ЄС; підписання нової міжурядової Угоди про взаємне працевлаштування громадян; погодження взаємоприйняттого механізму погашення Україною боргу перед ЧР за т.зв. „Ямбурзькою угодою”; проведення переговорів з метою відміни запроваджених ЧР торговельних обмежень щодо українського експорту; активізація взаємодії з питань обміну досвідом на шляху реалізації євроінтеграційного курсу; проведення двосторонніх консультацій з комплексу консульських питань з метою пошуку шляхів пом'якшення двостороннього візового режиму.

Протягом 2004 р. дедалі активнішою була взаємодія між окремими регіонами, а також міністерствами і відомствами двох країн. З огляду на це, в Україні було розроблено концепцію короткотермінових інтересів нашої держави у співпраці з ЧР, яка передбачала: прискорення вироблення механізму погашення заборгованості перед Чеською Республікою за т.зв. „Ямбурзькою” угодою; подолання невинуватених пауз в українсько-чеському міждержавному діалозі; встановлення довірливих стосунків між президентами двох країн; більш активного співробітництва з новим чеським урядом; розвиток відносин з представниками провідних парламентських політичних партій ЧР; створення в Чеській Республіці „Українського культурного центру”; вивчення та використання досвіду чеської сторони щодо адаптації національного законодавства до правових норм ЄС, інституційного забезпечення співробітництва з ЄС, ведення з ним переговорного процесу, „європейського” напряму підготовки державних службовців тощо; забезпечення політичної підтримки ЧР на завершальному етапі переговорного процесу щодо вступу України до СОТ тощо [100, с. 4; 90, с. 9].

Перемога демократичних сил на початку 2005 року в Україні сприяла подальшому зближенню позицій України і Чехії. На засіданні „круглого столу” „Новій Україні – нову зовнішню політику”, на початку 2005 р. Надзвичайний і Повноважний Посол Чехії в Україні К. Штіндл висловив розуміння відносно того, що Україна вибирає новий курс на розвиток демократії і права. Він звернув увагу на те, що на зовсім інших, значно вигідніших умовах для

Угорщини, Польщі, Чехії та інших країн вступ до НАТО і ЄС тривав довго, наприклад для Чехії – 13 років [697, с. 1-13; 845, с. 49-55; 712, с. 55-60]. Саме з формуванням у 2005 році уряду національно-демократичних сил було чітко окреслено такі зовнішньополітичні пріоритети і завдання України: європейська і євроатлантична інтеграція, впровадження європейських стандартів в українське законодавство, зміна іміджу України на міжнародній арені, лібералізація для українців режиму перетину кордону Євросоюзу, набуття країною статусу „держави з ринковою економікою” і завершення переговорів про вступ до СОТ [533; 707, с. 91-92].

Важливе значення для розвитку двосторонньої політичної співпраці між Україною і Чеською Республікою мав візит Голови Верховної Ради України В. Литвина до м. Праги, який відбувся 9-10 лютого 2005 р. У ході візиту В. Литвин провів низку переговорів з найвищим керівництвом Чехії, зокрема з Президентом Чеської Республіки В. Клаусом, Прем'єр-міністром С. Гроссом, Головою Палати депутатів Парламенту Л. Заоралеком, Головою Сенату Парламенту П. Сobotкою, Міністром закордонних справ Ц. Свободою [106, с. 1]. У своїх виступах В. Литвин наголошував, що українсько-чеський політичний діалог активно розвивається. Цьому сприяють не тільки дружні відносини, що склалися на двосторонньому рівні між Україною і Чеською Республікою, а наявність спільних зовнішньополітичних пріоритетів, які пов'язані з прагненням України стати членом європейського співтовариства. В. Литвин зазначив, що українські політичні кола усвідомлюють необхідність проведення глибоких реформ в усіх сферах суспільно-політичного життя та в економіці. Тому він повністю підтримував думку, висловлену Президентом Чеської Республіки В. Клаусом про те, що економічна, соціальна, політична трансформація – це свого роду „домашнє завдання” [106, с. 1]. Під час переговорів В. Литвина з Прем'єр-міністром Чеської Республіки С. Гроссом були обговорені питання реформ політичного та економічного життя українського суспільства, які мають відкрити якісно нову сторінку в українсько-чеських відносинах. Тому обом країнам необхідно здійснити енергійні кроки для того, щоб матеріалізувати надзвичайно

вагомий, але ще не використаний потенціал двостороннього співробітництва. У ході перемовин С. Гроссу визнав правоту критиків політики Уряду у чеських ЗМІ щодо „українського питання”, які констатували, що Чеська Республіка „ніколи не мала власної чіткої думки щодо майбутнього України”. У ході переговорів С. Гроссу і В. Литвин звернули увагу на той факт, що протягом сучасної історії України та Чехії не було здійснено жодного візиту керівників їх урядів до наших країн. Між тим встановлення тісних робочих контактів між урядами України та Чехії дозволило б розширити двостороннє взаємовигідне співробітництво у торговельно-економічній та інвестиційній сферах. Водночас В. Литвин заявив, що нове керівництво України головним стратегічним завданням зовнішньої політики вважає просування до європейських та євроатлантичних структур. Обидва політики висловили переконаність у тому, що у результаті серйозних внутрішньополітичних перетворень наша зовнішньополітична діяльність набере якісно нових рис, стане більш конкретною і цілеспрямованою. Вони визнали, що у сучасній історії Центрально-Східної Європи були приклади, коли країна, яка з певних причин мала відставання від своїх сусідів на тривалій дистанції до ЄС, у короткий проміжок часу ліквідувала його. Було висловлене сподівання, що подолати таке відставання може й Україна [106, с. 4].

В. Литвин визнав, що головною „перепусткою” до європейських та євроатлантичних структур є послідовне реформування політичного та економічного життя країни на загальноприйнятих європейських засадах. Цю складну і велику за обсягом роботу Україна буде проводити з широким використанням досвіду сусідніх країн, зокрема, Чехії, Польщі, Угорщини і Словаччини. Для подолання згаданого відставання мають бути також включені механізми регіонального співробітництва і підтримки, як це засвідчив досвід Словаччини. Після перемоги у 1998 р. на парламентських виборах у Словацькій Республіці демократичних сил ця країна швидко вийшла з міжнародної ізоляції і почала прискореними темпами наздоганяти сусідні країни – Польщу, Чехію та Угорщину на шляху до Європейського Союзу. Цьому сприяла активізація

співробітництва у рамках „Вишеградської четвірки”. Як наслідок, усі чотири країни одночасно набули членства в Євросоюзі [91, с. 22-25].

Протягом 13-15 червня 2005 р. відбувся триденний державний візит в Україну Президента Чеської Республіки В. Клауса. Під час зустрічей він зауважив, що „Помаранчева” революція значно посилила зацікавленість Чехії до України. У ході цього візиту В. Клаус мав зустріч з Президентом В. Ющенком, під час якої розглядалися майбутні європерспективи України, інтенсифікація українсько-чеської співпраці. Президент Чеської Республіки відвідав Одещину, де зустрівся з представниками підприємства „Одеський морський торговельний порт” і спільного українсько-чеського підприємства „Татра – Південь” [98, с. 7-8; 386].

Інтерес до інтеграції України в ЄС продемонструвала у 2005 р. Празька конференція представників правоцентристських політичних партій країн „Вишеградської четвірки”, яка у своїй декларації одностайно проголосила, що Україна отримала історичний шанс подолати труднощі на шляху до демократії й розпочати процес, який перетворить її у справедливу державу. А Прем’єр-міністр І. Пароубек у Варшаві під час зустрічі з українським Прем’єр-міністром Ю. Тимошенко висловив готовність з початку 2006 р. скасувати оплату за в’їзні візи до Чехії громадянам України [98, с. 2].

Протягом 2005 р. Посольство України в Чеській Республіці координувало наступні політичні делегації та заходи: 1. 17-20 лютого 2005 р. відбувся 14-й Міжнародний туристичний ярмарок „Холідей Уолд 2005”, у якому брали участь делегації Державної туристичної адміністрації України та Міністерства туризму АР Крим. Було проведено ряд заходів щодо презентації туристичних можливостей та створення привабливого іміджу України, та проведено перемовини з Міністром регіонального розвитку Чеської Республіки щодо співробітництва у галузі туризму, узгоджено проект „Угоди про співробітництво у галузі туризму” [69, с. 7-8]; 2. З 12 до 14 квітня 2005 року відбувся візит делегації м. Харків на чолі з Харківським міським головою В. Шумілкіним до м. Брно. Делегацією було проведено перемовини щодо

встановлення партнерських відносин між містами Харків і Брно, підписано Декларацію про наміри співробітництва, а також проведено зустрічі підприємців; 3. 29 липня відбувся візит радника Першого Віце-прем'єр-міністра України А. Гончарука, під час якого були обговорені питання набуття Україною статусу країни з ринковою економікою у контексті антидемпінгового законодавства ЄС, надання Європейською Комісією індивідуальних ринкових статусів окремим українським виробникам металевих труб та передано чеській стороні перелік заходів українських підприємств щодо антидемпінгового розслідування імпорту труб до ЄС; 4. 19-23 вересня 2005 р. тривав візит делегації Київської міської державної адміністрації до м. Праги. Українська делегація провела зустрічі з представниками понад 30 чеських фірм, відвідала три виробничих підприємства у м. Прага. Керівництвом української делегації та Послом України у Чехії було проведено зустріч з гейтманом (губернатором) Центральночеського краю П. Бендлом, під час якої було обговорено стан та перспективи розвитку українсько-чеського співробітництва у рамках міжрегіональної співпраці між Київською областю та Центральночеським краєм [91, с. 30].

Наступний 2006 р. розпочався з робочого візиту до Чехії Прем'єр-міністра України Ю. Єханурова. Протягом 17-18 лютого урядовець провів повномасштабні переговори з Прем'єр-міністром Чеської Республіки Ї. Пароубеком, бесіди з Президентом Чехії В. Клаусом та Головою Палати депутатів Парламенту Л. Заоралеком. Були підписані „Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво у галузі оборонної промисловості” та „Угода між Міністерством культури та туризму України і Міністерством регіонального розвитку Чеської Республіки про співробітництво у галузі туризму”. У ході перемовин та бесід чеські керівники підтвердили, що розвиток всебічного співробітництва з Україною належить до зовнішньополітичних пріоритетів країни. Чеська сторона висловила свою готовність надавати підтримку євроінтеграційним та євроатлантичним прагненням України в інституціях ЄС і НАТО. У цьому контексті було

повідомлено, що відповідні чеські міністерства завершують підготовку конкретних проектів з надання допомоги Україні в імplementації „Плану дій Україна – ЄС”. При цьому керівництво Чеської Республіки високо оцінило факт визнання США України країною з ринковою економікою, що відкривало країні шлях до набуття нею членства в СОТ [92, с. 1-2].

Після візиту до Чехії Прем'єр-міністра України Ю. Єханурова Посольство України у Чеській Республіці підготувало програму реалізації досягнутих політичних домовленостей:

1. Сформувати узгоджену позицію української сторони у питанні погашення Україною заборгованостей перед Чехією за „Ямбурзькими” угодами. Оскільки суттєвих позитивних змін у розв'язанні проблеми не було досягнуто, у листопаді 2006 р. було сформовано українську делегацію для проведення переговорів щодо врегулювання питання заборгованості. На виконання доручення МЗС України, Посольством опрацьовувались питання щодо термінів проведення таких перемовин. Було досягнуто домовленості провести переговори у рамках чергового засідання українсько-чеської Змішаної міжурядової комісії з економічного, промислового та науково-технічного співробітництва;

2. Відповідно до міжвідомчої Угоди про співробітництво у галузі туризму сформувати українську частину українсько-чеської Змішаної туристичної комісії. Надати чеській стороні пропозиції щодо термінів та місця проведення її першого засідання до 1 липня 2006 р. Сторони досягли домовленостей щодо проведення її спільного засідання у рамках засідання українсько-чеської Змішаної Комісії з економічного, промислового та науково-технічного співробітництва;

3. Провести у м. Київ українсько-чеські перемовини експертів з питань розбіжностей у статистичних даних двостороннього співробітництва до 1 квітня 2006 р. Переговори було проведено 11-13 квітня 2006 р. у м. Київ. Було розглянуто питання методичного характеру, опрацьовано проект українсько-

чеської міжвідомчого Протоколу про обмін статистичними даними, порівняно окремі статистичні дані та виявлено причини їх розбіжностей;

4. Вжито заходів щодо організації виготовлення в Україні пам'ятника (погруддя) Т. Г. Шевченка, транспортування його до м. Прага та встановлення, відповідно до домовленості, на одній з площ Праги-6 [73, с.1-2].

Протягом 2007 р. політичний діалог між Україною та Чехією був продовжений під час візиту до Чехії Міністра закордонних справ України Б. Тарасюка (15. 01. 2007 р.). Міністр відмітив, що Україна і Чехія щороку поглиблюють двостороннє політичне співробітництво. Торкнувшись питань, пов'язаних із двосторонньою договірно-правовою базою, Міністр висловив думку української сторони, що вона здатна забезпечити нормальний розвиток політичного та економічного співробітництва. Однак для створення додаткових правових рамок двосторонньої співпраці у зв'язку з імплементацією чеської міжнародної договірно-правової бази до вимог ЄС потребують прискореної розробки двосторонні українсько-чеські міждержавні акти щодо захисту рослин, атомної енергетики і промисловості та науково-технологічного співробітництва. У контексті подальшого розвитку договірно-правової бази сторони були змушені швидко опрацювати нові проекти таких двосторонніх документів: 1. Нові Угоди про співробітництво в сфері карантину і захисту рослин, що замінить міждержавну Угоду про співробітництво у сфері карантину і захисту рослин від 28.01.1997 р.; 2. Протокол до міждержавної Угоди про співробітництво у галузі атомної енергетики та атомної промисловості від 30.06.1997 р.; 3. Узгодити міждержавну Угоду про науково-технологічне співробітництво; 4. Підписати новий Протокол між Держмитслужбою України і Держкомстатом України та Генеральною дирекцією митниць Чеської Республіки і Чеським статистичним управлінням з питань обміну статистичною інформацією щодо взаємної торгівлі; 5. Внести зміни та доповнення до міждержавної Угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій [93, с. 1-3; 101, с. 1-3].

27-28 березня 2007 р. Перший Віце-прем'єр-міністр України, Міністр фінансів України М. Азаров, взяв участь у Європейському банківському та

фінансовому форумі у м. Прага, на якому було обговорено можливості укладення „нового базового договору” – Угоди про асоціацію з ЄС, яка згодом отримала робочу назву „Нової посиленої угоди” (НПУ) [912, с. 4-14]. А другого липня 2007 р. чеська делегація на чолі з Прем’єр-міністром Чеської Республіки М. Тополанеком перебувала в Україні з метою участі у святкуванні 80-ї річниці битви під Зборовом. Під час офіційної зустрічі з Президентом України Прем’єр-міністр Чеської Республіки підтвердив готовність Чехії підтримувати Україну в її євроінтеграційних прагненнях, які відповідають регіональним інтересам обох держав [93, с. 5]. Так найбільшу підтримку європейським прагненням України задекларували саме „евроскептики”. Устами свого голови, М. Тополанека, вони заявили про необхідність „дати В. Ющенку шанс”. Чеські політики пояснювали це двома аргументами: 1. Прагненням Прем’єр-міністра Чеської Республіки М. Тополанека до майбутньої Євроунії, яка передбачала поглиблення існуючої кооперації і розширення її членів. Натомість усі лівоцентристські європейські партії обстоювали федералістську модель і надавали перевагу якості перед кількістю у поглибленні партнерства в Євроунії; 2. Декларацією про співпрацю між Європейською Народною партією та „Нашою Україною” про європейські прагнення України, яка отримала політичну підтримку від майбутньої правлячої партії Чехії [698, с. 36-37].

14 вересня 2007 року у Чехії перебувала делегація на чолі з Міністром юстиції України О. Лавриновичем. Під час перемовин урядовців було обговорено проблеми, що існують між Україною та Чехією у цивільних відносинах. У результаті було підписано „Протокол про внесення змін до Договору між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу у цивільних справах”. Зазначений документ був ратифікований 4 серпня 2008 р. [386; 807, с. 152-158].

Візити на найвищому рівні були продовжені протягом 2008 р. Зокрема, 8-9 квітня 2008 року відбувся офіційний візит Голови Палати депутатів Парламенту ЧР М. Влчека в Україну, під час якого відбулися зустрічі з урядовими і парламентськими колами, обговорювались європейські перспективи України у

рамках „Східного партнерства”. 23 квітня 2008 року відбувся офіційний візит Міністра закордонних справ України В. Огризка до Чеської Республіки з метою участі у зустрічі міністрів закордонних справ країн „Вишеградської четвірки”. Під час зустрічей було продовжено обговорення підтримки Чехією та іншими країнами „Вишеградської четвірки” проекту „Східне партнерство”. А 25 квітня 2008 р. відбувся робочий візит Міністра оборони України Ю. Єханурова до Чеської Республіки з метою участі у зустрічі міністрів оборони країн „Вишеградської четвірки” [386]. 9-10 червня 2008 р. відбувся робочий візит Віце-прем’єр-міністра ЧР А. Вондри в Україну, під час якого у м. Дніпропетровськ, за фінансової підтримки чеської сторони, був відкритий Центр євроатлантичної інтеграції. Протягом 16-17 вересня 2008 р. з офіційним візитом в Україні перебував Прем’єр-міністр Чеської Республіки М. Тополанек. Він взяв участь в українсько-чеському бізнес-форумі (м. Донецьк). У ході візиту М. Тополанек висловив готовність сприяти підготовці запровадження зони вільної торгівлі та полегшенню візових процедур між ЄС та Україною [317, с. 1-2; 314, с.1-3].

Позиція Чеської Республіки дозволяла Україні сподіватись на те, що заплановані терміни завершення переговорного процесу та підготовки Угоди про асоціацію між ЄС та Україною будуть підтримані ЧР. Для України важливою була підтримка Чехією таких питань, як приєднання до ПДЧ, формування посиленої угоди України з ЄС, укладання угоди про створення зони вільної торгівлі між нашою державою та Євросоюзом [1060, с. 13-40; 817, с. 35-53;].

Політична співпраця України та Чехії відбувалася і у північноатлантичному напрямі. 15 листопада 2008 р. у Празі Міністр оборони Чехії К. Кінл на переговорах з українським колегою А. Гриценком заявив, що Чеська Республіка належить до тих держав, які вважають, що протягом 2009 р. має розпочатися реальна підготовка Плану щодо членства України в НАТО [800, с. 139-150; 808, с. 40-52].

Політичний діалог було продовжено і у 2009 р. З 1 січня головування у Раді ЄС перейшло до Чеської Республіки. Перше півріччя стало для Чехії вершиною її зовнішньополітичних ініціатив та напрацювань на загальноєвропейському

рівні. Основні напрями президентства Чехії отримали назву „Європа без кордонів”. Чехія поставила амбітні цілі й була готова сприяти продовженню політичних трансформацій в ЄС, запроваджених під час головування Франції [914, с. 206-212]. Чільне місце серед акцентів мало питання енергетичної безпеки. Керівництво Чехії під час російсько-українського газового конфлікту займало активну посередницьку позицію, щоб забезпечити стабільність енергетичної системи ЄС [937, с. 72-79; 963, с. 40-71; 511].

У відповідь на партнерську приязнь, Президент України В. Ющенко 24 березня 2009 р. з дводенним державним візитом відвідав Чехію. У рамках візиту відбулися переговори з Президентом Чехії В. Клаусом, зустріч з Прем'єр-міністром країни М. Тополанеком, головою Палати депутатів Парламенту Чехії П. Сobotкою та мером Праги П. Бемом. Після переговорів відбулася церемонія підписання Угоди щодо стратегічних авіаційних перевезень. Документ підписали Міністр оборони України Ю. Єхануров та Міністр оборони Чеської Республіки В. Парканова. Актуальність візиту обумовлювалася головуванням Чеської Республіки в Євросоюзі у першій половині 2009 р., а також підготовкою до інавгураційного саміту „Східного партнерства”, який мав відбутися 7 травня 2009 р. в Празі. 25 березня 2009 р. Президент України зустрівся з головою Палати депутатів парламенту Чехії М. Влчком. Крім того, В. Ющенко поклав квіти до меморіалу „Прага – своїм синам-переможцям”, взяв участь у церемонії відкриття у столиці Чехії пам'ятника Тарасові Шевченку і зустрівся з представниками української громади у Чехії та вручив їм державні нагороди [1024, с. 577-615; 386].

На політичну співпрацю між Україною та Чехією у 2010 р. впливала внутрішньополітична ситуація, що склалася після президентських виборів у 2010 р. в Україні та травневих парламентських виборів у ЧР. Після лютневої президентської кампанії діалог між Україною та Чеською Республікою відбувався у форматі „Східне партнерство”. З цією метою 2 березня 2010 р. Міністр закордонних справ України П. Порошенко перебував з одноденним робочим візитом в Угорській Республіці (м. Будапешт) для участі у зустрічі

міністрів зовнішньополітичних відомств країн „Вишеградської четвірки”. У зустрічі взяли участь також Міністри закордонних справ головуючої в Європейському Союзу Іспанії, Бельгії, а також країн Балтії. Європейську Комісію представляв комісар ЄС з питань розширення Ш. Фюле. Порядком денним зустрічі міністрів і представників Євросоюзу були питання подальшого розвитку „Східного партнерства” , посилення інституційної складової реалізації цілей та вдосконалення механізмів взаємодії країн-членів Євросоюзу з державами-учасниками ініціативи. У рамках візиту П. Порошенко мав двосторонні зустрічі з Віце-прем’єр-міністром і Міністром закордонних справ Чеської Республіки Я. Когоутом. Головною темою зустрічі стали перспективи подальшої двосторонньої співпраці з Чехією у політичній, торговельно-економічній, науково-технічній, гуманітарній та інших сферах, сприяння ЧР у реалізації інтеграційного курсу України до Євросоюзу [1062, с. 15-32; 806, с. 96-112].

Аналіз співробітництва України з Чехією дав Посол України у Чеській Республіці І. Грицак в інтерв’ю публіцистичному виданню „Галичина” (5 серпня 2010 р.). У ньому Посол проаналізував політичну співпрацю з Чехією через призму проблемних для України питань – працевлаштування українців та культурну присутність України у Чехії. Найбільш гострою, на його думку, була проблема неправомірної діяльності та зловживань посередницьких структур, які надавали українцям послуги з працевлаштування та легалізації на території ЧР. Йшлося про численні випадки порушень прав трудових мігрантів, зокрема затримку і не виплату заробітної плати, або виплату у значно менших розмірах, незабезпечення соціальних гарантій, невідшкодування за виконання понаднормових робіт тощо [465].

Політичний діалог між Україною та ЧР було продовжено 29-30 листопада 2010 р. під час офіційного візиту Першого віце-прем’єр-міністра, Міністра закордонних справ Чеської Республіки К. Шварценберга до України. У рамках візиту відбулися переговори міністрів закордонних справ України та Чехії, а також проведено зустрічі К. Шварценберга з Президентом України В.

Януковичем, Головою Верховної Ради В. Литвином та Прем'єр-міністром України М. Азаровим. У ході зустрічей було обговорено питання поглиблення взаємодії у сфері європейської інтеграції. Міністр закордонних справ Чеської Республіки підтвердив готовність чеської сторони підтримувати реалізацію прагнень України на євроінтеграцію. Особливу увагу було приділено активізації українсько-чеського політичного діалогу, зокрема організації і проведенню у 2011 р. офіційного візиту Президента Чехії В. Клауса в Україну. Також урядовці підтвердили взаємну зацікавленість у подальшому розвитку взаємовигідного партнерського співробітництва між двома державами в усіх сферах [1062, с. 15-32; 1117, с. 33-56; 915, с. 253-280].

Наприкінці 2010 р. Тимчасовий повірений у справах Чеської Республіки в Україні В. Півонька дав коментарі у газеті „Аргументи і Факти” (Аргументы и Факты) про стан справ з видачею робочих віз і працевлаштуванням українців у Чехії, які мають неабиякий вплив на політичну співпрацю України з ЧР. Він повідомив, що Президент Чехії В. Клаус підписав поправки до закону про іноземців, які ускладнюють правила їх працевлаштування. З 1 січня 2011 р. вони вступили у силу. Цими поправками імплементавався інститут „синьої картки”, яка дозволяє працівнику високої кваліфікації довгострокове перебування у Чеській Республіці. Водночас були передбачені заходи, які запобігали отриманню заяв на довгострокове перебування з метою короткотермінової легалізації. Згідно нових норм, роботодавці повинні були оплачувати витрати, пов'язані з депортуванням іноземця з країни, якщо він після закінчення трудової угоди не виїхав з ЧР [463].

Негативний осад у співпраці України з Чехією залишили події 13 травня 2011 р., коли до Міністерства закордонних справ України було запрошено Тимчасового повіреного у справах Чеської Республіки в Україні В. Півоньку, якому було вручено ноту щодо оголошення персонами нон-грата двох співробітників військового аташату ЧР в м. Києві у зв'язку з вчиненням ними дій, несумісних з положеннями Віденської конвенції про дипломатичні відносини. Керівнику чеської дипломатичної місії було висловлено рішучий

протест проти використання дипломатичного статусу для збору інформації, що становить державну таємницю в Україні. Йому було наголошено на тому, що для України такі дії є неприйнятними з боку представників будь-якої держави. Український Уряд непокоїло, що до протиправної діяльності вдалися дипломати дружньої і партнерської країни. Водночас було наголошено, що для України розвиток дружніх, взаємовигідних відносин з Чеською Республікою був важливим пріоритетом і що надалі взаємини не будуть заплямовані подібними інцидентами [419].

9-11 червня 2011 року Україну відвідав перший заступник Міністра закордонних справ Чеської Республіки Ї. Шнайдер. На зустрічі з заступником Міністра закордонних справ України П. Климкіним був обговорений сучасний рівень двосторонніх відносин та перспективи європейської інтеграції України [982, с. 23]. Під час візиту до АР Крим, у Сімферополі Ї. Шнайдер здійснив переговори із заступником Голови Ради міністрів Криму Г. Псарьовим, Першим заступником Міністра курортів і туризму О. Лівим, заступником Міністра економічного розвитку та торгівлі О. Кривенко та головою чеського земляцького товариства Л. Савіною. У Бахчисараї він також зустрівся з представниками кримських татар [274, с. 1-3].

У серпні 2011 р. Послом Чехії в Україні був призначений директор департаменту політики і безпеки МЗС ЧР І. Почух. У своєму інтерв'ю газеті „Коммерсант” (Коммерсантъ) він зауважив, що політичні взаємовідносини між Чехією і Україною стали найбільш проблемними в останні два роки. Криза почалася після надання політичного притулку экс-міністру економіки України Б. Данилишину і продовжилась шпигунським скандалом з публічною висилкою чеських дипломатів. І. Почух запевнив, що Чехія зацікавлена відновити політичний діалог з Україною. Стосовно перспектив членства України в ЄС, то Посол розглядав це питання у двох площинах: по-перше, відносини України і ЄС, які були сконцентровані на переговорах щодо Угоди про асоціацію, не ґрунтувалися на перспективі членства. Вони відображали тільки певну стадію співробітництва України з ЄС на рівні політичної асоціації та економічної

інтеграції. По-друге, якщо Україна буде дійсно зацікавлена у тому, щоб стати повноцінним членом ЄС, то її Уряд повинен показати на практиці, що поділяє і дотримується цінностей та принципів демократії та верховенства права. Саме на цьому ґрунтується членство в ЄС. Він додав, що Чехія очікує від України поваги до низки фундаментальних цінностей і принципів. Один з них – повага чесного і прозорого правосуддя. На його думку, в Україні цей принцип не дотримується повною мірою у багатьох судових процесах [499].

3 жовтня 2011 р. Надзвичайний та Повноважний Посол Чеської Республіки в Україні І. Почух зустрівся з лідером політичної партії „Фронт змін” А. Яценюком. Ініціатором зустрічі став Посол ЧР, який відреагував на висловлювання А. Яценюка під час закриття 8-го форуму „Ялтинської європейської стратегії”, про те, що Чеська Республіка імовірно займе негативну позицію у ході ратифікаційного процесу Угоди про асоціацію та Угоди про зону вільної торгівлі між ЄС та Україною. Посол Чеської Республіки підкреслив, що саме тепер Україна та ЄС знаходяться в історичному моменті для підписання зазначених угод. Він запевнив лідера політичної партії, що ЧР підтримує трансформаційні процеси в Україні та наближення України до Європейського Союзу як у політичному аспекті, так і в області конкретних економічних проєктів. Посол ЧР також висловив побажання, щоб випадки переслідування політичних опонентів, у тому числі экс-прем’єра Ю. Тимошенко, не вплинули на процес зближення з Європейським Союзом, та висловив сподівання, що Угода про асоціацію та Угода про зону вільної торгівлі буде підписана і реалізована. На його думку, інтеграція до Європейського Союзу для України повинна стати не лише технічним, а й політичним питанням, бо мова йде про європейські цінності, які повинен розділяти Уряд України. Підтримка Чеською Республікою України в її європейських прагненнях є принциповою, але залежить від дотримання Україною цінностей і принципів верховенства права [422].

10 жовтня 2011 р. Посол Чеської Республіки в Україні відвідав Харків, де разом з главою Представництва Європейського союзу в Україні Ж. Тейшейрою

розпочав семінар про реформу державного адміністрування та самоврядування, який відбувався у рамках проекту „Східного партнерства”. Також була проведена зустріч з головою Харківської обласної держадміністрації та мером Харкова про можливості розширення співпраці в галузях торгівлі та освіти [419].

Аналіз двосторонньої українсько-чеської співпраці протягом 2011 р. зробив Посол ЧР в Україні І. Почух в інтерв'ю газеті „Українські новини” під назвою „Процес переговорів за Угодою про асоціацію застопорився. Він зупинився”. У ній він зауважив, що візит Прем'єр-міністра Азарова, який був призначений на 19 грудня 2011 р., зможе зробити істотний внесок у відновлення політичного діалогу на найвищому рівні, на які вплинуло рішення Чехії надати міжнародний захист колишньому міністру економіки України Б. Данилишину. А процес переговорів за Угодою про асоціацію, включаючи поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі, призупинився через певні внутрішні події в Україні. Чехія, як і країни ЄС, переконалась, що події в Україні свідчать про порушення демократичних принципів, фундаментальних свобод і прав людини. Окремо було розглянуто питання стосовно нелегальної трудової міграції. Як зауважив Посол ЧР, українці – найбільша іноземна громада у Чехії, тому Чеська Республіка готова легалізувати емігрантів. Це пов'язано з відповідними демографічними змінами, що склалися у ЧР після вступу до ЄС. Трудовий ринок Чехії має потребу у кваліфікованих працівниках. Стосовно міжнародного співробітництва І. Почух заповнив, що ЧР підтримує Україну у її прагненні стати непостійним членом Ради Безпеки ООН у 2016-2017 р., а також у зацікавленості співпраці „Вишеградської групи” з Україною не лише в оборонній і військовій сферах [517].

Політична співпраця двох країн не припинялась. 19 грудня 2011 року Чеську Республіку з офіційним візитом відвідав Прем'єр-міністр України М. Азаров. Від імені Президента України і всього українського народу він висловив глибоке співчуття чеському народові у зв'язку зі смертю видатного політичного і державного діяча, колишнього Президента Чехії В. Гавела. У ході візиту

відбулась зустріч М. Азарова з Головою Уряду Чехії П. Нечасом. Після завершення переговорного процесу були підписані наступні двосторонні документи: міждержавна угода про науково-технологічне співробітництво, міжвідомча угода про співробітництво у галузі освіти та міжвідомча угода про співробітництво у галузі культури. Прем'єр-міністр України мав також зустрічі з Президентом Чеської Республіки В. Клаусом, Головою Сенату парламенту Чеської Республіки М. Штехом та Міністром промисловості і торгівлі Чехії М. Кубою. Українська делегація поклала квіти до пам'ятника Т. Г. Шевченку та відкрила у Празі українсько-чеський бізнес-форум [386].

Політична співпраця з ЧР протягом 2012 року розвивалася під впливом політичних подій, що склалися в Україні. Судова справа над экс-прем'єр-міністром Ю. Тимошенко мала резонанс не тільки в Україні, але і у країнах Європейського Союзу, у тому числі і у Чеській Республіці [1124, с. 2; 1125, с. 2]. 5 березня 2012 року у відомому закордонному виданні „Інтернешнл геральд триб'юн” (The International Herald Tribune) була опублікована колективна стаття міністрів закордонних справ Швеції, Британії, Чеської Республіки, Польщі та Німеччини під скептичною назвою „Сповзання України”. У публікації Міністр закордонних справ ЧР К. Шварценберг разом з іншими міністрами висловив занепокоєність щодо стану демократії в Україні, тиску з боку влади і карних справ, що були порушені проти кількох провідних представників опозиції. На думку чеського урядовця, вищезгадані судові процеси несли відбиток політичної заангажованості та вибіркового правосуддя, які відбувались всупереч принципам верховенства права та порушували права підсудних. Роблячи підсумок колективного звернення, чеський Міністр зауважив, що згадані процеси є несумісними з європейським вибором України [606].

Одразу після згаданої заяви український Міністр закордонних справ К. Грищенко у виданні „Дзеркало тижня” опублікував статтю „Стратегічна рівновага як шанс України у багатополярному світі” [495]. У ній він визначив шлях, який полягає у тому, що Україна вступила у третє десятиріччя своєї незалежності на тлі вираженого уповільнення західної експансії, економічного

підйому Сходу та відновлення сильного національного духу у Росії. Експансія Заходу у вигляді глобального лідерства США та розширення ЄС – це чинник, традиційно важливий для багатьох українських політиків. На думку К. Грищенка, багато урядовців побудували цілу філософію на тезі З. Бжезинського про те, що Україна – це ключ до „імперського статусу” РФ, і що у цьому головна геополітична цінність України. Він вважав, що Україні краще бути будівельним майданчиком Сходу і Заходу, ніж полем битви між ними. Для цього потрібна зовнішня політика, прив’язана до інтересів бізнесу, політика прокладання нових торговельних шляхів, у якій абсолютним пріоритетом є громадянин. Український Міністр закордонних справ наголосив, що поважає думку керівників МЗС Чехії, Швеції, Великої Британії, Польщі та Німеччини, які твердять, що з вини української сторони відносини між Києвом та Брюсселем зайшли у глухий кут та зауважив, що Україна не сходила зі шляху євроінтеграції і сповнена рішучості підписати „Угоду про асоціацію”, переговори про яку завершилися попереднього року в інтересах обох сторін. Також він запевнив, що парламентські вибори 2012 р. будуть прозорими та вільними [495; 606; 356].

14 березня 2012 року з робочим візитом у Чехії перебував Віце-прем’єр-міністр України – Міністр інфраструктури України Б. Колесніков. Метою візиту було обговорення низки актуальних питань співробітництва у галузі транспорту. Були проведені двосторонні зустрічі Б. Колеснікова з Міністром транспорту ЧР П. Добешом, а також з Міністром промисловості і торгівлі ЧР М. Кубою. А 20-21 квітня 2012 р. Міністр закордонних справ ЧР К. Шварценберг відвідав Україну з приватним візитом [386].

Під час візиту до Варшави 14 червня 2012 р. Перший заступник Міністра закордонних справ Чехії Ї. Шнайдер заявив, що ситуація з Ю. Тимошенко не вирішується, хоча В. Януковичу пропонували багато варіантів, як вийти із неї, не втрачаючи обличчя. За словами чеського дипломата, що робити далі з Україною невідомо, адже приклад Білорусі довів, що балансувати між санкціями та втручанням дуже важко, проте діалог з Україною триває. І.

Шнайдер також повідомив, що співпраця країн Вишеградської групи з країнами „Східного партнерства” найкраще розвивається у сфері освіти та науки, а також громадянського суспільства. Натомість більш критичної оцінки вимагає співпраця у політичній площині, тому Чехія чекає на вибори восени до Верховної Ради України. У той же час він констатував, що ЧР зацікавлена співпрацювати з Україною, бо вона є найбільшим сусідом країн „Вишеградської четвірки” на Сході. Проте, на його переконання, параметри цього партнерства задає українська політична еліта та Уряд, який буде сформований після виборів [269, с. 10-12; 315, с. 1-3].

Газета „Право” за 6 червня 2012 року вмістила виклад розмови Посла України у Чеській Республіці І. Грицака. Стаття стосувалася спроможності проведення Україною спортивного заходу Євро-2012 і цим самим зруйнувала скепсис європейських, у тому числі й чеських, політиків. Український посол запевнив, що до початку заходу все підготовлено. Він повідомив, що Україна збудувала цілу інфраструктуру, вартість якої оцінювалась у 50 мільярдів гривень (128 мільярдів чеських крон) [508].

У серпні 2012 р. С. Казецки, спеціальний уповноважений представник Міністерства закордонних справ Чеської Республіки у справах співвітчизників, здійснив візит до України. У рамках цього візиту 10-12 серпня він ознайомився з культурною та освітньою діяльністю чеських земляцьких об’єднань на півдні України, залишки колись досить численних чеських поселень першої половини 17-го та другої половини 19-го століття. В Одесі він зустрівся з членами місцевого чеського земляцького об’єднання „Чеська родина”. Потім він відвідав чеське село Богемка в Миколаївській області. 12-го серпня разом із земляками він відсвяткував соту річницю заснування с. Веселинівка в Одеській області. Частиною святкування було богослужіння чеською мовою, після якого відбулися виступи місцевих чеських фольклорних земляцьких об’єднань [273, с. 1-2].

Політичний діалог було продовжено під час візиту до України Першого заступника Міністра закордонних справ, державного секретаря з європейських

питань І. Шнайдера. 12 вересня у м. Києві він взяв участь у міжнародному форумі „Позаблокова політика України в європейському контексті”, організованому Інститутом світової політики під патронатом Міністерства закордонних справ України. Наприкінці форуму І. Шнайдер зустрівся з Першим віце-прем'єром України В. Хорошковським, із заступником Міністра закордонних справ В. Майком та Заступником голови Комітету у закордонних справах Верховної Ради України Л. Кожарою. Основною темою переговорів був розвиток двосторонніх економічних відносин та зовнішньополітичне спрямування України [275, с. 1-4].

30-31 жовтня 2012 року відбувся візит Заступника міністра закордонних справ Т. Дуба та Заступника міністра оборони Чеської Республіки М. Грбати в Україну (Закарпатська область). До офіційної делегації заступників міністрів долучилася делегація краю Височина на чолі з гейтманом І. Б'єгоункем. У складі делегації також були представники Чехословацької легіонерської общини. Делегацію супроводжував посол І. Почух та генеральний консул Д. Павліта. Чеська делегація за участю міського голови Ужгорода, представників церкви на чолі з греко-католицьким єпископом, консульського корпусу зі Львова та Ужгорода урочисто розпочала реконструкцію гарнізонного цвинтаря та відкрили пам'ятну дошку. Під час зустрічі посол І. Почух та перший заступник голови обласної ради В. Закурений підписали Меморандум про порозуміння між Посольством Чеської Республіки в Україні та Закарпатською обласною радою про співпрацю у розвитку визначених туристичних маршрутів [272, с. 1-4].

1 листопада 2012 р. Президент України звільнив з посади посла України у Чехії І. Грицака. Підсумок українсько-чеської співпраці протягом 2008-2012 рр. Посол України зробив у тижневику „Літературна газета”. Він зазначив, що українсько-чеські відносини розвивались стабільно, співробітництво в політичній, торговельно-економічній та культурній сферах наростало і вдавалося знайти компроміси у вирішенні певних складних питань двосторонніх відносин. Оскільки Чеська Республіка є членом НАТО та ЄС, то це дещо стримувало розвиток двосторонньої співпраці, бо вимагало узгоджень

всередині ЄС. З іншого боку, ЧР завжди підтримувала євроінтеграційні прагнення України [500].

На посаду Надзвичайного і Повноваженого Посла України у Чеській Республіці був призначений Б. Зайчук, який раніше обіймав посаду Голови правління Пенсійного фонду [276, с. 1-2]. У чеському виданні „Право” він зазначив, що ЧР будує з Україною конструктивні і предметні політичні відносини упродовж останніх двадцяти років та підтримує український Уряд у співпраці з ЄС щодо підписання Угоди про асоціацію. На його думку, нормальні міждержавні відносини гальмує зміна влади, але рівень політичного співробітництва високий, який проявляється у міжурядових і міжпарламентських зв'язках, а контакти на президентському рівні і надалі розвиватимуться. Посол зауважив, що перспективи шенгенських віз для українців стануть реальністю тоді, коли в ЄС прислухатимуться до позиції Чехії у цьому питанні, або хоча б матимуть схожу позицію. Крім того, він висловив думку, що ЧР не треба було надавати політичний притулок політичним біженцям з України, оскільки кожен з них має нести відповідальність перед законом [605].

Незважаючи на кризу політичного діалогу Чехія і надалі підтримувала зовнішньополітичні прагнення України. Це було підтверджено 17 травня 2013 р. у ході робочого візиту до Кракова Діючого голови ОБСЄ, Міністра закордонних справ України Л. Кожари, який зустрівся із Першим віце-прем'єр-міністром, Міністром закордонних справ Чеської Республіки К. Шварценбергом. У центрі уваги перебували питання активізації двостороннього політичного діалогу на найвищому та високому рівні. Особливий наголос було зроблено на питаннях підтримки Чеською Республікою євроінтеграційного курсу України. Глава зовнішньополітичного відомства Чехії К. Шварценберг висловив готовність офіційної Праги і надалі надавати нашій державі максимального сприяння на цьому шляху, зокрема, у підписанні під час Вільнюського саміту „Східного партнерства” „Угоди про асоціацію” з Євросоюзом [386].

Отже, протягом 2000-2012 рр., як і в попередні роки, продовжувало розвиватися українсько-чеське політичне співробітництво на найвищому рівні. На його інтенсивність впливали суспільно-громадські події, які відбувалися в Україні та Чехії. Протягом 2000-2003 рр. політичні відносини розвивалися у руслі підготовки ЧР до вступу в ЄС. Після подій „Помаранчевої революції” спостерігалася інтенсифікація політичної співпраці. У 2005-2009 рр. Чеська Республіка на найвищому рівні підтримувала європейський курс України. Криза політичного діалогу відбулася після президентських виборів 2010 р. Судові процеси над Ю. Тимошенко та Ю. Луценко зустріли критику з боку країн ЄС, у тому числі і Чехії, яка за цих умов надала політичний притулок екс-міністру Б. Данилишину. Чеська Республіка підтримала неоднозначну реакцію ЄС на жовтневі парламентські вибори в Україні. Уряд ЧР оприлюднив її у грудні 2012 р. У ній підкреслювалася важливість встановлення чітких умов для укладання Угоди про асоціацію з ЄС. Підписання угоди активізувало б торговельно-економічні відносини між Україною та Чехією на якісно новому рівні.

З-поміж сприятливих факторів у політичному двосторонньому співробітництві було те, що Уряд Чеської Республіки послідовно втілював у життя положення своєї програми у сфері міжнародних відносин, у тому числі стосовно поглиблення всебічних контактів з Україною. У квітні 2003 р. відбувся офіційний візит до ЧР Міністра закордонних справ України. Відбулися також зустріч президентів та дві зустрічі прем'єр-міністрів двох країн. У конкретну площину перейшла робота з підготовки до реалізації візитів Президента ЧР В. Клауса та Прем'єр-міністра ЧР В. Шпідли в Україну, а також Голови Верховної Ради України В. Литвина до ЧР. Незважаючи на численні переговори щодо „Ямбурзького боргу” позитивним результатом слід було вважати відмову чеської сторони від жорсткої прив'язки подальшого розвитку двостороннього політичного діалогу від вирішення цього питання.

Україна протягом 2000-2012 рр. покладала надії щодо поглиблення європейської інтеграції, сподівалась на чеське головування в ЄС. Саме під час

нього були закріплені та розширені позитивні результати, досягнуті протягом попередніх років. Цей етап відносин між незалежними Україною і Чеською Республікою характеризувався динамічним розвитком співробітництва у торговельно-економічній та політичній сферах, активним формуванням договірно-правової бази (понад 70 міждержавних, міжурядових, міжвідомчих договорів, угод та протоколів), розвитком неформальних людських контактів. Чеська Республіка, підтримуючи євроінтеграційний курс України, твердо дотримувалась позиції, що Європейський Союз має бути відкритим для всіх європейських держав за тієї умови, що організація їхнього політичного та економічного життя відповідатиме визначеним критеріям.

Політичній та торговельно-економічній співпраці України і ЧР протягом 2000-2012 рр. заважали: а) самознищення у внутрішній політиці, яке проявлялося у придушенні та обмеженні політичних опонентів; б) величезна соціальна нерівність, що стримувала подальший розвиток та внутрішню злагодженість українського суспільства; в) спадок радянського минулого, яке мало глибоке коріння у свідомості і стилі управління української політичної еліти, у тому, як вона розв'язувала проблеми та будувало співробітництво з Чеською Республікою, Польщею, Словаччиною, Угорщиною, ЄС та іншими країнами.

5.2. Політичні взаємовідносини України і Чехії у світових та регіональних міжнародних організаціях

Одним із напрямів євроінтеграційних прагнень України було співробітництво з ЧР у НАТО [1115, с. 101-108; 58, с. 4-5; 1110, с. 20-23]. Спираючись на євроінтеграційні досягнення 1992-1999 рр., Україна в 2000-2012рр. продовжувала зближуватися з Альянсом. 27 січня 2001 р. Указом Президента України Л. Кучми була затверджена „Державна програма співробітництва України з НАТО на 2001-2004 рр.». Вона передбачала співробітництво у військовій і военній сферах, плануванні і оцінці сил, військово-технічній галузі, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, в економічній сфері [349, с. 134-142]. Україна співпрацювала з Чехією у НАТО на основі „Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору» від 9 липня 1997 р. З метою поглиблення співробітництва у 2001 р. було засновано інститут координаторів з представників міністерств і відомств, які реалізують заходи із співпраці з НАТО, а 23 травня 2002 р. на РНБОУ було схвалено стратегію України щодо НАТО, яка на початку 2003 р. була затверджена на Комісії „Україна – НАТО» у вигляді Плану дій на 2003 р. [409, с. 237-238].

„Друга хвиля» розширення НАТО вивела Альянс до кордонів з Україною. За цих умов РНБОУ 23 травня 2002 р. прийняла політичне рішення щодо набуття Україною у перспективі повнокровного членства у цій організації. Фактично Україна офіційно відмовилась від політики „багатовекторності» і позаблоковості. Навіть у Основних напрямках зовнішньої і внутрішньої політики України відзначалось: „...намір стати у майбутньому нейтральною та позаблоковою державою має бути адаптований до нових умов і не може вважатися перешкодою до повномасштабної участі в загальноєвропейській структурі безпеки» [349, с. 134-142].

У цей час, керівництво Чеської Республіки зосереджувало значні зусилля на питаннях інтеграції країни до структур НАТО. Процес адаптації чеської армії до стандартів Альянсу був розрахований на 5-10 років. Але вже протягом

перших півтора років ЧР змогла пристосуватись до діяльності цієї організації значно краще, ніж її сусіди. Змінилось на краще і ставлення населення країни до вступу в Альянс, хоча 47 % вважали, що членство Чехії в Альянсі – це нова форма підтримки США [1115, с. 101–108]. Водночас, Чеська Республіка виступала за подальше розширення НАТО на схід. З політичної та військово-стратегічної точки зору вона була зацікавлена у тому, щоб членства у НАТО якнайшвидше набула Словаччина. ЧР також виступала за посилення партнерських зв'язків Альянсу з Україною. Навесні 2000 р. Президент ЧР В. Гавел виступив з ініціативою проведення у 2002 р. в Празі саміту глав держав країн-членів Альянсу, на якому запропонував розглянути питання прийняття до складу НАТО дев'яти нових членів [58, с. 1-3].

У 2002 р. значно активізувалася діяльність України і Чехії у рамках НАТО. Уже у листопаді 2002 р. на Празькому саміті НАТО було схвалено План дій Україна – НАТО та цільовий план на 2003 р. Названі документи визначили взаємовідносини України з Альянсом на наступні роки, а план дій на 2003 р. складався з взаємопогоджених дій і цілей, визначав внутрішньоукраїнські та спільні з НАТО заходи. Вони були переважно не оборонного чи військового характеру і визначали: основні засади внутрішньої і зовнішньої політики; реформування правової системи і принципів розподілу влади; зміцнення демократії і ринкової економіки і т. ін. Надзвичайно важливим був той факт, що Чеська Республіка виявила однозначну підтримку участі делегації нашої держави на чолі з Президентом Л. Кучмою у празькому саміті, що стало ще одним свідченням зацікавленості Чехії у розвитку тісних і конструктивних відносин з Україною [1050, с. 9-15; 1049, с. 31-44; 96, с. 3; 1160, с. 11-14].

Тоді ж Верховна Рада України прийняла Постанову „Про рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО”. Постанова наголошувала на необхідності інтенсифікації процесу підготовки України до членства у цій організації. А вже у 2003 р. було прийнято Закон „Про основи національної безпеки України”, в якому одним із напрямів визначалось набуття Україною членства у НАТО. Все це означало, що

Україні необхідно було рухатись до загальноєвропейських стандартів у всіх сферах життєдіяльності [669, с. 24-30; 688, с. 165-170].

Членство Чехії у НАТО у 2003 р. набуло особливого звучання у контексті військової операції США та їх союзників в Іраку. За підтримки державного підприємства України „Українська авіаційна транспортна компанія” Чехія надіслала до цієї країни свій протихімічний підрозділ та польовий госпіталь. При цьому ЧР і Україна наголосила, що вони не є членами військової коаліції і беруть участь лише у гуманітарній місії. Вичікувальну позицію уряду Чехії і України зайняли і у питанні підтримки силового вирішення конфлікту з боку США, балансуючи між позицією Франції та Німеччини з одного боку, і Великобританії – з іншого. Разом з тим Чехія надавала важливої уваги заходам, спрямованим на посилення свого впливу в Альянсі як у політичній, так і у військовій сферах. У травні 2003 р. у Празі відбулася чергова весняна сесія Парламентської Асамблеї НАТО, для участі в якій до Чехії прибув Генеральний секретар Альянсу Д. Робертсон. У червні 2003 р. Міністр закордонних справ ЧР Ц. Свобода взяв участь у зустрічі керівників зовнішньополітичних відомств країн Альянсу у Мадриді. З метою виконання вимог, які ставилися перед Прагою з боку НАТО, Чехія розпочала реформу Збройних Сил. Особливий наголос при цьому робився на тих сферах, які на Празькому саміті Альянсу були визначені як спеціалізація Чехії у НАТО: захист проти зброї масового ураження, пасивні радарні установки, військова медицина [59, с. 4].

У 2004 р. ЧР цілком підтримувала намір України отримати членство у НАТО і готова була надавати їй у цьому необхідне сприяння. Враховуючи близькість позицій двох країн з більшості актуальних питань світової політики, у тому числі щодо оцінки ситуації у зонах конфліктів, перспективною була також взаємодія двох країн при проведенні миротворчих операцій. Зокрема, широкі можливості існували у військово-технічній сфері. Як засвідчив виявлений інтерес до закупки літаків АН-70, Чехія у змозі була стати одним з мостів для проникнення продукції українського ВПК на ринки країн НАТО [90, 31].

У 2005 р. нового імпульсу набули відносини України з ЧР та НАТО. У квітні 2005 р. на саміті у Вільнюсі Україні було запропоновано формат відносин – Інтенсифікований діалог, що був першим кроком до членства в Альянсі і в назві якого замість поняття „особливе партнерство” було вжито термін „членство”. Вступ до НАТО міг гарантувати Україні її суверенітет, захист від зовнішніх загроз, демократичний розвиток та всі переваги розвитку ринкової економіки.

Під час офіційного візиту до Брюсселя (вересень 2006 р.) Прем’єр-міністр України В. Янукович заявив, що Україна не готова стати членом НАТО, оскільки більшість населення країни не підтримує вступу до Альянсу. Верховна Рада України підтримала таку позицію голови українського Уряду. Ця заява суперечила основному зовнішньополітичному курсу України, який був визначений Президентом В. Ющенко на 2005-2009 рр. [411, с. 454]. Не зважаючи на ці розбіжності у заявах Президента і Прем’єр-міністра, Чехія надавала допомогу Україні інтегруватись до цієї організації. Зокрема, про це заявив у Празі міністр оборони Чехії К. Кінл під час переговорів з українським колегою А. Грищенком (15 листопада 2008 р.). Чехія була готова підвищувати кваліфікацію українських фахівців і допомогти Україні утилізувати боєприпаси. Україна, зі свого боку, пропонувала Чехії використовувати українську транспортну авіацію для перевезення збройних сил і вантажів. Йшлося про літаки ІЛ-76, ТУ-154. Водночас український Уряд сподівався, що партнерам сподобається новий середньотранспортний літак Ан-70. У зв’язку з цим Україна підписала відповідні угоди з Європейським Союзом і уклала меморандум з НАТО про надання стратегічно-транспортної авіації для виконання військових операцій [810, с. 101-130].

Досвід Чехії свідчив, що вступ України до НАТО може бути простішим, ніж до ЄС. Крім того, частково стандарти НАТО і Євросоюзу збігалися, зокрема у сфері демократичних прав і свобод. Тому керівні органи Альянсу ставилися до України позитивно. Це проявилось у рішенні НАТО запросити Україну на саміт до Стамбулу на найвищому рівні. Водночас оцінювалася успішність виконання

цільового плану співпраці між Україною і Альянсом. На 2009 р. успіхи України у цьому напрямі були, але не дуже переконливі [808, с. 40-52; 800, с. 139-150].

Після президентських виборів у січні-лютому 2010 р. новобраний Президент В. Янукович офіційно заявив про неготовність України до вступу до НАТО. Ці аспекти нової політики співробітництва України та НАТО відображені у щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради „Модернізація України – наш стратегічний вибір” за 2011 р. [886, с. 15-16; 378, с. 5-18] та в Указі Президента України „Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2012 рік”. У 2011 році Україна, реалізуючи програми 2009-2011 рр. розвивала політичний діалог та практичне співробітництво з Чеською Республікою та Альянсом у всіх сферах, які становили взаємний інтерес у активізації внутрішньодержавних демократичних перетворень та зміцненні позицій на міжнародній арені [800, с. 139-150; 808, с. 40-52; 910, с. 46-52.; 906, с. 73-77], продовжувала робити свій внесок у справу підтримання миру і стабільності на євроатлантичному просторі та поза його межами, брала разом з Чехією активну участь в операціях та місіях під егідою Альянсу в Афганістані та Косово, підтримувала військово-морське співробітництво з ЧР в рамках антитерористичної операції НАТО у Середземному морі – „Активні зусилля” [378, с. 18-25; 887, с. 87-109].

Згідно з програмою співробітництва на 2012 р. відносини з Чеською Республікою та НАТО мали для України вагомим значення для забезпечення регіональної та міжнародної безпеки. Україна була зацікавлена у продовженні взаємовигідного співробітництва з Організацією Північноатлантичного договору і отриманні консультативно-дорадчої та іншої допомоги з боку Альянсу і держав-членів. У рамках виконання програми співробітництва з НАТО Україна зобов'язувалась: 1. Продовжувати реалізацію політики зі зміцнення демократії; 2. Провести вільні і чесні вибори; 3. Зміцнити демократичні інститути; 4. Забезпечити захист прав і свобод людини; 5. Забезпечити захист прав національних меншин; 6. Дотримуватись принципів свободи слова та відкритої діяльності органів державної влади; 7. Запобігати та

протидіяти корупції; 8. Досягти макроекономічної стабільності; 9. Здійснювати заходи з удосконалення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, поліпшення інвестиційного клімату; 10. Продовжувати здійснення заходів щодо диверсифікації джерел і шляхів постачання енергоресурсів, технологій енергозабезпечення тощо [131; 840, с. 22-25].

Більшість із зазначених зобов'язань залишались пустими деклараціями і практично не впроваджувались у життя. Політичні події, що відбувались протягом 2011-2012 рр., продемонстрували відсутність верховенства права у країні, бажання провладних сил монополізувати владу шляхом придушення діяльності опозиції. Така ситуація була негативно сприйнята Чехією, як членом НАТО.

У сфері зовнішньої політики щодо співробітництва з НАТО та Чеською Республікою Україна зобов'язувалась: 1. Брати участь і підтримувати миротворчі операції і місії під егідою Альянсу, продовжувати робити свій внесок у справу підтримання миру і стабільності на євроатлантичному просторі та поза його межами, брати активну участь в операціях та місіях під егідою Альянсу в Афганістані та Косово [890, с. 20-21]; 2. Проводити засідання Комісії „Україна – НАТО” на рівні міністрів закордонних справ, міністрів оборони держав-членів Альянсу та глав дипломатичних представництв держав-членів Альянсу; 3. Розробити механізм проведення консультацій у форматі Комісії Україна – НАТО у разі виникнення прямої загрози суверенітету, незалежності, територіальній цілісності та непорушності кордонів України; 4. Продовжувати участь українського миротворчого контингенту та миротворчого персоналу у миротворчих місіях і операціях Альянсу; 5. Здійснювати підготовку підрозділів спеціального призначення Служби безпеки України для участі в операціях Альянсу у сфері боротьби з тероризмом; 6) вивчати можливість взаємодії з НАТО у питаннях протиракетної оборони [398; 887, с. 87-109; 398].

Важливим політичним аспектом організаційно-дипломатичної роботи були питання, пов'язані із забезпеченням взаємодії України та Чеської Республіки у

Раді Безпеки ООН. Українські дипломати постійно інформували МЗС ЧР про роботу представника України, узгоджували з чеською стороною окремі питання, які розглядались на цих засіданнях. Зокрема, Чехія підтримала кандидатуру України на виборах до складу Комісії ООН з наркотичних засобів на період 2002-2005 рр., а також на виборах до Виконавчої Ради ЮНЕСКО і до Економічної та Соціальної Ради ООН. Чеська дипломатія також підтримала позицію України у питанні щодо реструктуризації її боргу перед бюджетом ЮНІДО та відновлення повноправної участі нашої держави у роботі цієї організації [86, с.10-12].

У свою чергу Україна у 2002 р. підтримала кандидатуру попереднього Міністра закордонних справ Чехії Я. Кавана на посаду Голови Сесії Генеральної Асамблеї ООН, колишнього Міністра закордонних справ Чехословаччини Ї. Дінтстбіра на посаду Верховного комісара ООН з питань прав людини, а також прийняла рішення щодо надання Чехії підтримки на виборах до Комітету ЮНЕСКО з питань світової культурної спадщини [96, с. 21].

Тенденція співпраці України і ЧР у плані взаємної підтримки кандидатур на виборні посади в ООН підтримувалась і у наступні роки. Зокрема, Чехією позитивно розглядалося звернення щодо підтримки українських кандидатур до Комітету з внесків ООН, до ряду комітетів ЮНЕСКО (Комітету з питань всесвітньої спадщини, Міжнародного бюро з питань освіти, Міжнародної програми „Інформація для всіх”, Міжурядового комітету з питань фізичної культури і спорту), до складу Ради міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО), а також до т. зв. Болонського процесу (європейського освітнього простору) [98, с. 23-24; 99, с.4-6; 301, с.196-197; 302, с.296-299; 303, с.212-213].

Протягом 2000-2012 рр. Україна і Чехія розвивали двосторонню співпрацю в ОБСЄ. У контексті розвитку співробітництва з ОБСЄ Посольство України у ЧР забезпечило представництво України у роботі Восьмого Економічного форуму (м. Прага, 11-14 квітня 2000 р.). Під час заходів у рамках Форуму, зокрема, засідань робочих груп, дискусій тощо, у своїх виступах представники

Посольства звертали увагу учасників на низку проблемних питань, пов'язаних з участю України у процесі постконфліктної реабілітації Балканських країн. Значний наголос було зроблено на необхідності відновлення повноцінного наскрізного судноплавства по Дунаю і готовності України брати активну участь у цьому та інших проектах, спрямованих на реалізацію Пакту стабільності для Південно-східної Європи. Увага делегацій країн-членів ОБСЄ, міжнародних організацій та гостей Форуму була звернута на проблеми, пов'язані із виведенням з експлуатації Чорнобильської АЕС. Зазначалось, що Україна послідовно виконувала взяті на себе зобов'язання і остаточне закриття ЧАЕС залежатиме від виконання у повному обсязі всіма сторонами, у тому числі країнами „Великої сімки” та Європейського Союзу, своїх зобов'язань у рамках Меморандуму про взаєморозуміння [94, с.18].

У зв'язку із спостереженням за підготовкою та ходом виборів народних депутатів України 31 березня 2002 р., Посольством України було здійснено комплекс дипломатичних та інформаційних заходів з метою формування у представників ЧР об'єктивного сприйняття процесів, що відбувалися у нашій державі. У результаті вдалося забезпечити позитивну оцінку парламентських виборів в Україні чеськими делегаціями на квітневому засіданні Парламентської Асамблеї ОБСЄ та весняній сесії Парламентської Асамблеї Ради Європи [88, с. 10]. Активна взаємодія між Україною і Чеською Республікою підтримувалася і під час 10-го Економічного форуму ОБСЄ у Празі (травень 2002 р.). У його роботі взяла участь і делегація України на чолі з Постійним представником України при ОБСЄ В. Огризком [1047, с. 19-20; 892, с. 226-229; 761, с. 30-36; 863, с. 63-65].

У травні 2003 р. делегація України на чолі з Послом України у ЧР С.Устичем взяла участь в 11-му засіданні Економічного Форуму ОБСЄ на тему „Торгівля людьми, наркотиками та легкою стрілецькою зброєю: національні та міжнародні економічні наслідки”. У виступі та поширених на засіданні документах Україна підтвердила, що і надалі продовжуватиме послідовну лінію на підтримку загальноєвропейського економічного співробітництва у рамках

комплексного підходу до питань безпеки і стабільності в Європі. У рамках Форуму відбувся телеміст Прага-Київ, де у цей час проходила європейська конференція Міністрів екології „Навколишнє середовище для Європи” [761, с. 30-36; 706, с. 26-29; 892, с. 226-229].

Співпраця у галузі економічної безпеки України і Чеської Республіки була продовжена і у наступних Економіко-екологічних форумах ОБСЄ які проходили у 2004-2013 рр. Під час цих зустрічей були обговорені актуальні питання двосторонніх українсько-чеських відносин. У ході останнього Форуму, який відбувся у м. Прага 11-13 вересня 2013 р. обговорювалися питання співробітництва України і Чехії у контексті головування України в ОБСЄ (2013 р.) [933, с. 46-47; 761, с. 30-36; 706, с. 26-29; 892, с. 226-229].

Водночас Посольство України у Чеській Республіці здійснювало дипломатичну та інформаційну роботу з метою започаткування регулярних консультацій у форматі „Вишеградська четвірка” + Україна. За сприяння Посольства у листопаді 2000 р. було організовано і проведено нараду керівників департаментів політичного аналізу і планування МЗС країн-членів „В-4” + Україна. На цій зустрічі було вироблено основні напрями співробітництва України з країнами-членами „Вишеградської четвірки” [806, с. 96-112; 704, с. 92-105].

Протягом наступних років Чехія виявляла зацікавлення у подальшому використанні механізмів співробітництва з Україною у форматі „Вишеградської четвірки”. Зокрема, у 2002 р. Чехія підтримала запропонований Угорщиною документ щодо активізації прикордонного співробітництва країн „Вишеградської четвірки” з Україною. Водночас у ході консультацій чеська делегація запропонувала внести до документу окремі зміни, які були викликані, насамперед, тим, що Чехія не має з Україною спільного кордону, а тому зацікавлена у розширенні діапазону співробітництва з Україною у рамках „В-4” і на інші сфери. З цього приводу у МЗС та МВС ЧР було проведено консультації щодо можливості засідання експертної робочої групи для доопрацювання та узгодження проекту Спільної ініціативи між Україною та

країнами „В-4” у галузі юстиції та внутрішніх справ. Результатом консультацій стала домовленість про проведення згаданого засідання на початку 2003 р. у м. Прага спільно із засіданням „круглого столу” за участю представників відповідних відомств України та Чехії з питань міграційної, прикордонної та візової політики [96, с.22].

На думку Чехії, пріоритети співробітництва України з „В-4” мали бути переглянуті з урахуванням вступу країн „Вишеградської групи” до ЄС. Ці та інші питання обговорювалися у 2003 р. під час ряду зустрічей представників „В-4” на рівнях президентів, прем’єр-міністрів, міністрів закордонних справ та оборони. У липні 2003 р. Чехія перебрала на себе головування у „Вишеградській четвірці”, яке завершилося у червні 2004 р. Тому українсько-чеські відносини протягом 2003 р. отримали новий імпульс для подальшого поглиблення. Після офіційного візиту до Чехії Міністра закордонних справ України А. Зленка було досягнуто взаєморозуміння з більшості питань двосторонніх відносин та міжнародної політики. Це дало можливість більш повно реалізовувати існуючий потенціал співробітництва, у тому числі з євроінтеграційних питань. Але широкий розвиток двосторонніх відносин продовжувало стримувати невирішене питання „Ямбурзького боргу” [891, с. 301-307].

В Україні також вивчалась позиція чеської сторони стосовно змісту і характеру подальшого функціонування „Вишеградської групи” у зв’язку з розширенням ЄС. До МЗС України була передана „Програма головування Чеської Республіки у Вишеградській четвірці” (розрахована на період до липня 2004 року), ряд пунктів якої стосувалися України [145, с. 10]. У свою чергу Посольством України були підготовлені інформаційно-аналітичні довідки „Про сучасний стан відносин між Чеською Республікою та Європейським Союзом”, „Про підготовку Чеської Республіки до використання структурних фондів Європейського Союзу”, „Про інформаційну кампанію на підтримку вступу Чеської Республіки до Європейського Союзу”, а також інформація про міжнародну конференцію „Конвент про майбутнє Європи і європейська

конституція” (м. Прага, 10 березня) [89, с. 35; 1142, с. 137-167]. Крім того, за дорученнями МЗС Посольством України було узагальнено практику організації роботи з наближення національного законодавства Чеської Республіки до законодавства ЄС [1186, с. 70-89; 1114, с. 13-53], навчання державних службовців з євроінтеграційної проблематики, забезпечення функціонування механізмів співфінансування проектів у рамках передвступних програм ЄС PHARE, ISPA та SAPARD, виконання чеською стороною рішень Європейського суду з прав людини, участі ЧР у Спільній зовнішній та безпековій політиці ЄС [145, с. 11-12; 1088, с. 13-15].

Протягом жовтня 2004 р. відповідні відомства Чеської Республіки передали польській стороні проект Програми головування Республіки Польща у „Вишеградській четвірці” (липень 2004 року – червень 2005 року), в якому містилося ряд пунктів щодо співробітництва між „В-4” та Україною. Чехія, будучи зацікавленою у розвитку співробітництва між міністерствами внутрішніх справ та юстиції країн „четвірки” з відповідними українськими відомствами, підтримувала конкретні кроки української сторони як на багатосторонньому, так і на двосторонньому рівнях. Зокрема, Чехія проявила інтерес до створення в Україні системи запобігання незаконної міграції на зразок тієї, яка діла в Євросоюзі, та запровадженні ефективного взаємообміну інформацією. Враховуючи підготовку чеською стороною нового типового проекту угоди про взаємне працевлаштування, Україна започаткувала переговорний процес щодо вироблення на його основі механізму легального працевлаштування громадян України, спрощення порядку отримання ними дозволів на роботу, зокрема для сезонних працівників. Беручи до уваги той факт, що з травня 2004 року Україна в односторонньому порядку спростила візовий режим із Чехією, актуальним залишалось питання спрощення візового режиму, поїздок українських громадян до ЧР. Але Чехія не пішла назустріч Україні. Більше того, Прем’єр-міністр ЧР С. Гросс на нараді чеських послів говорив про те, що у візових питаннях „слід шукати шляхи досягнення найбільшої відповідності між нашими безпековими і торговельно-

економічними інтересами”. Хоча ці слова звучали на адресу Росії, вони мали негативні наслідки й для України [90, с.24-25].

„Вишеградська група” виявилася досить ефективною формою регіонального співробітництва постсоціалістичних країн, яка серйозно допомогла їм в інтеграції до ЄС і НАТО, та продовжувала діяти як координуючий механізм і після вступу цих держав до Євросоюзу. Водночас, „Вишеградська група” виконувала функцію своєрідного форпосту у реалізації нової східної політики ЄС щодо України, яка у 2005 р. та у наступних роках заклала основи нового формату стосунків з „Вишеградською групою”. Прем’єр-міністри України неодноразово брали участь у самітах голів урядів країн „Вишеградської четвірки” [379, с. 68-79, 93-110; 802, с. 63-64].

Проте українська сторона у розвитку стосунків з „Вишеградською групою”, відповідно і з ЧР як її членом, допустилася кількох системних хиб, зокрема: а) „Вишеградській групі” Україна пропонувала передусім економічні проекти співробітництва, ігноруючи те, що це політичне міжнародне регіональне об’єднання; б) виношувались нереальні плани і навіть проголошувалися заяви щодо можливості вступу України до „В-4”. Між тим країни „Вишеградської групи” чітко заявляли про неможливість розширення складу регіонального об’єднання за рахунок прийому нових учасників [91, с. 19-21].

Україна була зацікавлена у розширенні співробітництва з „Вишеградською четвіркою”, як у плані одержання загальнополітичної підтримки її курсу на європейську інтеграцію, так і в контексті запозичення євроінтеграційного досвіду Чехії, Польщі, Словаччини та Угорщини. Для України протягом 2005-2009 рр. була важливою домовленість прем’єр-міністрів країн „четвірки”, досягнутої ними у чеському місті Кромнеріж у травні 2004 р., щодо своєї особливої ролі при реалізації „східного вектора” спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. Керівники урядів „В-4” дійшли згоди, що ключовим пріоритетом для них має стати налагодження активного співробітництва з Україною. З цією метою була сформована група експертів, яка готувала

детальний план такого співробітництва (чеська сторона мала намір включити у цей план питання міграції та гуманітарного обміну) [91, с. 22-23]. Водночас міністри закордонних справ країн „Вишеградської четвірки” заявили ще під час зустрічі у м. Краків 7 грудня 2004 р., що „демократичній Україні, яка здійснює фундаментальні реформи, повинна бути запропонована довготермінова європейська перспектива”. Очікувалося, що за сприяння чеської сторони під час польського головування у „Вишеградській четвірці” у цьому напрямі будуть здійснені відповідні кроки [713, с. 43-47; 798, с. 7-8].

Як обнадійливу, Україна сприйняла інформацію про результати зустрічі міністрів закордонних справ країн Регіонального партнерства (Чеська Республіка, Угорщина, Республіка Польща, Австрія, Словацька Республіка і Словенія), яка відбулася у Варшаві 12 січня 2005 р. Учасники зустрічі приділили підвищену увагу питанням співробітництва з Україною. У ході дискусії було констатовано, що результати президентських виборів переконливо продемонстрували відданість України демократичним цінностям, створили сприятливі умови для суттєвого поглиблення співробітництва між Україною та ЄС, поступового входження України до європейських структур. Наголошувалося, що у цих умовах ЄС має на практиці довести свою готовність забезпечувати ефективну підтримку здійсненню демократичних реформ в Україні [798, с. 7-8].

У 2008-2010 рр. країни „Вишеградської четвірки” офіційно підтримували програму „Східного партнерства”, яка передбачала розширення кордонів ЄС на схід. Головне місце у цій програмі відводилося Україні. Тому Чехія підтримувала укладення Угоди про асоціацію з Україною [927, с. 40; 928, с. 27-29; 929, с. 83; 930, с. 46].

15 лютого 2011 р. у м. Братислава у рамках проведення саміту „Вишеградської четвірки” з одноденним робочим візитом перебував Прем'єр-міністр України М. Азаров, який провів перемовини з керівником Уряду Чеської Республіки П. Нечасом [616, с. 5-6]. Згодом, Україна стала учасницею

20-го саміту „Вишеградської групи”, який проходив у форматі „В-4” +3 (країни-учасниці „Вишеградської групи”, Німеччина, Австрія і Україна).

Головна мета цієї зустрічі полягала у передачі інтеграційного досвіду Чеської Республіки Україні та підтримці країн-сусідів, які зацікавлені у її євроінтеграції. Учасники зустрічі, обговорюючи питання, пов’язані з членством у ЄС, торкнулися проблеми енергетичної безпеки та економічного управління. На той час Україна заручилась підтримкою Польщі щодо добудови нафтопроводу „Одеса – Броди” [853, с. 25-35].

Під час саміту значну увагу було приділено питанню забезпечення продовольчої безпеки в Європі та світі. У цьому контексті зазначалося, що укладання угоди про запровадження зони вільної торгівлі без виключень та обмежень між Україною та Європейським Союзом дозволить вирішити продовольчі проблеми в Європі. Розглянувши це питання, М. Азаров зробив висновок, що запровадження зони вільної торгівлі у повному обсязі забезпечило б вихід української аграрної продукції на європейський ринок, у тому числі й на ринок ЧР. Крім того, у рамках саміту „В-4” було обговорено основні напрями політики Євросоюзу і співпраці за програмою „Східне партнерство” [982, с. 23].

Таким чином, політичні відносини між Україною та Чеською Республікою, як членом „Вишеградської четвірки” знаходилися на належному рівні. Країни „Вишеградської групи”, а також Австрія та Німеччина також позитивно відреагували на ініціативу України спростити перетин державного кордону у рамках Євро-2012 і запровадити спільні прикордонні та митні пости на всіх переходах з країнами-сусідами України [931, с. 49].

Протягом 2000-2012 рр. Посольство України у Чеській Республіці вжило ряд дипломатично-інформаційних заходів, спрямованих на поглиблення конструктивного співробітництва України з Радою Європи та покращення її іміджу. Українські дипломати проводили регулярні зустрічі із заступником Голови Парламентської Асамблеї Ради Європи, керівником Постійної делегації Парламенту Чеської Республіки у ПАРЄ, іншими членами чеської національної

делегатії в Асамблеї, представниками вищого законодавчого органу Чехії у Комітеті з питань моніторингу, а також з відповідальними співробітниками зовнішньополітичного відомства ЧР. Під час цих зустрічей проводилась активна інформаційно-роз'яснювальна робота щодо виконання нашою державою зобов'язань перед Радою Європи, правових засад проведення та імплементації результатів всеукраїнського референдуму за народною ініціативою та інших аспектів взаємовідносин України з РС. Завдяки здійсненню зазначених заходів вдалося забезпечити підтримку Чехією позиції України у Раді Європи як на урядовому, так і парламентському рівні [86, с. 15; 1093, с. 3-5].

Українські дипломати приділяли багато уваги активізації взаємодії України і Чехії на її шляху інтеграції до Євросоюзу. У цьому напрямі Посольством України у Чеській Республіці було проведено цілу низку зустрічей та консультацій у МЗС, інших міністерствах і відомствах ЧР, відповідних комісіях обох палат Парламенту Чеської Республіки. Важливою подією стало проведення у квітні 2002 р. у Празі двосторонніх українсько-чеських консультацій на рівні керівників управлінь з інтеграції до ЄС, міністерств закордонних справ двох країн. У ході консультацій чеська сторона була докладно поінформована про стан та перспективи відносин між Україною та ЄС, про затверджену Президентом України Програму інтеграції України до ЄС. Також було обговорено можливі форми підтримки Чеською Республікою прагнення України отримати асоційований статус у Євросоюзі. Крім того, сторони обмінялися думками щодо шляхів та механізмів запозичення міністерствами та відомствами України досвіду відповідних чеських структур по налагодженню ефективної взаємодії з європейськими інституціями. Було досягнуто домовленості про необхідність продовження консультацій між двома країнами у євроінтеграційній сфері на рівні держсекретарів МЗС України та Чехії з питань євроінтеграції. Така зустріч між Держсекретарем МЗС України О. Чалим та Держсекретарем МЗС ЧР П. Телічкою відбулась на початку липня 2002 р. у м. Кошіце (Словаччина) [144, с. 4].

Протягом 2003 р. дипломатичні співробітники Посольства України у Чеській Республіці провели ряд зустрічей у парламентських і урядових структурах ЧР з метою роз'яснення Звернення Європейської Комісії „Ширша Європа – сусідство: нові рамки відносин з нашими східними і південними сусідами”. Після згаданого саміту „Україна – ЄС”, акцент робився на необхідності перевести співробітництво між нашою країною та Євросоюзом на рівень асоціації, запровадження зони вільної торгівлі. Про це йшлося в інтерв'ю посла С. Устича, під заголовком „Україна не може залишатися у ролі довічного сусіда ЄС” (журнал „Integrace”). Чеська сторона погоджувалася з тим, що ЄС повинен дати однозначну відповідь на регулярні заяви України щодо її прагнення у перспективі стати членом Євросоюзу, подати Україні чіткий сигнал стосовно можливості набуття нею у середньодобовій перспективі асоційованого статусу [1172, с. 3].

У документі „Елементи стратегії ЄС щодо України: позиція Чеської Республіки” зазначалося, що „Брюссель повинен спробувати визначити процедурні та формальні рамки, а також графіки, які будуть враховувати євроінтеграційні амбіції України”. Згодом, Заступник міністра закордонних справ Чеської Республіки П. Колар позитивно оцінив результати зустрічі високого рівня „Ширша Європа – сусідство: співробітництво у регіоні Центрально-Східної Європи через спільні з ЄС кордони” (м. Київ, 10 листопада 2003 р.), на якій він підкреслив їх значення для поглиблення українсько-чеського діалогу з питань європейської інтеграції. Згадана зустріч давала можливість зробити висновок, що чеська сторона проявляла помітну обережність у питанні здійснення активних кроків на підтримку конкретних пропозицій України щодо подальших відносин з ЄС, її небажання на даному етапі виходити за межі загальних позицій Євросоюзу, перебирати на себе будь-яку ініціативу на цьому напрямі [89, с. 32; 145, с. 5].

Чеська сторона звертала увагу на необхідність досягнення Україною відповідності критеріям набуття членства в ЄС. Підкреслювалася готовність активно „асистувати” українській стороні у трансформації суспільства на

європейських засадах, у розбудові правової держави, активізації діяльності неурядових організацій. При цьому було зазначено, що згадані напрями являли собою для чеської сторони „особливий інтерес” у двосторонніх відносинах [1128, с. 178-203].

Водночас, Посольство у Чеській Республіці забезпечило підтримку чеською стороною участі України у масштабних євросоюзівських спільних проектах регіонального та загальноєвропейського значення. Зокрема, було розширено участь України у реалізації транс'європейського проекту із створення сучасної транспортної мережі Транссиб – Західна Європа і будівництва логістичного терміналу у чеському місті Богумін. У напрямі зміцнення позицій України у майбутній системі політичної та економічної кооперації на європейському континенті, Посольством України вживалися кроки задля підтримки Чехією пропозицій нашої держави щодо створення Євразійського нафтотранспортного коридору, зокрема щодо залучення чеських фірм до участі в експлуатації нафтопроводу „Одеса – Броди”. З цією метою у червні 2002 р. у Празі Посольством за участю НАК „Нафтогаз України” та ВАТ „Укртранснафта” було проведено „круглий стіл” та презентацію згаданого проекту. Проведені консультації засвідчили інтерес чеських підприємств до участі у проекті, конкретні механізми якого стали предметом подальших переговорів. Одним з ключових аспектів роботи Посольства на євроінтеграційному напрямі було поглиблення співробітництва на регіональному рівні, запозиченні досвіду використання чеськими регіонами можливостей європейських програм підтримки розвитку. З цією метою Послом України було здійснено низку поїздок по регіонах Чехії, зокрема у м. Усті-над-Лабем, Пльзень, Подебради та ін. [144, с. 4].

Очікувалось, що після вступу Чехії до ЄС більшої визначеності та конкретики набере українсько-чеське політичне і економічне співробітництво на євроінтеграційному напрямі. Чеська сторона прагнула відігравати активну роль у виробленні та втіленні у життя „східної політики” Євросоюзу. При цьому її позиція щодо євроінтеграційних перспектив України відповідала

українському баченню подальшого розвитку відносин з ЄС: можливість у середньотерміновій перспективі набути Україні асоційованого статусу, а у довготерміновій перспективі стати повноправним членом ЄС. Водночас, незмінною залишалася чеська позиція щодо необхідності досягнення Україною відповідності критеріям, необхідним для просування до європейських структур. При цьому чеські політики і урядовці незмінно висловлювали готовність передати українській стороні набутий досвід інституційного забезпечення європейської інтеграції, наближення національного законодавства до правових норм Європейського співтовариства та практичного застосування цих норм у політичному, економічному та соціальному житті суспільства, організації переговорного процесу з ЄС [90, с. 1-2].

Надзвичайний і Повноважний Посол Чеської Республіки в Україні К. Штіндл визначив чотири фактори, які у зв'язку з наміром України інтегруватись до Європейського Союзу, лежали в основах чеського відношення до України: 1. Серед східноєвропейських сусідів Євросоюзу після його розширення Україна займає виняткове місце, оскільки повністю відповідає географічним вимогам Договору про Європейський Союз; 2. Законодавча й виконавча влада України на всіх рівнях виявила політичну волю інтегрувати Україну до європейських і євроатлантичних структур (ЄС і НАТО); 3. Чеська Республіка та її суспільство мають позитивний досвід щодо українського народу з часів Австро-Угорської монархії і Чехословацької Республіки, коли частина українців була співгромадянами чехів, мораван і словаків, а після Другої світової війни Чехословаччина разом із Україною була складовою частиною радянського блоку і спільно з нею поділяла життя у комуністичній тоталітарній системі; 4. Чеська Республіка не межує і після розширення ЄС не буде межувати з Україною. З цього випливають відмінності між чеською позицією і позиціями членів „Вишеградської” групи щодо їх відносин з Україною. Тому прикордонна співпраця з Україною не була складовою частиною чеської політики, яка була важливим елементом політики ЄС, зокрема такої її програми як „Широка Європа – сусідство”. При цьому Посол

ЧР додав, що потрібно буде терпляче і зосереджено працювати над трансформацією нашої держави й суспільства у напрямі до стандартів не лише ЄС, але й НАТО, а остаточно про успіх України в інтеграційному процесі будуть вільно й демократично вирішувати суспільства країн-членів ЄС [91, с. 10; 69, с. 1].

Інтенсивний розвиток зовнішньополітичних стосунків України з центральноевропейськими державами – новими членами ЄС, її найближчим міжнародним оточенням та безпосередніми західними сусідами на нових східних кордонах Європейської спільноти набував все більшого значення. Двостороння співпраця відбувалася також у рамках проекту „Східне партнерство”, який був спрямований на поліпшення відносин ряду країн колишнього СРСР з ЄС. У грудні 2008 р. Європейська Рада поклала початок цьому проекту [563; 807, с. 152-158].

Протягом 2009 р. для України залишалось актуальним питання названого проекту. Проект „Східне партнерство” охопив 6 країн-сусідів Євросоюзу: Азербайджан, Вірменію, Грузію, Молдову, Україну і Білорусь. Президент В. Ющенко з цього приводу зазначив, що „Східне партнерство” свідчить про те, що Євросоюз відчуває необхідність певної окремої співпраці з Україною як європейською державою. Проект став однією з вершин чеського головування в ЄС. Чеська Республіка намагалась, щоб цей проект став реальністю. На жаль, окремим західним країнам залишалися незрозумілими певні формулювання названого документа. Австрія та Німеччина залишалися прихильниками варіанта, в якому йшлося лише про „візову лібералізацію”. Заступник чеського Міністра закордонних справ Т.Пояр неодноразово зауважував, що „Східне партнерство” – проект більш життєздатний, ніж „Середземноморський союз”, що Європейська Комісія має найближчим часом призначити координаторів для всіх шести країн – „східних партнерів” [912, с. 4-14; 807, с. 152-158].

5 березня 2012 р. відбувся робочий візит Міністра закордонних справ України К. Грищенка до ЧР для участі в зустрічі глав зовнішньополітичних відомств країн „В-4”, Балтії та „Східного партнерства”. У зустрічі також взяли

участь представник ЄС у закордонних справах та безпековій політиці, Віце-президент ЄК К. Ештон та Комісар ЄС з питань розширення та європейської політики сусідства Ш. Фюле. У центрі уваги заходу було обговорення підготовки „Дорожньої карти” „Східного партнерства”, що визначатиме пріоритетні цілі у контексті двосторонніх відносин між ЄС і країнами-партнерами та багатостороннього виміру „Ініціативи” до 2013 р. Міністри також обмінялися думками щодо шляхів поглиблення взаємодії членів „Вишеградської четвірки” та країн Балтії з країнами-партнерами, включаючи Україну. У цьому контексті учасники зустрічі привітали рішення країн „Вишеградської четвірки” започаткувати окрему програму з підтримки проектів у рамках „Східного партнерства”. У своєму виступі під час зустрічі Міністр К. Грищенко окреслив підходи української сторони щодо змістовного наповнення Дорожньої карти „Східного партнерства”. Він наголосив на важливості зміцнення ролі „Східного партнерства” як практичного інструменту підтримки реформ у країнах-партнерах, також відзначив, що принцип оновленої європейської політики сусідства має бути, спрямований на підтримку імплементації майбутньої Угоди про асоціацію та виконання Плану дій щодо лібералізації візового режиму між Україною та ЄС. Представники ЄС, які брали участь у зустрічі, підтвердили наміри сторін парафувати „Угоду про асоціацію” до кінця 2012 р. [376].

Отже, протягом 2000-2012 рр. Україна прагнула створити підґрунтя для економічної, політичної і військової інтеграції до Європейського Союзу, НАТО та „Вишеградської” групи. У ході українсько-чеського політичного діалогу визначились основні напрями поглиблення і вдосконалення співробітництва двох країн, шляхи погодження спільних кроків у міжнародній, регіональній політиці, склався механізм регулярних політичних консультацій, які впливали на розбудову торговельної співпраці. Однак, оцінюючи у цілому позитивно досягнутий рівень українсько-чеських торговельно-економічних відносин, зазначимо, що подальшому позитивному розвитку двостороннього співробітництва заважала невирішеність повернення боргів за „Ямбурзькими

угодами”, яка з економічної площини була переведена у політичну. Незважаючи на неодноразові звернення Посольства України до центральних органів влади та ініціювання заходів, які б прискорили вирішення проблеми, продовжувала існувати міжвідомча неузгодженість стосовно механізмів погашення боргу. Враховуючи проведення саміту НАТО у Празі (2002 р.) та очікувану низку зустрічей керівництва держави на найвищому рівні, а також із діловими колами Чехії, була необхідність ще раз ініціювати перед Кабінетом Міністрів України питання щодо вжиття рішучих заходів до причетних міністерств і відомств України у напрямі відпрацювання єдиного узгодженого механізму погашення боргу. Рішучість України виконати свої зобов'язання за „Ямбурзькими угодами” ще раз була підтверджена Президентом України Л. Кучмою у його інтерв'ю впливовій чеській газеті „Господаржске новіні” від 7 червня 2002 р. У цьому зв'язку він висловив вдячність чеській стороні за розуміння, а також сподівання, що найближчим часом експерти знайдуть взаємоприйнятний варіант вирішення цього питання [560].

Протягом 2000-2012 рр. пріоритетним для України залишалося забезпечення підтримки Чехією європейського та євроатлантичного курсу України, уникнення небажаних для нашої держави наслідків у зв'язку з майбутнім вступом Чеської Республіки до ЄС. Тому робота на євроінтеграційному напрямі протягом 2000-2012 рр. була спрямована на вирішення ряду таких завдань:

1. Доведення до відома чеської сторони бачення Україною зовнішньополітичних та внутрішньополітичних умов її поступового входження до європейського політичного та економічного простору;
2. Забезпечення підтримки з боку керівництва ЧР конкретних євроінтеграційних кроків України;
3. Сприяння ЧР позиції можливості встановлення між Україною та ЄС відносин асоціації;
4. Удосконалення двостороннього співробітництва у політичній та торговельно-економічній сфері у контексті наступного вступу ЧР до ЄС;

5. Моніторинг розвитку відносин між ЧР і ЄС, роботи чеської сторони у Конвенті та Міжурядовій конференції з питань підготовки Конституційної угоди ЄС у зв'язку з його розширенням;

6. Вивчення євроінтеграційного досвіду Чеської Республіки та внесення пропозицій щодо його можливого використання.

Головні довготермінові економічні і політичні інтереси України у відносинах з Чеською Республікою протягом 2000-2012 рр. зводилися до: забезпечення підтримки з боку Чеської Республіки, практичної реалізації ідеї укладення між Україною та Європейським Союзом Угоди про асоціацію; налагодження постійного міждержавного діалогу на усіх рівнях; забезпечення сприяння Чеської Республіки у залученні України до Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП) та Спільної безпекової та оборонної політики (СБОП) ЄС [100, с. 6]; використання довірливих чесько-американських відносин для сприяння реалізації євроінтеграційних прагнень України; інформаційне супроводження у Чеській Республіці процесу поступового досягнення Україною Копенгагенських критеріїв; визначення спільних поглядів на подальший інституційний розвиток НАТО; формування у середині НАТО українсько-чеської групи взаємопідтримки; реалізація спільних проектів у сфері оборони та безпеки [898, с. 172-179; 892, с. 226-229].

Протягом 2000-2012 рр. у військово-політичній сфері Чеська Республіка зберігала активну позицію щодо інтеграції України до НАТО та співпраці в ОБСЄ. Водночас, ЧР підтримувала участь Міністра оборони України у нарадах міністрів оборони країн „Вишеградської групи” та намагалась поглибити українсько-чеське співробітництво у сфері ВПК. Цьому сприяло підписання міжурядових угод про охорону секретної інформації та про співробітництво в галузі оборонної промисловості, що прискорило активізацію двосторонніх контактів між міністерствами оборони та керівництвом Збройних Сил двох країн. Зокрема, неодноразово здійснювались візити до Чеської Республіки Міністра оборони та Начальника Генерального штабу Збройних Сил України.

Вступ країн „Вишеградської четвірки” до ЄС та НАТО не лише гарантував безпеку країнам, а й забезпечував незворотність змін, які відбулися за роки посткомуністичної трансформації. Збереження загальноєвропейської стабільності вимагало від країн „Вишеградської групи” свідомої та послідовної підтримки євроатлантичного вибору України. Польща, Угорщина, Чехія та Словаччина, посиляючись на власний досвід вступу до НАТО, реалізовували важливі програми адаптації збройних сил України. Але до Північноатлантичного альянсу вступало не тільки військо, але і вся країна. Як засвідчував досвід центральноєвропейських країн, зазначений процес потребував системної трансформації всіх суспільних структур. Проте в Україні зміни суспільних відносин відбувались занадто повільно. Протягом 2000-2012 рр. велися переговори про те, що Чехія допомагатиме Україні готуватися до членства у НАТО. Чехія була готова підвищувати кваліфікацію українських фахівців і допомогти Україні утилізувати боєприпаси. Україна, зі свого боку, пропонувала Чехії використовувати українську транспортну авіацію для перевезення збройних сил і вантажів.

РОЗДІЛ 6. ДИПЛОМАТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ І ЧЕХІЇ (2000-2012 рр.).

6.1. Українсько-чеський економічний діалог

На відміну від двосторонньої політичної співпраці, економічно-консультативний діалог між Україною та ЧР, починаючи з 1996 р., здійснювався на постійній основі. Відповідно з двосторонніми міждержавними угодами були утворені українсько-чеська Комісія з питань торговельно-економічного співробітництва (яка за цей період провела 14 засідань), Робоча група з питань лібералізації взаємної торгівлі (перше засідання відбулося у червні 2000 р. в м. Прага), Змішана українсько-чеська Комісія з питань міжнародного автомобільного транспорту. Окрім цього, двосторонніми угодами були передбачені щорічні експертні консультації про співробітництво у галузі атомної енергетики та атомної промисловості, державного регулювання та нагляду за безпекою при використанні ядерної енергії, сільського господарства, банківської справи, у сферах сертифікації, державної статистики, соціального забезпечення, тощо. Щорічно у Чехії перебувало понад 50 делегацій українських міністерств, відомств, регіонів та міст. Діяльність цих органів та експертних консультацій спрямовувалась Міністерством економіки України, Міністерством закордонних справ України, іншими галузевими міністерствами і відомствами України відповідно до їх компетенцій. Практичну ж координацію, ініціювання проведення необхідних заходів, оперативне узгодження позицій сторін здійснювали Посольство та Торговельно-економічна місія України у Чеській Республіці.

У червні 2000 р. у м. Прага відбулося перше засідання Робочої групи з питань взаємної торгівлі, створеної на виконання рішень, закріплених у Меморандумі про заходи, спрямовані на лібералізацію умов двосторонньої торгівлі між Чеською Республікою і Україною, який було підписано у 1997 р. між Міністерством зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України і Міністерством промисловості і торгівлі Чеської Республіки, з цих питань.

Сторони розглянули стан взаємної торгівлі та реалізацію окремих спільних проектів, а чеська сторона, захищаючи свій економічний ринок, висловила стурбованість зростанням імпорту окремих видів металургійної продукції з України до ЧР [86, с. 3-5; 142, с. 4-5]. З'ясувалось, що Україна у 2000 р. експортувала до ЧР 85840 тис. тонн різних марок прокату [158, с. 2-16]. Чехія ж у 2000 р. виробляла 543628 тис. тонн металургійної продукції. Український експорт цієї продукції складав лише 15,8 % вироблюваного у ЧР. Однак основний її чеський виробник – фірма „Вітковіце а. с. ” (м. Острава) проявила занепокоєння з приводу зростання українського експорту до ЧР і пригрозила українським виробникам антидемпінговими розслідуваннями [142, с. 8].

Занепокоєння чеських виробників було викликано тим, що українські виробники металургійної продукції – Алчевський металургійний комбінат, „Азовсталь”, „Запоріжсталь” та Донецький металургійний комбінат – не вели жодного діалогу з своїми чеськими колегами. У свою чергу українські виробники не могли отримати відповідної інформації, бо згідно чеського законодавства, якщо якусь продукцію виробляє менше трьох вітчизняних виробників, то вся інформація стосовно її об'ємів загалом та по окремих підприємствах залишається закритою. Це стосувалось і чеської металургійної галузі. Українська і чеська сторони взялися за вирішення цієї проблеми лише у 2001 р. [868, с. 5-7; 159, с. 1-4; 207, с. 1-2].

У 2001 р. в центрі уваги українських дипломатичних представників опинились питання перспектив розширення українсько-чеського економічного співробітництва. З цією метою було започатковано роботу по налагодженню прямих зв'язків між підприємницькими колами, господарсько-комерційними структурами та місцевими адміністраціями обох країн. Посольство України у ЧР, разом з чеською Торговою палатою по зв'язках з країнами СНД, провели конференцію з питань інвестиційних можливостей України. Вона стала імпульсом для розвитку співробітництва між підприємцями ряду регіонів України і Чехії. Згодом це позначилось на загальних обсягах товарообігу між країнами та активізувало роботу на українському ринку таких чеських фірм:

„Шкода ЯМ” (Ядерне машинобудування), „Олстом Пауер ” (реконструкція енергетичної галузі), „Псі-Холдінг” (будівництво), „Секакло” (переробна промисловість) та ін. [1133, с. 577-615; 1005, с. 113-142; 418, с. 3-7; 173, с.1-3; 174, с. 1-6].

З метою усунення протиріч і непорозумінь у взаємній торгівлі та недопущення вжиття захисних заходів до українських експортерів, представники української Торговельно-економічної місії при Посольстві України у ЧР протягом року проводили регулярні зустрічі та переговори з працівниками відділу антидемпінгу Міністерства промисловості і торгівлі ЧР. Лише протягом серпня-грудня 2001 р. відбулись три зустрічі з начальником цього відділу С. Лайтгебом [167, с. 6-9], ряд зустрічей із заступником начальника управління Л. Вотовою [166, с. 2-5] та з начальником відділення надзвичайних торговельно-політичних заходів В. Мендою [165, с. 2-4]. У ході зустрічей і переговорів було обґрунтовано позицію українських експортерів окремих товарів, обсяги яких значно зростали. Особливе занепокоєння чеської сторони викликали обсяги українського експорту металопродукції. Остаточне врегулювання проблеми з експортом української металопродукції, після численних консультацій і переговорів між дипломатичними представництвами України та чеськими урядовими відомствами, було перенесено на березень 2002 р. – на засідання українсько-чеської Робочої групи з питань взаємної торгівлі [868, с. 6-7].

Посольство та Торговельно-економічна місія України у ЧР надавали українським підприємцям допомогу по налагодженню контактів на міжвідомчому і міжрегіональному рівні та на рівні суб'єктів підприємницької діяльності. Так, українські дипломати, спільно з Торговельно-промисловою палатою Чеської Республіки по країнах СНД, організували і провели у м. Прага бізнес-форум „Інвестиційні можливості регіонів України” за участю делегацій обласних державних адміністрацій і бізнесових структур та керівництва місцевих органів влади і підприємців м. Чеська Ліпа, регіонів Брно, Пардубіце, Мост та ін. Водночас здійснювався інтенсивний обмін делегаціями. У ході

візитів близько 40 міжвідомчих, міжгалузевих і регіональних делегацій з України та 10 аналогічних чеських делегацій в Україну, вивчали і обговорювали співробітництво в енергетиці, військово-технічній сфері та сільському господарстві. У результаті проведеної роботи було узгоджено з чеською фірмою „Олстом пауер” (Alstom Power) проект реконструкції ТЕЦ-1 у м. Івано-Франківськ вартістю в 10 млн. дол. США, з них виробництво частини необхідного обладнання на суму 5 млн. дол. США передбачалося на Чернівецькому машинобудівному заводі. Було підписано контракт на участь цієї ж фірми в реконструкції ТЕЦ-6 м. Києва вартістю понад 3,5 млн. євро та ін. Крім того, вдалося залучити комерційні кредити на суму 14 млн. дол. США для закупівлі лінії по виробництву полістиролу на Горлівському АТ „Стирол” і ще 2 млн. дол. США для закупівлі нафтопереробного обладнання [868, с. 3].

Зниження загальних показників взаємної торгівлі протягом першого півріччя 2002 р. вимусило обидві сторони розпочати відповідні консультації і переговори. Протягом 28 жовтня – 1 листопада 2002 р. велись українсько-чеські дипломатичні переговори про взаємний доступ на ринки товарів і послуг у рамках переговорного процесу щодо вступу України до СОТ. Чеська і словацька сторони разом запропонували Україні обговорити рівень обмеження по 322 товарних позиціях, у тому числі 60 – на сільськогосподарську продукцію. Протягом 2000-2003 рр. відбулось 7 раундів таких переговорів. Це дозволило у березні 2003 р. підписати національний українсько-чеський Протокол з доступу на ринки товарів та послуг. Водночас у червні 2002 р. було проведено „круглий стіл” з приводу можливостей чеських компаній використовувати нафтогін „Одеса – Броди”, брати участь у реконструкції і будівництві нових газогонів, об’єктів газової, нафтової і нафтохімічної промисловості [240, с. 2-3]. Україна запропонувала чеським компаніям поставити енергоустаткування для Бурштинської ТЕС за рахунок поставок електроенергії та звернулась з проханням врахувати її докази про безпідставність антидемпінгових розслідувань за скаргою чеської компанії АТ

„Ловохеміє” щодо поставок українськими виробниками нітрату амонію [88, с. 10; 240, с. 3-5].

Незважаючи на те, що у Чехії почали відкриватися українські представництва, присутність на чеському ринку українських експортерів залишалася низькою. Так, у 2002 р. свої представництва мали тільки три українських виробники та п'ять були сумісними. Це вимагало від українського Посольства та Торговельно-економічного представництва диверсифікувати напрями залучення українських виробників до торгівлі з Чехією. Серед них – залучення українських підприємств до участі у виставках, що проводилися у Чеській Республіці. Торговельно-економічна місія протягом 2002 року пропонувала 62 українським суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності взяти участь у 12 найважливіших виставкових заходах, що проводилися в Брненському виставковому центрі. За рахунок Держбюджету пропонувалося взяти участь у 7 виставках, за власні кошти експонентів та на умовах комбінованого фінансування – у 9 виставках. Взагалі ж у виставкових заходах взяли участь 12 українських підприємств-експонентів, а також їх відвідали представники 65 підприємств та фірм України [6, с. 1-2]. Особливу увагу Посольство приділило участі українських підприємств у 44-й Міжнародній машинобудівній виставці, що проходила з 16 по 20 вересня 2002 р. у Брненському виставковому центрі. Інформацію про умови її проведення було надіслано на адресу галузевих міністерств і відомств України та 12 товаровиробників. У результаті вжитих заходів свої експозиції на виставці продемонстрували 5 українських підприємств і компаній, зокрема Новокраматорський машинобудівний завод, корпорації „Інтерпайп” та „Трубосталь”, Запорізький абразивний комбінат. Трьом українським підприємствам було надане сприяння у своєчасному здійсненні процедури щодо отримання виставкових площ. Окрім цього, участь у виставці взяли ВАТ „Укртрансфат”, Дрогобицький машинобудівний завод, АТ „Укрнафта” та ін. Українськими підприємствами під час виставки було проведено 36 переговорів, які мали реальне продовження у 7 контрактах [39, с. 1-3].

Під час проведення 44-ї міжнародної машинобудівної виставки у м. Брно відбувся семінар „Актуальні питання співробітництва між Україною та Чехією в галузі машинобудування”. У семінарі взяли участь голова правління ВАТ „Укртранснафта” О. С. Тодійчук, представники українських підприємств, що експонувались на виставці, чеських фірм та фінансово-банківських установ, зокрема, Комерційного банку, Чехословацького торгового банку, Інтербанку, Експортної страхової компанії (EGAP) та інші – всього близько 50 осіб. Окрема частина семінару була присвячена презентації проекту нафтопроводу „Одеса – Броди”. Учасникам семінару було надано перелік 34 інвестиційних проектів у галузях промисловості України, а також довідково-аналітичні матеріали про економічний розвиток України та машинобудівну галузь. Дані матеріали були опубліковані у жовтні 2002 р. у журналі Торгово-промислової палати Чеської Республіки по країнах СНД [6, с. 2].

З метою недопущення запровадження чеською стороною обмежувальних заходів, щодо поставок окремих видів металопродукції на чеський ринок, Міністерство економіки України та Мінпромторгівлі Чеської Республіки розпочали з дипломатичними представництвами України консультації щодо підписання міжурядової угоди стосовно експорту до ЧР окремих видів металопродукції. Зокрема, 26-27 серпня 2002 р. у м. Прага відбулося 3-тє засідання українсько-чеської Робочої групи з питань взаємної торгівлі. Для української сторони було важливо узгодити позиції українських експортерів для переговорів з чеською стороною. Саме тому напередодні, 25 серпня 2002 р., у Торговельно-економічній місії у складі Посольства України у Чеській Республіці відбулась нарада української делегації, до складу якої входили працівники Мінекономіки України та представники 4 українських металургійних виробників. Учасниками наради було підписано Протокол, яким передбачалось розглянути можливість укладення угоди, у якій би визначались обсяги експорту українського металу до Чехії на рівні не нижче існуючих у 2001 р. (120000 тис. тонн), з подальшим щорічним збільшенням квоти; відображались положення про незастосування у майбутньому антидемпінгових,

спеціальних і компенсаційних заходів; передбачалась можливість перенесення обсягів квоти по товару, який не експортувався протягом першого півріччя квотного року, на інший товар у другому півріччі та невикористаних залишків квот на імпорт окремої товарної позиції на наступний рік [88, с. 22].

Узгоджені пропозиції української сторони були розглянуті на 3-му засіданні Робочої групи з питань взаємної торгівлі. Однак Робоча група через різне бачення сторін не змогла дійти згоди щодо кінцевих обсягів поставок окремих видів металопродукції. Консультації з даного питання продовжилися 30 вересня – 1 жовтня 2002 р. у м. Прага за участю експертів профільних міністерств двох країн по підготовці проекту міжурядової угоди щодо обмеження експорту окремих видів української металопродукції. Зазначена робота завершилась 18 грудня 2002 р. підписанням „Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про торгівлю деякими сталеливарними виробами”. Нею передбачалась квота на поставки української металопродукції до ЧР в обсязі 80 тис. тонн щорічно на період до 1 травня 2004 р. [88, с. 23-24].

Певний вплив на розвиток двосторонньої економічної співпраці мав візит Міністра закордонних справ України А. Зленка до Чеської Республіки 24 квітня 2003 р. Основними питаннями переговорів українського Міністра були: поглиблення торговельно-економічних відносин між Україною та ЧР; покращення умов торгівлі як на двосторонній, так і на багатосторонній основі; створення умов для подальшого збільшення товарообігу шляхом лібералізації торгівлі на багатосторонній основі та завершення переговорного процесу щодо вступу України до СОТ. На зустрічах з Міністром чеське державне керівництво постійно звертали увагу на „Ямбурзьку заборгованість”. А. Зленко повідомив, що Президент та Уряд України приділяють увагу розв’язанню питання погашення заборгованостей за „Ямбурзькими ” угодами. Сплату боргу української сторони за „Ямбурзькими угодами” буде здійснювати НАК „Нафтогаз України” грошима, товарами, або їх комбінаціями. З цією метою НАК „Нафтогаз України” проведе необхідні

переговори з Мінфіном Чеської Республіки і ДП „ТрансГаз”, і надасть чеській стороні пропозиції щодо механізму врегулювання заборгованості. Однак обмежені фінансові можливості України у черговий раз не дали можливості виконати дану обіцянку [257, с. 13-15; 225, с. 1-7].

Питання „Ямбурзької заборгованості” не було вирішено й під час зустрічі голів урядів „Вишеградської групи” 24-25 червня 2003 р. у Словаччині. Прем'єр-міністр України В. Янукович на переговорах з головою чеського Уряду В. Шпідлоу запевнив чеського колегу, що протягом кількох тижнів буде підписана угода, яка задовольнить обидві сторони. Але українською стороною так і не було здійснено реальних кроків щодо виконання даних В. Януковичем обіцянок [196, с. 1-4].

Протягом 2003 р. також було досягнуто домовленостей з чеською експортно-страховою компанією „ІГАП” (EGAP) про схему кредитування українського підприємства ДП „Укртрансгаз” комерційними банками ЧР у розмірі 7,5 млн. дол. США для закупівлі турбодетандерних установок для встановлення на газотранспортній мережі України. Співпраця з компанією „ІГАП” (EGAP) дозволила Україні вперше взяти участь у засіданні Празького клубу (зі штаб-квартирою у Парижі), який відбувся у травні 2003 р. в м. Мінськ. Функції голови названого клубу виконував генеральний директор „ІГАП” (EGAP) П. Парісек. Це було важливо для України, бо представництво компанії „ІГАП” (EGAP) в Організації економічного співробітництва і розвитку, яка приймає рішення про віднесення країн до певних груп кредитних ризиків, готувалось розглядати питання переведення України з сьомої до шостої групи кредитних ризиків [210, с. 7].

Після здійснення акту приєднання ЧР до ЄС робота по проведенню компенсаторних заходів від негативного впливу на український експорт посилилася. У другому півріччі 2004 р. було проведено близько 10 зустрічей та консультацій з керівниками підрозділів Мінпромторгівлі щодо їх підтримки позиції України на переговорах з ЄС стосовно спрощення торгового режиму, визнання України країною з ринковою економікою та створення зони вільної

торгівлі, що надавало б українським експортерам відповідні преференції на ринках західних країн. Зокрема, у травні за дорученням Мінекономіки України було розроблено спільне Звернення української та чеської сторін до Європейської Комісії щодо збереження традиційних обсягів експорту з України до Чеської Республіки металургійної продукції (SA1, SA2, SA3, SB1, SB2, SB3) на рівні середньорічних показників за 2001-2003 рр., а саме 120 тис. тонн на рік, при визначенні кількісних обмежень на імпорт цієї продукції з України до 25 країн-членів Європейського Союзу. У контексті проведення роботи щодо надання Україні статусу країни з ринковою економікою, керівником Торговельно-економічної місії 22 липня 2004 р. проведено зустріч з заступником Міністра промисловості і торгівлі ЧР М. Тлапою, який був куратором зовнішньоекономічного блоку Міністерства, під час якої чеського представника було поінформовано про хід переговорного процесу у цьому напрямі і з'ясовано, що чеська сторона підтримує наміри України у питаннях отримання статусу країни з ринковою економікою [90, с. 31].

Після приєднання Чехії до Євросоюзу українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво набирало характеру інвестиційно-виробничого співробітництва та промислової кооперації. Тому з 2005 р. політичний та економічний діалог між Україною та ЧР значно пожвавився. Зокрема, у лютому 2005 р. до Праги відбувся візит Голови Верховної Ради України В. Литвина, у рамках якого був проведений бізнес-форум, в якому взяло участь понад 150 чеських учасників. 2 червня 2005 р. відбувся візит делегації Мінекономіки України до міст Прага і Брно [91, с. 30-32]. Делегація ознайомила з діяльністю Південно-моравського інноваційного центру (зокрема, Технологічного інкубатора у його складі), Чеського технологічного парку (м. Брно), провела низку зустрічей у чеському агентстві підтримки інвестицій „ЧехІнвест”. Згадані заходи сприяли тому, що в Україні за зразком „ЧехІнвесту” було створено Агентство на підтримку іноземних інвестицій. Контакти у цьому напрямі поглиблювалися і у 2006 р. між новоствореним Агентством та чеським агентством „ЧехІнвест”. У рамках цих заходів було

підписано Меморандум про співробітництво між згаданими українським та чеським агентствами [147, с. 10].

Під час проведення українсько-чеських консультацій на рівні заступника Міністра економіки України та заступника Міністра промисловості і торгівлі Чеської Республіки відбувся „День бізнесу України” (5 жовтня 2005 р. у м. Брно), в якому взяло участь близько 150 українських та чеських представників. В українсько-чеському економічному форумі з питань транспортного машинобудування (28 листопада 2005 р., м. Київ), взяло участь близько 70 українських і чеських учасників, у тому числі Перший заступник Міністра транспорту Чеської Республіки, заступник Міністра промислової політики України, ряд інших офіційних представників України і Чехії, а також керівники провідних підприємств транспортного машинобудування двох країн. У рамках заходу було розглянуто практичні питання, пов’язані із реалізацією спільних проектів у галузі спорудження та модернізації трамваїв, тролейбусів, автобусів та залізничних локомотивів [147, с. 11].

Питання економічного співробітництва та євроінтеграції були у центрі уваги під час переговорів та зустрічей, які відбулися у рамках візиту Ю. Єханурова до ЧР на початку 2006 р. [299, с. 233-234]. Зокрема, під час зустрічі Президент Чеської Республіки В. Клаус підтвердив, що подальшим кандидатом на членство в Євросоюзі має стати Україна, та висловив своє бачення останніх подій в українсько-російських відносинах [92, с. 2; 1090, с. 29-54; 1091, с. 68-88]. На переговорах Прем’єр-міністра України Ю. Єханурова з Прем’єр-міністром Чеської Республіки Ї. Пароубеком було обговорено широкий комплекс питань співробітництва у торговельно-економічній, інвестиційній та енергетичній сферах. При цьому Ї. Пароубек неодноразово наголошував, що „Україна для Чехії є стратегічним партнером з політичної та економічної точок зору” [92, с. 2; 73, с. 1-5]. Українська сторона висловила готовність найближчим часом забезпечити ратифікацію міжурядової „Угоди про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво” (підписана 16 квітня 2004 р. в м. Київ), що регулювала діяльність відповідної двосторонньої

Комісії [148, с. 24]. З 2 до 4 травня 2006 року проходив Празький міжнародний економічний конгрес „Схід-Захід: інтеграція і розвиток”, який відвідала парламентська делегація України. Українські депутати виступили на пленарному та секційних засіданнях форуму, провели зустрічі та переговори з іншими учасниками заходу [148, с. 9].

У березні 2007 року відбувся візит до ЧР Першого віце-прем'єр-міністра, міністра фінансів України М. Азарова. В рамках візиту 27 березня в м. Прага М. Азаров виступив на традиційному щорічному Європейському банківському і фінансовому форумі, де заявив, що Україна відкриває принципово нову сторінку структурних реформ, які спираються на єдину політичну волю Уряду і коаліції більшості у парламенті, на прагматичний фаховий підхід у реформуванні, на економічне зростання, до якого країна повернулася з другої половини 2006 р. Він повідомив учасникам форуму, що реальне зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) за 2006 р. по відношенню до 2005 р., становило 7,1 %, а за два місяці 2007 року ВВП зріс на 8,6 % [148, с. 3; 149, с. 2-3]. На зустрічі з Прем'єр-міністром ЧР М. Тополанеком Перший віце-прем'єр-міністр України підтвердив націленість України на те, щоб у відносинах між країнами не залишалось жодних проблемних питань, а в українського уряду немає жодної „різновекторності” щодо вступу до Європейського Союзу [149, с. 2-3; 93, с. 29-31; 912, с. 4-1].

Динаміка зростання економічної співпраці між Україною та Чехією на найвищому рівні спостерігалася і протягом 2008 року. Під час виступу на бізнес-форумі у м. Прага Міністр економіки України Б. Данилишин зауважив, що побудова сучасного ринку неможлива без налагодження співпраці з представниками бізнесу. З огляду на це, Україна розглядає Чехію як перспективного торговельно-економічного партнера. Зокрема, підтвердженням цьому стала ділова поїздка 27 березня 2008 р. на Миколаївщину чеської делегації на чолі з Надзвичайним та Повноважним Послом Чеської Республіки в Україні Я. Баштою. Метою візиту стало ознайомлення з економічним потенціалом Миколаївської області і обговорення практичних питань

співробітництва у торговельно-економічній галузі. У пошуках потенційних партнерів до Миколаєва приїхали представники чеських компаній: „АСКОМ-Україна” (виробництво асфальтозаводів), „ЧКД-ЕЛЕКТРОМАШ” (енергоустаткування), „Хонівел Інтернешнл” (авіарозробки), „СІТЕЛ Україна” (телекомунікації), „ГОБАС ЦЗ” (виробництво труб із скловолокна), „ІНСАК Україна” (безтраншейні технології водоканалів), „Леко Інструменте Пльзень” (лабораторне устаткування). Під час візиту були також розглянуті питання, що стосувалися газового консорціуму, забезпечення поставок газу до Чеської Республіки, безпеки інфраструктури транспортування енергоносіїв [316, с. 1-2].

Практичний інтерес до конкретної співпраці знайшов своє продовження і під час офіційного візиту в Україну 16-17 вересня 2008 р. Прем'єр-міністра Чеської Республіки М. Тополанека, у ході якого відбувся українсько-чеський бізнес-форум (м. Донецьк). Основною метою форуму стало проведення ділових переговорів між українськими та чеськими підприємствами для встановлення довгострокових бізнес-контактів. До складу чеської делегації увійшли керівники і представники 17 підприємств хімічної промисловості, виробництва медичного, електротехнічного обладнання, когенераційних установок, банківської діяльності, дорожнього будівництва, логістики, сільського господарства, інвестиційної діяльності [314, с. 1-3].

Рівень співпраці зберігся і у 2009 році. Так, 2 січня та 7-8 травня в Празі перебувала делегація України на чолі з Міністром палива і енергетики Ю. Проданом, яка взяла участь в енергетичному саміті „Південний коридор – новий шовковий шлях” [403].

Незважаючи на світову фінансово-економічну кризу протягом 2010-2012 рр. відбувалась інтенсифікація економічної співпраці між Україною та Чеською Республікою. На початку березня 2010 р. Міністр закордонних справ України П. Порошенко у Будапешті взяв участь у зустрічі керівників зовнішньополітичних відомств „Вишеградської четвірки”, держав Балтії, країн-учасниць ініціативи ЄС „Східне партнерство”, Іспанії, Бельгії та за участю

керівництва Європейської Комісії. Окрім зовнішньополітичних інтересів, на зустрічі з Віце-прем'єр-міністром, Міністром закордонних справ Чеської Республіки Я. Когоутом були розглянуті й економічні пріоритетні питання для України: перспективи двосторонньої співпраці з Чехією в торговельно-економічній та науково-технічній сферах, сприяння ЧР у реалізації інтеграційного курсу України до Європейського Союзу, а також започаткування спільної роботи над „дорожньою картою” безвізового режиму між Україною та ЄС [403].

26-28 квітня 2010 р. чеський сенатор А. Вондра брав участь у конференції „Україна – Європа”. Головна тема заходу – енергетична безпека та запобігання „газового” конфлікту між Україною та РФ. Важливість питання для України та Чехії була продиктована гірким досвідом попереднього року та можливими ще більш тяжкими наслідками, що могли призвести до: 1. Різкого підвищення ціни на газ для України; 2. Повної ліквідації поставок туркменського газу на Україну; 3. Монополізації „Газпромом” всіх поставок природного газу на територію країни і відповідно у ЄС. Зниження транзиту газу через територію України для ЧР могло відбутися на 75 %, як це було на початку 2009 р. [518; 519].

На фоні невирішеності Україною „Ямбурзької заборгованості” ці фактори могли суттєво гальмувати двосторонню економічну і політичну співпрацю з Чеською Республікою. Після обрання президентом В. Януковича діяла угода між Україною і Росією, яка передбачала торгівлю газом без посередників, а компанія „Росукренерго” пішла з газового ринку України. За цих умов Чехія сподівалася на успішне вирішення енергетичних суперечностей українським Президентом та Урядом. У ході конференції розглядалося питання приєднання України до Європейського Енергетичного співтовариства. Як зазначив Уповноважений у питаннях енергетичної безпеки ЧР, повноправне членство України в Енергетичному співтоваристві сприятиме встановленню фінансової стабільності енергетичного сектору та поліпшенню інвестиційного клімату. Він підкреслив, що Європейська Комісія зацікавлена у модернізації ГТС України,

оскільки цей проект має на меті зміцнити економічну та енергетичну незалежність України і забезпечити надійність газових поставок у Європу [303, с. 212-213; 353].

Подальший розвиток економічної співпраці між Україною та ЧР відбувся під час офіційного візиту в Україну 29-30 листопада 2010 р. Міністра закордонних справ Чеської Республіки К. Шварценберга. У центрі уваги перебували питання активізації двосторонньої торговельно-економічної співпраці. Глави зовнішньополітичних відомств України та Чехії висловили готовність вжити додаткових заходів з метою поживлення економічної взаємодії, збільшення торговельного обігу та було наголошено на важливості активної роботи українсько-чеської Міжурядової комісії з питань економічного, промислового і науково-технічного співробітництва [403].

Економічна співпраця розвивалася й протягом 2011 р. Під час зустрічі Прем'єр-міністра України М. Азарова з керівником уряду Чеської Республіки П. Нечасом (15. 02. 11 р., м. Братислава) було підтверджено необхідність укладення угоди про запровадження зони вільної торгівлі без виключень та обмежень між Україною та Європейським Союзом. Укладення угоди забезпечило б вихід української аграрної продукції на європейський ринок, у тому числі й на ринок ЧР [616, с. 5-6].

У червні 2011 р., під час робочого візиту, Перший заступник Міністра закордонних справ Чеської Республіки Ї. Шнайдер здійснив переговори із Першим заступником Міністра курортів і туризму АР Крим О. Лієвим та Заступником Міністра економічного розвитку та торгівлі АР Крим О. Кривенком. Після цих перемовин було урочисто відкрито створений за допомогою Чеської Республіки Туристично-інформаційний центр (ТІЦ), що давав право розраховувати на збільшення притоку туристів і створення нових робочих місць у Бахчисарайському районі. Під час зустрічі з заступником Міністра закордонних справ України П. Климкіним Ї. Шнайдер констатував, що товарообіг України з ЧР у 2011 р. досяг рекордних трьох мільярдів доларів. На

його думку, це свідчило про те, що відносини в економічній сфері розвивалися нормально [604].

Наприкінці 2011 р. відбувся офіційний візит до Праги Прем'єр-міністра України М. Азарова. Разом з головою Уряду ЧР П. Нечасом вони підписали нову „Міжурядову угоду про науково-технологічне співробітництво”, яка набрала чинності 19 грудня 2011 р. За цією угодою Україна та Чехія будуть забезпечувати взаємодію у вирішенні конкретних завдань, спрямованих на створення ефективного організаційного механізму координації інтеграційних процесів у галузі науки і технологій; виробленні фінансово-економічних механізмів і системи взаємних розрахунків і платежів для підтримки спільних наукових досліджень та ін. [386; 350].

Підсумок двосторонньої економічної співпраці протягом 2011 р. зробив МЗС Чеської Республіки у „Звіті про чеську закордонну політику за 2011 р”. У ньому Україну віднесено до трійки ключових економічних партнерів ЧР, поряд з такими країнами, як Франція та Росія. У звіті зазначено, що Чехія та Україна подолали важкий період, що характеризувався взаємним висиланням дипломатів, яке мало місце після надання притулку Б. Данилишину. Поступом у позитивному повороті у політичних та економічних відносинах можна вважати офіційний візит прем'єр-міністра Азарова до Чеської Республіки у грудні 2011 року [291, с. 24-25].

Високий рівень економічної співпраці підтримувався і у 2012 р. 3-4 лютого у м. Київ за участю співробітників Секретаріату Асоціації міжнародних автомобільних перевезень України відбулось засідання українсько-чеської Змішаної комісії з питань міжнародних автомобільних перевезень. Було обговорено низку проблемних питань, які існують при виконанні перевезень пасажирів та вантажів, між обома країнами. Після тривалих дискусій Україні вдалося збільшити базову квоту універсальних дозволів для українських перевізників на 1500 шт. [412].

Економічну співпрацю було продовжено 14 березня під час робочого візиту до ЧР Віце-прем'єр-міністра України – Міністра інфраструктури України Б.

Колеснікова. Метою візиту було обговорення актуальних питань економічного співробітництва у галузі транспорту. На залізничному випробувальному полігоні поблизу чеського м. Колін члени української делегації взяли участь у церемонії передачі електропотяга серії „ЕJ-675”, для українських залізниць, а також у презентації інших новинок залізничного транспорту, які виготовляв концерн „Шкода транспортешн” (Škoda transportation). Також, 14 березня у приміщенні Палати депутатів парламенту Чеської Республіки відбулись двосторонні зустрічі Міністра з Міністром транспорту ЧР П. Добешом та Міністром промисловості і торгівлі ЧР М. Кубою [386].

Питання економічної співпраці розглядалися 12 вересня 2012 р. під час візиту до України Першого заступника Міністра закордонних справ І. Шнайдера. Були проведені перемовини з Першим віце-прем'єром України В. Хорошковським, із заступником Міністра закордонних справ В. Майком та заступником голови Комітету у закордонних справах Верховної Ради України Л. Кожарою. Основною темою переговорів був розвиток економічних відносин. Мова йшла про організацію діалогу з підприємцями України у вигляді зустрічей для представників бізнесу різних країн [275, с. 1-4].

Характеризуючи торговельно-економічне співробітництво між Україною та Чехією у 2000-2012 рр., можна стверджувати, що воно динамічно розвивалося. У цей період сторони активно розвивали торговельні відносини та знаходили порозуміння у здійсненні необхідних заходів для усунення бар'єрів у взаємній торгівлі, а також намагалися мінімізувати негативні наслідки у двосторонніх відносинах від зміни торговельного режиму у зв'язку з приєднанням Чехії до Євросоюзу. Поглибленню економічної співпраці між Україною та Чехією сприяв економічний і політичний діалог на найвищому рівні. Однак у 2000-2003 рр. він був дещо менш активним ніж у наступні роки. За цей період відбувся лише один візит на рівні Міністра закордонних справ України – у 2003 р. А. Зленка до Чехії. У липні 2001 р. та листопаді 2003 р. відбулися візити парламентських делегацій України до Чехії, а у червні 2000 р. – делегації Палати депутатів Чеської Республіки до України. У той же час не відбулися у

Чехію заплановані на 2002 р. (та перенесений на 2003 р.) візит Голови Верховної Ради України, в Україну візити (січень 2002 р.) Прем'єр-міністра М. Земана та у 2003 р. – Прем'єр-міністра В. Шпідли, які з самого початку ставились у залежність від „Ямбурзького питання”. Проблематика двосторонніх українсько-чеських відносин на найвищому рівні у цей період обговорювалася лише під час контактів керівників двох держав на багатосторонніх міжнародних зустрічах. Зокрема, під час зустрічі Президента України Л. Кучми та новообраного Президента Чехії В. Клауса у м. Зальцбург (2003р.), Прем'єр-міністра України та Прем'єр-міністра Чехії під час засідання „Вишеградської четвірки”. у м. Тале (червень 2003 р.) та саміту ЦЄІ у Варшаві (листопаді 2003 р.). Недостатність діалогу на найвищому рівні дещо компенсовувалася експертними контактами на міжвідомчому рівні. Щорічно у Чехії перебувало понад 50 делегацій українських міністерств, відомств, регіонів та міст. У наступний період, починаючи з 2005 р., діалог на найвищому рівні більш активізувався. З візитами у Чехії перебували двічі Президент України, один раз Голова Верховної Ради України, двічі Прем'єр-міністр України, п'ять разів Міністр закордонних справ України, близько десяти – міністри, у тому числі економічного блоку. У свою чергу, Україну відвідали Президент ЧР, Голова Палати депутатів Парламенту ЧР, тричі – Прем'єр-міністр Чехії, двічі – Міністр закордонних справ Чехії. Однак з політичних мотивів у 2012 р. був відмінений до України візит Президента Чехії В. Клауса.

До сприятливих факторів у двосторонньому економічному співробітництві належить те, що уряд ЧР послідовно втілював у життя положення своєї програми у сфері міжнародних відносин, у тому числі стосовно поглиблення всебічних контактів з Україною.

6.2. Договірно-правова база торговельно-економічної співпраці України і Чехії

Протягом 2000-2012 рр. продовжувала розширюватись договірно-правова база двосторонніх українсько-чеських відносин, яка нараховувала понад 70 міждержавних, міжурядових та міжвідомчих договорів, угод та протоколів. Особливість українсько-чеського торговельно-економічного співробітництва 2001-2003 рр. була пов'язана з тим, що у зв'язку з наближенням терміну вступу до Євросоюзу Чехія мала узгодити договірно-правову базу відносин з Україною із загальноєвропейськими стандартами. У зв'язку з цим у травні 2003 р. було підготовлено до підписання тексти двосторонніх угод про співробітництво в торговельно-економічній сфері та проведено консультації з чеською стороною щодо механізму реалізації двосторонніх договорів економічного характеру. Щоб не втратити позицій у співробітництві з Чехією, Україна у 2003 р. домовилась про подальші політичні консультації у 2004 р., про офіційні візити Президента і голови Уряду Чехії до України, про візит Голови Верховної Ради України В. Литвина і Міністра оборони України Є. Марчука до Чехії. У ході цих візитів планувалось відкоригувати українсько-чеські відносини на 2004 р. [89, 13-14].

Як зазначалося, з наближенням вступу Чеської Республіки до ЄС розпочався перегляд діючих угод. У лютому 2003 р. чеська сторона надіслала Посольству України у ЧР ноту, в якій повідомила про намір денонсувати такі чотири двосторонні українсько-чеські угоди, які не відповідають стандартам Євросоюзу: „Угоду між Міністерством сільського господарства та продовольства України та Міністерством сільського господарства ЧР про економічне, науково-технічне та виробниче співробітництво” (від 9. 04. 1993 р.); „Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом ЧР про торговельно-економічні відносини та науково-технічне співробітництво” (від 17. 03. 1994 р.); „Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом ЧР про співробітництво у галузі ветеринарної медицини” (від 28. 01. 1997 р.); „Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом ЧР про співробітництво у галузі карантину і захисту рослин” (від 28. 01. 1997 р.).

Чеська сторона запропонувала, щоб припинення дії зазначених угод відбулося шляхом обміну нотами, які б розглядалися як „Угода між Україною та Чеською Республікою про припинення дії вказаних угод”. З огляду на те, що українська сторона не погодилася на запропонований їй механізм денонсації, чеська сторона 30 жовтня 2003 р. повідомила про односторонню денонсацію „Угоди про торговельно-економічне співробітництво” від 1994 р. Враховуючи зазначену обставину, працівники економічного блоку Посольства з лютого 2003 року розпочали роботу з підготовки нової компенсаційної міжурядової „Угоди про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво”. У результаті проведення у червні та листопаді 2003 р. консультацій експертів Мінекономіки України і Мінпромторгівлі ЧР цей документ був парафований сторонами і готовий до підписання в першому кварталі 2004 р. Чеській стороні було запропоновано провести двосторонні консультації з усього комплексу питань перегляду двосторонньої договірно-правової бази у зв'язку із вступом ЧР до ЄС. Такі консультації відбулися у Києві у березні 2004 р. [89, с. 31-32; 90, с. 28-29].

Подальший розвиток договірно-правової бази відбувався шляхом укладення двосторонніх та багатосторонніх угод, які створювали або поліпшували умови доступу українських товарів та послуг на ринки ЧР. Унаслідок інтенсивної роботи у 2003 р. сторонами були підписані 3 угоди та опрацьовувалися ще 12 угод. Зокрема, були підписані: „Українсько-чеський Протокол з доступу на ринки товарів та послуг у рамках переговорного процесу щодо вступу України до СОТ” (підписаний 21. 03. 2003 р.); „ Меморандум про співробітництво між Мінагрополітики України та Мінсільгоспом ЧР при реалізації проекту вирощування та переробки в Україні ріпаку (підписаний 17. 02. 2003 р.) ”; „ Угода між Українським центром випробувань і сертифікації електрообладнання (УкрТЕСТ) і Електротехнічним випробувальним інститутом Чеської Республіки про взаємне визнання результатів робіт на електротехнічну продукцію” (підписана 16.04.2003 р.). Поряд з цим, опрацьовувалися угоди про співробітництво у галузі оборонної промисловості, туризму, про науково-

технологічне співробітництво та ін. [89, с. 34]. З метою усунення торгових бар'єрів опрацьовувалися проекти угод у сфері метрології, взаємного визнання результатів робіт із сертифікації металопродукції, про співробітництво з питань сертифікації іграшок, будівельних матеріалів і конструкцій, взаємного визнання результатів робіт у машинобудівній галузі. У зв'язку із вступом 1 травня 2004 р. ЧР до ЄС та денонсацією „Угоди між Урядом України та Урядом ЧР про торговельно-економічні зв'язки та науково-технічне співробітництво”, втрачала юридичне підґрунтя міжурядова Комісія з питань торговельно-економічного співробітництва. Тому обидві сторони були зацікавлені у підписанні нової Угоди між Урядом України та Урядом ЧР про економічне співробітництво, в якій би були відображені засади діяльності Комісії і після вступу ЧР до ЄС. На таке рішення сторін впливало також і те, що у 2003 р. не проводились засідання українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва, бо у зв'язку із зміною керівника української частини Комісії не було можливості на міжурядовому рівні узгоджувати двосторонні відносини [89, с. 34-35].

Вступ ЧР до ЄС впливав на двосторонню договірно-правову базу. Тому, ключовим питанням співпраці було розширення договірно-правової бази, а в умовах членства ЧР в ЄС постало завдання її адаптації до вимог та стандартів Євросоюзу. Ця робота розпочалася заздалегідь, ще на підготовчому етапі приєднання Чехії до Європейського співтовариства. Так, у березні 2004 р. у Києві під час українсько-чеських експертних консультацій з перегляду договірно-правової бази двосторонніх відносин були розглянуті можливі зміни до діючих угод в економічній сфері з метою недопущення можливих негативних наслідків від зміни торгового режиму з ЧР. Зазначена робота була продовжена під час засідання робочих груп на 8-му засіданні українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва, яке відбулося у квітні 2004 р. у Києві. Унаслідок проведеної протягом першого півріччя 2004 р. роботи були підписані такі нові угоди як: „Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом ЧР про економічне, промислове та

науково-технічне співробітництво”; „Угода про співробітництво у галузі взаємного визнання результатів робіт з оцінки відповідності між Державним комітетом споживчої політики і стандартизації України і Управлінням технічної стандартизації, метрології і державних випробувань Чеської Республіки” [146, с. 1-2; 241, с. 22; 146, с. 1-2; 715, с. 22–28] (Додаток А).

Були також опрацьовані зміни та доповнення до „Протоколу до Угоди між Урядом Чеської Республіки і Урядом України про співробітництво у галузі атомної енергетики та атомної промисловості” від (30. 06. 1997 р.), а також підготовлені такі нові угоди як: „Угода про співробітництво у сфері ветеринарної медицини”, що мала замінити Угоду між Урядом України і Урядом Чеської Республіки про співробітництво у сфері ветеринарної медицини (від 28. 01. 1997 р.); „Угода про співробітництво в сфері карантину і захисту рослин”, що мала замінити Угоду між Урядом України і Урядом Чеської Республіки про співробітництво у сфері карантину і захисту рослин від (28.01. 1997 р.) [146, с. 3]. Здійснювалася підготовка нових двосторонніх угод, зокрема: „Угоди між Державною туристичною адміністрацією України і Міністерством регіонального розвитку Чеської Республіки про співробітництво у сфері туризму”; „Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про науково-технологічне співробітництво” [90, с. 7].

Всього за період 2004-2009 рр. Україна з ЧР підписала 18 договірно-правових актів у сфері торговельно-економічного співробітництва, з яких 9 угод, 7 протоколів, 2 меморандуми. Зокрема, крім уже згаданих, були підписані: 1. „Угода про співробітництво між ВАТ „Укрекс-імбанк” та Чеським експортним банком” (від 3. 05. 2005 р.); 2. „Угода між Міністерством культури і туризму України та Міністерством регіонального розвитку Чеської Республіки про співробітництво у сфері туризму” (від 17. 02. 2006 р.); 3. „Угода між УДППЗ „Укрпошта” та ДП „Чеська пошта” про обмін відправленнями з післяплатою між ЧР та Україною” від (27. 02. 2006 р.); 4. „Угода про обмін міжнародними поштовими переказами між Україною та Чеською Республікою” (між Українським ДППЗ „Укрпошта” та ДП „Чеська пошта” від 27. 02. 2006 р.); 5.

„Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво в галузі оборонної промисловості” від (25.10.2007 р.); 6. „Протокол між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про внесення змін до Угоди між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій” (від 16.09.2008 р.); 7. „Угода про співробітництво між Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики та Управлінням з технічної стандартизації, метрології і державних випробувань Чеської Республіки у сфері оцінки відповідності, стандартизації та метрології” (від 17.09.2009 р.) [350] (Додаток А).

Не можна обійти аналіз підписаних двосторонніх документів. Серед підписаних угод 3 міжурядових, решта – відомчих. Як компенсаторами від негативних наслідків були прийняті 2 угоди, а угоду щодо співробітництва у сфері ветеринарної медицини, незважаючи на високу готовність до підписання, за згодою двох сторін було знято з розгляду, оскільки була визнана доцільність підписання такої угоди на рівні Україна – ЄС. Що ж до „Угоди про зняття обмежень у сфері карантину та захисту рослин”, то ця сфера залишилася не регульованою. Незрозумілим було досить довге зволікання з боку української сторони і у набутті чинності „Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво”. Вона була підписана 15 квітня 2004 р., а ратифікована Верховною Радою України лише через 2 роки – 24 квітня 2006 р. На складну і довготривалу процедуру внутрішньодержавного погодження проектів двосторонніх угод чеська сторона звертала увагу української сторони і раніше. Так, через це у 2000 р., щоб спростити двосторонні процедури сертифікації продукції і запровадити нові більш сучасні механізми, було укладено Угоду на відомчому рівні двох країн. І лише наступного року, після завершення українською стороною процедури внутрішньодержавного погодження, Угода була підписана на рівні урядів двох країн. Слід зазначити, що найбільш динамічно і відповідно до вимог часу корегувалися умови торгівлі саме у сфері сертифікації. У напрямі поліпшення визнання оцінок відповідності продукції

двох країн, з 2000 р. угода чотири рази переглядалася і підписувалася у більш досконалому варіанті. Окрім цього, у сфері сертифікації були підписані 4 галузеві угоди. Остання редакція угоди у сфері оцінки відповідності, стандартизації та метрології, яка носить рамковий характер, була підписана 17 вересня 2009 р. Така активність у договірному нормотворенні здебільшого пояснюється зацікавленістю чеської сторони, оскільки 95 % чеського імпорту до України потребувала сертифікації продукції, тоді як навпаки – українського до Чеської Республіки, де складовою були сировина і напівфабрикати, сертифікації підлягало близько 20 %. Взаємне визнання оцінок відповідності, що передбачали вищезазначені угоди у сфері сертифікації, полегшувало доступ чеської продукції на український ринок і було ще одним аргументом чеської сторони у питанні збалансування торговельного сальдо, яке за їх статистикою вважали від'ємним [403].

З точки зору набуття чеського інтеграційного досвіду, необхідно підкреслити важливість підписання „Меморандуму про взаєморозуміння між Державним департаментом фінансового моніторингу України та Фінансово-аналітичним управлінням Чеської Республіки” від 11 листопада 2004 р. Співпраця була направлена на запозичення чеського досвіду щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом та координацію заходів з боротьби по відмиванню коштів. В площині запозичення досвіду важливим є також „Меморандум про співробітництво між Українським центром сприяння іноземному інвестуванню та чеським агентством сприяння іноземному інвестуванню «ЧехІнвест»” від 30 травня 2006 р. Саме ця структура була координатором надходження у Чехію багатомільярдних іноземних інвестицій, які дали імпульс структурній перебудові економіки та забезпечили спокійне входження до Євросоюзу (Додаток А).

Порівняно з Угодою про партнерство та співробітництво, що була підписана 16 червня 1994 р. (набрала чинність 1 березня 1998 р.), Угода про асоціацію була якісно новим, поглибленим форматом відносин між Україною та ЄС. Такі свого часу були укладені з країнами Центральної та Східної Європи і стали

важливим і логічним кроком на шляху наближення у перспективі до наступного етапу – укладення угод про вступ до ЄС. Завдяки цьому Україна наблизилася до балканських країн, які кілька років тому уклали з ЄС угоди про стабілізацію та асоціацію. Указом Президента України від 10 серпня 2010 року були затверджені оновлені Директиви і склад делегації України на переговори з ЄС щодо укладення Угоди про асоціацію. Україна та ЄС вели переговори про укладення Угоди про асоціацію з березня 2007 року. Станом на 2011 рік відбулося 17 раундів переговорів, останній з яких проходив 20-24 червня 2011 р. у Києві. За результатами переговорів сторони досягли прогресу в опрацюванні більшості розділів. Найбільш проблемними залишалися питання доступу до сільськогосподарського ринку ЄС, ринку послуг та питання свободи здійснення підприємницької діяльності [809, с. 32-35].

За структурою Угода про асоціацію складалася з шести розділів: 1. „Преамбула, загальні цілі та принципи”; 2. „Політичний діалог та реформи, політична асоціація, конвергенція у сфері зовнішньої і безпекової політики”; 3. „Юстиція, свобода та безпека”; 4. „Економічне та секторальне співробітництво, розвиток людського потенціалу”; 5. „Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі”; 6. „Загальні, інституційні і прикінцеві положення”. У тексті Спільної заяви за результатами Паризького саміту лідери України та ЄС закріпили домовленість про те, що Угода про асоціацію оновить спільні інституційні рамки, сприятиме поглибленню відносин у всіх галузях, посилить політичну асоціацію та економічну інтеграцію між Україною і Євросоюзом на основі взаємних прав та обов’язків [913]. Розділ про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ) був невід’ємною складовою майбутньої Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [809, с. 32-35]. Офіційні переговори щодо створення ЗВТ розпочалися ще 18 лютого 2008 р. Передумовою цього став вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ). Положення про ЗВТ визначали правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також регулювали прогрес поступового входження економіки України до спільного

ринку ЄС [708, с. 25-40; 786, с. 137-161]. Положення про створення ЗВТ є найбільш складною частиною переговорного процесу з укладення майбутньої Угоди про асоціацію. Це було пов'язано з тим, що всеохоплююча ЗВТ передбачала лібералізацію торгівлі не лише товарами (включаючи продукцію сільськогосподарського виробництва та іншу чутливу продукцію), але і лібералізацію торгівлі послугами, вільний рух капіталу, а також поступову конвергенцію з ЄС у регуляторних та інших сферах (стандарти, оцінка відповідності, санітарні та фітосанітарні правила, конкурентна політика, державні закупівлі тощо) [818, с. 41-60]. При цьому наповнення ЗВТ мало спрямовуватись на досягнення максимально глибокої економічної інтеграції, до якої будуть готові сторони і яка не матиме аналогів з попередньої практики Євросоюзу. Таким чином, йшлося про ЗВТ, яка мала не преференційний, а інтеграційний характер. Результатом її створення мало стати взаємовигідне відкриття відповідних ринків за умови відповідності національної продукції специфічним вимогам ЄС. Тому головним завданням України у цьому контексті було здійснення комплексу реформ, спрямованих на приведення українського законодавства у відповідних сферах та галузях економіки у відповідність до норм ЄС [787, с. 61-79; 807, с. 152-158].

Отже, відповідно до вимог часу розроблялася та удосконалювалася договірно-правова база двостороннього торговельно-економічного співробітництва. У 2000-2012 рр. у економічній сфері було підписано 34 міждержавних, міжурядових та міжвідомчих договірно-правові акти. Найбільш активно робота у цьому напрямі проводилася напередодні та у перші роки членства Чехії в Євросоюзі. Ще до приєднання Чехії до Європейського співтовариства розпочалася робота по адаптації двосторонньої договірно-правової бази до стандартів ЄС. Вступ ЧР до ЄС мав як позитивний, так і негативний вплив на торговельно-економічні відносини Чехії з Україною. Втрачали чинність угоди, що визначали торговельний режим України з ЧР. Відпадала також актуальність і по деяких угодах, що доопрацьовувалися у попередній період з метою покращення торговельного режиму і усуненню

торговельних бар'єрів. З 1 травня 2004 р. були денонсовані чотири двосторонні Угоди, зокрема про торговельно-економічні відносини та науково-технічне співробітництво, про співробітництво в галузі ветеринарної медицини, про співробітництво в галузі карантину і захисту рослин. Потрібно було внести зміни до угод про співробітництво у галузі атомної енергетики і промисловості, а також розглядалося питання щодо перегляду угоди про авіаційне сполучення. Як компенсаторами від негативних наслідків для України від вступу Чехії до ЄС були прийняті дві угоди. Але угоди, спрямовані на обмеження впливу від погіршення торговельного режиму після вступу Чехії до ЄС, які розроблялися двома сторонами, так і не були прийняті. Зокрема, не усунуті обмеження і у сфері фітосанітарного контролю та захисту рослин. Незважаючи на проведену значну роботу, українська сторона неодноразово зволікала з ратифікацією підписаних угод, а чеська сторона звертала увагу на складну і довготривалу процедуру внутрішньодержавного погодження проектів двосторонніх угод в Україні. Ініціативу у договірному процесі досить часто проявляла чеська сторона, яка була зацікавлена у просуванні свого експорту на український ринок. Саме з такої мотивації найбільш динамічно і відповідно до вимог часу корегувалися умови торгівлі у сфері сертифікації. У напрямі поліпшення визнання оцінок відповідності продукції двох країн, угода переглядалася чотири рази.

РОЗДІЛ 7. УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКЕ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

7.1. Діяльність українсько-чеської міжурядової Комісії з торговельно-економічного співробітництва

Вагомий внесок у розвиток договірно-правової бази та у поглиблення двостороннього співробітництва у цілому зробила міжурядова українсько-чеська Комісія з питань торговельно-економічного співробітництва, яка почала діяти на постійній основі з 1996 р., а після набуття Чехією членства в ЄС – міжурядова українсько-чеська Змішана Комісія з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва.

Так, 18-19 грудня 2000 року у м. Прага відбулося п'яте засідання українсько-чеської міжурядової Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. Українську делегацію на засіданні очолював Голова української частини Комісії, заступник Міністра економіки України І. Шумило, чеську – Голова чеської частини Комісії, заступник Міністра промисловості і торгівлі Чеської Республіки Ї. Мацешка. Значна увага Комісії була приділена співробітництву у галузі газової та нафтової промисловості. Дана тема ініціювалася чеською стороною, оскільки у переважній більшості спрямовувалася на вирішення „Ямбурзької заборгованості”. Було підтримано розробку техніко-економічного обґрунтування проекту реконструкції і впровадження технології когенерації на Богородчанській ГКС, який визнано переможцем серед інноваційних проектів України у 2000 р. Також обидві сторони підтвердили необхідність подальшої співпраці у галузі атомної енергетики. Відзначалось, що попри заборгованість українських АЕС (понад 6,7 млн. дол. США і 10,2 млн. німецьких марок) перед чеською фірмою „Шкода ЯМ” (м. Пльзень), вона зацікавлена у проекті будівництва блоків ХАЕС2 / РАЕС4 і в інших проектах ядерної енергетики [178, с. 1-3].

З огляду на важливість співробітництва у галузі взаємного визнання результатів робіт щодо оцінки відповідності, для усунення торгових бар'єрів між Україною і Чеською Республікою, а також труднощів, що виникли з

укладенням міжурядової угоди (відповідно до національного законодавства України зазначений вище міжурядовий проект Угоди повинен проходити процедуру внутрішньодержавного узгодження) сторони домовились укласти угоду з даного питання між національними органами двох країн у сфері сертифікації продукції. Внаслідок цього, у ході 5-го засідання Комісії був підписаний Протокол домовленостей щодо подальшого співробітництва в галузі взаємного визнання результатів робіт з оцінки відповідності між Державним комітетом стандартизації, метрології і сертифікації України і Управлінням з технічної стандартизації, метрології і державних випробувань Чеської Республіки. У ньому було визначено процедуру взаємного визнання результатів робіт з оцінки відповідності. Таким чином, були запроваджені нові двосторонні механізми спрощення сертифікації продукції, що сприяло поживленню товарообігу [142, с. 2-4; 234, с. 1-3; 178, 5-6].

З метою вирішення економічних проблем у двосторонньому співробітництві протягом 2001 р. проводилось ряд переговорів. Так, питання експорту української металопродукції до Чеської Республіки обговорювалось на шостому засіданні українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва (16-17. 11. 2001 в м. Києві). Комісія позитивно оцінила збільшення взаємного товарообігу, спільну роботу з розширення двосторонньої договірно-правової бази співробітництва [200, с. 7; 294, с. 224-225]. Було відзначено, що незважаючи на проведення протягом 2001 р. ряду спільних заходів і переговорів, сторонам не вдалося остаточно врегулювати проблеми, пов'язані з заборгованостями за „Ямбурзькими” угодами. Через зміну національного законодавства України ще не вирішеним залишалось питання наповнення кредитної лінії конкретними проектами згідно з міжурядовим Протоколом від 1997 р. Водночас українська і чеська делегації рекомендували організувати та розширювати пряме економічне співробітництво між організаціями і фірмами двох країн із залученням до цього співробітництва українських і чеських банків і страхових компаній. Комісія також вважала перспективним розвиток двостороннього співробітництва на

міжрегіональному рівні [160, с. 5-7; 1093, с. 3-5; 192, с. 5-8]. Українська делегація проінформувала про завершення будівництва нафтопроводу „Одеса – Броди” і про стан будівництва трубопроводу, підтвердила свою зацікавленість в участі чеських нафтовидобувних, нафтотранспортних і нафтопереробних компаній в експлуатації української частини Євроазійського нафтотранспортного коридору та досягнула домовленості організувати „круглий стіл” (місце проведення – м. Прага) для обговорення можливості використання даного нафтопроводу для чеських компаній. Українська сторона висловила зацікавленість у залученні чеських компаній до реалізації інвестиційних проектів в енергетичній галузі України, включаючи будівництво нових, реконструкцію існуючих електростанцій, будівництво і реконструкцію малих ГЕС, щодо участі фірми „Шкода ЯМ” (м. Пльзень) у проекті будівництва блоків ХАЕС2 / РАЕС4 і інших проектах ядерної енергетики. У ході роботи Комісії 16 листопада 2001 р. також була підписана нова міжурядова Угода про співробітництво у галузі взаємного визнання результатів оцінки відповідності між Державним комітетом стандартизації, метрології і сертифікації України і Управлінням з технічної стандартизації, метрології і державних випробувань Чеської Республіки [200, с. 8-10; 284; 285; 286].

Узгодження двосторонніх торговельно-економічних відносин було продовжено 10-11 грудня 2002 р. у м. Прага на 7-му засіданні українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва [240, с. 1]. На ньому були розглянуті питання: стану та перспектив торговельно-економічного співробітництва між Україною і Чеською Республікою та напрямів його подальшого розвитку; співробітництва у банківсько-фінансовій сфері, у галузях енергетики, сільського господарства, транспорту та сертифікації продукції. Комісія відмітила позитивні тенденції зростання обсягів двосторонньої торгівлі за 9 місяців 2002 р., у порівнянні з аналогічним періодом 2001 року. Також було розглянуто результати діяльності Робочої групи з питань українсько-чеської торгівлі, домовлено провести її 4-те засідання на початку 2003 р. У ході засідання Комісії українською стороною

було порушене питання спеціального розслідування щодо поставок у Чеську Республіку нітрату амонію українського походження. Було наголошено, що у скарзі чеського виробника відсутні докази нанесення йому збитків з боку українського імпорту. Українська сторона запропонувала розглянути можливість державної підтримки чеською стороною участі фінансових та ділових кіл Чеської Республіки у створенні міжнародної операційної компанії по управлінню нафтопроводом „Одеса – Броди”, а також реверсивного використання нафтопроводу „Інгольштадт – Кралупи”. Крім того, на засіданні Комісії було парафровано текст Меморандуму про співробітництво між Мінагрополітики України та Мінсільгоспом ЧР про реалізацію українсько-чеського проекту вирощування та переробки в Україні ріпаку. На 7-му засіданні Комісії сторони уперше почали розглядати питання українсько-чеського співробітництва з урахуванням очікуваного вступу Чеської Республіки до ЄС. Країни-партнери досягнули домовленості щодо підготовки нової українсько-чеської Угоди в економічній сфері. Рівень питань, які розглядалися під час засідання, і висока зацікавленість сторін свідчили про наявність перспектив подальшого розвитку українсько-чеських економічних відносин. Позитивним було те, що починаючи із 6-го засідання двостороння Комісія узгоджувала переліки найбільш важливих українсько-чеських проектів і додавала їх до протоколів засідань комісій. Так, на 7-му засіданні Комісії було схвалено 23 таких проекти [240, с. 7-10].

Напередодні вступу Чеської Республіки до ЄС відбулося її 8-ме засідання (14-16 квітня 2004 р., м. Київ). Слід зазначити, що воно проводилося після певної перерви, оскільки у 2003 р. засідання не відбулося через зміну голови української частини Комісії та зволікання із своєчасним призначенням нового голови. Саме тому до 8-го засідання Комісії накопилось чимало невідкладних питань двостороннього економічного співробітництва, які слід було розглянути, зокрема щодо розвитку договірно-правової бази двосторонніх відносин, стану торговельно-економічних відносин між Україною і Чехією, можливості вирішення питання заборгованості України перед Чеською

Республікою за „Ямбурзькими угодами” тощо. За результатами 8-го засідання Комісії, згідно з дорученням Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2004 р. № 15244 / 5 / 1-04 було затверджено План заходів з реалізації домовленостей, який включав 35 пунктів [146, с. 16; 90, с. 16-17].

Вироблення необхідної нормативної бази у цих питаннях було продовжено 13-16 грудня 2004 р. у м. Прага під час двосторонніх консультацій експертів українсько-чеської Комісії. Сторонами було узгоджено новий Регламент роботи Комісії, проаналізовано стан виконання домовленостей, досягнутих під час 8-го засідання, розглянуто хід виконання двосторонніх економічних проєктів, обговорено питання, пов’язані з трансформацією українсько-чеської договірно-правової бази в економічній сфері з огляду на вступ Чеської Республіки до Європейського Союзу та терміни і місце проведення наступного засідання [146, с. 16; 90, с. 16-17]. Однак вдруге з вини української сторони спочатку через затягування з ратифікацією нової угоди про економічне співробітництво, а потім затримку при затвердженні голови української частини Комісії, у 2005-2006 рр. не вдалося провести чергове засідання, яке після вступу Чехії до Євросоюзу мало відбутися на новій договірно-правовій базі [243, с. 5-8]. Натомість, щоб не допустити прогалин у двосторонньому економічному діалозі, сторони домовилися провести 6-7 жовтня 2005 р. у м. Прага українсько-чеські консультації на рівні заступника Міністра економіки України та заступника Міністра промисловості і торгівлі Чеської Республіки із залученням експертів міністерств і відомств економічного блоку двох країн. При цьому було розглянуто стан договірно-правової бази між Україною і Чехією в економічній сфері і відзначено, що для успішної двосторонньої торговельно-економічної співпраці необхідно було вжити ряд кроків у напрямі вдосконалення цієї бази [242, с. 1-2; 299, с. 233-234].

Після завершення необхідних підготовчих процедур, пов’язаних з прийняттям нової Угоди про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво та подолання перешкод згаданих вище, протягом 19-20 березня 2007 р. відбулося установче спільне засідання міжурядової українсько-чеської

Змішаної Комісії з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва (дев'яте за весь час двостороннього співробітництва). Сторони обговорили питання співробітництва у промисловій, енергетичній, транспортній та банківській сферах, а також загальноекономічні питання, у тому числі договірно-правову базу і сферу туризму. Зазначалося, що необхідно було прискорити роботу з опрацювання договірно-правової бази, зокрема, внести зміни до „Угоди між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій”, підписаної 7 березня 1994 року та „Конвенції між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і майно” від 20 квітня 1999 р. Комісією було відзначено важливість підприємницького сектору для розвитку двосторонніх відносин та виділено пріоритетні напрями співробітництва, серед яких: ознайомлення з чеським досвідом у методології створення і розвитку підприємництва та обмін інформацією про фінансово-кредитні механізми підтримки малого і середнього бізнесу [300, с. 198-199; 403].

Протягом 16-17 червня 2008 р. під головуванням Міністра промислової політики України В. Новицького та заступника Міністра промисловості та торгівлі Чеської Республіки М. Говорки у м. Прага відбулось друге (10) спільне засідання міжурядової українсько-чеської Змішаної Комісії з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва. До складу української делегації також увійшли представники Кабінету Міністрів України, Мінпаливенерго, Мінтрансзв'язку, Мінагрополітики, Мінекономіки, Мінфіну, Державного агентства України з інвестицій та інновацій, ВАТ „Укртранснафта”, ДП НАЕК „Енергоатом”, НАК „Нафтогаз України”, ВАТ „Укрексімбанк”, „Укрзалізниці”, Державного підприємства „Лізінгтехтранс”. У ході роботи Комісії сторони обмінялись інформацією щодо стану соціально-економічного розвитку обох країн, залучення інвестицій та галузевого співробітництва. Також було обговорено та опрацьовано питання договірно-правової бази двосторонніх економічних відносин між Україною та Чеською Республікою,

співробітництва у банківській сфері та окремих галузях економіки, зокрема енергетиці, промисловості, будівництві та житлово-комунальному господарстві, сільському господарстві, транспорті, та у міжрегіональному співробітництві. За підсумками роботи Комісії було підписано Протокол другого спільного засідання, в якому визначено домовленості сторін у вищезгаданих сферах [301, с. 196-197; 403].

З 17 до 18 вересня 2009 р. під головуванням Міністра промислової політики України В. Новицького і заступника Міністра промисловості та торгівлі Чеської Республіки М. Говірки у м. Києві відбулось 3 (11) спільне засідання міжурядової українсько-чеської Змішаної Комісії з економічного, промислового та науково-технічного співробітництва. За результатами засідання було підписано „Протокол між Державною митною службою України, Державним комітетом статистики України, Чеським статистичним управлінням і Генеральним митним директором Чеської Республіки про співробітництво у сфері обміну митною статистичною інформацією” та „Угоду про співробітництво між Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики та Управлінням з технічної стандартизації, метрології і державних випробувань Чеської Республіки у сфері оцінки відповідності, стандартизації і метрології”. Сторони відзначили доволі високу динаміку розвитку двосторонньої торгівлі між країнами: протягом 2000-2008 рр. [302, с. 297-298; 403].

Знаковою подією 2010 р. була участь української делегації на четвертому засіданні міжурядової українсько-чеської Змішаної Комісії з питань економічного, промислового і науково-технічного співробітництва, яка проходила 23-24 вересня у м. Прага. Українську частину Комісії очолив Заступник Міністра промислової політики України С. Біленький, чеську – Заступник Міністра промисловості і торгівлі ЧР М. Говорка. Учасники засідання працювали у чотирьох робочих групах: 1. Договірні-правова база між Чеською Республікою та Україною, співробітництво у банківській і фінансовій сферах; 2. Торговельно-економічне співробітництво між Чеською Республікою

і Україною та питання стандартизації, оцінки відповідності та метрології; 3. Співробітництво в енергетичній сфері; 4. Співробітництво у транспортній сфері. Крім того, відбулась низка робочих зустрічей представників делегацій обох країн, під час яких обговорювались питання стану та перспектив двостороннього співробітництва в окремих галузях господарства. За результатами засідання Змішаної Комісії сторонами було підписано міжурядовий Протокол, підготовлено проект нової „Угоди між Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України та Міністерством освіти, молоді та спорту Чеської Республіки про співробітництво у галузі освіти і науки” на 2012-2015 рр., яка набула чинності 19 грудня 2011 р. Також сторони погодили проект „Угоди між Кабінетом Міністрів України та урядом Чеської Республіки про науково-технологічне співробітництво”. Зазначений документ набрав чинності теж наприкінці грудня 2011 р. Важливою темою роботи Комісії залишалось питання погашення „Ямбурзької заборгованості” України перед Чехією. Вирішення проблеми були покладено на переговори, які мали відбутися наприкінці вересня 2010 р. в Україні [413].

Іншим проблемним питанням, що розглядалось на засіданні Комісії, було неповернення українськими суб’єктами підприємницької діяльності експортних кредитів, наданих чеською стороною. Пропонувалось у рамках українсько-чеської міжурядової Змішаної Комісії створити робочу групу, яка підготує та узгодить графік поточних розрахунків українських підприємств і банківських установ за кредитними програмами й інвестиційними проектами чеських партнерів [413; 303, с. 212-213; 350].

У рамках четвертого засідання українсько-чеської Змішаної Комісії з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва відбувся українсько-чеський бізнес-форум, у якому взяли участь і виступили Заступник Міністра промисловості і торгівлі ЧР М. Говорка, Заступник Міністра промислової політики України С. Біленький, Посол України у Чеській Республіці І. Грицак, Перший заступник Голови Державного агентства України з інвестицій та розвитку А. Заєць, виконавчий директор Торговельно-

промислової палати ЧР з економічних зв'язків з країнами СНД Ф. Масопуст, інші офіційні особи, а також представники ділових кіл [413].

12 грудня 2011 р. у м. Київ відбулось п'яте засідання міжурядової українсько-чеської Змішаної Комісії з економічного, промислового та науково – технічного співробітництва. Під час зазначеного засідання сторони обговорили питання співробітництва у нафтогазовій та ядерній сферах, а також питання співробітництва у галузі енергоефективності та відновлюваних джерел енергії. У рамках роботи Комісії відбулось чергове засідання українсько-чеської Робочої групи з питань співробітництва в енергетичній сфері [403].

1-2 жовтня 2012 р. у м. Прага відбулося шосте засідання міжурядової українсько-чеської Змішаної Комісії з економічного, промислового та науково-технічного співробітництва. Комісія відзначила, що позитивна тенденція розвитку економік обох країн була перервана у результаті глобальної економічної кризи. Разом з тим, попри негативний вплив світової економічної кризи, економіка обох країн надає передумови для інтенсифікації взаємної торгівлі і розвитку співробітництва у різних сферах економіки. У свою чергу чеська сторона висловила готовність до обговорення у рамках ЄС всіх кроків, які ведуть до взаємного усунення бар'єрів, що заважають подальшому розвитку взаємної торгівлі та інвестуванню. При цьому було підкреслено необхідність дотримання правил вільної торгівлі. Представники Чеською Республіки запропонували обговорити питання про можливість фінансування поставок чеських товарів в Україну з використанням кредитування та його страхування [403].

Таким чином, попри всі наявні недоліки, можна стверджувати, що українсько-чеська Комісія з питань торговельно-економічного співробітництва та міжурядова українсько-чеська Змішана Комісія з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва протягом 2000-2012 рр. залишається дієвим інституційним, експертним, регулярним органом у виробленні напрямів та розширенні, удосконаленні і поглибленні двосторонніх торговельно-економічних відносин. Саме на Комісії вдавалося знаходити

порозуміння у вирішенні складних питань у взаємній торгівлі та знаходити спільні інтереси у реалізації важливих інвестиційно-привабливих проектів. Так, починаючи з 2001 р. на засіданнях українсько-чеської Комісії було схвалено та реалізовувалося близько 60 проектів двостороннього співробітництва у транспортній і енергетичній сферах, машинобудуванні, сільському господарстві та налагоджувалися коопераційні зв'язки.

Суттєвим недоліком у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності України був вузьковідомчий підхід, недостатня поінформованість експортерів про пріоритетні напрями та спільні проекти співпраці, зволікання відомств у організації виконання домовленостей. З цих причин у порядку денному двосторонньої Комісії питання повторювалися від засідань до засідань, а окремі спільні проекти роками знаходилися на опрацюванні. У закритому режимі знаходиться зміст більшої частини чинної договірно-правової бази, Протоколів засідань Комісії, не оприлюднювалися погоджені на засіданнях Комісії спільні проекти, а українські експортери недостатньо інформуються про пріоритетні напрями співробітництва.

7.2. Економічна співпраця України і Чехії

На українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво протягом 2000-2012 рр. впливав перехід до позитивної економічної динаміки у 2000 р. після кризи 1998-1999 рр. унаслідок зростання попиту і цін на продукцію української металургії на зовнішніх ринках. Щоб забезпечити сталий, динамічний розвиток двостороннього співробітництва на перспективу, Міністерство економіки України доручило Торговельно-економічній місії у складі Посольства України у Чехії розробити Концепцію торговельно-економічних відносин з Чеською Республікою на 2001-2005 роки. Проект передбачав узгодження дій з чеською стороною щодо усунення торговельних бар'єрів і перешкод та активізації українських експортерів на чеському ринку [742, с. 67-83; 293, с. 140-141; 145, с. 3-4].

Протягом 2000 р. товарообіг у порівнянні з 1999 р. зріс з 210,4 до 379,7 млн. дол. США (на 80,5 %). Зросли поставки з України до Чехії більшості товарних груп. Винятком були лише поставки продукції хімічної промисловості, експорт якої знизився на 38 %, машин і транспортних засобів – зменшились на 30 %, інших промислових виробів – на 8 % у порівнянні з 1999 р. Проте значно зросли експортні поставки з України до Чеської Республіки продовольчих товарів і живої худоби – на 156 %, сировини, за винятком палива – на 46%, мінерального палива, масел та прирівняних до них матеріалів – на 137 % [134, с. 3; 92, с. 10]. Як позитивну тенденцію відзначимо ріст експорту з України до ЧР готової та напівготової продукції, зокрема напівфабрикатів, поставки яких зросли на 29 %. Але у структурі українського експорту, як і у попередні роки, сировинні ресурси склали 60 %, напівфабрикати – 23 %, а частка експорту хімічної промисловості знизилась до 3 % [150, с. 1-4; 189, с. 1-4].

У 2000 р. Україна імпортувала різних товарів з ЧР на 67,4 % більше, ніж у 1999 р. Найбільше зросли поставки з Чехії до України продовольчих товарів і худоби (96 %), мінерального палива і масел (83,4 %), машин і транспортних засобів (38 %). У 2000 р. поставки з Чехії до України сировини, напівфабрикатів, хімічної продукції та машин і транспортних засобів склали

87% всього чеського експорту. Збільшення Україною імпорту з Чехії паливно-мастильних матеріалів було спричинено зменшенням поставок з Росії в Україну нафти-сирцю, а отже, дефіцитом нафтопродуктів. Крім торговельних зв'язків, українсько-чеське співробітництво включало і чеські інвестиції в українську економіку, які у 2000 р. склали 26 млн. дол. США. За участю чеського капіталу в Україні працювали 266 підприємств, з яких 186 – спільні українсько-чеські [185, с. 4-8].

У 2001 р. торговельно-економічне співробітництво двох країн поживалося. Протягом року ділова активність і товарообіг між двома країнами за чеськими даними зросли на 16,7 % у порівнянні з 2000 р. За цими ж даними Чехія у 2001р. експортувала в Україну товарів на суму 185,2 млн. дол. США, а імпортувала з України – на 257,9 млн. дол. США [191, с. 1-3]. Загальний товарообіг склав 443,1 млн. дол. США. Таким чином, від'ємне торговельне сальдо Чеської Республіки складало 72,6 млн. дол. США. Економічне поживання 2001 р. в Європі сприяло проникненню українських товарів на європейські ринки. Унаслідок цього збільшився український експорт до Європи несировинної продукції і напівфабрикатів на 29 % у порівнянні з 2000 р. [143, с. 3-4]. Розвитку українсько-чеського двостороннього співробітництва сприяло відновлення промислової кооперації між українськими і чеськими підприємствами. За даними Держкомітету статистики, у 2001 р. в Україні було зареєстровано 624 спільні українсько-чеські підприємства, а протягом року прямі чеські інвестиції в українську економіку зросли з 22 млн. дол. США у 2000 р. до 26,1 млн. дол. США у 2001 р. Серед 109 країн-інвесторів за обсягами прямих інвестицій в українську економіку Чехія займала 22 місце. Чеські інвестиції одержали 226 українських підприємств, з них 186 були спільні [868, с.4-6; 163, с. 1-4].

З метою активізації співробітництва з чеськими партнерами у Чеській Республіці почали відкриватись постійні представництва українських підприємств. Початок такої форми українсько-чеського співробітництва покляло Горлівське АТ „Стирол”, яке відкрило своє представництво в м. Прага.

Відкриття представництв українських промислових підприємств у Чехії було важливим, оскільки сприяло не лише загальному зростанню товарообігу між країнами, а й зростанню обсягів українського експорту. Загалом чеський імпорт з України за українськими даними зріс у 2001 р. на 17,7 %, а чеський експорт в Україну – лише на 9,7 % [903, с. 35-36].

У 2001 р. українсько-чеські торговельно-економічні відносини мали наростаючу тенденцію. Однак зміни у структурі експорту, у поставках окремих груп товарів засвідчили про посилення фактора наближення вступу Чеської Республіки до ЄС. Це свідчило про можливу суттєву переорієнтацію експортно-імпортних поставок Чехії. Для України, в експорті якої до ЧР близько 55 % складала сировина (залізна руда і концентрати) виникала загроза, що чеські споживачі переорієнтуються на країни ЄС, зокрема на Швецію. Щоб запобігти цьому, Україна мала домагатись укладення з ЧР угоди про вільну торгівлю між країнами, або ж підписати договір про перспективне партнерство у сфері торговельно-економічних стосунків, який би закріпив стабільність співробітництва двох країн і після вступу Чеської Республіки до Європейського Союзу [294, с. 224-225].

Незважаючи на збільшення товарообігу у 2002 р. на 13,5 % у порівнянні з 2001 р., стримуючим чинником зростання українсько-чеського торговельно-економічного співробітництва продовжувала залишатись низька конкурентоспроможність багатьох українських виробів, їх собівартість, якість, відсутність належної реклами через слабку виставкову діяльність українських підприємств у Чехії, відсутність виваженої проекспортної політики української держави і т. ін. Стримував українсько-чеське співробітництво і доволі низький рівень закупівель українськими виробниками чеських нових технологій і устаткування та нових сучасних телекомунікаційних систем. Діяли лише поодинокі спільні проекти, які через брак коштів постійно гальмувались. Так, почав діяти проект збирання автомобілів компанії „Шкода-Авто” у вільній економічній зоні „Закарпаття”. Дарницький державний вагоноремонтний завод та Чеське вагоноремонтне підприємство (м. Пльзень) уклали угоду про спільне

виробництво сучасної залізничної техніки, а Український проектно-будівельний концерн „Укрмонолітспецбуд” відкрив у Чехії свою дочірню фірму „ТОВ „Укрмоноліт” [144, с. 1-2].

Загалом у 2002 р. в українсько-чеській торгівлі проявились тенденції до збільшення українського експорту до Чеської Республіки. Загальний обсяг українських поставок до Чехії за українськими даними зріс приблизно на 12 % у порівнянні з 2001 р. Перш за все, зросли поставки живої худоби і продовольчих товарів, сировини за винятком палива, напівфабрикатів, машин і транспортних засобів та іншої промислової продукції, але зменшились поставки продукції хімічної промисловості та мінерального палива. На фоні обмежень українського експорту в інші країни металопродукції та численних антидемпінгових розслідувань проти українських виробників, українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво у 2002 р. виглядало стабільним і перспективним. Покращилась і структура чеського експорту в Україну, в якому в 2002 р. машини і транспортні засоби, різні промислові вироби, продукція хімічної промисловості та напівфабрикати склали 94,9 % всього українського імпорту з Чеської Республіки. Ріст об'ємів постачання чеських товарів до України свідчив про зростання платоспроможності українських підприємств, покращення загальної економічної ситуації, збільшення промислового виробництва та модернізацію промислових підприємств і транспортних засобів. За даними чеської сторони, товарообіг між Україною і Чехією у 2002 р. складав 502,9 млн. дол. США. [295, с. 249-251].

У торговельно-економічних відносинах протягом 2003 р. домінували позитивні тенденції. Загальний товарообіг між країнами у 2003 р. за українськими даними зріс на 34,0 % у порівнянні з 2002 р. і становив 530,7 млн. дол. США. При цьому український експорт до ЧР зріс на 25,2 %, а імпорт з ЧР – на 40,8 %. За даними Держкомстату України продовжувало зберігатися негативне сальдо двосторонньої торгівлі і становило 97,8 млн. дол. США. Протягом року у структурі українського експорту до Чехії поставки машин і транспортних засобів, промислових виробів, хімікатів і напівфабрикатів з

32,6% у 2002 р. вирости до 33,6 % у 2003 р., а сировини – на 14,4 %. У структурі чеського імпорту в Україну збільшилися поставки напівфабрикатів – на 52,7 %, хімікатів – на 36 %, різних промислових виробів – на 16,6 %. Але при цьому імпорт машин з Чеської Республіки до України скоротився на 10,1% [89, с. 16; 248, с. 1-7]. Незважаючи на явно переважаючі торговельно-економічні зв'язки з країнами ЄС, ЧР включила Україну до переліку 15 країн, які були пріоритетними щодо її експорту [40, с. 1-10].

В українсько-чеському торговельно-економічному співробітництві все більше проявлявся інтерес чеського бізнесу до прямого інвестування української економіки та до конкретних програм промислової кооперації. На 2003 р. чеські фірми інвестували 40,7 млн. дол. США у 296 українських підприємств. У 2003 р. було досягнуто домовленості про інвестування чеською фірмою „Преколор” (Precolor) 5-6 млн. дол. США у видобуток та переробку ільменіту на Іршанському ГЗК. Крім того, протягом року було проведено переговори з 18 чеськими фірмами про інвестування в українську економіку та підписано 4 контракти [89, с. 17-19].

У науково-технічному співробітництві у 2003 р. також використовувались далеко не всі можливості. У цій сфері продовжувалась реалізація проекту „Ріпак – біодизель”, що міг у перспективі повністю забезпечити українське сільське господарство дизельним паливом. Його реалізація мала для України важливе політико-економічне (диверсифікація джерел енергоресурсів), соціально-економічне (запровадження змін у структурі посівних площ) та екологічне (біопаливо не дає шкідливих викидів) значення [89, с. 12].

Відзначимо, що 2003 р. став найбільш інтенсивним з усіх попередніх у розвитку двосторонньої нормативно-правової бази. На цей час договірно-правова база двосторонніх українсько-чеських торговельно-економічних відносин вже нараховувала 48 міждержавних, міжурядових та міжвідомчих договорів, угод і протоколів. [279, с. 1-3].

З 2003 по 2009 рр. Чехія трічі на державному рівні визначала ступінь пріоритетних відносин з Україною. Зокрема, згідно з „Концепцією

проекспортної політики Чеської Республіки на 2003-2006 рр. ” Україну було віднесено до країн експортних пріоритетів Чехії, а у 2006 р. Урядом ЧР схвалено „Стратегію просування торговельно-економічних інтересів Чехії в Україні”. Співпраця з Україною залишилась пріоритетною і в умовах світової фінансово-економічної кризи, коли у квітні 2009 р. Чехія, переглянувши пріоритетність співробітництва, скоротила з 19 до 12 список країн, на розвиток торговельно-економічних стосунків з якими виділятимуться державні дотації. Що стосувалося ступеню пріоритетності для України розвитку відносин з Чеською Республікою, то на етапі вступу Чехії до ЄС, він розглядався у загальному контексті співробітництва нашої країни з країнами Центрально-Східноєвропейського регіону. Але крім цього, пріоритетність відносин України з Чехією була визначена і окремими документами. Так, короткочасні та довгострокові перспективи співробітництва у торговельно-економічній сфері, відносно Чехії, були викладені у пропозиціях до Концепції двосторонніх відносин, наданих Посольством до МЗС України [147, с. 1-2; 1005, с. 147-165].

У зв'язку з наближенням вступу в ЄС Чехія почала застосовувати систему регулювання торговельно-економічних відносин відповідно до вимог Євросоюзу. Це привело до поступового запровадження щодо України різного роду торговельних бар'єрів. Взаємна торгівля двох країн виходила на якісно новий рівень. Для цього потрібно було здійснити наступні заходи: 1. Для недопущення проникнення фальсифікату продукції, надавати сприяння товаровиробникам у створенні власної мережі для її реалізації; 2. Впроваджувати систему лазерних та інших нових технологій для маркування продукції; 3. У тарифній політиці здійснити введення єдиної системи стягнення непрямих податків при експорті-імпорті товарів, створити інформаційну базу даних про системи оподаткування країн-учасниць. Також, чеська сторона значно активізувала діяльність щодо захисту національних виробників від конкурентного імпорту закордонної продукції. Так, якщо у період 1998-2000 рр. було проведено 3 антидемпінгових розслідування і лише по одному (імпорт цукру) були введені обмежувальні заходи, то у 2001-2002 рр. було проведено 10

обмежувальних розслідувань. Конкретні заходи, вжиті чеською стороною у напрямі захисту внутрішнього ринку від імпорту продукції, торкалися переважно товарів традиційного українського експорту – продукції хімічної та металургійної промисловості. В окремих випадках (стосовно нітрату амонію) захисні заходи мали відверто дискримінаційний характер по відношенню до країн-виробників зазначеної продукції.

У зв'язку із значним збільшенням об'ємів українського експорту металопродукції, ЧР 28 серпня 2002 р. оголосила про початок антидемпінгового розслідування щодо поставок окремих видів металопродукції на чеський ринок [188, с. 1]. Запровадження чеською стороною обмежувальних заходів було спрямоване проти експорту української металопродукції. Зауважимо, що з України експортовано всіх видів металопродукції: у 1997 р. – 23365 т, 1998 р. – 65380 т, 1999 р. – 83796 т, 2000 р. – 119182 т, 2001 р. – 144645 т. Таким чином, у 2001 р. у порівнянні з 1997 р. експорт металопродукції зріс у 5 разів. Високу питому вагу в українському експорті складав гарячекатаний прокат, обсяги якого постійно збільшувалися. Частка імпортованого українського гарячекатаного прокату в обсязі споживання цього виду продукції у ЧР зросла з 4,9 % у 1998 р. до 12,9 % у 2001 р. – у 2,6 рази. Відбулося також динамічне зростання українського експорту до Чеської Республіки труб безшовних і зварних (у 11 разів в порівнянні із 1998 р.). Крім того, чеська сторона звернула увагу української сторони на заниженні цінової пропозиції української продукції на чеському ринку, що, на її погляд, могло бути підставою для відкриття антидемпінгового розслідування. За матеріалами Міністерства промисловості і торгівлі ЧР, цінова база продукції, становила у середньому 8863 чеських крон за 1 тонну, тоді як ціна загального експорту з ЧР у середньому складала 11055 тис. чеських крон за 1 т., а середня ціна імпорту до Чехії складала 10014 тис. чеських крон за 1 т. [144, с. 26].

Не менш жорсткими по відношенню до українських експортерів були вжиті чеською стороною захисні заходи від збільшення імпорту нітрату амонію (код ТНЗЕД 3102 3090), про початок яких було оголошено 14 серпня 2002 р. Частка

українського нітрату амонію в імпорті до ЧР протягом 2000-2002 рр. збільшувалась і у 2002 р. склала 37 % (27,4 тис. тонн на суму 2,5 млн. дол. США). Розрахункова ціна українського нітрату амонію постійно була нижчою у середньому на 10 % від розрахункової ціни нітрату амонію, який постачався з інших країн. Ще до завершення цього розслідування Урядом Чеської Республіки 29 січня 2003 р. було прийнято рішення (№ 33 / 2003) щодо тимчасового підвищення імпортного мита на нітрат амонію (код ТНЗЕД 3102 3090) з України на 16 %, з РФ – на 35 %, для інших країн – на 5 %, тоді як діючим митним тарифом імпортне мито на нітрат амонію було встановлене 0%. Зазначений захід носив дискримінаційний характер, суперечив положенням статті 10 українсько-чеської Угоди про торговельно-економічні зв'язки і науково-технічне співробітництво та негативно вплинув на поставки з України до ЧР нітрату амонію. Якщо у січні-червні 2002 р. до Чеської Республіки було імпортовано 11,3 тис. тонн українського нітрату амонію на суму 1,1 млн. дол. США, то у січні-червні 2003 р. – всього 7,6 тис. тонн на суму 0,7 млн. дол. США. Унаслідок запровадження тимчасового мита український експорт до ЧР нітрату амонію знизився на 0,3-0,5 млн. дол. США [89, с. 26]. У зв'язку з цим українською стороною вживалися кроки щодо скасування цього обмеження. З приводу ведення Чехією обмежувальних заходів імпорту нітрату амонію, 24 квітня 2003 р. у рамках офіційного візиту до ЧР Міністром закордонних справ України А. Зленком, на переговорах з Головою Уряду ЧР В. Шпідлою було порушено питання щодо відміни чеською стороною дискримінаційного мита. Після зазначених переговорів В. Шпідла дав доручення Мінпромторгівлі ЧР розібратися щодо даного питання [68, с. 1-3].

Ще одним чутливим товаром українського походження, проти якого Чеська Республіка 6 березня 2002 р. оголосила спеціальне розслідування, були труби, трубки та пустотілі профілі зварні. Введені митні квоти мали вибіркового характеру і були різними для 3-х категорій країн – ЄС, СЕФТА, інших країн. У межах квоти імпортне мито для України стягувалося за ставкою 6,6 %, тоді як для країн, з якими ЧР мала угоди про вільну торгівлю – ЄС, СЕФТА, Литва,

Латвія, Естонія, Ізраїль, Туреччина, Хорватія, згідно з діючим Митним тарифом Чехії – за нульовою ставкою. Зазначимо, що металургійна продукція, що була предметом розслідування, ввозилася з України до ЧР у незначних обсягах. Зокрема, у січні-червні 2002 р. її було ввезено 440 тонн на загальну суму 133 тис. дол. США. Запровадження обмежувальних заходів не мало негативного впливу на імпорт цієї продукції з України. Так, у січні-червні 2003 р. її було ввезено до Чехії 982 тонн на суму 393 тис. дол. США, тобто у 2,2 разі більше ніж у попередньому році [145, с. 6-12].

Запровадження ЧР обмежень і антидемпінгових розслідувань щодо окремих видів української продукції засвідчило: 1. Обмеження імпорту до ЧР зазнали українські товари, які склали 13 % від всього експорту України до ЧР, що ставило під загрозу тенденції збільшення загального українського експорту до ЧР, які мали місце в українсько-чеській торгівлі в останні роки; 2. Чеська сторона, за прикладом країн-сусідів (Німеччини, Польщі, Угорщини), розпочала здійснювати активні заходи по захисту свого внутрішнього ринку, зокрема, по торгівлі металопродукцією та хімічними виробами; 3. Певна активність чеської сторони до обговорення зазначених питань могла бути викликана бажанням здійснити тиск на Україну щодо скорішого врегулювання питання погашення боргу за т.зв. „Ямбурзькими угодами”. Водночас чеська сторона не мала наміру втрачати український ринок і зменшувати обсяги двостороннього товарообігу [39, с. 30-31].

Чехія і у 2003 р. продовжувала запроваджувати обмежувальні заходи щодо імпорту окремих видів української продукції. На цей раз під обмеження попав експорт з України до ЧР вогнетривів. На думку чеської сторони, поставки з України опаленого глиняного сланцю здійснювались за демпінговими цінами, бо тонна українського сланцю дешевша на 950 чеських крон за сланець з інших країн та сланець чеського виробника. Цю проблему українська сторона порушила 13 червня 2003 р. на зустрічі представників Міністерства промисловості і торгівлі ЧР і чеського виробника сланцю – „Ческе лупкове заводи” (Česke lupkové závody a. s.) з представниками торговельно-економічної

місії України в Чехії. Чеській стороні було надано детальну інформацію щодо ціноутворення на українські вогнетриви. У результаті узгоджені дії представників української Торговельно-економічної місії з керівництвом чеської фірми-імпортера не допустили запровадження чеською стороною обмежувальних заходів на імпорт до ЧР українських вогнетривів [89, с. 18-20].

Негативні наслідки від вступу Чеської Республіки до ЄС мали більш відчутний вплив на торговельно-економічні відносини з Україною. У першу чергу, тарифні та кількісні обмеження ЄС для більш широкого переліку товарів, порівняно з тими, що були у ЧР до вступу, посилювали нерівні умови доступу товарів на ринки двох країн і прямо впливали на економічний стан українських експортерів. Враховуючи це, Торговельно-економічна місія за дорученням Мінекономіки України ще з 2003 р. вивчала питання запобігання можливим негативним наслідкам для України від вступу Чехії до ЄС. Аналіз по найбільш вразливих від обмеження групах товарів, а серед них металургійна продукція, нітрат амонію, карбід кремнію, карбамід, безшовні трубки, сталеві канати і троси, хлорид калію та ін., показав, що втрати українського експорту від цього щорічно можуть складати 26-26 млн. дол. США. Це підтвердилось і у перші місяці після вступу Чехії до ЄС. Моніторинг показав, що приєднання ЧР до ЄС – системи торговельних обмежень імпорту української металургійної та хімічної продукції негативно вплинуло на її поставки з України до ЧР. Найбільший вплив мали односторонні кількісні обмеження з боку ЄС стосовно імпорту української металургійної продукції, зокрема гарячекатаного прокату. Якщо у 2001 р., за даними чеської статистики, з України до ЧР було експортовано 134,8 тис. тонн цієї продукції, у 2002 р. – 117,7 тис. тонн, у 2003 р. – 70,5 тис. тонн (вже діяли квоти згідно з Угодою 2002 р.), то у 2004 р. – 34,5 тис. тонн. Лише на цій продукції українські експортери від запроваджених торгових бар'єрів втратили 10,5 млн. дол. США [90, с. 13; 403].

Починаючи з 2004 р. українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво здійснювалось за нових реалій та умов, які слід було враховувати. По-перше, унаслідок приєднання з 1 травня 2004 р. Чеської

Республіки до єдиного митного простору ЄС змінювався торговельний режим з Україною, умови доступу на ринки двох країн ставали нерівними і більш жорсткими для українських експортерів. По-друге, зросли експортні можливості економік двох країн. За вказані роки відбувався стійкий ріст ВВП в обох країнах. Особливо стрімке зростання відбувалося в Україні – у 2004 р. на 12,1%. По-третє, за рівнем економічного розвитку Чехія випереджала Україну. У 2004 р. ВВП Чехії дорівнював 113,97 млрд. дол. США, а України – 65 млрд. дол. США, або майже в 1,75 рази менше. Товарообіг Чехії у 2004 р. складав 135,4 млрд. дол. США, а України – разом з послугами – близько 38 млрд. дол. США, що у 3,5 рази менше. По-четверте, в Україні не була проведена структурна перебудова економіки. Експортні можливості української економіки базувались на можливостях металургійної та хімічної промисловості, а в експорті до Чехії 55-60 % складала сировина. По-п'яте, за попередні роки відбувся різний рівень інвестування в економіку двох країн. У чеську економіку – 36,9 млрд. дол. США, а в українську сумарно на початок 2004 р. було інвестовано 6,7 млрд. дол. США, або у 5,5 рази менше. По-шосте, з приєднанням Чеської Республіки до Шенгенської зони посилювався візовий режим, а Україна у 2005 р. відмінила візи в односторонньому порядку для громадян країн-членів ЄС, що ставило в нерівні умови підприємців України та Чехії для ведення ділових контактів.

Позитивні наслідки членства Чеської Республіки в Євросоюзі для України були у наступному:

1. Чехія втратила можливість приймати власні рішення щодо введення торговельних обмежень по відношенню до продукції походженням з третіх країн, у тому числі України.

2. Сухопутні товарні потоки між Україною та ЧР з 1 травня 2004 р. перетинають замість двох митних кордонів (Україна – Словаччина, Словаччина – Чехія, або Україна – Польща, Польща – Чехія), тільки один – Україна – ЄС.

3. У можливості сприяння просуванню українських інтересів в ЄС за допомогою ЧР, яка отримала відповідні квоти у керівних організаціях ЄС і певні важелі впливу на процедури прийняття рішень.

4. Виникли можливості інтеграції України в найбільші енергетичні, транспортні, телекомунікаційні та інші мережі Європи.

5. Можливість використовувати напрацьовані Чехією, Польщею, Словаччиною та Угорщиною інтеграційні механізми і процедури. Важливе значення мала консультаційна, методична й технічна допомога цих країн, їх посередництво у політичній, економічній і гуманітарній сферах.

Напередодні вступу Чехії до Євросоюзу позитивні тенденції розвитку українсько-чеських торговельно-економічних відносин посилювалися. У січні-квітні 2004 р. двосторонній товарообіг за даними української статистики збільшився на 38,9 % і склав 193,3 млн. дол. США. Український експорт збільшився на 24,5 % і склав 75,7 млн. дол. США, а імпорт в Україну збільшився у 1,5 рази і склав 117,6 млн. дол. США. Сальдо на користь Чехії складало 42 млн. дол. США. За даними чеської статистики (січень-квітень 2004 р.) двосторонній товарообіг збільшився на 51,7 % і склав 248,3 млн. дол. США, у тому числі експорт з України збільшився на 44,3 % і склав 143,9 млн. дол. США, а імпорт в Україну збільшився на 63,4 % і склав 104,4 млн. дол. США. За чеськими даними сальдо на користь України склало 39,5 млн. дол. США. Позитивним у структурі українського експорту було збільшення з 31,1 % до 33,8% частки машин, транспортних засобів, промислових виробів, хімікатів та напівфабрикатів [90, с. 3-4; 146, с. 3-5; 297, с. 263-265].

Поряд з цим, активізувалося українсько-чеське співробітництво у фінансовому інвестуванні та банківській сфері, зокрема, за весь період українсько-чеських відносин Україна уперше заявила себе у Чехії в якості вагомого інвестора – українські промислово-фінансові структури, зокрема, „Систем Кепітал Менеджмент” та „Індустріальний Союз Донбасу” брали участь у конкурсі на приватизацію одного з найбільших чеських металургійних підприємств „Вітковице Стіл”. Незважаючи на те, що українські фірми не

перемогли у конкурсі, цей факт став сигналом, що і Україна може виступати у Чехії у ролі вагомого інвестора [247, с. 1; 147, с. 6-8].

У травні 2005 р. було підписано Угоду про співробітництво між ВАТ „Укресімбанк” та Чеським експортним банком, яка відкрила українському банку значні фінансові можливості у сфері іноземного запозичення від одного банку-кредитора (початковий кредитний ліміт складав 200 млн. євро). Іншим прикладом було підписання у червні 2005 року Угоди між Міжнародним комерційним банком (м. Київ) та чеською будівельною компанією „ПСЖ Інтернешнл” про спільне інвестування. Згідно з угодою, сторони планували профінансувати близько 50 млн. дол. США у спорудження житла у Криму (житлового мікрорайону у Сімферополі, будинків у містах Феодосія та Ялта) [247, с. 1-2]. Також керівництво чеської фінансової групи „ППФ” намітило вихід на український ринок через купівлю одного з банків. У цьому зв'язку „ППФ” вела переговори щодо придбання української страхової компанії ТАС (мінімальний обсяг транзакції оцінювався експертами в 45 млн. доларів США) [298, с. 276-278]. Чеською виробничою фірмою „ФоксКонн ЦЗ” вивчалось питання створення в Україні виробництва електронної техніки та експериментально-дослідницького центру інформаційних технологій з можливими обсягами інвестицій 50-150 млн. дол. США. Щодо регіону, в який передбачалось вносити інвестиції, то найбільшу зацікавленість викликали Харківська та Львівська області [247, с. 3]. Наведені приклади свідчать про зростання довіри чеських фінансових структур до української економіки і давали підстави сподіватися, що у майбутньому відбудеться поживлення і у сфері прямого інвестування, яке залишалося слабким елементом українсько-чеських відносин. Кумулятивний обсяг чеських інвестицій в економіку України становив лише 46 млн. дол. США [147, с. 6-8].

Українсько-чеське співробітництво у сфері транспортного машинобудування було однією з провідних і перспективних галузей двосторонніх інвестиційно-коопераційних відносин. Фірма „Шкода-Авто” у 2005 р. продовжувала поглиблювати промислову кооперацію з українськими

підприємствами у двох напрямках. Перший – це постачання готових вузлів та елементів для збирання в Україні легкових автомобілів „Шкода Октавія Тур” на монтажному заводі „Єврокар”, до повного циклу конвеєрного складання із зварюванням та фарбуванням виробничою потужністю 35 тис. автомобілів на рік. Другий – пошук в Україні партнерів по виробництву для „Шкода-Авто” окремих деталей або виробів, які будуть використані при виробництві автомобілів „Шкода”. Для цього був проведений аудит кількох підприємств-претендентів, зокрема вінницької фірми „ВТН” та обухівського заводу „Укрпластик” [91, с. 30-33].

Перспективним напрямом українсько-чеського співробітництва був проект транспортування нафти Євразійським нафтотранспортним коридором у західному напрямку – до Чехії та Німеччини з використанням у реверсному напрямку діючого нафтопроводу „Інгольдштадт – Кралупи”. У 2005-2006 рр. було проведено низку двосторонніх переговорів та зустрічей, на яких детально опрацьовувались питання, пов’язані з реалізацією проекту [1005, с. 147-165]. Українська сторона підтвердила готовність нафтотранспортної системи до транспортування різних сортів нафти територією України у напрямку Чехії та ФРН [242, с. 3; 1090, с. 29-54; 1091, с. 68-88; 423].

Найбільш ефективним було співробітництво у галузі ядерної енергетики. Більш як 10 років участь у модернізації українських АЕС та добудові нових блоків, здійснювала чеська фірма „Шкода – ядерне машинобудування”. Вона та фірма „Арако” тісно співпрацювали з Інститутом ядерних досліджень України. При цьому українські і чеські партнери виявили зацікавленість у проведенні спільних науково-технічних досліджень оцінки ресурсу корпусів реакторів і іншого устаткування 1-го контуру енергоблоків серії ВВЕР-1000 АЕС України [299, с. 233-234].

У 2006 р в Одеській області було створено українсько-чеське СП „Теплодарський теплоенергетичний комплекс”, яке за участю чеських компаній „Д.С. Сервіс” (D.S. Service) та „Вітковице Хеві Мешінері” (Vítkovice Heavy Machinery) мало здійснити спорудження електростанції у м. Теплодар. Чеська

сторона зобов'язувалась забезпечувати інвестування проекту у 1,8 млрд. євро. Крім того, чеський енергетичний холдинг „ЧЕЗ” (ČEZ) вів переговори про придбання українських регіональних підприємств з дистрибуції електроенергії, а фірма „РПГ” (RPG), яка контролювала у Чехії видобуток чорного вугілля, опрацьовувала питання щодо придбання українських вугільних шахт [92, с. 3; 85, с. 1-4].

У 2006 р. чеська фінансова група „PPF” придбала дніпропетровський банк „АгроБанк” та фінансову мережу споживчого кредитування „Просто кредит”. У свою чергу, український банк „Форум” у червні 2006 р. відкрив у Чехії своє представництво, яке надавало фінансово-кредитні послуги у сфері українсько-чеського торговельного і інвестиційного співробітництва. Презентацію представництва було проведено у рамках Економічного форуму „День бізнесу України” (20 вересня 2006 р., м. Брно). Відкриття зазначеного представництва стало важливою подією в українсько-чеських економічних відносинах, оскільки на той момент у ЧР працювало лише представництво авіакомпанії „Аеросвіт” [258, с. 1-2].

У 2007 р. підприємства України та Чехії активізували співробітництво у реалізації вже існуючих і у започаткуванні нових проектів у транспортному машинобудуванні. Вже понад десять років діяло українсько-чеське спільне підприємство з виробництва трамваїв, продовжувалося поглиблення промислової співпраці у галузі автомобілебудування. Опрацьовувалась можливість створення в Україні спільного виробництва з випуску та модернізації тролейбусів та співробітництво з чеськими фірмами щодо спільного виробництва в Україні автобусів. Протягом 2007 р. суттєво збільшились обсяги поставок в Україну чеського високотехнологічного телекомунікаційного обладнання, поглибилась двостороння співпраця у сфері фармацевтики, зокрема одна з чеських компаній отримала замовлення, пов'язане із створенням на базі українського підприємства першого у СНД фітохімічного виробництва за міжнародними стандартами [99, с. 2-5].

Враховуючи тенденції, що відбувалися у зовнішній торгівлі як Чеської Республіки, так і України, а також стану українсько-чеських торговельно-економічних відносин, протягом 2008 р. здійснювалися заходи, які були спрямовані на збільшення українського експорту до ЧР та покращення його структури, захисту інтересів українських експортерів на ринку Чехії в умовах жорсткої протекціоністської політики країни-партнера [258, с. 1-3]. Маємо констатувати, що найбільш успішним у торговій співпраці був 2008 р. Тоді було досягнуто найвищих показників товарообігу. За українською статистикою загальний товарообіг у порівнянні з 2007 р. зріс на 29,3 %. Український експорт зріс на 56,4 % і склав 670,8 млн. дол. США проти 428,9 млн. дол. у 2007 р. В українському експорті частка експортованої залізної руди у 2008 р. зменшилася у порівнянні з 2007 р. і складала відповідно 23,1 % та 31,5%. Її було експортовано на 264,8 та 223,5 млн. дол. США відповідно. Продукція металургії не зазнала змін і склала близько 11 %, а у вартісному виразі – 61,6 млн. дол. США. Проте відбулося зниження частки продукції промисловості, зокрема, механізмів та продукції машинобудування у 2008 р. було експортовано на 40 млн. дол. США, тоді як у 2007 р. – на 44,7 млн. дол. США. Імпорт в Україну з Чехії у 2008 р. зріс на 19,2 % і склав 1376 млн. дол. США. У ньому, як і в попередні роки, домінуючою була частка готової продукції машинобудування (близько 90 %). Така асиметрія у структурі українського експорту та імпорту в Україну свідчить про поступове відставання української економіки від чеської, втрату паритетних позицій у взаємній торгівлі [403; 301, с. 196-197; 1060, с. 13-40] (Додаток Б).

За досліджуваний період кризовими у взаємній торгівлі двох країн були 2009 р., а для України – ще і 2006 р., коли український експорт склав лише 90,6% до рівня 2005 р., відповідно 341,6 млн. дол. США, та 377,3 млн. дол. США. Обвальним став 2009 р., тоді взаємний товарообіг скоротився з 2046,8 млн. дол. у 2008 р. до 962,8 млн. дол. США, або більш як наполовину. Український експорт до Чехії у 2009 р. знизився на 50 % і склав 340,7 млн. дол. США (Додаток Б). Зниження відбулося по всіх групах товарів.

Приголомшуючим воно було для продукції сільського господарства та продовольчих товарів – у 2,4 рази менше (у 2008 р. – 11,2 млн. дол. США, у 2009 р. – 4,5 млн. дол.); сировини – у 5,6 рази менше, відповідно 477,2 та 84,6 млн. дол. США; паливно-мастильних матеріалів – у 4 рази менше, відповідно 38,2 та 9,5 млн. дол. США; хімічної продукції – у 6,9 рази менше, відповідно 25,7 та 3,7 млн. дол. США; металопродукції – у 3,7 рази менше, відповідно 81,7 та 22,1 млн. дол. США; алюмінієвої продукції та виробів з неї – у 7,4 рази менше, відповідно 41,6 та 5,6 млн. дол. США; комплектуючих для телевізорів – у 2,2 рази менше, відповідно 33,9 та 15,3 млн. дол. США [403].

Світова фінансова криза суттєво похитнула і чеську економіку, про що свідчить також падіння імпорту в Україну – на 55 %, який склав у 2009 р. 622,1 млн. дол. США, тоді як у 2008 р. – 1376,0 млн. дол. США. Непередбачувано раптово знизився імпорт автомобілів та автошин (у 16,9 разів) – у 2008 р. був 225,9 млн. дол. США, у 2009 р. – 13,4 млн. дол. США; меблів – у 17,7 разів, відповідно 29,2 та 1,6 млн. дол. США; керамічних виробів – у 9,2 рази, відповідно 6,1 та 0,7 млн. дол. США; телевізійної та електронної продукції – у 4,3 рази, відповідно 97,6 та 22,5 млн. дол. США; механічного обладнання, котлів та іншої продукції машинобудування – у 3,4 рази, відповідно 283,2 та 83,6 млн. дол. США [302, с. 296-299; 403].

З початку 2010 року спостерігалось поступове поліпшення показників, які характеризували взаємний обмін товарами й послугами. За даними Держкомстату України, у 2010 році загальний товарообіг між Україною та Чеською Республікою досяг 1374,2 млн. дол. США, що на 42,7 % більше, ніж за аналогічний період попереднього року (у 2009 році обсяги двосторонньої зовнішньої торгівлі товарами становили 962,9 млн. дол. США). Рівень українського експорту до Чехії у 2010 р. становив 626,3 млн. дол. США та у порівнянні з аналогічним показником попереднього року збільшився на 83,8 %. Рівень чеського імпорту до України у 2010 р. становив 747,9 млн. дол. США та у порівнянні з відповідним показником 2009 р. збільшився на 20,2 %. Від’ємне

для України сальдо торговельного балансу у 2010 р. складало 121,7 млн. дол. США [289, с. 1-3].

Як і у попередні роки, Чеська Республіка залишалася важливим торговельним партнером України в Європі. Вона займала у 2010 р. 6-те місце за обсягами експорту з України та 8-ме місце за обсягами імпорту товарів до України. За загальними обсягами товарообороту у 2010 р. Чехія посідала 18 місце у світі серед торговельних партнерів України. У свою чергу Україна посідала 23 місце серед 234 країн світу, з якими ЧР здійснювала економічне співробітництво. Водночас негативною рисою торгівлі України у 2010 р. залишався сировинний характер українського експорту до ЧР: понад 85 % експорту становили залізорудна сировина та напівфабрикати з вуглецевої сталі. Натомість чеська сторона постачала в Україну понад 90 % промислових виробів [303, с. 212-213; 1062, с. 15-32].

Незначними залишалися результати інвестиційної діяльності країн. Станом на кінець 2010 р. Чеська Республіка інвестувала в Україну 74,9 млн. дол. США, що становить 0,2 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій (менше на 4,9 млн. дол. США у порівнянні з показниками, зафіксованими на 01. 01. 2010 р.). Незначний відтік прямих чеських інвестицій з України був, насамперед, пов'язаний з наслідками світової фінансово-економічної кризи. Згідно з даними МЗС України, інформація щодо надходження інвестицій з України в економіку ЧР у 2010 р. була конфіденційною та не оприлюднювалася. У 2010 р. чеська сторона вважала за доцільне продовжувати розвивати українсько-чеське економічне співробітництво у галузі енергетики, транспорту, машинобудування, гірничодобувній промисловості [303, с. 212-213; 403].

Згідно з даними Державного комітету статистики України, протягом 2011 р. зовнішньоторговельний оборот між Україною і Чеською Республікою збільшився на 47,3 % і склав 2 023,7 млн. дол. США. Обсяги експорту українських товарів до Чеської Республіки зросли на 34,5 % і склали 842,4 млн. дол. США, обсяги імпорту збільшилися на 57,9 % і склали 1181,3 млн. дол.

США. Негативне для України сальдо склало 338,8 млн. дол. США [403]. Але, за даними Чеського статистичного управління, якими керувалося у роботі Міністерство закордонних справ ЧР та чеське Посольство за 2011 рік, загальний товарообіг у торгівлі між Україною та Чеською Республікою становив 2784,9 млн. дол. США, що на 37,6 % більше, ніж за попередній рік. Експорт продукції з України у січні-грудні 2011 року становив 1411,3 млн. дол. США (у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року збільшився на 30,1 %), а чеський імпорт досяг приблизно 1373,6 млн. дол. США (зріс на 46,2%). Позитивне сальдо двостороннього товарообігу для України за цей період становило 37,8 млн. дол. США (у січні-грудні 2010 р. було 145,2 млн. дол. США) [290, с.1-3].

Схожі до чеської офіційної статистики дані наводить у інтерв'ю газети „Українські новини ” за 27 листопада 2011 р. Посол Чехії І. Почух. Так, за його словами, перші 9 місяців товарообіг між Україною та Чеською Республікою зріс порівняно з аналогічним періодом 2010 року на 41,6 % і складав 2 млрд. доларів США. Як вважав Посол ЧР, це було дуже позитивним, тому що вплив глобальної фінансової кризи значно знизив економічне зростання багатьох країн Євросоюзу. Наприкінці 2011 р. українсько-чеський товарообіг перевищив рівень товарообігу у період до фінансової кризи і становив близько 2,5 млрд. дол. США [517; 982, с. 23].

У чеському експорті до України протягом 2011 р. переважали наступна продукція: запасні частини для автомобілів (11,24 %); апарати для автоматичного обчислення даних (7,45 %); телекомунікаційне обладнання, апарати для запису та репродукції звуку і відео (7,07 %); автомобілі (4,15 %); електрообладнання (4 %); залізничне обладнання (2 %); діоди, транзистори (2%); обладнання для промислової галузі (2 %). В українському експорті до Чеської Республіки переважали: залізна руда і концентрати (55 %); вироби прокату із заліза і сталі (9,32 %); нафтопродукти (5,87 %); обладнання для розподілу електроенергії (4,35 %); електроенергія (3,85 %); кокс (2,66 %); чавун (1,4 %); електроприлади (1,3 %); меблі (1,0 %) рослинні жири та олії (0,73 %). Основними

українськими експортерами до Чехії традиційно були Запорізький, Криворізький, Інгулецький, Полтавський, Південний та Центральний гірничо-збагачувальні комбінати, металургійні підприємства „Азовсталь”, „Алчевський меткомбінат”, ММК ім. Ілліча, „Криворіжсталь”, Нікопольський завод феросплавів, коксохімічні заводи ВАТ „Маркохім” та „Авдієвський КХ”. У цьому контексті слід зазначити, що з початку 2011 р. на ринку металопродукції Чеської Республіки спостерігалась тенденція до збільшення попиту на чавун, сталь, прокат та інші вироби металургійних підприємств. Причиною цього, в основному, було відновлення у ЧР докризових обсягів виробництва транспортних засобів, машин, апаратів і механічних пристроїв, а також зростання обсягів будівництва та експортних поставок до країн ЄС [333, с. 1-2].

У 2011 р. була наявна значна розбіжність в українських та чеських статистичних даних, приблизна вартість яких оцінювалась у 760,4 млн. дол. США. Експерти статистичних і митних органів двох країн пояснювали це відмінностями у методиках ведення обрахунків обсягів двосторонньої торгівлі товарами. За досягнутими домовленостями, українська та чеська сторони мали провести детальний аналіз виявлених у статистиці взаємної торгівлі розбіжностей та обмінятися отриманими результатами відповідно до „Протоколу у сфері обміну митною статистичною інформацією” [291, с. 34; 132].

Протягом 2011 р. взаємний обіг послугами становив 108,626 млн. дол. США, зокрема експорт українських послуг до Чехії склав 50,55 млн. дол. США, а імпорт послуг з Чехії в Україну – 59,3 млн. дол. США, при цьому негативне сальдо торгівлі послугами з Чехією склало 8,75 млн. дол. США [302, с. 10-15; 343, с. 204-207] (Додаток В). Кількість підприємств з чеським капіталом, які функціонували на території України у 2011 р., залишилася незмінною – 432. У 2011 р. на території ЧР не було зареєстровано жодного підприємства з українським капіталом [371].

Протягом 2012 р. обсяги товарообігу, включно з послугами, між Україною і Чеською Республікою за українською статистикою зменшилися на 3,5 % порівняно з 2011 р. і склали 1953,8 млн. дол. США. Український експорт

зменшився ще більше – на 16,1 %. Зберегти майже минулорічний товарообіг вдалося виключно за рахунок зростання чеського імпорту до України. За 2012 рік обсяги чеського імпорту зросли на 5,5 % і склали 1246,7 млн. дол. США. Середнє зменшення обсягів українського експорту до європейських країн у 2012 р. склало 13,0 %. Негативне для України сальдо товарообігу складало 539,7 млн. дол. США. Водночас обсяги українського експорту у 2012 р. майже на 36,3 млн. дол. США (5,4 %) перевищили обсяги експорту за відповідний період докризового 2008 р. [311, с. 1-5; 313, с. 10-13].

Слід зазначити, що темпи згортання товарообігу прискорилися у другому півріччі і стали наслідком суттєвого зменшення росту ВВП в Україні у 2012 р. Він у порівнянні з попереднім роком зріс лише на 0,2 %, тоді як у 2011 р. – на 5,2%. У першому півріччі ще спостерігалися позитивні значення товарообігу між Україною і Чеською Республікою – 7,5 % порівняно з 2011 р., він складав 991,703 млн. дол. США. Але і тоді зростання товарообігу відбулось виключно за рахунок зростання чеського імпорту до України. За перші 6 місяців 2012 р. обсяги чеського імпорту зросли на 24,7 % і склали 618,892 млн. дол. США, а обсяги експорту українських товарів до Чеської Республіки зменшились у 2012 р. на 12,6 % і склали 372,811 млн. дол. США. Негативне для України сальдо товарообігу складало 246,081 млн. дол. США [311, с. 5-15; 313, с. 10-13].

У 2012 р., у структурі українського експорту і надалі переважали сировинні товари та товари з малою доданою вартістю. Так, протягом 2012 р. руди та залізні концентрати, паливо мінеральне, нафта і електроенергія, чорні метали, алюміній, деревина склали близько 78 % всього українського експорту до Чеської Республіки. Аналіз структури українського експорту до Чеської Республіки свідчить, що через кризові явища в економіці Чехії, зменшення обсягів промислового виробництва, будівництва та зменшення попиту, у 2012 р. на відміну від 2011 р., відбулось зменшення обсягів експорту з України руд та концентратів залізних майже на 13 %. Зростання протягом 2012 р. експорту з України електричних машин і приладів, реакторів, котлів і устаткування, засобів наземного транспорту, яке мало місце також і у 2011 р., сприяло

збільшенню у структурі українського експорту до Чеської Республіки частки товарів з великою доданою вартістю. Тенденція значного зростання обсягів українського експорту залишків і відходів харчової промисловості продовжувалась і у 2012 р. Також продовжувалось зростання експорту з України одягу та речей одягу, мила та поверхнево-активних органічних речовин, натурального та штучного хутра, добрив, екстрактів дубильних, міді та виробів з міді, різноманітної хімічної продукції та інших товарів [403 ; 330, с. 10-15]

Згідно з даними Чеського статистичного управління, обсяги товарообігу між Україною і Чеською Республікою протягом 2012 р. збільшились на 2,4% і склали 2852,36 млн. дол. США. Обсяги експорту українських товарів до ЧР зменшились за цей період на 19,4 % і склали 1137,25 млн. дол. США. Зростання товарообігу відбулось виключно за рахунок зростання чеського імпорту. Обсяги імпорту чеських товарів до України зросли на 24,8 % і склали 1715,11 млн. дол. США. Негативне сальдо для України складало 577,8 млн. дол. США [403] (Додаток Б).

У період 2010-2012 рр. особливо проявилась монокультурність українського експорту і залежність валютних експортних надходжень від базових галузей, перш за все металургії та хімії. Так, якщо у 2010 р. до Чехії було експортовано металургійної продукції на суму 212,2 млн. дол. США, у 2011 р. – на 169,5 млн. дол. США, то у 2012 р. – на 80,2 млн. дол. США, або відповідно у 2,6 рази та 2,1 рази менше. Особливо різко відчувався попит на гарячекатаний прокат. У 2008 р. його було експортовано на суму 71.8 млн. дол. США, у 2009 р. – на 22,6 млн. дол. США, у 2010 р. – на 46,7 млн. дол. США, у 2011 р. – на 121.3 млн. дол. США, у 2012 р. – на 49,3 млн. дол. США. Тобто у 2009 р. попит зменшився у порівнянні з попереднім роком у 3,5 рази, а у 2012 р. – у 2,5 рази. У той же період чеський попит на українську залізну руду знижувався відповідно на 83,7 та 29,7 % [330, с. 10-15].

У 2012 р. обіг послугами між Україною і Чеською Республікою склав 100,98 млн. дол. США. Експорт українських послуг до Чехії склав 56,04 млн. дол. США,

імпорт – 44,94 млн. дол. США. Позитивне для України сальдо склало 11,1 млн. дол. США. Станом на 1 липня 2012 р. Чеська Республіка інвестувала в українську економіку 75,1 млн. дол. США. Кількість підприємств з чеським капіталом, які функціонували на території України на початку 2012 р., становила 432. Інвестиції ЧР на 31 грудня 2012 р. склали 79,5 млн. дол. США (станом на 1 січня 2012 р. – 76,7 млн. дол. США). Це становило 0,1 % всіх прямих інвестицій в Україну у 2012 р. Майже 47 %, або 37,203 млн. дол. США чеських інвестицій було спрямовано у промисловість, з них 34,134 млн. дол. США – у переробну промисловість; 18,2 %, або 14,462 млн. дол. США – у виробництво продуктів харчування; 7,5 %, або 5,964 млн. дол. США – у сільське господарство; 1,324 млн. дол. США – у машинобудування; 3,242 млн. дол. США – у хімічну та нафтохімічну промисловість; 9,019 млн. дол. США – у виробництво немінеральної продукції; 0,539 млн. дол. США – у деревообробну галузь; 0,454 млн. дол. США – у будівельну сферу; 12,339 млн. дол. США – у торгівлю, ремонт і сервісне обслуговування автомобілів і побутової техніки; 8,601 млн. дол. США – у нерухомість; 1,411 млн. дол. США – у діяльність готелів, ресторанів [330, с. 10-15; 313, с. 10-13; 403] (Додаток Д).

Збереження існуючого товарообігу та його подальше збільшення неможливі без системної реалізації державної експортної політики, зокрема запровадження державного страхування експорту. Ще на початку 2000-х рр. в Україні на державному рівні були прийняті відповідні рішення щодо створення державної системи страхового гарантування експорту. Чеська сторона на експертному рівні надавала допомогу по створенню в Україні необхідної для цього законодавчої бази. Так, на прохання української сторони Експортно-гарантійна страхова компанія ЧР (EGAP) здійснила експертну оцінку проекту Закону України „Про державну підтримку страхування та кредитування експорту”. Чеське відомство, поряд з експертними висновками та пропозиціями до законопроекту, запропонувало свою допомогу з метою обміну теоретичним та практичним досвідом при створенні нової української інституції, аналогічної з інституціями країн Центральної-Східної Європи. Зокрема, Генеральний директор компанії

„ІГАП” (EGAP) П. Парізек, запропонував Україні долучитися до засідань, так званого, Празького клубу (із штаб-квартирою у Парижі), де регулярно, двічі на рік, зустрічаються представники європейських кредитних компаній. Слід зазначити, що на той час з використанням центральноєвропейського досвіду, у тому числі і чеського, уже були створені білоруська „Белексімгарант”, казахська Державна корпорація експортних кредитів та інвестицій, а також у Росії схвалена державна Концепція з цього питання. На жаль, Україна не використала цю можливість і до 2009 р. так і не створила системи державного страхування експорту. Зауважимо, що протягом майже 10 років (2000-2009 рр.) Верховна Рада України так і не розглянула законопроекти з цього питання, які були зареєстровані у парламенті. Унаслідок відсутності належної системи державної підтримки експорту безповоротно втрачаються, перш за все, позиції продукції машинобудування, де її частка експорту з України у 2006 р. складала 14,07 %, тоді як світова частка у цьому сегменті складала 36,2 %. Відповідно частка продукції сільського господарства та промисловості переважає світові показники майже на 10 % [299, с. 233-234; 403]. У 2011 році була створена Рада експортерів при Міністерстві закордонних справ України. Однак діяльність цих дорадчих органів є розрізненою і вузьковідомчою, вона не є об'єднавчою для всіх центральних державних органів, покликаних реалізувати проекспортну політику України. За приклад може слугувати робота подібного дорадчого органу на підтримку експортерів ЧР, створеного ще у 2001 р. Міністерством промисловості та торгівлі і Міністерством закордонних справ Чеської Республіки для ухвалення стратегічних рішень, які стосувалися торговельно-економічної політики і захисту економічних інтересів Чехії за кордоном. Зокрема, у квітні 2009 р. Рада доручила у пріоритетних країнах, серед яких була і Україна, створити „карту пріоритетних галузей” і представити її широкому колу підприємців, залучивши групи експертів з ЧР, для контролю і надання пропозицій по корегуванню економічної політики Чехії у співпраці з даною країною та збільшити у засобах масової інформації кількість публікацій економічного характеру, які б сприяли розвитку торговельно-економічних

відносин. Відносно України Чеська рада з питань торгівлі та інвестицій визначила такі напрями співробітництва: а) виробництво продуктів харчування; б) машинобудування; в) енергетика; г) впровадження технології щодо захисту навколишнього середовища [410].

Таким чином, українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво 2000-2012 рр. характеризувалося подальшим поглибленням і розвитком. З наближенням вступу до ЄС, чеська сторона значно активізувала діяльність щодо захисту національних виробників від конкурентного імпорту закордонної продукції. Унаслідок приєднання з 1 травня 2004 р. ЧР до єдиного митного простору ЄС змінився торговельний режим з Україною, умови доступу на ринки двох країн ставали нерівними і більш жорсткими для українських експортерів. Тарифні та кількісні обмеження Європейського Союзу розповсюджувалися на більш широкий перелік товарів, порівняно з тими, що були у ЧР до вступу. Відносно імпорту української продукції після вступу Чехії до ЄС почали діяти 8 антидемпінгових заходів, запроваджених Євросоюзом. Найбільший вплив мали односторонні кількісні обмеження з боку ЄС стосовно імпорту української металургійної продукції, зокрема гарячекатаного прокату. Вже в перший рік членства Чехії в ЄС втрати українських експортерів від обмежень склали близько 25-26 млн. дол. США.

Негативний вплив на рівень українського експорту та стан ділової активності мало також запровадження Чеською Республікою відповідно до нових вимог нетарифних обмежень, технічного, санітарного, фітосанітарного і ветеринарного контролю щодо сільськогосподарської продукції українського походження. Унаслідок підвищення вимог до технічного стану транспортних засобів, що в'їжджають на територію нових членів ЄС, ускладнилася робота українських перевізників на ринку транспортних послуг ЧР, що призвело до часткового усунення їх з цього ринку.

Із посиленням економік двох країн відбувалося динамічне зростання товарообігу. Обсяг торгівлі між Україною та Чехією за українською статистикою у 2012 р. у порівнянні з 2002 р. зріс у 4,8 рази і становив

відповідно 1953,8 млн. дол. США та 403,2 млн. дол. США. Найбільшим товарообіг був у передкризовому 2008 р. – 2046,9 млн. дол. США. Ще більше він зріс за чеською статистикою – у 5,7 рази і становив 2852,3 млн. дол. США та 502,9 млн. дол. відповідно. Український експорт до Чеської Республіки за цей же час зріс за українською статистикою у 3,4 рази, імпорт в Україну з Чехії – у 5,6 рази більше. Таким чином, переважаючими темпами зростав імпорт з Чехії. У 2002 р. він переважав український експорт у 1,2 рази, а у 2012 році – у 1,8 рази. Такий розрив у торговельних потоках ще раз підтверджує:

- нерівні умови доступу на ринки двох країн і більш жорсткі для українських експортерів;

- переваги чеської економіки над українською;

- відсутність структурної перебудови економіки в Україні, що практично вичерпало її експортні можливості. Вони вже декілька десятиріч базуються на можливостях металургійної та хімічної промисловості;

- різний рівень інвестування в економіки двох країн. В українську економіку на 2011 р. було інвестовано 65,49 млрд. дол. США, а у чеську – 141,19 млрд. дол. США, або у 2,9 рази більше.

Кризовими для українського експорту були 2006 р., коли його рівень досяг мінусових значень у порівнянні з попереднім роком, та 2009 р. – унаслідок світової фінансово-економічної кризи обсяги товарообігу скоротилися наполовину. Після деякого зростання у 2010-2011 рр. експорту товарів з України до ЧР у 2012 р. знову відбулося його зниження на 16 %, що свідчить про ще неподоланність кризових явищ у економіці України.

Протягом 2000-2012 рр. проблемним питанням у двосторонніх відносинах були розбіжності у статистичних даних товарообігу двох країн, які повністю викривляють реальний стан співробітництва, не дають можливості здійснювати належний захист українських експортерів та можуть бути наслідком різного роду зловживань і слугувати уникненню від оподаткування, тощо.

7.3. Проблемні питання двосторонньої економічної співпраці та їх вплив на міждержавне співробітництво України і Чеської Республіки

Основною проблемою двосторонніх економічних відносин між Україною та Чехією протягом 2000-2012 рр. залишалось невирішеність питання ліквідації Україною перед Чехією „Ямбурзької заборгованості”. У відповідності до міжурядової Угоди, яка набула чинності у 1999 р., Україна визнала борг на суму 79,17 млн. умовних розрахункових одиниць (еквівалент 1247 млн. м³ природного газу). Серед країн, причетних до „Ямбурзьких угод” (Україна, Росія, Казахстан), питання погашення заборгованості було не вирішено тільки Україною. У 2004 р. відбулося чергове загострення проблеми у зв’язку з проведенням виборів до Європарламенту, які пройшли у Чехії у червні. Ще напередодні правлячі чеські соціал-демократи, щоб залучити додаткові кошти в економіку країни, почали наполегливо, на всіх зустрічах вищого рівня, ставити питання повернення боргу. Використовувався і мовчазний тиск, через що у попередній період був згорнутий політичний діалог на найвищому рівні. Ця проблема неодноразово підіймалася у контексті діяльності міжурядової українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. Так, за результатами її 8-го засідання (14 -16.04.2004 р.) сторони домовилися в місячний термін вивчити питання погашення заборгованості української сторони у вільноконвертованій валюті [241, с. 1-2].

Фактично до 2004 р. сторони вели затяжний переговорний процес щодо джерел погашення заборгованості. Певні надії на врегулювання проблеми з’явилися у чеської сторони після прийняття Україною Закону, яким Кабінету Міністрів України дозволялось у 2004 р. проводити погашення заборгованості перед Чеською Республікою у грошовій або товарній формі за рахунок коштів, передбачених на погашення державного боргу України. Окрім цього, Мінфін України підписав з українською фірмою „Арта Інвестиційні Партнери” Меморандум, згідно з яким міністерство не заперечувало проти придбання фірмою у Чехії „Ямбурзької заборгованості”. У цьому контексті було

проведено низку українсько-чеських переговорів, але погасити заборгованість у 2004 р. не вдалось [891, с. 301-307].

Питання врегулювання „Ямбурзького боргу” порушувалося чеською стороною практично на всіх двосторонніх переговорах. У 2005 р. ця тема була у центрі уваги переговорів, що проходили у рамках офіційного візиту до Чеської Республіки Голови Верховної Ради України В. Литвина, офіційного візиту в Україну Міністра закордонних справ Чеської Республіки Ц. Свободи, державного візиту в Україну Президента ЧР В. Клауса, українсько-чеських консультацій на рівні заступника Міністра економіки України та заступника Міністра промисловості і торгівлі Чеської Республіки із залученням експертів міністерств та відомств економічного блоку України. Протягом 2005 р. Президентом та Урядом України було надано відповідним міністерствам та відомствам України низку доручень щодо врегулювання „Ямбурзької проблеми”. Незважаючи на це, конкретних заходів для погашення українською стороною не було вжито [55, с. 2-3; 891, с. 301-307]. Але, на відміну від попередніх років, у 2005 році позиція чеської сторони щодо повернення Україною „Ямбурзької заборгованості” була дещо пасивнішою. Це могло бути пояснено кадровими змінами у Міністерстві фінансів Чеської Республіки – заступник Міністра Л. Зелінка, який з 1999 р. особисто курирував Ямбурзьку проблематику, у червні 2005 р. подав у відставку через підозри у зловживанні службовими обов’язками у питаннях зовнішніх заборгованостей, а практично всі рядові працівники міністерства, які були причетні до ведення питання, були скорочені за результатами незалежного кадрового аудиту міністерства. Протягом 2005 р. у Мінфіні ЧР не було визначено, хто з працівників міністерства буде куратором „Ямбурзького питання”. Але очікувати, що Чехія відмовиться від вимоги сплати Україною боргу, було не варто, оскільки повернення заборгованостей розглядалося чеською стороною як одна з можливостей погашення щорічно зростаючого дефіциту державного бюджету. Враховуючи зазначене, українській стороні необхідно було невідкладно сформулювати позицію щодо статусу заборгованості, її суми, а також форм і

термінів погашення та винести її на розгляд чеської сторони. У квітні 2005 р. Міністр фінансів Чеської Республіки Б. Сobotка у своєму листі на адресу Міністра фінансів України В. Пинзеника повідомив, що переговори з фірмою „Арта Інвестиційні Партнери” не принесли прийняттого для чеської сторони результату і чеська сторона запропонувала Мінфіну України визначити свою позицію щодо подальших дій у напрямі врегулювання заборгованості шляхом її комерціалізації або міжурядовими переговорами про внесення змін до діючої міжурядової Угоди від 1997 р. Однак Мінфін України не надав відповіді на згаданий лист [91, с. 29-30].

Відсутність чіткої позиції української сторони у питаннях погашення заборгованості відслідковувалась і у підсумковому протоколі українсько-чеських консультацій на рівні заступника Міністра економіки України А. Березного та заступника Міністра промисловості і торгівлі Чеської Республіки М. Тлапи, в яких взяли участь представники Мінфіну України та НАК „Нафтогаз України” (6-7. 10. 2005 р., м. Прага). Сторони розглянули питання, пов’язані із заборгованістю України перед Чеською Республікою відповідно до „Ямбурзьких угод”, і підтвердили досягнуті раніше домовленості. Було погоджено активізувати роботу з реалізації досягнутих домовленостей у рамках груп експертів Змішаної Комісії [55, с. 2-3; 891, с. 301-307].

На необхідності практичного вирішення цього питання чеська сторона знову наголосила під час переговорів у рамках робочого візиту до Чехії Прем’єр-міністра України Ю. Єханурова у лютому 2006 р. Після цього відбувся обмін листами на рівні глав урядів та керівників профільних міністерств України і Чехії. Але конкретних рішень щодо розв’язання цієї проблеми в українсько-чеських відносинах прийнято не було. Сторони домовилися обговорити це питання в рамках засідання міжурядової українсько-чеської Змішаної Комісії з економічного, промислового та науково-технічного співробітництва [92, с. 5; 269, с. 4; 258, с. 301-307; 891, с. 301-307].

У березні 2007 р. під час візиту до Чехії Першого Віце-прем’єр-міністра України, Міністра фінансів України М. Азарова питання щодо врегулювання

заборгованості обговорювалися під час зустрічей з Главою Уряду ЧР М. Тополанеком та Міністром фінансів ЧР М. Калоусеком. Було домовлено про подальше опрацювання термінів та шляхів виплати боргу на експертному рівні. Питання погашення боргів розглядалось також на установчому засіданні міжурядової українсько-чеської Змішаної Комісії з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва 19-20 березня 2007 р. у Києві. Заходи для розв'язання „Ямбурзької проблеми” проводив і Уряд Чехії. У листопаді 2007 р. Міністр фінансів ЧР листом повідомив Міністра фінансів України, що чеською стороною створена робоча група, яка була готова розпочати аналіз пропозицій української сторони щодо погашення боргу. Існуюча проблема була також розглянута на другому (10) спільному засіданні міжурядової українсько-чеської Змішаної Комісії з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва 17 червня 2008 р. в м. Прага. Українській стороні був переданий проект Протоколу до Угоди для розгляду у рамках спільної роботи експертів [107; 110; 149, с. 20].

Ця проблема порушувалася також під час візиту Глави Уряду ЧР М. Тополанека в Україну 16 вересня 2008 р. Тоді питання щодо шляхів та термінів погашення заборгованості обговорювалися з Прем'єр-міністром України Ю. Тимошенко. Але урядовці обмежилися пропозицією провести спільні консультації експертів щодо можливих взаємоприйнятних шляхів погашення Україною заборгованості перед ЧР. Однак протягом 2008 р. Мінфін Чеської Республіки не визначив, хто з працівників міністерства буде куратором „Ямбурзького питання” по відношенню до України [891, с. 301-307].

Під час третього засідання міжурядової українсько-чеської Змішаної Комісії з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва в м. Київ 17-18 вересня 2009 р. сторони досягли домовленості щодо проведення до кінця 2009 року двосторонніх консультацій з вивчення взаємоприйнятних варіантів погашення українською стороною заборгованості за „Ямбурзькими угодами”. У листопаді 2009 р. було узгоджено місце і термін проведення цих переговорів, а саме – м. Прага, 16 грудня 2009 року. Однак у зв'язку з

неприбуттям до Праги експертів української сторони переговори були перенесені на інший термін [397; 403].

Складність проблеми полягала у тому, що „Ямбурзький борг” угодою був визначений не у грошовому еквіваленті існуючих валют, а в обсягах газу і умовних розрахункових одиницях. Його розміри в угоді визначені у сумі 79,17 млн. умовних розрахункових одиниць, або еквівалент 1247 млн. м³ природного газу. Для погашення боргу Україна не мала необхідних об’ємів газу власного видобутку, а реекспорт російського газу був заборонений відповідно до листа Газпрому Росії. Єдиним, здавалось би, шляхом вирішення проблеми було обрахувати борг не в обсягах газу, а у доларових чи інших конвертованих валютних показниках. При здійсненні цього сторони різнилися у оцінках вартості: 1. Чеська сторона здійснювала поставки газу після припинення існування Ради Економічної Взаємодопомоги за ринковими цінами і тому борг обраховувала за методикою по ринкових цінах; 2. Україна у виробленні механізмів погашення боргу виходила з ціни поставок газу на український ринок, яка на той час у декілька разів була нижчою від ринкових. Ці аргументи сторін гальмували розв’язання проблеми. До того ж ціни постійно змінювалися і суттєво у сторону збільшення. Для прикладу, на переговорах у 2003 р. чеська сторона пропонувала оцінити борг у 250-260 млн. дол., а у 2005 р. – у 2 рази більше. Українській економіці було не під силу відволікти такі фінансові ресурси для погашення боргу. Перебування у глухому куті вирішення „Ямбурзької проблеми” дещо послаблювалося черговими намірами її вирішення і вона відходила на другий план двосторонніх відносин до нових загострень політичної ситуації в ЧР, так і не будучи усуненою аж до 2013 р.

Довготривалою проблемою є розбіжності у статистичних даних взаємного товарообігу, унаслідок чого доводиться порівнювати його у двох вимірах – за українською та чеською статистиками. Значні розбіжності у статистичних показниках, якими Україна та Чеська Республіка обліковує цю сферу, не дають можливості, по-перше, реально оцінити стан українсько-чеської торгівлі; по-друге, ускладнюють питання захисту інтересів українських експортерів на

ринку ЧР, оскільки при проведенні розслідувань з метою захисту національних виробників від небажаного імпорту та відповідному застосуванні тарифних та нетарифних обмежувальних заходів чеська сторона визначає обсяги та вартість імпорту з України „чутливих” товарів виключно на підставі власної статистики. Натомість державні органи та суб’єкти господарювання України керуються українськими статистичними даними, які значно різняться від чеських. По-третє, різні статистичні показники можуть приховувати зловживання, незаконні торгові схеми, ухилення від оподаткування, укриття реальних доходів та прибутків, відмивання коштів тощо. Дане питання було у переліку усіх 11 засідань міжурядової Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. На кожному із засідань працювала експертна група у складі представників двох статистичних відомств. Декілька разів проводилися двосторонні експертні консультації між фахівцями та обмін національними методиками підрахунків. Але незважаючи на вжиті заходи, так і не було визначено причини існуючих розбіжностей. З кожним роком розбіжності в обсягах загального товарообігу, експорту та імпорту кожної з країн збільшуються. Так, у 2004 р. за українською статистикою об’єм торгівлі склав 718,7 млн. дол. США, за чеською – 1033,0 млн. дол. США, різниця – 314,2 млн. дол. США, у 2008 р. – різниця склала 592,5 млн. дол. США. Особливо викривленим є баланс торгівлі, який кожна сторона трактує з своїх позицій. Зокрема, до 2004 р. чеська сторона вважала, що її торговельне сальдо з Україною є від’ємне. Після вступу до ЄС, коли товарообіг почав обліковуватися за митною методикою Євросоюзу, з 2005 р. воно стало позитивним [146, с. 27; 147, с. 16; 148, с. 9; 403].

Користуючись даними торговельного балансу, чеська сторона, вважаючи його негативним, вимагала від України ліквідувати торгові бар’єри, такі як складнощі у здійсненні митних процедур, сертифікації продукції, визнавати для цього оцінки відповідності, зроблені їх сертифікаційними органами, тощо. Ці вимоги вона неодноразово ставила на засіданнях міжурядової Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. З цих причин, для вирівнювання

балансу, на підтримку чеських експортерів, ще у 1997 р. був підписаний „Протокол між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про надання кредитів для фінансування експорту товарів та послуг із Чеської Республіки в Україну” (ратифікований Законом України від 24.03.98 № 209 / 98). Початкова сума кредиту, по яких передбачалося надавати страхування експортних і політичних ризиків та державні гарантії, складала 120 млн. дол. США. У рамках Базової угоди було укладено одну кредитну угоду. Проте у наступні роки реалізація проекту не відбулася. Чеська сторона аргументувала це як одне із проблемних питань у двосторонніх відносинах [240].

Здійснюючи моніторинг чеської статистики та зіставлення даних з українською статистикою, було виявлено великі розбіжності у обсягах торгівлі автомобілями, комплектуючими і запасними частинами до них. Імпорт цієї продукції за українською статистикою зріс: тільки за січень-квітень 2004 р. на підприємство було імпортовано продукції більше як на 25 млн. дол. США, а за чеською статистикою – 1,1 млн. дол. США. Причому за чеською статистикою зниження імпорту за останні роки відбулося більш як у 40 разів. Для з’ясування ситуації Торговельно-економічна місія звернулася до Голови чеської частини міжурядової Комісії, заступника Міністра промисловості та торгівлі ЧР М.Сомола і у червні-липні 2004 р. провела консультації з чеськими фахівцями з цих питань. Дана продукція обраховувалася чеською статистикою за країною, куди вона вивозилася, зокрема, у Словаччину, а потім ввозилася в Україну, де обліковувалася за країною походження. У подальшому чеська статистика свідчить, що зауваження української сторони були враховані і імпорт цієї продукції за підсумками 2004 р. склав 82,9 млн. дол. США. Оскільки на підставі вищенаведених даних українською стороною була надана аргументація відсутності негативного сальдо ЧР у торгівлі з Україною, то у зв’язку з цим під іншим кутом почало розглядатися і виконання „Протоколу про надання кредитів українським підприємствам на підтримку чеського імпорту в Україну”. За відсутності негативного сальдо підтримка експорту чеських товарів в Україну створювала б більш сприятливий торговий режим для

чеських товарів [146, с. 12]. За дослідженнями, проведеними ТЕМ України на базі статистичних показників 2005 р., було встановлено, що основні розбіжності в оцінках експорту з України до Чехії стосувалися поставок залізної руди, феросплавів, ільменіту і пропілену, а щодо чеського імпорту в Україну – лазерних дисків, схем електронних мікропроцесорів та поліетилену [148, с. 15]. І у наступні роки проблему статистичних розбіжностей усунути не вдалося. У цілому статистичні розбіжності у 2000-2012 рр. носять гіпертрофований характер. Показники взаємної торгівлі національних статистик різняться щорічно більш як на третину – від 29,9 до 43,3 % [440; 446; 455].

Як вже зазначалось, з'ясування характеру розбіжностей важливе ще і з точки зору недопущення експортерами та імпортерами різного роду зловживань, незаконних схем торгівлі, укриття дійсних доходів та прибутків від оподаткування, відмивання коштів тощо. Для з'ясування наявних зловживань з метою уникнення від оподаткування було передбачено обмін митною інформацією відповідно з „Угодою між Урядом України і Урядом Чеської Республіки щодо взаємної допомоги у митних питаннях”, підписаною 19 березня 1997 року та ратифікованою Верховною Радою України у 2001 році. Однак, як з'ясувалось, цих домовленостей було недостатньо і на їх розвиток 17 вересня 2009 р. був підписаний Протокол між Держмитслужбою України, Держкомстатом України, Статистичним бюро ЧР та Генеральною дирекцією митниць ЧР про порядок взаємодії у питаннях обміну митною і статистичною інформацією [350].

Серед найважливіших політичних і економічних проблем, які постійно знаходилися у полі зору Міністерств закордонних справ обох держав з 2000 р., були питання, пов'язані з відстеженням ситуації та здійсненням максимально можливого позитивного впливу на процеси, що відбуваються у середовищі громадян України, які тимчасово або постійно проживають у Чеській Республіці. Підписана у 1996 році міжурядова українсько-чеська Угода „Про взаємне працевлаштування громадян України та ЧР”, що набула чинності на

початку 1997 р., для українців встановлювала квоту у 30 тисяч робочих місць. Але протягом першого півріччя 2000 р. до ЧР здійснювався масовий неконтрольований приїзд значної кількості громадян України. За неофіційними даними ця кількість коливалася від 100 до 200 тисяч осіб, котрі скористались безвізовим порядком в'їзду до Чеської Республіки по туристичних ваучерах або приватних запрошеннях. Більшість з них незаконно працевлаштовувалась чеськими роботодавцями. Часто такі заробітчани, опинившись на території Чехії, потрапляли до рук злочинних посередницьких структур, які влаштовували їх на роботу до чеського роботодавця за умови виплати тільки 1/3 справжнього щомісячного заробітку, що складав менше 100 дол. США [150, с. 23].

Посольством України неодноразово вносилися пропозиції щодо спрощення механізму реалізації цієї Угоди. Після прийняття нового Закону „Про перебування іноземців на території ЧР” (від 30.11.1999 р.) значно ускладнилася можливість одержання робочої візи громадянами України, які бажали легально працевлаштуватись у Чеській Республіці [64]. Відповідно до положень цього Закону, оформлення робочих віз на працевлаштування іноземців у ЧР покладалося на консульські установи Чехії за кордоном, а процедура їх оформлення, за умови подання всіх необхідних документів, тривала до шести місяців. Існуючий на 2000 рік стан справ довкола реалізації Угоди „Про взаємне працевлаштування громадян України та ЧР”, без зустрічних позитивних зусиль з боку чеської сторони щодо спрощеного оформлення робочих віз на працевлаштування у Чеській Республіці громадян України, ставив під сумнів доцільність існування такої Угоди. Тому з ініціативи Посольства та Мінпраці України для поліпшення стану реалізації згаданої Угоди у листопаді 2000 р. було розроблено кілька варіантів внесення змін до проекту нових принципів організаційно-технічного забезпечення її реалізації. Зокрема, була вивчена реальна ситуація з отриманням офіційних дозволів на працевлаштування у ЧР, розподіл функцій роботодавця, працівника, посередника у працевлаштуванні

при оформленні документів, внесено пропозицію спростити і прискорити виконання процедури надання робочих віз [86, с. 16; 1180, с. 99-108].

Безвізовий порядок в'їзду на територію Чеської Республіки, що діяв до 2000 року, а також спрощені умови легалізації проживання сприяли притоку до Чехії значної кількості кримінальних елементів, злочинних угруповань та осіб, які розшукувалися правоохоронними органами різних країн, у тому числі і Україною. У результаті Чехія перетворилась на „притулок” для різних кримінальних структур, які пристосувавшись до місцевих умов, створили тут численні фіктивні комерційні структури і продовжували займатися протиправною діяльністю. Це негативно позначилось на українсько-чеському співробітництві [150, с. 23].

За неофіційними даними протягом 2001 р. до чеських органів влади від громадян України надійшло 4413 тис. таких заяв. На той час статус біженця Чеською Республікою було надано лише трьом громадянам України – одному спортсмену, який пізніше став виступати за чеську збірну, і двом етнічним чехам. За неофіційними даними у 2002 р. у ЧР перебувало понад 100 тис. українців, більшість з яких тут знаходилась нелегально з метою працевлаштування. У Чехії існує закон про легальне працевлаштування, але механізм отримання такого працевлаштування дуже складний. Відповідно до закону ЧР „Про перебування іноземців на території Чеської Республіки” робочу візу слід було оформити через консульські установи. Ті з українців, які в'їхали до Чеської Республіки за туристичними чи приватними візами і працевлаштувались, переходили на нелегальне становище. Чеські підприємці використовували недосконалість місцевого законодавства і приймали на роботу нелегалів. Це забезпечувало їм додаткові прибутки за рахунок занижених зарплат і уникнення страхування робітників. Окремі з громадян України на території ЧР здійснили різні правопорушення. На червень 2002 р. 256 громадян України знаходились під слідством, а 335 – відбували покарання. Більшість з них відбувало шестимісячне покарання за порушення паспортно-візового режиму, а 13 – під слідством за підозрою у вбивстві [144, с. 24-26].

Незважаючи на неодноразові спроби України укласти окрему угоду про перебування і працевлаштування громадян України у ЧР, на червень 2002 р. такої угоди не було укладено. За активного сприяння Посольства України у 2003 році було проведено засідання українсько-чеського „круглого столу” з питань міграції та притулку (м. Прага, 22-24 квітня), яке стало першим подібним заходом у контексті наступного вступу ЧР до ЄС, послідовного просування України до європейських структур. На засіданні чеська сторона підкреслювала, що як повноправний член Євросоюзу, Чехія сприятиме поглибленню робочих контактів між Києвом – Прагою – Брюсселем у питаннях юстиції та внутрішніх справ [742, с. 121; 418, с. 3-7; 1024, с. 577-615].

Проблема українських заробітчан у Чехії залишалась актуальною і у наступні роки. Дані статистичного бюро Чехії свідчать, що у 2004 р. у країні перебувало 78 тис. українців, з них лише 13 тис. мали дозвіл на постійне проживання. За експертними оцінками, у Чехії без візового дозволу проживало 200-300 тис. українських нелегальних заробітчан. При цьому лише у 2004-2005 рр. українські діаспорні організації та Посольство України у Чехії почали реалізовувати кілька проектів щодо працевлаштування українських заробітчан, процедури оформлення документів на перебування у країні і т. п. [758, с.18-19].

У січні 2005 р. МЗС України передало чеській стороні проект Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про умови поїздок громадян. Цей проект передбачав безвізові поїздки громадян Чеської Республіки до України та безкоштовні візи для громадян України. На засіданні Комітету у міжнародних справах Палати депутатів Парламенту Чеської Республіки 20 січня 2005 р., за участю заступників міністрів закордонних справ і внутрішніх справ ЧР було розглянуто питання щодо стану візової політики Чеської Республіки. За результатами обговорення МЗС та МВС ЧР, було доручено здійснити конкретні заходи з лібералізації візового режиму з Україною на засадах взаємності та з врахуванням практики лібералізації візового режиму між Росією і Україною – з одного боку та ЄС – з другого. На

жаль, конкретних змін у візовій політиці між Україною та ЧР протягом наступних років не було досягнуто.

Чехія упродовж наступних років залишалася однією з найбільш відкритих держав-членів ЄС у питаннях працевлаштування громадян України. За офіційними даними Посольства Чехії в Україні (2010 р.), у Чеській Республіці жили і працювали близько 135 тисяч українських громадян, але за неофіційною інформацією реальна цифра була значно більшою через неможливість врахування даних нелегальної міграції. Протягом 2000-2012 рр. Україна входила у число 15 країн, громадяни яких найчастіше приїжджали до Чехії. За інформацією чеського Посольства в Україні, тільки у 2009 р. було видано 92 тисячі туристичних віз. За неформальним рейтингом, чеське Посольство входило у п'ятірку найлояльніших дипломатичних установ щодо обслуговування громадян України [465; 339].

Підводячи підсумок торговельно-економічного співробітництва між Україною та ЧР протягом 2000-2012 рр., відзначимо, що двосторонні відносини вийшли на більш високий рівень – замість простих товарообмінних форм почали реалізовуватися спільні проекти у транспортній, енергетичній сферах, машинобудуванні, налагоджуватися коопераційні зв'язки. За цей період товарообіг збільшився у 2,6 рази. Однак дещо повільнішими темпами зростав український експорт до Чеської Республіки у порівнянні з імпортом в Україну чеських товарів та послуг. Негативний розрив у 2009 р. склав 1,8 рази. Причинами цьому було відставання економіки України через відсутність необхідних реформ і звідси слабкість проекспортної політики, а також вплив негативних наслідків від вступу Чехії до ЄС та недостатні заходи по їх мінімізації, усуненню додаткових обмежувальних бар'єрів, що поставило українських експортерів у нерівні умови з чеськими імпортерами. Дещо розширилася номенклатура українського експорту до Чехії, а обсяги поставок товарів із значним ступенем переробки збільшилися. Однак серйозним недоліком експорту залишалася його монокультурність та значна сировинна частка. Важкого удару український експорт зазнав у 2006 р, коли його рівень досяг мінусових значень у порівнянні з попереднім роком, що стало причиною

політичної та економічної кризи в Україні у 2005-2006 рр. Ще більш нищівного удару економікам двох країн завдала світова економічна криза, унаслідок чого обсяги товарообігу скоротилися наполовину. Велику роль у розвитку співробітництва продовжувала відігравати Змішана українсько-чеська Комісія з економічного, промислового і науково-технічного співробітництва, до якої досить часто у складних і проблемних ситуаціях апелювали навіть керівники двох держав, як то з приводу невирішеності проблеми відшкодування „Ямбурзької” заборгованості та ін. За цей період була виконана значна робота по розширенню договірно-правової бази двостороннього співробітництва, підписано 18 двосторонніх нормативно регулюючих правових актів. Водночас зазначена робота виявилася недостатньою, зокрема, щоб усунути кількісні, антидемпінгові та нетарифні обмеження у двосторонній торгівлі, зрівелювати різні рівні та створити однакові умови доступу на ринки двох країн. Недоліки проявилися також у серйозних статистичних розбіжностях, які повністю викривлюють реальний стан співробітництва, не дають можливості здійснювати належний захист українських експортерів та можуть бути наслідком різного роду зловживань і слугувати уникненню від оподаткування тощо. Вже хронічною стала проблема вирішення „Ямбурзького” боргу. Тож, в українсько-чеських відносинах і торговельно-економічному співробітництві у наступні роки слід буде зосередитись на усуненні наслідків світової економічної кризи та проблемних питань двосторонньої співпраці.

ВИСНОВКИ

В умовах серйозних геополітичних змін у Європі, Чеська Республіка, залишається важливим політичним і економічним партнером України. У свою чергу, Чехія розглядає Україну як європейську країну, від якої залежить стабільність у Центрально-Східній Європі, підтримує прагнення нашої країни інтегруватися до європейських та євроатлантичних структур.

На початку ХХІ ст. Чехія у міжнародних відносинах сприймалась як демократична, стабільна у політичному, економічному та соціальному відношенні центральноєвропейська держава. Чехія користувалась авторитетом як серед країн традиційної західної демократії, так і серед країн, які нещодавно разом з нею належали до комуністичного блоку. У цих умовах чеська дипломатія відзначалась значною впливовістю і гнучкістю, схильністю до розумних компромісів, що перетворювало її на корисного і ефективного партнера України. Прикметною рисою політиків чеської держави була їх підвищена чутливість до питань демократичного розвитку, додержання свобод і прав громадян у державі. Що ж стосується ступеню пріоритетності для України розвитку відносин з ЧР, то протягом 2000-2012 рр. він розглядався здебільшого у загальному контексті співробітництва нашої країни з країнами Центрально-Східноєвропейського регіону. Незважаючи на те, що Польща, Угорщина та Словаччина, із зрозумілих причин, мають більше „точок дотику” з Україною, у яких перетинаються конкретні, „матеріальні” спільні інтереси, нерідко саме політична позиція чеської сторони була тим важливим фактором, який або відчутно сприяв розвитку тієї чи іншої спільної ініціативи, або гальмував можливу взаємодію на певному напрямі. Тому сьогодні досить актуальним є завдання виведення українсько-чеських відносин на рівень особливого політичного та торговельно-економічного партнерства.

На початку ХХІ ст. Чехія успішно співпрацювала у напрямі євроінтеграції і готувалась до вступу в Євросоюз. Одержавши підтримку виборців на референдумі щодо вступу до ЄС, чеські державні інститути послідовно розширювали свої євросоюзівські контакти. Протягом 2000-2012 рр. у ЧР була

стабільна внутрішньополітична ситуація і високі темпи зростання економіки. Парламентська передвиборча кампанія, яка тривала у Чеській Республіці практично все перше півріччя 2002 року, підтвердила існування у чеській політиці стійкої „двополюсної” системи, ліве крило якої представляла Чеська соціал-демократична партія (ЧСДП), а праве – Громадянська демократична партія (ГДП). Партійний блок „Коаліція”, до складу якого увійшли всього дві партії – Християнсько-демократична унія – Чеська народна партія (ХДУ-ЧНП) та Унія свободи – Демократична унія (УС-ДЕУ), виявився нездатним конкурувати з двома найсильнішими партіями. Основною причиною розчарування виборців у ХДУ-ЧНП і УС-ДУ стала нездатність її лідерів консолідуватися і відкинути власні амбіції в ім’я загальної справи. На виборах 2002 р. кардинально змінилися стартові позиції ЧСДП та ГДП. Цього разу саме ЧСДП завчасно провела омолодження керівництва, яке встигла випробувати на високих урядових посадах.

Період 2000-2001 рр. в Україні відзначився політичними протистояннями, у результаті яких значно посилювалися повноваження президента Л. Кучми, що спричинило відставку уряду В. Ющенка 26 квітня 2001 р. Весняні парламентські вибори 2002 р., незважаючи на перемогу національно-демократичних сил, очолюваних політичною партією „Наша Україна”, посилили особисту владу Л. Кучми, який 23 травня 2002 р. відмовився від політики „багатовекторності” і позаблоковості. За цих умов головними першочерговими інтересами України у відносинах з Чеською Республікою напередодні її вступу до ЄС були: 1. Активізація політичного співробітництва з новим Урядом ЧР, сформованим після червневих виборів 2002 р.; 2. Розвиток міжпартійної співпраці парламентських партій України та Чехії; 3. Політична підтримка ЧР євроінтеграційних прагнень України; 4. Залучення Чеської Республіки до реалізації Плану дій Україна – ЄС за програмою Європейської політики сусідства; 5. Забезпечення активної підтримки Чехією зусиль України щодо отримання статусу країни з ринковою економікою; 6. Створення зони вільної торгівлі Україна – ЄС; 7. Підтримка вступу України до СОТ; 8.

Використання досвіду чеської сторони щодо адаптації національного законодавства до правових норм ЄС; 9. Розвиток співробітництва у рамках програми НАТО „Партнерство заради миру”; 10. Відкриття у ЧР постійних представництв підприємств, організацій та комерційних структур України, змішаних торгово-промислових палат; 11. Спрощення візового режиму поїздок громадян; 12. Вирішення проблеми нелегальної міграції українських громадян; 13. Вироблення механізму погашення української заборгованості перед Чеською Республікою за „Ямбурзькою угодою”.

Активізація українсько-чеського міждержавного співробітництва у торговельно-економічній сфері залежала від: а) рівня узгодженості нормативно-правових актів Чехії стандартам Євросоюзу; б) українсько-чеської договірно-правової бази, яка регулювала двосторонню співпрацю; в) внутрішньополітичної ситуації в Україні та Чехії; г) перспектив погашення „Ямбурзького боргу” України перед ЧР; д) рівня співпраці кожної з країн з Євросоюзом та НАТО.

Вступ Чеської Республіки до ЄС відбувся за умов політичної та економічної стабільності у країні. Набуття Чехією членства в Євросоюзі підтримували майже все чеське суспільство та політичні сили. У країні почали набувати визначального характеру зразки європейської демократії, ринкової економіки та високих соціальних стандартів. На кінець 2004 р. Чехія мала вже позитивне торговельне сальдо понад 1,4 млрд. євро, а у 2005 р. – 3,05 млрд. євро. Протягом 2004-2006 рр. ЧР поступово інтегрувалася до єдиного ринку і політичної системи європейської спільноти.

На відміну від Чехії, внутрішньополітична ситуація в Україні постійно загострювалась. Верховна Рада України 20 квітня 2004 р. ратифікувала Договір про створення Єдиного економічного простору (ЄЕП), що свідчило про орієнтацію на Росію і СНД. Це викликало гострі дискусії в українському суспільстві. ЄС на цей крок України відреагував заявою, що ЄЕП зашкодить торговельно-економічним відносинам з ЄС, вступу України в Євросоюз і СОТ. Особливо загострилась політична ситуація у зв'язку з виборами Президента

України 2004 р., у яких перемогу здобув опозиційний кандидат В. Ющенко. Це сприяло зближенню України з Чехією та Євросоюзом, що засвідчив саміт „Україна – Євросоюз” 1 грудня 2005 року. Українсько-чеське міждержавне співробітництво протягом 2004-2009 рр. відбувалось за умов політичної і економічної стабільності Чехії та гострих політичних протистоянь в Україні. При цьому в обох країнах відбувалось помітне зростання ВВП, розширювались торговельно-економічні зв'язки та політичне співробітництво між Україною та ЧР. Головними довгостроковими економічними інтересами України у відносинах з Чеською Республікою протягом 2004-2009 рр. були: 1. Одержання підтримки ЧР щодо реалізації ідеї укладення між Україною та ЄС європейської Угоди про асоціацію; 2. Розвиток політичного діалогу; 3. Реалізація спільних українсько-чеських економічних та інвестиційних проєктів; 4. Зменшення сировинної складової, збільшення частки готової продукції машинобудування і хімічної промисловості, переробленої сільськогосподарської продукції в українському експорті до ЧР; 5. Орієнтація на експорт високоякісного прокату, машинобудівної продукції, енергетичного, гірничого та металургійного обладнання; 6. Реалізація проєктів довгострокового співробітництва у виробництві біопального, когенерації, автомобілебудуванні; 7. Розбудова транзитної мережі для транспортування нафти до Чеської Республіки і Західної Європи територією України, зокрема нафтопроводом „Одеса – Броди”.

В умовах членства Чехії в ЄС українсько-чеське міждержавне співробітництво характеризувалось подальшим його поглибленням і розвитком. Вступ Чехії до Євросоюзу зумовив розвиток наступних політичних, економічних та громадських процесів: 1. Адаптацію Чехії в суспільно-політичні та економічні відносини Євросоюзу; 2. Дотримання ЧР спільної з Євросоюзом позиції в економічних і політичних стосунках з країнами – не членами ЄС, у тому числі з Україною; 3. Повне входження Чехії до митно-тарифного союзу ЄС; 4. Утвердження європейських зразків демократії; 5. Погодження внутрішньої та зовнішньої політики Чехії з принципами і вимогами Євросоюзу.

Чехія залишалася важливим торговельним партнером України під час світової фінансово-економічної кризи. За обсягом товарообігу у 2004-2009 рр. Україна посідала 18-те місце серед країн, з якими Чехія мала торговельно-економічні зв'язки. Україна сподівалась на поглиблення європейської інтеграції у зв'язку з чеським головуванням в ЄС. У цей час були закріплені та розширенні позитивні результати, досягнуті протягом попередніх років.

З 2010 р. розпочався новий етап українсько-чеських відносин. На співпрацю між Україною та Чехією у 2010-2012 рр. впливала внутрішньополітична ситуація, що склалася після президентських виборів у 2010 р. в Україні та травневих парламентських виборів в ЧР. Після лютневої президентської кампанії діалог між Україною та Чеською Республікою відбувався у форматі „Східне партнерство”. Основними завданнями для України у відносинах з ЧР були: подальший розвиток проекту „Східне партнерство”; посилення інституційної складової реалізації цілей та вдосконалення механізмів взаємодії країн-членів Євросоюзу, у тому числі і ЧР з державами-учасницями ініціативи.

Українсько-чеській політичній та економічній співпраці заважали внутрішні проблеми, що існували в Україні, а саме: 1. Диктатура у внутрішній політиці, яка проявлялася у придушенні політичних опонентів; 2. Соціальна нерівність, що стала перешкодою у досягненні внутрішньої злагожденості українського суспільства; 3. Радянське минуле, яке істотно впливало на співробітництво з Чехією.

Таким чином, відповідно з трансформаційними суспільними процесами, які здійснювалися в Україні і Чехії у період 2000-2012 рр., відбувалися зміни у рівні торговельно-економічного співробітництва країн. На початковій стадії та у період до 2004 р. головна увага у співробітництві зосереджувалась на виробленні двосторонньої договірно-правової бази у торговельно-економічній сфері, лібералізації взаємної торгівлі, усуненні митних і торгових бар'єрів, закладенні основ довготривалого інвестиційного, промислово-коопераційного партнерства. У цей час обсяги товарообігу хоч і подвоїлися, проте щорічне зростання на 15-20 %, не відповідало економічним можливостям обох країн. Український експорт до

Чехії складав 0,9 % у загальному експорті з України, імпорт в Україну – 0,69 % до загального чеського експорту. Значний вплив на двосторонню торговельно-економічну співпрацю мав вступ Чехії до Європейського Союзу. Ще на підготовчій стадії Чехія почала приводити своє законодавство до вимог ЄС та значно активізувала діяльність щодо захисту національних виробників від конкурентного імпорту закордонної продукції. У 2001-2002 рр. було розпочато 10 обмежувальних розслідувань щодо української продукції. Конкретні заходи, вжиті чеською стороною у напрямі захисту внутрішнього ринку від імпорту продукції, у більшій мірі стосувалися товарів традиційного українського експорту – продукції хімічної та металургійної промисловості.

Приєднання з 1 травня 2004 р. ЧР до єдиного митного простору ЄС мало негативний вплив на двостороннє торговельно-економічне співробітництво. Змінився торговельний режим з Україною, умови доступу на ринки двох країн ставали нерівними і більш жорсткими для українських експортерів. Тарифні та кількісні обмеження ЄС розповсюджувалися на більш широкий перелік товарів, порівняно з тими, що були у ЧР до вступу. По відношенню до імпорту української продукції після вступу ЧР до ЄС почали діяти 8 антидемпінгових заходів, запроваджених Євросоюзом. Чехією з 1 травня 2004 р. у торговельно-економічній сфері було денонсовано 4 двосторонні угоди, а як компенсатори від негативних наслідків для України від вступу Чехії до ЄС були прийняті лише 2 угоди. Інші угоди, спрямовані на мінімізацію впливу від погіршення торговельного режиму після вступу Чехії до ЄС, зокрема усунення нетарифних та митних обмежень, які розроблялися двома сторонами, так і не були прийняті. У цей час проявилася недосконалість та складність внутрішньодержавної процедури погодження та підписання двосторонніх договірно-правових документів. Нова міжурядова Угода про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво була ратифікована Верховною Радою України лише через 2 роки після її підписання.

Починаючи з 2005 р., торговельно-економічне співробітництво характеризувалося як зростанням товарообігу, так і реалізацією спільних

проектів у машинобудуванні, транспортній та енергетичній сферах, сільськогосподарському виробництві. Обсяг торгівлі між Україною та Чехією за 10 років зріс у 5 разів, український експорт в Чехію зріс у 3,4 рази, чеський імпорт в Україну – у 5,6 рази. Швидкими темпами зростав імпорт з Чехії, який у 2002 р. переважав український експорт у 1,2 рази, а у 2012 р. – 1,8 рази. Посилення домінування чеського імпорту над українським експортом є наслідком нерівних умов доступу на ринки двох країн, кількісних та нетарифних обмежень для українських експортерів. В Україні не була проведена структурна перебудова економіки, унаслідок чого практично вичерпані її експортні можливості. Серйозним недоліком експорту залишалася його монокультурність та значна сировинна частка, яка в експорті з України до Чехії за цей час практично не змінилась і складала 55-60 %.

Кризовими для українського експорту був 2006 р, коли його рівень досяг мінусових позначок у порівнянні з попереднім роком, а у 2009 р. – унаслідок світової фінансово-економічної кризи обсяги товарообігу скоротилися наполовину. Після незначного зростання протягом 2010-2011 рр. експорту товарів з України до ЧР у 2012 р. знову відбулося його зниження на 16%. Це свідчило, що кризові явища у економіці України ще не були подолані.

Для просування українського експорту на чеський ринок протягом 2000-2012 рр. українській та чеській сторонам доводилося працювати над спрощенням митних процедур, усуненням торгових бар'єрів, узгоджувати умови сертифікації продукції та ін. На відміну від двостороннього політичного діалогу на найвищому рівні, який відбувався не постійно, економічно-консультативний діалог між Україною та ЧР здійснювався регулярно. Провідну роль у проведенні економічного діалогу відіграла змішана українсько-чеська Комісія з економічного, промислового і науково-технічного співробітництва, яка за цей період провела 14 засідань. На постійній основі проводилися також засідання Робочої групи з питань лібералізації взаємної торгівлі, Змішаної комісії з питань міжнародних автомобільних перевезень, консультації експертів у галузі енергетики,

сільського господарства, банківської справи, у сферах сертифікації, державної статистики тощо. Проте у торговельно-економічному співробітництві існували проблеми, які набрали хронічного характеру. Серед них – розбіжності у статистичних даних товарообігу двох країн, які повністю викривляють реальний стан співробітництва та „Ямбурзька” заборгованість.

Україна у відносинах з ЧР може використати наступні корисні уроки: а) застосувати чеський євроінтеграційний досвід; б) здійснити економічні і політичні реформування українського суспільства; в) врахувати досвід співпраці ЧР з країнами Центрально-Східної Європи для розвитку торговельно-економічного співробітництва України з Польщею, Словаччиною і Угорщиною.

У результаті історичного і теоретико-методологічного аналізу українсько-чеського торговельно-економічного співробітництва протягом 2000-2012 рр. можна зробити ряд узагальнень:

1. Трансформація суспільно-політичного життя та соціально-економічних відносин, розвиток державних реформ у Чехії відбувалися значно швидше, ніж в Україні, оскільки їх проведення підтримувала більшість чеського суспільства та політичних сил країни. Натомість реформування українського суспільства проходило непослідовно, оскільки політична еліта країни не була готова до радикальних суспільно-економічних перетворень, а ліві політичні партії гальмували їх проведення, що спричинило відставання України від Чехії у розвитку демократизації суспільства. До 2005 року демократичні процеси в Україні розвивалися повільно. Після подій „Помаранчевої” революції відбувається відхід від „кучмізму”, а розпочаті демократичні перетворення підтримувалися не тільки українським суспільством, але й європейськими країнами, серед яких були Чеська Республіка, Польща, Словаччина і Угорщина.

2. Протягом 2010 – 2012 рр. українсько-чеській економічній співпраці перешкоджали внутрішні проблеми в Україні: відсутність реформ та часті зміни у законодавстві, згортання демократичних процесів та встановлення влади одної партії, придушення опозиційних сил, соціальна нерівність і

радянська світоглядна спадщина. Судові справи у 2011-2012 рр. над експ-урядовцями були негативно сприйняті європейською спільнотою та призвели до політичної кризи між Україною і Чехією. Остання, надаючи політичного притулку українським урядовцям, виступила гарантом головних принципів європейського права – повага прав і свобод людини. Чехія офіційно розділила позицію Євросоюзу, що антидемократичні процеси, які відбувалися в Україні у 2010 – 2012 рр., негативно впливали на перспективи підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Керівництво Чеської Республіки окреслило майбутнє торговельно-економічних і політичних відносин з Україною як таких, що будуть інтенсивно розвиватися у рамках Європейського Союзу через укладену Угоду про асоціацію, або ж які знову гальмуватимуться через її відсутність.

3. Правовою базою співробітництва Чехії з Євросоюзом стала „Європейська Угода”, яка забезпечила інтеграцію країни до Євросоюзу. Правовою основою співробітництва України з Євросоюзом була „Угода про співробітництво з ЄС”, яка тільки декларувала бажання вступу нашої країни до цієї організації. Співробітництво між двома країнами відбувалося у форматі „Україна – Чехія – Євросоюз”. Незважаючи на те, що Україна не є членом ЄС, Чехія, так само як і Польща, Словаччина та Угорщина намагалися перебудувати міждержавне співробітництво відповідно до вимог ЄС.

4. Чехія загалом підтримувала внутрішню та зовнішню політику, демократичні реформи, що проводилися в Україні. Для України була важливою підтримка Чехією таких питань, як формування посиленої угоди „Україна – ЄС”, створення зони вільної торгівлі. Основна робота щодо конкретизації положень проекту „Східного партнерства” відбувалася під час головування Чехії в ЄС у 2009 р. У цьому контексті серед експертів та політиків в Україні існували позитивні очікування щодо наповнення „Східного партнерства” реальним змістом.

5. Україна у 2000-2012 рр. здійснювала співпрацю з Чеською Республікою у ЄС, НАТО, ООН, ОБСЄ, та „Вишеградській четвірці” і цим самим прагнула створити підґрунтя для інтеграції до Європейського Союзу. Особливий вклад у

евроінтеграційні процеси та вплив на трансформацію суспільно-політичних і соціально-економічних відносин України внесли країни „Вишеградської четвірки”. Чехія та Польща виступали генераторами здійснення „Східного партнерства”. Головними економічними і політичними інтересами України у відносинах з Чеською Республікою у світових та регіональних організаціях були забезпечення підтримки з боку Чеської Республіки практичної реалізації ідеї укладення між Україною та Європейським Союзом Угоди про асоціацію, сприяння Чеської Республіки у залученні України до Спільної безпекової та оборонної політики (СБОП) ЄС.

6. Протягом 2000-2012 рр. економічно-консультативний діалог між Україною та Чеською Республікою здійснювала українсько-чеська Комісія з питань торговельно-економічного співробітництва, Робоча група з питань лібералізації взаємної торгівлі, Змішана українсько-чеська Комісія з питань міжнародного автомобільного транспорту. Дієвою формою економічного діалогу були експертні консультації про співробітництво у галузі атомної енергетики та атомної промисловості, державного регулювання та нагляду за безпекою при використанні ядерної енергії, сільського господарства, банківської справи, у сферах сертифікації, державної статистики, соціального забезпечення, тощо. Кожного року у Чехії перебували делегації українських міністерств і відомств, діяльність яких спрямовувалась Міністерством економіки України, Міністерством закордонних справ України, іншими галузевими міністерствами і відомствами України. Координацію, ініціювання проведення міждержавних заходів здійснювали Посольство України у Чеській Республіці та Торговельно-економічна місія. Результатом позитивного економічного діалогу стали підписані 34 міждержавні, міжурядові та міжвідомчі договірно-правові акти. Найактивніше робота у цьому напрямі проводилася напередодні та у перші роки членства Чехії в Євросоюзі. Незважаючи на проведену роботу щодо укладення нових договорів, Україна неодноразово зволікала з ратифікацією підписаних угод. Покращення торгового

режиму України з ЧР лежить у площині домовленостей і напрацювання необхідної договірно-правової бази з ЄС.

7. Основними галузями українсько-чеського торговельно-економічного співробітництва були машинобудування, важка, хімічна, легка і харчова промисловість, будівельний комплекс, транспортні комунікації. Вирішальним фактором розширення масштабів і удосконалення товарної структури торгівлі Чехії з Євросоюзом виступав західний капітал, інвестований у промислове виробництво країни. Підприємства з іноземним капіталом у зовнішньоторговельному обігу забезпечували більшість сукупного експорту Чехії. Після вступу країни до Євросоюзу для України було важливим розширити зовнішньоекономічні зв'язки з Чехією, утримати і зміцнити позиції українських експортерів на чеському ринку. Тому, українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво мало тенденцію до посилення інвестиційно-виробничого співробітництва двох країн, поглиблення промислової кооперації та створення спільних підприємств.

8. У двосторонніх відносинах, які впливали на торговельно-економічну співпрацю України і Чехії існували суперечності і невирішені проблеми. Серед них не вдалося вирішити розбіжності у статистичних показниках та запропонувати з боку української сторони конкретні дії по виконанню зобов'язань передбачених „Ямбурзькими угодами”. Ускладнювали співпрацю також: несвоєчасні розрахунки та довготривалі борги українських підприємств за поставлену з Чехії продукцію і обладнання; невиконання українськими суб'єктами господарювання зобов'язань з погашення кредитів, наданих чеською стороною; невизначеність української сторони щодо використання, відповідно з міжурядовою угодою, чеських кредитів для фінансування експорту товарів та послуг із Чеської Республіки в Україну; порушення чеською стороною авторських прав щодо обслуговування авіаційної техніки українського виробництва; невирішеність соціальних питань з українськими громадянами, що працюють у Чехії, тощо.

9. На відносини України і Чехії суттєво впливала зовнішня політика Росії, яка намагалася диктувати умови щодо функціонування енергетичного ринку Східної Європи, що гальмувало співпрацю України з Чехією, Польщею, Словаччиною, Угорщиною та ЄС. Вихід із цієї ситуації Уряд Чеської Республіки вбачав у збільшенні внутрішніх генеруючих потужностей, включаючи пошук додаткових ресурсів для трубопроводу „ІКЛ” (Інгольштадт – Кралупи – Літвінов), укладання контрактів на постачання норвезького газу, завершення будівництва АЕС Темелін та модернізації української газотранспортної системи. Чехія прагнула перешкодити встановленню російського контролю над нею, а відтак перешкодити енергетичній залежності країн Центрально-Східної Європи від Росії.

Список використаних джерел

I. Неопубліковані джерела

1. Управління державного архіву Міністерства закордонних справ України

1. Багатосторонні політичні взаємовідносини. Колективна безпека (загальне). Нарада з питань безпеки та співробітництва в Європі (загальне). (24. 06. 1993 – 12. 12. 1993) // Управління політичного аналізу та планування. – Інв. № 70. 13. 180. – 132 арк.
2. Виступи Міністра закордонних справ України А. М. Зленка по політичних питаннях (жовтень 1992 р.) // загальний секретаріат. – Інв. № 6885. – 31 арк.
3. Встановлення двосторонніх відносин (21. 01. – 14. 12. 1992 р.) // Загальний секретаріат. – Інв. № 6927. 609 / 5. – 246 арк.
4. Встановлення дружніх зв'язків (10. 04. – 24. 06. 1991 р.) // Загальний секретаріат. – Інв. № 6854. – 21 арк.
5. Довідка щодо сучасного стану торговельно-економічних відносин між Україною та Чеською Республікою (21. 03. 2003 р.) // Загальний секретаріат. – Інв. № 02 – 01 / 204. – 4 арк.
6. Доручення МЗС України щодо вжитих Посольством в Чеській Республіці у 2002 році заходів, спрямованих на надання українським підприємствам та організаціям сприяння для їх участі у міжнародних виставкових заходах у Чеській Республіці // № 51 / 21 – 350 від 8. 05. 2003 р. – 7 арк.
7. Загальноєвропейський процес. Заходи по включенню до нього України (12. 02 – 20. 12. 1992 р.) // Загальний секретаріат. – Інв. № 6886 – 110 / 1. – 85 арк.
8. Запис бесіди з Генеральним директором чеської фірми PRECOLOR Романом Карлубіком (19. 04. 2003 р.) // Загальний секретаріат. – Інв. № 02 – 01 / 243. – 4 арк.
9. Записи бесід, щоденники Міністра (27. 09 – 17. 12. 1993 р.) // Секретаріат Міністра. – Інв. № 6971.030. – 80 арк.

10. Звіт про концепцію аграрного розвитку Чеської Республіки (12. 02. 2003 р.) // Загальний секретаріат. – Інв. № 02 – 01 / 94. – 18 арк.
11. Звіт про прогноз оцінки можливих соціально-економічних наслідків вступу Чеської Республіки до Європейського Союзу (08. 09. 2003 р.) // Загальний секретаріат. – Інв. № 02 – 01 / 304. – 6 арк.
12. Звіт про роботу МЗС та його підрозділів (07. 02 – 24. 12. 2003 р.) // Управління політичного аналізу та планування (07. 02 – 24. 12. 2003 р.). – Інв. № 7006.066. – 56 арк.
13. Інформація про аналіз змін тарифів ЧР у зв'язку із вступом до ЄС (07. 08. 2003 р.). – // Загальний секретаріат – Інв. № 2843. – 14 арк.
14. Інформаційна робота по країнах (07. 01 – 30. 12. 1991 р.) // Загальний секретаріат. – Інв. № 6823. – 54 арк.
15. Інформація про проведену торговельно-економічною місією у складі Посольства України в Чеській Республіці роботу на євроінтеграційному напрямку за період листопад 2002 р. – січень 2003 р. (13. 03. 2003 р.) // Загальний секретаріат. – Інв. № 02 – 01 / 309. – 5 арк.
16. Концепція національної безпеки і воєнна доктрина України: офіційні документи і заяви з питань забезпечення національної безпеки, воєнної політики та роззброєння (3. 02. 1999 – 16. 11. 1999 р.) // Центр запобіганню конфліктів. – Інв. № 7011. 112. – 149 арк.
17. Наукове співробітництво (26. 01 – 14. 12. 1991 р.) // Управління культурного та гуманітарного співробітництва. – Інв. № 6933. 890. – 20 арк.
18. Оглядова інформація з матеріалів чеської преси за 2002 р. (18. 12. 2002 р.) – // Загальний секретаріат – Інв. № 4543. – 45 арк.
19. Перебування іноземних делегацій (7.01 – 30.12.1991 р.) // Управління державного протоколу. – Інв. № 6822. – 30 арк.
20. Перебування іноземних делегацій та офіційних осіб в Україні (12. 01. 1992 – 24. 06. 1993 рр.). – Т.1 // Управління державного протоколу. – Інв. № 7253 (142 / 1). – 164 арк.

21. Перебування іноземних делегацій та офіційних осіб в Україні (29. 06 – 07. 12. 1993 р.). Т.2 // Управління державного протоколу. – Інв. № 7254(142 / 2). – 101 арк.
22. Перебування іноземних делегацій та офіційних осіб в Україні. Список особового складу (08. 01 – 21. 10. 992 р.) // Управління державного протоколу. – Інв. № 6887. – 302 арк.
23. Перебування урядових делегацій за кордоном (06. 07 – 29. 10. 1993 р.) // Управління державного протоколу. – Інв. № 7252. 142. – 9 арк.
24. Пропозиції торговельно-економічної місії щодо шляхів вирішення проблем у сфері працевлаштування та розширення договірно-правової бази з даного питання (8. 01. 03.) // Загальний секретаріат. – Інв. № 09 – 03 / 256. – 2 арк.
25. Питання культури (08. 01 – 2. 10. 1992 р.) // Управління культурного та гуманітарного співробітництва. – Інв. № 6897. 194 / 087 / 5. – 23 арк.
26. Питання культури (12. 07 – 30. 12. 1993 р.) // Управління культурного та гуманітарного співробітництва. – Інв. № 7224. 194 / 087 / 5. – 46 арк.
27. Питання культурних зв'язків із закордоном (загальне). – Т.1. (21. 01 – 14. 12. 1992 р.) // Управління культурного та гуманітарного співробітництва. – Інв. № 6932 (800). – 25 арк.
28. Питання культурних зв'язків із закордоном (загальне). – Т.1. (14.01 – 27.07.1993 р.) // Управління культурного та гуманітарного співробітництва. – Інв. № 7229 (800). – 160 арк.
29. Питання культурних зв'язків із закордоном (загальне). – Т.2. (03. 08 – 30. 12. 1993 р.) // Управління культурного та гуманітарного співробітництва. – Інв. № 7230 (800). – 186 арк.
30. Питання освіти (05. 02 – 12. 07. 1993 р.) // Управління культурного та гуманітарного співробітництва. – Інв. № 7222 (194 / 087 / 4). – 33 арк.
31. Політичні питання (загальне) (10. 01 – 10. 02. 1992 р.) // Загальний секретаріат. – Інв. № 6886. – 50 арк.

32. Політичні питання: Концепція зовнішньої політики України (27. 09 – 18. 12. 1993 р.) // Загальний секретаріат. – Інв. № 6973. 110. – 169 арк.
33. Угоди з питань культурного співробітництва та їх виконання (03. 02 – 28. 12. 1993) // Управління культурного та гуманітарного співробітництва. – Інв. № 7231 (801). – 128 арк.
34. Українці за межами України (22. 02 – 13. 04. 1993 р.). – Т. 1. // Управління культурного та гуманітарного співробітництва. – Інв. № 7216 (169). – 101 арк.
35. Українці за межами України (3. 05 – 19. 12. 1993 р.). – Т. 2. // Управління культурного та гуманітарного співробітництва. – Інв. № 7217 (169). – 109 арк.
36. Циркуляр про досвід Чехії у створенні і розбудові „Індустріального парку” Гмюнд – Чеське Веленіце (22. 10. 2002 р.) // Загальний секретаріат. – Інв. № 511 / 61313 – 84469. – 5 арк.
37. Циркуляри про економічне та інвестиційне співробітництво (22. 10. 2002 р.) // Загальний секретаріат. – Інв. № 511 / 21 – 602. – 5 арк.
38. Циркуляр про перелік прикордонних пунктів митного контролю на кордонах Чеської Республіки з Австрією, Німеччиною, Польщею та Словаччиною , а також в аеропортах ЧР (20.02.2002 р.) // Загальний секретаріат. – Інв. № 72 / 36-432 – 372. – 11 арк.

2. Архів Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції

39. Звіт про діяльність Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України за 2002 рік // Справа від 05. 01. 2003 р. – № 36 – 21 / 145. – 55 арк.
40. Звіт про діяльність Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України за 2003 рік // Справа від 10. 01. 2004 р. – № 46 – 38 / 256. – 60 арк.

41. Звіт про діяльність Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України за 2004 рік // Справа від 12. 01. 2005р. №14 – 68 / 153. – 60 арк.
42. Звіт щодо надання статистичних даних Чеської Республіки в контексті оцінки економічних передумов та можливих наслідків створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС // Справа від 11. 03. 2006 р. – №2 / 133. – 5 арк.
43. Інформація про стан фінансово-кредитної підтримки інноваційної діяльності, а також про досвід створення інноваційних структур в ЧР // Доручення від 19. 07. 2004р. – №28 – 22 / 978. – 5 арк.
44. Інформація про персональний склад Уряду Чеської Республіки // п.6.1. додатку №4 до Генеральних директив торговельно-економічним місіям у складі закордонних дипломатичних установ України від 17. 11. 2003 р. – №28 – 24 / 1336. – 3 арк.
45. Інформація щодо зустрічі керівника торговельно-економічної місії В. Корсака та заступника керівника торговельно-економічної місії І. Оприщенка з заступником Керівника департаменту підтримки торгівлі та координації відносин з торговельно-економічними відділами Міністерства промисловості і торгівлі Чеської Республіки Я. Беземеком // доручення МЗС України від 28. 07. 2004 р. – № 51 / 21 – 3290. – 2 арк.
46. Інформація щодо поглибленого обґрунтування показників розвитку зовнішньої торгівлі // Дорученням Мінекономіки України від 02. 09. 2004р. – №40 – 22 / 192. – 3 арк.
47. Інформація щодо проведення роботи щодо надання Україні статусу країни з ринковою економікою // Доручення Мінекономіки України від 15. 07. 2004 р. – №52 – 25 – 22 / 608. – 5 арк.
48. Інформація щодо проведення роботи стосовно напрямів дослідження національних ринків товарів у країнах перебування та захисту інтересів українських підприємств в антидемпінгових, спеціальних та

антисубсидійних розслідуваннях // Дорученням Міністерства економіки України від 05. 05. 2004р. – №28 – 24 / 600. – 3 арк.

49. Інформація щодо питань, які заслуговують на увагу або потребують втручання Адміністрації Президента України стосовно економічних та соціально-політичних подій в країні перебування, які можуть мати прямий або опосередкований вплив на розвиток торговельно-економічних зв'язків з Україною // Генеральна директива Міністерства економіки України від 30. 11. 2001р. – №28 – 24 / 1388. – 4 арк.
50. Інформація щодо питань проведення у м. Прага 31.05 – 4.06.2004р. 12-го щорічного засідання Економічного форуму OSCE // Доручення Міністерства економіки України від 14. 05. 2004р. – №29 – 39 / 551. – 16 арк.

3. Поточний архів Посольства України в Чеській Республіці

51. Договір між Україною і Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах // Справа № 203 – 018 від 28. 05. 2001 р. – 5 с.
52. Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною і Чеською Республікою // Справа № 203 – 101 від 26. 04. 1995 р. – 8 с.
53. Загальна довідка про двосторонні українсько-чеські політичні відносини у 2002 р. // Справа № 121 / 174 від. 29. 12. 2002 р. – 11 с.
54. Загальна довідка про Голову Верховної Ради України В.М.Литвина // Справа № 376 – 31 від 10. 03. 2005 р. – 10 с.
55. Загальна довідка про специфічні питання двосторонніх політичних відносин // Справа № 343 – 43 від 20. 11. 2005. – 10 с.
56. Загальна довідка про специфіку та моніторинг виконання дій стосовно вступу ЧР до ЄС // Справа № 153 – 78 від 15. 25. 2001 р. – 25 с.
57. Загальна довідка про українсько-чеські двосторонні відносини // Справа № 367 – 101 від 10.07. 2000 р. – 6 с.
58. Загальна довідка щодо зовнішньої політики ЧР в 2000р. // Справа № 25 / 490 від. 28. 12. 2000 р. – 6 с.

59. Загальна довідка щодо зовнішньої політики ЧР у 2003 р. // Справа № 168 / 259 від. 13. 11. 2003 р. – 8 с.
60. Загальна довідка щодо соціально – економічного розвитку ЧР // Справа № 79 – 24 від 15.11. 2000 р. – 28 с.
61. Загальна довідка щодо соціально-економічного розвитку ЧР протягом 2001р. // Справа № 15/297 від. 13. 12. 2001 р. – с. 1-4
62. Загальна довідка щодо Чеської Республіки // Справа № 125 – 218 від 13. 09. 2000 р. – 9 с.
63. Загальна довідка щодо торгівлі та економіки Чеської Республіки // Справа № 148 – 85 від 10.10. 1999 р. – 19 с.
64. Закон „Про перебування іноземців на території Чеської Республіки” від 30. 11. 1999 року // Справа № 164 – 85 від 02. 02. 2000 р. – 4 с.
65. Звіт про участь Прем’єр-міністра В.Ф. Януковича в зустрічі глав урядів Вишеградської групи (м. Тале, Словаччина, 25 червня 2003 р.) // Справа № 61 – 11 від 10. 09. 2003 р. – 8 с.
66. Інформація про висновки та пропозиції щодо двостороннього співробітництва // Справа № 264 – 19 від 15.11.2003 р. – 20 с.
67. Інформація про діяльність громадських організацій „Адра”, „Каратіс” та чеського благодійного фонду „Товариство допомоги” // Справа № 228 від 20. 03. 2001. – 5 с.
68. Інформація про зустріч Міністра закордонних справ України А. М. Зленка з головою уряду Чеської Республіки В. Шпідлюю // Справа № 01– 16 / 133 від 10. 05. 2003 р. – 3с.
69. Інформація про реалізацію координуючої ролі МЗС у забезпеченні проведення єдиного зовнішньополітичного курсу України в ЧР // Справа № 83 від 10. 12. 2005. – 15 с.
70. Інформація про українсько-чеське культурне співробітництво за період 11 місяців 2000 р. // Справа № 55 від 10. 12. 2000 р. – 13 с.
71. Інформація про четверте засідання українсько-чеської Робочої групи з питань торгівлі // Справа № 02 – 05 / 158 від 10. 06. 2003 р. – 7 с.

72. Інформація про фестиваль українського мистецтва „11 років мовчання” //
Справа № 45 від 27. 11. 2000. – 4 с.
73. Інформація стосовно виконання домовленостей, досягнутих під час
візиту до Чехії Прем'єр-міністра України Ю.І.Єханурова лютий 2006р. //
Справа № 27 від 10. 03. 2006. – 5 с.
74. Інформація стосовно економічного форуму „Партнери XXI століття” //
Справа № 227 від 20. 03. 2001 р. – 3 с.
75. Інформація стосовно можливих наслідків вступу Чеської Республіки до
ЄС для України // Справа № 385 від 14. 11. 2003. – 14 с.
76. Інформація щодо внутрішньополітичної ситуації в ЧР у 2000р. // Справа
№ 19 / 378 від. 15. 12. 2000р. – 12 с.
77. Інформація щодо внутрішньополітичної ситуації в ЧР у 2002 р. // Справа
№ 90 / 148 від. 02. 12. 2002 р. – 10 с.
78. Інформація щодо зовнішньої політики ЧР у 2002 р. // Справа № 101 / 160
від. 29. 12. 2002 р. – 12 с.
79. Інформація щодо підготовки матеріалів до переговорів з новими членами
ЄС, стосовно наслідків розширення для розвитку двосторонніх відносин
// № 311 / 21-110 / 117 – 66 від 30. 12. 2003р.– 15 с.
80. Інформація щодо проведення у Празі Саміту НАТО ЧР у 2002 р. //
Справа № 89 / 157 від. 28. 11. 2002 р. – 8 с.
81. Інформація щодо розвитку зовнішньоторговельних зв'язків та досвіду
Чеської Республіки в питаннях економічної взаємодії з Євросоюзом //
Справа № 05 – 12 / 56 від 10. 03. 2005 р. – 8 с.
82. Інформація щодо соціально-економічної ситуації в ЧР у 2002 р. // Справа
№ 192 / 278 від. 11. 12. 2002 р. – 8 с.
83. Конвенція між Урядом України і Урядом Чеської Республіки про
уникнення подвійного оподаткування та попередження ухилень стосовно
податків на доходи і майно // Справа № 203 – 005 від 30.06.1997 р. – 12 с.
84. Концепція державної регіональної політики // Справа № 252 – 59 від 24.
11. 2001 р. – 25 с.

85. Концепція проєкспортної політики Чеської Республіки на період до 2006р. // Справа № 247 – 35 від 24. 01. 2004 р. – 18 с.
86. Матеріали до звіту про роботу Посольства України у Чеській Республіці в частині торговельно-економічного співробітництва у 2000 р. // Справа № 23 / 456 від. 26. 12. 2000 р. – 17 с.
87. Матеріали до звіту про роботу Посольства України у Чеській Республіці в частині торговельно-економічного співробітництва за 2001 р. // Справа № 10 від 27. 06. 2001 р. – 30 с.
88. Матеріали до звіту про роботу Посольства України у Чеській Республіці в частині торговельно-економічного співробітництва у 2002 р. // Справа № 19 / 42 від. 24. 12. 2002 р. – 37 с.
89. Матеріали до звіту про роботу Посольства України у Чеській Республіці в частині торговельно-економічного співробітництва у 2003 р. // Справа № 21 / 51 від 25. 12. 2003 р. – 38 с.
90. Матеріали до звіту про роботу Посольства України у Чеській Республіці в частині торговельно-економічного співробітництва за 2004 р. // Справа № 20 від 20. 06. 2004 р. – 40 с.
91. Матеріали до звіту про роботу Посольства України у Чеській Республіці в частині торговельно-економічного співробітництва за 2005 р. // Справа № 123 від 19. 12. 2005 р. – 50 с.
92. Матеріали до звіту про роботу Посольства України у Чеські Республіці за 2006 р. в частині торговельно-економічного співробітництва // Справа № 12 / 36 від 6. 07. 2006 р. – 18 с.
93. Матеріали до звіту про роботу Посольства України у Чеській Республіці в частині торговельно-економічного співробітництва за 2007 р. // Справа № 43 від 10. 12. 2007 р. – 35 с.
94. Політичний звіт про роботу Посольства України у Чеській Республіці у 2000 р. // Справа № 25 / 489 від. 27. 12. 2000 р. – с. 29.
95. Політичний звіт про роботу Посольства України у Чеській Республіці у 2001 р. // Справа № 38 / 421 від. 10. 12. 2001 р. – с. 32.

96. Політичний звіт про роботу Посольства України у Чеській Республіці у 2002 р. // Справа № 98 / 157 від. 10. 12. 2002 р. – 38 с.
97. Політичний звіт про роботу Посольства України у Чеській Республіці у 2003 р. // Справа № 189 / 267 від. 24. 12. 2003 р. – с. 39 с.
98. Політичний звіт посольства Укр. в ЧР у 2005 р. // № 264 / 258 від 15.12. 2005 р. – 34 с.
99. Політичний лист про перспективи розвитку українсько-чеських відносин // Справа № 471 від 10. 10. 2007 р. – 17 с.
100. Пропозиції до Концепції двосторонніх відносин України з Чеською Республікою // №613 / 210 – 20 від 01. 07 2004 р. – 35 с.
101. Пропозиції до тез до переговорів в рамках візиту до Чехії Міністра закордонних справ України 15. 01. 2007 р. // Справа № 51 від 10. 01. 2007 р. – 14 с.
102. Протокол між Кабінетом Міністрів України і Урядом Чеської Республіки про надання кредитів для фінансування експорту товарів та послуг із Чеської Республіки в Україну // Справа № 203 – 002 від 24. 03. 1998 р. – 5 с.
103. Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Чеської Республіки // Справа № 103 – 162 від 16. 05. 1998 р. – 10 с.
104. Протокол про співробітництво між Міністерством закордонних справ України та Федеральним Міністерством закордонних справ Чеської і Словацької Федеративної Республіки // Справа № 203 – 013 від 27. 11. 1991 р. – 6 с.
105. Розпорядження Кабінету Міністрів України „Про місцеве самоврядування в Україні” та „Про місцеві державні адміністрації”// Справа № 69 від 01. 03. 2001 р. – 6 с.
106. Тези до переговорів Голови Верховної Ради України В.М.Литвина з Прем'єр-міністром ЧР Станіславом Гроссом (м. Прага, 10 лютого 2005 року) // Справа № 156 – 47 від 05. 03. 2005 р. – 9 с.

107. Угода між Урядом СРСР і Урядом ЧССР про співробітництво в освоєнні Ямбурзького газового родовища, будівництві магістрального газопроводу Ямбург – Західний кордон СРСР та об'єктів Уральського газового комплексу і пов'язані з цим поставки природного газу із СРСР до ЧССР від 16 грудня 1985 р. // Справа № 203 – 10 від 16. 12. 1985 р. – 8 с.
108. Угода між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Урядом Чеської і Словацької Федеративної Республіки про торгово-економічні зв'язки і науково-технічне співробітництво // Справа № 203 – 014 від 30. 07. 1991 р. – 5 с.
109. Угода між Міністерством сільського господарства України та Міністерством сільського господарства Чеської Республіки про економічне, науково-технічне та виробниче співробітництво // Справа № 8 – 44 від 09. 04. 1993 р. – 15 с.
110. Угода між Урядом України і Урядом Чеської Республіки по виконанню зобов'язань по Ямбурзькій угоді // Справа № 38 – 441 від 30. 06. 1997 р. – 6 с.
111. Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про взаємне працевлаштування громадян України і Чеської Республіки // Справа № 203 – 684 від 21. 03. 1996 р. – 10 с.
112. Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про міжнародні автомобільні перевезення // Справа № 203 – 004 від 01. 07. 1997 р. – 5 с.
113. Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій // Справа № 203 – 412 від 17. 03. 1994 р. – 10 с.
114. Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про торговельно-економічні зв'язки і науково-технічне співробітництво // Справа № 203 – 439 від 17.03.1997 р. – 6 с.

115. Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про торговельні зв'язки і науково-технічне співробітництво. Аналітична довідка по виконанню угоди // Справа № 125 – 387 від 20. 12. 1998 р. – 8 с.
116. Угода про співробітництво між Антимонопольним Комітетом України та Міністерством економічної конкуренції Чеської Республіки // Справа № 34 – 48 від 19. 12. 1994 р. – 18 с.
117. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Республіки Чехія // Справа № 203 – 01 від 06. 09. 1993 р. – 6 с.
118. Угода про співробітництво у сфері взаємного визнання результатів робіт на електротехнічну продукцію // Справа № 05 – 07 / 204 від 10.04. 2003 р. – 8 с.
119. Угода про співробітництво у сфері взаємного визнання результатів робіт у машинобудівельній промисловості // Справа № 05 – 08 / 204 від 19. 04. 2003 р. – 5 с.
120. Угода про умови завершення реалізації співробітництва в освоєнні Ямбурзького газового родовища // Справа № 203 – 603 від 30. 06. 1997 р. – 6 с.
121. Указ Президента України „Про Концепцію державної регіональної політики” // Справа № 341 / 2001 від 25. 05. 01 р. – 5 с.

4. Поточний архів Торговельно-економічної місії України у складі Посольства України в Чеській Республіці

122. Аналіз діяльності українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва та внесені пропозиції щодо форм та методів удосконалення їх діяльності до Мінекономіки України // Справа №01-04 / 380 від 03. 06. 2003 р. – 15 с.

123. Аналіз стану та можливостей нарощування обсягів експорту українських товарів на ринок Чеської Республіки // Справа № 01 – 04 / 405 від 09. 07. 1993 р. – 5 с.
124. Аналіз стану та можливостей нарощування експорту українських товарів на ринок Чеської Республіки // Справа № 405 від 09. 10. 2000 р. – 10 с.
125. Біографічна довідка про Віце-прем'єр-міністр з економічних питань, Мартіна Яна // Справа № 36 від 09. 10. 2004 р. – 1 с.
126. Біографічна довідка про Міністра економіки та з питань європейської інтеграції України, Терьохіна Сергія Анатолійовича // Справа № 40 від 09. 10. 2004 р. – 1 с.
127. Біографічна довідка про Міністра промисловості і торгівлі Чеської Республіки, Мілана Урбана // Справа № 35 від 09. 10. 2004 р. – 2 с.
128. Біографічна довідка про Заступника Міністра промисловості і торгівлі Чеської Республіки, Мартіна Тлапи // Справа № 39 від 09. 10. 2004 р. – 2 с.
129. Біографічна довідка про Заступника міністра з питань багатосторонньої політики та Європейської інтеграції, Голови чеської частини міжурядової українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва, Мірослава Сомола // Справа № 37 від 09.10.2004 р. – 2 с.
130. Біографічна довідка про Заступника Міністра фінансів Чеської Республіки Владіслава Зелінки // Справа № 38 від 09.10.2004 р. – 3 с.
131. Довідка щодо економічного розвитку ЧР у 2000р. // Справа № 176 / 261 від. 09. 12. 2000 р. – 2 с.
132. Закон України від 11.09.2003 р. №1160-IV „Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” Поточ // Справа № 23 / 57 від. 09. 12. 2003 р. – 5с.

133. Запис бесіди про зустріч з Гетьманом Моравсько-Сілезького краю Чеської Республіки Евженом Тошеновським (24 березня 2004 р.) // Справа № 145 від 24. 03. 2004 р. – 18 с.
134. Запис бесіди про зустріч Керівника торговельно-економічної місії В. Корсака та заступника керівника торговельно-економічної місії І. Оприщенка з заступником Керівника департаменту підтримки торгівлі та координації відносин з торговельно-економічними відділами Міністерства промисловості і торгівлі Чеської Республіки Я. Беземеком (5 серпня 2004 р.) // Справа № 15 від 5. 08. 2004 р. – 15 с.
135. Запис бесіди про зустріч Заступника керівника торговельно-економічної місії І. Оприщенка з представником фірми Foxconn CZ s.r.o. Ї. Кучерою (10. 08. 2004р.) // Справа № 19 від 10. 08. 2004 р. – 27 с.
136. Запис бесіди щодо перебування 3-6 вересня 2004 року, в Чеській Республіці делегації м. Харків в рамках партнерських відносин з м. Брно // Справа № 154 від 3 – 6. 09.2004 р. – 25 с.
137. Запис бесіди щодо зустрічі керівника торговельно-економічної місії В. Корсака та заступника керівника торговельно-економічної місії І. Оприщенка з менеджером по продажах фірми KPM Consult, a.s. Б.Немечком (15 липня 2004р.) // Справа № 97 від 15. 07. 2004 р. – 7 с.
138. Звіт про роботу Торговельно-економічної місії України (ТЕМУ) в Чеській Республіці за I півріччя 1993 р. // Справа № 01 – 06 / 430 від 20. 07. 1993 р. – 15 с.
139. Звіт про роботу Торговельно-економічної місії України в Чеській Республіці за жовтень 1997 р. // Справа № 322 – 10 / 480 від 12. 11. 1997 р. – 6 с.
140. Звіт про роботу Торговельно-економічної місії України в Чеській Республіці за листопад 1998 р. // Справа № 406 – 12 / 502 від 15. 12. 1998 р. – 5 с.

141. Звіт про роботу Торговельно-економічної місії України в Чеській Республіці за III квартал 1999 р. // Справа № 381 – 09 / 446 від 12. 09. 1999 р. – 10 с.
142. Звіт про роботу Торговельно-економічної місії України в Чеській Республіці за 2000 р. // Справа № 504 – 12 / 562 від 15. 02. 2001 р. – 14 с.
143. Звіт про роботу Торговельно-економічної місії України в Чеській Республіці за 2001 р. // Справа № 01 – 04 / 215 від 18. 12. 2001 р. – 9 с.
144. Звіт про роботу Торговельно-економічної місії України в Чеській Республіці за друге півріччя 2002 р. // Справа № 01 – 06 / 97 від 27. 12. 2002 р. – 30 с.
145. Звіт про роботу Торговельно-економічної місії України в Чеській Республіці за 2003 р. // Справа № 01 – 04 / 212 від 24.04.2003 р. – 29 с.
146. Звіт про роботу Торговельно-економічної місії України в Чеській Республіці за 2004 р. // Справа № 121 – 14 / 156 від 19.11.2004 р. – 29 с.
147. Звіт про роботу Торговельно-економічної місії України в Чеській Республіці за 2005 р. // Справа № 05 – 206 / 315 від 10.12.2005 р. – 18 с.
148. Звіт про роботу Торговельно-економічної місії України в Чеській Республіці за 2006 р. // Справа № 07–104 / 565 від 15.10.2006 р. – 30 с.
149. Звіт про роботу Торговельно-економічної місії України в Чеській Республіці за 2007 р. // Справа № 101–14 / 21 від 20.11.2007 р. – 25 с.
150. Звіт Торговельно-економічної місії України в Чеській Республіці про українсько-чеські відносини за 1991-2000 рр. // Справа № 01–04 / 516 від 24.10.2000 р. – 30 с.
151. Інформація в чеському журналі „Економ” Мілана Сироченка: „Інвестори на бійтеся України” // Справа № 01–04 / 292 від 25.02.1997 р. – 3 с.
152. Інформація з пропозиціями щодо заходів покращання структури торговельного платіжного балансу України з Чеською Республікою // Справа № 01–04 / 280 від 6.02.2002 р. – 7 с.

153. Інформація про аналіз виконання двосторонніх угод економічного характеру між Україною та Чеською Республікою // Справа № 01–04 / 505 від 15.01.2002 р. – 20 с.
154. Інформація про аналіз стану внутрішнього ринку Чеської Республіки по товарних групах українського експорту до Чеської Республіки та пропозиції щодо збільшення поставок українських товарів на чеський ринок // Справа № 297 –10 / 124 від 24. 07. 1999 р. – 87 с.
155. Інформація про вартість національного продукту Чеської Республіки та його динаміку // Справа № 301–04/447 від 24.07.1993. – 4 с.
156. Інформація про відставку Кабінету Міністрів № 1050 / 2002 // Справа №159 / 245 від 25. 11. 2002 р. – С. 1 – 2.
157. Інформація про вибори до палати депутатів Парламенту ЧР // № 2 / 296 від 5. 06. 2006 р. – 9 с.
158. Інформація про дані щодо експорту листового прокату із всіх країн світу, в т. ч. з України до Чехії, отримані 10.12.2001 р. в Мінпромторгівлі ЧР // Справа № 01 – 04 / 61 від 10. 12. 2000 р. – 16 с.
159. Інформація про діяльність постійних представництв українських підприємств у Чеській Республіці // Справа № 01 – 04 / 275 від 21. 05. 2000 р. – 4 с.
160. Інформація про діяльність торговельно-економічної місії у 2001 р. // Справа № 01 – 04 / 500 – С від 10. 01. 2001 р. – 30 с.
161. Інформація про друге засідання українсько-чеської робочої групи з питань лібералізації двосторонньої торгівлі (м. Київ, 7 листопада 2003 р) // Справа № 01 – 04 / 66 від 10. 11. 2001 р. – 12 с.
162. Інформація про експорт з Чеської Республіки машин, напівфабрикатів та продовольчих товарів // Справа № 55 – 34 від 10. 01. 2002 р. – 10 с.
163. Інформація про заходи, які вживаються державними, фінансовими і підприємницькими структурами України по залученню іноземних інвестицій // Справа № 01 – 04 / 497 від 28. 08. 2000 р. – 10 с.

164. Інформація про зовнішньоекономічну діяльність Чеської Республіки за 1997 р. // Справа № 01 – 04 / 301 від 10. 11. 1997 р. – 10 с.
165. Інформація про зустріч з Начальником відділення надзвичайних торговельно-політичних заходів п. В. Мендою // Справа № 01 – 09 / 65 від 06. 12. 2001 р. – 4 с.
166. Інформація про зустріч із Заступником начальника управління з надзвичайних торговельно-політичних зв'язків та антидемпінгу Мінпромторгвлі Чеської Республіки п. Л. Вотовою // Справа № 01 – 04 / 64 від 06. 02. 2001 р. – 5 с.
167. Інформація про зустріч із Начальником відділу надзвичайних торговельно-політичних заходів та антидемпінгу Мінпромторгвлі Чеської Республіки п. С. Лайтебом // Справа № 01 – 04 / 63 від 06. 12. 2001 р. – 9 с.
168. Інформація про нове керівництво Чеського Уряду та Міністерства промисловості і торгівлі Чехії // Справа № 01 – 04 / 436 від 24. 10. 2000 р. – 25 с.
169. Інформація про нове керівництво Чеського Уряду та Міністерства промисловості і торгівлі Чеської Республіки // Справа № 01 – 05 / 437 від 23. 07. 1998 р. – 20 с.
170. Інформація про огляд преси за 2006 р. // Справа № 5 / 473 від 15. 12. 2006 р. – 18 с.
171. Інформація про основні показники українського експорту в 2003 р. // Справа № 03 – 06 / 57 від 5. 04. 2004 р. – 13 с.
172. Інформація про переговори між спецекспортерами України і Чехії // Справа № 01 – 04 / 473 від 17. 03. 2000 р. – 6 с.
173. Інформація про переговори з делегацією „Alstom Power” // Справа № 01–04 / 274 від 21. 05. 2000 р. – 5 с.
174. Інформація про переговори з керівництвом фірм „Alstom Power”, „Alta”, „Sekaclo” та ін. // Справа № 01 – 04 / 8 від 21. 01. 2001 р. – 6 с.

175. Інформація про підсумки торговельно-економічного співробітництва України та Чеської Республіки (Звіт торговельно-економічної місії України за грудень 1997 р.) // Справа № 01 – 04 / 589 від 25. 11. 1997 р. – 14 с.
176. Інформація про проблеми двосторонніх українсько-чеських торговельно-економічних відносин // Справа № 02 – 01 / 258 від 19. 05. 2000 р. – 5 с.
177. Інформація про пропозиції чеських фірм, які бажають співпрацювати з українськими підприємствами та організаціями // Справа № 01 – 04 / 437 А від 27. 07. 2000 р. – 4 с.
178. Інформація про п'яте засідання Міжурядової українсько-чеської комісії // Справа № 447 від 24. 01. 2000 р. – 18 с.
179. Інформація про п'яте засідання українсько-чеської Міжурядової комісії з питань співробітництва в галузі енергетики, нафтогазової промисловості, військово-технічного співробітництва, співробітництва в банківсько-кредитній сфері // Справа № 01 – 04 / 1 від 10. 01. 2001 р. – 19 с.
180. Інформація про стан та аналіз українського експорту до Чеської Республіки // Справа № 45 – В від 01. 02. 2001 р. – 10 с.
181. Інформація про стан торговельно-економічних відносин між Україною і Чеською Республікою // Справа № 02 – 15 / 192 від 25. 12. 2003 р. – 13 с.
182. Інформація про становище економіки Чеської Республіки // Справа № 29 – Е від 25. 04. 1999. р. – 3 с.
183. Інформація про становище економіки Чеської Республіки та заходи, які вживаються Урядом країни по її оздоровленню // Справа № 59 – У від 22. 03. 2002 р. – 3 с.
184. Інформація про становище економіки Чеської Республіки та заходи, які вживаються Урядом країни по її оздоровленню // Справа № 60 – У від 22. 03. 2003 р. – 3 с.

185. Інформація про сучасний стан українсько-чеського торговельно-економічного співробітництва // Справа № 01 – 04 / 303 від 22. 06. 2000 р. – 13 с.
186. Інформація про діяльність Торговельно-економічної місії України у Чеській Республіці за 2003 р. // Справа № 01 – 06 / 97 від 27. 12. 2003 р. – 25 с.
187. Інформація про торговельно-економічне співробітництво Чеської Республіки з країнами СНД протягом 2000 р. // Справа № 122 від 20. 02. 2001 р. – 21 с.
188. Інформація про український експорт деякої металургійної продукції до Чеської Республіки, стосовно якої може бути оголошено антидемпінгове розслідування та вжито обмежувальні заходи з боку чеських державних органів (станом на 1.02.2002 р) // Справа № 65 – I від 15. 02. 2002 р. – 12 с.
189. Інформація про український експорт до Чеської Республіки металургійної продукції за 11 місяців 2000 р. // Справа № 01 – 04 / 56 від 31. 01. 2001 р. – 5 с.
190. Інформація про український експорт та імпорт у торговельно-економічних відносинах України з Чеською Республікою // Справа № 01 – 04 / 50 від 14. 10. 2000 р. – 8 с.
191. Інформація про українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво за 11 місяців 2001 р. // Справа № 01 – 04 від 01. 02. 2002 р. – 12 с.
192. Інформація про умови погашення заборгованості України перед Чеською Республікою за освоєння Ямбурзького газового родовища // Справа № 01 – 04 від 21. 01. 2000 р. – 26 с.
193. Інформація про умови співпраці ВАТ „Укртранснафта” з нафто транспортними та переробними підприємствами Чеської Республіки // Справа № 121 – 304 від 23. 11. 2003 р. – 26 с.

194. Інформація про уроки приватизації державної власності в Чеській Республіці, трансформації її економіки на шляху до ринку // Справа № 01 – 04 / 240 від 24. 07. 1998 р. – 10 с.
195. Інформація про уроки приватизації державної власності в Чеській Республіці, трансформації її економіки на шляху до ринку // Справа № 01 – 04 / 440 від 25. 07. 1999 р. – 12 с.
196. Інформація про участь Прем'єр-міністра України В.Ф. Януковича в зустрічі глав урядів країн Вишеградської групи (м. Тале, Словаччина) 25.06. 2003 р. // Справа № 613 / 61 від 04. 07. 2003 р. – 4 с.
197. Інформація про характеристику економічного становища Чеської Республіки // Справа № 01 – 04 / 504 від 24. 06. 1994 р. – 15 с.
198. Інформація про характеристику та динаміку торговельно-економічних відносин Чеської Республіки з Європейським Союзом // Справа № 01 – 04 / 553 від 22. 09. 1999 р. – 12 с.
199. Інформація про хід підготовки законодавства Чеської Республіки до вступу до Європейського Союзу // Справа № 01 – 04 / 496 від 21. 09. 1998 р. – 5 с.
200. Інформація про шосте засідання Міжурядової комісії з питань торговельно-економічного співробітництва (листопад 2001 р.) // Справа № 01 – 04 / 38 від 19. 12. 2001 р. – 20 с.
201. Інформація щодо внутрішньоекономічної ситуації в ЧР у 2002 р. // Справа № 164 / 271 від. 11. 12. 2002 р. – 11 с.
202. Інформація щодо внутрішньоекономічної ситуації та експорту Чеської Республіки в 2002 р. // Справа № 02 – 05 / 171 від 18. 12. 2002 р. – 8 с.
203. Інформація щодо внутрішньополітичної ситуації в ЧР за 1 квартал 2005 р. // Справа № 128 / 378. від 26. 04. 2005 р. – 15с.
204. Інформація щодо збільшення обсягів українського експорту та поліпшення його структури в 2003 р. // Справа № 03 – 07 / 29 від 7. 10. 2003 р. – 18 с.

205. Інформація щодо зовнішньоекономічної політики ЧР в 2002 р. // Справа № 01 – 05 / 500 від 10. 12. 2002 р. – 10 с.
206. Інформація щодо експорту та імпорту ЧР в 2002 р. // Справа № 03 – 15 / 165 від 8. 12. 2002 р. – 6 с.
207. Інформація щодо експорту українських металів до Чеської республіки // Справа № 01 – 04 / 500 від 17. 12. 2000 р. – 2 с.
208. Інформація щодо можливого інвестування коштів у модернізацію Іршавського ГЕК // Справа № 08 – 07 / 118 від 24. 05. 2003 р. – 8 с.
209. Інформація щодо можливостей вирішення існуючих проблем двостороннього торговельно-економічного співробітництва в 2004 р. // Справа № 01 – 04 / 177 від 5. 09. 2005 р. – 10 с.
210. Інформація щодо можливостей для України долучатись до Празького клубу // Справа № 03 – 38 / 215 від 13. 10. 2003 р. – 7 с.
211. Інформація щодо обсягів експорту та імпорту українських товарів на ринки Чеської Республіки за період 1991 – 1998 рр. // Справа № 01 – 04 / 509 від 27. 09. 1998 р. – 6 с.
212. Інформація щодо оцінки економічного стану ЧР у 2000 р. згідно даних провідних міжнародних організацій // Справа № 172 /26 від. 09. 12. 2000 р. – 10 с.
213. Інформація щодо переговорів делегації Верховної Ради України з АТ „Сетуза” // справа № 02 – 18 / 15 від 15. 01. 2003 р. – 11 с.
214. Інформація щодо перспектив для українського експорту до Чеської Республіки в 2003 р. // Справа № 01 – 04 / 166 від 29. 01. 2003 р. – 3 с.
215. Інформація щодо перспектив українсько-чеської співпраці та економічної ситуації в ЧР у 2006 р. // Справа № 172 / 248 від 10. 11. 2006 р. – 10 с.
216. Інформація щодо погашення заборгованості України перед Чеською Республікою в освоєнні Ямбурзького газового родовища // Справа № 01 – 04 від 21. 07. 2000 р. – 8 с.

217. Інформація щодо погашення Україною заборгованості перед Чеською Республікою за Ямбурзькою угодою // Справа № 5 – 06 / 118 від 14. 07. 2003 р. – 12 с.
218. Інформація щодо покращення ефективності роботи Міжурядової українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва // Справа № 24 – 45 / 69 від 12. 11. 2002 р. – 23 с.
219. Інформація щодо розвитку зовнішньоторговельних зв'язків та досвіду Чеської Республіки з питань економічної взаємодії з Євросоюзом // Справа № 03 – 06 / 67 від 1. 03. 2004 р. – 9 с.
220. Інформація щодо стану зовнішньоекономічної діяльності Чеської Республіки в 2002 р. // Справа № 01 – 06 / 205 від 20. 12. 2003 р. – 6 с.
221. Інформація щодо соціально-економічного розвитку ЧР у 2004 р. // Справа № 286 / 167 від 05. 12. 2004 р. – 8 с.
222. Інформація щодо соціально-економічної ситуації в ЧР у 2005 р. // Справа № 269 / 423 від 26. 12. 2005 р. – 17 с.
223. Інформація щодо участі українських товаровиробників у міжнародних ярмарках-виставках, які проводилися в Чеській Республіці та ініціювання їх фінансової підтримки в цьому з боку держави // Справа № 213 – 106 / 37 від 1. 11. 2001 р. – 19 с.
224. Конвенція між Урядом України і Урядом Чеської Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на майно // Справа № 203 – 105 від 17. 03. 1997 р. – 10 с.
225. Перелік найбільш важливих зустрічей керівника та працівників ТЕМ з представниками державних структур та ділових кіл ЧР у 2003 році // Справа № 167 – 53 від 20. 11. 2003 р. – 7 с.
226. Переліки основних інформацій надісланих до Міністерства закордонних справ України, підготовку яких здійснювала Торгівельно-економічна місія України в Чеській Республіці в першому півріччі 2001 року // Справа № 253 – 567 від 10. 07. 2001 р. – 15 с.

227. Переліки основних інформацій надісланих до Міністерства закордонних справ України, підготовку яких здійснювала Торгівельно-економічна місія України в Чеській Республіці у 2002 році // Справа №145 – 68 від 12. 11. 2002 р. – 20 с.
228. Переліки основних інформацій надісланих до Міністерства закордонних справ України, підготовку яких здійснювала Торгівельно-економічна місія України в Чеській Республіці у 2003 році // Справа №25 – 347 від 20. 12. 2003 р. – 18 с.
229. Положення про Українсько-чеську Комісію з питань торговельно-економічного співробітництва (17 березня 1994 р.) // Справа № 02 – 06 / 508 від 15-18 березня 1994 р. – 8 с.
230. Постанова КМУ „Про затвердження Державної програми „Контрабанді – стоп” на 2005-2006 роки” // Справа №260 від 1 квітня 2005 р. – 10 с.
231. Пропозиції торговельно-економічної місії до економічного розділу політичного листа Посольства за 2-й квартал 2006 р. ТЕМ№ 27 / 36 від 15. 11. 2006 р. – 9 с.
232. Пропозиції Торгівельно-економічної місії щодо шляхів вирішення проблем у сфері працевлаштування та розширення договірно-правової бази з даного питання // Справа № 257 – 25 / 456 від 14. 12. 2003 р. – 12 с.
233. Протокол другого (27 – 28 травня 1997 р.) засідання Українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва // Справа № 02 – 05 / 422 від 2-4 червня 1997 р. – 12 с.
234. Протокол домовленостей з питань подальшого співробітництва у сфері взаємного визнання результатів роботи по оцінці відповідності між Державним комітетом стандартизації, метрології і сертифікації України та Управлінням по технічній стандартизації, метрології та державним випробуванням ЧР(19.12.2000 р.) // Справа № 122 – 05 / 65 від 25 грудня 2000 р. – 10 с.

235. Протокол засідання Українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва (13 – 14 грудня 1995 р.). – Справа № 02–05 / 624 від 22 грудня 1995 р. – 6 с.
236. Протокол між Україною та Чеською Республікою щодо доступу на ринки товарів та послуг в рамках переговорного процесу щодо вступу України до СОТ (21.03.2003 р.) // Справа № 22 – 13 / 35 від 29 березня 2003 р. – 13 с.
237. Протокол третього засідання Міжурядової Українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва (8 – 10 вересня 1998 р.) // Справа № 03 – 01 / 401 від 17 вересня 1998 р. – 13 с.
238. Протокол третього засідання Робочої групи з питань взаємної торгівлі між Україною і Чеською Республікою (26 – 28 серпня 2002 р.) // Справа № 02 – 07 / 426 від 12 вересня 2002 р. – 10 с.
239. Протокол четвертого засідання Міжурядової Українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва (16 – 17 листопада 1999 р.) // Справа № 03 – 05 / 612 від 24 листопада 1999 р. – 12 с.
240. Протокол 7-го засідання Міжурядової Українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва (10 – 11 грудня 2002 р., м. Прага) // Справа № 02 – 07 / 714 від 18 грудня 2002 р. – 10 с.
241. Протокол 8-го засідання Міжурядової Українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва (15 – 16 квітня 2004 р.) // Справа № 08 – 46 / 24 від 16 квітня 2004 р. – 22 с.
242. Протокол 9-го засідання Міжурядової Українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва (5-7 жовтня 2005 р.) // Справа № 326 – 35 / 12 від 7 жовтня 2005 р. – 25 с.
243. Протокол 10-го засідання Міжурядової Українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва (1 листопада 2006 р.) // Справа № 10 – 29 / 421 від 1 листопада 2006 р. – 18 с.

244. Принципи організаційно-технічного забезпечення Угоди між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про взаємне працевлаштування громадян України та громадян Чеської Республіки” // Справа № 123 – 13 / 6 54 від 17. 10. 1996 р.–15 с.
245. Стан та аналіз виконання двосторонніх угод економічного характеру між Україною і Чеською Республікою // Справа № 09 – 16 / 160 від 10. 10. 2003 р. – 12 с.
246. Стан торговельно-економічних відносин між Україною та Чеською Республікою в 2004 р. // Справа № 41 / 24 від 15. 04. 2004 р. – 20 с.
247. Стан торговельно-економічних відносин між Україною і Чеською республікою в 2005 р. // Справа № 47 / 27 від 20. 12. 2005 р. – 24 с.
248. Статистичні дані двостороннього українсько-чеського співробітництва за 2003 р. // Справа № 01 – 04 / 199 від 12. 04. 2003 р. – 7 с.
249. Статистичні дані про розвиток сталеливарної продукції в Чеській Республіці за 2002 та 2003 рік // Справа № 107 – 54 / 295 від 19. 11. 2003 р. – 5 с.
250. Статистичні дані порівняння прогнозу росту ВВП в 2003 році (в%) в Чеській Республіці // Справа № 12 – 5 / 35 від 10. 12. 2003 р. – 1 с.
251. Статистичні дані про ріст чеської промисловості в 2003 році// Справа № 123 – 14 / 36 від 20. 11. 2003 р. – 2 с.
252. Статистичні дані про розвиток цін в промисловості за квітень 2003 року // Справа № 254 – 14 / 241 від 08. 12. 2003 р. – 1 с.
253. Статистичні дані про товарообіг між Україною та Чеською Республікою у 2003 році // Справа № 16 – 10 / 55 від 23. 12. 2003 р. – 2 с.
254. Статистичні дані про товарообіг між Україною та Чеською Республікою у 2004 році // – Справа № 21 – 45 / 78 від 20. 12. 2004 р. – 3 с.

255. Статистичні дані про товарообіг між Україною та Чеською Республікою у 2005 році // – Справа № 39 – 57 / 80 від 10. 12. 2005 р. – 5 с.
256. Статистичні дані про товарообіг між Україною та Чеською Республікою у 2006 році // – Справа № 26 – 39 / 65 від 10. 11. 2006 р. – 3 с.
257. Тези переговорів та бесід Міністра закордонних справ України А. М. Зленка, які відбулися під час його офіційного візиту до ЧР 24.01.2003 році // Справа № 158–40/23 від 23. 02. 2003 р. – 30 с.
258. Торговельно-економічне співробітництво у 2006 році // Справа № 18–30 / 74 від 15. 12. 2006 р. – 35 с.
259. Угода між Міністерством праці України та Міністерством праці і соціальних справ Чеської Республіки про співробітництво в галузі праці та зайнятості // Справа № 10–54/18 від 21. 03. 1996 р. – 10 с.
260. Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій // Справа № 203 – 417 від 17. 03. 1994 р. – 5 с.
261. Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про торговельно-економічні зв'язки та науково-технічне співробітництво // Справа № 206 – 348 від 15. 07. 1994 р. – 8 с.
262. Угода між Україною і Чеською Республікою про здійснення платежів соціального характеру // Справа № 346 – 234 від 30. 09. 1997 р. – 13 с.
263. Угода про співробітництво та допомогу у реалізації економічних реформ в Україні” // Справа № 103 – 467 від 09. 09. 1996 р. – 5 с.
264. Угода про співробітництво між Київським національним університетом і Університетом ім. Т. Масарика м. Брно // Справа № 243–587 від 15. 05. 1997 р. – 10 с.
265. Угода між Міністерством зовнішньоекономічних зв'язків та торгівлі України і Міністерством промисловості і торгівлі ЧР про

допомогу у застосуванні заходів по спрощенню процедур у міжнародній торгівлі і застосування технічних норм УН/ЕДІФАКТ // Справа № 643 – 215 від 08. 09. 1998 р.– 13 с.

266. Указ Президента „Про деякі заходи щодо забезпечення здійснення державної регуляторної політики” // Справа №901 від 01. 06. 2005 р. – 5 с.

267. Указ Президента України „Про лібералізацію підприємницької діяльності та державну підтримку підприємництва” // Справа № 779 від 12. 05. 2005 р.– 6 с.

5. Поточний архів парламенту та Міністерства

Закордонних справ Чеської Республіки

268. Dokumenty českého parlamentu. Český parlament // Dizitalni knihovna. – F. 07 / 120. – 50 s.

269. Informace: „Inovativní Visegrád – Program českého předsednictví Visegrádské skupiny 2011 – 2012 r.” // Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2012 r. – 12 s.

270. Informace (dokumentalni prehled) „Ukrajinsko-česke economicke forum” (05. 11. 2002 r.) // Dokumentacie a spravy Ministerstva zahraničních věcí České Republiky. – № 233 – 352 / 37. – 05. 10. 2003 r. – 3 s.

271. Informace (dokumentalni prehled) „Praha – Summit předsedů vlád zemí V4” (14. 10. 2011 r) // Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2011 r. – 15 s.

272. Informace o návštěvě Náměstka ministra zahraničních věcí Tomáše Duba a náměstek ministra obrany Michala Hrbaty na Zakarpatí // Dokumentacie a spravy Ministerstvo zahraničních věcí ČR. – № 241 – 109 / 164. – 05. 11. 2012 r. – 4 s.

273. Informace o návštěvě Zvláštního oprávněného zástupce pro krajany na Ukrajině // Dokumentacie a spravy Ministerstvo zahraničních věcí ČR. – № 158 – 69 / 189. – 15.08. 2012 r. – 3 s.

274. Informace o návštěvy na Ukrajině, Prvního náměstka ministra zahraničních věcí, státní tajemník pro evropské záležitosti Yi. Schneider // Dokumentacie a spravy Ministerstvo zahraničních věcí ČR. – № 201 – 89 / 279. – 12.06.2011 r. – 10 s.
275. Informace o návštěvy na Ukrajině, Prvního náměstka ministra zahraničních věcí, státní tajemník pro evropské záležitosti Yi. Schneider // Dokumentacie a spravy Ministerstvo zahraničních věcí ČR. – № 201 – 89 / 279. – 12.09.2012 r. – 6 s.
276. Informace týkající se jmenování a pravomocí Mimořádného velvyslance Ukrajiny do České republiky // Dokumentacie a spravy Ministerstvo zahraničních věcí ČR. – № 249 – 107 / 301. – 12.11.2012 r. – 2 s.
277. Koordinaci v využívání prostředků pomoci Evropského společenství (PHARE, ISPA, SAPARD) v České republice // Dokumentacie a spravy Ministerstva zahraničních věcí České Republiky. – № 254 – 38 / 164. – 10. 11. 2003 r. – 23 s.
278. Koncepce zahraniční politiky České republiky na leta 2003-2006 // Dokumentacie a spravy Ministerstva zahraničních věcí České Republiky. – № 289 – 67 / 201. – 12. 14. 2003 r. – 47 s.
279. Koncepcia česko-ukrajinské ekonomické politiky 2002–2005 r. // Dokumentacie a spravy Ministerstva zahraničních věcí České Republiky. – № 563 – 25 / 42. – 25. 11. 2005 r. – 15 s.
280. Pozvánka Ukrajinsko-české ekonomické fórum (05.11.2002 r.) // Dokumentacie a spravy Ministerstva zahraničních věcí České Republiky. – № 233 – 352 / 37. – 05. 10. 2003 r. – 50 s.
281. Prezentaci zařízení “Energooblik“ // Dokumentacie a spravy Ministerstva zahraničních věcí České Republiky. – № 453 – 5 / 39. – 10. 02. 2003 r. – 23 s.
282. Přehledy a dokumentu k české politice v letech 2000 – 2003 r. // Dokumentacie a spravy Ministerstva zahraničních věcí České Republiky. – № 03 – 08 / 68. – 6. 09. 2003 r. – 35 s.

283. Projekt dokumentu o certifikaci hraček // Dokumentace a správa Ministerstva zahraničních věcí České Republiky. – № 01 – 11 / 251. – 15. 04. 2003 r. – 7 s.
284. Projekt dokumentu o standardizaci a metrologie // Dokumentace a správa Ministerstva zahraničních věcí České Republiky. – № 01 – 08 / 248. – 15. 04. 2003 r. – 18 s.
285. Projekt dokumentu o certifikaci materiálu a konstrukce // Dokumentace a správa Ministerstva zahraničních věcí České Republiky. – № 01 – 010 / 250. – 15. 04. 2003 r. – 10 s.
286. Projekt dokumentu o certifikaci metaloprodukce // Dokumentace a správa Ministerstva zahraničních věcí České Republiky. – № 01 – 09 / 249. – 15. 04. 2003 r. – 20 s.
287. Průvodce krajinou priorit pro Českou Republiku // Ministerstvo zahraničních věcí České Republiky, 2002 r. – 514 s.
288. Statistické daně české ekonomické politiky // Dokumentace a správa Ministerstva zahraničních věcí České Republiky. – № 02 – 67 / 360. – 13. 04. 2004 r. – 8 s.
289. Statistické daně české ekonomické politiky // Dokumentace a správa Ministerstva zahraničních věcí České Republiky. – № 106 – 39 / 400. – 19. 12. 2010 r. – 10 s.
290. Statistické daně české ekonomické politiky // Dokumentace a správa Ministerstva zahraničních věcí České Republiky. – № 02 – 67 / 360. – 19. 12. 2011 r. – 15 s.
291. Stručný přehled zahraniční politiky České republiky v roce 2011 r. // MZV ČR. Bilaterální vztahy České republiky, 2012. – 60 s.
292. Vize vývoje České Republiky do 2015 r. // Ministerstvo zahraničních věcí České Republiky, 2001. – 101 s.
293. Zpráva o zahraniční politice České republiky za rok 2000 r. Vztahy se zeměmi Střední Evropy // Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2001. – 278 s.

294. Zpráva o zahraniční politice České republiky za rok 2001 // Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2002. – 301 s.
295. Zpráva o zahraniční politice České republiky za rok 2002 // Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2003. – 344 s.
296. Zpráva o zahraniční politice České republiky za rok 2003 // Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2004. – 336 s.
297. Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2004 // Ministerstvo zahraničních věcí ČR. Bilaterální vztahy České republiky, 2005. – 334 s.
298. Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2005 // Ministerstvo zahraničních věcí ČR. Bilaterální vztahy České republiky, 2006. – 433 s.
299. Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2006 // MZV ČR. Bilaterální vztahy České republiky, 2007. – 474 s.
300. Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2007 // MZV ČR. Bilaterální vztahy České republiky, 2008. – 482 s.
301. Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2008 // MZV ČR. Bilaterální vztahy České republiky, 2009. – 440 s.
302. Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2009 // MZV ČR. Bilaterální vztahy České republiky, 2010. – 610 s.
303. Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2010 // MZV ČR. Bilaterální vztahy České republiky, 2011. – 397 s.

6.Поточний архів Міністерства торгівлі та промисловості справ Чеської Республіки

304. Aktualizace exportní strategie České republiky na období 2006 – 2010 na rok 2011 // Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. – № 421 / 196. – 2011 r. – 21 s.

305. Akční program k posílení konkurenceschopnosti průmyslu ČR // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu. – № 47 / 289. – 17. 09. 2011 r. – 57 s.
306. Analýza trhu práce v okrese Pardubice za rok 2010 r. // Úřad práce Pardubice: Pardubice, 2011 r. – 38 s.
307. Analytické informace Karla Korinty // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu. – № 32 – 48 / 136. – 28. 12. 2001 r. – 8 s.
308. Energetickou politiku ČR // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu. – № 121 / 143. – 07. 06. 2012 r. – 35 s.
309. Exportní strategie České republiky pro období 2006 – 2010 // Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. – № 321 / 109. – 13. 10. 2008 r. – 71 s.
310. Exportní strategie České republiky pro období 2006 – 2010 (Analytická část) // Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. – № 246 / 45. – 10. 12. 2012 r. – 49 s.
311. Exportní strategie České republiky pro období 2012 až 2020 // Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. – № 300 / 11. – 15. 12. 2012 r. – 56 s.
312. EU-Ukrajina // Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. – № 301 / 12. – 15. 12. 2012 r. – 10 s.
313. Interaktivní exportní profil prioritních zemí: Ukrajina // Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. – № 325 / 28. – 20. 12. 2012 r. – 101 s.
314. Informace o návštěvě Ukrajiny Premiéra M. Topolánka České republiky // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu. – № 209 – 47 / 167. – 20. 09. 2008 r. – 10 s.
315. Informace o návštěvě Varšavy, První náměstek ministra zahraničních věcí České republiky YI. Schneider // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – № 179 – 34 / 138. – 14. 06. 2012 r. – 8 s.
316. Informace o návštěvě Místopředsedy vlády České republiky na Ukrajině Yaroslav Bashta // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – № 108 – 47 / 45. – 27. 03. 2008 r. – 7 s.

317. Informace o návštěvě Místopředsedy vlády České republiky na Ukrajině A.Vondra // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – № 132 / 45. – 15. 06. 2008 r. – 8 s.
318. Informace o surovinovou politiku ČR // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – № 191 / 99. – 15. 08. 2012 r. – 25 s.
319. Koncepti průmyslové politiky // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – № 51 / 109. – 10. 12. 2010 r. – 28 s.
320. Koncepti spotřebitelské politiky na léta 2001 až 2005 // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – № 1093 / 90. – 10. 01. 2001 r. – 48s.
321. Ministr Kocourek odstartoval plynovod Gazela, napoji ČR na Nord Stream. // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – № 48 / 60. – 21. 09. 2010 r. – 5 s.
322. Narizeni vlady ze dne 6. srpna 2003 r. o stanovení ochranného opatření na dovoz dusičnanu amonného do České republiky // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – № 15 – 438 / 60. – 06. 08. 2003 r. – 5 s.
323. Odůvodnění na základě podnětu Lovochemie // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – № 58 – 134 / 648. – 14. 08. 2002 r. – 15 s.
324. Odbor mezinárodních ekonomických organizací a mimořádných opatření // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – № 97 –26 / 128. – 07. 08. 2003 r. – 10 s.
325. Politiku podpory malého a středního podnikání na období do roku 2004 // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – № 1257 / 100. – 12. 01. 2001 r. – 126 s.
326. Proexportní politiku ČR // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – № 391 / 99. – 25. 12. 2012 r. – 53 s.
327. Ročenka zahraničního obchodu ČR 2011 // Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, 2012 r. – 591 s.

328. Socialne a ekonomické souvislosti integrace České Republiky do Evropské unie. Ekonomická konvergence, konkurenceschopnost a sociální soudržnost // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – № 58 – 31 / 251. – 10. 11. 2002 r. – 375 s.
329. Střednědobé resortní politiky MPO // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – № 47 – 71 / 139. – 15. 12. 2004 r. – 25 s.
330. Ukrajinské vztahy s Českou republikou // Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. – № 301 / 87 – 10. 11. 2012 r. – 15 s.
331. Vyhlaska Ministerstva financí ze dne 6 .června 2002 o osvobození zboží propuštěného do celního režimu volného oběhu od dovozního cla // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – № 42 – 128 / 13. – 06. 06. 2002 r. – 8 s.
332. Zahraniční obchodu ČR 1 – 9 / 2010 // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – Praha, 2011. – 235 s.
333. Zahraniční obchod České republiky 2006 – 2011 // Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. – Praha, 2011. – 201 s.
334. Zahraniční obchod ČR 2011 // Dokumentace a spravy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. – Praha, červen 2011 r. – 591 s.
335. Zahraniční obchod ČR 2012 // Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. – Praha, červen 2012 r. – 601 s.
336. Zprava o plnění Exportní strategie České republiky pro období 2006 – 2010 za rok 2009. // Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. – Praha, 2009. – 390 s.

II. Опубліковані документи

337. Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991-1995 рр.). У 2-х кн. / [упоряд. Будаков В.В. та ін.; Відпов. ред. Удовенко Г.Й.] ; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 736 с.

338. Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – № 38. – С.502.
339. Актуальні проблеми українсько-чеських відносин та перспективи інтенсифікації двостороннього діалогу. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс] : www.niss.gov.ua/articles/447.
340. Аналіз зовнішньої політики України. Зовнішні справи. Суспільно-політичний журнал. – 2008. – №10.
341. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 23. – С. 39-50.
342. Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 37. – С. 379.
343. Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – С. 8-10.
344. Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 43. – С. 1454.
345. Візит Міністра закордонних справ України А. Зленка до Чеської Республіки (30 березня 1994 р.) // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991-1995 рр.). У 2-х кн. / Упоряд. Будаков В.В. та ін. ; Відпов. ред. Удовенко Г.Й. ; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 317.
346. Візит до столиці України Надзвичайного і Повноважного посла ЧСФР в СРСР Р. Сланського (30 липня 1991 р.) // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991 – 1995 рр.). У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін. ; Відпов. ред. Удовенко Г.Й.; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 209.
347. Декларація міністрів закордонних справ про співробітництво народів, які проживають в Карпатському євро регіоні // Інформаційний бюлетень. Карпатського євро регіону. – Лютий–березень 1993 р. – № 3. – С. 1-2.
348. Декларація про створення Парламентської Асоціації Чорноморського економічного співробітництва (15 вересня 1993 р.) // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991-1995 рр.) У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін. ; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 85 – 86.

349. Державна програма співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) на 2001-2004 роки: Затверджена Указом Президента України 28.01.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 58. – С. 134 – 142.
350. Договірніо-правова база між Україною та Чехією. Інформаційна довідка // Посольство України в ЧР. [Електронний ресурс]: <http://czechia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-czechia/legal-acts>.
351. Договір про Європейський Союз // Європейський Союз. Консолідовані договори / Пер. Ю. Петрусь. – К. , 439 с.
352. Елементи стратегії ЄС щодо України (чеський погляд. Виклад політики. Робоча група Європейського політичного форуму „Euroreum” у складі: Стулік Д., Пахта А., Шір Я., Соукуп О., Кліпа О.) // Інституційні реформи в ЄС. – К. , 2003. – Випуск 4. – С. 61 – 69.
353. Енергетична безпека України // Міністерство закордонних справ України. [Електронний ресурс]: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/energy-security>.
354. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки : Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : Преса України, 2002. – 74 с.
355. Європейський Союз. Консолідовані договори / Європейська комісія в Україні. – К. : Port-Royal, 1999 – 2006 pp. – 240 с.
356. Європейські цінності – понад усе : Україна відповідає на "Лист п'ятьох"[Електроннийресурс]:http://www.bbc.co.uk/ukrainian/multimedia/2012/03/120319_gryshchenko_reply_ak.shtml.
357. Закон України „О специальном режиме инвестиционной деятельности в Закарпатской области ”(07. 02. 2002 р.) // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 29. – С. 2 – 7.
358. Закон України „Про місцеві державні адміністрації” від 9 квітня 1999 р. № 586 – XVI // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20 – 21. – С. 426 – 443.

359. Закон України „Про господарські товариства” (19 вересня 1991 р.) // Відомості Верховної Ради.– 1991. – № 49. – С. 14 – 16.
360. Закон України „Про дипломатичну службу України” (20 вересня 2001 р.) // Відомості Верховної Ради.– 2002. – № 5. – С. 29.
361. Закон України „Про правонаступництво України” (12 вересня 1991 р.) // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991-1995 рр.) У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін.; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 8 – 10.
362. Закон Країни „Про порядок ввезення (пересилання) в Україну, митного оформлення й оподаткування особистих речей, товарів та транспортних засобів, що ввозяться (пересилаються) громадянами на митну територію України”(13.01.2001 р.) // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 1. – С. 2.
363. Закон України „Про приєднання України до Статуту Ради Європи” // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991-1995 рр.) У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін. ; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 186.
364. Закон України „Про ратифікацію Договору про відносини і співробітництво між Україною та Чеською Республікою (6 жовтня 1995р.), підписаний 26 квітня 1995 р. в м. Празі, ратифікувати // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991-1995 рр.) У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін. ; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 425.
365. Закон України „Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво, підписаний 16 квітня 2006 р., ратифікувати // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 3. – С. 1327.
366. Закон України „Про ратифікацію Угоди між Урядом ,України та Урядом Чеської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій (20 жовтня 1995 р.), підписаний 17 березня 1994 р. // Україна на

- міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991-1995 рр.). У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін. ; Відпов. ред. Г.Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 2. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 427 – 428.
367. Заява Президента України Л. Кравчука (з приводу підписання російсько-американського Договору СНО – 2) 30 січня 1993 р. // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991-1995 рр.). У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін. ; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 82 – 83.
368. Заява „Про без’ядерний статус України” // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 51. – С. 1498.
369. Зібрання чинних міжнародних договорів України. Офіційне видання (за ред. А.М. Зленка). Том 1:1990-1991 рр. – К. : Видавничий дім „Ін Юре”, 2001. – 416 с.
370. Зленко А. М. Зовнішня політика України : від романтизму до прагматизму. Виступи, промови, статті. – „Міленіум” К. : Преса України, 2001. – 370 с.
371. Інвестиційне співробітництво між Україною та Чехією (2010 р.). // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]:http://ukrexport.gov.ua/ukr/analiz_inv_spivirobnictva/cze/5292.html.
372. Інформаційний бюлетень : Влада та економіка (листопад 2005 р. – березень 2006 р.) // О.Й. Пасхавер, Л.Т. Верховодова, К.М. Агеєва. В надзаг. : Центр економічного розвитку. – К. :, 2006. – 31с.
373. Інформаційний бюлетень. Економічна криза в Україні: наслідки та ефективність антикризової політики / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, К. М. Агеєва, Д. П. Згортюк. В надзаг. : Центр економічного розвитку. – К. : „Міленіум”, 2009. – 45 с.
374. Конституція України. – К. : Українська правнича фундація, 1966. – 64 с.
375. Конституція Чеської Республіки з 16 грудня 1992 р. // Конституції нових держав Європи та Азії / Упорядник С. Головатий. – К. : Українська правнича фундація, Право, 1996. – С.445 – 484.

376. Костянтин Грищенко взяв участь у зустрічі глав зовнішньополітичних відомств країн Вишеградської четвірки, Балтії, Данії та „Східного партнерства” // Міністерство закордонних справ України [Електронний ресурс]: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245019071.
377. Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Чехією. Інформаційна довідка // Посольство України в ЧР [Електронний ресурс]: <http://czechia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-czechia/culture>.
378. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – 416с.
379. Нова стратегічна Концепція НАТО : безпекові та оборонні виклики для „Вишеградської Четвірки” та України заради посилення євроатлантичної солідарності / Аналітично-інформаційне видання. – К., 2011. – 136 с.
380. Норми та правила ринку Європейського Союзу (директиви та постанови). – К. : Аверс, 2003. – 560 с.
381. Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 2.07.1993 // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991 – 1995 рр.). У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін. ; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 293.
382. Оцінка наслідків угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС. /Міжнародний центр перспективних досліджень. – Київ, 2007. – С.12 – 19.
383. Перебування в м. Києві парламентської делегації Чеської Республіки (2 червня 1993 р.) // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991 – 1995 рр.). У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін. ; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 393.
384. Перебування в Україні з офіційним візитом Міністра закордонних справ Чеської Республіки Й. Зеленца (10 жовтня 1995 р.) // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991 – 1995 рр.). У

- 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін. ; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 392.
385. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI // *Голос України*. – 2010. – №229 – 230. – 4 грудня.
386. Політичні відносини між Україною та Чехією. Інформаційна довідка // Посольство України в ЧР [Електронний ресурс]: <http://czechia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-czechia/diplomacy>.
387. Прийом Головою Верховної Ради УРСР Л. Кравчуком посла ЧСФР в СРСР Р. Сланського (15 травня 1991 р.) // *Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991 – 1995 рр.)*. У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін. ; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 202.
388. Прийом Головою Верховної Ради України І. Плющем Прем'єр-міністра Чеської і Словацької Федеративної Республіки М. Чалфи (25 травня 1992 р.) // *Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991 – 1995 рр.)*. У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін. ; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 251 – 252.
389. Про без'ядерний статус України: Заява // *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 51.
390. Про взаємовідносини та співробітництво України з Європейським Союзом : Парламентські слухання 20 листопада 2002 р. – К. : Верховна Рада України. Комітет з питань Європейської інтеграції, 2003. – 254 с.
391. Про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО // Парламентські слухання (23 жовтня 2002 р.) // О. О. Зарубінський, І. І. Мисик, С. О. Дворник та ін. Комітет з питань європейської інтеграції, 2003. – 286 с.
392. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2012. – 256 с.

393. Про додаткові заходи щодо забезпечення набуття Україною без'ядерного статусу : Постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 29. – С. 977 – 979.
394. Про основні напрями зовнішньої політики України. Постанова Верховної Ради України (2 липня 1993 р.) // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991 – 1995 рр.). У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін. ; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 37-53.
395. Про приєднання України до Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів (17 вересня 1992 р.) // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991 – 1995 рр.). У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін. ; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 372.
396. Про проведення парламентських слухань у жовтні та листопаді 2002 р. : Постанова Верховної Ради України. Про взаємовідносини і співробітництво України НАТО // Парламентські слухання 23 жовтня 2002 р. / О. О. Зарубінський, І. І. Мисик, С. О. Дворник та ін. К. : Верховна Рада України. Комітет з питань Європейської інтеграції, 2003. – 286 с.
397. Проблемні питання торговельно-економічного співробітництва між Україною та Чехією) // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]: http://ukrexport.gov.ua/ukr/torg_econ_vidn/cze/2475.html.
398. Річні національні програми співробітництва Україна – НАТО (РНП). Програма від 19.04.2012. № 273/2012. Інформаційна довідка // Посольство України в ЧР [Електронний ресурс]: <http://czechia.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/nato>.
399. Робочий візит до столиці України Надзвичайного і Повноважного посла ЧСФР в СРСР Р. Сланського (30 липня 1991 р.) // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991 – 1995 рр.). У 2-

- х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін. ; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 209.
400. Робочий візит до Чехословаччини дипломатичної делегації України на чолі з першим заступником Міністра закордонних справ М. Макаревичем (27 листопада 1991) // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991 – 1995 рр.). У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін.; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 222-223.
401. Робочий візит до Чеської Республіки Міністра закордонних справ України А. Зленка (30 березня 1994 р.) // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991-1995 рр.). У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін.; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 317.
402. Спільна заява України і НАТО для преси від 14.09.1995 // Політика і час. – 1995. – № 10. – С. 81-83.
403. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та ЧР. Інформаційна довідка // Посольство України в ЧР [Електронний ресурс]: <http://czechia.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/> / ukraine-eu-trade.
404. Тристороння заява Президентів України, США, Росії // Урядовий кур'єр. – 1994. – 28 січня.
405. Угода про безпеку між Урядом України і Організацією Північноатлантичного договору (Угода ратифікована Законом № 160–IV від 12.09.2002 // Парламентські слухання (23 жовтня 2002 р.) / О. О. Зарубінський, І. І. Мисик, С. О. Дворник та ін. К. : Верховна Рада України. Комітет з питань Європейської інтеграції, 2003. – С. 237 – 238.
406. Указ Президента України „Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні” від 30 серпня 2001 р. № 749/2001 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 36. – С. 5 – 6.

407. Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991 – 1995 рр.). У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін.; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 736 с.
408. Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991 – 1995 рр.). У 2-х кн. / Упоряд. В. В. Будаков та ін.; Відпов. ред. Г. Й. Удовенко; МЗС України. Кн. 2. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 496 с.
409. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору (9 липня 1997 р. м. Мадрид) // Парламентські слухання (23 жовтня 2002 р.) / О. О. Зарубінський, І. І. Мисик, С. О. Дворник та ін. К. : Верховна Рада України. Комітет з питань Європейської інтеграції, 2003. – С. 237 – 238.
410. Чеська рада з питань торгівлі та інвестицій щодо співробітництва ЧР з Україною (жовтень 2009р.) // Міністерство закордонних справ України. [Електронний ресурс]: http://ukrexport.gov.ua/ukr/inf_spiv/cze/2479.html.
411. Щодо позиції Прем'єр-міністра України на засідання Комісії „Україна НАТО” : Постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України – 2006. – № 49. – 14-54 с.
412. Щодо проведеного засідання Змішаної українсько-чеської Комісії з питань міжнародних автомобільних перевезень. [Електронний ресурс] : <http://www.asmap.org.ua/index1.php?id=61819>.
413. Щодо четвертого засідання українсько-чеської Змішаної Комісії з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва (23-24 вересня 2010 р.) // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]: http://ukrexport.gov.ua/ukr/mk_info/?country=cze.
414. Česká zahraniční politika : koncepce – priority – praxe // Mezinárodní politika. – 1998. – № 1. – 3 s.
415. Investice pro evropskou konkurenceschopnost : Příspěvek České republiky ke Strategii Evropa 2020. Národní program reforem České republiky 2012. Vydal Úřad vlády České republiky, duben 2012. – 96 s.

416. Koncepce zahraniční politiky České Republiky (Schvaleni vládou ČR 17.02.1999) // Priloha časopisu Mezinárodní politika. – 1999. – Č. 4. – 14 s.
417. Koncepce zahraniční politiky České Republiky (Schvaleni vládou ČR 3.3.2003). – Praha : UMV, 2003. – 19 s.
418. Koncepce zahraniční politiky České republiky na rok 2000 // Mezinárodní vztahy. – Praha, 2000. – №. 1. – S. 3 – 7.
419. Nejsme posedlí s problémy, které existovaly mezi našimi zeměmi. Interv'yu velvyslanec Velvyslanectví České republiky v Ukrajině // MZV ČR [Online]: (http://www.mzv.cz/kyiv/uk/x2006_09_06/x2001_10_24/x2011_11_25/x2011_11_27_1.html).
420. Pravidelná správa Evropské komise o ČR za rok 2000 / Ekonom. – 2000. – № 47. – S. 1 – 12.
421. Sektorové priority českého předsednictví EU 2009. // Utvar mistopředsedy vlády pro evropské záležitosti, July 2008. – S. 4 – 32.
422. Setkání velvyslance České republiky na Ukrajině Ivana Počucha s předsedou politické strany „Front zmin“ Arsenijem Jaceňjukem // Ministerstvo zahraničních věcí ČR. [On-line]: (http://www.mzv.cz/kyiv/uk/x2005_11_03/x2011_10_06.html).
423. Special : Energetika v letech 2004 – 2009 // Monitoring legislativy EU. Euroskop, 10.07.2009. [Onlinetext]: (<http://www.euroskop.cz/8686/12820/clanek/special-energetika-v-letech-2004-2009/>).
424. Ústava České Republiky a listina základních práv a svobod. – Ostrava : Aries, 1992. – 112 s.
425. Ústavný zákon ze dne 25 listopadu 1992 o delení majetku ČSFR mezi ČR a SR // Sbírnka zákonů ČSFR. – Praha, 1992. – Č. 541. – S. 31 – 59.
426. Ústavný zákon ze dne 25 listopadu 1992 o zániku České a Slovenské Federální Republiky // Sbírnka zákonů ČSFR. – Praha, 1992. – Č. 542. – S. 3158 – 3159.

427. Večer v paměti V. Havela // MZV CR [On-line]:
([http://www.mzv.cz/kiev/uk/index\\$281064.html?search=true&text=%Večer+v+paměti+V. Havela](http://www.mzv.cz/kiev/uk/index$281064.html?search=true&text=%Večer+v+paměti+V.+Havela)).
428. Velvyslanec J. Počuch v Charkově // MZV CR [On-line]:
(http://www.mzv.cz/kiev/uk/x2005_11_03/x2011_10_11_1.html).
429. Volby do Senátu Parlamentu ČR konané dne 12. 10. – 13. 10. 2012. [On-line]: (<http://www.volby.cz/pls/senat/se2?xjazyk=CZ&xdatum=20121012>).
430. Zakon o převodech vlastnictví státu k některým věcem na jiné právnické nebo fyzické osoby („malá privatizace“) // Sbírnka zákonů ČSFR. – Praha, 1990. – Č. 427. – S. 357 – 386.
431. Zakon ze dne 26 února 1991 o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby // Sbírnka zákonů ČSFR. – Praha, 1991. – Č. 92. – S. 452 – 458.

III. Статистики

432. Виробничі показники чеської економіки у 2004 році (статистичні показники) // Чешская торговля и предпринимательство (Прага). – 2005. – № 3 – 4. – С. 34.
433. Виробництво промислової продукції за видами в Україні за січень-грудень 2012 р. Статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 218 с.
434. Населення України (чисельність наявного населення). – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 112 с.
435. Співробітництво між Україною та країнами ЄС за 9 місяців 2012 року. Статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України : 2012. – 126 с.
436. Статистичний щорічник України за 1999 рік. – К. : Техніка, 2000. – 519 с.

437. Статистичний щорічник України за 2000 рік. – К. : Техніка, 2001. – 524 с.
438. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К. : Консультант, 2003. – 644 с.
439. Статистичний щорічник України за 2003 рік. – К. : Консультант, 2004. – 588 с.
440. Статистичний щорічник України за 2005 рік. – К. : Консультант, 2006. – 576 с.
441. Ekonomický obzor // Mezinárodní politika. – 1998. – № 1. S. 17 – 18.
442. Meziměsíční směnné relace po deseti měsících pozitivní. Indexy cen vývozu a dovozu – září 2010. – Praha : MPO – ČSÚ. – 3 s.
443. Souhrnna vykonnosť ekonomiky. Vydal Český statistický úřad v roce 2012. – Český statistický úřad, 2012. – 3s.
444. Statistická ročenka České Republiky 1993. – Praha : Český spisovatel, 1993. – 442 s.
445. Statistická ročenka České Republiky 2003. – Praha : Scientia, 2004. – 740 s.
446. Statistická ročenka České Republiky 2008. – Praha : Scientia, 2008. – 796 s.
447. Statistická ročenka České Republiky 2010. – Praha : Scientia, 2010. – 780 s.
448. Statistická ročenka České Republiky 2011. – Praha : Scientia, 2011. – 690 s.
449. Statistická ročenka České Republiky 2012. – Praha : Scientia, 2012. – 823 s.
450. Trh práce v roce 2012. – Praha:Český statistický úřad, 2012. – 2s.
451. Vnější ekonomické vztahy v roce 2012. – Praha : Český statistický úřad, 2012. – 3s.
452. Vyvoj ekonomiky České republiky v 1. až 3. čtvrtletí 2012. – Praha : Český statistický úřad, 2012. – 17s.
453. Zahraniční obchod České Republiky 2000. – Praha : MPO – ČSÚ, 2001. – 414 s.
454. Zahraniční obchod České Republiky 2002. – Praha : MPO – ČSÚ, 2003. – 437 s.

455. Zahraniční obchod – časove řady. Zahraniční obchod v letech 1996 – 2010. – Praha : MPO – ČSÚ, 2010. – 458 s.
456. Zahraniční obchod ČR 1993–1995. – Praha : ČSÚ, 1997. – 226 s.
457. Zpráva: Analýza trhu práce v okrese Pardubice za rok 2011. – Pardubice : Úřad práce Pardubice, 2012. – 44 s.

IV. Довідники

458. НАТО. Довідник. – К. : Основи, 1997. – 430 с.
459. Центральноевропейские страны на рубеже XX – XXI вв. : Аспекты общественно-политического развития. Справочник / Отв. ред. Ю. С. Новопашин. – М. : Новый хронограф, 2003. – 256 с.
460. Export 2002. Praha : Publik Histori, 2002. – 382 s.

V. Мемуари

461. Зленко А. М. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. – Харків : Фоліо, 2003. – 559 с.
462. Zeman M. Vzestup a pád české sociální demokracie. – Praha : Nakladatelství A. Štastný, 2006. – 280 s.

VI. Періодичні видання

463. Аргументы и Факты. – 2010. – 27 декабря.
464. Віче. – 2006. – № 15 – 16.
465. Галичина. – 2010. – 5 серпня.
466. Галицькі контракти. – 2004. – 8 липня.
467. Голос України. – 1993. – 2 грудня.
468. Голос України. – 1994. – 18 березня.
469. Голос України. – 1994. – 13 квітня.

470. Голос України. – 1994. – 29 листопада.
471. Голос України. – 1998. – 10 березня.
472. Голос України. – 1999. – 30 березня.
473. Голос України. – 1999. – 6 листопада.
474. Голос України. – 2000. – 28 квітня.
475. Голос України. – 2000. – 13 червня.
476. Голос України. – 2000. – 18 липня.
477. Голос України. – 2000. – 21 жовтня.
478. Голос України. – 2000. – 4 листопада.
479. Голос України. – 2000. – 25 листопада.
480. Голос України. – 2002. – 9 лютого.
481. Голос України. – 2002. – 3 квітня.
482. Голос України. – 2002. – 21 червня.
483. Голос України. – 2002. – 12 жовтня.
484. Голос України. – 2002. – 17 грудня.
485. Голос України. – 2003. – 25 квітня.
486. Голос України. – 2003. – 11 жовтня.
487. Голос України. – 2006. – 9 грудня.
488. Деловая столица. – 2005 р. – № 39.
489. День. – 1998. – 15 июля.
490. День. – 2002. – 20 лютого.
491. День. – 2012. – 20 березня.
492. Дзеркало тижня. – 2001. – 17 листопада.
493. Дзеркало тижня. – 2002. – 15 – 21 червня.
494. Дзеркало тижня. – 2002. – 23 – 29 листопада.
495. Дзеркало тижня. – 2012. – № 9.
496. Зеркало недели. – 2000. – 15 января.
497. Зеркало недели. – 2010 г. – 16 – 22 октября. – № 38.
498. Киевские ведомости. – 1996. – 12 апреля.
499. Коммерсантъ. – 2011. – 28 ноября.

500. Літературна газета. – 2012. – 8 листопада.
501. Литературная газета. – 1994. – 5 октября.
502. Пороги (Прага). – 1994. – № 4.
503. Пороги (Прага). – 1995. – № 1–2.
504. Пороги (Прага). – 2005. – № 2.
505. Пороги (Прага). – 2005. – № 3.
506. Пороги (Прага). – 2005. – № 5.
507. Посредник. – 2001. – 26 березня.
508. Право. – 2012. – 6 червня.
509. Правда. – 2000. – 4-7 февраля.
510. Сегодня. – 1999. – 4 сентября.
511. Україна – ЄС : у фокусі енергетичної безпеки. – 2009. – березень. – №1.
512. Український журнал (Прага). – 2005. – № 1 – 2.
513. Український журнал (Прага). – 2005. – № 3.
514. Український журнал (Прага). – 2005. – № 5 – 6.
515. Український журнал (Прага). – 2006. – № 1.
516. Український журнал (Прага). – 2006. – № 2.
517. Українські новини. – 2011. – 25 листопада.
518. Українська правда. – 2009. – 13 січня.
519. Українська правда. – 2009. – 14 січня.
520. Українська правда. – 2011. – 13 травня.
521. Урядовий кур'єр. – 1993. – 3 червня.
522. Урядовий кур'єр. – 1993. – 2 грудня.
523. Урядовий кур'єр. – 1995. – 25 квітня.
524. Урядовий кур'єр. – 1995. – 27 квітня.
525. Урядовий кур'єр. – 1995. – 10 жовтня.
526. Урядовий кур'єр. – 1997. – 1 лютого.
527. Урядовий кур'єр. – 1997. – 6 червня.
528. Урядовий кур'єр. – 1997. – 3 липня.

529. Урядовий кур'єр. – 1999. – 6 листопада.
530. Урядовий кур'єр. – 2000. – 23 лютого.
531. Урядовий кур'єр. – 2002. – 7 червня.
532. Урядовий кур'єр. – 2003. – 4 березня.
533. Урядовий кур'єр. – 2005.– 25 лютого.
534. Факты. – 2002. – 23 августа.
535. Bankovníctví. – 2000. – № 7.
536. Brněnský deník. – 2010. – 26 února.
537. Brněnský deník. – 2010. – 05 března.
538. Brněnský deník. – 2010. – 19. března.
539. Brněnský deník. – 2010. – 26. března.
540. Brněnský deník. – 2010. – 6. dubna.
541. Brněnský deník. – 2010. – 9. dubna.
542. Brněnský deník. – 2010. – 16. dubna.
543. Brněnský deník. – 2010. – 23. dubna.
544. Brněnský deník. – 2010. – 7. května.
545. Brněnský deník. – 2010. – 20. května.
546. Brněnský deník. – 2010. – 25. května.
547. Econom. – 2000. – № 41.
548. Econom. – 2001. – № 47.
549. Econom. – 2001. – № 41.
550. Ekonom. – 2012. – 3. února.
551. Ekonom. – 2012. – 10 května.
552. ČTK. – 2010. – 11 listopad.
553. ČTK. – 2010. – 9 květen
554. IHNEB.– 2010. 13 říjen.
555. Hospodařské noviny. – 1994. – 21 ledna.
556. Hospodařské noviny. – 2000. – 18 ledna.
557. Hospodařské noviny. – 2000. – 14 března.
558. Hospodařské noviny. – 2000. – 12 září.

559. Hospodařské noviny. – 2002. – 2 června.
560. Hospodařské noviny. – 2002. – 7 červencé.
561. Hospodařské noviny. – 2004. – 10 října.
562. Hospodařské noviny. Energetika (příloha Hospodářských novin) – 2011. –
28 březná.
563. International Review. – 2009. – № 2.
564. Le Monde. – 2008. – 22 octobre.
565. Le Point. – 2008. – 26 octobre.
566. Lidové noviny. – 1996. – 9 února.
567. Lidové noviny. – 1996. – 9 května.
568. Lidové noviny. – 1996. – 30 října.
569. Lidové noviny. – 1998. – 29 června.
570. Lidové noviny. – 1998. – 6 červencé.
571. Lidové noviny. – 1998. – 7 prosinca.
572. Lidové noviny. – 2000. – 29 dubna.
573. Lidové noviny. – 2000. – 12 září.
574. Lidové noviny. – 2000. – 21 září.
575. Lidové noviny. – 2001. – 12 února.
576. Lidové noviny. – 2001. – 14 února.
577. Lidové noviny. – 2001. – 15 února.
578. Lidové noviny. – 2001. – 20 února.
579. Lidové noviny. – 2001. – 23 února.
580. Lidové noviny. – 2001. – 27 února.
581. Lidové noviny. – 2001. – 28 února.
582. Lidové noviny. – 2001. – 9 březná.
583. Lidové noviny. – 2001. – 23 březná.
584. Lidové noviny. – 2002. – 4 červencé.
585. Lidové noviny. – 2003. – 4 června.
586. Lidové noviny. – 2004. – 3 září.
587. Lidové noviny. – 2004. – 11 října.

588. Lidové noviny. – 2004. – 12 října.
589. Lidové noviny. – 2006. – 11 května.
590. Lidové noviny. – 2006. – 17 srpna.
591. Mladá fronta dnes. – 2001. – 10 března.
592. Mladá fronta dnes. – 2001. – 30 listopada.
593. Mladá fronta dnes. – 2002. – 1 července.
594. Mladá fronta dnes. – 2002. – 9 července.
595. Mladá fronta dnes. – 2002. – 9 listopada.
596. Mladá fronta dnes. – 2003. – 10 června.
597. Mladá fronta dnes. – 2004. – 4 října.
598. Pohledy. – 1999. – № 7.
599. Politická ekonomie. – 2000. – № 4.
600. Pravda. – 1997. – 17 septembra.
601. Pravo. – 1998. – 30 června.
602. Pravo. – 1998. – 30 července.
603. Pravo. – 2001. – 5 června.
604. Pravo. – 2011. – 9 srpen.
605. Pravo. – 2013. – 14 února.
606. The International Gerald Tribune. – 2012. – 5 march.
607. Týden. – 2002. – Č. 25.
608. Týden. – 2003. – Č. 40.
609. Vlada ČR. – 2002. – 27 říjen.
610. Východní kurýr.– 2003. – 3 března.
611. WikiLeaks cables link Russian mafia boss to EU gas supplies. – guardian.co.uk, 2010. – 1 december.
612. Zpravy. – 2013. – 26 ledna.

VII. Монографії, статті.

613. Авраменко С. Различные оценки „объединенной Европы” [Текст]//
Международная жизнь. – 1995. – № 11–12. – С. 3-28.
614. Авраменко О. Українська дилема – воєнна доктрина чи доктрина миру?
[Текст] // Політика і час. – 2005. – № 1. – С. 30-37.
615. Авраменко О., Ярина Г. Вступ до НАТО : „за” і „проти” : Пошук
переконливої політичної мотивації [Текст] // Політика і час. – 2006. – №
1. – С. 94-96.
616. Аналіз теми тижня : Участь прем’єр-міністра України М. Азарова у
саміті країн Вишеградської групи [Текст] // International weekly. – 2011. –
№ 6, 7. – Київ : Інститут зовнішньої політики дипломатичної академії
України при МЗС України. – С. 5 – 6.
617. Андрійчук В. Глобалізація, інтеграція та економічна безпека України
[Текст] // Політика і час. – 2003 р. – № 9. – С. 61 – 70.
618. Андрійчук В. У системі „глобальних підприємців” [Текст] // Політика і
час. – 2005. – № 7. – С. 17 – 19.
619. Андрущенко (Гринько) С. В. Україна в сучасному геополітичному
середовищі [Текст] : Монографія. – К. : Логос, 2005. – 286 с.
620. Антонюк В. П., Дорофієва Ю. С. Оцінка рівня інноваційного розвитку
регіонів України. Напрями і моделі трансформації інноваційної
діяльності у контексті міжнародної інтеграції [Текст] : Тези доп. і
повідом. Між нар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 18–19 жовтня 2007 р.) /
НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2007. – С. 166 – 168.
621. Артёмов І. В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній
стратегії України [Текст] : Монографія.– Ужгород : Ліра, 2009.– 520с.
622. Балто-Чорноморське співробітництво: до інтеграції Європи ХХІ ст. без
розділювальних ліній [Текст]. Міжнародна конференція. Ялта 10-11
вересня 1999. – К. : Атлантична рада Україна, 1999. – 63 с.

623. Бараш Ю. Н. Європейський нейтралітет і невизначеність України [Текст]. – Донецьк : – ДНІСД. – 166 с.
624. Бзежинський З. Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи [Текст]. – Львів, 2000. – 250 с.
625. Благосприятливий розвиток чеської промисловості [Текст] // Предпринимательская деятельность в Чешской Республике. – 2005-2006. – Прага : G plus G, s.r.o. – С. 52-57.
626. Бобицький Н. Нова угода між Україною та ЄС: вибір між прагматизмом та ідеалізмом [Текст] // Юридичний журнал. – 2006. – № 4(46). – С. 117-119.
627. Бондаренко В. Концептуальні підходи до формування державної регіональної політики України. Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України [Текст] : Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної наукової конференції (м. Ужгород, 24-25 травня 2007 р.) / Відп. ред. І. В. Артьомов. – Ужгород : Ліра, 2007. (Серія „Євроінтеграція : український вимір”). – Вип. 1. – С. 10 – 21.
628. Борейко В. Про забезпечення прискореного розвитку Економіки України [Текст] // Економіка України. – 2005. – № 9. – С. 21 – 24.
629. Будкін В. В умовах „широкої Європи”. Україна – ЄС : складні підсумки і можливі перспективи [Текст] // Політика і час. – 2004. – № 1. – С. 7 – 16.
630. Бузгалин А. Майдан : народная революция или... [Текст] // Свободная мысль-XXI. – 2005. – № 2 (1552). – С. 35 – 47.
631. Бурлай Т. В. Інституційні обмеження на шляху конвергенції економіки України та Європейського Союзу [Текст] // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 3. – С. 5 – 10.
632. Бурковський І. Посткомуністичні країни: перемоги системної трансформації [Текст] // Політична думка. – 1998. – № 1. – С. 39 – 50.
633. Буркут І. Революція чи політична технологія [Текст] // Буковинський журнал. – 2005. – № 1. – С. 28 – 45.

634. Вагнер Л. Сваровски М. Десять вопросов по поводу десятой годовщины основания Вишеградской группы [Текст] // В сердце Европы. – (Прага) 2001. – № 1. – С. 4 – 8.
635. Ванин В. Добро для своего народу [Текст] // Пороги (м. Прага). – 1993. – № 1 – 2. – С. 42.
636. Варналій З. С. Забезпечення економічної безпеки України в умовах глобалізації інвестиційних процесів [Текст] / З. С. Варналій // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Глобалізація інвестиційних процесів та фінансова безпека України»], (Київ, 27 червня 2001 р.) / Міжвідомча комісія з питань фінансової безпеки при РНБО України. – К. – 2001. – С. 123 – 131.
637. Васьяковский А. Некоторые аспекты интеграции Польши, Венгрии и Чехии в НАТО [Текст] // Зарубежное военное обозрение. – 2000. – № 4. – С. 7 – 11.
638. Вахненко Т. Товарний експорт України в системі світогосподарських зв'язків [Текст] // Економіка України. – 2006. – № 6. – С. 73 – 84.
639. Власюк О. С. Система економічної безпеки держави [Текст] / [О. С. Власюк, А. І. Сухоруков, І. В. Недін та ін.] ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки – К. : Стилос, 2010. – 684 с.
640. Великий український капітал : взаємовідносини з владою і суспільством [Текст] / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, К. М. Агеева : Центр економічного розвитку. – К. : „Дух і літера”, 2007. – 130 с.
641. Вишеградська група – ваш партнер [Текст]. – Прага : PP Agency, 2005. – 96 с.
642. Віднянський С. В. Європейський вибір України та імперативи Європейської інтеграції [Текст] // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Випуск 9. Зовнішня політика та дипломатія: історичні традиції, сучасні реалії, перспективи. – К. : 2003. – С. 18 – 31.
643. Віднянський С. В. Україна в європейському геополітичному просторі: проблеми та перспективи інтеграції. (Наукова доповідь на засіданні

- Вченої ради Інституту історії України НАН України 27 січня 2009 р.) [Текст] // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип.18: Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С. В. Віднянський. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – С. 247 – 255.
644. Віднянський С. В. Україна в Європі в минулому столітті : від об'єкта до суб'єкта міжнародних відносин [Текст] // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип. 10. Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С. В. Віднянський. – К. : Інститут історії НАН України, 2001. – С. 9 – 21.
645. Віднянський С. Центрально-Східна Європа у ХХ ст. як особливий регіон: основні напрямки та проблеми вивчення [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Вип. 12/ Редк. М. Вегеш, С. Віднянський, Д. Данилюк та ін. – Ужгород: СМП „Вісник Карпат”, 2005. – С. 13 – 18.
646. Віднянський С. В., Мельникова І. М., Мартинов А. Ю., Горенко О. М., Нікіфорок Д. І. Зовнішня політика України в умовах глобалізації [Текст] // Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991-2003). – К. : Генеза, 2004. – 614 с.
647. Віднянський С., Приходько В., Сюсько І. Вплив процесів глобалізації та європейської інтеграції на національно-культурне життя слов'янських народів [Текст] // XII міжнародний з'їзд славістів. 15-21 серпня 2003 р. Державознавство, історія та культурологія слов'янських народів : Доповіді. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2003. – С. 19 – 29.
648. Вовканич І. І. Методологія порівняльного аналізу перехідних періодів країн Центрально-Східної Європи другої половини ХХ ст. [Текст] // Carpatica – Carpatika. – Вип. 10. Актуальні проблеми політичного та культурного розвитку Карпатського регіону в ХІХ –ХХ століття. – Ужгород : Два кольори, 2001. – С. 161 – 169.

649. Вовканич І. І. Постсоціалістична трансформація в Чеській Республіці : Специфіка і етапи [Текст] // Carpatica – Карпатика. – Вип. 21. Політологічні студії: історія, теорія і практика. – Ужгород : УжНУ, 2003. – С. 198 – 210.
650. Вовканич І. І. Суспільно-політичні зміни на перехідних етапах розвитку країн Східної Європи : друга половина 40-х і 90-ті роки ХХ ст. [Текст] // Ювілейний збірник на честь 70-річчя від дня народження професора Петра Лизанця. – Ужгород : УЖДУ, 2000. – С. 150 – 155.
651. Вовканич І., Сюсько І. Країни Центральної та Східної Європи в контексті сучасного розвитку європейської системи міжнародних відносин [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Вип. 12./ Редк. М. Вегеш, С. Віднянський, Д. Данилюк та ін. – Ужгород : СМТ Вісник Карпат, 2005. – С. 40 – 45.
652. Вовканич І., Сюсько І. Становлення міждержавних взаємин Чехії, Словаччини та України [Текст] // Міжнародні зв'язки України : наукові пошуки і знахідки. Вип.7. Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С. В. Віднянський. – К. : Ін-т історії України НАН України, 1998. – С. 225 – 229.
653. Вовканич І. Сюсько І. Трансформація суспільства в Чеській і Словацькій Республіках: спільне й особливе процесу [Текст] // Соціально-економічні та етнополітичні зміни в країнах Центральної та Південно-Східної Європи: – Матеріали міжнародної наукової конференції. – Ужгород : УЖДУ, 1997. – С. 76 – 81.
654. Вступ до НАТО-стратегічний вибір України [Текст] / За загальною ред. О. І. Соскіна. – К. : Інститут трансформації суспільства, 2008.–192 с.
655. Гаєць В. Майбутнє твоє, Україно // Політика і час. – 2001. – № 5. – С. 35 – 43.
656. Ганзличкова Й. Будет ли баланс чешской внешней торговли в 2005 году выравненным [Текст] // Чешская торговля и предпринимательство (Прага). – 2005. – № 03 – 04. – С. 8.

657. Галета Г. В. Участь України у формуванні енергетичної безпеки ЄС : проблеми та перспективи [Текст] // Відносини Україна – ЄС. – К. : Інститут зовнішньої політики 2011.– № 1 – 2. – С.4 – 24.
658. Гайдуков Л., Терещенко С. Річ, на якій економити не можна. НАТО : від образу ворога до порозуміння і співробітництва [Текст] // Політика і час. – 2005. – № 7. – С. 14 – 28.
659. Галета Г. В. Участь України у формуванні енергетичної безпеки ЄС : проблеми та перспективи [Текст] // Відносини Україна – ЄС. – К. : Інститут зовнішньої політики 2011. – № 1 – 2. – С.4-24.
660. Гальчинський А. Глобальні трансформації : концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти [Текст] : Наук. вид. — К. : Либідь, 2006. – 312 с.
661. Гальчинський А. Нові можливості євроінтеграційної стратегії України [Текст] // Політика і час. – 2003. – № 10. – С. 3 – 11.
662. Гальчинський А. С. Помаранчева революція і Нова влада [Текст]. – К. : Либідь, 2005. – 368 с.
663. Гальчинський А. С. Україна – на перехресті геополітичних інтересів [Текст]. – К. : Знання України, 2002. – 180 с.
664. Гарагонича В. Стратегія міжрегіональної й транскордонної співпраці в контексті євроінтеграції України [Текст] // Міжнародні зв'язки України : наукові пошуки і знахідки. – Вип. 19 : Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С. В. Віднянський / НАН України. Інститут історії України. – К. : Ін-т історії України, 2010. – С. 265 – 276.
665. Гельман В. Уроки українського [Текст] // ПОЛІС. – 2005. – №1.– С. 36 – 49.
666. Геополітика України: історія і сучасність [Текст] : Збірник наукових праць / Відповід. ред. : І. В. Артьомов; Ред. кол.: О. М. Ващук, С. В. Віднянський, І. І. Вовканич, В. В. Гоблик, І. Ф. Король та ін.– Ужгород : Редакційно-видавничий відділ ЗакДУ, 2010. – Вип.2 – 320с.

667. Герасимук Т. Ф. Основні напрями і особливості співпраці України з Європейським Союзом [Текст] // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип. 10 : Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С. В. Віднянський. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2001. – С. 135 – 144.
668. Гетьманчук О. Україна – Чехія : дружимо поза ЄС [Текст] // Дзеркало тижня. – 2005. – № 23. – С. 5.
669. Гончаренко О. М. Нейтралітет, позаблоковість і національна безпека: європейський досвід альтернативи України [Текст] // Національна безпека України. – 2003. – № 1. – С. 14 – 30.
670. Горенко О. М. Соціально-політичний вимір європейської інтеграції та України [Текст]. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2002. – 331 с.
671. Горенко О. М. Україна і європейська інтеграція [Текст] // Україна і Європа (1990-2000 рр.). Частина 2. Україна в міжнародних відносинах з країнами-членами Європейського Союзу. Анотована історична хроніка / Мельникова І. М., Горенко О. М., Мартинов А. Ю., Нікіфорук Д. І. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2001. – С. 14 – 35.
672. Горенко О.М. „Європейський фініш” країн Центрально-Східної Європи і проблема економічного суверенітету [Текст] // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип.13. – К. , 2004. – С. 215 – 237.
673. Губін Ю. Е. Аграрна реформа у Чеській Республіці: від „оксамитової революції” до європейської інтеграції : Приклад гідний наслідування [Текст]. – Львів : Укр. Технології, 2002. – 363 с.
674. Державна регіональна політика України : особливості та стратегічні пріоритети [Текст] : Монографія / За ред. З. С. Варналія. – К. : НІСД, 2007. – 768 с.
675. Денисюк В. На периферії європейських інтересів. Виклики регіональної інтеграції України в контексті європейського вибору [Текст] // Політика і час. – 2000. – № 9. – С. 21 – 35.

676. Дергачов О., Макеєв С. Три роки української незалежності : Тенденції суспільного розвитку [Текст] // Політична думка. – 1994. – № 4. – С. 3-8.
677. Державний сектор і функції держави у період кризи [Текст] / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, К. М. Агеєва, Д. П.Згортюк : Центр економічного розвитку. – К. : „Міленіум”, 2009. – 129 с.
678. Динис Г. Г., Дербак В. І., Сюсько І. М. Транскордонне співробітництво України [Текст] // Міжнародні зв'язки України : наукові пошуки і знахідки. – Вип. 10 : Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С.В. Віднянський. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2001. – С. 112 – 117.
679. Дністрянський М. С. Україна в політико-географічному вимірі [Текст]. – Львів : В-чий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 310 с.
680. Дорош Л., Сюсько І. Політичні зміни в країнах Центрально-Східної Європи : рік 2002 – завершення трансформації [Текст] // Регіональні студії.– Ужгород : Ліра, 2002. – Вип. 5. – С. 111.
681. Досвід країн Вишеградської четвірки на шляху до ЄС : можливості для України. Аналітичні оцінки [Текст] / За ред. Андрійка В. І., Власюка О. С., Мітряєвої С.У. та ін. – Ужгород : вид-во В. Падяка, 2001. – 136 с.
682. Дроздов С. Український пасьянс [Текст] // Політика і час. – № 9. – С. 49 – 51.
683. Дуфек П. Стремительное развитие чешской промышленности [Текст] // Чешская торговля и предпринимательство (Прага). – 2005. – № 01-02. – С.10.
684. Економічний огляд: Єврорегіон Білі Карпати [Текст] // Чешская торговля и предпринимательство. – 2004. – № 05 – 06. – С. 26.
685. Економічна криза в Україні: наслідки та ефективність антикризової політики свободи [Текст] / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, К. М. Агеєва : Центр економічного розвитку. – К. : „Міленіум” , 2009. – 45с.

686. Економіка України після кризи: орієнтири стратегічних реформ [Текст] / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська [та ін.]; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 104 с.
687. Еллан М., Іванов І. Розширення Євросоюзу : сценарій, проблеми, наслідки [Текст] // Україна на шляху європейської інтеграції. Науково-практичний збірник матеріалів. – К. : Мінекономіки України, CDG, 2000. – С. 39.
688. Емельянова А. Л., Звонар В. П., Романюк Н. І. Основні напрямки співробітництва України з НАТО у невійськовій сфері [Текст] // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Л. Українки. – Луцьк : Вид-во ВДУ, 2003. – № 8. – С. 165 – 170.
689. Европейские страны СНГ : место в „Большой Европе” [Текст] / Под ред. В. Грабовски, А. В. Мальгина, М. М. Наринского (отв.ред.). – М. : Международные отношения, 2005. – 308 с.
690. Європейська хартія місцевого самоврядування [Текст] // Самостійність місцевих влад та розподіл повноважень між ними : організація місцевого самоврядування відповідно до принципів Європейської хартії місцевого самоврядування: Матеріали міжнар. конф. у м. Києві, 11–12 червня 2002 р. / Упоряд. : В. Кравченко, М. Пухтинський. – К. : Логос, 2002. – С. 246 – 254.
691. Єременко І. До концепції економізації зовнішньої політики [Текст] // Політика і час. – 2005. – № 8. – С. 165 – 170.
692. Єременко І. Розширення ЄС на Схід і його вплив на країни-кандидати на вступ [Текст] // Журнал Європейської економіки. – 2002. – № 3. – С. 291 – 299.
693. Єременко І. Що маємо і чого прагнемо? [Текст] // Політика і час. – 1995. – № 3. – С. 36-40.
694. Жильцов С. С. Неоконченая пьеса для "оранжевой" Украины. По следам событий [Текст]. – М. : Междунар. отношения, 2005. – 264 с.

695. Задорожнюк Э. Г. История „бархатной” революции. 17 ноября – 29 декабря 1989 г. [Текст] // Чехия и Словакия в XX веке. Очерки истории. В двух книгах. Книга 2. – М. : Наука, 2005. – С. 263 – 331.
696. Задорожнюк Э. Г., Шилов Я. В. Первое десятилетие политической истории Чешской Республики. 1993-2003 гг. [Текст] // Чехия и Словакия в XX веке. Очерки истории. В двух книгах. Книга 2. – М. : Наука, 2005. – С. 332 – 382.
697. Зайцев О. Політичні сили України: від виборів до виборів [Текст] // Ukraina na przelomie [Text]/ Україна на переломі. 100 dni prezydenta Wiktora Juszczunki, Przemysl, 17–18 maja 2005 r. – С. 1–13.
698. Зарицький О. Сучасна внутрішньополітична ситуація у Чехії та уроки новітньої історії [Текст] // Політика і час. – 2006. – № 11. – С. 34 – 37.
699. Зашкільняк Л. Методологія історія від давнини до сучасності [Текст]. – Львів : Львівський державний університет ім. І. Франка, 1999. – 224 с.
700. Зеленько Г. Взаємозалежність фаз демократизації і становлення громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах / Галина Зеленько [Текст] // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2007. – Вип. 10. – С. 86 – 100.
701. Зеленько Г. Вишеградська четвірка матиме на заході те, що зробить на сході [Текст] // Політика і час. – 2005. – № 2. – С. 38 – 46.
702. Зеленько Г. Політична «матриця» громадянського суспільства (досвід країн Вишеградської групи та України) [Текст] / Галина Зеленько. – К. : Знання України, 2007. – 336 с.
703. Зеленько Г. Проблема інституціоналізації громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах [Текст] / Галина Іванівна Зеленько // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2003. – С. 285 – 290.
704. Зеленько Г. Політико-правові механізми інституціоналізації громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах (на прикладі країн Вишеградської групи) [Текст] // Наукові записки Інституту

- політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Курасівські читання. – К., 2006. – Вип. 30, кн. 2. – С. 92 – 105.
705. Зика В. Договір об избежанні подвійного налогообкладення в Чеській Республіці [Текст] // Підприємницька діяльність в Чеській Республіці. 2005 / 2006. – Прага : G plus G, s.r.o., 2006. – С.127 – 129.
706. Зовнішній аудитор ОБСЄ (інтерв'ю начальника управління міжнародного співробітництва Рахункової палати Тараса Притули) [Текст] // Зовнішні справи. – 2009. – квітень-травень. – С. 26 – 29.
707. Казакевич Г., Титаренко О. Європейська політика сусідства [Текст] // Історія, теорія і практика європейської та євроатлантичної інтеграції України: Енциклопед. довід. / С.О.Телешун (кер. твор. кол.); За заг. ред. В. Д. Бакуменка, С. О. Телешуна. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – С. 91– 92.
708. Капітоненко М. Г., Константинов В. Ю., Манжола В. А. Зовнішньополітичні дилеми України. Зовнішня політика України-2009: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети [Текст] / За ред. Г. М. Перепелиці. – К. : Інститут зовнішньої політики 2010. – С. 25 – 40.
709. Карабін Т. Правове регулювання публічного управління на регіональному рівні в процесі входження України в євроінтеграційні процеси. Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України [Текст]: Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної наукової конференції (м. Ужгород, 24-25 травня 2007 р.) / Відп. ред. І.В.Артёмов. – Ужгород : Ліра, 2007. (Серія “Євроінтеграція: український вимір”; Вип. 1). – С. 101 – 114.
710. Карасьов В. Український політичний процес у європейському контексті // Політичний процес в Україні у 2004 році : регіональні аспекти [Текст]: Матеріали конференції, Львів, 12 лютого 2005 року.) / Упоряд. А. Романюк, Л. Сковчиляс. – Львів : ЦПД, 2005. – С. 40 – 47.
711. Кіцила Л. Економічна інтеграція держав Європейського Союзу та її наслідки // Європейський Союз: структура, функції, механізми [Текст] / За ред. д-ра іст. наук Н.В.Антонюк. – Львів, 2002. – С.53-73.

712. Кіцила Л. Особливості інтеграційного процесу Чеської Республіки до ЄС [Текст] // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. міжнар. відносини. – 2003. – Вип. 10. – С. 55 – 60.
713. Кіцила Л. Східна політика Європейського Союзу: польське бачення проблеми [Текст] // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. міжнар. відносини. – 2002. – Вип. 8. – С. 43 – 47.
714. Кіцила Л.Ю. Труднощі й здобутки Чеської Республіки на шляху до Європейського Союзу (1996-2000) [Текст] // Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія : Міжнародні відносини. – Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – Вип. 9. – С. 70 – 79.
715. Кіцила Л. Трансформація зовнішньої політики Чеської Республіки в контексті європейської інтеграції (1990 – 2004) [Текст] // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. міжнар. відносини. – 2004. – Вип. 14. – С. 22 – 28.
716. Кіцила Л. Чеська Республіка на шляху інтеграції до Європейського Союзу [Текст] // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. міжнар. відносини. – 2004. – Вип. 12. – С. 53 – 58.
717. Кіш Є. Геополітичні наслідки інтеграції країн Центральної Європи в Європейський Союз [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія. – Ужгород : СМТ „Вісник Карпат”, 2005. – Вип. 12. – С. 18 – 24.
718. Кіш Є. Європа у пошуках нової ідентичності: Інституціоналізація процесів інтеграції країн Центрально-Східної Європи [Текст] // Нова політика. – 1998. – № 3. – С. 3 – 18.
719. Кіш Є. За програмою сусідства. Транскордонне співробітництво України після східного розширення ЄС [Текст] // Політика і час. – 2004. – № 12. – С. 27-35.
720. Кіш Є. Новий кордон – нова модель відносин. Інтеграція країн Центральної Європи до ЄС : геополітичні наслідки для України [Текст] // Політика і час. – 2004. – № 6. – С. 65-73.

721. Кіш Є. Приклади конструктивної співпраці України з країнами Вишеградської групи [Текст] // Досвід країн вишеградської четвірки на шляху до ЄС: можливості для України. Аналітичні оцінки. – Ужгород, 2003. – 136 с.
722. Кіш Є. Проблеми розширення Європейського Союзу на схід [Текст] // Міжнародні зв'язки України : наукові пошуки і знахідки. Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С.В. Віднянський. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – Вип. 17. – С.200 – 214.
723. Клімкін П.А. „Політичний діалог Україна – ЄС”. Зовнішня політика України-2009 : стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети [Текст] / За ред. Г. М. Перепелиці. – К. : Інститут зовнішньої політики, 2010.– С.125 – 136.
724. Ковальова О. Інтеграційні стратегії країн Центральної та Східної Європи на сучасному етапі розширення Євросоюзу [Текст] // Розширення ЄС. Аналітичний щоквартальник. – 2003. – № 1. – С. 20 – 37.
725. Ковальова О. О. Стратегія євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України [Текст]. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 340 с.
726. Коровицина Н.В. Самая „бархатная” революция. „Чешский человек ” на фоне общественных перемен // Славяноведение [Текст]. – 2000. – № 3. – С. 18 – 34.
727. Корсак Р. В. Динаміка розвитку українсько-чеського економічного співробітництва за період 1993 – 2003 рр. [Текст] // Carpatica–Карпатика. Випуск 32. – Ужгород : Ліра, 2005. – С. 208 – 212.
728. Корсак Р. В. Діяльність українсько-чеської комісії з питань торговельно–економічного співробітництва (1993–1999 рр.) [Текст] // Соціально-економічні та політико-правові аспекти державного управління України в контексті процесів глобалізації. Матеріали Всеукраїнської науково–практичної конференції студентів та аспірантів (м.

- Ужгород, 15-17 квітня 2009 року) / За заг. ред. Професора Ф. Г. Ващука. – Ужгород, 2009. – С. 89 – 93.
729. Корсак Р. В. Джерела, історіографія та методологія дослідження стосунків між Україною та ЧР у 90-ті роки ХХ ст. [Текст] // Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія: Історія. – Ужгород : Говерла, 2006. – Вип. 17. – С. 134 – 144.
730. Корсак Р. В. Економічне співробітництво України і Чехії (кінець ХХ – поч. ХХІ ст. [Текст] // Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія: Історія. – Ужгород : Вісник Карпат, 2005. – Вип. 13. – С. 177 – 180.
731. Корсак Р. В. Исследование процессов европейской интеграции в Украине и Чешской Республике в работах украинских ученых (нач. ХХІ в.) [Текст] // Оралдың ғылым жаршысы / Серия : Экономические науки. – Уральск : Уралнауцкнига, 2013. – № 3 (51). – С. 77 – 85.
732. Корсак Р. В. Исследование трансформации общественно-экономических отношений в Чешской Республике в трудах российских ученых (нач. ХХІ в.) [Текст] // Современный научный вестник / Серия: Экономические науки. – Белгород : Руснауцкнига, 2013. . – № 4 (143). – С. 27 – 32.
733. Корсак Р. В. Методы изучения украинско-чешских межгосударственных отношений [Текст] // Современный научный вестник / Серия: Экономические науки. – Белгород : Руснауцкнига, 2013. – № 13 (152). – С. 66 – 75.
734. Корсак Р. В. Нормативно-правова база українсько-чеського співробітництва у сфері туризму в умовах членства ЧР в ЄС [Текст] // Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія: Економіка. – Ужгород : Говерла, 2011. – Спецвипуск 33. Частина 4. – С. 55 – 57.
735. Корсак Р. В. Политическая ситуация в Чешской Республике 2004-2009 гг. [Текст] // Современный научный вестник / Серия: Экономические науки. Государственное управление. – Белгород : Руснауцкнига, 2013. – № 19 (158). – С. 40-49.

736. Корсак Р. В. Розвиток трансформаційних та євроінтеграційних процесів в Україні (1991 – 1999 рр.) [Текст] // Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія : Історія. – Ужгород : Говерла, 2010. – Вип. 25. – С.175 – 180.
737. Корсак Р.В. Розвиток трансформаційних та євроінтеграційних процесів в Україні (2004–2005 рр.) [Текст] // Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія: Історія. – Ужгород : Говерла, 2011. Вип. 26. – С. 98 – 101.
738. Корсак Р. В. Состояния и анализ выполнения двусторонних соглашений экономического характера между Чехией и Украиной (2003 г.) [Текст] // Современный научный вестник / Серия: Политология. Право. Философия. – Белгород : Руснаучкнига, 2013. – № 11 (150). – С. 21-26.
739. Корсак Р. В. Стан і перспективи українсько-чеського співробітництва (кінець ХХ – поч. ХХІ ст.) [Текст] // Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія : Історія. – Ужгород : Видавництво УЖДУ, 2003. – Вип. 9. – С. 87 – 99.
740. Корсак Р. В. Трансформаційні процеси в Чеській Республіці 1993 – 1999 рр. [Текст] // Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія : Політологія, Соціологія, Філософія. – Ужгород : Говерла, 2009. – Вип. 13. – С.106 – 109.
741. Корсак Р. В. Українсько-чеське економічне і політичне співробітництво: стан і перспективи [Текст] // Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія : Історія.– Ужгород : Вісник Карпат, 2005. – Вип. 12. – С. 55 – 60.
742. Корсак Р. В. Українсько-чеське міждержавне співробітництво в 1991 – 2005 рр. [Текст] . – Ужгород : Гражда, 2007. – 208 с.
743. Корсак Р. В. Українсько-чеське міждержавне торговельно-економічне співробітництво в умовах членства в Євросоюзі (2004 – перше півріччя 2006 р. [Текст] // Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія : Історія. Випуск 18. – Ужгород : Говерла, 2007. – С. 104 – 108.

744. Корсак Р. В. Українсько-чеське співробітництво у сфері туризму (2001–2006 р) [Текст] // Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія : Історія. – Ужгород : Говерла, 2011. – Випуск 27. – С. 222 – 226.
745. Корсак Р. В. Чеська Республіка: процес становлення державності (країнознавчий нарис). Нові технології в геодезії, землевпорядкуванні та природокористуванні [Текст] // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 28-30 жовтня 2010 року). – Ужгород : Говерла, 2010. – С. 218 – 224.
746. Косолапов Н. Международные отношения: эпистемология и методы исследования (Введение в теорию) [Текст] // МЭиМО. – 1998. – № 3. – С. 70.
747. Костюк Б. Самміт „Україна – ЄС” [Текст] // Український журнал (Прага). – 2006. – № 1. – С. 32 – 33.
748. Копійка В. В. Європейський Союз : досвід розширення і Україна [Текст]. – К., 2005. – 448 с.
749. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз : заснування і етапи становлення [Текст] . – К., 2001. – 448 с.
750. Копійка В. В. Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу [Текст] . – К., 2002. – 253 с.
751. Країни Центрально-східної Європи в умовах глобалізації: історико-методологічний, політико-правовий та економічний аспекти” [Текст]. – Ужгород, 2010. – С. 367.
752. Кредісов В. Шлях України до Європейського Союзу. Тільки через вирішення проблем малого та середнього підприємництва [Текст] // Економіст. – 2003. – № 2. – С. 22 – 24.
753. Кріль М. М., Цуп О. В. Корсак Р. Українсько-чеське міждержавне співробітництво в 19912005 рр. [Текст] . – Ужгород : Гражда, 2007. – 202 с. [рец. на кн.] / Кріль Михайло, Цуп Олена // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені

- Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – Вип. 1. – С. 359 – 362.
754. Кузнєцова І. С. Інститут венчурних інвестицій: стан та перспективи розвитку в Україні. – Наука та інновації. – 2008. – Т 4. – № 1. – С. 87 – 95.
755. Кухарська Н. Експортно-імпортна політика України: роки незалежності // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 32 – 40.
756. Кухарська Н. Експортно-імпортна політика України: роки незалежності (продовження) [Текст] // Регіональна економіка. – 2005. – № 3. – С. 57 – 66.
757. Лемак В. В. Державно-правова реформа в Чехословаччині в умовах постсоціалістичної модернізації й поділу федерації [Текст] . – Ужгород : Ліра, 2002. – 248 с.
758. Леоншієва Я., Більнин І. Українська міграція до ЧР: вчора та сьогодні [Текст] // Український журнал (Прага), 2006. – № 3. – С. 18 – 19.
759. Литвин В. Україна : Європа чи Євразія? [Текст]. – К. : М. – Терра, 2004. – 512 с.
760. Литвиненко А. „Оранжевая революция”: причини, характер и результати [Текст] / „Оранжевая революция”. Українська версія : Сборник / Сост. М. Б. Погребинский. – М. : Издательство „Европа”, 2005. – С. 17 – 28.
761. Лоссовський І., Оскач М. Як форум політичного діалогу. 10 років участі України в діяльності ОБСЄ : Деякі підсумки та основні пріоритети [Текст] // Політика і час. – 2002.– № 2. – С. 30 – 36.
762. Магда Є. Концептуальні засади розширення НАТО: сучасний вимір [Текст] // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С. В. Віднянський. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – Вип.18. – С. 123 – 138.
763. Мазука Л. І. Стан та проблеми трудової міграції українців до Європейського Союзу:сучасний стан,проблеми та шляхи їх вирішення [Текст] // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 3. – С. 10 – 18.

764. Майборода О. Загальнонаціональні та регіональні інтереси в сучасній Україні [Текст] // Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України : Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної наукової конференції (м. Ужгород, 24-25 травня 2007 р.) / Відп. ред. І.В.Артёмов. – Ужгород : Ліра, 2007. – Вип. 1. – С. 22 – 31.
765. Макаренко Є. Проблеми стратегічного партнерства України як чинник зовнішньої політики [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Ужгород : Вісник Карпат, 2005. – Вип. 12. – С. 24 – 33.
766. Максименко І. Особливості формування „східного” розширення ЄС [Текст] // Співпраця ЄС та України. Аналітичний щоквартальник. – 2003. – № 3. – С. 27 – 34.
767. Малиновська О. Біженці у світі та Україні: моделі вирішення проблеми [Текст]. – К. : Генеза, 2003. – 288 с.
768. Малиновська О. Україна, Європа, міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС [Текст] . – К. : Бланк-Прес, 2004. – 171 с.
769. Мартинов А. Ю. Європейський Союз у сучасній системі міжнародних відносин [Текст] // Україна в міжнародних відносинах з країнами-членами Європейського Союзу. Анотована історична хроніка / Мельникова І. М., Горенко О. М., Мартинов А. Ю., Нікіфорок Д. І. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2001. – С. 5 – 13.
770. Мартинов А. Ю. Формування та еволюція основних принципів і напрямів зовнішньої політики України [Текст] // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип. 10: Міжвідомчий збірник наукових праць/ Відп. ред. С.В. Віднянський. – К. : Ун-т історії України НАН України, 2001. – С. 22-32.
771. Матвеев С. Європейський вибір України : Хроніка подій [Текст] // Політика і час. – 2001. – № 1. – С. 89 – 91.

772. Матвеевский Ю. А. Европейская интеграция в исторической ретроспективе: монография [Текст] / Ю. А. Матвеевский. Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) МИД России ; Европейский учебный институт. – М. : МГИМО-Университет, 2011. – 286 с.
773. Матроні Л., Гащицький О. Стан зовнішньоекономічних відносин з країнами Європейського Союзу [Текст] // Україна на шляху європейської інтеграції. Науково-практичний збірник матеріалів. – К. : Мінекономіки України (CDG), 2000. – С. 81 – 87.
774. Мельникова І. М. Біля джерел формування зовнішньої політики суверенної української держави [Текст] // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Відп. ред. С. В. Віднянський. – К. : Ін-т історії України НАН України, 1995. – Вип. 5. – С. 5 – 30.
775. Мельникова І. М., Мартинов А. Ю. Розвиток відносин України з країнами Центральної та Південної Європи (90-ті роки ХХ ст.) [Текст] // Україна і Європа (1990-2003 рр). Частина 1. Україна в міжнародних відносинах з країнами Центральної та Південно-Східної Європи. Анотована історична хроніка / Мельникова І. М., Євсєнко І. В., Знамянська М. В., Мартинов А. Ю., Нікіфороук Д. І. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2001. – С. 5 – 44.
776. Мельникова І. М., Мартинов А. Ю. Україна в новому геополітичному устрої Центральної та Південно-Східної Європи (90-ті роки ХХ століття) [Текст] // Міжнародні зв'язки України : Наукові пошуки і знахідки. – Вип. 10 : Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С. В. Віднянський. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2001. – С. 95 – 110.
777. Мельников П. Культура чехов и словаков во второй половине ХХ века (1945-2000 гг.) [Текст] // Чехия и Словакия в ХХ веке. Очерки истории. – М. : Наука, 2005. – С. 430 – 481.
778. Месарович М., Мако Д., Тахакара И. Теория иерархических многоуровневых систем [Текст] . – М. : Мир, 1973. – 342 с.

779. Мерзляк А. Іноземні інвестиції в контексті інтеграції України до ЄС [Текст] // Економіка України. – 2003. – № 7. – С. 84 – 89.
780. Милованов В. С. Чехія [Текст] // Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века. В трех томах. Том Третий. Трансформация 90-х годов. Часть II. – М. : Наука, 2002. – С. 304 – 339.
781. Миселюк А. Український ринок має великий потенціал. Контракти [Текст] . – 2004. – № 28. – С. 9 – 15.
782. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки [Текст] // Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С.В. Віднянський. – К. : Ін-т історії НАН України, 1998. – Вип. 7. – 239 с.
783. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки [Текст] // Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С.В. Віднянський. – К. : Ін-т історії НАН України, 1998. – Вип. 10 . – 305 с.
784. Мітрофанова О. Інтеграційний курс України після Помаранчевої революції [Текст] // Визвольний шлях. – 2006. – кн. 2 (695). – С. 10 – 17.
785. Мітряєва С. Внесок вченого в дослідження новітньої історії Чехословаччини і Закарпаття [Текст] // Україна в Європейських міжнародних відносинах. Науковий збірник, присвячений д.і.н., проф., член-кор. НАН України І. М. Мельниковій. – К. : Ін-т історії України НАН України, 1998. – С. 46 – 50.
786. Мовчан В. М. Економічна інтеграція і кооперація України та ЄС [Текст] // Зовнішня політика України-2009: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред.. Г. М. Перепелиці. – К. : Інститут зовнішньої політики 2010.– С.137-161.
787. Мовчан В. М. Україна у міжнародному економічному співробітництві [Текст] // Зовнішня політика України-2009 : стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред.. Г.М. Перепелиці. – К. : Інститут зовнішньої політики 2010. – С. 61 – 79.

788. Мовчан В., Сисенко Н. Економічна інтеграція і кооперація України та ЄС: підсумки 2010 [Текст] // Відносини Україна – ЄС : у вимірі року. – К. : Інститут зовнішньої політики 2010. – № 4. – С.4 – 31.
789. Морозов К. Вектори інтеграції [Текст] // Політика і час. – 2006. – № 9. – С. 30 – 31.
790. Мостовой Ю., Зленко А. Зовнішня політика повинна працювати на внутрішню [Текст] // Дзеркало тижня. – 2001. – 20 січня. – С. 5.
791. Мотрук С. Головні напрямки зовнішньої політики Чеської Республіки на рубежі ХХ –ХХІ ст. // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С. В. Віднянський. – К. : Ін-т історії НАН України, 2004. – Вип. 10 – С. 199 – 207.
792. Мотрук С. Проблеми національно-культурного відродження українців у Чеській Республіці (кінець 80-90 роки ХХ ст.) [Текст] // Міжнародні зв'язки України : наукові пошуки і знахідки. Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С.В. Віднянський. – К. : Ін-т історії НАН України, 1998. – Вип. 10. – С. 218 – 221.
793. Мразова Л. Инвестиционные поощрения в Чешской Республике [Текст] // Предпринимательская деятельность в Чешской Республике. 2005/2006. – Прага : G plus G , s.r.o., 2006. – С. 89 – 91.
794. Наврузов Ю. Регіональна політика в Україні: проблеми, принципи, перспективи [Текст] // Управління сучасним містом. – 2001. – № 1 – 3 (1). – С. 41 – 50.
795. Нариси з історії дипломатії України [Текст] . – К. : Альтернативи, 2001. – 736 с.
796. Новій Україні – нову зовнішню політику (з круглого столу) [Текст] // Політика і час. – 2005. – № 2. – С. 47– 59.
797. Новій Україні – нову зовнішню політику (з круглого столу) [Текст] // Політика і час. – 2005. – № 3. – С.12 – 24.

798. Оніщенко А. 20 років українсько-польських відносин : випробування часом і спільна перспектива на майбутнє [Текст] // Зовнішні справи. – 2010. – № 7 – 8. – С. 7 – 8.
799. Палата Л. Реальність відстаней [Текст] // Український журнал (Прага). – 2005. – № 3. – С. 13.
800. Палій О. А. Діалог з НАТО : що далі після Бухарестського саміту? [Текст] // Щорічник «Зовнішня політика України 2008: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети». – К., Стилос, 2009. – Розділ II, §3. – С. 139 – 150.
801. Парсонс Т. Система координат действия и общая теория систем действия: культура, личность и место социальных систем [Текст] // Американская социологическая мысль. – М., 1996. – 478 с.
802. Партнерство заради безпеки: досвід країн НАТО та українська перспектива [Текст] / За загальною ред. О. І. Соскіна. – К : Інститут трансформації суспільства, 2008. – 192 с.
803. Пастухов В. Украина не с Россией. Причины и последствия стратегических просчетов российской политики по отношению к Украине [Текст] // ПОЛИС. – 2005. – №1. – С. 25 – 35.
804. Перепелиця Г.М. Зміни настануть, коли у владі появляться нові обличчя [Текст] // Універсум. – січень-лютий 2012. – № 2. – С. 9 – 11.
805. Перепелиця Г. М. Курс на стрімке зближення з Росією: чи можлива подвійна асиметрична інтеграція? [Текст] // Щорічник „Зовнішня політика України 2010: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети”. – К. : Стилос, 2011. – С. 163 – 222.
806. Перепелиця Г. М. Можливості інструментів розвитку взаємовигідних відносин у форматі Україна – „ Вишеград плюс” [Текст] // збірник „Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин”. – Братислава. – 2010. – грудень. – С. 96-112.
807. Перепелиця Г. М. Нові інструменти „східного партнерства” і можливості для України [Текст] // Транскордонне співробітництво на

- нових східних кордонах ЄС : Матеріали круглого столу. – Ужгород : Поліграфцентр „Ліра”. – 2009. – С. 152 – 158.
808. Перепелиця Г. М. Парадигма нової системи європейської безпеки [Текст] // International Review. – 2009. – № 3 – С. 40 – 52.
809. Перепелиця Г. М. Співробітництво з ЄС та Альянсом [Текст] // Євроатлантика. – 2010. – №4. – С. 32 – 35.
810. Перепелиця Г. М. Україна і нові виклики у сфері безпеки [Текст] // Щорічника „Зовнішня політика України 2008: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети”. – Київ : Стилос, 2009. – Розділ II. – С. 101 – 130.
811. Перепелиця Г. М. Українсько-російські відносини у форматі „ великого договору” [Текст] // Щорічник „Зовнішня політика України 2008: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети” – Київ: Стилос – 2009. – Розділ IV. – С.207 – 264.
812. Перепелиця Г. М. Українсько-російські відносини в багатополлярному світі [Текст] // Щорічник „ Зовнішня політика України 2009: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети”. – Київ: Стилос, 2010. – С. 205 – 257.
813. Перепелиця Г. М. Україна та Росія : примус до реінтеграції [Текст] // Щорічник „Зовнішня політика України 2011 : стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети”. – Київ : Стилос, 2012. – С. 163 – 222.
814. Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України [Текст] // Економіка України. – 2006. – № 8. – С. 35 – 40.
815. Петров Г., Санецкі П., Соскін О., Терська П. Перспективи інтеграції країн Центральної і Східної Європи в Європейський Союз [Текст] // Економічний часопис. – 1999. – № 3. – С. 15 – 20.
816. Полянников Т., Прокопов Г. Синдром „ цветных революций” [Текст] // Свободная мысль – XXI. – 2005. – № 6 (1556). – С. 148 – 160.
817. Потехін О. В., Тодоров І. Я. Тенденції зовнішньої політики України у 2008 році [Текст] // Зовнішня політика України-2009: стратегічні

- оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г. М. Перепелиці. – Київ : Інститут зовнішньої політики, 2009. – С. 35 – 53.
818. Потехін О. В., Тодоров І. Я. Тенденції зовнішньої політики України у 2009 році [Текст] // Зовнішня політика України-2009: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г. М. Перепелиці. – К. : Інститут зовнішньої політики, 2010. – С. 41 – 60.
819. Політика європейської інтеграції [Текст] / Під ред. Воронкової В. Г. – К. : Професіонал, 2007. – 512 с.
820. Правоутворення в Україні: теоретико-методологічні та прикладні аспекти [Текст]: монографія / За заг. ред. проф. Ю. Л. Бошицького; Київський університет права НАН України. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2010. – 592 с.
821. Предпринимательская деятельность в Чешской Республике [Текст] . 2005 /2006. – Прага : G plus G , s.r.o., 2006. – 250 с.
822. Приватизація та реприватизація в Україні після „помаранчевої” революції [Текст] / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, К. М. Агеєва : Центр економічного розвитку. – К. : „Міленіум”, 2006. – 200 с.
823. Приходько В. Вплив парламентських виборів 2002 р. у Чехії та Словаччині на Центрально-Східну Європу [Текст] // Carpatica–Крпатика. Випуск 19. Історія і культура Карпат (до десятиріччя утворення НДІ Карпатознавства). – Ужгород : УжНУ, 2002. – С. 334 – 335.
824. Приходько В. „Нижна революція” в Чехословаччині та формування нової внутрішньої і зовнішньої політики країни [Текст] . – Ужгород, 1999. – 96 с.
825. Продвижение изделий на рынок (оценка соответствия) в Чешской Республике после ее вступления в Европейский Союз [Текст] // Предпринимательская деятельность в Чешской Республике. 2005/2006. – Прага : G plus G , s.r.o., 2006. – С. 164 – 166.
826. Проноза В. В., Сюсько І. М. Співробітництво України з державами Центрально-Східної Європи : регіональний аспект економічної інтеграції

- (90-ті роки) [Текст] // Україна в європейських міжнародних відносинах Науковий збірник. – К. : Ін-т історії України НАН України, 1998. – С. 117 – 139.
827. Пустовойт О. До питання про середньострокову перспективу розвитку економіки України [Текст] // Економіка України. – 2005. – № 7. – С.42 – 48.
828. Рандлова Н. Каким образом влияет новый закон о занятости на трудоустройство иностранцев [Текст] // Чешская торговля и предпринимательство (Прага). – 2005. – № 07 – 08. – С. 32.
829. Расширение ЕС на восток: Предпосылки, проблемы, последствия [Текст] / Ин-т мировой экономики и международных отношений. – М. : Наука, 2003. – 344 с.
830. Регіони України : проблеми та пріоритети соціально–економічного розвитку [Текст] : Монографія / Кол. авт. ; За ред. проф. З. С. Варналія – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
831. Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України [Текст] // Київський центр Інституту Схід–Захід. – К. : Логос, 2000. – 274 с.
832. Регіональна політика ЄС після його розширення [Текст] / Аналітичні оцінки // Міжнародний семінар. Національний інститут стратегічних досліджень (Закарпатський філіал). – Ужгород : Ліра, 2004. – 242 с.
833. Ресурси місцевого і регіонального розвитку: національний та міжнародний аспекти [Текст]. Резолюція VIII Всеукраїнських муніципальних слухань, 29 липня – 2 серпня 2002 р., м. Судак, Автономна Республіка Крим // Аспекти самоврядування. – 2002. – № 3. – С. 88.
834. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з Центральноєвропейськими сусідами [Текст] / Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень „Єврорегіон Україна”. – К. : К.і.с., 2004. – 60 с.

835. Ромбальд В. Соглашение о поддержке и охране инвестиций [Текст] // Предпринимательская деятельность в Чешской Республике 2005 / 2006. – Прага : G plus G , s.r.o., 2006. – С. 82 – 84.
836. Рудич Ф. Магістральні вектори зовнішньої політики України [Текст] // Віче. – 2001. – № 9. – С. 24 – 43.
837. Рудич Ф. М. Момент істини. Трансформація політичних та економічних структур в країнах Центральної та Східної Європи [Текст] // Нова політика. – 1995. – № 6. – С. 32 – 37.
838. Руснак І. У процесі воєнної реформи. Стратегічні завдання поступової інтеграції України в НАТО : практичний вимір [Текст] // Політика і час. 2003. – № 11. – С. 9 – 13.
839. Рябінін Є. Місце європейського вектора у зовнішній політиці України [Текст] // Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень. – К., 2005. – Вип. 27. – С. 252 – 259.
840. Семенова Й. Внешняя торговля Чешской Республики в 2004 году [Текст] // Вишеградская группа – ваш партнер. – Прага : PP Agency, 2005. – С. 105 – 110.
841. Семенова Й. Внешняя торговля Чешской Республики в 2004 году [Текст] // Предпринимательская деятельность в Чешской Республике. 2005/2006. – Прага : G plus G , s.r.o., 2006. – С. 33 – 34.
842. Семенова Й. Каково состояние внешней торговли Чешской Республики после вступления в Европейский Союз? [Текст] // Чешская торговля и предпринимательство. – 2005. – № 01 – 02. – С. 6 – 9.
843. Собко В. Вхідження України до НАТО – гарантія реалізації національних інтересів держави [Текст] // Економічний часопис ХХІ. – 2006. – № 12. – С. 40 – 41.
844. Стативка Я. Чехія–Словаччина : наявність двосторонніх відносин [Текст] // Політика і час. – 2006. – № 3. – С. 3 – 9.
845. Степаненко В. Українське громадянське суспільство. „Помаранчева” стадія становлення [Текст] // Віче. – 2005. – № 2. – С. 49 – 55.

846. Страны Центральной и Восточной Европы на пороге XXI века [Текст] : Пробл. – темат. Сб. / РАН. ИНИОН. Центр. – Науч. – информ. Исследование глобальных и региональных проблем / Редколл. Вып. : Шаншиева Л. Н. – отв. ред. и др. – М., 1999. – 164 с.
847. Стратегія соціального і економічного розвитку України (2004-2015 рр.) [Текст]: „Шлях європейської інтеграції” / Автор. Кол. А. С. Гальчинський, В. М. Гаєць (та ін.). – К. : 2004. – 416 с.
848. Страшнюк С. Ю., Пугач Є. П. Політичні кризи та антитоталітарні рухи в країнах Східної Європи (50-80-ті роки ХХ століття) [Текст]. – Харків : ХНУ, 1998. – 392 с.
849. Теория международных отношений [Текст] : учеб. пособие для вузов: хрестоматия / науч. ред. П. А. Цыганков. – М. : Гардарики, 2002. – 398 с.
850. Теория международных отношений на рубеже столетий [Текст]: пер. с англ. / под ред. К. Буга и С. Смита. – М. : Гардарики, 2002. – 362 с.
851. Теремова Л. М. Роль громадянського суспільства в розробці, імплементації та моніторингу Інструменту європейського сусідства і партнерства [Текст] // Транскордонне співробітництво на нових східних кордонах ЄС : Матеріали круглого столу. – Ужгород : Поліграфцентр „Ліра”. – 2009. – С.168 – 171.
852. Терешко С. Саміт Україна – ЄС : прагматизм, розрахунок і цінності [Текст] // Відносини Україна – ЄС : у вимірі року. – К. : Інститут зовнішньої політики 2010.– № 4. – С. 40 – 48.
853. Тимінська К. 20-річчя відносин України з ЄС : від прагматичних здобутків до зовнішньополітичних амбіцій [Текст] // Відносини Україна – ЄС. – К. : Інститут зовнішньої політики 2011. – № 1 – 2. – С. 25 – 35.
854. Трухачев В. В. „ Декреты Бенеша” : мина замедленного действия для ЕС? [Текст] // Современная Европа. – М., 2010. – № 3 (43) – С. 96 – 109.
855. Трухачев В. В. Вацлав Клаус: геополитические игры строптивного чешского евроатлантиста [Текст] // Альманах „ Развитие и экономика”. – № 5. – 2013. – С. 74 – 81.

856. Трухачев В. В. Чешско-австрийские отношения накануне вступления Чехии в Евросоюз (1998-2004 гг.) [Текст] // Вестник МГУ. Серия: История.– 2010. – № 6. – с.54-67.
857. Україна в 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку [Текст] : монографія / за заг. ред. А. В. Єрмолаєва. – К. : НІСД, 2010. – 528 с
858. Україна в європейських міжнародних відносинах [Текст] // Науковий збірник / Відп. ред. С. В. Віднянський. – К. : Ін-т історії України, 1998. – 526 с.
859. Україна в міжнародних відносинах ХХ століття [Текст] / За редакцією проф. Я. Й. Машка– Львів : Світ, 2004. – 332 с.
860. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і практичний аспекти [Текст] : Монографія / [Авторський колектив : Ф. М. Рудич (керівник), Р. В. Балабан, О. П. Дуров та ін.] // Міжрегіональна академія управління персоналом; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – К. : МАУП, 2002. – 487 с.
861. Україна і Європа (1990 – 2000 рр.) // Україна в міжнародних відносинах з країнами Центральної та Південно-Східної Європи. Анотована історична хроніка / І. М. Мельникова, І. В. Євсеєнко, М. В. Знаменська, А. В. Мартинов, Д. Д. Нікіфорук– К. : Ін-т історії України, 2001. – Частина 1. – 308 с.
862. Україна і Європа (1990 – 2000 рр.). Частина 2 // Україна в міжнародних відносинах з країнами-членами Європейського Союзу. Анотована історична хроніка / І. М. Мельникова, О. М. Горенко, А. В. Мартинов, Д. Д. Нікіфорук. – К. : Ін-т історії України, 2001. – 123 с.
863. Україна – ОБСЄ: особлива форма співробітництва (інтерв'ю координатора проектів ОБСЄ в Україні Пітера Буркхарда) [Текст] / Олександр Гладкий // Політика і час. – 2001. – № 6. – С. 63 – 65.
864. Україна : стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2005 [Текст] / За ред. О. С. Власюка. – К. : Знання України. – 608 с.

865. Україна: шляхи відродження економічної свободи [Текст] / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, К. М. Агеєва: Центр економічного розвитку. – К. : „Міленіум”, 2010. – 142 с
866. Український Peter Gabriel та його „ВВ” (інтерв’ю з керівником гурту „Воплі Водоплясова” Олегом Скрипкою) [Текст] // Український журнал (Прага). – 2005. – № 4. – С. 24 – 25.
867. Устич І. Регіональний розвиток і транскордонне співробітництво у європейських міжнародних відносинах [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : історія. – Ужгород : СМП „Вісник Карпат”, 2005. – Вип. 112. – С. 51 – 55.
868. Устич С. У русі успішного співробітництва [Текст] // Політика і час. – 2001. – № 3. – С. 3 – 7.
869. Файтахова Г. Туризм является важной составной частью чешской экономики [Текст] // Чешская торговля и предпринимательство (Прага). – 2005. – № 03-04. – С. 26 – 30.
870. Федулова Л. Організаційні механізми формування результативної регіональної інноваційної системи [Текст] // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 4 (13). – С. 157 – 165.
871. Федулова Л. І., Пашута М. Т. Розвиток національної інноваційної системи України [Текст] // Економіка України. – 2005. – № 4 (521). – С. 35 – 47.
872. Федурця В. П. Зміни в територіальній структурі зовнішньої торгівлі Чеської Республіки після вступу до європейського Союзу [Текст] // Формування ринкових відносин в Україні : Зб. наук. пр. – К. : 2005. – Вип. 2 (45). – С. 108 – 111.
873. Федурця В. П. Реалізація Чеською Республікою Асоційованої угоди з Європейським Союзом: досвід для України [Текст] // Науковий вісник ужгородського університету. Серія: Економіка. – Ужгород : УжНУ – Ліра. – Вип. 13 – С. 61-66.

874. Формування великого приватного капіталу в Україні [Текст] / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, Л. З. Суплін: Центр економічного розвитку. – К. : „Міленіум”, 2004. – 90 с.
875. Фомін С. „Європейський вибір” України без „українського вибору” ЄС [Текст] // Політика і час. – 2002. – № 11. – С. 61 – 66.
876. Харбар І. Довгий шлях до своєї Праги: Євроатлантична інтеграція – головна мета зовнішньої політики України [Текст] // Політика і час. – 2002. – № 7. – С. 35 – 42.
877. Хонин В. Н. Теория международных отношений. Общая часть [Текст]. – К : Академ – Прес, 2005. – 456 с.
878. Хохлов И. И. Наднациональность в политике Европейского союза [Текст] . – 2007. – 154 с.
879. Хроніка громади // Пороги (Прага). – 1994. – № 2. – С. 3.
880. Хроніка громади // Пороги (Прага). – 1994. – № 4. – С. 2.
881. Хроніка громади // Пороги (Прага). – 1995. – № 1-2. – С. 3.
882. Цендера Н. „Мама – на Вкраїні, а тато – на Чехах” [Текст] // Віче. – 2006. № 19 – 20. – С. 50 – 51.
883. Центрально-Восточная Європа во второй половине XX века // Трансформации 90-х годов. – Часть I. – М. : Наука, 2002. – 461 с.
884. Центрально-Восточная Європа во второй половине XX века // Трансформации 90-х годов. – Часть II. – М. : Наука, 2002. – 464 с.
885. Цирфа Ю. А. Енергетичний фен-шуй : пріоритети розстановки ресурсних позицій [Текст] / Віче, 2012. – № 1 (310). – С. 22 – 25.
886. Цирфа Ю. А. Позаблоковий статус і роль „лапок” [Текст] // Віче. – 2010. – № 23. – С. 15 – 16.
887. Цирфа Ю. А. Співробітництво з НАТО як процес без кінцевого результату [Текст] // Щорічник „ Зовнішня політика України 2011 : стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети”. – К. : ВД Стилос, 2012. – С. 87 – 109.

888. Цирфа Ю. А. Стокгольм сказав: „ Газ!” Україна знає, що робити [Текст] // Віче. – 2010. – № 23. – С. 45 – 51.
889. Цирфа Ю. А. Фінансовий дисбаланс: коли чекати економічної рівноваги? [Текст] / Віче, 2012. – № 3 (312). – С. 30 – 31.
890. Цирфа Ю. А. „Фронтами” НАТО [Текст] / Віче. – 2012. – № 1 (310). – С. 20 – 21.
891. Цуп О. Проблема „Ямбурзької” заборгованості України перед Чеською Республікою та її вплив на двосторонні торговельно-економічні відносини [Текст] // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – Т. : ТНЕУ, 2011. – Вип. 16. – С. 301 – 307.
892. Цуп О. Спільна участь України та Чеської Республіки у проектах ОБСЄ [Текст] // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – Вип. 3. – С. 226 – 229.
893. Цыганков П. А. Международные отношения [Текст]: Учеб. пособие / Ин-т „Открытое о-во”. – М. : Новая шк., 1996. – 317 с.
894. Цыганков П. А. Теория международных отношений [Текст]: учебное пособие. – М. : Гардарики, 2006. – 590 с.
895. Чалий О. О. Європейська інтеграція України: партнерство чи асоціація? [Текст] // Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз. Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю (29 травня 2002, Київ). – К. : Вид-во УЖДУ, 2002. – С. 3 – 6.
896. Чемодуров О. Зовнішні джерела фінансування модернізації українських підприємств [Текст] // Економіка України. – 2005. – № 9. – С. 54 – 61.
897. Чермакова Г. Рост туризма продолжается и в 2005 году [Текст] // Чешская торговля и предпринимательство. – Прага, 2005. – № 03 – 04. – С. 30.

898. Черник П. Україна в геополітичних концепціях Чехії та Словаччини ХХ ст. [Текст] // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку, випуск 21. – Львів : „Львівська політехніка”, 2009. – С.172 – 179.
899. Чернишук В. Творчість у русі або проект „З чого почати формування іміджу України” [Текст] // Український журнал (Прага). – 2005. – № 4. – С. 22.
900. Черноусенко О. Партнерство Україна – НАТО: еволюція розвитку [Текст] // Політика і час. – 2003. – № 10. – С. 3 – 7.
901. Чесаны С. Какова была динамика ВВП? [Текст] // Чешская торговля и предпринимательство. – Прага, 2005. – № 03 – 04. – С. 2 – 7.
902. Чеські „помаранчі ”– трохи запізнілі, та все ж... [Текст] // Український журнал (Прага). – 2005. – № 1– 2. – С. 5.
903. Чеська Республіка – ваш партнер Україна. – Прага, 2002 / 2003. – 90 с.
904. Чехия и Словакия в ХХ веке. Очерк историка. В двух книгах. – Книга 2. М.: Наука, 2005. – 558 с.
905. Шаповалова О. Вплив глобальних та регіональних тенденцій на зовнішню політику України [Текст] // Щорічник „Зовнішня політика України 2010: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети”. – К. : Стилос, 2011. – С. 7 – 24.
906. Шаповалова О. Євробезпека після Лісабону: що може змінити ПРО? [Текст] // Євроатлантика. – 2010. – № 4. – С. 73 – 77.
907. Шаповалова О. Європейський Союз – Україна: межі нормативної сили [Текст] // International Review. – К. , 2010. – № 2 (14). – С. 4 – 10.
908. Шаповалова О. Європейський Союз та Україна у 2010 році: підсумки політичного діалогу [Текст] // Відносини Україна – ЄС: у вимірі року. – К. : Інститут зовнішньої політики, 2010. – № 4. – С. 32 – 39.
909. Шаповалова О. Політичний діалог Україна – ЄС [Текст] // Щорічник „Зовнішня політика України 2010: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети”. – К. :Стилос, 2011. – С. 145 – 162.

910. Шаповалова А. Противоракетная оборона после Лиссабона: на грани политики и безопасности [Текст] // Геополитика. – 2010. – Выпуск IV. – С. 46 – 52.
911. Шаповалова О. Стан політичних відносин Україна – ЄС: з якими результатами завершуємо рік [Текст] // International Review. – К., 2010. – № 4. – С. 22 – 26.
912. Шаповалова О. Східне партнерство: асиметрія очікувань і можливостей [Текст] // Відносини Україна – ЄС: у вимірі року. – К.: Інститут зовнішньої політики, 2010. – № 3. – С. 4 – 14.
913. Шаповалова О. Угода про асоціацію в 2011-му – мрія чи реальність? [Текст] // Зовнішні справи (№ 2), 2011 [Електронний ресурс]: <http://uaforeignaffairs.com/article.html?id=618>.
914. Шаповалова О. Україна в системі двосторонніх відносин із провідними європейськими країнами [Текст] // „Зовнішня політика України-2009: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети” / За ред.. Г.М. Перепелиці. – К.: Інститут зовнішньої політики, 2010. – С. 206 – 222.
915. Шаповалова О. Україна в системі двосторонніх відносин із провідними європейськими країнами [Текст] // Щорічник „ Зовнішня політика України 2010: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети”. – К.: Стилос, 2011. – С. 253 – 280.
916. Шаповалова О. Українсько-російські відносини: деконструкція конфліктності [Текст] // Зовнішні справи. – 2010. – № 1. – С. 6 – 9.
917. Шаповалова О. Political Implications of the Eastern Partnership for Ukraine: a Basis for Rapprochement for Deepening the Rift in Europe” [Text] // Romanian Journal of European Affairs, 2010, Vol. 10, No. 3. – P. 70-79.
918. Шепелєв М. А. Теорія міжнародних відносин [Текст] . – К., 2004. – 622 с.
919. Шимов Я. В. „Опозиционный договор” между Чешской социал-демократической партией и Гражданской демократической партией и его роль в новейшей политической истории Чехии (1998-2000 годы) [Текст]

- // Проблемы славяноведения в трудах молодых ученых. – М.: Наука, 2003. – Вып. 1. – С. 192 – 194.
920. Шлоссер Ш. Рост валового внутреннего продукта в Чешской Республике в 2004 году [Текст] // Вишеградская группа – ваш партнер. – Прага: PR Agency, 2005. – 142 с.
921. Шлоссер Ш. Рост валового внутреннего продукта в Чешской Республике в 2004 году [Текст] // Предпринимательская деятельность в Чешской Республике 2005 / 2006. – Прага: G plus G , s.r.o., 2006.– С. 37 – 39.
922. Шпакович О. Правові засади співробітництва України з Євросоюзом [Текст] // Віче. – 2006. – № 19 – 20. – С. 17 – 19.
923. Штребова Л., Еникова М. ЧР и ее членство в международных экономических организациях [Текст] // Предпринимательская деятельность в Чешской Республике 2005 / 2006. – Прага: G plus G , s.r.o., 2006.– С. 47 – 52.
924. Щербакова Ю. А. Чешская Республика и НАТО [Текст] // Страны Центральной и Восточной Европы на пороге XXI века. – М.: ИНИОН РАН, 1999. – 164 с.
925. Яреш Я. Продвижение изделий на рынок (оценка соответствия) в Чешской Республике после ее вступления в Европейский Союз [Текст] // Предпринимательская деятельность в Чешской Республике 2005/2006. – Прага: G plus G , s.r.o., 2006.– С. 184 – 186.
926. Яснюк В. Міфи та реальність щодо НАТО і переваги членства України в Альянсі [Текст] // Економічний часопис. – 2006. – № 1 – 2. – С. 33 – 38.
927. Agenda pro českou zahraniční politiku 2007 / Ed. Vaclav Nekvapil, Antonin Berdych, Luboš Vesely. – Praha : Asociace pro mezinárodní otázky (AMO), 2008. – 55 s.

928. Agenda pro českou zahraniční politiku 2008 / Ed. Antonín Berdych, Václav Nekvapil, Luboš Veselý. – Praha : Asociace pro mezinárodní otázky (AMO), 2008. – 193 s.
929. Agenda pro českou zahraniční politiku 2009 / Ed. Vít Dostál, Václav Nekvapil, Michal Thim, Luboš Veselý. – Praha : Asociace pro mezinárodní otázky (AMO), 2009. – 204 s.
930. Agenda pro českou zahraniční politiku 2010 / Ed. Václav Bacovský, Vít Dostál, Michal Thim. – Praha : Asociace pro mezinárodní otázky (AMO), 2010. – 204 s.
931. Agenda pro českou zahraniční politiku 2011 / Ed. Vít Dostál, Tomáš Karasek, Michal Thim. – Praha : Asociace pro mezinárodní otázky (AMO), 2011. – 214 s.
932. Agenda pro českou zahraniční politiku 2012 / Ed. Vít Dostál, Tomáš Karasek, Michal Thim. – Praha : Asociace pro mezinárodní otázky (AMO), 2012. – 216 s.
933. Agenda pro českou zahraniční politiku 2013 / Ed. Vít Dostál, Jakub Eberle Tomáš Karasek. – Praha : Asociace pro mezinárodní otázky (AMO), 2013. – 68 s.
934. Aalto P. The EU-Russia Energy Dialogue and the Future of European Integration: From Economic to Politico-Normative Narratives [Text] // The EU-Russian Energy Dialogue. Europe's Future Energy Security. / In: Aalto, P. (ed., 2008). – Ashgate : Surrey, 2008. – S. 23 – 41.
935. Balaban M., Rasek A. Divoké karty v budoucím vývoji světové bezpečnosti: Trendy do roku 2040 [Text] // Vojenské rozhledy. – №. 3. – Praha, 2009. – S. 3 – 17.
936. Balaban M., Rasek A. Bezpečnost [Text] // Česká republika – trendy, ohrožení, příležitosti / In Potůček, M., Mašková, M. a kol. – Praha : Karolinum, 2008. – S. 280 – 306.

937. Balaban M., Rasek A. Evropa a Česko odvrací energetický kolaps [Text] // Devět scénářů vývoje české společnosti / In Riziková budoucnost. – Praha : Matfyzpress, 2010. – S. 72 – 79.
938. Bálek A. Vybrané problémy a souvislosti budoucího ekonomického vývoje České Republiky [Text] // Pohledy. – 1998. – № 2 – 3. – S. 21.
939. Balík S. Neuskutečněné předčasné volby 2009 [Text] // Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010 / In: Balík, S. – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. – S. 39 – 65.
940. Balik S., Cisar O. České veřejné politiky [Text] // Veřejné politiky v České republice v letech 1989-2009 / In Balik S., Cisar O., Petr Fiala P. – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. – S.11 – 27.
941. Balik S., Havlik V., Havlik V., Kmet J., Svacinova P. Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010) [Text] . – Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2011. – 264 s.
942. Bauer J. Kdo za nás rozhoduje [Text] // Pravdivé skutečnosti o zákulisním boji ČSSD a ODS. – Praha: Saga, 1998. – 223 s.
943. Bejček J. Působení práva EU ve sféře českého obchodního práva [Text] // Časopis pro právní vědu a praxi. – Ročník XIX, číslo 4. – Praha, 2011. – S. 356 – 364.
944. Belyi A. EU External Energy Policies: A Paradox of Integration Europe's Global Role [Text] // External Policies of the European Union. Burlington / In: Orbie, J. (ed., 2008). – Ashgate : Surrey, 2008. – S. 203 – 215.
945. Belko M. Dôvody a dôsledky rozpadu ČSFR z ekonomického hľadiska [Text] // Česko – slovenské vzťahy desiat let po rozpadu federácie / In: Kolesár, P. (eds.). – Brno: Mezinárodní politologický ústav MU, 2003. – S. 41-59.
946. Beneš P. Česka koruna pod tlakem spekulace [Text] // Bankovníctví. – № 13. – Praha : MFČR, 1997. – S. 27.
947. Beneš V., Braun M. Evropsky rozměr české zahraniční politiky [Text] // Česka zahraniční politika v roce 2010. Analýza UMV / In: Kořan Michal (ed). – Praha: Ustav mezinarodnich vztahů, 2011. – S. 57 – 91.

948. Bertalanffy L. General system theory; foundations, development, applications [Text]. – New York : G. Braziller, 1969. – 289 p.
949. Bespečnostní politika České Republiky. – Praha : s.r.o., 1998. – 238 s.
950. Cabadova L. Waisova, Š. Energetická bezpečnost v evropském prostoru: současný stav a střednědobé perspektivy [Text] // Evropská energetická bezpečnost / In: Cabadova Waisova Šárka. – Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. – S. 9 – 40.
951. Cabada L. Waisová Š. Czech Political Parties and their Position to the Institutions of the European Union – Debate Before the First EP Elections [Text] / In: Cabada, L.; Krašovec, A. (eds.): Europeanisation of National Political Parties. – Plzeň : Vydavatelství a Nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. – S. 3 – 94.
952. Chvojka P. Stabilita, rovnováha a růst [Text] // Bankovníctví. – Praha : MFČR, 1999. – № 6. – S. 7 – 9.
953. Chytilík R. Volební průzkumy [Text] // Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010 / In: Balík S. – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. – S. 135 – 154.
954. Cupalova M. Protikrizové plány v zemích EU [Text] / In: Working Papers Fakulty mezinárodních vztahů – Praha : Vysoké školy ekonomické, 2009. – № 1. – S. 1 – 19.
955. Cupalova M. Sociální, ekonomické, právní a bezpečnostní otázky současnosti [Text] // Sborník příspěvků 2. mezinárodní slovensko-české konference. Vydání první. – Praha : Soukromá vysoká škola ekonomických studií, 2010. – S. 54 – 59.
956. Čaloud D., Foltýn T., Havlík, V. Politické strany a jejich systém v období 2002-2006 [Text] // Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006 / In: Čaloud D., Foltýn T., Havlík V.; Matušková A. (eds.). – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. – S. 7 – 25.
957. Černohlavková E., Plchová B. a kol. Zahraniční obchod [Text]. – Praha : Bankovní institut vysoká škola, 2007. – 263 s.

958. Černý O. Koaliční vládnutí v České republice ve volebním období 2002 – 2006 (mýty a skutečné koalice v Poslanecké sněmovně) [Text] / In: Cabada L. a kol.: Koalice a koaliční vztahy. – Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. – S. 84 – 108.
959. Černoch F. Cesta do EU: Východní rozšíření Evropské unie a Česká Republika v období 1990-2004 [Text]. – Praha : Linde, 2003. – 159 s.
960. Černoch F. Energetická politika EU: Pozice na půli cesty / In: Cabadova Waisova, Š. Evropská energetická bezpečnost [Text]. – Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. – S. 67 – 105.
961. Černoch F., Dančák B., Chvalková J. Nekonvenční zdroje zemního plynu – potenciál a možné důsledky pro region středovýchodní Evropy [Text]. – Brno : IIPS a EEIP, 2012. – №1. – 226 s.
962. Černoch F., Dančák B., Kodousková. Unconventional Sources of Natural Gas: Development and Possible Consequences for the Central Eastern European Region [Text]. – Brno : Masarykova univerzita, 2012. – S. 56-80. – Vyd. 1. – 134 s.
963. Černoch F., Zapletalová V. Energetická politika Evropské unie [Text]. – Brno: Masarykova univerzita, 2012. – Vyd. 1. – 156 s.
964. Černoch F., Zapletalová V. Historie české energetiky [Text] // In Energetický sektor České republiky. – Brno : Masarykova univerzita, 2012. Neuveden. – Vyd. 1. – S. 63 – 102.
965. Černoch F., Zapletalová V. Zahraničněpolitická dimenze české energetiky [Text] // In Energetický sektor České republiky. – Brno : Masarykova univerzita, 2012. Neuveden. – Vyd. 1. – S. 407 – 441.
966. Česko: občianski demokrati vyhrali remizu [Text] // Trend. – Praha : MFČR, 2006. – № 22. – S. 10.
967. Česká Republika v Evropské unii. Přínosy a náklady [Text]. – Praha : Asociace pro studium mezinárodních vztahů, 2004. – №1. – 164 s.
968. Česká Republika – na cestě ke vstupu do EU [Text] // Studie Světové banky. – Praha : MFČR, 1999. – S. 140 – 155.

969. Československo v letech 1968 – 1990. Aktualne otázky historie [Text] // Zbornik Z odpov / Redaktor Gal F. – Banská Bystrica : Metodický centrum, 1993. – 224s.
970. Čorň E. a kol. Zpráva o situaci na trhu práce za rok 2008 [Text]. – Praha : Úřad práce ve Znojmě, 2009. – 45 s.
971. Čorň E. a kol. Zpráva o situaci na trhu práce za rok 2009 [Text]. – Praha : Úřad práce ve Znojmě, 2010. – 41 s.
972. Dan M. Česká republika a Evropská unie [Text]. – Praha : Barrister and Principal, 2010. – 227 s.
973. Dančák B. Základní principy a východiska energetické bezpečnosti [Text] // Energetická bezpečnost a zájmy České republiky / In: Dančák Břetislav, Zavesický Jan. – № 1. – Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2007. – S 10 – 26.
974. Dančák B., Fiala P., Hloušek V. Evropeizace: pojem a jeho konceptualizace [Text] // Nové téma politologického výzkumu / In: Dančák B., Fiala P., Hloušek V. (eds.): Evropeizace. – Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2005. – S. 11 – 25.
975. De Jong S., Wouters J., Sterkx S. The 2009 Russian-Ukrainian Gas Dispute: Lessons for European Energy Crisis Management after Lisbon [Text] // European Foreign Affairs Review. – L. : EFA, 2010. – №. 4. – S. 511 – 538.
976. Dienstbier J. Češi a Němci – nový začátek [Text] // Češi a Němci: dějiny, kultura, politika. – Praha : MOP, 2002. – S. 318 – 326.
977. Ditrych O. Spojené státy americké v české zahraniční politice [Text] // Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza UMV / In: Kořan, Michal (ed). – Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2009. – S. 153 – 167.
978. Domnitz C. Zápas o Benešovy dekrety před vstupem do Evropské unie [Text]. – Berlín-Praha, 2007. – 174 s.
979. Dubska D. Český průmysl v době nastupující recese [Text] // In Statistika: ekonomicko-statistický časopis. – Brno, 2009. – Roč. 46, č. 5. – S. 423 – 445.

980. Dunčák B. Deset let zahraniční politiky České Republiky // Praha : Listi SFPA, 2003. – S. 21 – 23.
981. Dürr J., Marek D., Šaradín P. Europeizace české politické scény – politické strany a referendum o přistoupení k Evropské unii [Text] // Mezinárodní vztahy. – Praha, 2004. – Roč. 39, č. 1. – S. 27 – 47.
982. Ehl M., Payne J. Nová koncepce české zahraniční politiky [Text] // Mezinárodní politika. – Praha. – № 11. – S. 23.
983. Eibl O. Volební programy [Text] // Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010 / In: Balík S. –: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. – S. 69 – 95.
984. Ekonomika České Republiky v novém prostoru Evropské Unie [Text] / Tomáš Chalík, Jana Marková (edd.). – Praha : G plus G., 2004. – 182 s.
985. Fiala P. Česká pravice v opozici [Text] // Revue Politika. – Brno, 2003. – Vol. 1, no. 1. – S. 9 – 12.
986. Fiala, P. Česká republika: transformující se nebo konsolidovaný politický systém? Pokus o aplikaci obecných kritérií a indikátorů konsolidace na český případ [Text] // Středoevropské politické studie. – Brno : MPÚ MU, 2001. – Vol. III, no. 1. – S. 1 – 7.
987. Fiala, P. Čtyřkoalice mezi integrací a rozpadem [Text] // Proglas. – Brno : CDK, 2001. – Vol. 13, no. 3. – S. 10 – 14.
988. Fiala P. Europa i znużenie Okcydentu. Bezplodny Sojusz? [Text] // Polska i Czechy w Unii Europejskiej / In.: Krutilek O., Arthur Wolek A., Kraków. – Brno : Ośrodek Myśli Politycznej, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011. – S. 51 – 73.
989. Fiala P. Evropský mezičas: nové otázky evropské integrace [Text] // Nové rozšíření. – Brno : Barrister & Principal, 2010. – 205 s.
990. Fiala, P. KDU-ČSL: hledání v období změn [Text] // Proglas. – Praha : CDK, Dánsko, 2001. – Vol. 13, №. 5 – 6. – S. 10 – 14.

991. Fiala, P. Podmínky spolupráce českých pravicových stran [Text] // Revue Politika. – Brno : Barrister & Principal, 2003. – Vol. 11 – 12 / 2003. – S. 15 – 17.
992. Fialy P. Politika, jaká nemá být [Text]. – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. – S. 163 s.
993. Fialy P. Politika, jaká nemá být [Text]. – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. – S. 13 – 46.
994. Fiala, P. Referendum ako výnimočný politický nástroj [Text] // Listy SFPA.– Slovensko, 2003. – Vol.VII. – S. 19 – 20.
995. Fialy P. Rozpad politiky. Kontexty [Text]. – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. – S. 3 – 10.
996. Fiala, P. Volba prezidenta a český politický systém [Text] // Revue Politika. – Brno : Barrister & Principal 2003. – Vol. 3, №. 3. – S. 10 – 13.
997. Fiala P.; Hloušek V.; Krpec O. Evropeizace českých odborových svazů: proměny strategie reprezentace zájmů a okruhu partnerů v procesu evropské integrace [Text] // Politologický časopis. – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury. – Vol. 2. – S. 95 – 109.
998. Fiala J. a kol. Působení práva EU ve sféře českého občanského práva hmotného a procesního a práva rodinného [Text] // Časopis pro právní vědu a praxi. – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011. – Ročník XIX, číslo 4. – S. 341 – 352.
999. Fiala P., Mareš M., Pšejka P. Komunisté a jejich strany [Text] // Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a na Slovensku, 1861– 2004 / In Malíř Jiří - Marek Pavel. – Brno : Doplněk, 2005. – Vyd. 1. – S. 1413 – 1432.
1000. Fiala, P., Mikš F. Krajské a senátní volby [Text] // Proglas. – Brno : CDK, 2000. – Vol. 12, №. 9. – S. 1 – 4.
1001. Fiala, P., Mikš, F. ODS a opoziční smlouva [Text] // Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991 – 2006 / In Balík Stanislav. – Brno : CDK 2006. – S. 38 – 64.

1002. Fiala, P., Mírekš M. Unie svobody -Demokratická unie [Text] // Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a na Slovensku, 1861 – 2004 / In Malí Jíí - Marek Pavel. – Brno : Doplnk, 2005. – Vyd. 1. – S. 1563 –1578.
1003. Fiala P., Suchý P. Křesťanská a demokratická unie Československá strana lidová [Text] // Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. II. díl: období 1938 – 2004. – Vyd. 1. – Brno : Doplněk, 2005. – S. 1433 – 1453.
1004. Fojtik V. Tošovský bez limitu : Energetická koncepce [Text]. – Euro. 19. 10. 2009. – Č. 42. – S. 16.
1005. Fojtikova L. Zahraničně obchodní politika ČR: Historie a současnost (1945 – 2008) [Text] . – Praha : C. H. Beck, 2009. – 239 s.
1006. Fomenko S. Obchodni vztahy mezi Ukrajinou a Českou republikou [Text] // Diplomove práce / Vysoká škola ekonomická v Praze. Fakulta mezinárodních vztahů. Katedra mezinárodního obchodu. Hlavní specializace: Mezinárodní obchod. – Praha, 2006. – 72 s.
1007. Frank L. U.S. Antiballistic Missile Defence in Europe and the Czech Republic [Text] // Strategic Impact. – № 4. – NY : Strategic Impact, 2010. – S. 55 – 59.
1008. Jemelková I., Ulík K., Bacovský V., Dostál V., Beroun V.: Agenda pro českou zahraniční politiku 2009: Česká republika v Evropské unii [Text]. – Praha : AMO Policy paper, 2009. – S. 1 – 19.
1009. Jelinek P. Jak dál s českou rozvojovov spoluprací? [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : G plus G., 2004. – № 1. – S. 8 – 10.
1010. Grégr M. Úvod [Text] // Export 2002. – Praha : G plus G., 2003. – 216 s.
1011. Gregorova Z. Působení práva EU ve sféře českého pracovního práva [Text] // Časopis pro právní vědu a praxi. – Praha : CEP, 2011. – Ročník XIX, číslo 4. – S. 353 – 355.
1012. Grendel L. Duch Strednej Europy [Text] // Mezinárodní vztahy. – Praha : CEP, 2001. – № 2. – S. 24 – 31.

1013. Grigoriev L., Belova M. EU-Russia gas relations [Text] // The EU-Russia gas connection: Pipes, politics and problems / In: Liuhto, K. (ed., 2009). – Turku: Pan-European Institute. – Turku : Turku School of Economic, 2009. – S. 70 – 91.
1014. Had M., Urban L. Europsá společenství. První pilir Evropske Unie [Text]. – Praha : Nadas AEGH, 1997. – 155 s.
1015. Hampl M. Evropske dluhy bude třeba zčásti odpustit [Text] . – Praha : HN, 2011. – S. 13 – 15.
1016. Handle V. Česká republika v EU a NATO [Text] // Česko a Rakousko po konci studené války: různými cestami do nové Evropy. – Dresden Ústí nad Labem, 2009. – S. 79 – 113.
1017. Handle V. Česká zahraniční politika před vstupem do Evropske Unie [Text] // Mezinárodní politika. – Praha, 2002. – № 1. – S. 9-11.
1018. Handle V., Kunstát M. Střední Evropa v zahraniční politice České republiky [Text] // Česko a Rakousko po konci studené války : různými cestami do nové Evropy. – Dresden Ústí nad Labem, 2009. – S. 61 – 77.
1019. Handle V., Kunstát M. Rakouská integrace bezpečnostní a vojenská politika a regionální vojenské spolupráce [Text] // Mezinárodní vztahy.– Praha, 2003. – № 4. –S.74 – 87.
1020. Handle V a kol. Spolkova republika Německo v česke zahraniční politice [Text] // Česka zahraniční politika v roce 2009. Analyza UMV / In: Kořan Michal. – Praha : Ustav mezinárodních vztahů, 2009. – S.135 – 152.
1021. Havel V. NATO, Europe and the security of democracy: selected speeches, articles and interview 1990 – 2002 [Text]. – Pardubice : Theo, 2002. – 124 s.
1022. Havlík V. „Evropská“ dimenze české politiky. Srovnání voleb v letech 2002 a 2006” [Text] // Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006 / In: Čaloud D.; Foltýn T., Havlík V., Matušková, A. – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. – S. 26 – 41.

1023. Havlik V. Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010 [Text] // Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010 / In Balik Stanislav. – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. – S. 11 – 38.
1024. Havlik, V. Zahraniční politika [Text] // Veřejné politiky v České republice v letech 1989-2009 / In Balik S., Cisar O., Fiala P. – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. – S. 577 – 615.
1025. Havlik V., Brtník R. Personalizace volby v kontextu konceptu voleb druhého řádu // Příklad voleb do zastupitelstva Jihomoravského kraje v roce 2008. – Brno : Středoevropské politické studie, 2008. – S. 133 – 162.
1026. Havlik V., Cabada L., Hloušek V. Eurovolby 2009: Prostor pro evropeizaci politických stran ve středovýchodní Evropě (recenze) [Text] // Politologický časopis. – Brno : Mezinárodní politologický ústav MU, 2010. – S. 323 – 325.
1027. Havlik, V., Hoskovec L. Krajské volby v České republice v kontextu konceptu voleb druhého řádu [Text] // Analýza vybraných aspektů voleb do krajských zastupitelstev v letech 2000 – 2008. – Brno : Evropská volební studia, ISPO FSS MU. – S. 22 – 47.
1028. Havlík V.; Kopeček L. Krize vládnutí v České republice [Text] // Analýza působení volebního a stranického systému a návrhy možných řešení / Politologický časopis. – Brno : 2008. – Vol. XV. – S. 183 – 205.
1029. Havlik, V., Pinková, A. Populisté, protestní strany, outsideři? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických politických stran [Text]. – Brno : 2012. – № 10. – S. 121 – 153.
1030. Havlik V., Jogheeva E. Volby do Evropského parlamentu v roce 2009 optikou konceptu voleb druhého řádu [Text] // Evropská volební studia. – Brno: Institut pro srovnávací politologický výzkum, 2010. – S. 96 – 110.
1031. Havlík V., Vykoupilová H. Dvě dimenze evropeizace volebních programů: Příklad české republiky [Text] // Sociální studia. – Brno : 2007. – № 4. – S. 121 – 142.

1032. Heiss G., Králová K., Pesek J., Rathkolb O. Česko a Rakousko po konci studené války: různými cestami do nové Evropy [Text]. – Dresden Ustí nad Labem, 2009. – S. 473.
1033. Hirman, K. V Nabucco začala európska ária. Nemecký RWE podpísal možno kľúčovú dohodu. e-TREND.sk, 24.4.2009. [On-line text] : (<http://blog.etrend.sk/karel-hirman/2009/04/24/rusi-na-mol/>).
1034. Hřich J. Hospodársky rozměr česke zahraniční politiky [Text] // Analyza UMV Česka zahraniční politika v roce 2007 / In: Kořan Michal. – Praha: Ustav mezinárodních vztahů, 2008. – S . 333.
1035. Hřich J. Hospodársky rozměr česke zahraniční politiky. Důležitý nástroj boje s hospodárskou krizí [Text] // Česka zahraniční politika v roce 2009. Analyza UMV / In: Kořan Michal. – Praha : Ustav mezinárodních vztahů. 2010. – S. 303 – 316.
1036. Hloušek V.. Česká republika // Politické strany moderní Evropy. Analýza stranicko-politických systémů / In: Strmiska M., Hloušek V., Kopeček L., Chytilík R. – Praha : Portál, 2005. – S. 450 – 464.
1037. Hloušek V. Koncept konfliktních linií a problematika evropské integrace [Text] // Sociologický časopis. – Praha, 2007. – № 43. – S. 361 – 378.
1038. Hloušek V., Pšeja P. Evropeizace politických stran a stranického systému v České republice [Text] // Politologický časopis. – Praha : MPÚ, 2008. – № XV. – S. 299 – 317.
1039. Holman, R. Transformace české ekonomiky: V komparaci s dalšími zeměmi střední Evropy [Text] . – Praha : CEP, 2000. – 106 s.
1040. Hřich J. (2008): Hospodársky rozměr česke zahraniční politiky [Text]// Česka zahraniční politika v roce 2007. Analyza UMV / In: Kořan Michal. – Praha : Ustav mezinárodních vztahů, 2008. – S. 333 – 347.
1041. Hussein K. The Europeanization of Member State Institutions [Text] // The Member States of the European Union / In: Bulmer S., Lequesne Ch. (eds.). – Oxford : Oxford University Press, 2005. – S. 285 – 316.

1042. Hynek N. Protiraketová obrana v současném strategickém a politickém kontextu. Vztah k odstrašování a dopad třetího pilíře na dynamiku mezi relevantními aktéry [Text] // Mezinárodní vztahy. – Praha : MZV, 2008. – Roč. 43, č. 4. – S. 5 – 31.
1043. Iseri E. The US Grand Strategy and the Eurasian Heartland in the Twenty-First Century [Text] // Geopolitics. – NY : OU Press, 2009. – № 1. – S. 26–46.
1044. Jančkova S. Krize eurozóny a dluhová krize vyspělého světa [Text] / Vydání první. – Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010. – 99 s.
1045. Kamp, K. H. Budoucnost transatlantických vztahů v oblasti bezpečnostní politiky [Text] // Evropská unie a vývoj koncepce evropské bezpečnosti / In: Dančák, B. – Brno : MPÚ, 2001. – S. 9 – 19.
1046. Kaniok P. Stranický euroskepticismus: teoretické modely klasifikace politických stran podle opozičních postojů k evropské integraci [Text] // Euroskepticismus a země střední a východní Evropy / In: Havlík V., Kaniok P. – Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2006. – S. 9 – 23.
1047. Karlas J. OBSE a boj s terorismem: důsledky pro její roli [Text] // Mezinárodní politika / Jan Karlas. – Praha : MZV, 2004. – № 1.– S. 19 – 20.
1048. Kavan J. Zahraniční politika České Republiky [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 1998. – № 9. – S. 4 – 6.
1049. Khol, R. Česká bezpečnostní politika 1993-2004 [Text] // Zahraniční politika České republiky 1993 – 2004 / Úspěchy, problémy a perspektivy / In: Pick O., Handl V. – Praha: IIR, 2004 – S. 31 – 44.
1050. Khol R. Úvod // Evropská bezpečnostní a obranná politika: národní perspektivy [Text] / In: Khol, R. a kol. – Praha: IIR, 2002. – S. 9 – 15.
1051. Kiikufka J. Teoria stosunkow miedzynarodowych [Text]. – Warszawa, 2000. – S. 154.
1052. Klaus V. a kol. Patnáct let od obnovení kapitalismu v naší zemi [Text] // Sborník textů. – Praha : CEP, 2006. – 180 s.

1053. Klaus V., Tomisik V. Makroekonomická fakta české transformace. – Brno : NC Publishing, 2007. – 139 s.
1054. Klepáč J. Kríza sa môže zopakovať [Text] // Zahraničná politika.– Praha : MZV, 2009. – Roč. XIII., č. 1. – S. 22 – 24.
1055. Kmec V., Nad' M. Nová bezpečnostná situácia Slovenska po rozšírení NATO [Text] // Mezinárodní politika. – № 4. – Praha : MZV, 1999. – S. 17-20.
1056. Kodouskova H., Kuchynkova P., Leshchenko A. Energetická bezpečnosť asijských zemí a Ruské federácie [Text] . – Brno : Masarykova univerzita, 2012. – 420 s.
1057. Konečný V. Ruský pohľad na Ukrajinu [Text] // Mezinárodní politika. – № 4. – Praha : MZV, 1997. – S. 4 – 6.
1058. Koncepcie zahraničnej politiky Českej republiky na rok 2000 [Text] // Mezinárodní vzťahy. – Praha : MZV, 2000. – № 1. – S. 3 – 7.
1059. Korsak R. The question of interstate cooperation of Ukraine and Czech Republic in czech scientists' labors (the beginning XXI century) [Text] // Nauka I Studia / Ekonjmiczne nauki. – Przemysl : Nauka I Studia, 2013. – № 20. – S. 102 – 114.
1060. Kořan M. Politický kontext a tvorba českej zahraničnej politiky v roku 2008 [Text] // Česká zahraničnej politika v roku 2008. Analýza UMV / In: Kořan, Michal. – Praha : Ústav mezinárodných vzťahů, Praha 2009. – S. 13 – 40.
1061. Kořan M. Politický kontext a tvorba českej zahraničnej politiky v roku 2009 [Text] // Česká zahraničnej politika v roku 2009. Analýza UMV / In: Kořan Michal (ed). – Praha : Ústav mezinárodných vzťahů, Praha 2010. – S. 15 – 40.
1062. Kořan M. Politický kontext a tvorba českej zahraničnej politiky v roku 2010 [Text] // Česká zahraničnej politika v roku 2010. Analýza UMV / In: Kořan Michal – Praha : Ústav mezinárodných vzťahů, 2011. – S. 15 – 32.
1063. Kořan M. Politický kontext a tvorba českej zahraničnej politiky v roku 2011 [Text] // Česká zahraničnej politika v roku 2011. Analýza UMV / In: Kořan, Michal (ed). – Praha : Ústav mezinárodných vzťahů, Praha 2012. – 379 s.

1064. Kopecký P., Mudde C. The Two Sides of Euroscepticism [Text] // Party Positions on European Integration in East Central Europe, European Union Politics . – Praha: TER, 2002. – Roč. 3, č. 3. – S. 297 – 326.
1065. Kopeček L. Krize vládnutí v České republice. Analýza působení volebního a stranického systému a návrhy možných řešení [Text] // Politologický časopis. – Praha : CEP, 2008. – № XV, č.3. – S. 183 – 205.
1066. Kopeček L., Pšeja, P. Česká strana sociálně demokratická [Text] // Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. II. díl: období 1938 – 2004 / in: Malíř J., Marek P. – Brno : Doplněk, 2005. – S. 1463 – 1487.
1067. Kotyk V. Česká Republika a Ukrajina [Text] // Mezinárodní politika. – Praha: MZV, 1997. – № 4. – S. 4 – 6.
1068. Kotyk V. Česko – ruské vztahy v kontextu středoevropské politiky Ruska [Text] // Mezinárodní vztahy.– Praha: MZV, 1997. – № 2. – S. 22 – 30.
1069. Kotyk V. Stručná bilance vývoje české zahraniční politiky [Text] // Mezinárodní vztahy. – Praha : MZV, 2000. – № 1. – S. 14 – 21.
1070. Kotyk V. Vstup České Republiky do NATO – a co dál? [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 1994. – № 4. – S. 14 – 17.
1071. Kotik V. Základní momenty a faktory rozpadu sovětského bloku [Text] // Mezinárodní vztahy. – Praha : MZV, 1994. – № 4. – S. 59 – 72.
1072. Kračálová S. Valné shromáždění: mezinárodní politika možného [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 2004. – № 1. – S. 11 – 12.
1073. Kratochvíl P., Kuchyňková P. Between the Return to Europe and the Eastern Enticement [Text] // Czech Relations to Russia / In: Fóti G., Ludvig Z. EU-Russian Relations and the Eastern Partnership. Central-East European Member-State Interests and Positions. East European Studies. – Budapest : Institute for World Economics of the Hungarian Academy of Sciences, 2009. – № 1. – S. 61 – 85.

1074. Kraft J., Bednarova P., Lungova M., Nedomlelova I., Sojkova L. Světova ekonomika a ekonomicka integrace v období globalizace [Text]. – Liberec : Technicka univerzita v Liberci, 2010. – 157 s.
1075. Kratochvíl P., Kuchyňková P., Schneider J. Analýza úspěšnosti dosavadní politiky EU vůči RF a identifi kace společných zájmů zemí EU vůči RF [Text] // Případová studie v oblasti energetické politiky / Případová studie. – 08 / 342-0 pro MZV ČR. (Dosud nepublikovaný text). – Praha : MZV ČR, 2009. – S. 23 – 36.
1076. Krejčí O. Mezinárodní politika [Text]. – Praha : Victoria Publishing, 1997. – 512 s.
1077. Krulik, V. Strategické řízení zajišťování obrany České republiky – součást zajišťování bezpečnosti státu [Text] // Vojenské rozhledy. – Praha : MO, 2011. – Č. 3. – S. 3 – 22.
1078. Krutílek O., Kuchyňková P. ODS a evropská integrace [Text] // Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991 – 2006 / In: Balík S. – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. – S. 159 – 174.
1079. Kryshtanovskaya O. The Russian Elite in Transition [Text] // Putin and Putinism / In: Hill R., Cappelli O. (eds., 2010). – New York : Routledge, 2010. – S. 115 – 133.
1080. Kříž Z. Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě a její význam v současném mezinárodním bezpečnostním prostředí [Text] // Vývoj a výsledky procesů kontroly zbrojení a odzbrojování. Marnost nad marnost? / In: Kuchyňková P., Suchý P. – Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2005. – S. 197 – 233.
1081. Kučera R. Jak dál naložit se stranickým systemem v České Republice [Text] // Stredni Europa. – Praha : MPU, 2000. – Č.9. – S. 5 – 6.
1082. Kučerova I. Politická ekonomie východního rozšíření Evropské Unie [Text] // Mezinárodní politika.– Praha : MZV, 2004. – № 1. – S. 23 – 25.

1083. Kuchyňková P. Role Východního partnerství v energetické politice Evropské unie [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 2009. – № 4. – S. 24 – 28.
1084. Kuchyňková P. Rusko v české zahraniční politice [Text] // Česká zahraniční politika v roce 2010. Analýza UMV / In: Kořan Michal. – Praha : Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2011 – S. 190 – 205.
1085. Kunštát M. Česko-rakouské paralely: sblížení sousedů, které není přímočaré [Text] // Zahraniční politika České republiky 1993 – 2004 / Úspěchy, problémy a perspektivy. – Praha : MZV, 2004. – S. 83 – 90.
1086. Kusy M. Dvojité identity národnostných menšin [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 2003. – № 3. – S. 14 – 22.
1087. Kynkorová M. Americký poradce: Jedině ODS je schopna Paroubka porazit [Text] / In: Listy ODS. – Praha : ODS, 2010. – 7 s.
1088. Lang, Kai-Olaf. Má dáti-Dal: česká zahraniční politika na prahu vstupu do Evropské unie [Text] // Německý pohled / Mezinárodní politika. – Roč. XXVIII, č. 2. – Praha : MZV, 2004. – S.13 – 15.
1089. Langer I. Rozhodla kampaň [Text] // Kampaň ODS / In: Listy ODS 6. – Praha: ODS, 2010. – 13 s.
1090. Laryš M. Ukrajina – její význam a pozice v rámci „východní politiky“ Evropské unie. Kuchyňková P [Text] // Priority ČR v Evropské politice sousedství – východní dimenze / Sborník analýz v rámci grantového projektu Ministerstva zahraničních věcí ČR (Dotační program MZV ČR pro nevládní a neziskové organizace v oblasti zahraniční politiky a mezinárodních vztahů pro rok 2007). – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. – S. 29 – 54.
1091. Laryš M. Ukrajina. Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru [Text] / In: Kuchyňková P., Šmíd T. (eds.; 2005). – Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2005. – S. 68 – 88.

1092. Leichtová M., Romancov M. Putin 2000-2008; anebo od chaosu ke stabilitě, nebo od demokracie k autoritářství? [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : ODS, 2008. – Roč. XXXII., č. 5. – S. 6 – 9.
1093. Leška V. Česká zahraniční politika na prahu 21 století [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 2001. – № 1. – S. 3 – 5.
1094. Leška V. Česko-slovenské vztahy. Zahraniční politika České republiky 1993 – 2004 [Text] // Úspěchy, problémy a perspektivy / In: Pick O., Handl V. (eds.) a kol. – Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2004. – S. 65 – 71.
1095. Leška V. Český pohled na spolupráci ve středoevropském prostoru – Potenciál visegrádské čtyřky [Text] // Stredisko obranných štúdií Ministerstva obrany SR / In : Medzinárodný seminár na tému Stredoeurópska spolupráca a jej bezpečnostná dimenzia. – Bratislava : Friedrich Ebert Stiftung, 1999. – S. 18 – 28.
1096. Leška V. Praha Ekonomické fórum 2001 / Vladimír Leška [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 2001. – № 7. – S. 29 – 32.
1097. Leška V. Závěry washingtonského summitu NATO a česko – slovenská spolupráce v bezpečnostní oblasti [Text] // In : Možnosti česko – slovenské spolupráce v bezpečnostní oblasti po první vlně rozšiřování NATO. – Bratislava : SIMŠ, 1999. – № 5. – S. 11–16.
1098. Lukášek L. Pohled na NATO z jiné stránky [Text] // Mezinárodní politika. – Praha: MZV, 1999. – № 4. – S. 13 – 14.
1099. Lunák P. NATO – konfliktne společenství bez alternativy. Aliance v průřezu půlstoletí [Text] // Mezinárodní politika. – Praha: MZV, 1999. – № 4. – S. 6 – 8.
1100. Mach P. Americká finanční krize – selhání státní regulace, in: Americká finanční krize. – Hrozba pro světovou ekonomiku? [Text] : sborník textů. – Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008. – S. 63 – 66.
1101. Mach P. Modrý tým se zapojil do projektu Vize 2010 / In: Listy ODS. – Praha : ODS, 2010. – S. 13.

1102. Makroekonomická predikce české republiky [Text] // 2011 červenec. – Praha : MFČR, 2011. – 67 s.
1103. Malak K. Rosyjsko-europejski dialog bezpieczeństwa [Text] // Dialog europejski Zachód-Wschód / In: Stępień-Kuczyńska A., (red.; 2006). – Polityka-Gospodarka-Społeczeństwo, 2006. – S. 217 – 236.
1104. Man V. Ústavní úprava zajišťování bezpečnosti České republiky [Text] // Kapitoly o bezpečnosti / In: M. Balabán, L. Stejskal a kol. – Praha : Karolinum, 2010. – S. 47 – 77.
1105. Mandler E. Češi a němci: legendy, spory, realita [Text]. – Praha : MOP, 2001. – S. 128 – 131.
1106. Mareš M. České politické strany a zahraniční politika // Mezinárodní vztahy. – Praha : MZV, 1999. – № 1. – S. 7 – 20.
1107. Mareš, M. Česko-rakouské vztahy – nejasná budoucnost [Text] // Integrace. – Roč. 3, č. 13. – Praha: Karolinum, 2002. – S. 1 – 4.
1108. Mareš M. Programatika ODS. [Text] // Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006 / In: Balík, S. a kol. – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. – S. 124 – 140.
1109. Mareš M. Volební programy ČSSD, ODS, Koalice a KSČM ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 [Text] // Volby do Poslanecké sněmovny 2002 / In: Linek L., Mrklas L., Seidlová A. a Sokol P. – Praha : Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2002. – S. 72 – 97.
1110. Matějka Z. Čo noveho přinesl Instambulsky summit OBSE [Text] // Mezinárodní politika / Zdeněk Matějka – № 1. – Praha : MZV, 2000. – S. 20 – 23.
1111. Matějka D. Proč NATO[Text]. – Praha: Karolinum, 1997. – 72 s.
1112. Mateju P., Vlachova K. aj. Nerovnost, spravedlnost, politika [Text] // Ceska republika 1991 – 1998. – Praha : MOP, 2000. – S. 56 – 70.
1113. Matušková A. Volební kampaň 2006: nástup politického marketingu do České republiky Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006 [Text] / In:

- Čaloud D., Foltýn T., Havlík V., Matušková, A. (eds.). – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. – S. 26 – 41.
1114. Müller D. Cesta České republiky do Evropské unie [Text] // Cesta České republiky do Evropské unie / In: Fajmon H. (eds. 2004). – Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. – S. 13 – 53.
1115. Mickal J. Ceska republika a NATO [Text] // Stredni Evropa. – Praha : MOP, 2000. – S. 101–108.
1116. Nečas P. K volebnímu programu [Text] / In: Listy ODS. – Praha : ODS, 2010. – S. 2.
1117. Nečas V, Vochocova L. Medialni kontext ceske zahranični politiky [Text] // Česka zahranični politika v roce 2010. Analýza UMV / In: Kořan Michal (ed). – Praha : Ustav mezinarodnich vztahů, 2011. – S. 33 – 56.
1118. Nicolas Sarkozy veut diriger la zone euro jusqu'en 2010. – Le Monde, 2008. – S. 2.
1119. Nikolski V. Současné postavení české ekonomiky [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 1999. – № 4. – S. 9 – 10.
1120. Novotni J. Spolupráce Visegrádských zemi ve vojenské oblasti [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 1994. – № 4. – S. 98.
1121. ODS, TOP 09, VV. Koaliční smlouva o vytvoření koalice rozpočtové odpovědnosti, vlády práva a boje proti korupci, stranický document. – Praha: 12 července 2010. – S. 3 – 4.
1122. Ort A. Česka zahranični politika [Text].– Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. – 363 s.
1123. Otypkova M. Regulation of credit rating agencies [Text] // Konference Cesko a Slovensko v Medzinarodnom Obchode a Podnikani. – Praha: C. K. Beck, 2011. – S. 277-285.
1124. Palata L. Otázka smyslu Ukrajiny [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 2011. – № 9. – S.2.
1125. Palata L. Ukrajina zůstává chaotickou demokracií [Text] // Mezinárodní politika.– Praha: MZV, 2012. – № 11. – S. 2.

1126. Pavlik Z. Dopady světové finanční krize na stabilitu finančního systému v ČR [Text] // Článek v rámci fakulního vědeckého projektu IGS při Vysoké škole ekonomické pro rok 2010 – 2011 s názvem „Řešení dopadu finanční a ekonomické krize na vývozce v ČR“.– Praha: Vysoká škola ekonomická, 2010. – №. 19. – S. 1 – 20.
1127. Pick O. Uskutečnění původních priorit české zahraniční politiky [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 2004. – № 1. – S. 6 – 8.
1128. Pick O., Handl V. Zahraniční politika České republiky 1993 – 2004: Úspěchy, problémy, perspektivy [Text]. – Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2004. – S. 268 s.
1129. Pink M. ODS a její opoziční role v systému v letech 1998-2005 [Text] // Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991 – 2006 / Balík, S. a kol. – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. – S. 66 – 86.
1130. Pinkova A. Volby do Poslanecké sněmovny České republiky 2010 a jejich alternativní výstupy [Text] // Středoevropské politické studie. – Brno : MPÚ, 2010. – № 2 – 3 – S. 142 – 158.
1131. Pitrová M. „Evropská referenda“ a jejich budoucí vývoj [Text] // Listy SFPA. – Bratislava : SFPA, 2003. – № 4. – S. 5 – 6.
1132. Pitrová M. Institucionální reforma EU // Mezinárodní politika. – Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2003. – № 11. – S. 10 – 13.
1133. Pitrová M., Kaniok P. Česká republika a její budoucí priority [Text] // Česká politika v Evropské unii; Evropský integrační proces a zájmy České republiky / In: Dočkal V., Fiala P., Kaniok P., Pitrová M. (eds., 2006). – Brno : Masarykova univerzita Mezinárodní politologický ústav, 2006. – S. 203 – 215.
1134. Pehe J. Suvislosti domácí a zahraniční politiky [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 1998. – № 1. – S. 6 – 7.
1135. Peltrám A.aj. Evropská integrace a Česká republika [Text]. – Praha : Grada Publishing, 2009. – S. 39 – 53.

1136. Perspektivy české zahraniční politiky. (Rozhovor Mezinárodní politiky s ministrem zahraniční věci ČR Cyrilem Svobodou) // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 2004. – № 1. – S. 4 – 6.
1137. Petrová B. Média a volební kampaň [Text] // Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010 / In: Balík S. – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. – S. 117 – 132.
1138. Petřík J. Vojenská spolupráce České a Slovenské republiky před a po vstupu SR do Severoatlantické aliance [Text] // Česko – slovenské vztahy deset let po rozpadu federace / In: Kolesár, P. (eds.). – Brno : Mezinárodní politologický ústav MU, 2003. – S. 104 – 114.
1139. Pezl K. Česká Republika – člen NATO [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 1999. – № 4. – S. 4 – 5.
1140. Proč NATO / Sestavil Matějka D. – Praha : MU, 1992. – 72 s.
1141. Proks P. Konec jednoho experimentu (krize a pad totalitarného režimu v Československu 1968 – 1989) [Text]. – Praha : Panorama, 1991. – 21 s.
1142. Příkryl I. Strategie a nástroje východního rozšíření [Text] // Rozšiřování ES/EU / In: Fiala P. Pitrová M. (eds., 2003). – Brno : MPÚ, 2003. – S. 137 – 167.
1143. Radaelli C. M. The Europeanization of Public Policy [Text] // The Politics of Europeanization / In: Featherstone K., Radaelli C. M. (eds., 2003). – Oxford : Oxford University Press, 2003. – S. 25 – 56.
1144. Rasek A. NATO připravuje novou strategickou koncepci [Text] // Vojenské rozhledy. – Praha : MOČR, 2010. – № 2. – S. 3 – 21.
1145. Rasek A. Nová strategická koncepce Aliance [Text] // Vojenské rozhledy. – №. 3. – Praha : MOČR, 2010. – S. 3 – 15.
1146. Rasek, A.. Obamův první rok v Bílém domě [Text] // Vojenské rozhledy. – №. 1. – Praha : MOČR, 2010. – S. 3 – 23.
1147. Rasek A. Strategický rozhodovací proces o dislokaci radiolokátoru americké protiraketové obrany [Text] // In Strategické řízení ve veřejné správě a přístupy k tvorbě politiky. – Praha : Matfyzpress, 2010. – S. 128 – 153.

1148. Sektorove priority ceskeho predsednictvi EU 2009 [Text] // Utvar mistopredsedy vlady pro evropske zalezitosti. – Praha: UCR, 2008. – S. 4 – 32.
1149. Sesity Ustavu pro soudobe dejny AV CR. – Svazky 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. – Praha: USD CSAV (1990-1992 R. R. – USD CSD CSAV), 1992 – 1995. – 150 s.
1150. Schuster R. Nejprijzlivjsi desetiletí z hlediska mezinárodního ekonomického vývoje máme za sebou [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 2009. – № 2. – S. 16 – 18.
1151. Sjusko I., Usttič I. Ukrajina a ropa [Text] // Mezinárodní vztahy.– Praha: MZV, 1999. – № 4. – S. 45 – 58.
1152. Sommer M., Túnna L. K transformaci ceské ekonomiky po deseti letech [Text] // Finance a úver.– Praha: MOP, 1999. – № 12. – S. 691 – 692.
1153. Spevacek V. a kol. Transformace ceské ekonomiky: Politické, ekonomické a sociální aspekty [Text]. – Praha : Linde, 2002. – 525 s.
1154. Srb V. Slovensko a slovensko-ceské vztahy na prahu 21. Století [Text] // Mezinárodní politika. – № 12. – Praha: MZV, 2000. – S. 34 – 35.
1155. Stejskal L.. Bezpečnost, její koncept a souvislosti [Text] // Kapitoly o bezpečnosti / In: M. Balabán, L. Stejskal a kol. – Praha : Karolinum, 2010. – S. 9 – 32.
1156. Stepanovsky J. Rakousko a Evropská Unie [Text] // Mezinárodní politika.– Praha : MZV, 2009. – № 1. – S. 22 – 24.
1157. Stindl K. Rusko a strední Evropa [Text] // Mezinárodní politika. – Praha: MZV, 2000. – № 5. – S. 35 – 37.
1158. Strmiska M., Fiala P. Systém politických stran v letech 1989 – 2004 [Text] // Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a na Slovensku, 1861 – 2004 / In Malír Jiří, Marek Pavel. – Brno : Doplněk, 2005. – № 1. – S. 1359 – 1380.
1159. Střítecky V. Bezpečnostní rozměr ceske zahraniční politiky [Text] // Česka zahraniční politika v roce 2010. Analyza UMV / In: Kořan Michal (ed). – Praha : Ustav mezinárodních vztahů, 2011. – S. 92 – 108.

1160. Suchánek R. Právní úprava zajišťování bezpečnosti státu v České republice [Text] // Obrana, bezpečnost a krizové stavy – Souhrn vybraných právních předpisů ČR a mezinárodních smlou / In: Pavlíček V. a kol. – Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2004. – S. 11 – 14.
1161. Suppan A. Austrians, Czechs, and Sudeten Germans as a Community of Conflict in the Twentieth Century [Text]. – Vienna : KUT, 2006. – S. 2 – 3.
1162. Šedivý J. Stav české zahraniční politiky a její výhledy pro rok 1998 [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 1998. – № 1. – S. 4 – 8.
1163. Šedivý J. O deseti letech české zahraniční politiky [Text] // Společnost v přerodu: Češi ve 20. století. – Praha : Karolinum, 2000. – S. 288 – 302.
1164. Šlosarčík I. Přechodná období jako nástroj flexibility při rozšiřování Evropské Unie [Text] // Mezinárodní vztahy. – Praha : MZV, 2004. – № 1. – S. 50 – 69.
1165. Štěpanovský J. Vítězství lidovců v rakouských volbách [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 2003. – № 1. – S. 22 – 23.
1166. Střítecky V. Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky [Text] // Česká zahraniční politika v roce 2010. Analýza UMV / In: Kořan, Michal (ed). – Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2011. – S. 92 – 108.
1167. Šindel J. Finanční krize je hrozbou pro svět [Text] // Americká finanční krize – Hrozba pro světovou ekonomiku? / Sborník textů. – Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008. – S. 23 – 44.
1168. Švejnar J. a kol. Česká republika a ekonomická transformace ve střední a východní Evropě [Text]. – Praha : Academia, 1997. – 359 s.
1169. Telická P., Barták K. Kterak jsme vstupovali [Text]. – Praha – Litomyšl: Paseka, 2003. – 267 s.
1170. Transformace České společnosti. 1989 – 1995 / Šufariková V. a K. – Brno : Masarykova univerzita, 1996. – 268 s.
1171. Ukrajina – geopolitický fenomén bez precedent [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 1997. – № 4. – S. 1 – 3.

1172. Ustych S. I. Ukrajina nemůže zůstat jako celoživotní souseda EU [Text]. – Praha : Integrace, 2003. – S. 3.
1173. Večeřa M., Machalova T.: Teoretické otázky. Změny prav EU, podstata, zdroje, formy a mira evropeizace českého práva [Text] // Časopis pro právní vědu a praxi. – Praha : LID, 2011. – № 4. – S. 317 – 327.
1174. Veselá N. Dvě desetiletí nezávislé Ukrajiny [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : MZV, 2011. – № 9. – S. 2.
1175. Vesela J. Investiční bankovníctví na prahu nového století: situace, tendence, problémy a budoucí perspektivy [Text] // Světové finanční systémy 2009: sborník mezinárodní vědecké konference. – Brno : Masarykova univerzita, 2009. – S. 204.
1176. Vikolski V. Současné postavení české ekonomiky [Text] // Mezinárodní vztahy. – Praha : MZV, 2004. – № 1. – S. 16 – 17.
1177. Vlček T., Černoch F. Energetický sektor České republiky [Text].– Brno : Masarykova univerzita, 2012. – № 1. – 504 s.
1178. Vlček T., Černoch F. Zamyšlení nad pozadím současného stavu české elektroenergetiky [Text] // Energetika. – Praha : Český svaz zaměstnavatelů v energetice, 2013. – № 2. – S. 68 – 70.
1179. Volner S., Miesto Česka a Slovenska veuropskom geopolitickom priestore [Text] // Mezinárodní politika. – № 3. – Praha : MZV, 2004. – S. 15 – 18.
1180. Votapek V. Česka výhodní politika [Text] // Zahraniční politika České republiky 1993 – 2004. Úspěchy, problémy a perspektivy / [O. Pick, V. Handl (eds.) a kolektiv autoru]. – Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2004. – S. 99 – 108.
1181. Waisová Š. Tíha volby: Česká zahraniční politika mezi principy a zájmy [Text]. – Praha : Ústav Mezinárodních Vztahů, 2011. – 185 s
1182. Waisová Š. Tíha volby: Česká zahraniční politika mezi principy a zájmy [Text] // Mezinárodní vztahy. – Praha : UMZV, 2012. – № 2.– S. 84 – 88.

1183. White S., McAllister I. The Putin Phenomenon [Text] // Putin and Putinism. / In: Hill R., Cappelli O. (eds.; 2010). – New York : Routledge, 2010. – S. 135 – 159.
1184. Whist B. Nord Stream – A solution or challenge for the EU? [Text] // The EU-Russia gas connection: Pipes, politics and problems / In: Liuhto, K (ed.; 2009). – Turku : Pan-European Institute – Turku School of Economic, 2009. – S. 166 – 196.
1185. Winkler J., Pánek J. Rozšíření CEFTA: malé krůčky, nebo velký skok? [Text] // Mezinárodní politika.– Praha: UMZV, 1994. – № 4. – S. 24 – 28.
1186. Witzová I. Jednání o přistoupení České republiky k Evropské unii: jak úspěšně? [Text] // Mezinárodní vztahy. – Praha : UMZV, 2004. – № 1. – S. 70-89.
1187. Zahraniční politika ČR v roce 2001 [Text] // Mezinárodní politika. – Praha : UMZV, 2002. – № 1. – S. 1 – 3.
1188. Zahradník P. Globální finanční krize a koncepty jejího řešení v Evropě a Spojených státech amerických [Text] // Mezinárodní politika.– Praha: UMZV, 2009. – № 2. – S. 7 – 9.
1189. Zayradnik P. Vstup do Evropské unie [Text] // Přínosy a náklady konvergence. – Praha : C. H. Beck, 2003. – № 1. – 364 s.
1190. Závěšický J. Východiska a perspektivy Evropské bezpečnostní a obranné politiky [Text] // Evropská unie a její bezpečnost. Vybrané problémy evropské bezpečnosti / In: Závěšický J. (ed., 2006). – Brno : MPÚ, 2006. – S. 99 – 119.
1191. Zelenko H. Vst'ahy Ukrajiny s krajinami višegrádskej skupiny v období postkomunistickej transformácie [Text] // Slovensko – české vzt'ahy v kontexte strednej Europy. – Bratislava : Veda, 2005. – S. 449 – 454.
1192. Zilinskyi B. Ukrajinci v Čechah a na Moravé (1894) 1917–1945(1994) [Text]. – Praha : K-egem, 1995. – 130 s.
1193. Zukal J. Největší společnosti v Europe [Text] // Mezinárodní politika. – Praha: MZV, 1997. – № 4. – S. 28 – 29.

1194. Židek L. Transformace České ekonomiky: 1989 – 2004 [Text]. – Praha : C. K. Beck, 2006. – 304 s.

VIII. Підручники та посібники.

1195. Артёмов І. В. Актуальні проблеми зовнішньої політики України [Текст]: Навчально–методичний посібник і робоча програма навчальної дисципліни. – Ужгород : Ліра, 2008. – 180 с.

1196. Артёмов І. В. Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз [Текст]: Навчальний посібник. – Ужгород : Ліра, 2007. – 384 с.

1197. Артёмов І. В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: Навчальний посібник у 2-х книгах [Текст], Книга 1: Україна-Європейський Союз. – Ужгород : Ліра, 2008.– 476 с.

1198. Бойко О. Д. Історія України [Текст]. Навчальний посібник. – К. : Академвидав, 2006. – 699 с.

1199. Державне управління в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України: історія, теорія, методологія: (Моніторинг наукових досліджень і розробок). Навчальний посібник: Вип.2/ Авторський колектив: В. Д.Бондаренко, Ф. Г.Ващук, І. В.Артёмов та ін.– Ужгород : Ліра, 2007.– 343с.

1200. Історія західних і південних слов'ян ХХ століття: Навчальний посібник [Текст] / Є. П. Пугач, С. Ю. Страшнюк, Р. М. Постоковський та ін. – Харків : Око, 1998. – 464 с.

1201. Історія південних і західних слов'ян [Текст] / За ред. І. М. Гранчака, А. Ф. Кізченка, В. П. Чорнія. – К. : Вища школа, 1987. – 438 с.

1202. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Л. Зашкільняка. – Львів : ЛНУ ім. Франка, 2001. – 660 с.

1203. Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні: Навчальний посібник [Текст] / Авторський колектив: І. В. Артьомов, В. Д. Бакуменко, В.Д.Бондаренко, О.М.Ващук та ін.– Ужгород : Ліра, 2009. – 656с.
1204. Мітряєва С. І. Європейська безпека і Україна: Навчальний посібник [Текст]. – Ужгород : Ліра. – 226 с.
1205. Новітня історія України (1990-2000). Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів [Текст] / А. Г. Слосаренко, В. І. Гусєв, В. П. Дрожжин та ін. – К. : Вища шк., 2000. – 663 с.
1206. Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: Навчальний посібник-хрестоматія у 2-х частинах.,Ч.1 [Текст] /Уклад. і коментар : І. В. Артьомов, Д. В.Вітер, Л. І. Загайнова та інші.– Ужгород : Ліра, 2007. – 452с.
1207. Офіцинський Р. А. Європейська та євроатлантична інтеграція України. Соціальний аспект: Серія „Євроінтеграція: український вимір” Навчальний посібник [Текст] / Ре.колегія: Ф.Г. Ващук, І. В. Артьомов. – Ужгород : Ліра, 2007. – Випуск 6. – 320с.
1208. Політологія: учебник / А. Н. Мельвиль и др. – М. : ООО „ТК Велби», 2005. – 618 с.
1209. Савельєв Є. Європейська інтеграція і маркетинг: Наукові нариси [Текст].– Тернопіль : Карт-бланш, 2003. – 482с.
1210. Сардачук П.Д. ., Сагайдак О.П. Україна в односторонніх міжнародних відносинах (кін ХХ – поч. ХХІ ст.): навч. - довідн. посібн [Текст]. – К. : вид-во Європейського Університету, 2005. – 328 с.

ІХ. Автореферати, дисертації

1211. Балакирева А. В. Чешская политическая элита и российский фактор :1993-2003 гг. [Текст]: Диссертация на соискание ученой степени канд. исторических наук: 07.00.03. / Российская академия наук. Институт славяноведения. – Москва, 2005. – 161 с.
1212. Балакирева А. В. Чешская политическая элита и российский фактор, 1993-2003 гг. [Текст]: Автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. исторических наук: 07.00.03. / Российская академия наук. Институт славяноведения. – Москва, 2005. – 17 с.
1213. Герасимук Т. Ф. Країни Центральної Європи в політиці Європейського Союзу (1989-2004 рр.) [Текст]: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – К. : Інститут історії України, 2005. – 23 с.
1214. Кіцила Л. Ю. Реалізація курсу Чеської республіки на інтеграцію до Європейського Союзу [Текст]: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 18 с.
1215. Корсак Р. В. Українсько-чеське міждержавне співробітництво в 1991 – 2005 рр. [Текст]: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Р. В. Корсак; Ужгородський національний університет. — Ужгород, 2008. – 20 с.
1216. Лазарева М. Н. Парламент в условиях строительства демократического государства: опыт Чешской Республики [Текст]: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук : 12.00.02 / Лазарева Марина Николаевна; Моск. гос. юрид. акад. им. О.Е. Кутафина. – Москва, 2009. – 189 с.
1217. Лазарева М. Н. Парламент в условиях строительства демократического государства: опыт Чешской Республики [Текст]: автореф. диссертации на соискание ученой степени канд. юрид. наук / М. Н. Лазарева [Московская гос. юрид. акад. им. О. Е. Кутафина]. – М. : 2009. – 32 с.

1218. Мороз Д.О. Формування системи багатостороннього співробітництва країн – членів Вишеградської четвірки (1991 – 2004 рр.) [Текст]: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук . – К.: НУ „Києво-Могилянська Академія”, 2006. – 20 с.
1219. Рот Р. Внешняя политика Словацкой Республики и Чешской Республики в геополитическом пространстве Центральной Европы [Текст]: диссертация на соискание ученой степени канд. полит. наук : 23.00.04. – Санкт-Петербург, 2004. – 134с.
1220. Рот Р. Внешняя политика Словацкой Республики и Чешской Республики в геополитическом пространстве Центральной Европы [Текст]: автореферат диссертации на соискание ученой степени к.полит.н.: специальность 23.00.04 / Рот Роман; [С.-Петерб. гос. ун-т.]. – СПб : 2004. – 25 с.
1221. Тамарчина Н. А. Внешняя политика Чехии на пути к единой Европе [Текст]: диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук : 23.00.04. – Москва, 2002. – 188 с.
1222. Тамарчина Н. А. Внешняя политика Чехии на пути к единой Европе [Текст]: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. к.полит.н.: Спец. 23.00.04 / Тамарчина Н.А.; [Рос. акад. гос. службы при Президенте Рос. Федерации]. -М.: 2002. – 23 с.
1223. Трухачев В. В. Чешско-австрийские отношения в 1998-2007 гг. [Текст]: Диссертация на соискание ученой степени канд. исторических наук: 07.00.03. / Московский Государственный Университет имени М. В. Ломоносова. – Москва, 2011. – 296 с.
1224. Трухачев В. В. Чешско-австрийские отношения в 1998-2007 гг. [Текст]: Автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. исторических наук: 07.00.03. / Московский Государственный Университет имени М В Ломоносова. – Москва, 2011. – 30 с.
1225. Федурця В. П. Система регулювання зовнішньоекономічних зв'язків у Чеській Республіці: досвід організації для України [Текст]: автореферат

- дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – Ужгород: УжНУ, 2006. – 20 с.
1226. Цуп О. В. Чеська Республіка і Україна в міждержавних відносинах кінця ХХ - початку ХХІ ст. [Текст]: автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / О.В. Цуп; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2009. – 20 с.
1227. Шимов Я.В. История формирования и особенности развития многопартийной политической системы в Чешской Республике в конце ХХ - начале ХХІ вв. [Текст]: Диссертация на соискание ученой степени канд. исторических наук: 07.00.03. / Российская академия наук. Институт славяноведения. – Москва, 2003. – 256 с.
1228. Шимов Я.В. История формирования и особенности развития многопартийной политической системы в Чешской республике в конце ХХ - начале ХХІ вв. [Текст]: Автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. исторических наук: 07.00.03. / Российская академия наук. Институт славяноведения. – Москва, 2003. – 37 с.
1229. Эштваникова М. Процесс интеграции Словацкой Республики и Чешской Республики в Европейский Союз [Текст]: автореф. диссертации на соискание ученой степени кандидата политических наук: 23.00.02 / Моск. гос. ин-т междунар. отношений. – Москва, 2004. – 15 с.
1230. Čechovský M. Fenomén (i)migrace a imigrační politika Evropské unie [Text]// Disertační práce / Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií. – Brno, 2010. – 197 s.
1231. Havlík V. České politické strany a evropská integrace [Text] // Disertační práce / Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra politologie. – Brno, 2009. – 131 s.
1232. Kaniok P. Europeanisté, eurogovernmentalisté a euroskeptici: reflexe euroskepticismu a jeho stranických projevů [Text] // Disertační práce / Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra politologie. – Brno, 2006. – 170 s.

1233. Kuchyňková P. Vývoj vztahů Ruské federace a Evropské unie v kontextu problematiky Energetické bezpečnosti [Text] // Disertační práce / Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií. – Brno, 2010. – 187 s.
1234. Sychra Z. Realizace hospodářské a měnové unie v EU: implementace, přístupy, důsledky [Text] // Disertační práce / Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra politologie. – Brno, 2007. – 223 s.
1235. Vykoupilová H. České politické strany a jejich percepce evropského federalismu. Evropská integrace a politické strany v České republice [Text] // Disertační práce / Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra politologie. – Brno, 2006. – 204 s.
1236. Vystavělová M. Potenciál středoevropské spolupráce v kontextu evropské integrace [Text] // Bakalářské práce / Masarykova univerzita. Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií. – Brno, 2006. – 74 s.
1237. Vystavělová M. Unifikační tendence na poli občanského práva ve sjednocené Evropě [Text] // Diplomové práce / Masarykova univerzita. Katedra občanského práva – Brno, 2010. – 71 s.
1238. Weigertová I. Politika ochrany spotřebitele ve vybraných zemích EU [Text] // Diplomové práce / Masarykova univerzita. Katedra hospodářská politika a správa. – Brno, 2010. – 88 s.
1239. Wilhelm D. Omezení státních podpor v Evropské unii v době hospodářské recese [Text] // Bakalářské práce / Masarykova univerzita. Katedra evropská hospodářská, správní a kulturní studia – Brno, 2010. – 62 s.
1240. Zapletalová V. Vliv členství České republiky a Polska v Evropské unii na jejich zahraniční politiku vůči Ruské federaci [Text] // Diplomové práce / Masarykova univerzita. Katedra mezinárodních vztahů a evropská studia – Brno, 2009. – 101 s.
1241. Závěšický J. Vojenské operace na podporu míru Evropské unie: prubířský kámen bezpečnostní dimenze evropské integrace [Text] // Disertační práce /

Masarykova univerzita. Katedra mezinárodní vztahy a evropská studia. – Brno, 2007. – 174 s.

1242. Zouharová H. Využití finančních prostředků z EU v období finanční a hospodářské krize v ČR [Text] // Bakalářské práce / Masarykova univerzita. Katedra finančního práva a národního hospodářství. – Brno, 2010. – 39 s.

ДОДАТКИ

Перелік міжнародних угод між Україною та Чеською Республікою

№ п/п	Дата набуття чинності	Назва угоди
1	09.04.1993 р. Денонсована 1.05.2004 р.	Угода про економічне, науково-технічне та виробниче співробітництво між Міністерством сільського господарства України та Міністерством сільського господарства Чеської Республіки
2	06.09.1993 р.	Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Чеської Республіки.
3	17.03.1994 р. Денонсована 1.05.2004 р.	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом ЧР про торговельно-економічні відносини та науково-технічне співробітництво.
4	19.12.1994 р.	Угода про співробітництво між Антимонопольним Комітетом України та Міністерством економічної конкуренції ЧР.
5	06.04.1995 р.	Угода про співробітництво між Торгово-промисловою палатою України та Господарською палатою Чеської Республіки.
6	02.11.1995 р.	Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій.
7	14.12.1995 р.	Протокол першого (інавгураційного) засідання українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва.
8	21.03.1996 р.	Угода між Міністерством праці України та Міністерством праці і соціальних справ Чеської Республіки про співробітництво в галузі праці та зайнятості.
9	02.04.1996 р.	Угода про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Чеської

		Республіки про взаємне співробітництво.
10	25.07.1996 р.	Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною та Чеською Республікою.
11	25.07.1996 р.	Протокол про обмін Ратифікаційними Грамотами Договору про дружні відносини і співробітництво між Україною і Чеською Республікою.
12	09.09.1996 р.	Меморандум про співробітництво та допомогу у реалізації економічних реформ в Україні.
13	28.01.1997 р. Денонсована 1.05.2004 р.	Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво в галузі ветеринарної медицини.
14	28.01.1997 р. Денонсована 1.05.2004 р.	Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво в галузі карантину і захисту рослин.
15	28.05.1997 р.	Протокол другого засідання українсько-чеської міжурядової Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва.
16	15.05.1997 р.	Угода про співробітництво між Київським національним університетом і Університетом ім. Масарика м. Брно.
17	30.06.1997 р.	Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво в галузі атомної енергетики та атомної промисловості.
18	01.07.1997 р.	Угода між Міністерством освіти України та Міністерством освіти, молоді та спорту Чеської Республіки про співробітництво в галузі освіти та науки на 1997-1999 рр.
19	02.07.1997 р.	Спільна заява Президентів України і Чеської Республіки за результатами державного візиту Президента Чеської Республіки Вацлава Гавела в Україну 30 червня - 2 липня 1997 р
20	05.09.1997 р.	Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво в боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та

		незаконним обігом наркотиків і психотропних речовин.
21	30.09.1997 р.	Угода між Україною і Чеською Республікою про здійснення платежів соціального характеру.
22	01.11.1997 р.	Угода про співробітництво і партнерство між Торговельно-промисловою палатою по країнах СНД Чеської Республіки та Українським союзом промисловців і підприємців.
23	09.03.1998 р.	Угода про співробітництво між Київським університетом і Празьким /Карловим / університетом.
24	14.03.1998 р.	Угода між Кабінетом Міністрів У країни, Урядом Російської Федерації, Урядом Словацької Республіки, Урядом Чеської Республіки про співробітництво в галузі транспортування ядерних матеріалів між РФ і Чеською Республікою через територію України і територію Словацької Республіки.
25	30.04.1998 р.	Протокол між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про надання кредитів для фінансування експорту товарів та послуг із Чеської Республіки в Україну.
26	08.09.1998 р.	Угода між Міністерством зовнішньоекономічних зв'язків та торгівлі України і Міністерством промисловості і торгівлі ЧР про допомогу у застосуванні заходів по спрощенню процедур у міжнародній торгівлі та застосування технічних норм УН/ЕДІФАКТ.
27	08.09.1998 р.	Меморандум про заходи, спрямовані на лібералізацію умов взаємної торгівлі між Чеською Республікою та Україною.
28	09.09.1998 р.	Протокол третього засідання українсько-чеської міжурядової Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва.
29	09.09.1998 р.	Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про повітряне сполучення.

30	24.09.1998 р.	Угода про співробітництво між Львівським університетом і університетом м. Острава.
31	11.11.1998 р.	Угода про співробітництво між Політехнічним університетом м.Брно і Національним політехнічним університетом м. Київ.
32	07.01.1999 р.	Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про міжнародні автомобільні перевезення.
33	20.04.1999 р.	Конвенція між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і майно.
34	14.05.1999 р.	Угода про співробітництво між чеською Торговельно-промисловою палатою по країнам СНД та Львівською торговельно-промисловою палатою України.
35	09.06.1999 р.	Протокол переговорів представників Міністерства енергетики України і Міністерства промисловості і торгівлі Чеської Республіки з питань співробітництва у енергетичній сфері.
36	29.06.1999 р.	Протокол про результати переговорів з питань поставок залізної руди з України в Чеську Республіку і пов'язаних з цим протипоставок чеського обладнання та інших товарів.
37	20.08.1999 р.	Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про умови завершення реалізації після 1 січня 1992 року на території України "Угоди між Урядом СРСР і Урядом ЧССР про співробітництво в освоєнні Ямбурзького газового родовища, будівництві магістрального газопроводу Ямбург - Західний кордон СРСР і об'єктів Уральського газового комплексу і пов'язаних з цим постачання природного газу із СРСР в ЧССР" від 16 грудня 1985 року.
38	01.09.1999 р.	Протокол між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Чеської Республіки про співробітництво в галузі військової авіації.

39	05.11.1999 р.	Протокол між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Чеської Республіки про реалізацію положень Угоди між Урядом України та Урядом ЧР про співробітництво у боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин від 30 червня 1997 року.
40	17.11.1999 р.	Протокол четвертого засідання міжурядової українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва.
41	27.02.2000 р.	Протокол між Кабінетом Міністрів України та Урядом ЧР про двосторонні договірні відносини між Україною та Чеською Республікою.
42	05.10.2000 р.	Угода про академічну співпрацю між інститутом народознавства Національної академії наук України та міжнародним інститутом політичних досліджень університету ім. Масарика.
43	31.10.2000 р.	Угода про наукове співробітництво між Академією наук Чеської Республіки та Національною академією наук України.
44	29.11.2000 р.	Угода про співробітництво між м.Ужгород та м.Чеська Ліпа.
45	13.12.2000 р.	Протокол засідання змішаної українсько-чеської Комісії з питань міжнародного автомобільного транспорту (12-13 грудня 2000 р. м.Прага).
46	19.12.2000 р.	Протокол п'ятого засідання міжурядової українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва.
47	23.03.2001 р.	Протокол переговорів делегацій експертів України та Чеської Республіки з підготовки проекту Договору між Україною та Чеською Республікою про соціальне забезпечення.
48	22.06.2001 р.	Угода між міжнародним комерційним арбітражним судом при Торгово-промисловій палаті України і Арбітражним судом при Господарській палаті Чехії та Аграрній палаті Чехії про співробітництво у галузі комерційного арбітражу.

49	22.06.2001 р.	Меморандум про співробітництво між Дипломатичною Академією при МЗС України та Дипломатичною Академією при МЗС ЧР.
50	22.06.2001 р.	Українсько-російсько-чеський Меморандум про співробітництво у галузі залучення інвестицій, організації перевезення вантажів по залізничній колії 1520 мм та створення логістичного центру та терміналу в Чеській Республіці.
51	19.09.2001 р.	Угода між державним комітетом ядерного регулювання України і Державною установою з ядерної безпеки Чеської Республіки про співробітництво у галузі державного регулювання та нагляду за безпекою при використанні ядерної енергії.
52	22.10.2001 р.	Протокол про співробітництво між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Чеської Республіки.
53	16.11.2001 р.	Протокол шостого засідання міжурядової українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва.
54	28.11.2001 р.	Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки щодо взаємної допомоги у митних справах.
55	16.04.2002 р.	Угода між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Чеської Республіки про співробітництво в галузі військової освіти.
56	09.08.2002 р.	Протокол про обмін ратифікаційними грамотами до Договору між Україною та ЧР про правову допомогу в цивільних справах.
57	08.11.2002 р.	Договір між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу у цивільних справах.
58	11.12.2002 р.	Протокол сьомого засідання міжурядової українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва.
59	17.02.2003	Меморандум про співробітництво при реалізації чесько-українського проекту вирощування та переробки ріпаку в Україні між Міністерством

		аграрної політики України та Міністерством сільського господарства Чеської Республіки
60	01.04.2003 р.	Договір між Україною та Чеською Республікою про соціальне забезпечення.
61	21.03.2003	Протокол між Україною та Чеською Республікою щодо доступу на ринки товарів та послуг в рамках переговорного процесу щодо вступу України до СОТ.
62	16.04.2003 р.	Угода між Українським центром випробувань і сертифікації електрообладнання (УкрТЕСТ) та Електротехнічним випробувальним інститутом Чеської Республіки „Про взаємне визнання результатів робіт на електротехнічну продукцію”
63	01.12.2004 р.	Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про захист таємної інформації
64	25.06.2003 р.	Адміністративна угода про застосування Договору між Україною та Чеською Республікою про соціальне забезпечення
65	15.12.2003 р.	Угоди між Міністерством освіти та науки України і Міністерством освіти, молоді та спорту Чеської Республіки про співробітництво в галузі освіти і науки на 2003-2006 рр.
66	15.04.2004 р.	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво
67	15.04.2004 р.	Угода про співробітництво в галузі визнання результатів робіт з оцінки відповідності між Державним комітетом споживчої політики і стандартизації України та Управлінням технічної стандартизації, метрології і державних випробувань ЧР
68	16.04.2004 р.	Протокол 8-го засідання міжурядової українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва
69	11.11.2004 р.	Меморандум про взаєморозуміння між Державним департаментом фінансового моніторингу України та Фінансово-аналітичним управлінням Чеської

		Республіки
70	3.05.2005 р.	Угода про співробітництво між ВАТ «Укрексімбанк» та Чеським експортним банком
71	27.04.2005 р.	Протокол засідання українсько-чеської Змішаної Комісії з питань автомобільних перевезень пасажирів і вантажів
72	7.10.2005 р.	Протокол українсько-чеських консультацій на рівні заступника Міністра економіки України та заступника Міністра промисловості і торгівлі ЧР із залученням експертів міністерств та відомств економічного блоку України та ЧР
73	24.04.2006 р.	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво
74	17.02.2006 р.	Угода між Міністерством культури і туризму України та Міністерством регіонального розвитку Чеської Республіки про співробітництво у сфері туризму
75	27.02.2006 р.	Угода між УДППЗ «Укрпошта» та ДП «Чеська пошта» про обмін відправленнями з післяплатою між ЧР та Україною
76	27.02.2006 р.	Угода про обмін міжнародними поштовими переказами між Україною та Чеською Республікою (між Українським ДППЗ «Укрпошта» та ДП «Чеська пошта»)
77	30.05.2006 р.	Меморандум про співробітництво між Українським центром сприяння іноземному інвестуванню та чеським агентством сприяння іноземному інвестуванню «CzechInvest»
78	20.03.2007 р.	Протокол установчого спільного засідання міжурядової українсько-чеської Змішаної Комісії з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва
79	20.07.2007 р.	Положення про Робочу групу з питань співробітництва в транспортній і промисловій галузях
80	25.10.2007 р.	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво в галузі

		оборонної промисловості
81	підписано 14.09.2007 р ратифіковано 04.06.2008 р.	Протокол про внесення змін до Договору між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах
82	17.06.2008 р.	Протокол другого спільного засідання міжурядової українсько-чеської Змішаної Комісії з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва
83	16.09.2008 р.	Протокол між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про внесення змін до Угоди між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій, підписаної 7 березня 1994 року в м.Прага.
84	16.09.2008 р.	Протокол про обмін грамотами про ратифікацію Протоколу про внесення змін до Договору між Україною і Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах.
85	13.11.2008 р.	Меморандум про порозуміння між МО України та МО ЧР щодо співробітництва в галузі стратегічних авіаперевезень.
86	25.03.2009	Угода між МО України та МО ЧР щодо співробітництва в галузі стратегічних авіаперевезень.
87	17.09.2009	Протокол між Держмитслужбою України, Держкомстатом України, Статистичним бюро ЧР та Генеральною дирекцією митниць ЧР про порядок взаємодії у питаннях обміну митною і статистичною інформацією.
88	17.09.2009	Угода про співробітництво між Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики та Управлінням з технічної стандартизації, метрології і державних випробувань Чеської Республіки у сфері оцінки відповідності, стандартизації та метрології.

89	Підписана 24.09.10 у м. Прага, набула чинності 19.12.2011	Угода між Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України та Міністерством освіти, молоді та спорту Чеської Республіки про співробітництво в галузі освіти і науки на 2012-2025 р.р.
90	19.12.2011	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про науково-технологічне співробітництво

Джерело: Укрекспорт, Держзовнішінформ.

Доступ: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/ugodi_z_ukrain/cze/4055.html

Обсяги торгівлі між Україною та ЧР

Рік	Експорт з України товарів				Імпорт в Україну товарів				загальний обіг торгівлі товарами				Баланс торгівлі товарами		
	За даними укр. статистики		За даними чеської статистики		За даними укр. статистики		За даними чеської статистики		За даними укр. статистики		За даними чеської статистики		За даними укр. статистики	За даними чеської статистики	
	млн. дол.	У % до попереднього	млн. дол.	У % до попереднього	млн. дол.	У % до попереднього	млн. дол.	У % до попереднього	млн. дол.	У % до попереднього	млн. дол.	У % до попереднього	млн. дол.	млн. дол.	
1999			124,469				85,978					210,447			-38,492
2000			235,918	189,5			143,930	167,4				379,848	180,5		-91,988
2001			257,876	109,3			185,240	128,7				443,115	116,7		-72,636
2002	172,906	88,9	289,804	112,4	223,269	110,0	213,118	115,0	396,175			502,922	113,5	-50,363	-76,685
2003	216,444	125,2	348,217	120,2	314,262	140,8	261,717	122,8	530,706	134,0		609,934	121,3	-97,818	-86,500
2004	299,054	138,2	566,636	162,7	419,692	133,6	466,429	178,2	718,746	135,4		1033,065	169,4	-120,638	-100,207
2005	377,361	126,2	690,492	121,9	594,093	137,9	702,333	150,6	971,454	135,2		1392,826	134,8	-216,732	11,841
2006	341,619	90,6	655,190	94,9	825,142	138,9	962,061	137,0	1166,761	120,1		1617,251	116,1	-483,523	306,870
2007	428,954	125,6	707,221	107,9	1154,598	139,9	1189,662	123,7	1583,552	135,7		1896,882	117,3	-725,644	482,441
2008	670,805	156,4	1142,452	161,5	1376,033	119,2	1497,020	125,8	2046,838	129,3		2639,472	139,2	-705,228	354,569
2009	340,686	50,8	593,662	51,9	622,149	45,2	759,737	50,7	962,835	47,0		1353,399	51,3	-281,463	166,075
2010	626,246	183,8	1084,583	182,7	747,929	120,2	939,390	123,6	1374,175	142,7		2023,973	149,5	-121,683	-145,193
2011	842,432	134,5	1410,733	130,1	1181,275	157,9	1373,538	146,2	2023,707	147,3		2784,271	137,6	-338,843	-37,194
2012	707,040	83,9	1137,257	80,6	1246,702	105,5	1715,105	124,9	1953,742	96,5		2852,362	102,4	-539,661	577,848

Джерело: Державна служба статистики України . Зовнішньоекономічна діяльність. Географічна структура експорту товарів. Архів 2002-2012р.р ; Чеське статистичне управління. Доступ <http://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>)

Обсяг торгівлі послугами між Україною та ЧР
(За даними української статистики)

Рік	Торгівля послугами				
	Експорт до ЧР		Імпорт в Україну		Баланс Млн. дол. США
	Млн. дол. США	В % до попередн ьго року	Млн. дол. США	В % до попередньг о року	
2002	7,8	112,2	17,7	у 2,9 р. більше	-9,9
2003	8,7	111,9	7,3	41,3	1,4
2004	13,2	у 1,5 р. більше	19,8	у 2,7 р. більше	-6,6
2005	21,2	у 1,6 р. більше	17,6	88,7	3,6
2006	29,7	140,2	28,3	160,4	1,4
2007	38,7	130,2	46,0	162,5	-7,2
2008	41,4	106,3	69,0	142,3	-27,6
2009	30,9	74,5	66,2	95,2	-35,3
2010	43,1	138,9	38,6	57,5	4,5
2011	50,6	117,3	59,3	153,8	-8,8
2012	56,0	110,9	44,9	75,8	11,1

Джерело: Державна служба статистики України . Зовнішньоекономічна діяльність. Зовнішня торгівля послугами(щоквартальні показники). Архів 2002-2012р.р

Прямі іноземні інвестиції
(акціонерний капітал) з країн світу в економіку України

Період	Млн. дол. США	За поточний рік	в тому числі з Чехії		
			Млн. дол. США	Уточнені дані	Частка в загальних інвестицій в %
01.01.2002	4406,2				
01.01.2003	5339,0	932,8			
01.01.2004	6657,6	1318,6	42,744		0,006
01.01.2005	8353,9	1696,3	46,343	46,9	0,006
01.01.2006	16375,2	8021,3	40,8		0,002
01.01.2007	21186,0	4810,8	65,0		0,003
01.01.2008	29489,4	8303,3	78,1		0,003
01.01.2009	35723,4	6234,0	80,4		0,002
01.01.2010	40026,8	4303,4	79,5		0,002
01.01.2011	44708,0	4681,2	73,6		0,002
31.12.2011	49362,3	4654,3	76,9	76,7	0,002
31.12.2012	54462,4	5100,1	79,5		0,001

Дані наведено наростаючим підсумком з початку інвестування.

Джерело: Державна служба статистики України . Зовнішньоекономічна діяльність. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в економіку України.